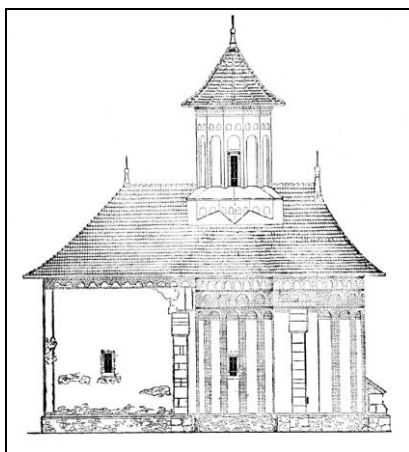

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL „BUCOVINA”
RĂDĂUȚI**

**ANALELE
BUCOVINEI**

ANUL XX, 2/2013

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU
DORIN IEȘAN, m. c. al Academiei Române
MIHAI IACOBESCU
ȘTEFAN PURICI
ORTFRIED KOTZIAN
MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU
MARIAN OLARU

Redactor-șef:
D. VATAMANIUC
membru de onoare al Academiei Române

Secretar de redacție:
VASILE I. SCHIPOR

Responsabil de număr:
OVIDIU BĂTĂ

Revista se poate procura contracost la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050 711,
București, România, tel. 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, fax 4021-318 24 44;
E-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000, S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, București,
România, tel/fax. 4021-610 67 65, 4021-210 67 87, E-mail: office@orionpress.ro
S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere, nr. 1, Corp B, Etaj 3,
Cam. 301-302, sector 1, București, Tel.: 4021-314 63 39, Fax: 4021-314 63 39,
E-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro, www.manpres.ro

---

Apare de două ori pe an.

Coperta: Biserica „Sfântul Ilie”, construită de domnitorul Moldovei Ștefan cel Mare în perioada 1 mai – 15 octombrie 1488, asemănătoare, sub raport arhitectural, cu ctitoriile ștefaniene de la Pătrăuți, Bădeuți-Milișăuți și Voroneț, pictată în interior în timpul domniei lui Ștefan cel Tânăr (1522–1526), reparată și repictată de mitropolitul Varlaam Moțoc (1632–1653). Vechi centru de cultură medievală: școală clericală și mănăstire de călugări până la 29 aprilie 1785. Astăzi, biserică parohială, aflată în satul Sfântu Ilie, comuna Șcheia, la 1,5 km de minicipiul Suceava. Sursa reproducerii ilustrației: Gh. Bratiloveanu, Pavel Blaj, *Biserica „Sfântul Ilie” Suceava*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1988, p. 26.

Adresa redacției:
Calea Bucovinei, nr. 9
725 400 – Rădăuți, jud. Suceava
Tel./fax: 0230-561408
E-mail: bucovina_cs@yahoo.com

© 2011, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13
050 711 București, România
www.ear.ro

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“, eine Publikation des Bukowina-Instituts Radautz der Rumänischen Akademie, veröffentlicht Studien und Artikel über die Bukowina aus allen Forschungsbereichen. Die Persönlichkeiten, die kulturellen, wissenschaftlichen und wirtschaftlichen Institutionen und Stiftungen, sowie die Verfasser von Presseberichten, die zur Erweiterung und Verbreitung der Bukowina betreffenden Kenntnissen beitragen, erfreuen sich in den Seiten der vorliegenden Zeitschrift einer besonderen Aufmerksamkeit. Die Geschichte der kirchlichen und fürstlichen Bauten und der gegenwärtige Zustand der Naturdenkmäler, sowie die Themen im Bereich der Ökologie werden ebenfalls in Betracht gezogen.

Die gegenwärtige literarische und wissenschaftliche Bewegung wird durch Rezensionen der Bukowina gewidmeten Bücher und Zeitschriften präsentiert.

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“ verwertet Informationen aus älteren Werken, d. h. aus deutschsprachigen, dem Dokumentenfond des Radautzer Bukowina-Instituts gehörenden Büchern über die Bukowina und bringt sie zur Kenntniss des Publikums.

Die vorliegende Publikation steht dem Zentrum für Bukowina-Forschungen an der Czernowitzer Universität, sowie dem Bukowina-Institut in Augsburg zur Verfügung. Das Bukowina-Institut Radautz organisiert und nimmt an verschiedenen wissenschaftlichen Veranstaltungen und Tagungen zum Thema „Bukowina“ teil.

CĂRȚI NOI DESPRE BUCOVINA

- Zamfir Arbore și Em. Grigorovitz, *Dicționarul geografic al Basarabiei și Bucovinei*, Ediție anastatică, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011.
- Ioan Bilețchi-Albescu, *Amintiri din colț de veacuri*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2012.
- Gruia Bodnărescu, *Ziua tuturor întâmplărilor*, Suceava, f. ed., 2012.
- Costică Brânduș, Alexandru-Ionuț Cristea, *Județul Suceava*, București, Editura Academiei Române, Seria „Județele României”, 2013.
- Elisabeta Bucevschi, *Dornești, un sat de pe Valea Sucevei*, Suceava, Editura Mușatinii, 2012.
- Mihai Camilar, *Zona etnografică Dorna*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2013.
- Mihai Camilar, *Calendarul popular bucovinean*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Suceava, Editura Mușatinii, 2012.
- Nicolae Cârlan, *Ciprian și Iraclie Porumbescu*, Suceava, Editura Lidana, 2012.
- Gheorghe Cega, *Ulma – o comună de origine etnică huțulă. Studiu monografic*, Suceava, f. ed., 2012.
- Vasile Diacon, *Secretul lui Polichinelle și vechimea locuirii în Gura Humorului. O necesară punere în temă*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012.
- Vasile Diacon, *Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc și faptele sale. Schiță de monografie*, Iași, Editura Pim, 2012.
- Vasile Diacon, *Bucovina în secolul XX. Istorie și cultură*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2013.
- Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, Ediția a II-a, revizuită, București, Editura Vestala, 2012.
- Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței. Convorbiri cu Gavril Vatamaniuc*, Ediția a II-a, Suceava, f. ed., Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (35), 2012.
- Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012) la 150 de ani*, vol. I, *Istoric și realizări*; vol. II, *Voluntariat bucovinean. Membrii Societății*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2012, 2013.
- Ion Lihaci, *Czernowitz 1848–1918. Das kulturelle Leben einer Provinzmetropole* (Bukowinastudien I), Mehlingen, Parthenon Verlag, 2012.
- Filon Lucău, *Păstoritul și folclorul păstoresc în Obcinile Bucovinei*, Suceava, Editura Accent Print, 2012.
- Aurel Morariu, *Bucovina, 1774–1914*, Suceava, Editura Lidana, 2012.
- Gheorghe Nandriș, *Familia Nandriș*, vol. 1, *Obârșia*; vol. 2, *Dr. Ion Nandriș*; vol. 3, *Profesorul Grigore Nandriș*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2011, 2011, 2012.
- Alis Niculică, „*Junimea literară*” (1904–1914; 1923–1939). *Bibliografie*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012.
- Iulian Pruteanu-Isăcescu (coordonator), *România din afara granițelor țării. Iași-Cernăuți: legături istorice*, Iași, Editura Junimea, 2012.
- Ileana-Maria Rădu, *Teodor Balan (1885–1972), istoric și arhivist al Bucovinei*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.
- Ioan Șmid, *Două secole de istorie a Parohiei Romano-Catolice din Rădăuți*, Caracal, Editura Hoffman, 2013.
- Vespasian Lungu, *Pagini smulțe din valuri*, Câmpulung Moldovenesc, [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2012.
- Alexandru-Ovidiu Vintilă, *Traian Brăileanu. Întruchipările rațiunii. Fapte, idei, teritorii ale realității din interbelicul bucovinean*, București, Editura Paidea, Colecția „Studii și eseuri – antropologie 94”, 2012.
- Michael Zernig, *Die Bukowina. Territoriale Entwicklung der Verwaltungs- und Gerichtsstruktur zwischen 1774 und 1918*, Saarbrücken, AV Akademikerverlag, 2012.
- Eminescu în Bucovina – între bubuituri de tun și aplauze prelungite (1939–1950)*, Culegere întocmită de Ion Filipciuc, Câmpulung Moldovenesc, [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2012.

ISSN 1221 – 9975

Analele Bucovinei, XX, 2 (41), p. – , București, 2013

ANALELE BUCOVINEI

ANUL XX

2 (41) / 2013

SUMAR

EDITORIAL

VASILE I. SCHIPOR, „Analele Bucovinei” și valorificarea moștenirii culturale a academicianului Dimitrie Onciul (1856–1923).....

EVOCĂRI

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe* (1832–1897). 180 de ani de la naștere.....

VIAȚA POLITICĂ, CULTURALĂ, LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

LIGIA-MARIA FODOR, *Rolul școlilor reale în formarea tinerilor din Bucovina habsburgică*.....

CONSTANTIN UNGUREANU, *Gimnaziile mixte germano-române din Bucovina (I)*.....

MIRCEA LUTIC, *Institutul de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți*.....

ELENA-LUMINIȚA MARTINIUC, *Aspecte ale satului bucovinean în condicile cronice*.....

MARIAN OLARU, *Situația din Bucovina interbelică reflectată în periodicul cultural „Făt-Frumos” (1926–1940)*.....

RADU-FLORIAN BRUJA, *Între ideal național și extremism politic: societăți culturale academice din Bucovina în perioada interbelică*.....

ISTORIE, DEMOGRAFIE, TOPONIMIE, ONOMASTICĂ, STATISTICĂ

D. VATAMANIUC, *Călătorii imperiale în Bucovina după Revoluția din 1848. Iraclie Porumbescu – cronicar al Bucovinei*.....

Analele Bucovinei, XX, 2 (41), p. – , București, 2013

BOGDAN-PETRU NICULICĂ, *Arheologie și arheologi în Bucovina secolului al XIX-lea. De la anticarism la instituționalizare*.....
ANGHEL POPA, *Membrii Societății Academice „Junimea” din Cernăuți pe fronturile Primului Război Mondial (II)* .....
ANA-GABRIELA DRAHTA, *O dinastie politică bucovineană: familia Flondor*.....
LEON BUBURUZAN, *Toponimia Văii Humor*.....

FOLCLOR, ETNOGRAFIE, ARHITECTURĂ

ELENA PASCANIUC, *Valorificarea culturii populare în Bucovina în perioada 1850–1900*.....
VASILE I. SCHIPOR, *Dimitrie Gălătescu, un autor bucovinean necunoscut și manuscrisul lucrării sale închinată satului Ostrița (IV)*.....

ȘTIINȚELE NATURII

OVIDIU BĂTĂ, *Hutele Bucovinei. 220 de ani de la înființarea primei fabrici de sticlă din Bucovina – Crasna-Althütte*.....

OPINII

VASILE I. SCHIPOR, *Gavril Vatamaniuc – un model de curaj și demnitate în mișcarea de rezistență antisovietică și anticomunistă din Bucovina*.....

DOCUMENTAR

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Georg Geib: Istoria unui mic oraș (VI)*.....

CĂRȚI. REVISTE

Ioan-Paul Valenciu, *Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina (1898–1944)*, Iași, Editura Timpul, 2012, 354 p. + 11 planșe cu facsimile și fotografii (Vasile I. Schipor).....
Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Markus Winkler (editori), *Prolegomene la un dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848–1940)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 329 p. (Ștefănița-Mihaela Ungureanu)....
Marian Olaru (coordonator), *Colegiu Național „Eudoxiu Hurmuzaki”. 1872–2012*, vol. I, *Contribuții la istoria învățământului rădăușean*, vol. II, *Absolvenții (curs de zi). 1949–2012*, Suceava, Editura Cygnus, 2013, 316 p., 318 p. (Rodica Iațencu).....

CRONICĂ

Academicianul bucovinean Dimitrie Onciul (1856–1923) – un mare istoric român. 90 de ani de la moartea sa (Petru Bărbuță).....

ANIVERSĂRI

RODICA IAȚENCU, *Eusebiu Popovici (1838–1922). 175 de ani de la naștere*.....
VASILE DIACON, *Conferențiarul univ. dr. ing. Niculai Șorea la a 80-a aniversare a
nașterii sale*.....

IN MEMORIAM

Vasile Lazăr (1915–2013) (Rodica Iațencu).....

NOTE DESPRE AUTORI

ANALELE BUCOVINEI

ANUL XX

2 (41) / 2013

INHALTSVERZEICHNIS

LEITARTIKEL

VASILE I. SCHIPOR, *Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“ und die Verwertung des kulturellen Erbes des Akademikers Dimitrie Onciul (1856–1923)*.....

NACHRUF

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe (1832–1897). 180 Jahre seit seiner Geburt* .....

DAS POLITISCHE, KULTURELLE, LITERARISCHE UND KÜNSTLERISCHE LEBEN

LIGIA-MARIA FODOR, *Die Rolle der Realschulen in der Ausbildung der Jugend in der habsburgischen Bukowina* .....

CONSTANTIN UNGUREANU, *Die gemischten deutsch-rumänischen Gymnasien von Bukowina (I)*.....

MIRCEA LUTIC, *Das Institut für Geschichte an der Theologiefakultät in Czernowitz* .....

ELENA-LUMINIȚA MARTINIUC, *Aspekte des Bukowiner Dorfes in den zeitgeschichtlichen Registern* .....

MARIAN OLARU, *Die Situation der Bukowina in der Zwischenkriegszeit widerspiegelt im kulturellen Periodikum „Făt-Frumos“ (1926–1940)*.....

RADU-FLORIAN BRUJA, *Zwischen dem Nationalideal und dem politischen Extremismus: kulturelle akademische Gesellschaften aus der Bukowina in der Zwischenkriegszeit*.....

GESCHICHTE, DEMOGRAPHIE, TOPONYMIE, ONOMASTIK, STATISTIK

D. VATAMANIUC, *Kaiserliche Reisen in die Bukowina nach der Revolution von 1848. Iraclie Porumbescu – ein Chronist der Bukowina*.....

BOGDAN-PETRU NICULICĂ, *Archäologie und Archäologen in der Bukowina im 19. Jahrhundert. Vom Antiquitätensammeln zur Institutionalisierung*.....
ANGHEL POPA, *Die Mitglieder der Akademischen Gesellschaft „Junimea“ aus Czernowitz an den Fronten des Ersten Weltkriegs (II)*.....
ANA-GABRIELA DRAHTA, *Eine Bukowiner politische Dynastie: die Familie Flondor...*
LEON BUBURUZAN, *Die Toponymik des Humor-Tales*.....

FOLKLORE, ETHNOGRAPHIE, ARCHITEKTUR

ELENA PASCANIUC, *Die Verwertung der Volkskultur in der Bukowina zwischen den Jahren 1850 und 1900*.....
VASILE I. SCHIPOR, *Dimitrie Gălătescu, ein unbekannter Bukowiner Schriftsteller und das Manuskript seines dem Dorf Ostrița gewidmeten Werkes (IV)*.....

NATURWISSENSCHAFTEN

OVIDIU BĂȚĂ, *Die Bukowiner Hütten. 220 Jahre seit der Eröffnung der ersten Glashütte in der Bukowina: Krasna-Althütte*.....

STANDPUNKTE

VASILE I. SCHIPOR, *Gavril Vatamaniuc – ein Muster an Mut und Würde in der antisowjetischen und antikommunistischen Widerstandsbewegung der Bukowina*.....

DOKUMENTAR

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Georg Geib: Geschichte einer kleinen Stadt (VI)*.....

BÜCHER. ZEITSCHRIFTEN

TAGESBERICHTE

90 Jahre seit dem Tod des Historikers Dimitrie Onciul – Gedenkfeier in Straja (Petru Bărbuță) .....

JAHRESTAGE

RODICA IAȚENCU, *Eusebiu Popovici (1838–1922). 175 Jahre seit seiner Geburt*.....
VASILE DIACON, *Dozent Dr.- Ing. Nicolai Șorea zum 80. Geburtstag*.....

IN MEMORIAM

Vasile Lazăr (1915–2013) (Rodica Iațencu).....

NOTEN ZU DEN ARTIKELVERFASSERN

**„ANALELE BUCOVINEI”
ȘI VALORIFICAREA MOȘTENIRII CULTURALE
A ACADEMICIANULUI DIMITRIE ONCIUL
(1856–1923)***

VASILE I. SCHIPOR

„Analele Bucovinei”, periodic științific semestrial al Institutului „Bucovina”, apar în 1994 sub egida Editurii Academiei Române, se editează la Rădăuți și se tipăresc la București.

Ca document al epocii care l-a produs și al unei generații însuflețite de mari idei, articolul-program, semnat de academicianul Gheorghe Platon și publicat în cel dintâi număr, surprinde importanța proiectului patronat de Academia Română, din perspectiva integratoare a istoriei noastre naționale: „«Analele Bucovinei» [...], pe linia prestigioaselor publicații care au precedat-o, își propune să fie un instrument pentru împlinirea nobilelor obiective ale promovării și răspândirii culturii naționale; să reprezinte o alternativă românească autorizată în dialogul, demult deschis, privind istoria și cultura Bucovinei. Se va înscrie în acest dialog cu prestigiul instituției care o patronează și cu autoritatea numelor care vor semna în paginile sale.

Sanctuar al Moldovei, cuprinzând ctitoria descălecătorilor, mormântul marelui Ștefan, cetatea de scaun a Țării și ctitoriile vo[i]evodale care mărturisesc geniul creator al poporului, Bucovina poartă în ea sufletul românesc dintotdeauna. «Analele Bucovinei» se vor strădui să dea expresie acestui suflet, ridicând conștiințele noastre, ale tuturor, la nivelul unor mari idei”¹.

Cu modificări în colegiul de redacție, îmbunătățiri de structură și un număr variabil de pagini, „Analele Bucovinei” se ocupă în cei aproape douăzeci de ani de

---

* Comunicare susținută în cadrul Simpozionului „Dimitrie Onciul, mare istoric român”, organizat la Straja, în 20 martie 2013, la împlinirea a 90 de ani de la moartea istoricului bucovinean, creatorul școlii critice în istoriografia română.

** Traducere de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

¹ Conf. Acad. Gheorghe Platon, *Argument*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți-București, anul I, nr. 1, [ianuarie–iunie] 1994, p. 5–6. Republicat într-un volum retrospectiv, vezi „Analele Bucovinei”, anul IX, nr. 2 (19), [iulie–decembrie] 2002, p. 329–33.

Analele Bucovinei, **XX**, 2 (41), p. — , București, 2013

apariție neîntreruptă de problemele Bucovinei istorice sub toate aspectele: viață politică, literară, culturală și artistică, istorie, demografie, toponimie, onomastică, statistică, etnografie și folclor, științe naturale. Număr de număr, este rezervat un spațiu larg evocării personalităților bucovinene, cărților și revistelor din provincie, manifestărilor diverse ce au ca temă Bucovina, atât în țară cât și peste hotare. Prin structură, „Analele Bucovinei” abordează domeniile vizate prin proiectul *Enciclopedia generală a Bucovinei*, propus de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, publicând, cu prioritate, lucrări cu caracter monografic, la nivelul exigențelor publicisticii științifice academice contemporane și fără a neglija orizontul de așteptare al utilizatorilor din Bucovina și/sau originari de aici, provincie privită programatic și consecvent în întregul ei istoric.

Prin caracterul enciclopedic și prin aria de cercetare, „Analele Bucovinei” ocupă un loc singular atât între publicațiile periodice ale Academiei Române cât și în rândul publicațiilor științifice din Bucovina și străine, ce apar astăzi.

De-a lungul celor 19 ani de apariție, în paginile periodicului „Analele Bucovinei”, alături de ctitori și maestri – academicieni și profesori universitari din țară, publică cercetători, profesori, învățători, preoți, muzeografi, arhiviști, din multe localități ale Bucovinei și din țară, de la Cernăuți și din Basarabia, din Occident. Unele dintre eboșele publicate, mai întâi, aici formează substanța unor studii și monografii ce se publică, după 1996, în colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii”.

În peisajul publicisticii științifice din România, „Analele Bucovinei” reprezintă o apariție singulară, patronată de Academia Română, periodicul fiind prezent în circuitul național și internațional, unde se bucură de o primire bună: „Se poate remarca, în ansamblu, preocuparea echipei de la Rădăuți de a informa pe cei interesați asupra chestiunilor ce se pun azi cu privire la acea parte din Țara de Sus, care, după ocupația habsburgică, s-a numit Bucovina. De unde panșantul istoriografic al multor autori, chiar și atunci când vin din alte domenii. Unele texte sunt pregnant polemice, însă cu măsură, cu respect pentru preopinent și cu interes real pentru stabilirea adevărului”².

---

² Apariția periodicului „Analele Bucovinei” prilejuiește „o adevărată revelație” în viața culturală a provinciei, certificând „cu argumente științifice continuitatea spiritualității românești în Bucovina istorică”. Vezi Ilie Luceac, „Analele Bucovinei”, *Anul I, 1, 1994, Centrul de Studii „Bucovina”, Editura Academiei Române, București, 1994, 234 p.*, în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți – București, anul I, nr. 4, octombrie–decembrie 1994, p. 128–130. Fiecare din cele 40 de tomuri ale periodicului științific de la Rădăuți se bucură de-a lungul anilor de numeroase cronici de semnal ori de întâmpinare, atât în presa cotidiană din Bucovina cât și în periodice științifice și de cultură din țară, cronici care subliniază contribuția acestuia la „sporirea fondului documentar istoric referitor la Țara de Sus”. Vezi, printre altele, Vasile Precop, „Analele Bucovinei”, *An IV, 1 (7) și 2 (8), 1997*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți – București, anul V, nr. 2 (18), aprilie–iunie 1998, p. 117–120; [Ștefan Hostiuc], „Analele Bucovinei”, *Anul VIII, Nr. 1, 2, 2001*, în „Mesager Bucovinean”, București, anul II, nr. 1 (5), ianuarie–martie, 2003, p. 8. Pentru „un bilanț de parcurs” al instituției, la împlinirea a zece ani de activitate, cu trimitere la volumul retrospectiv aniversar al periodicului științific al acesteia, vezi Alexandru Zub, „Analele Bucovinei”,

Prin oferta sa, „Analele Bucovinei” se adresează, în același timp, unui public mai larg, furnizându-i elemente (date, informații, modele de interpretare) necesare în construirea propriei strategii de cunoaștere, precum și repere în deprinderea științei de a înțelege prezentul și de a-și construi viitorul. Într-o perioadă anevoioasă, de schimbare a paradigmei culturale și de recesiune a resurselor, „Analele Bucovinei” oferă, prin fiecare din tomurile sale, o lecție modernă de patriotism și iubire, susținută printr-o tenacitate elegantă și o distinsă modestie.

Dintre opiniile despre periodicul „Analele Bucovinei”, exprimate de-a lungul celor douăzeci de ani de apariție neîntreruptă, reproducem un fragment din *Prefața*, semnată de acad. Ștefan Ștefănescu, la unul din volumule editate de noi: „Revista «Analele Bucovinei», deschisă contribuțiilor științifice autentice, a atras printre colaboratorii ei nume ilustre de oameni de cultură români și străini, ca și mulți tineri talentați.

Varietatea tematică – de la izvorul istoric inedit, la reflecția profundă asupra valorii istoriei, de la istoria străveche la istoria zilelor noastre, de la istoria locală la cea națională și universală – și permanenta preocupare de întinerire a cercului de autori de valoare fac ca revista să fie un veritabil barometru pentru natura și nivelul preocupărilor în istoriografia națională și universală de azi”³.

De-a lungul celor două decenii de apariție neîntreruptă, „Analele Bucovinei” publică mai multe studii și articole de referință închinată academicianului bucovinean Dimitrie Onciul, toate sub semnătura unor nume de prestigiu. În tomul I, nr. 1, [ianuarie–iunie] 1994, sub semnătura academicianului Gheorghe Platon, „Analele Bucovinei” publică studiul *Dimitrie Onciul (1856–1923). O personalitate exemplară a spiritualității românești*, p. 39–50. Convingerea istoricului ieșean, exprimată aici, este că „nimeni, poate, mai mult decât Dimitrie Onciul nu reprezintă atât de fidel epoca pe care a traversat-o, în cuprinsul căreia activitatea sa creatoare se înscrie, esențializând-o. Pentru cel interesat să înțeleagă articulațiile pe care s-a sprijinit și care au pus în mișcare mecanismul complicat al societății noastre românești, el este – prin natura contribuțiilor sale – un element de obligatorie referință”⁴.

În tomul IV, nr. 1 (7), [ianuarie–iunie] 1997 al „Analelor Bucovinei”, academicianul Radu Grigorovici publică studiul *Dimitrie Onciul și determinismul istoric*, comunicare prezentată la Simpozionul „Dimitrie Onciul, istoric și arhivar”, organizat la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, la 23 martie 1993, cu

---

IX, 2002, 2, p. 313–619, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, XLII, Iași, Editura Academiei Române, 2005, p. 799–800. Sub titlul *Studii bucovinene – un bilanț de parcurs*, textul semnat de acad. Alexandru Zub apare, ca editorial, în „Dacia literară”, serie nouă, Iași, anul XVI, nr. 6 (63), noiembrie–decembrie 2005, p. 3–4.

³ D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (20), 2006, p. 7–8.

⁴ Acad. Gheorghe Platon, *Dimitrie Onciul (1856–1923). O personalitate exemplară a spiritualității românești*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți-București, anul I, nr. 1, [ianuarie–iunie] 1994, p. 39.

ocazia împlinirii a 70 de ani de la moartea istoricului⁵. Concluzia fizicianului bucovinean, sedus, după evenimentele din 1989, de istorie și destinul Bucovinei și al bucovinenilor astăzi în lume, nu trebuie uitată, ci amintită mereu în clipele noastre de popas: „Aș vrea să cred că spiritul olimpic, dar neliniștit al lui Dimitrie Onciul, pe care-l evocăm aici cu admirația cuvenită, se găsește printre noi, aude ce vorbim și află, dacă n-o și știe, despre înfrângerea suferită de principiul determinismului istoric, care i-a cauzat atâta frământare. Sunt convins că știrea i-ar face plăcere, căci îi va permite să vadă în ezitățile sale încercări de evadare din cătușele unei constrângeri la care-l obliga spiritul său matematic, riguros, dar care erau generate doar de «slăbiciunea minții omenești» – ca să folosim cuvintele lui Laplace – și care s-au dovedit nejustificate abia în zilele noastre.

Această descătușare de determinismul istoric, motivată recent și prin teoria haosului determinist, permite istoricilor să se alăture fără rezerve concepției lui Dimitrie Onciul despre rolul istoriei, așa cum a formulat-o în 1906: istoria are menirea să descopere adevărul despre trecut, dar nu «adevărul absolut», ci «adevărul pentru scop», căci «a îndrepta viitorul este problema din urmă și tot rostul istoriei»⁶.

Tomul IV, nr. 1 (7), [ianuarie–iunie] 1997 al „Analelor Bucovinei” publică articolul *Preocupări ortografice la Dimitrie Onciul*, semnat de prof. univ. dr. Ilie Dan⁷. „Ceea ce a scăpat, din motive lesne de înțeles, istoricilor, dar, pe de altă parte, și lingviștilor (ceea ce este mai greu de acceptat) – scrie profesorul Ilie Dan, originar și el din Bucovina – reprezintă o contribuție notabilă a lui Dimitrie Onciul în domeniul stabilirii regulilor ortografice pentru limba română. Preocupările sale pe această linie ne dovedesc că învățatul din Straja Bucovinei continuă, în primul rând, principiile lui Titu Maiorescu și ale «Convorbirilor literare» [...]. Prin lucrarea sa, Onciul realizează, indubitabil, o legătură necesară și explicabilă între principiile lui Lambrior și Maiorescu, pe de o parte, și Ioan Bogdan și Sextil Pușcariu, pe de altă parte, autori care aveau în vedere o problemă controversată între intelectualii români, de la pașoptiști și până la actuala Academie Română: ortografia limbii române»⁸.

Prezentând lucrarea lui Dimitrie Onciul *Îndreptariu pentru ortografia română (Regule și vocabulariu ortografic)*, tipărită la Viena, în 1893, profesorul Ilie Dan subliniază „contribuția notabilă” și „momentul de referință în istoria ortografiei din România”, pe care îl reprezintă aceasta, înainte de reformele academice din 1904, 1932 și, parțial, din 1953, „o etapă deosebit de importantă”. Acest *Îndreptar ortografic* „a constituit vreme de decenii (mai ales până la unirea

---

⁵ Acad. Radu Grigorovici, *Dimitrie Onciul și determinismul istoric*, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1 (7), [ianuarie–iunie] 1997, p. 73–80.

⁶ *Ibidem*, p. 80.

⁷ Ilie Dan, *Preocupări ortografice la Dimitrie Onciul*, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1 (7), [ianuarie–iunie] 1997, p. 47–53.

⁸ *Ibidem*, p. 47.

Bucovinei cu România) un important instrument de lucru, un ghid necesar și de autoritate pentru folosirea în scris a limbii române în școlile din Bucovina”⁹. „Alături de lucrările cunoscute referitoare la istoria națională – încheie profesorul Ilie Dan expunerea din articolul său –, *Îndreptarul ortografic* dă dimensiune și relief preocupărilor științifice și culturale ale savantului Dimitrie Onciul, a cărui viață și activitate au fost dominate de un ideal luminos: unitatea și propășirea națională”¹⁰.

Tomul XIV, nr. 1 (28), [ianuarie–iunie] 2007 al „Analelor Bucovinei” publică studiul *Dimitrie Onciul (1856–1923). Son rôle dans le développement de l'historiographie critique, objective et érudite*, semnat de academicianul Ștefan Ștefănescu¹¹, studiu care este și editorialul numărului. În acest studiu, istoricul bucureștean evidențiază preocupările de teorie și metodologie a istoriei, un aspect al activității istoricului bucovinean mai puțin pus în valoare până acum. Pentru Dimitrie Onciul, istoria nu este numai povestea istoricului. Ea reprezintă și felul în care acesta procedează pentru a-și stabili povestea, demersul întreprins, metoda adoptată. Rezultatele demersului și metoda folosită sunt cele două elemente inseparabile ale acestei științe a interpretării care este istoria.. La noi, deprinderile metodologice au lipsit în învățarea istoriei și tocmai ele sunt cele care asigură rezistența la eforturile de propagandă, de domesticire a spiritului, de alienare ideologică, de îndoctrinare. Odată însușită de către student, metoda istorică îl obișnuiește pe acesta să-și pună întrebări asupra trecutului, să adune și să interpreteze faptele, să-și prezinte propriile concluzii despre acestea.

Academicianul Ștefan Ștefănescu subliniază faptul că profesorul Dimitrie Onciul i-a învățat pe studenții săi să se bazeze pe documente și să nu abdice niciodată de la principiul verificării informațiilor. Istoricul bucovinean are, totodată, meritul de a fi stabilit și un sistem filosofic al periodizării istoriei, plecând de la teoria generațiilor a profesorului vienez Ottokar Lorenz, nutrind convingerea că istoria românilor este un exemplu clasic al acestei teorii. Tot de aici, mai reținem că unul dintre meritele lui Dimitrie Onciul, recunoscut în epocă, dar și de posteritate, este cel de creator al unei serioase școli românești de istorie, în cadrele căreia a făcut cunoscut, într-o manieră critică, progresul înregistrat în acest domeniu în marile centre științifice europene. La „Școala Onciul” – afirmă acad. Ștefan Ștefănescu –, renumită prin studiul minuțios și controlul sever al autenticității surselor istorice, prin critica adusă tradițiilor romantice de a scrie istoria, s-au format câțiva eminente reprezentanți ai istoriografiei noastre naționale, între care Vasile Pârvan și Constantin Giurescu.

---

⁹ *Ibidem*, p. 53

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Acad. Ștefan Ștefănescu, *Dimitrie Onciul (1856–1923). Son rôle dans le développement de l'historiographie critique, objective et érudite*, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1 (28), [ianuarie–iunie] 2007, p. 7–13.

Tot în tomul XIV, nr. 1 (28), [ianuarie–iunie] 2007 al „Analelor Bucovinei”, D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, redactorul-șef al periodicului, semnează, în cadrul secțiunii *Evocări*, studiul *Dimitrie Onciul, istoric al Bucovinei și al Transilvaniei și lexicograf*¹².

În prima parte a studiului, într-un context mai larg, autorul prezintă studiile lui Dimitrie Onciul despre Bucovina și Transilvania și rolul important al acestora în învățământul din epocă. Epoca din istoria noastră care stă în atenția lui Dimitrie Onciul este aceea pentru care avem puține documente. Aici istoricul bucovinean analizează documentele existente în spirit critic și elucidează pe baza acestora câteva probleme de cea mai mare însemnătate, înscriindu-se prin contribuții competente și complete în cercetarea izvoarelor istorice privitoare la teritoriul ce avea să fie numit Bucovina de până la întemeierea statală a Moldovei, precum și la istoria Țării Românești de până la întemeierea statală. D. Vatamaniuc evidențiază preocupările istoricului bucovinean privind istoria românilor din Transilvania, colaborarea acestuia la periodicul „Rumänische Revue”, editat de Corneliu Diaconovici și tipărit la Budapesta (1885) și ulterior la Reșița, Viena, Sibiu și Timișoara, până în 1894, precum și la *Enciclopedia română*, tipărită la Sibiu în perioada 1898–1904, pentru care trimite 46 de articole (vol. I – 9; vol. II – 18; vol. III – 19).

În partea a doua a studiului, D. Vatamaniuc face referiri consistente la *Îndreptariu pentru ortografia română*, tipărit de D. Onciul la Viena, în 1893, „un îndrumător în scrierea limbii române, cu aplicare practică în școlile din Bucovina”, omis până acum în lucrările noastre de referință întocmite de lingviști. Concluzia cercetătorului contemporan este că „lucrarea depășea statutul de manual pentru învățământul primar din Bucovina și reprezenta un îndrumător mai mult decât util pentru cei care se îndeletniceau cu scrisul în limba română”. Să mai precizăm, tot aici, că studiul *Dimitrie Onciul, istoric al Bucovinei și al Transilvaniei și lexicograf*, semnat de D. Vatamaniuc, este reprodus în tomul retrospectiv al „Analelor Bucovinei” din 2012, în cadrul secțiunii *Editoriale (2003–2012)*, adevărat instrument de lucru necesar în viitoarele cercetări privind Bucovina¹³.

Tomul XVIII, nr. 2 (37), [iulie–decembrie] 2011, al „Analelor Bucovinei” publică studiul *Dimitrie Onciul și junimea Bucovinei de altădată*, semnat de Ilie Luceac, voce reprezentativă a intelectualității românești de astăzi din regiunea Cernăuți¹⁴.

Ilie Luceac precizează, încă de la început, că pentru istoricul bucovinean Dimitrie Onciul orașul Cernăuți are o importanță deosebită: „Acest oraș i-a legănat tinerețile, aici și-a făcut în parte studiile, aici și-a început cariera didactică și

---

¹² D. Vatamaniuc, *Dimitrie Onciul, istoric al Bucovinei și al Transilvaniei și lexicograf*, ibidem, p. 15–28.

¹³ Confer „Analele Bucovinei”, anul XIX, nr. 2 (39), [iulie–decembrie] 2012, p. 419–425.

¹⁴ Ilie Luceac, *Dimitrie Onciul și junimea Bucovinei de altădată*, în „Analele Bucovinei”, anul XVIII, nr. 2 (37), [iulie–decembrie] 2011, p. 379–387.

științifică, în sfârșit, tot aici a preferat să fie adus când va închide ochii, pentru ca să-și doarmă somnul de veci în pământul Bucovinei, care l-a născut și l-a dăruit cu atâta generozitate culturii românești¹⁵. Studiul la care ne referim reprezintă – potrivit autorului – „o încercare de a evoca – în baza unor scrisori primite sau emise de Dimitre Omciul, unele dintre ele nepublicate [până acum] – câteva din calitățile morale și civice ale omului și savantului Dimitrie Onciul. Aceste aprecieri intenționează să scoată în evidență verticalitatea și demnitatea caracterului de care a dat dovadă istoricul, uneori în cele mai dificile situații ale vieții și activității sale didactice sau științifice”, urmărind să ilustreze, totodată, „câteva momente din viața istoricului, care demonstrează elocvent atitudinea lui față de generațiile tinere ale Bucovinei, de unde a pornit și el în lumea științei și culturii românești¹⁶. Și concluzia profesorului cernăuțean merită să fie reținută, mai cu seamă în momente solemne, sărbătorești din viața noastră publică, precizare îndreptățită, din păcate, pretutindeni în România de astăzi, nu doar la Cernăuți: „Omagiul pe care îl aducem aici lui Dimitre Onciul este doar o încercare de a ține trează conștiința noastră în fața adevăratelor valori științifice și culturale românești¹⁷”.

Tomul XX, nr. 2 (41), [iulie–decembrie] 2013, aflat în curs de apariție, publică, la secțiunea *Editorial*, articolul „Analele Bucovinei” și valorificarea moștenirii culturale a academicianului Dimitrie Onciul (1856–1923), semnat de secretarul său de redacție, Vasile I. Schipor, cercetător care valorifică aici textul comunicării susținute în cadrul Simpozionului „Dimitrie Onciul, mare istoric român”, organizat la Straja, în 20 martie 2013, la împlinirea a 90 de ani de la moartea istoricului bucovinean.

„Analele Bucovinei” publică, totodată, și alte materiale (recenzii, cronici) referitoare la valorificarea moștenirii culturale a academicianului Dimitrie Onciul și cinstirea memoriei acestuia astăzi. Astfel, în tomul I, nr. 1, [ianuarie–iunie] 1994, sub semnătura lui Marian Olaru, se publică o recenzie a lucrării tipărite la Chișinău, în 1992, reunind studiile *Din istoria Bucovinei și Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria*¹⁸.

Tomul I, nr. 2, [iulie–decembrie] 1994, publică o cronică, *Seminarul de metodologia istoriei „Dimitrie Onciul”*¹⁹, semnată de acad. Ștefan Ștefănescu. Cronică se referă la Seminarul de metodologia istoriei „Dimitrie Onciul”, înființat în memoria academicianului bucovinean în cadrul Catedrei de istoria românilor a Facultății de Istorie de la Universitatea București, cu prilejul comemorării a 70 de ani de la moartea „ilustrului savant”. Prezentând programul seminarului, care își propune „să urmărească direcțiile înnoitoare în metodologia cercetării istorice,

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 379.

¹⁶ *Ibidem*, p. 379–380.

¹⁷ *Ibidem*, p. 387.

¹⁸ Marian Olaru: Dimitrie Onciul, *Din istoria Bucovinei*, Chișinău, [Editura] Universitas, 1992, 102 p., *ibidem*, p. 221–222.

¹⁹ *Ibidem*, anul I, nr. 2, [iulie–decembrie] 1994, p. 532–533.

pentru a promova o viziune globală asupra istoriei și pentru a dezvolta studiile de teorie și epistemologie a istoriei”, academicianul Ștefan Ștefănescu se referă, în finalul cronicii sale, la câteva obiective prioritare, care ar trebui să anime – în opinia noastră – și „localismul creator” al provinciei, preocupate febril de studiul istoriei naționale: „Planul de perspectivă a Seminarului «D. Onciul» prevede lărgirea cercului de competențe științifice, creșterea autorității interpretării critice a surselor documentare, în vederea înfăptuirii actului de reconstituire a realității istorice, de reliefare a adevărului. «Numai din adevăr – ținea să sublinieze D. Onciul – naște adevărata iubire de neam și de țară»²⁰.

Tomul II, nr. 1 (3), [ianuarie–iunie] 1995, al „Analelor Bucovinei” publică o cronică, *Un monument lui Dimitrie Onciul*, semnată, de asemenea, de acad. Ștefan Ștefănescu²¹. Consemnând dezvelirea bustului lui D. Onciul, în ziua de 19 octombrie 1994, monument de for amplasat între două „monumentale edificii”, Direcția Generală a Arhivelor Statului și Ministerul Justiției, operă a sculptorului R. Onofrei, vernisajul Expoziției „Oameni de seamă ai Arhivelor” și Simpozionul „Arhivele de ieri și de astăzi”, academicianul Ștefan Ștefănescu se referă în comunicarea sa, susținută în cadrul simpozionului, la contribuția istoricului bucovinean la „salvarea materialului arhivistic existent în depozitele Arhivelor Statului, amenințat cu distrugerea totală într-un local dărăpănat”, la activitatea sa de „ordonare și organizare a evidenței materialelor arhivistice din depozitele Arhivelor Statului” și la preocuparea pentru „formarea de specialiști în arhivistică”. Din alocuțiunea istoricului Ștefan Ștefănescu, rostită la acest eveniment, noi reținem în mod deosebit, pentru actualitate, o frază din omagiul adus de istoricul bucovinean D. Onciul memoriei lui Mihail Kogălniceanu în sesiunea Academiei Române, ținută la Iași, în perioada 14–27 octombrie 1918: „Popoarele care nu știu să prețuiască și să onoreze pe oamenii lor mari nu merită să-i aibă. Poporul românesc a știut și va ști să dea dovadă că i-a meritat și-i merită”²².

În tomul XIV, nr. 1 (28), [ianuarie–iunie] 2007 al „Analelor Bucovinei”, profesorul Petru Bărbuță, un apropiat al Institutului „Bucovina” al Academiei Române și colaborator al periodicului științific al acestuia, publică o cronică amplă, *Omagierea istoricului Dimitrie Onciul la Straja*²³. Articolul, bogat în date și informații, valorifică totodată integral un document valoros, scrisoarea Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române, adresată locuitorilor satului Straja, la împlinirea a 150 de ani de la nașterea istoricului bucovinean Dimitrie Onciul, prezentând o deosebită importanță pentru istoria locală. „Și manifestarea omagială din Bucovina – conchide profesorul Petru Bărbuță – ilustrează prețuirea de care se bucură personalitatea istoricului Dimitrie Onciul în rândul comunității

---

²⁰ *Ibidem*, p. 533.

²¹ *Ibidem*, anul II, nr. 1 (3), [ianuarie–iunie] 1995, p. 218–219.

²² *Ibidem*, p. 219

²³ Petru Bărbuță, *Omagierea istoricului Dimitrie Onciul la Straja*, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1 (28), [ianuarie–iunie] 2007, p. 383–386.

locale de astăzi, în care trăiesc urmașii mândrilor străjeri ai lui Ștefan cel Mare de lângă Putna voievodală”²⁴.

În tomul XX, nr. 2 (41), [iulie–decembrie] 2013, periodicul „Analele Bucovinei” tipărește, în cadrul secțiunii *Cronică*, materialul *Comemorarea a 90 de ani de la trecerea în eternitate a istoricului Dimitre Onciul la Straja*, semnat, de asemenea, de profesorul Petru Bărbuță, care prezintă pe larg manifestarea organizată la Straja, în ziua de 20 martie 2013, cu ocazia împlinirii a nouă decenii de la moartea academicianului bucovinean, prezentând-o, de data aceasta, într-un context mai larg.

În orientarea programatică a Institutului „Bucovina” se înscrie, totodată, editarea și publicarea volumului Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și studii lexicografice*, Cuvânt-înainte de academician Radu Grigorovici, Ediție, studiu introductiv, note și comentarii de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2010, 280 p. Lucrarea apare în Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii”, colecție fondată în 1996, în cadrul căreia este imprimată sub numărul de ordine 24.

Până la apariția lucrării noastre, opera istoricului Dimitrie Onciul cunoaște trei ediții, toate realizate și tipărite postum: – Dimitre Onciul, *Opere complete. Tomul I. Originile Principatelor Române*, Ediție critică adnotată de A[urelian]. Sacerdoțeanu, Cu 16 planșe afară din text, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946, 422 p.; – Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*, I–II, Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, București, Editura Științifică, 1968, vol. I, 719 p., vol. II 560 p.; – Dimitre Onciul (1856–1923), *Scrieri alese*, Ediție îngrijită de acad. Ștefan Ștefănescu, dr. Dorina N. Rusu, dr. Bogdan-Alexandru Halic, Cu un *Cuvânt-înainte* de acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția „Cărți de căpătâi”, 2006, 835 p.

O ediție a scrierilor lui Dimitre Onciul, rămasă în afara celor amintite mai sus, tipărește Facultatea de Arhivistică din București: – Dimitre Onciul, *Miscelaneu (Studii, cuvântări, prelegeri)*, Cuvânt-înainte de Ioan Scurtu, Ediție îngrijită de Constantin Burac, București, [Editura] Renaissance, 2006, 303 p.

Ediția de la Rădăuți preia studiile lui Dimitrie Onciul despre Bucovina și Transilvania din edițiile amintite mai sus și reproduce în facsimil textele privind preocupările filologice ale istoricului bucovinean. Iată sumarul acesteia: *Cuvânt-înainte*, p. 7–14; *Dimitrie Onciul, istoric al Bucovinei și Transilvaniei și lexicograf*, p. 15–28; *Notă asupra ediției*, p. 29–34; I. *Din istoria Bucovinei*, p. 35–108 (I.1. *Din istoria Bucovinei*, p. 37–57; I.2. *Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria*, p. 58–98; I. 3. *Acte privitoare la instalarea Episcopului Dosoftei în Cernăuți la 30 ianuarie/10 februarie 1782. Facsimile*, p. 99–108); II. *Din istoria Transilvaniei*, p. 109–164 (II. 1. *Din istoria românilor din Maramureș*, p. 111–120;

---

²⁴ *Ibidem*, p. 386.

II. 2. *Populația Ungariei și Ardealului în 1720–21*, p. 121–127; II. 3. *Din „Enciclopedia Română”*, p. 128–164); III. *Din lexicografie*, p. 165–248 (III. 1. *Îndreptariu pentru ortografia română în usul școalelor din Bucovina. Facsimile*, p. 167–170; III. 2. *Îndreptariu pentru ortografia română. Regule și vocabulariu ortografic. Facsimile*, p. 171–198; III. 3. *Vocabulariu ortografic. Facsimile*, p. 199–247); IV. *Note și comentarii*, p. 249–267 (IV. 1. *Din istoria Bucovinei*, p. 251–258; IV. 2. *Din istoria Transilvaniei*, p. 259–262; IV. 3. *Din lexicografie*, p. 263–267). Un *Indice de nume*, p. 269–276, alcătuit de Rodica Iațencu, încheie lucrarea, facilitând utilizatorilor accesul la informație.

O mențiune aparte facem pentru *Îndreptarul ortografic* al lui Dimitrie Onciul, „extrem de meticulos și realizat din punct de vedere metodologic”, cum observă Ioan Scurtu, în care, la sfârșit, sunt înregistrate, într-un „vocabular ortografic”, circa 6 500 de cuvinte, multe dintre acestea fiind interesante și prezentând importanță pentru cercetarea științifică sub aspect fonetic, lexical și gramatical.

Ediția de la Rădăuți a scrierilor istoricului bucovinean nu respectă scrierea prenumelui cu forma Dimitre, așa cum o fac edițiile de la București, din 1946, 1968 și 2006, ci forma din actul de naștere²⁵.

În același context generos, valorificarea moștenirii culturale, mai menționăm aici câteva contribuții complementare, pe care periodicul „Analele Bucovinei” le publică în paginile sale de-a lungul celor două decenii de neîntreruptă apariție.

Tomul I, nr. 2, [iulie–decembrie] 1994 publică studiul *Observații lingvistice asupra toponimiei comunei Straja*, semnat de profesorul Vasile Hasna, fiu al satului Straja, care valorifică aici lucrarea sa de licență, o încercare de studiere exhaustivă a microtoponimiei locale (p. 423–450).

Tomul IX, nr. 1 (18), [ianuarie–iunie] 2002, publică studiul *Dimitrie Dan, personalitate a culturii bucovinene*, întocmit de Elena Cristuș, în care îl evocă pe preotul Dimitrie Dan, stabilit la Straja, în 1896, pasionat cercetător al istoriei și

---

²⁵ După cum știm, condicile de stare civilă pentru născuți, cununați și morți se introduc în Bucovina prin *Patentul împărătesc*, din 20 februarie 1784, începând cu data de 1 mai 1784. *Condica născuților pe 1856 a Parohiei Straja*, aflată la Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale (S.J.S.A.N.), consemnează nașterea pruncului Dimitrie în ziua de 26 octombrie, stil vechi, când Biserica Ortodoxă îl prăznuiește pe Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir. Tatăl său este Dimitrie Onciul, preot, iar mama, Sinclitichia, fata preotului Andrei Lipețchi din Straja. Nașul său de botez este preotul George Hacman din Crasna. Nașterea pruncului este înregistrată de către preotul paroh Dimitrie Onciul. Așadar, explicația numelui de botez o găsim în sărbătoarea zilei de naștere din calendarul creștin ortodox, criteriu care primează și în societatea tradițională din Bucovina vremii. În onomastica românească din Bucovina de dinainte de 1918, întâlnim mai multe forme pentru acest nume de botez: Dimitrie (numele cel mai răspândit aici și astăzi), Demitrie, Demetriu, Demetrius, Demeter, ultimele dintre acestea fiind întâlnite în familiile de intelectuali. Tot aici, ar mai trebui să notăm faptul că pregătirea pentru tipar a ediției de la Rădăuți aparține cercetătorului Vasile I. Schipor, secretarul științific al Institutului „Bucovina” din Rădăuți, lucru pe care, în mod inexplicabil, caseta tipografică îl omite. Precizarea pe care o face D. Vatamaniuc la pagina 34, în *Nota asupra ediției*, este lămuritoare în această privință.

culturii populare din Bucovina, membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina (din 1870), membru corespondent al Academiei Române (din 23 martie 1904). Studiul este o evocare a istoricului și folcloristului bucovinean la împlinirea a 75 de ani de la trecerea sa către Domnul (p. 7–11).

Tomul XVI, nr. 2 (33), [iulie–decembrie] 2009, sub semnătura lui Ovidiu Bătă, publică recenzia asupra monografiei localității Straja, tipărită la București de profesorul Vasile Pasailă (p. 645–647).

Valorificarea moștenirii culturale a academicianului bucovinean Dimitrie Onciul, fost vicepreședinte (25 mai 1913–28 mai 1916), președinte (12 iunie 1920–20 martie 1923) al Academiei Române, președinte al Secțiunii Istorice a Academiei Române (1911–1914; 1919–1922), se înscrie în cadrul orientării programatice a periodicului „Analele Bucovinei”, privind valorificarea și valorizarea valorilor exponențiale ale patrimoniului nostru național.

**„ANALELE BUCOVINEI”
ȘI VALORIFICAREA MOȘTENIRII CULTURALE
A ACADEMICIANULUI DIMITRIE ONCIUL
(1856–1923)***

VASILE I. SCHIPOR

**Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“ und die Verwertung
des kulturellen Erbes des Akademikers Dimitrie Onciul (1856–1923)**

(Zusammenfassung)**

Der vorliegende Leitartikel präsentiert zuerst den historischen Kontext, in dem das Radautzer Periodikum als Ausdruck der Ideale einer von grossen schöpferischen Ideen belebten Generation am Anfang der 90er Jahre erschienen ist. Weiter wird das Format und die hauptsächlichlichen Tätigkeitsbereiche des Periodikums dargestellt, die durch den Programmartikel 1994 bestimmt wurden, dann wird es über die Mitarbeiter, die Verbreitung und die Rezeption der Zeitschrift im kulturellen Leben der Provinz und in der wissenschaftlichen Gemeinschaft des In- und Auslands berichtet. Weiter bezieht sich der Artikel auf das Interesse unseres akademischen Periodikums an dem kulturellen Erbe des Bukowiner Historikers Dimitrie Onciul, im Rahmen der Beschäftigungen des „Bukowina“-Instituts der Rumänischen Akademie für die Verwertung des Kulturguts der ehemaligen Bukowina. In dem Sinne werden die Studien und Artikel über das Werk Dimitrie Onciuls – Gründer der kritischen Schule in der rumänischen Historiographie – präsentiert, die im Laufe der 20 Jahre ununterbrochener Erscheinung des Periodikums in dessen Seiten veröffentlicht wurden. Einige von diesen Beiträgen wurden von wichtigen Persönlichkeiten des wissenschaftlichen Lebens Rumäniens unterschrieben: Akad. Gheorghe Platon, Akad. Radu Grigorovici, Akad. Ștefănescu, Dimitrie Vatamaniuc, Ehrenmitglied der Rumänischen Akademie.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Programmartikel, Tätigkeitsbereiche, Verwertung des Kulturguts der ehemaligen Bukowina, interkulturelles Dialog, Erwartungshorizont der gegenwärtigen Benutzer, Respekt für Werten, Vorrang der historischen Wahrheit, Kenntnisstrategie, Kulturparadigma der Epoche, Methodologie der Geschichtsforschung, Weltanschauung zur Geschichte, authentische wissenschaftliche Beiträge, lokale schöpferische Kraft.

LUDWIG ADOLF SIMIGINOWICZ-STAUFE (1832–1897). 180 DE ANI DE LA NAȘTERE

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Ludwig Adolf Simiginowicz, „der Dichter der Liebe” / „poetul iubirii” – cum l-au numit bucovinenii¹ –, s-a născut la 28 mai 1832 în Suceava. Tatăl său era de origine ruteană, iar mama provenea dintr-o familie de germani emigrată din Württemberg². A copilărit în orașul natal, primind din partea mamei sale o educație în spirit german și învățând limbile română, germană și ruteană, în care își va exprima ulterior talentul artistic deosebit³.

Primii ani de școală (1849–1852) îi petrece la Suceava, ca elev al Gimnaziului, apoi urmează cursurile Școlii Reale Inferioare din Cernăuți, pregătindu-se pentru o carieră pedagogică. În 1852 pleacă la Viena, unde, prin intermediul profesorului Theodor Vernaleken, obține un post de candidat pedagog la Școala Reală Superioară, în cartierul Schottenfeld. De asemenea, mai primește o bursă specială de studii la Universitatea din Viena. Urmează cursuri de istorie, geografie comparată, filosofie și, la Institutul Politehnic, chimie și fizică experimentală⁴. În 1856 susține examenul științific pentru școlile reale, iar un an mai târziu revine ca supleant la Gimnaziul de Stat din Cernăuți. În 1858, numit învățător, pleacă la Brașov, la Gimnaziul Romano-Catolic, unde își va continua activitatea didactică timp de 18 ani. Tot aici va intra în contact cu membrii

¹ Amy Colin, Alfred Kittner, *Versunkene Dichtung der Bukowina. Eine Anthologie deutschsprachiger Lyrik*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1994, p. 399.

² Ludwig Adolf Staufe, *Basme populare din Bucovina*, Transcrierea textelor în limba germană și Introducere de Helga Stein; Traducere din limba germană, Cuvânt introductiv și note de Viorica Nișcov, București, Editura Saeculum I. O., 2010, p. 24.

³ Amy Colin, Alfred Kittner, *loc. cit.*

⁴ Helga Stein, *L. A. Staufe – Simiginowicz și basmele sale românești din Bucovina*, în „Cercetări etnologice românești contemporane”, București, nr. 1, vol. III, 2007, p. 39.

ASTREI. În 1859 se căsătorește cu Therese Goldschmidt, originară din Brașov⁵. În 1876 se reîntoarce la Cernăuți, unde este numit profesor titular la Institutul Pedagogic Cezaro-Crăiesc pentru Învățătoare⁶, funcție pe care o va deține până la trecerea sa în neființă, la 19 mai 1897.

Lucrările lăsate de el vor fi distruse în mare parte în timpul invaziei ruse în Bucovina din Primul Război Mondial.

Ludwig Adolf Simiginowicz este cunoscut nu doar ca pedagog, ci, mai cu seamă, în calitate de scriitor, publicist, traducător și etnograf.

Scriitorul a ales să-și semneze creațiile cu un pseudonim, Staufe, așa cum procedau mulți autori la acea vreme. Adolf Kittner, în cunoscuta antologie *Versunkene Dichtung der Bukowina* [Poezia uitată a Bucovinei], opinează că autorul a adăugat și numele Simiginowicz la pseudonimul Staufe pentru a evidenția dubla moștenire culturală primită: cea ruteană și cea germană. Helga Stein, în volumul consacrat basmelor românești culese de acesta, susține că adăugarea celui de-al doilea nume se datorează unor „influențe politice, mai cu seamă cele venind din direcția naționaliștilor români”, care „l-au făcut să reflecteze la originea sa ucraineană și să-și adauge consecvent numele real de familie înainte sau după pseudonimul ales”⁷.

Debutul său literar a fost unul foarte timpuriu. Elev de gimnaziu fiind, în anii 1849 și 1859, publică poezii și nuvele în diverse reviste literare din Monarhia Habsburgică, ca de pildă revista „Iris”, care apărea la Graz sub coordonarea lui Caejetan Cerri, apoi „Österreichische Illustrierte Zeitung” [Ziarul austriac ilustrat] din Viena, „Galicia” din Lemberg și „«Phoenix». Zeitschrift für Literatur, Kunst, Geschichte, Vaterlandskunde, Wissenschaft und Theater” [„Phoenix”. Revistă pentru literatură, artă, istorie, etnografie, știință și teatru]. Această din urmă publicație era editată de Ignaz Vinzenz Zingerle, care avea să joace un rol deosebit în activitatea lui Staufe⁸.

Perioada de debut literar a lui Adolf Simiginowicz-Staufe se suprapune peste situația politică din anii 48–50 ai secolului al XIX-lea, cu care se confrunta Bucovina în încercarea de a-și câștiga autonomia față de Galiția și peste eforturile intelectualilor vremii de a atrage atenția asupra provinciei și asupra numeroaselor ei etnii, provincie văzută ca o Monarhie Austro-Ungară în miniatură⁹, în care fiecare naționalitate avea dreptul la progres cultural și afirmare a propriei identități. Astfel se explică angajarea lui Staufe, la vârsta de numai 16 ani, în evenimentele

---

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ludwig Adolf Staufe, *op. cit.*, p. 49.

⁷ *Ibidem*, p. 24.

⁸ *Ibidem*, p. 25. Vezi și Ion Lihaciu, *Czernowitz 1848–1918. Das kulturelle Leben einer Provinzmetropole*, Kaiserslautern und Mehlingen, 2012, Parthenon Verlag, p. 75.

⁹ Helga Stein, *loc. cit.*, p. 39.

revoluționare din Cernăuți, prin redactarea unui manifest revoluționar, semnat A. Sand. Acest gest trebuie înțeles ca un act de patriotism fervent și nu de naționalism. Treptat, această efervescentă tinerească și revoluționară va fi înlocuită de o maturizare, în sensul de mediere între provincia aflată la marginea imperiului și capitala Austriei, rol pe care Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe și-l va asuma conștient în toate întreprinderile sale ulterioare pe plan literar-cultural.

Opera sa cuprinde volume de lirică, antologii, proză și studii diverse.

Primul volum de poezii, intitulat *Heimatsgrüsse aus Niederösterreich* [Salutări de-acasă, din Austria Inferioară], se publică în 1855.

De o semnificație deosebită și prilejuită de înființarea Bibliotecii Țării a fost inițiativa lui Staufe de a alcătui unui volum de poezii semnate de autori bucovineni, prin vânzarea căruia să se contribuie la mărirea efectivului de cărți al acestei biblioteci. Staufe însuși a donat o colecție de volume de poezie, din care, potrivit afirmației lui Karl Emil Franzos, „nu lipsea nici un nume important al liricii germano-austriece”¹⁰. Această culegere de poezii avea să fie prima antologie lirică alcătuită în Bucovina. Lucrarea a apărut la editura lui Carl Gerold din Viena, în ediție de lux, cu hârtie fină și coperti cu chenar auriu, având titlul *Album neuester Dichtungen* [Album de poezie nouă]. Dar valoarea acestui volum nu era dată doar de aspect. Mult mai mult valorau contribuțiile autorilor, unii amintiți anterior: Caejetan Cerri, Ignaz Zingerle, apoi Ludwig Julius Semlitsch, un bun prieten al lui Staufe din perioada petrecută la Viena, Ernst Rudolf Neubauer, Felix Schwarz, Johann Baptist Klemsch. Despre cel din urmă, Staufe afirma, în lucrarea *Erinnerungen aus dem älteren Czernowitz* [Amintiri din Cernăuții de odinioară], că „nimeni nu a cultivat mai bine decât el forma poetică”¹¹.

În volum nu apar, totuși, nume precum Moritz Amster sau Leon Leberg, care la data publicării *Albumului* debutaseră deja ca autori. Explicația se află în autobiografia scriitorului, trimisă în 1868 lui Karl Emil Franzos, și anume: „Fiii Bucovinei, cel puțin sub aspect beletristic, nu sunt atât de activi încât să aibă curajul de a-și prezenta creațiile publicului”. De aceea în antologie apar doar patru autori bucovineni¹².

Albumul a avut un succes deosebit, bucurându-se de critici favorabile în ziarele și revistele Monarhiei și, foarte important, a fost receptat pozitiv în mediul literar vienez. Deși intenționa să publice și un al doilea volum, Staufe a decis să plece la Viena, pentru a se dedica studiului și carierei sale.

Se poate afirma că Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe a fost cel care a introdus antologia literară ca gen în Bucovina. Această formă de publicare a fost

---

¹⁰ Ion Lihaciu, *op. cit.*, p. 75.

¹¹ *Ibidem*, p. 77.

¹² *Ibidem*.

reluată 12 ani mai târziu, adică abia în anii '60 și '70 ai secolului al XIX-lea. Este vorba aici de seria de volume intitulate *Buchenblätter. Deutsche Dichtung aus der Bukowina*], editate de Wilhelm Cappileri, în 1864, Karl Emil Franzos, în 1870 și Johann Georg Obrist, în 1871. Autorii bucovineni care publică în aceste volume sunt: Moritz Beill, Heinrich Bresnitz, Wilhelm Cappileri, Leo Christofor von Issakiewicz, Josef Kunz, Iancu Lupul, Teodor Lupul, Gustav Adolf Nadler, Ludwig Plohn, M. S. Rabener, Isidor Friedrich Sauerquell, Franz Adolf Wickenhauser¹³.

În 1875, L. A. Staufe, împreună cu Moritz Amster editează cel de-al patrulea volum de antologie lirică, prilejuit de inaugurarea Universității din Cernăuți. Lucrarea, intitulată *Poetisches Gedenkbuch. Festgeschenk zur Feier des hundertjährigen Jubiläums der Vereinigung des Herzogtums Bukowina mit dem österreichischen Kaiserstaate und der Inauguration der Universität in Czernowitz*, aduna în paginile sale creații semnate atât de autori din Bucovina – o treime din totalul de contribuții aduse la realizarea volumului – cât și autori consacrați ai scenei literare vieneze: Marie von Ebner-Eschenbach, Franz Grillparzer, Anastasius Grün, Eduard Bauernfeld –, cu materiale originale, nepublicate încă la acea vreme¹⁴.

Ludwig Adolf Simiginowicz Staufe a desfășurat și o bogată activitate de traducător, completată în mod fericit de interesul pentru etnografie și pentru folclorul minorităților naționale din Bucovina. În 1865 îi apare la Viena volumul *Romanische Poeten. In ihren originalen Formen und metrisch übersetzt* [Poeți români. Traduceri în formă și metru originale], în care traduce poezii semnate de 21 de autori români, între alții Costache Conachi, Enăchiță Văcărescu, George Sion, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu. În acest volum, în capitolul *Poezia populară*, sunt preluate zece poezii din *Doinele și lăcrimioarele* lui Vasile Alecsandri, alături de o explicație detaliată a noțiunilor de „horă” și „doină”. Cu acest volum, Staufe nu dorea doar să popularizeze, „într-o limbă de circulație mostre de poezie românească contemporană lui, ci mai ales să atragă atenția asupra faptului că o lucrare de istorie a limbii și literaturii române încă lipsea, ce-i drept, dar putea fi așteptată curând din partea unui T. Cipariu sau Aron Pumnul. Totodată, Staufe urmărea să arate că la marginea Monarhiei se desfășura o viață literară vie”¹⁵.

---

¹³ Ion Lihaciu, *Ein Dichter als Bindeglied und Brückenschläger zwischen den Wienern und den Bukowinern (Ludwig Adolf Staufe-Simiginowicz, ein Mittler zwischen dem Zentrum und der Peripherie)*, în Philip Wascher, *Literarische Brückenbauer und Brückentürzer. Deutschsprachige Autoren zwischen Sprachen und Kulturen, 1850–1950*, Iași-Konstanz, Editura UAIC-Hartung Gorre, 2007, p. 61.

¹⁴ *Ibidem*, p. 62.

¹⁵ Ludwig Adolf Staufe, *op. cit.*, p. 46.

În aceeași direcție se înscrie și culegerea de legende din Bucovina, *Volkssagen aus der Bukowina*, care apare, în 1885, la Cernăuți. Volumul conține 120 de legende, dintre care 41 sunt considerate de autor românești¹⁶.

De asemenea, Ludwig Adolf Staufe traduce cântece populare din folclorul rutean și malorus. În 1888 publică la Leipzig volumul *Kleinrussische Volkslieder* [Cântece populare maloruse]. O serie de basme și legende prelucrate nuvelistic se tipăresc în „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, „Bukowiner Hauskalender” și „Czernowitzer Zeitung”, de exemplu *Rutenische Volksmärchen* [Basmе rutene].

Totuși, cea mai importantă lucrare etnografică, una dintre cele mai vechi colecții de proză populară românească, o reprezintă basmele populare din Bucovina, *Romanische Volksmärchen*, din anul 1852, aflate în manuscris la Biblioteca Națională din Viena și tipărite integral abia în 2010¹⁷. Staufe a tradus în limba germană 48 de narațiuni populare românești, câteva dintre ele apărând, în 1853 și 1855, în „Revista de mitologie și etnografie”/„Zeitschrift für Mythologie und Sittenkunde” din Göttingen, editată de Julius W. Wolf.

Într-un cadru mai general, culegerea de basme românești a lui Staufe, ca și toate celelalte traduceri din folclorul bucovinean, se înscriu în mișcarea de promovare a mitologiei și literaturii populare inițiată de frații Jakob și Wilhelm Grimm în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

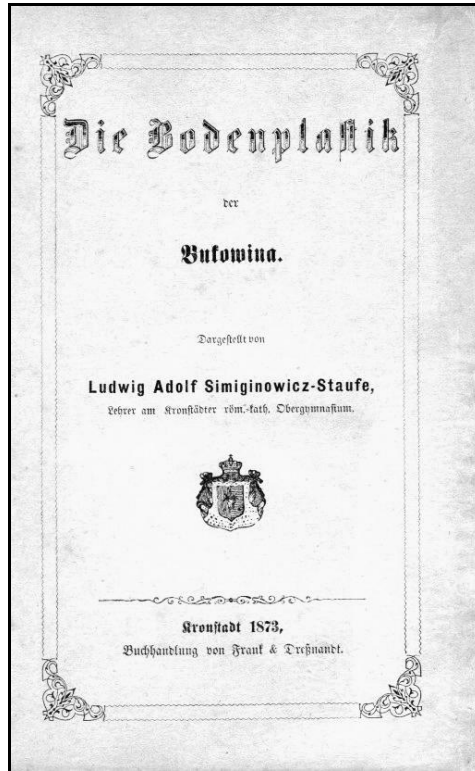
Se cuvine să menționăm și o lucrare monografică, pe care L. A. Staufe o publică în 1884, la Cernăuți: *Die Völkergruppen der Bukowina: Ethnographisch-kulturhistorische Skizzen* [Grupurile etnice din Bucovina. Schițe etnografice și cultural-istorice].

Preocupările sale s-au extins și în domeniul geografiei. În 1873 realizează la Brașov, pentru Expoziția Mondială de la Paris, o hartă a reliefului din Bucovina (*Reliefkarte der Bukowina*) și scrie un studiu intitulat *Die Bodenplastik der Bukowina*. În 1896, la Cernăuți, publică lucrarea *Das Pruththal in Galizien und der Bukowina* [Valea Prutului în Galiția și Bucovina].

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 50.

¹⁷ Vezi nota 1.

Concluzionând, putem afirma că Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe a fost un cărturar de seamă, un precursor al cercetării etnografice și folcloristice din Bucovina Habsburgică și un scriitor care a considerat că munca sa poate fi o punte de legătură între provincia aflată la periferia Imperiului și Occident.

**LUDWIG ADOLF SIMIGINOWICZ-STAUFÉ (1832–1897).
180 DE ANI DE LA NAȘTERE**

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

**Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe (1832–1897).
180 Jahre seit seiner Geburt**

(Zusammenfassung)*

Der Artikel ruft das Leben und das Werk von Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe (1832–1897) hervor. Es werden seine Tätigkeit als Journalist, Schriftsteller und Übersetzer, sowie seinen wichtigen Beitrag zur Entwicklung der Bukowiner ethnographischen und folkloristischen Forschung besonders hervorgehoben.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe, Dichter, Übersetzer, Volksmärchen, Bukowiner ethnographische und folkloristische Forschung.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

ROLUL ȘCOLILOR REALE ÎN FORMAREA TINERILOR DIN BUCOVINA HABSBURGICĂ* (I)

LIGIA-MARIA FODOR

Anexarea de către Imperiul Habsburgic, în anul 1775, a teritoriului din nord-vestul Moldovei, care cuprindea ținuturile reunite ale Cernăuților și Sucevei, a reprezentat constituirea unei noi provincii denumite Bucovina¹, care a fost parte integrantă a monarhiei austriece până în anul 1918.

Studiul analizează cadrul legal privind organizarea și funcționarea învățământului școlar real și evoluția rețelei de școli reale publice și confesionale care au funcționat în Bucovina habsburgică. Sunt expuse scopul, caracteristicile și programele școlare aferente școlii reale, fiind prezentate totodată condițiile de admitere în învățământul școlar real și beneficiile obținerii diplomei de maturitate. De asemenea, sunt prezentate demersurile de înființare a școlilor reale în Bucovina, condițiile de desfășurare a activității didactice, programele școlare, actele de numire în funcție a directorilor și anumite aspecte referitoare la activitatea acestora, informații privind personalul didactic și elevii, acțiunile întreprinse de către autoritățile școlare, persoane juridice și fizice pentru ajutorarea elevilor în vederea promovării învățământului, frecvența școlară din punct de vedere etnic și confesional, activitățile sportiv-recreative și culturale practicate de către elevi, cota de promovabilitate la examenul de maturitate și modul de desfășurare a activității didactice în timpul Primului Război Mondial.

1) Cadrul legal privind organizarea și funcționarea școlilor reale

---

* Comunicare susținută în cadrul Conferinței științifice internaționale „Bucovina și bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiționalism și modernitate”, cea de a nouăsprezecea sesiune de comunicări și referate științifice a Institutului „Bucovina” al Academiei Române, închinată Centenarului nașterii academicianului Radu Grigorovici, Rădăuți, 10–11 noiembrie 2011.

¹ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei. De la administrația militară la autonomia provincială (1774–1864)*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 110–112.

Până în anul 1849 au existat în Monarhia austriacă două tipuri de școli reale: una cu trei clase, afiliată școlii primare și alta cu două clase, afiliată institutului tehnic. Reforma școlilor reale era utilă, întrucât Austria avea caracterul unui stat agrar și era necesară dezvoltarea economică a acesteia prin încurajarea industriei și a comerțului².

Prin proiectul de organizare a gimnaziilor și școlilor reale, elaborat de către profesorul universitar Franz Exner, consilier în cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, aprobat prin Ordinul Ministerial nr. 6 467, din 15 septembrie 1849, școala reală a fost recunoscută ca formă de învățământ secundar cu două cursuri: inferior și superior, fiind introdus opțional examenul de maturitate. Cursul inferior putea să aibă, în funcție de necesitățile localității unde se înființa școala, una, două sau trei clase, la care se adăuga un an de practică. Școala reală superioară avea în componență șase clase, cursul inferior al școlii superioare având trei clase. Scopul școlii reale inferioare era de a-i pregăti pe băieți pentru a putea exercita o meserie, iar cel al școlii reale superioare de a asigura o pregătire științifică necesară pentru a frecventa studiile tehnice superioare³.

Organizarea definitivă a școlilor reale a fost aprobată prin Rezoluția Imperială din 2 martie 1851. Școlile reale deveneau, în principal, institute de formare pentru domeniul industriei. Acestea erau fie școli reale inferioare independente cu trei clase, fie școli superioare cu șase clase⁴. Școlile reale superioare erau înființate numai în orașele unde existau institute tehnice superioare (Viena, Praga, Lemberg, Brünn și Graz); acestea puteau, totuși, să fie înființate, dacă se considera a fi necesare, în capitalele provinciilor. În acest context au putut fi înființate școlile reale la Cernăuți. Aceste școli erau finanțate fie din fondurile comunităților, fie din fonduri publice, statul alocând fonduri numai pentru completarea acestora⁵.

Prin Ordinul Ministerial din 13 august 1851 a fost aprobat planul de învățământ pentru școlile reale nou organizate⁶. Se pune accentul pe pregătirea tehnică a elevilor, fiind acordată o mai mică atenție formării generale superioare. Ca discipline obligatorii au fost prevăzute religia, limba germană, ca limbă de predare, geografia, istoria, matematica, aritmetica, cunoștințe despre monopol, vămi și cambii, geometria și desenul tehnic, arhitectura, geometria descriptivă,

---

² Viktor Olinschi, *Die gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Ihre Gründung und Entwicklung*, în „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1912/1913, des fünfzigsten seit dem Bestande der Anstalt, Czernowitz, 1913, p. 5.

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁵ <http://alex.onb.ac.at>, *Kaiserliche Verordnung vom 2. März 1851, wodurch die Organisierung des gewerblichen Unterrichtes überhaupt, und die Errichtung von Realschulen insbesondere festgesetzt werden*, în „Reichs-Gesetz-Blatt”, Wien, Nr. 70, 1 851, p. 231–238.

⁶ Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 8.

fizica, chimia, științele naturii, desenul, mecanica și caligrafia⁷. Au fost excluse limbile moderne din categoria disciplinelor obligatorii și nu a mai fost prevăzută organizarea examenului de maturitate. În programa școlară a școlilor reale din Bucovina au fost prevăzute, ca discipline obligatorii, limba română și limba ruteană pentru elevii români, respectiv ruteni, elevii celorlalte etnii având posibilitatea să opteze pentru una dintre limbile oficiale⁸.

Această programă școlară a fost modificată prin ordinul Comisiei de Învățământ din 20 august 1867. S-a renunțat la disciplinele obligatorii mecanică și cunoștințe despre monopol, vămi și cambii, a fost introdusă o limbă străină, ca disciplină obligatorie și a fost redus numărul de ore pentru chimie, fiind suplimentat numărul de ore pentru limba de predare, geografie și istorie, științele naturii și matematică⁹.

Prin Constituția din 21 decembrie 1867 s-a stabilit ca modul de organizare a școlilor reale să fie reglementat prin legi specifice pentru fiecare provincie, în funcție de necesitățile acesteia, ceea ce nu era valabil pentru școlile primare și gimnazii¹⁰. În Bucovina, modul de organizare a școlilor reale a fost reglementat prin Legea din 30 aprilie 1869¹¹. În conformitate cu prevederile acestei legi, școlile reale aveau scopul de a asigura elevilor o formare generală, în mod special în domeniul științelor naturii și al matematicii și de a-i pregăti pentru școlile de specialitate superioare (institute politehnice, academii forestiere și minerit, școala superioară pentru agricultură). Acestea erau fie publice, fie private; școlile reale publice aveau dreptul de a emite certificate valabile ca cele emise de către stat. Școala reală avea o durată de șapte ani, fiind împărțită în școală reală inferioară cu patru clase și școală reală superioară cu trei ani, fiind introdus examenul de maturitate, ca o condiție obligatorie pentru a putea frecventa cursurile institutelor tehnice superioare. Elevii gimnaziului real inferior se puteau înscrie la cursurile superioare ale școlii reale. Prin noua lege a fost modificată programa școlară, fiind prevăzut un număr mai mare de ore pentru disciplinele socio-umane, limbile moderne fiind introduse ca discipline obligatorii. Religia, limba de predare, limba țării sau limba franceză sau limba engleză, geografia, istoria, matematica,

---

⁷ Dr. Adolf Egger-Möllwand, *Oesterreichisches Volks- und Mittelschulwesen in der Periode von 1867–1877*, Wien, Commission bei Alfred Hölder, k. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, 1878, p. 104; Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco-orientale din Cernăuți*, prelegere publică ținută în localitățile Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina în 5 (17) martie 1889, Cernăuți, Tipografia R. Eckhardt, 1889, p. 25–26.

⁸ Dr. Hermann Tausch, *Schulnachrichten*, în „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz” am Schlusse des Schuljahres 1864–1865, veröffentlicht von der Direktion, Czernowitz, 1865, p. 43–44.

⁹ Dr. Adolf Egger-Möllwand, *op. cit.*, p. 104.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz für das Herzogthum Bukowina betreffend die Realschulen*, în „Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogthum Bukowina”, XII. Stück, Nr. 13, Wien, 1869, p. 61–68.

geometria descriptivă, științele naturii, fizica, chimia, desenul, desenul tehnic, caligrafia și gimnastica erau discipline obligatorii. Ca discipline facultative erau prevăzute: limbile oficiale, modelajul, stenografia, muzica și gimnastica; cu aprobarea Consiliului Școlar al Țării puteau fi introduse și alte discipline facultative¹². Orice limbă a țării putea fi limba de predare a școlii reale. Cea de a doua limbă a țării era obligatorie numai pentru acei elevi ai căror părinți hotărâu studierea acesteia în conformitate cu prevederile articolului 10 din Legea școlilor reale din Bucovina, din 30 aprilie 1869¹³. Prin Ordinul Ministerial nr. 9 519, din 30 iunie 1896, a fost introdus un nou plan de învățământ pentru disciplinele limba română și limba ruteană.

În conformitate cu prevederile Ordinului Ministerial nr. 9 653, din 29 mai 1895, nu era permisă la școlile reale scutirea elevilor pentru frecventarea cursurilor disciplinei desen. Elevii de gimnaziu care nu studiaseră această disciplină în clasele inferioare nu se putea înscrie la cursurile școlii reale superioare¹⁴.

În baza Ordinului Ministerial nr. 10 331, din 23 aprilie 1898, prin care a fost stabilit un nou plan de învățământ pentru școlile reale din imperiu¹⁵ și în conformitate cu prevederile art. I, alineat 8, ultimul paragraf și ale art. III din Legea școlilor reale, din 3 mai 1898¹⁶, a fost modificat, prin Ordinul Ministerial nr. 17 950, din 3 august 1898, planul de învățământ al școlilor reale din Bucovina¹⁷. Disciplinele geografia și istoria au fost predate în comun, nu separate așa cum era prevăzut în planul de învățământ valabil pentru celelalte provincii aprobat la 23 aprilie 1898, fiind alocat un număr identic de ore¹⁸. Gimnastica a devenit

---

¹² Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita S.A.N.I.C.), Fond *Gubernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXV, dosar nr. 17, f. 14; <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz für das Herzogthum Bukowina betreffend die Realschulen...*, Wien, 1869, p. 61–63.

¹³ <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz für das Herzogthum Bukowina, betreffend die Realschulen...*, Wien, 1869, p. 63.

¹⁴ Constantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XXXII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1895/1896 von Constantin Mandyczewski, Direktor, Czernowitz, 1896, p. 79.

¹⁵ <http://alex.onb.ac.at>, *Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 23. April 1898, Z. 10331, an sämtliche k. k. Landeschulbehörden, betreffend einen neuen Normallehrplan für Realschulen*, în „Verordnungsblatt für den Dienstbereich des k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht”, Nr. 14, Wien, 1898, p. 135–159 (în continuare se va cita „Vbl. M.K.U.”).

¹⁶ <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz vom 3. Mai 1898 wirksam für das Herzogthum Bukowina, womit die §§ 10 und 20 Alineat 2 des Gesetzes vom 30. April 1869, L. G.- und V.-Bl. Nr. 13 außer Kraft gesetzt und die §§ 8, 16, 17, 21, 23, 24, 25 und 26 abgeändert werden*, în „Vbl. M.K.U.”, nr. 26, Wien, 1869, p. 283–286.

¹⁷ Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1912/1913, des fünfzigsten seit dem Bestande der Anstalt, Czernowitz, 1913, p. 85–86 (în continuare se va cita „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”).

¹⁸ <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz vom 3. Mai 1898...*, Wien, 1869, p. 283–286.

obligatorie¹⁹ și, începând cu anul școlar 1898/1899, limbile ruteană și română au fost introduse succesiv, ca discipline obligatorii, la toate clasele, în locul limbii engleze, astfel: în clasa I – patru ore pe săptămână, clasele II–VII – trei ore pe săptămână²⁰. Dispense de la studiul unei limbi obligatorii puteau fi acordate, prin excepție, numai de către ministrul Cultelor și Instrucțiunii.

Ca discipline facultative erau prevăzute limba engleză și limba țării, care nu era obiect de studiu obligatoriu, modelajul, stenografia și muzica. Puteau fi introduse alte discipline facultative, în funcție de necesitate, numai cu aprobarea Consiliului Școlar al Țării. Numărul total de ore prevăzut în programa școlilor reale din Bucovina era de 225 ore, fiind mai mare decât cel alocat în planul oficial al imperiului (214 ore).

În conformitate cu prevederile Ordinului Ministerial nr. 14 741, din 8 aprilie 1909²¹, prin care a fost aprobat un nou plan de învățământ pentru școlile reale, a fost modificată, prin Ordinul Ministerial nr. 5 395, din 29 mai 1909, programa școlară valabilă pentru școlile reale din Bucovina. Au existat câteva diferențe față de planul valabil pentru celelalte provincii: limba engleză nu a fost inclusă în programă, fiind înlocuită de limba a doua a țării, limba română sau ruteană, care au fost predate la toate clasele (clasa I – patru ore, clasele II–VII – trei ore), fiind prevăzut un număr total mai mare de ore (227 ore), decât în planul oficial (213 ore)²².

Pentru admiterea în clasa I a școlii reale au fost stabilite, conform legilor din 1851 și 1869, următoarele condiții: vârsta minimă de 9 ani împliniți, ulterior 10 ani (din 1869)²³, dovada frecventării a patru clase la o școală principală publică; elevii care doreau să se înscrie într-o clasă superioară trebuiau să prezinte certificatul de absolvire a ultimei clase; elevii care nu frecventaseră nicio școală publică sau își întrerupseseră studiile, trebuiau să susțină un examen de admitere, în baza căruia erau distribuiți la clasa corespunzătoare și trebuiau să prezinte un certificat legal privind ocupația și moralitatea acestora; elevii extraordinari (elevii care participau numai la cursurile unor anumite discipline) erau acceptați în măsura locurilor disponibile, fără a se depăși numărul maxim de elevi dintr-o clasă. Elevii care frecventaseră gimnaziul și aveau certificate de absolvire a claselor I și a II-a erau

---

¹⁹ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, mapa LXV, dosar nr. 17, f. 124.

²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 4, f. 5.

²¹ <http://alex.onb.ac.at>, *Verordnung des Ministers für Kultus und Unterricht vom 8. April 1909, Z.14741, betreffend einen Normallehrplan für Realschulen*, în „Vbl.M.K.U.”, nr. 11, Wien, 1909, p. 233–274.

²² Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLVII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1910/1911”, Czernowitz, 1911, p. 65; „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, Czernowitz, 1913, p. 72–73, 87–88.

²³ <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz für das Herzogthum Bukowina, betreffend die Realschulen...*, Wien, 1869, p. 63.

distribuiți la clasa a III-a, iar cei care absolviseră clasele a III-a și a IV-a erau admiși în clasele a III-a și a IV-a. Fiecare nou elev trebuia să achite o taxă de înscriere de 2 florini și 10 creițari, o contribuție pentru bibliotecă de un florin, care era plătită anual și de către elevii institutului. O înscriere ulterioară începerii anului școlar putea fi permisă doar cu aprobarea autorităților statului. Taxa anuală de școlarizare de 4 florini se achita semestrial. Elevii săraci, dar sânguincioși, beneficiau de scutire de la plata taxei de școlarizare²⁴.

În vederea frecventării cursurilor unei școli tehnice superioare a fost introdus, în anul 1868, la școlile reale examenul de maturitate. În Bucovina, acesta a fost introdus prin Legea școlilor reale din anul 1869²⁵. Obținerea certificatelor de maturitate le permitea elevilor școlilor reale să frecventeze, în calitate de cursant ordinar, școala tehnică superioară (Ordinele Ministeriale din 6 octombrie 1870²⁶, 9 mai 1872²⁷ și din 28 mai 1904²⁸) și să se înscrie la cursurile de farmacie, dacă susținuseră examen la disciplina limba latină din materia aferentă pentru șase clase gimnaziale (Ordinul Ministerial nr. 9 524, din 26 mai 1890)²⁹. Procentul de promovabilitate la examenul de maturitate organizat la școlile reale a fost mai mic decât cel de la gimnazii, deoarece aproximativ 25 % dintre elevii înscriși nu obțineau certificatul de maturitate³⁰.

2) Școala Reală Superioară Greco-Orientală din Cernăuți

Începuturile învățământului școlar real în Bucovina se regăsesc în anul 1828, când la Cernăuți a fost înființată prima școală reală de tip vechi, cu două clase, afiliată școlii principale, care era finanțată din bugetul local și subordonată

---

²⁴ *Ibidem*, p. 61–68; „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1864–1865”, Czernowitz, 1865; Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 22.

²⁵ <http://alex.onb.ac.at>, *Gesetz für das Herzogthum Bukowina, betreffend die Realschulen...*, Wien, 1869, p. 64.

²⁶ *Ordinăciunea ministrului de Culte și Instrucțiune din 6 octombrie 1870, prin care se schimbă mai multe dispozițiuni din prescriptul despre examenele candidaților la profesură de la școlile reale depline*, în „Foaia legilor imperiale pentru regatele și țările reprezentante în Senatul imperial”, Cernăuți, vol. XIII, nr. 122, 1870, p. 271–274.

²⁷ <http://alex.onb.ac.at>, *Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 9. Mai 1872...*, Wien, 1872, p. 27–41.

²⁸ Konstantin Mandyczewski, *Zur Reform der Realschule in der Bukowina. Gesetze und Verordnungen*, în „XL. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1903/1904”, Czernowitz, 1904, p. 20.

²⁹ Dr. Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Programm der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1890/1891”, Czernowitz, 1891, p. 60.

³⁰ Helmut Engelbrecht, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs*, Band 4: *Von 1848 bis zum Ende der Monarchie*, Wien, Österreichischer Bundesverlag, 1986, p. 167.

Consistoriului Romano-Catolic din Liov³¹. Întrucât această școală nu mai corespundea necesităților privind asigurarea unei formări generale, populația din Bucovina a inițiat, în anii '40 ai secolului al XIX-lea, demersul de înființare a unei școli reale independente. În anul 1849, reprezentanți ai clerului greco-oriental și ai elitelor politice bucovinene au adresat ministerului o petiție, în care au solicitat înființarea unei școli reale superioare proprii la Cernăuți. Această petiție a fost semnată de către persoane de diverse etnii și confesiuni, în semn de solidaritate pentru realizarea unui obiectiv comun. Această inițiativă a fost sprijinită de către președintele provizoriu al Bucovinei, Adalberth de Henniger-Seeberg, care în anul 1850 a solicitat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii înființarea unei școli reale la Cernăuți, finanțată de către Fondul Religionar Greco-Oriental³².

În baza raportului ministrului Cultelor și Instrucțiunii, Leo conte de Thun, din 31 august 1853, a fost aprobată, prin Rezoluția Imperială din 8 octombrie 1853, înființarea unei școli reale inferioare de trei clase la Cernăuți, fiind condiționată de contribuția financiară a Fondului Religionar pentru întreținerea localului școlar și salarizarea personalului de serviciu. Ministrul considera că era utilă înființarea acestei școli, deoarece era necesară formarea de meseriași, ingineri și tehnicieni iscușiți pentru exploatarea miniere din Ducatul Bucovinei, dezvoltarea comunicațiilor între București și Galiția, respectiv Moldova și Rusia, și dezvoltarea industriei, care ar fi contribuit la bunăstarea populației din această zonă³³. Răspunsul episcopului Hacman privind contribuția Fondului Religionar la funcționarea acestei școli a fost înaintat, însă, abia la 8/20 decembrie 1855, la solicitarea expresă a ministerului. Episcopul își exprima acordul pentru înființarea școlii reale, întrucât aceasta ar fi contribuit la dezvoltarea spirituală și materială a provinciei, susținând că Fondul Religionar putea finanța acest institut, însă cu două condiții: școala reală și toate școlile normale și triviale (institute de învățământ primar) să fie trecute în subordinea Consistoriului Greco-Oriental din Bucovina și să fie permisă angajarea de personal didactic de confesiune greco-orientală din Bucovina³⁴. La 12 ianuarie 1858, ministrul Cultelor și Instrucțiunii a solicitat Guvernului Bucovinei să se ajungă la o înțelegere cu episcopul Hacman în vederea înființării unei școli reale inferioare³⁵. Episcopul preciza, la 27 decembrie 1858, că nu putea garanta finanțarea unei școli reale inferioare complete, întrucât Fondul Religionar avea cheltuieli mari și urgente pentru necesitățile cultului³⁶. În ședința

---

³¹ Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco- (adică „ortodox-”) orientale din Cernăuți...*, p. 7; Idem, *Die gr. or. Oberrealschule in Cernăuți*, în „Romänische Revue. Politisch-literarische Monatschrift”, Herausgeber Dr. Jur. Cornelius Diaconovich, V. Jahrgang, Wien, 1889, p. 549.

³² Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 10.

³³ S.A.N.I.C., *Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXI, dosar nr. 1, f. 5–14.

³⁴ Constantin Morariu, *Die gr. or. Oberrealschule in Cernăuți...*, p. 549; Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 11–12.

³⁵ Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 12.

³⁶ *Ibidem*, p. 12–13.

Consistoriului din 9/21 septembrie 1859 s-a hotărât ca Fondul Religionar să finanțeze înființarea școlii reale în situația în care se accepta ca jumătate din personalul didactic al școlii să fie de confesiune greco-orientală și trecerea școlii în subordinea Consistoriului. La 30 noiembrie 1859, guvernatorul provinciei, contele Rothkirch, îl înștiința pe episcopul Hacman că nu puteau fi acceptate aceste condiții, întrucât nu era respectată egalitatea de șanse între candidații pentru un post didactic, iar școala reală era școală secundară asemenea gimnaziului și nu putea fi subordonată Consistoriului³⁷. Episcopul a comunicat, la 16/28 decembrie 1859, guvernatorului, că școala reală de două clase era inclusă în învățământul primar, care era coordonat de către Consistoriul Catolic din Lemberg și că pentru a se menține egalitatea de șanse la ocuparea posturilor didactice era necesară și o contribuție de 2 924 florini din partea Fondului de Studii Catolic, Fondul Religionar Greco-Oriental urmând să aloce suma de 3 400 florini³⁸.

Înființarea școlii reale la Cernăuți a fost tergiversată din cauza faptului că nu se puteau acoperi cheltuielile pentru întreținerea școlii, care erau estimate la suma de 8 589 florini, comunitatea orășenească fiind dispusă să contribuie anual cu suma de 1 050 florini, iar comunitatea israelită cu 525 florini anual. La 13 februarie 1861, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii i-a propus episcopului Hacman ca Fondul Religionar să contribuie cu suma de 6 384 florini pentru întreținerea școlii reale, garantând că institutul va avea caracter greco-oriental, iar în ceea ce privește personalul didactic, urmau să fie angajați învățători de confesiune romano-catolică, care aveau să fie înlocuiți ulterior de către cei de confesiune greco-orientală, fiind rezervat un singur post didactic pentru învățătorul de religie romano-catolică³⁹. Episcopul Hacman a acceptat, la 28 iulie (9 august) 1861, această propunere.

În baza raportului ministrului Anton cavalier de Schmerling, din 31 decembrie 1861, a fost înființată, prin Rezoluția Imperială din 6 februarie 1862, Școala Reală Inferioară Greco-Orientală de trei clase pe lângă școala reală de două clase, care era finanțată de către Consiliul local (o contribuție de 1 050 de florini), comunitatea israelită (525 florini) și Fondul Religionar Greco-Oriental (6 384 florini)⁴⁰.

Prin Ordinul Ministerial nr. 1 529/105, din 22 februarie 1862, se preciza că Școala Reală Inferioară din Cernăuți avea caracterul unui institut greco-oriental și, în consecință, personalul didactic trebuia să fie format din persoane indigene de confesiune greco-orientală (erau prevăzute șase posturi de profesori, inclusiv

---

³⁷ *Ibidem*, p. 16–17.

³⁸ *Ibidem*, p. 17–18.

³⁹ Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco-orientale din Cernăuți...*, p. 10–11.

⁴⁰ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, mapa LXI, dosar nr. 5, f. 3–18; Isidor Onciul, *Fondul religionariu gr. or. al Bucovinei, substratul, formarea, dezvoltarea, administrarea și starea lui de față*, în „Candela. Foaia bisericească-literară”, Cernăuți, an IX, nr. 8, 1890, p. 480; Constantin Morariu, *Die gr. or. Oberrealschule in Cernăuți...*, p. 551–552.

directorul, și un post de profesor de religie greco-orientală)⁴¹. Limba de predare era limba germană, începând cu anul 1862/1863 urmând să fie deschise toate cele trei clase⁴².

La 20 aprilie 1862, reprezentanți laici și clericali români au prezentat episcopului Hacman un memoriu, întocmit la 14/26 martie 1862, în care au solicitat următoarele⁴³: 1) Introducerea limbii române, ca limbă de predare; 2) Amânarea deschiderii școlii în cazul în care nu existau suficienți candidați de confesiune greco-orientală pentru a se înscrie la concursul de ocupare a posturilor didactice; 3) Acordarea de către Fondul Religionar a unor burse pentru formarea persoanelor care doreau să devină profesori; 4) Constituirea unei comisii care trebuia să verifice dacă manualele școlare redactate sau care urmau să fie elaborate în limba română respectau planul de învățământ.

La 17 (29) mai 1862, episcopul Hacman a adresat Ministerului de Stat un memoriu, în care a propus transformarea școlii reale inferioare în școală superioară de șase clase, înființarea unui curs pregătitor și angajarea de profesori de confesiune romano-catolică pentru o perioadă de maxim trei-patru ani. Fondul Religionar se angaja să finanțeze cursul pregătitor cu suma de 300 florini și să acorde burse în valoare de câte 500 florini anual pentru pregătirea la Viena sau Praga a candidaților care doreau să se califice pentru învățământul secundar real⁴⁴.

Ca urmare a acestui memoriu, ministrul de Stat von Schmerling a înaintat spre aprobare împăratului raportul nr. 6 018/457, din 13 iulie 1862, cu următoarele propuneri, care au fost aprobate prin Rezoluția Imperială din 4 septembrie 1862⁴⁵: 1) Limba de predare să fie în perioada imediat următoare limba germană, deoarece nu existau nici profesori, nici manuale școlare în limba română; 2) Transformarea treptată a școlii inferioare în școală superioară cu șase clase; 3) Construirea unui nou local școlar pentru Școala Reală Superioară cu finanțarea Fondului Religionar; 4) Angajarea de profesori de altă confesiune decât cea greco-orientală până când va fi asigurat personalul didactic calificat de confesiune greco-orientală; 5) Aprobarea solicitării de acordare de către Fondul Religionar a unor burse pentru pregătirea persoanelor care doreau să devină profesori, în valoare de 500 florini fiecare; 6) Constituirea unei comisii, care avea în atribuție verificarea modului de elaborare

---

⁴¹ Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 22.

⁴² Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco-orientale din Cernăuți...*, p. 12–13.

⁴³ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXI, dosar nr. 3, f. 4–20; *Adresa către Esceleția și Preasânția Sa, Domnul Episcop al Bucovinei Eugeniu Hacman, membru casei de sus a Senatului imperial, cavaleriu de ordine etc. etc. în cauza școlii reale înființate în Cernăuți de'n Fundul Religionariu*, Cernăuți, Tiparitu la Ioan Eckhardt, 1862, p. 1–28.

⁴⁴ Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco-orientale din Cernăuți...*, p. 40.

⁴⁵ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXI, dosar nr. 2, f. 29–49; Constantin Morariu, *Die gr. or. Oberrealschule in Cernăuți...*, p. 620–621.

a manualelor școlare redactate în limba română și măsura în care erau respectate obiectivele prevăzute în planul de învățământ.

Prin Ordinul Ministerial nr. 9 795, din 24 septembrie 1862, s-a dispus Guvernului Bucovinei ca pentru deschiderea primelor clase să fie elaborat proiectul de construcție a localului școlar și să fie stabilite măsuri privind pregătirea de învățători autohtoni și norme pentru redactarea de manuale școlare în limba română⁴⁶. Ca urmare, guvernatorul Bucovinei, Rudolf conte de Amadei, a solicitat Consistoriului, la 9 august 1863, constituirea comisiei. În cadrul acesteia au fost formate două secții: prima avea misiunea de a analiza conținutul manualelor școlare, iar cealaltă de a corecta conținutul din punct de vedere gramatical⁴⁷. Ca membri ai primei secții au fost desemnate următoarele persoane: consilierul școlar dr. Gustav Bozdech, președinte, Aron Pumnul, care redactase o carte de citire și una de gramatică în limba română, Samuel Andrievici, care elaborase cărți de religie în limba română și profesorii de teologie Vasile Ianovici și Vasile Mitrofanovici, din secția a doua făcând parte protopopul Samuil Andrievici, profesorul de teologie Vasile Mitrofanovici, parohul Artemi Ieremievici, deputatul Alexandru Hurmuzaki, Orest Reni de Herșeni, profesorul de limba și literatura română Ion Sbiera și profesorul Ioan Droqli, ca membru supleant.

În ședința din 29 decembrie 1862, la care au participat reprezentanți ai Comisiei de Învățământ din cadrul ministerului, episcopul Eugen Hacman și directorul Școlii Reale Greco-Orientale, dr. Hermann Tausch, s-a hotărât deschiderea celor trei clase inferioare și a primei clase superioare, începând cu anul școlar 1863/1864, pentru că directorului școlii reale i se aprobase la 1 decembrie 1862 un concediu de trei luni⁴⁸. Deschiderea oficială a Școlii Reale Superioare Greco-Orientale din Cernăuți a fost amânată până la 4 septembrie 1863⁴⁹. În primul an școlar au fost deschise simultan patru clase, iar în anii următori câte o clasă în fiecare an. În baza Legii școlilor reale din Bucovina, din 30 aprilie 1869, Școala Reală a devenit școală de șapte clase, clasa a VII-a fiind deschisă în anul școlar 1870/1871⁵⁰. Inaugurarea școlii a avut loc după oficierea slujbei religioase la Biserica „Sf. Parascheva” din Cernăuți, la care au participat reprezentanți locali, membri ai corpului didactic ai Școlii Reale și ai altor școli din localitate, prilej cu care episcopul Hacman a ținut două cuvântări, una în limba română și alta în limba germană, în care a subliniat importanța funcționării acestei școli pentru dezvoltarea

---

⁴⁶ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, mapa LXI, dosar nr. 4, f. 4-5.

⁴⁷ Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco- (adică „ortodox-”) orientale din Cernăuți...*, p. 67.

⁴⁸ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, mapa LXI, dosar nr. 4, f. 1.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 4.

⁵⁰ <http://alex.onb.ac.at/>, *Gesetz für das Herzogthum Bukowina, betreffend die Realschulen...*, Wien, 1869, p. 61-68.

economică a Bucovinei. Directorul Tausch a subliniat, în prelegerea sa, importanța și necesitatea învățământului real⁵¹.

În anii 1868 și 1871 au fost făcute demersuri de către Fondul Religionar pentru transformarea școlii reale în gimnaziu real, pentru că astfel ar fi existat posibilitatea măririi salariilor personalului didactic, însă ministerul a respins aceste solicitări⁵².

Cursurile au fost desfășurate în casa închiriată la 24 mai 1862 de la Josef Tauber, situată în Bischofsgasse nr. 323, pentru o perioadă de șase ani, pentru suma de 2 200 florini anual, deși Fondul Religionar nu își dăduse acordul pentru acest spațiu⁵³. Inventarul clădirii a fost încheiat la 1 ianuarie 1863. Trei încăperi libere au fost date spre folosință, în mod gratuit, Asociației pentru Promovarea Artei Muzicale în Bucovina. Imediat după preluarea clădirii, directorul Tausch a întocmit, la 11 aprilie 1863, un raport privind necesitatea construirii unui local școlar nou, întrucât clădirea nu corespundea necesităților școlare⁵⁴. La începutul anului școlar 1864/1865, directorul școlii a înaintat episcopului Hacman un raport, în care preciza că frecvența școlară mare și spațiul insuficient puteau determina o limitare a numărului elevilor admiși, subliniind necesitatea construirii unui local școlar propriu⁵⁵.

Acțiunile de achiziționare a unui teren pe care urma să fie construit localul Școlii Reale au demarat în anul 1863, dar pentru că autoritățile locale, cele centrale și Consistoriul nu au căzut de comun acord asupra modalității de achiziție și a locului, acestea au fost tergiversate până la 28 ianuarie 1869, când, prin ordin ministerial, a fost aprobată cumpărarea de la avocatul dr. Josef Rott a unui teren de 1 080 m. p., situat în Siebenbürgerstrasse, în apropierea Catedralei Greco-Orientale⁵⁶. În anul 1868 a mai fost prelungit pentru doi ani contractul de închiriere a clădirii cu Josef Tauber, deși aceasta nu îndeplinea cerințele igienico-sanitare. Clădirea se degradase mult, cădea mortar, iar sălile de curs erau mici și nu aveau, în mare parte, un iluminat corespunzător⁵⁷.

---

⁵¹ Dr. Hermann Tausch, *Gründung und Eröffnung der griech. orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz*, în „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1864–1865”, veröffentlicht von der Direktion, Czernowitz, 1865, p. 34 (în continuare se va cita „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1864–1865”).

⁵² S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXI, dosar nr. 12, f. 1–7; A. Hurmuzachi, *Care e caracterul și tendința învățământului public la noi?*, în „Focea Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, Cernăuți, anul IV, nr. 3, 1 martie 1868, p. 134.

⁵³ S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXI, dosar nr. 4, f. 6–7; Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco- (adică „ortodox-”) orientale din Cernăuți...*, p. 56.

⁵⁴ Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 29.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 34.

⁵⁶ Constantin Morariu, *Istoricul școlii greco-orientale din Cernăuți...*, p. 58–64.

⁵⁷ Viktor Olinschi, *op. cit.*, p. 36.

În anul 1869 a fost încheiat contractul de construcție cu arhitecții Fiala și Gregor, iar inginerul Wilhelm, care a întocmit proiectul clădirii, a fost desemnat să coordoneze lucrările de construcție, fiind înființată și o comisie de supraveghere a lucrărilor, alcătuită din patru membri: consilierul Wazl, președinte, arhimandritul consistorial Bendela și inginerii Baudisch și Wilhelm, ca membri. Lucrarea trebuia finalizată la 15 august 1870. Deși cheltuielile de construire a localului școlar fuseseră estimate la circa 60 000 florini, în fapt acestea au ajuns la suma de 85 945 florini și 78 creițari. Inaugurarea noului local școlar, care avea două etaje, ziduri solide, săli luminoase, spațioase și înalte, a avut loc la 19 septembrie (1 octombrie) 1870, fiind oficiată și o slujbă religioasă în biserica Catedralei Greco-Orientale. Consilierul consistorial Mihai Comoroșan a oficiat slujba de sfințire a noului local. Profesorul de religie Isidor Worobkiewicz a ținut două cuvântări, în limbile română și ruteană⁵⁸. În vara anului 1897, localul școlar a fost racordat la rețeaua de apă și canalizare⁵⁹. Înființarea de clase paralele a determinat creșterea numărului elevilor, localul școlar devenind neîncăpător. În anul 1905 au fost efectuate lucrări de adaptare și reamenajare a localului, care au însumat 90 000 coroane⁶⁰. În anul 1911, spațiul devenise neîncăpător datorită numărului mare de clase, care ajunsese la 19. Spațiile încăperilor distribuite pentru cabinetul de desen și cel pentru depozitarea materialelor didactice au fost diminuate, pentru a se crea noi săli pentru clasele mobile⁶¹. Înființarea, în anul 1911, a Școlii Reale de Stat la Cernăuți a determinat scăderea numărului elevilor și, implicit, au fost create condițiile igienico-sanitare corespunzătoare. Lucrările pentru construirea unei săli de gimnastică au început în anul 1913⁶². Pentru asigurarea curățeniei și întreținerii localului școlar a fost angajat personal de serviciu. De semnalat este cazul omului de serviciu Johann Jakobowicz, care a fost decorat în anul 1891 cu Crucea de Merit din argint pentru cei 28 de ani de activitate la această școală și pentru participarea ca subofițer la evenimentele din 1848⁶³.

---

⁵⁸ Constantin Morariu, *op. cit.*, p. 65–66.

⁵⁹ Constantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XXXIV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1897/1898 von Constantin Mandyczewski, Direktor, Czernowitz, 1898, p. 70 (în continuare se va cita „XXXIV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1897/1898”).

⁶⁰ Viktor Olinski, *op. cit.*, p. 41.

⁶¹ Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1911/1912, Czernowitz, 1912, p. 28; Clasele mobile sau volante erau clasele constituite pentru predarea disciplinelor religie, limba română și limba ruteană.

⁶² Viktor Olinski, *op. cit.*, p. 41.

⁶³ Dr. Hermann Tausch, *Schulnachrichten*, în „Zweiter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz” am Schlusse des Schuljahres 1865–1866, veröffentlicht von der Direktion, Czernowitz, 1866, p. 103 (în continuare se va cita „Zweiter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1865–1866”); Dr. Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Programm der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1891/1892”, veröffentlicht vom Dr. Wenzel Korn, k. k. Schulrath, Ober-Realschul-

În perioada 1863–1867, programa școlară a fost întocmită în conformitate cu planul de învățământ specific școlilor reale din întreg imperiul, aprobat în anul 1851, fiind studiate următoarele discipline: religia, limba germană, ca limbă de predare, geografia, istoria, matematica, aritmetica, cunoștințe despre monopol, vămi și cambii, geometria și desenul tehnic, arhitectura, geometria descriptivă, fizica, chimia, științele naturii, desenul, mecanica și caligrafia⁶⁴. Ca discipline facultative, au fost studiate limba franceză, stenografia, gimnastica și muzica (începând cu anul școlar 1866/1867)⁶⁵.

Începând cu anul școlar 1865/1866 au fost introduse la toate clasele, prin ordinul Ministerului de Stat (Comisia pentru Culte și Învățământ) nr. 3 675, din 12 iunie 1865, limba română, ca disciplină obligatorie pentru elevii români și limba ruteană pentru elevii ruteni, elevii care aveau altă limbă maternă fiind liberi să opteze pentru una dintre aceste două limbi oficiale ale provinciei, fiind prevăzut un număr de trei ore pe săptămână. Religia greco-orientală a fost predată în limba română.

Începând cu anul 1869, planul de învățământ al Școlii Reale a fost aprobat prin legi aprobate în Dieta Bucovinei, în conformitate cu prevederile legilor privind școlile reale din întreg imperiul. Modul de organizare și funcționare a școlilor reale din Bucovina a fost reglementat prin legile din 30 aprilie 1869 și 3 mai 1898. Modificări ale programei școlare au fost aduse de-a lungul anilor prin ordine ale Ministerului Cultelor și Instrucțiunii și ale Consiliului Școlar al Țării.

Începând cu anul școlar 1880/1881 a fost introdusă limba engleză, treptat, ca disciplină obligatorie la clasele superioare, fiind prevăzut un număr de trei ore pentru clasa a V-a și câte două ore pentru clasele VI–VII⁶⁶ și a fost diminuat cu o

---

Director und Mitglied des Buk. k. k. Landesschulrathes, Czernowitz, 1892, p. 60 (în continuare se va cita „Programm der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1891/1892”).

⁶⁴ „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1864–1865”, p. 43–44; „Zweiter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1865–1866”, p. 104–105.

⁶⁵ „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1864–1865”, p. 43–44, 74; „Zweiter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1865–1866”, p. 104–105.

⁶⁶ Dr. Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Siebzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz”, veröffentlicht vom Direktor und k. k. Schulrath Dr. Wenzel Korn am Schlusse des Schuljahres 1880/1881, Czernowitz, 1881, p. 85 (în continuare se va cita „Siebzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1880/1881”); Idem, *Schulnachrichten*, în „Achtzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz”, veröffentlicht vom Direktor und k. k. Schulrath Dr. Wenzel Korn am Schlusse des Schuljahres 1881/1882, Czernowitz, 1882, p. 27 (în continuare se va cita „Achtzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1881/1882”); Idem, *Schulnachrichten*, în „Neunzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz”, veröffentlicht vom Direktor und k. k. Schulrath Dr. Wenzel Korn am Schlusse des Schuljahres 1882/1883, Czernowitz, 1883, p. 29 (în continuare se va cita „Neunzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1882/1883”).

oră numărul de ore pentru disciplina limba germană la clasa a II-a⁶⁷. Începând cu anul 1881/1882 nu a mai fost studiat desenul tehnic la clasa I⁶⁸ și a fost suplimentat cu o oră numărul de ore prevăzut pentru disciplina religie la clasa a III-a⁶⁹. Începând cu anul 1891/1892 a fost modificat planul de învățământ pentru disciplina desen, aceasta fiind introdusă la clasa I (șase ore pe săptămână) și diminuat cu o oră numărul de ore la clasele VI–VII (trei ore pe săptămână)⁷⁰. Prin Ordinul Ministerial nr. 13 331, din 9 iulie 1892, a fost suplimentat numărul orelor pentru disciplina religie la cele trei clase superioare, de la o oră la două pe săptămână⁷¹. Conform ordinului Consiliului Școlar al Țării nr. 1 848, din 25 iulie 1892, a fost redusă materia aferentă disciplinei matematică și numărul de ore prevăzut pentru clasa a VI-a cu o oră.

Începând cu anul școlar 1898/1899, respectiv 1899/1900, a fost suplimentat numărul orelor de limba română și ruteană la clasele a V-a, respectiv a VI-a, de la două la trei, datorită interesului elevilor de a studia aceste discipline și la clasele superioare. În anul 1904/1905, limba a doua a țării (română sau ruteană) a fost introdusă ca obligatorie la clasa a VII-a și, implicit, printre disciplinele pentru examenul de maturitate, fiind alocat un număr de trei ore pentru clasele II–VII⁷².

Gimnastica la clasele a VI-a și a VII-a a fost facultativă, conform Ordinului Ministerial nr. 27 552, din 31 octombrie 1898, deși pentru celelalte școli din imperiu era obligatorie; începând cu anul 1899/1900, aceasta a fost introdusă ca disciplină obligatorie la toate clasele, fiind alocate câte două ore pe săptămână⁷³. Începând cu anul 1900/1901a fost stabilit pentru clasa a VII-a un număr de două ore pentru disciplinele religia greco-orientală, catolică și mozaică și o oră pentru gimnastică⁷⁴, iar începând cu anul 1904/1905, disciplina desen geometric a fost

---

⁶⁷ „Siebzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1880/1881”, p. 85.

⁶⁸ „Achtzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1881/1882”, p. 27.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 27.

⁷⁰ „Programm der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1891/1892”, p. 25.

⁷¹ Dr. Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Programm der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1892/1893”, veröffentlicht vom Dr. Wenzel Korn, k. k. Schulrath, Ober-Realschul-Direktor und Mitglied des Buk. k. k. Landesschulrathes, Czernowitz, 1893, p. 26.

⁷² Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLI. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1904/1905, Czernowitz, 1905, p. 37 (în continuare se va cita „XLI. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1904/1905”).

⁷³ Idem, *Schulnachrichten*, în „XXXVI. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1899/1900, Czernowitz, 1900, p. 4.

⁷⁴ Idem, *Schulnachrichten*, în „XXXVII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1900/1901, Czernowitz, 1901, p. 7–8.

comasată cu matematica la clasa I, conform Ordinului Ministerial nr. 20 089, din 11 octombrie 1904⁷⁵.

În perioada 1868–1918 au fost studiate ca discipline facultative muzica, muzica bisericească greco-orientală, muzica bisericească romano-catolică, stenografia, limba engleză (în perioada 1874/1875–1879/1880, 1904–1905), limba polonă, limba italiană, limbile română și ruteană de către elevii de altă etnie și aplicații în laboratorul de chimie și fizică⁷⁶. Conform Ordinului Ministerial nr. 643, din 6 februarie 1907, au fost organizate patru cursuri de limba polonă. Primul curs a avut două secții: prima secție a fost frecventată de elevii Gimnaziului de Stat I și III, iar secția a II-a de către elevii Gimnaziului de Stat II și ai Școlii Reale Greco-Orientale. Cursurile au fost organizate la Gimnaziul de Stat I, cu excepția secției a II-a de la primul curs, care a fost ținut la Gimnaziul de Stat II din Cernăuți.

În primii ani de funcționare, conducerea școlii a fost asigurată de către profesorul dr. Hermann Tausch, fost director al Școlii Reale din Košice. Acesta a fost desemnat temporar, prin Ordinul Ministerial nr. 9 795/773, din 24 septembrie 1862, în funcția de director al Școlii Reale din Cernăuți, considerându-se că era imperios necesară numirea unui director care avea experiență în domeniu⁷⁷. Ca urmare a decesului directorului Tausch, la 21 august 1866, dr. Wenzel Korn a fost numit temporar, prin Ordinul Ministerial nr. 7 036, din 4 septembrie 1866, la conducerea institutului⁷⁸. Născut la 26 iunie 1832 la Dobro (Boemia), calificat pentru învățământul secundar la disciplinele științele naturii, dr. Korn a fost propus de către episcopul greco-oriental Hacman pentru funcția de director titular,

---

⁷⁵ „XLI. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1904/1905”, p. 38.

⁷⁶ Dr. Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Elfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1875”, veröffentlicht vom Direktor Dr. Wenzel Korn, Czernowitz, 1875, p. 45–46 (în continuare se va cita „Elfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1875”); Idem, *Schulnachrichten*, în „Zwölfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1876”, veröffentlicht vom Direktor Dr. Wenzel Korn, Czernowitz, 1876, p. 26 (în continuare se va cita „Zwölfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1876”); „Siebzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1880/1881”, Czernowitz, p. 85; „Achtzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1881/1882”, Czernowitz, p. 27; „Neunzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1882/1883”, Czernowitz, p. 29; Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1912/1913, des fünfzigsten seit dem Bestande der Anstalt, Czernowitz, 1913, p. 72–73, 86–88 (în continuare se va cita „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”).

⁷⁷ S.A.N.I.C., Fond Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, mapa LXII, dosar nr. 1, f. 1–2.

⁷⁸ Dr. Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Dritter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz” am Schlusse des Schuljahres 1866–1867, veröffentlicht von der Direktion, Czernowitz, 1867, p. 72 (în continuare se va cita „Dritter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1866–1867”).

considerând că abilitățile și calitățile științifice și didactice, comportamentul său moderat, încrederea și atenția de care se bucura în rândul corpului didactic și al elevilor, rolul acestuia pentru încurajarea frecventării școlilor reale, prin înființarea unei asociații pentru ajutorarea elevilor de la aceste școli îl recomandau să preia conducerea institutului, în ciuda faptului că fusese mutat disciplinar, pentru o perioadă de un an și jumătate, de la Școala Reală Superioară din Innsbruck la Școala Reală Superioară din Cernăuți. În baza raportului ministrului, Friedrich Baron de Beust, din 22 iunie 1867, dr. Wenzel Korn a fost numit, prin Rezoluția Imperială din 1 iulie 1867, director titular⁷⁹. În perioada 1872–1882, directorul dr. Korn a fost referent în cadrul Secției Școlare a Consiliului local, din anul 1882 deținând funcția de președinte⁸⁰. În anul 1895, cu prilejul aniversării a 25 de ani ca membru al Consiliului Local, i-a fost acordată distincția de cetățean de onoare al orașului Cernăuți⁸¹.

În urma decesului directorului dr. Wenzel Korn, Constantin Mandyczewski a fost numit director, prin Rezoluția Imperială din 20 martie 1896, în baza raportului ministrului Cultelor, dr. Paul baron Gautsch de Frankenthurn, din 12 martie 1896. Născut la Bahrinești, în anul 1859, de confesiune greco-orientală, calificat pentru învățământul secundar la disciplinele limba germană, geografie și istorie, și-a început activitatea didactică în anul 1884 la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, în 1893 fiind numit profesor la Școala Reală Superioară Greco-Orientală din Cernăuți. Calitățile intelectuale și profesionale, seriozitatea în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, atitudinea plină de tact în relația cu membrii corpului didactic și elevii l-au recomandat pentru această funcție. Mandyczewski a fost primul director de confesiune greco-orientală al Școlii Reale⁸². Acesta a publicat studii în anuarele școlii referitoare la modul de organizare și funcționare a școlilor reale, precum și un articol elogios la adresa fostului director al școlii, dr. Wenzel Korn⁸³.

---

⁷⁹ S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXII, dosar nr. 1, f. 15–18.

⁸⁰ Ca element de pitoresc, reținem faptul că în anul 1884 directorul Wenzel Korn este acționat în instanță de către menajera sa, Anna Nadler, fiind acuzat de comportament imoral. Conf. *op. cit.*, p. 20–27.

⁸¹ Galina Czeban, Elmar Lechner (coord.), *Deutschsprachige Quellen zur Geschichte des Bildungswesens der Bukowina um 1900*, IV. Bd., în „Retrospektiven in Sachen-Bildung”, R. 5 (Historico-Paedagogica Europea), nr. 5, Klagenfurt, 1995, p. 15.

⁸² S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXII, dosar nr. 1, f. 46–50.

⁸³ Constantin Mandyczewski, *Zur Erinnerung an den zweiten Direktor dieser Anstalt*, în „XXXII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1895/1896”, von Constantin Mandyczewski, Direktor, Czernowitz, 1896, 12 p.; Idem, *Zur Reform der Realschule in der Bukowina. Gesetze und Verordnungen (I–II)*, în „XXXVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1901/1902, Czernowitz, 1902, 20 p. și în „XL. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres

În timpul războiului, directorul Mandyczewski a părăsit orașul, conducerea școlii fiind preluată de către profesorul Victor Olinschi, care a fost desemnat la 15 aprilie 1918 director interimar al Școlii Reale, drept recompensă pentru atitudinea ireproșabilă și patriotică⁸⁴.

În primii ani de funcționare a școlii au fost angajate cadre didactice de confesiune romano-catolică, deoarece nu existau profesori de confesiune greco-orientală calificați. În conformitate cu Hotărârea imperială din 4 septembrie 1862, referitoare la acordarea de burse de către Fondul Religionar, în valoare de 500 florini, pentru absolvenții școlilor secundare din Bucovina de confesiune greco-orientală, care doreau să profeseze după finalizarea studiilor la Școala Reală Superioară, în anul școlar 1864/1865 au fost acordate trei burse pentru Elias Nimigean în vederea specializării în geografie, istorie și limba română, lui Orestes Voronca pentru specializarea în matematică și fizică și lui Georg Tarnowiecki pentru specializarea în desen tehnic și arta construcției, care își începuseră studiile superioare în anul 1863⁸⁵, iar în anul 1865/1866 au fost acordate încă trei burse lui Leo Kirilowicz pentru specializarea în limbile germană și ruteană, Apollo Czechowski pentru specializarea în chimie și matematică și Lazăr Nastasi pentru specializarea în fizică și matematică⁸⁶. Fondul Religionar Greco-Oriental a acordat burse persoanelor dornice să profeseze la Școala Reală, fiind asigurat astfel necesarul de personal didactic calificat.

Profesorii școlii au fost preocupați de pregătirea profesională, publicând numeroase articole de specialitate în anuarele institutului⁸⁷. Demn de semnalat este

---

1903/1904, Czernowitz, 1904, p. 20–36; Idem, *Der neue Lehrplan und die Reifeprüfungsvorschrift in der für diese Anstalt normierten Fassung*, în „XLVII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1910/1911, Czernowitz, 1911, p. 3–19.

⁸⁴ S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXII, dosar nr. 1, f. 103–104.

⁸⁵ Dr. Hermann Tausch, *Zur Chronik der Ober-Realschule*, în „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz” am Schlusse des Schuljahres 1864–1865, veröffentlicht von der Direktion, Czernowitz, 1865, p. 40, p. 37–40.

⁸⁶ „Zweiter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1865–1866”, p. 127.

⁸⁷ Dr. Titus v. Alth, *Übersichtliche Zusammenstellung der beobachteten meteorologischen Verhältnisse für den Horizont von Czernowitz im Jahre 1868*, în „Fünfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz” am Schlusse des Schuljahres 1868–1869, veröffentlicht von der Direktion, Czernowitz, 1869, 16 p.; Dr. Daniel Werenka, *Urkundliche Nachrichten über die Städte „Cecina” und „Tschernowitz” und deren Besitzverhältnisse im Jahre 1782 (I–II)*, în „XXXIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1896/1897, von Constantin Mandyczewski, Direktor, Czernowitz, 1897, 30 p.; „XXXIV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1897/1898, von Constantin Mandyczewski, Direktor, Czernowitz, 1898, 46 p.; I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, în „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1911/1912, Czernowitz, 1912, 47 p.

articolul profesorului Aurel Kiebel, în care propunea rezolvarea unor exerciții de aritmetică în conținutul cărora erau cuprinse informații privind aspecte sociale, culturale, istorice și geografice ale Bucovinei și Europei⁸⁸. Profesorul Daniel Verenca a fost, în anul 1899, beneficiar al bursei de studiu în Italia și Grecia⁸⁹.

În perioada 1886–1901, Dionisie Simionovici, profesor la Școala Reală Greco-Orientală din Cernăuți, a cultivat în rândurile tineretului român, prin lecțiile de limba și literatura română, sentimente naționale⁹⁰. În anul 1898, acesta a publicat un manual de citire în limba română pentru clasa a V-a și ulterior un îndreptar de ortografie română⁹¹. Profesorul Leon Kirilowicz, cunosător al limbilor slave, a elaborat mai multe lucrări și manuale școlare de religie, bucurându-se, în cei 42 ani de activitate didactică la această școală, de aprecierea colegilor⁹².

Prin Ordinul Ministerial nr. 9 622, din 7 ianuarie 1868, s-a aprobat ca personalul didactic al Școlii Reale Superioare Greco-Orientale din Cernăuți, care nu era de confesiune greco-orientală, să poarte uniformă asemenea funcționarilor de stat, având atașat titlului de învățător sau profesor sintagma „cezaro-crăiesc”⁹³. Începând cu anul școlar 1875/1876, profesori ai Școlii Reale au făcut parte din Comisia de examinare a supraveghetorilor de mașini de abur și cazane pentru încălzire, constituită la acest institut⁹⁴.

Pentru promovarea învățământului real a fost înființată în anul 1867 Asociația de ajutorare a elevilor săraci și sânguincioși „Prințul moștenitor Rudolf”, al cărei președinte a fost directorul școlii⁹⁵. Elevii cu o situație financiară precară, dar care obțineau rezultate școlare bune, au beneficiat de scutirea parțială sau totală

---

⁸⁸ Aurel Kiebel, *Arithmetische Aufgaben hauptsächlich aus der Heimatskunde*, în „XXXI. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1894/1895”, veröffentlicht von Dr. Wenzel Korn, k. k. Schulrath, Oberrealschul-Direktor und Mitglied des Buk. k. k. Landesschulrathes, Czernowitz, 1895, 41 p.

⁸⁹ Constantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XXXV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1898/1899, von Constantin Mandyczewski, Direktor, Czernowitz, 1899, p. 33 (în continuare se va cita „XXXV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1898/1899”).

⁹⁰ Petru Bejinariu, *Cultură și identitate*, Suceava, Editura Universității, 2008, p. 104.

⁹¹ *Ibidem*, p. 107.

⁹² „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 66.

⁹³ S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, mapa LXI, dosar nr. 11, f. 2–3.

⁹⁴ „Zwölfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1876”, p. 65.

⁹⁵ Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Achter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1872, vom Direktor Dr. Wenzel Korn, Czernowitz, 1872, p. 89–90 (în continuare se va cita „Achter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1872”).

a taxei de școlarizare, au primit burse, îmbrăcăminte, mâncare, medicamente, bilete de călătorie și au avut acces gratuit la băile publice⁹⁶.

La această școală au fost organizate anual serbări cu ocazia zilei onomastice a împăratului Franz Josef (4 octombrie) și a împărătesei Elisabeta (19 noiembrie), a zilei de naștere a împăratului (18 august), precum și serbări ocazionale cu prilejul unor evenimente (de exemplu, aniversarea a 25 de ani de căsătorie a familiei imperiale). În același context, au fost organizate serbări comemorative ale unor muzicieni, poeți și scriitori austrieci, germani, români și ruteni (W. A. Mozart, Franz Grillparzer, W. Goethe, Fr. Schiller, T. Szewczenko, Markian Szaskiewicz și Mihai Eminescu)⁹⁷.

În conformitate cu prevederile Ordinului Ministerial nr. 19 097, din 15 septembrie 1890, elevii institutului au practicat diverse activități sportiv-recreative, precum înot, patinaj, schi, mersul pe bicicletă, au efectuat marșuri sub supravegherea profesorului de gimnastică și excursii în diferite orașe ale Bucovinei. De asemenea, elevii au participat la diverse competiții sportive, unde au obținut premii⁹⁸.

Începând cu anul școlar 1910/1911, elevii clasei a VII-a au frecventat, în conformitate cu prevederile Ordinului Consiliului Școlar al Țării nr. 10 850, din 17 august 1910, cursul facultativ de exerciții de tragere, sub coordonarea ofițerilor de armată și a profesorilor de gimnastică ai gimnaziului⁹⁹.

Elevii școlii reale au beneficiat de consultații și tratament acordate de către medicii din oraș și de către medicii școlari dr. Adolf Wolf¹⁰⁰ și dr. Eugen Kobrynski¹⁰¹, aceștia având misiunea de a verifica și starea

---

⁹⁶ „Dritter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1866–1867”, p. 55; „Elfter Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz am Schlusse des Schuljahres 1875”, p. 62–63; „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 50–54, 58.

⁹⁷ *Festfeier der gr.(iechisch)-or.(ientalischen) Ober-Realschule aus Anlass der Jubelhochzeit Ihrer Allerhöchsten Majestäten abgehalten am 23. April 1879*, Czernowitz, Druck von Rudolf Eckhardt, 1879, p. 13–18; Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1911/1912, Czernowitz, 1912, p. 30 (în continuare se va cita „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1911/1912”).

⁹⁸ Wenzel Korn, *Schulnachrichten*, în „Programm der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1890/1891, veröffentlicht vom Dr. Wenzel Korn, k. k. Schulrath, Ober-Realschul-Direktor und Mitglied des Buk. k. k. Landeschulrathes, 1891, p. 51–52; „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 60.

⁹⁹ Konstantin Mandyczewski, *Schulnachrichten*, în „XLVII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1910/1911, Czernowitz, 1911, p. 56, 59; „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1911/1912”, p. 25; „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 63–64.

¹⁰⁰ S.A.N.I.C., Fond *Guvernământul Cezaro-Crăiesc al Bucovinei. Ministerul de Interne*, mapa 112, dosar nr. 3, f. 60.

¹⁰¹ „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1911/1912”, p. 17–18.

igienico-sanitară a localului școlar. Condițiile de igienă improprie ale localului școlar și sălile neluminoase au determinat apariția unor afecțiuni oftalmologice; astfel, la examenul oftalmologic din 4 decembrie 1897, efectuat de către medicul dr. Eudoxius Procopovici, s-a constatat că aproximativ 30% dintre elevi aveau miopie, hipermetropie sau cataractă¹⁰².

Elevii școlii au participat la diverse concursuri naționale și internaționale cu lucrări proprii, unde au obținut premii; astfel, în anul 1873, elevii Școlii Reale au obținut medalia de aur la Expoziția internațională de la Paris¹⁰³.

Elevii au avut posibilitatea să meargă în vizită la institutele tehnice superioare, școlile reale, gimnaziile și gimnaziile reale din imperiu, precum și la școlile industriale și profesionale din Bavaria¹⁰⁴.

Începând cu anul școlar 1900/1901, elevii școlii coordonați de către profesorul de limba engleză, Anton Romanovsky, au fost incluși în rețeaua de corespondență internațională (Deutsche Zentralstelle für Internationalen Briefwechsel). Astfel, elevii de la Școala Reală au avut posibilitatea de a exersa și de a-și perfecționa cunoștințele de limba engleză prin intermediul corespondenței cu elevi din America și Scoția¹⁰⁵.

Acest institut a avut o frecvență redusă în raport cu gimnaziile, constatându-se perioade de creștere și diminuare a numărului elevilor. Ca urmare a crizei economice, a înființării Universității din Cernăuți, a școlii profesionale și a Școlii Reale Inferioare din Siret, începând cu anul 1875 s-a diminuat numărul elevilor, cota cea mai mică fiind atinsă în anul 1883¹⁰⁶. În anul școlar 1863/1864 erau înscriși 131 de elevi, în anul 1912/1913 ajungându-se la o cotă de participare de 519 elevi. Cea mai mare cotă de participare a fost înregistrată în anul 1910/1911 (710 elevi). Deși a fost conceput ca un institut destinat pregătirii elevilor greco-orientali, la această școală au studiat elevi de diferite etnii și confesiuni. Dacă în anul școlar 1864/1865, școala reală a fost frecventată de către 223 elevi, dintre care germani (inclusiv evrei) (aproximativ 55%), polonezi (aproximativ 26%), români (aproximativ 10%) și ruși (aproximativ 9%), iar în anul școlar 1912/1913 de către 519 elevi, dintre care germani (inclusiv evrei) (aproximativ 61%), români (aproximativ 15%), polonezi (aproximativ 13%), ruși (aproximativ 10%), cehi și ruși (aproximativ 1%). Din punct de vedere confesional, la această școală au studiat, în anul școlar 1864/1865, elevi de confesiune romano-catolică (aproximativ 50%), mozaică (aproximativ 17%), greco-orientală (aproximativ 16%),

---

¹⁰² „XXXIV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1897/1898”, p. 68–69.

¹⁰³ „XXXV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1898/1899”, p. 21.

¹⁰⁴ „Achter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1872”, p. 112–113; „Neunzehnter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule zu Czernowitz, 1882/1883”, p. 79–80.

¹⁰⁵ Anton Romanovsky, *Der internationale Briefwechsel an unserer Anstalt*, în „XXXVII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz”, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1900/1901, Czernowitz, 1901, p. 4.

¹⁰⁶ „XXXV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1898/1899”, p. 20.

greco-catolică (aproximativ 8%), evanghelică (aproximativ 6%), armeano-catolică (aproximativ 1,5%) și armeano-orientală (aproximativ 1,5%), iar în anul școlar 1912/1913 elevi de confesiune romano-catolică (aproximativ 34%), mozaică (aproximativ 33%), greco-orientală (aproximativ 22%), evanghelică (aproximativ 6%) și greco-catolică (aproximativ 5%)¹⁰⁷. Pentru creșterea numărului de elevi români la această școală s-a dus o campanie de încurajare prin intermediul presei, în care se semnala numărul mare de elevi evrei într-un institut greco-oriental¹⁰⁸.

Elevii au avut posibilitatea să-și îmbunătățească cunoștințele prin consultarea volumelor existente în biblioteca școlii¹⁰⁹. La această școală au existat cabinete de fizică, chimie și științele naturii, care au contribuit la îmbunătățirea rezultatelor școlare. Rezultatele școlare au fost bune, însă s-a constatat că la examenul de maturitate s-au înscris puțini elevi, cota medie de promovabilitate la această școală fiind de aproximativ 50%¹¹⁰. La prima sesiune a examenului de maturitate organizată în anul 1871, din 31 de elevi înscriși, au fost declarați admiși opt elevi (o cotă de promovabilitate de aproximativ 25%), însă numărul elevilor care au obținut certificate de maturitate a crescut în anii următori, ajungându-se ca la sesiunea organizată la sfârșitul anului școlar 1912/1913 să fie declarați admiși 38 din cei 54 de elevi admiși (o cotă de promovabilitate de aproximativ 70%)¹¹¹.

Școala Superioară Greco-Orientală a beneficiat anual de fonduri în valoare de 1 000 florini pentru achiziționarea de materiale didactice¹¹². Această sumă era suplimentată din taxele pentru admitere și taxele pentru eliberarea de duplicate¹¹³.

În timpul Primului Război Mondial (1915–1918), activitatea Școlii Reale Superioare a fost întreruptă, dar cu toate acestea Theodora Schulz, proprietara imobilului în care își desfășurase activitatea institutul, a solicitat să-i fie plătită chiria, deși spațiul fusese rechiziționat¹¹⁴.

---

¹⁰⁷ „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1864–1865”, p. 78; „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 96–97; Cifrele au fost stabilite în baza datelor cuprinse în statisticile publicate în anuarele școlii.

¹⁰⁸ *Școala reală*, în „Gazeta mazelilor și răzeșilor bucovineni”, Cernăuți, anul II, nr. 4, 1912, p. 51–53; *Despre școala reală*, în „Gazeta mazelilor și răzeșilor bucovineni”, anul II, nr. 5, 1912, p. 72–73; *Chestii școlare. Școala reală greco-orientală (II)*, în „Voința poporului”. Organ popular independent, Cernăuți, anul VII, nr. 39, 1908, p. 2–3.

¹⁰⁹ „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 56.

¹¹⁰ Cifra a fost estimată în baza rezultatelor examenului de maturitate cuprinse în anuarele școlare publicate.

¹¹¹ „Erster Jahresbericht der griechisch-orientalischen Ober-Realschule in Czernowitz, 1864–1865”, p. 78; „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 96–97.

¹¹² „XLIX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz, 1912/1913”, p. 29, 46.

¹¹³ *Ibidem*, p. 46.

¹¹⁴ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Fond *Unterricht-Allgemein*, Faszikel 2398.

Ligia-Maria Fodor

ROLUL ȘCOLILOR REALE ÎN FORMAREA TINERILOR DIN BUCOVINA HABSBURGICĂ* (I)

LIGIA-MARIA FODOR

Die Rolle der Realschulen in der Ausbildung der Jugend in der habsburgischen Bukowina

(Zusammenfassung)**

Die Studie präsentiert die Umstände, unter denen die Realschulen in der Bukowina gegründet und später reformiert wurden und inwiefern diese Anstalten zur Entwicklung des Realunterrichtes und zur Ausbildung der Jugend in der Bukowina beigetragen haben. Es wird über die Realschulen aus Czernowitz und Sereth berichtet, und zwar: das Ziel, die Merkmale und den Lehrplan der Realschulen; die Bedingungen, unter denen die didaktische Tätigkeit ausgeübt wurde; Informationen über Schüler und Lehrer, andere (sportliche, unterhaltende, kulturelle) Beschäftigungen der Schüler, die Prüfungsergebnisse, Schwierigkeiten und Hindernisse in der Ausübung der didaktischen Tätigkeit usw. Die Darstellung des obengenannten Themas wird bis zur Zeit des II. Weltkriegs weitergeführt.

Schlüsselwörter und –ausdrücke: Realunterricht, Anfänge und Reform der Realschulen in der Bukowina, griechisch-orientalische Oberrealschule in Czernowitz, Unterrealschule in Sereth, Gewerbliche Fortbildungsschule in Sereth, Staats-Realschule in Czernowitz, Bukowiner Jugend.

---

* Comunicare susținută în cadrul Conferinței științifice internaționale „Bucovina și bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiționalism și modernitate”, cea de a nouăsprezecea sesiune de comunicări și referate științifice a Institutului „Bucovina” al Academiei Române, închinată Centenarului nașterii academicianului Radu Grigorovici, Rădăuți, 10–11 noiembrie 2011.

** Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

GIMNAZIILE MIXTE GERMANO-ROMÂNE DIN BUCOVINA (I)

CONSTANTIN UNGUREANU

Gimnaziul german din Cernăuți (1808–1918)

La începutul secolului al XIX-lea, odată cu creșterea numărului persoanelor alfabetizate, dar mai ales a numărului de funcționari, militari și coloniști în Bucovina, s-a pus tot mai stringent problema înființării unei școli secundare în acest teritoriu. La 10 ianuarie 1808, după aproape trei ani de discuții, se decidea înființarea la Cernăuți a unui gimnaziu cu cinci clase și a unui curs de învățământ filosofic de doi ani. Gimnaziul din Cernăuți s-a deschis oficial la 16 decembrie 1808. În anii următori au fost înființate noi clase, astfel că, deja în anul școlar 1812/13, Gimnaziul din Cernăuți a devenit cu cinci clase. Începând cu anul 1819, după realizarea unor modificări la nivelul întregii Monarhii Habsburgice, Gimnaziul din Cernăuți a devenit o instituție școlară cu șase clase.

Planul de învățământ la Gimnaziul din Cernăuți se baza pe prevederile legislației imperiale, adoptate în anul 1805. O atenție foarte mare se acorda limbii și literaturii latine, care în clasele superioare era limbă de instruire, precum și limbii germane. Începând cu clasa a III-a, la gimnaziu se studia și limba greacă (două ore săptămânal). Atunci se considera că limba greacă era necesar să fie cunoscută mai ales de viitorii medici sau teologi.

Directorul gimnaziului, care era și căpitan al ținutului, era conducătorul administrativ al instituției, iar prefectul era responsabil de activitatea pedagogico-didactică. În primul deceniu de existență a gimnaziului, lecțiile se realizau într-o clădire închiriată. Spațiul disponibil nu corespundea necesităților crescânde ale instituției, de aceea s-a decis construcția unui edificiu nou. Lucrările de construcție a noii clădiri au început în anul 1817 și au fost finalizate în 1824.

În perioada 1814/15–1849/50 pe lângă gimnaziu a funcționat și Institutul Filosofic de doi ani. La acest Institut s-a predat filosofia teoretică, logica, metafizica, psihologia, matematica pură, istoria universală, filosofia greacă (anul

I); iar în anul II, fizica, matematica aplicată, filosofia practică, religia (ambele rituri). În 1849 acest institut avea 123 de elevi¹.

În anii '30-'40 ai secolului al XIX-lea, a crescut continuu numărul elevilor de la Gimnaziul din Cernăuți. Astfel, în anul școlar 1819/20 la gimnaziu au studiat 224 de elevi, iar în 1849/50 – 450 de elevi. Marea majoritate a elevilor de la acest gimnaziu erau polonezi, români, germani și ruteni. Astfel, în anul școlar 1849/50, gimnaziul a fost frecventat de 155 de români, 121 de polonezi, 118 ruteni și 82 de germani, care, după confesiuni, se împărțeau astfel: 162 romano-catolici, 90 greco-catolici, 15 armeni catolici, 167 ortodocși, șapte protestanți și 19 mozaici².

După calculele lui Vladimir Trebici, în perioada 1808/09–1818/19, cât timp Gimnaziul din Cernăuți a funcționat cu cinci clase, această instituție a fost frecventată în medie de 83 de elevi anual, dintre care în mediu 30 (36%) au fost polonezi, 17 (20,4%) români și 12 (14,5%) ruteni, restul fiind germani. În perioada 1819/20–1848/49, când gimnaziul a activat cu șase clase, media anuală a elevilor s-a ridicat la 339 de persoane. În acest timp gimnaziul a fost frecventat anual în mediu de 102 (30%) români, 102 (30%) polonezi, 65 (19,1%) ruteni și trei (1%) evrei, restul fiind germani³. Aceste date statistice ne demonstrează ponderea foarte mare a elevilor polonezi la această instituție în perioada respectivă. În același timp, procentul elevilor români și ucraineni a fost mult mai mic în comparație cu proporția acestor etnii în populația de atunci a Bucovinei.

În această perioadă și majoritatea cadrelor didactice de la Gimnaziul din Cernăuți au fost originare din Galiția. Mulți au activat doar câțiva ani la acest Gimnaziu, dar au fost și învățători, care, decenii la rând, s-au dedicat activității didactice la această instituție. Religia ortodoxă a fost predată în această perioadă la gimnaziu de Ionaț Hacman (1808–1820) și Nicolae Gribovschi (1820–1844)⁴.

Evenimentele revoluționare din anul 1848 au avut o mare importanță pentru dezvoltarea și modernizarea ulterioară a Bucovinei. Gimnaziul din Cernăuți era atunci singura instituție de nivel mediu de învățământ din Bucovina. Faptul că instruirea la acest gimnaziu se realiza doar în limbile latină și germană, îi nemulțumea mai ales pe românii din Bucovina, care constituiau atunci circa 50% din totalul populației acestei provincii. De aceea, una din revendicările principale ale elitelor bucovinene în timpul revoluției a fost conservarea naționalității române și crearea de școli naționale în Bucovina.

Reformele din învățământul secundar, realizate în Monarhia Habsburgică la mijlocul secolului al XIX-lea, au fost implementate și la Gimnaziul din Cernăuți.

---

¹ Vladimit Trebici, *Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1918–1940 și 1941–1944)*, în „Almanahul Societății pentru Cultura Românească «Mihai Eminescu» din Cernăuți”, București, 1993, p. 24.

² Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*, vol. II, *Mittels-, Berufs- und Hochschulwesen*, München, 1986, p. 76, 78, 80.

³ Vladimit Trebici, *op. cit.*, p. 25.

⁴ Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 38–40.

Astfel, prefectul Anton Kral a devenit director al gimnaziului, iar la 16 august 1849 a fost emis un ordin, care prevedea unirea cursului filosofic de doi ani cu gimnaziul cernăuțean începând cu anul școlar 1849/50. În urma implementării acestei hotărâri, instituția din Cernăuți era transformată în gimnaziu superior cu 8 clase. La 17 decembrie 1852 director al gimnaziului a devenit Anton Kahlert, care a condus școala până în anul 1859.

În timpul revoluției din 1848 s-a realizat și dorința românilor bucovineni de a obține o catedră de limba și literatura română la Gimnaziul din Cernăuți. Aron Pumnul a fost numit, la 22 februarie 1849, profesor suplinitor, iar la 27 februarie 1850 devenea profesor titular la Catedra de limba și literatura română a Gimnaziului din Cernăuți⁵. Orele de română erau predate relativ obligatoriu, adică erau frecventate în primul rând de elevii români, dar și de mulți elevi de alte etnii de la gimnaziu, dornici să cunoască mai bine limba și cultura românească. Pe parcursul activității la Cernăuți, Aron Pumnul a elaborat manuale de literatură și gramatică a limbii române, a tradus manuale din limba germană și a organizat o bibliotecă școlară. Lucrarea, care în mare măsură l-a făcut cunoscut, este *Lepturariu românesc cules den scriptori români*, publicată în 4 volume, între anii 1862 și 1865 la Viena. Cele 4 volume și 6 părți ale *Lepturariilor* lui Aron Pumnul conțineau 2 020 de pagini, în care erau cuprinse biografii, comentarii și fragmente din operele a 106 scriitori și poeți români din toate timpurile și din toate teritoriile locuite de români⁶.

Manualele și cărțile didactice, elaborate în anii '50-'60 ai secolului al XIX-lea în Bucovina, au fost tipărite după o ortografie simplificată a limbii române, în așa-numitul scris civil. Dacă anterior în limba română se utiliza alfabetul chirilic, cu 43 de litere, după 1848 au fost eliminate 16 litere, iar celelalte litere, fie au fost simplificate, fie latinizate. Acest alfabet mixt al limbii române a fost utilizat în învățământul din Bucovina până în 1869. După trecerea învățământului în subordinea statului, a fost introdus și în Bucovina alfabetul latin al limbii române⁷.

Aron Pumnul s-a remarcat și ca organizator al unei biblioteci, cu carte românească, pentru elevii de la gimnaziu, care a fost deschisă în 1857. La început biblioteca a fost găzduită chiar în casa lui Aron Pumnul, unde locuiau și mulți elevi de la gimnaziu. În 1861, biblioteca gimnaziștilor a fost donată gimnaziului și mutată în clădirea acestuia. Pe parcursul existenței sale, biblioteca gimnaziștilor din

---

⁵ Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775 și 1861*, Suceava Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 180.

⁶ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei. Vol. I (1774–1862) De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 449; Constantin Loghin, *Lepturarele lui Aron Pumnul*, p. 139.

⁷ Dimitrie Isopescu, *Rumänisches Schulwesen*, în „Bukowinaer Pädagogische Blätter”, anul I, Czernowitz, 1873, p. 60–61.

Cernăuți s-a aflat sub conducerea și îndrumarea profesorilor Aron Pumnul (până la 15 noiembrie 1863), Ioan Sbiera (1863–1871) și Miron Călinescu (1871–1880)⁸.

La Cernăuți a învățat și Mihai Eminescu, Aron Pumnul fiind primul dascăl de română al poetului. El a sosit în septembrie 1858 la Cernăuți și s-a înscris la școala națională principală din oraș, iar în toamna anului 1860 a fost admis în clasa I a Gimnaziului din Cernăuți, unde a învățat, cu anumite întreruperi, până în 1866. În această perioadă, Aron Pumnul era deja bolnav, iar în clasele inferioare, unde învăța și Mihai Eminescu, orele de română erau predate de Ion Sbiera. Mihai Eminescu s-a implicat activ și în administrarea bibliotecii gimnaziștilor români, fiind bibliotecar în perioada 1865–1866. La moartea profesorului Aron Pumnul, în ianuarie 1866, a fost tipărită o broșură, în care elevul Mihai Eminescu a publicat prima sa poezie, intitulată *La mormântul lui Aron Pumnul*.

Gimnaziul din Cernăuți a cunoscut o dezvoltare deosebită în perioada 1859–1887, cât timp director al instituției a fost profesorul Stefan Wolf. Ca director, timp de 28 de ani de activitate, Stefan Wolf a reușit să transforme Gimnaziul din Cernăuți într-o instituție model, recunoscută și apreciată departe de hotarele Bucovinei. Următorii directori ai gimnaziului au fost Christoph Würfl (1887–1892), Karl Tumlriz (1892–1894), Heinrich Klauser (1895–1909) și Karl Wolf (1909–1918)⁹.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a crescut semnificativ numărul elevilor de la Gimnaziul din Cernăuți, apropiindu-se de 1 000 la începutul secolului al XX-lea. Majoritatea elevilor, vorbitori de limbă germană, erau de confesiune mozaică. Astfel, deși gimnaziul era cu limba germană de instruire, elevii de etnie germană constituiau doar o minoritate. După unele calcule, în perioada 1849/50–1900/01, Gimnaziul din Cernăuți a fost frecventat anual în medie de 619 elevi, dintre care 192 (31%) evrei, 125 (20,2%) români, 124 (20%) ucraineni, 92 (14,9%) polonezi și doar 86 (13,9%) de etnie germană. În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea ponderea elevilor evrei a fost și mai mare. În perioada 1880/81–1900/01, media anuală a fost de 759 de elevi, inclusiv 342 (45%) evrei, 128 (16,8%) români, 102 (13,4%) ucraineni, 95 (12,5%) germani și 92 (12,1%) polonezi¹⁰.

La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, s-a diminuat brusc numărul elevilor români și ucraineni, fiindcă atunci au fost deschise două gimnazii noi la Cernăuți. În anul școlar 1896/97, a fost înființat Gimnaziul nr. II germano-ucrainean din Cernăuți, iar în perioada 1901/02–1905/06 a existat o

---

⁸ Ilie Rad, *Aron Pumnul (1818–1866)*, Prefață de V. Fanache, Cluj-Napoca, Editura Fundației Culturale Române–Centrul de Studii Transilvane, Colecția „Oameni care au fost”, 2002, p. 178; D. Vatamaniuc, *Intelectualii bucovineni, Eminescu și biblioteca gimnaziștilor români din Cernăuți*, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 2/1997, p. 332.

⁹ Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina*, în *Buchenland. 150 Jahre Deutschtum in der Bukowina*, p. 284.

¹⁰ Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 25.

filială germano-română în cadrul Gimnaziului nr. I, care din anul școlar 1906/07 s-a transformat în Gimnaziul nr. III germano-român din Cernăuți. În anul școlar 1912/13, la acest gimnaziu au învățat 951 de elevi, dintre care 874 (91,9%) erau germani, 64 (6,7%) polonezi și numai 11 (1,1%) români. După confesiuni, cei mai mulți erau mozaici (687 sau 72,2%), urmați de romano-catolici (169–17,8%), protestanți (62–6,5%) și ortodocși (26–2,7%)¹¹.

Gimnaziul nr. I din Cernăuți a fost cea mai importantă școală secundară din Bucovina în perioada austriacă. În perioada 1808–1908 la acest gimnaziu au învățat 11 191 de elevi, iar 3 824 (circa 34% din total) au absolvit gimnaziul complet (inclusiv Institutul Filozofic în perioada 1815–1849). Totodată, în perioada 1849/50–1907/08, 2 536 de absolvenți ai claselor de liceu au susținut examenele de bacalaureat. Dintre aceștia, 40% și-au continuat studiile la facultăți de drept și științe ale statului, 18% – la medicină, 15% – la teologie, 14% – la filozofie și 4% – la facultăți tehnice¹².

Până în anul 1914 la acest gimnaziu au activat în total 299 de cadre didactice, inclusiv multe personalități bine cunoscute din domeniul culturii și științei. Unii profesori, precum Ion Sbiera, Dimitrie Onciul, Ion Nistor, Mihai Miron Călinescu, Raimund Friedrich Kaindl, Alexander Supan, Josef Kolbe, Josef Nahlowky ș.a., după plecarea de la gimnaziu, au activat la diferite universități sau alte instituții superioare de învățământ. Adolf Ficker avea să devină președinte al Comisiei Centrale de Statistică și membru al Academiei de Științe din Viena, iar profesorii Ion Sbiera, Dimitrie Onciul, Ion Nistor – membri ai Academiei Române¹³.

La Gimnaziul din Cernăuți au activat și mulți profesori români, care au predat în principal limba și literatura română sau religia ortodoxă, dar și alte obiecte, precum istoria, geografia, limba latină. Perioade îndelungate au lucrat la această instituție Aron Pumnul (1849–1865), Veniamin Iliuț (1847–1878), Ion Sbiera (1861–1871), Mihai Miron Călinescu (1861–1875), Ilie Căraș (1873–1881), Juvenal Ștefanelli (1876–1900), Teodor Bujor (1879–1900), Ion Bumbac (1881–1901), Ștefan de Repta (1884–1895), Dimitrie Onciul (1887–1896)¹⁴.

Gimnaziul Ortodox din Suceava (1860–1918)

Înființarea Catedrei de limbă și literatură română la Gimnaziul din Cernăuți a satisfăcut doar parțial doleanțele românilor bucovineni de a dispune de învățământ în limba maternă și la școlile secundare. Deoarece românii locuiau compact în partea centrală și de sud a Bucovinei, mulți părinți nu își permiteau luxul de a-și trimite fiii la studii în Cernăuți. După anul 1848, românii bucovineni au revendicat

---

¹¹ *Oesterreichische Statistik*, Ediție nouă, vol. XIV, 1918, p. 72–74.

¹² Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 26.

¹³ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 285.

¹⁴ Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 41–71; Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 26.

deschiderea unui gimnaziu la Suceava, la care instruirea să se realizeze și în limba română.

În perioada 1857–1860, primăria orașului Suceava a negociat cu guvernul provincial condițiile înființării și întreținerii unui gimnaziu la Suceava. Episcopul Bucovinei, Eugen Hacman, a fost de acord ca viitorul gimnaziu să aibă un caracter confesional, să fie destinat în primul rând pentru populația ortodoxă, iar Fondul Bisericesc să susțină financiar această instituție. La 30 iunie 1860, Ministerul Învățământului de la Viena a emis decretul de înființare a Gimnaziului greco-oriental din Suceava.

La 7 august 1860, prin ordin ministerial, Josef Marek este numit director al noii instituții. La propunerea episcopului Eugen Hacman, Constantin Morariu devenea învățător de religie ortodoxă și limba română. Inaugurarea festivă a Gimnaziului din Suceava a avut loc la 4 septembrie 1860. Anul de învățământ a fost deschis la 17 septembrie cu primele două clase și 79 de elevi, dintre care 34 erau români, 30 germani, șapte polonezi, cinci evrei și trei armeni¹⁵. În anul școlar 1861/62 au fost deschise tot două clase noi, iar în anii următori s-au înființat succesiv câte o nouă clasă, astfel că deja în anul școlar 1865/66 Gimnaziul ortodox din Suceava a devenit complet, cu opt clase.

Odată cu înființarea de noi clase, la gimnaziu au fost angajați noi profesori catolici, sosiți din alte provincii austriece. Pe parcursul anilor 1863 și 1864 au revenit la Suceava și primii bursieri români, care au studiat la Viena cu sprijinul Fondului Bisericesc. Atunci s-au angajat la acest gimnaziu Ștefan Nosievici, Dimitrie Isopescu și Ieronim Muntean, care au predat diferite obiecte¹⁶.

În decursul anilor 1869–1870 s-a modificat radical componența corpului didactic de la Gimnaziul din Suceava. În a doua jumătate a anului 1869 au părăsit gimnaziul directorul Josef Marek, profesorii Constantin Morariu și Dimitrie Isopescu, toți fiind avansați în posturi. La 22 aprilie 1870 director al Gimnaziului din Suceava era numit Johann Limberger, profesor la Gimnaziul din Cernăuți. El a condus această instituție timp de 13 ani, până în 1883. În această perioadă s-a produs românizarea treptată a corpului didactic și s-a trecut la înființarea primelor clase paralele românești. În anul școlar 1870/71, din 15 profesori de la gimnaziu, numai doi erau români, iar în anul de învățământ 1883/84 deja 14 profesori erau români și numai trei de alte etnii¹⁷. În decurs de mai bine de un deceniu au fost angajați la Gimnaziul ortodox din Suceava mai mulți profesori români, printre care Ștefan de Repta, frații Samuil și Dimitrie Isopescu, Ștefan Dracinschi, Vasile Bumbac, Ștefan Ștefureac, Gherasim Buliga, Animpodist Dașchevici, Constantin

---

¹⁵ Eusebie Popovici, *Din istoricul Liceului „Ștefan cel Mare” din Suceava, 1860–1935*, Suceava, Editura Societății „Școala Română”, 1935, p. 24, 125.

¹⁶ Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bucovina*, în „Romänische Revue”, Wien, anul V, 1889, p. 473–474.

¹⁷ Eusebie Popovici, *op. cit.*, p. 35.

Cosovici, Constantin Procopovici, folcloristul Simion Florea Marian ș.a., care, timp de câteva decenii, au constituit baza corpului didactic al acestei instituții.

După ce majoritatea profesorilor catolici au fost înlocuiți cu profesori români ortodocși, s-a revendicat cu insistență ca cel puțin în clasele inferioare să fie create secții paralele românești. La 25 august 1876, direcția gimnaziului a întocmit un raport, din care reieșea că la data respectivă activau șase profesori ortodocși de etnie română, care ar putea să lucreze în secțiile românești.

Consiliul Școlar Provincial a decis, la 28 februarie 1877, să fie divizate doar primele două clase, fiind create secții separate germane și române. În secțiile românești trebuiau să activeze doar profesori, care posedau ambele limbi, dar totodată trebuia să se mărească numărul orelor de limbă germană. La 18 februarie 1878, Consiliul Școlar Provincial a comunicat Consistoriului Ortodox din Cernăuți că susținea înființarea secțiilor românești în primele două clase de la Gimnaziul din Suceava, dar cerea ca Fondul Bisericesc să susțină financiar toate cheltuielile necesare pentru întreținerea acestor secții.

Clasa I românească a fost inaugurată la 1 septembrie 1881, cu 47 de elevi. Limba română s-a întrebuițat la instruirea obiectelor de latină, religie, română, matematică, geografie și istoria naturală, pentru celelalte obiecte (limba germană și istoria) s-a menținut instruirea în limba germană. Prin ordinul ministerial din 16 septembrie 1882, s-a mărit pentru clasele românești numărul orelor de limbă germană de la patru la cinci pe săptămână. Din cauza lipsei manualelor școlare românești, ministerul a admis pentru clasele a III-a și a IV-a instruirea în limba română numai la obiectele de religie, limbă română, matematică și științele naturale. Pentru celelalte obiecte s-a decis menținerea predării în limba germană. În anul școlar 1881/82 s-au activat la Gimnaziul din Suceava și cursurile facultative de gimnastică, desen și limbă franceză.

La 8 octombrie 1884, profesorul Ștefan Dracinschi era numit director, el fiind primul conducător de etnie română al Gimnaziului din Suceava, până în august 1895. Toți directorii ulteriori ai școlii au fost de asemenea români: Ștefan Repta (1895–1906), Constantin Cosovici (1907–1910) și Constantin Procopovici (1910–1918)¹⁸. În perioada 1884/85–1901/02, Gimnaziul din Suceava a funcționat cu secții paralele românești doar în primele patru clase inferioare. În această perioadă s-au angajat și au activat perioade îndelungate la Gimnaziul din Suceava mai mulți profesori bine cunoscuți în Bucovina, precum Teodor Bujor (în anii 1884–1890), Constantin Mandicevschi (1884–1893), Lazăr Vicol (1884–1898), Severin Procopovici (1884–1925), Ioan Tiron (1884–1894), Emil Malachowski (1884–1899), Arsenie Comoroșan (1886–1920), Viktor Nussbaum (1887–1903), Eusebie Popovici (1890–1928), Moses Sigall (1891–1902), Josef Wolf (1892–1925), Ioan Teleagă (1897–1916), Ioan Cuparencu (1897–1903 și 1912–1914),

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 45, 128.

Gheorghe Mihuță (1898–1908) ș.a. Majoritatea acestor profesori erau de etnie română, mulți dintre care au activat și la alte școli secundare din Bucovina¹⁹.

Odată cu mărirea numărului de secții și de obiecte predate la gimnaziu, au crescut și cheltuielile pentru întreținerea instituției școlare respective. Conform statisticilor oficiale, cheltuielile Fondului Bisericesc pentru susținerea Gimnaziului din Suceava au crescut, de la 25 547 de florini, în 1891, la 43 900 de florini, în 1899²⁰. Cea mai mare parte a cheltuielilor erau destinate pentru plata salariilor și a unor suplimente pentru corpul didactic. În 1897, de exemplu, Fondul Bisericesc a cheltuit pentru acest Gimnaziu 33 700 de florini, inclusiv 22 350 de florini pentru salariul corpului didactic, 4 025 de florini – pentru suplimentele de activitate a profesorilor, 2 000 de florini – pentru remunerări și ajutoare, 1 958 de florini – pentru costuri de regie, 1 800 de florini – pentru adaosuri de subzistență etc.²¹.

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea a crescut semnificativ numărul elevilor de la Gimnaziul din Suceava (de la 324 în 1880, la 546 în anul școlar 1899/1900). În aceeași perioadă numărul elevilor români a crescut de la numai 131, în 1880, la peste 300 în ultimii ani ai secolului al XIX-lea. În anul școlar 1902/03, de exemplu, la Gimnaziul din Suceava au învățat 620 de elevi, dintre care 323 de români, 260 vorbitori de limbă germană, 27 polonezi, patru ucraineni. După confesiuni, 319 erau ortodocși, 183 mozaici, 97 romano-catolici, opt evanghelici, șapte greco-catolici, trei armeni catolici și trei armeni ortodocși. Majoritatea elevilor aveau vârste cuprinse între 12 și 19 ani, dar erau și destui elevi care, din cauza anilor repetați, erau mai în vârstă de 20 de ani²².

Anii '80–'90 ai secolului al XIX-lea au fost decisivi pentru consolidarea secțiilor paralele românești. Cele mai mari probleme erau legate de lipsa manualelor școlare în limba română și de lipsa secțiilor românești în clasele superioare ale gimnaziului, chiar dacă la acel moment aproape toți profesorii erau de etnie română. Slaba dezvoltare a învățământului primar și sărăcia populației de la țară erau alte cauze, care determinau starea precară a secțiilor românești de la Gimnaziul din Suceava.

Pentru a schimba în bine această situație, la 14 septembrie 1883, s-a desfășurat la Suceava prima adunare generală de constituire a Societății „Școala Română”. Până la izbucnirea Primului Război Mondial, Societatea i-a susținut financiar pe cei mai săraci elevi, oferindu-le burse, cărți și cazare; a acordat premii celor mai activi învățători și profesori; a organizat cursuri pregătitoare pentru elevii care doreau să fie admiși la Gimnaziul din Suceava; a sprijinit financiar elaborarea și tipărirea manualelor școlare în limba română; a înființat și a susținut un internat pentru băieți la Suceava; a înființat o tipografie și o librărie românească la Suceava.

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 128–129.

²⁰ Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (ASRC), Fond 211, inventar 1, dosar 3 728, fila 3; dosar 6 054, fila 56.

²¹ ASRC, Fond 211, inventar 1, dosar 4892, fila 7.

²² ASRC, Fond 211, inventar 1, dosar 6487, file 56–57.

Până în anul 1910, „Școala Română” a subvenționat cu burse 234 de elevi și eleve de la Școala Normală din Cernăuți, care, întorcându-se în școli, au ridicat nivelul și prestigiul învățământului primar în limba română. Numai în perioada 1884–1895, Societatea „Școala Română” din Suceava a cheltuit în acest scop peste 10 000 de coroane²³.

Începând cu anul 1896, s-au organizat cursuri pregătitoare în timpul vacanței de vară pentru elevii care doreau să susțină examene pentru a se înscrie la Gimnaziul din Suceava. În perioada 1896–1908, aceste cursuri pregătitoare au fost frecventate în total de 490 de elevi din diferite zone ale Bucovinei, aproape toți reușind să susțină cu succes examenele de admitere la Gimnaziul din Suceava²⁴.

„Școala Română” a acordat și diferite ajutoare pentru elevii săraci de la acest gimnaziu. În perioada 1883–1905, numai pentru îmbrăcăminte, alimentarea și cazarea unor elevi săraci, s-au cheltuit aproape 25 000 de coroane. Societatea a mai plătit circa 8 500 de coroane pentru înființarea și întreținerea unei biblioteci școlare, circa 8 000 de coroane pentru plata diferitor taxe școlare. În 1906 a fost deschis Internatul pentru Băieți Români Ortodocși „Vasile Cocârlă”, unde erau cazați în fiecare an câte 50 de elevi de la gimnaziu, pentru întreținerea căruia se cheltuia anual circa 10 000 de coroane²⁵.

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, profesorii români de la Gimnaziul din Suceava s-au implicat activ și în procesul de elaborare sau traducere a manualelor școlare, atât de necesare pentru elevii români de la gimnaziu. S-au remarcat în mod deosebit profesorii Samuil Isopescul, Ștefan Ștefureac, Constantin Cosovici, Lazăr Vicol, Animpodist Dașchievici, Constantin Procopovici, Gherasim Buliga, Dimitrie Isopescul, Eusebie Popovici, Severin Procopovici ș.a. În acest scop, Societatea „Școala Română” a cheltuit circa 17 000 de coroane. Contribuții importante la realizarea manualelor școlare au avut, de asemenea, Fondul Bisericesc și Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina²⁶. Publicarea manualelor școlare în limba română și îmbunătățirea semnificativă a învățământului primar au contribuit la consolidarea secțiilor românești de la Gimnaziul din Suceava. Dacă în anul școlar 1889/90, cele patru clase paralele românești au fost frecventate doar de 90 de elevi, în perioada 1894/95–1901/02 în aceste secții au învățat anual aproape câte 200 de elevi²⁷.

Construcția unei clădiri noi pentru gimnaziu, de asemenea, a făcut să crească numărul elevilor de la această instituție. Noul edificiu al liceului sucevean a fost

---

²³ Iorgu G. Toma, „Școala Română”, *societate culturală în Suceavă*. Monografie ilustrată, scoasă din incidentul jubileului de 25 de ani al Societății, Suceava, Editura și tipografia Societății „Școala Română”, 1908, p. 49.

²⁴ *Ibidem*, p. 51–52.

²⁵ George Tofan, *Douăzeci și cinci de ani de activitate ...*, p. 116, 118.

²⁶ I. V. Goraș, *Învățământul românesc în ținutul Sucevei. 1775–1918*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 150.

²⁷ George Tofan, *Douăzeci și cinci de ani de activitate ...*, p. 116.

terminat în vara anului 1895 și a fost inaugurat oficial la 19 noiembrie același an. Cheltuielile inițiale pentru construcția acestei clădiri au fost estimate la 108 000 de florini. În realitate, costurile au fost mai mari. Pentru construcția acestei clădiri, Fondul Bisericesc a contribuit doar în anul 1893 cu suma de 50 000 de florini²⁸.

Deși încă în anul școlar 1884/85 fusese deschisă a IV-a clasă paralelă românească, abia la 12 decembrie 1902 a fost adoptată o rezoluție ministerială, prin care se aproba deschiderea unei secții paralele româno-germane pentru clasa a V-a la Gimnaziul din Suceava. Totuși, deși practic toți elevii din această secție erau români, în română s-a studiat numai religia ortodoxă, limba română și limba latină, pe când celelalte obiecte (limba germană, istoria, matematica, limba greacă, istoria naturală) continuau să fie predate în limba germană. În următorii ani s-au deschis secții paralele și pentru celelalte clase superioare de la acest gimnaziu. Astfel, dacă în secțiile paralele române, din clasele I–IV, aproape toate obiectele (cu excepția limbilor germană și greacă) erau predate în limba română, atunci în secțiile paralele româno-germane din clasele superioare, numai trei obiecte (religia ortodoxă, limbile română și latină) se predau în română, restul în germană. Acest sistem de învățământ, când o parte din obiecte se predau în română, iar altele în germană, se numea atunci utracvism.

Deschiderea unor secții paralele românești a constituit un pas important în direcția naționalizării învățământului la școlile secundare. Numărul elevilor din secțiile române ale Gimnaziului din Suceava a crescut foarte rapid la începutul secolului al XX-lea, fiind aproape la fel de mare ca în clasele germane. Astfel, în anul școlar 1912/13, în clasele germane ale Gimnaziului din Suceava au fost înscriși 462 de elevi, dintre care 404 vorbitori de limbă germană, 32 de polonezi, cinci ucraineni și numai 16 români, iar clasele paralele române erau frecventate de 456 de elevi, inclusiv 448 de români²⁹.

În ultimele decenii de stăpânire austriacă, Gimnaziul din Suceava a dispus de un corp didactic remarcabil, constituit din multe personalități bine cunoscute atunci în Bucovina. În 1906, de exemplu, la această școală activau 10 profesori titulari și 15 profesori suplینitori, toți de etnie română. Era un corp didactic select, din care mai târziu au ieșit trei profesori universitari (Ion Nistor, Victor Morariu și Alexandru Ieșan) și 10 directori de școli (Constantin Procopovici, George Tofan, Arsenie Comoroșan, Vasile Burduhos, Emanuil Antonovici, Gheorghe Palamarciuc, Emanuil Iliuț, Laurenție Tomoiagă, Liviu Marian și Emanuil Isopescul). Din corpul didactic mai făceau atunci parte directorul Constantin Cosovici, marele folclorist Simion Florea Marian, autorii de manuale Eusebie Popovici, Severin Procopovici, Animpodist Dașchievici, alți profesori, precum Vasile Bumbac, Gheorghe Mihuță, Arcadie Dugan, Simion Șutu, Constantin Georgian, Orest Tarangul ș.a. În 1911, corpul didactic al Gimnaziului din Suceava

---

²⁸ ASRC, Fond 211, inventar 1, dosar 3 728, fila 3.

²⁹ *Oesterreichische Statistik*, Ediție nouă, vol. 14, 1918, p. 72–74.

era constituit din 21 de profesori titulari (inclusiv 17 români) și 17 profesori suplinitori, dintre care nouă români și opt de alte etnii³⁰.

În timpul războiului, Gimnaziul din Suceava a activat cu anumite întreruperi, în primii doi ani de război. Pe parcursul celei de a doua ocupații rusești a orașului (21 iunie 1916 – 2 februarie 1918), s-au organizat cursuri particulare numai în limba română în clădirea Liceului de Fete. Din cauza războiului, numărul elevilor de la Gimnaziul din Suceava s-a redus semnificativ (de la 913 în 1914 la numai 489 în anul școlar 1917/18). În acel an gimnaziul a fost frecventat de 184 de evrei, 177 de români, 112 germani, 12 polonezi, doi ucraineni și doi armeni³¹. În timpul războiului mai mulți profesori și elevi de la Gimnaziu s-au refugiat în România, unde au pledat pentru unirea Bucovinei cu România. Evenimentele istorice din toamna anului 1918 au schimbat radical și soarta Gimnaziului ortodox din Suceava, care, la 2 ianuarie 1919, devenea oficial Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Gimnaziul de Stat din Rădăuți (1872–1918)

La momentul adoptării noii legi a învățământului din Austria, în 1869, în Bucovina ființau doar două gimnazii pentru băieți, câte unul la Cernăuți și Suceava. Lipsa unei școli secundare se resimțea mai ales în zona Rădăuților, situată la distanță mare de Cernăuți și Suceava, unde existau sate mari românești, dar și mulți locuitori de etnie germană, maghiară, evreiască. De aceea, reprezentanții orașului și districtului Rădăuți au revendicat înființarea unui gimnaziu la Rădăuți, remarcându-se în mod deosebit prefectii districtului, Mihai Pitei și Orest Renei de Herșeni.

La 15 august 1871 a fost emis un ordin imperial, prin care se aproba înființarea unui gimnaziu real de stat inferior în orașul Rădăuți. Primăria orașului trebuia să pună la dispoziție o clădire corespunzătoare pentru gimnaziu și să asigure sursele necesare pentru întreținerea edificiului. La 21 aprilie 1872 s-a încheiat contractul cu Ministerul Agriculturii privind închirierea edificiului fostului spital al hergheliei din oraș. La 13 septembrie a urmat numirea oficială a profesorului Ernst Rudolf Neubauer în funcția de director al noii școli secundare. Până atunci el a activat ca profesor de istorie la Gimnaziul din Cernăuți, în perioada 1860–1863 fiind și dascălul lui Mihai Eminescu³².

Inaugurarea oficială a Gimnaziului Inferior din Rădăuți s-a produs la 1 octombrie 1872. În anii următori s-a deschis câte o clasă nouă, astfel că deja în anul școlar 1875/76, Gimnaziul din Rădăuți și-a completat toate cele patru clase inferioare. În primii ani de ființare, Gimnaziul din Rădăuți a activat ca o școală secundară reală, cu predarea obligatorie a desenului în toate clasele și a limbii

---

³⁰ Eusebie Popovici, *op. cit.*, p. 114–115, 128–129.

³¹ *Ibidem*, p. 119–121, 126.

³² Petru Bejinariu, *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți*, Iași, Editura Bucovina, 1997, p. 20.

franceze, începând cu clasa a III-a. Din anul școlar 1878/79, Gimnaziul din Rădăuți a devenit unul clasic, toți elevii fiind obligați să învețe limba greacă, iar franceza s-a predat doar ca obiect facultativ.

La 18 octombrie 1880, a fost emis un ordin împărătesc de completare a Gimnaziului Inferior din Rădăuți cu clase superioare. Ministerul a aprobat o decizie în acest sens la 6 iulie 1881³³. La 1 septembrie 1881, după nouă ani de existență, la Gimnaziul din Rădăuți se înființa a V-a clasă gimnazială, cu 39 de elevi. În următorii ani s-au deschis alte clase superioare, astfel că, începând cu anul școlar 1884/85, Gimnaziul din Rădăuți a funcționat cu opt clase complete.

După ce acest gimnaziu a devenit clasic, limba franceză s-a predat doar facultativ, pentru elevii din clasele a III–VIII. Anual aceste cursuri erau frecventate în medie de circa 40–50 de elevi. Începând cu anul 1883, elevii au avut ca obiect facultativ muzica și gimnastica. Chiar din primul an școlar, limba română a fost predată ca obiect opțional și pentru elevii care nu erau de naționalitate română. Totuși, acest curs de limbă română a fost frecventat în medie doar de circa 20–30 de elevi de alte naționalități. În anul școlar 1894/95, de exemplu, 305 elevi au frecventat orele de gimnastică, 114 au învățat muzica, 45 – franceza, 30 – româna, 22 – stenografia și 16 – desenul³⁴.

În decursul anilor 1872–1914, Gimnaziul din Rădăuți a avut trei directori, toți de naționalitate germană. Ernst Rudolf Neubauer a fost director, din 1872 până în aprilie 1883. Heinrich Klauser a preluat conducerea școlii la 31 august 1883 și s-a aflat în fruntea acestei instituții de învățământ aproape 12 ani, până în 1895. Gabriel von Mor, originar din Tirol, a condus Gimnaziul din Rădăuți din martie 1895 până la declanșarea Primului Război Mondial.

În primii 25 de ani de la înființare, la Gimnaziul din Rădăuți au activat trei directori, 29 de profesori și învățători titulari, 16 învățători suplinitori și nouă învățători asociați, în total 57 de cadre didactice³⁵. Marea majoritate a profesorilor și învățătorilor de la gimnaziu au fost germani, evrei, polonezi. Români erau doar profesorii, care predau limba română și religia ortodoxă, și, foarte rar, care să predea și alte obiecte. Dintre cei 45 de profesori și învățători titulari și suplinitori, care au activat în perioada 1872–1897, numai 14 erau originari din Bucovina, restul erau din alte provincii ale Monarhiei Habsburgice, inclusiv 11 din Boemia și Moravia, opt din Galiția, cinci din orașul Viena. În această perioadă, la Gimnaziul din Rădăuți au predat doar câțiva profesori și învățători de naționalitate română, printre care Ioan Chelariu (în 1880–1897), Ilie Cărăuș (1881–1897), Ioan

---

³³ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung und Erweiterung des k. k. Gymnasiums in Radautz*, în „XVII Jahresbericht des k. k. Staats-Ober-Gymnasiums in Radautz über das 25. Schuljahr 1896–1897”, Radautz, 1897, p. 19.

³⁴ *Ibidem*, p.77.

³⁵ *Ibidem*, p. 55.

Procopovici (1872–1880), Eugen Maximovici (1883–1894), Constantin Procopovici (1880–1883), Severin Procopovici (doar un semestru în 1896)³⁶.

Situația nu s-a schimbat radical nici în următoarea etapă. În 1914, director al Gimnaziului continua să fie profesorul Gabriel von Mor. Atunci activau la instituția principală a gimnaziului 26 de cadre didactice (inclusiv 12 profesori titulari și șapte învățători suplینitori), dintre care numai patru (Ioan Chelariu, Calistrat Șotropa, Ioan Tiron și George Urmă) erau de naționalitate română.

La Gimnaziul din Rădăuți, numărul elevilor a crescut constant în primii ani după înființare, dar apoi s-a produs o stagnare, până în anul școlar 1881/82. După înființarea claselor superioare, numărul elevilor a depășit cifra de 200. În perioada 1895–1900, la Gimnaziul din Rădăuți au învățat anual mai mult de 400 de elevi. Marea majoritate a elevilor erau vorbitori de limbă germană, în principal de confesiune mozaică, iar numărul elevilor români a fost destul de redus. Anual își făceau studiile la acest gimnaziu circa 50–60 de elevi de naționalitate română. Numai în perioada 1895–1901, s-au înscris în fiecare an circa 75–80 de elevi români.

Potrivit unor calcule, în perioada 1872–1896, au fost înscrși anual în total 4 748 de elevi, dintre care, după limba maternă, 2 771 (58,4%) erau germani, 1 171 (24,7%) români, 475 (10%) polonezi, 281 (5,9%) ruteni și 50 de alte naționalități. În aceeași perioadă numărul elevilor după confesiuni s-a repartizat astfel: 1 538 (32,4%) romano-catolici, 1 362 (28,7%) mozaici, 1 345 (28,3%) ortodocși, 253 (5,3%) evanghelici, 197 (4,1%) greco-catolici, 28 armeni ortodocși și 25 de armeni catolici. Așadar, în primii 25 de ani de ființare, la Gimnaziul din Rădăuți aproape 60% din elevi au fost germani și evrei, circa 1/4 români, 10% polonezi și 6% ucraineni. Din totalul elevilor, 27,7% erau fii de funcționari, 20,1% proveneau din familii de comercianți, 17,3% – din familii de proprietari, 15,8% – de meseriași, 12% erau fii de preoți, 3,9% – din familii de militari, iar restul de 3,2% – din alte pături sociale³⁷.

Începând cu anul 1885, la Gimnaziul din Rădăuți s-au susținut examene de maturitate. Din 1885 până în 1896, la aceste examene s-au înscris 376 de candidați, iar 332 au absolvit gimnaziul. În primii ani, printre absolvenții gimnaziului erau și mulți elevi români. Astfel, numai în anii 1885, 1887 și 1888, examenele de maturitate au fost susținute de 46 de elevi, dintre care 20 de români³⁸. În total, în decursul anilor 1885–1900, Gimnaziul rădăuțean a fost absolvit de 73 de elevi de naționalitate română, cei mai mulți în anii 1888 (10 absolvenți), 1898 (8), 1887 (7), 1886, 1893 și 1895 (câte 6)³⁹.

După 1886, elevii din toate clasele au achitat o taxă de școlarizare de 30 de florini pe an sau 15 florini pe semestru. Totuși, mulți elevi săraci erau scutiți de

---

³⁶ *Ibidem*, p. 56–64.

³⁷ *Ibidem*, p. 79, 80–81.

³⁸ Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bukowina*, p. 480.

³⁹ Luca Bejenaru, *Aspecte din istoria învățământului rădăuțean*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2/1994, p. 343.

această taxă. Potrivit statisticilor școlare, din totalul de 4 748 de elevi, care s-au înscris la gimnaziu în perioada 1872–1896, în semestrul I au plătit taxa de școlarizare 3 311 elevi (63,8% din total), iar în semestrul al II-lea – 2 582 elevi sau 54,4%. În acelaș timp, au fost scutiți de această taxă 1 849 (35,7%) de elevi în semestrul I și 2 129 (44,8%) în semestrul al II-lea. Elevii cei mai buni de la gimnaziu primeau și burse diferite. În anul școlar 1895/96, de exemplu, elevii gimnaziului au obținut 26 de burse în valoare totală de 1 633 de florini⁴⁰.

La începutul secolului al XX-lea, la Gimnaziul din Rădăuți a crescut și mai mult ponderea elevilor vorbitori de limbă germană, în special a celor de confesiune mozaică. În anul școlar 1913/14, în clasele germane de la gimnaziul rădăuțean învățau 410 elevi, dintre care 228 (55,6%) erau evrei, 152 (37,1%) etnici germani, numai 24 români, trei ucraineni, doi polonezi și unul de altă naționalitate, iar după confesiuni, 228 erau mozaici, 109 romano-catolici, 40 protestanți, 28 ortodocși și cinci greco-catolici⁴¹.

În total, în perioada 1872–1914, la Gimnaziul din Rădăuți s-au înscris 12 676 de elevi, adică în medie câte aproximativ 300 de elevi pe an. Din totalul acestor elevi, 5 445 (43%) au fost evrei, 3 783 (29,8%) etnici germani, 2 234 (17,6%) români, 704 (5,5%) polonezi, 438 (3,5%) ruteni și 72 de alte etnii, iar după confesiuni, 5 445 (43%) au fost mozaici, 3 477 (27,4%) romano-catolici, 2 564 (20,2%) ortodocși, 780 (6,1%) protestanți, 300 (2,4%) greco-catolici, 76 armeni catolici, 42 armeni ortodocși⁴².

Pe parcurs, s-a îmbunătățit semnificativ baza materială a Gimnaziului din Rădăuți. Pe lângă biblioteca școlară, la gimnaziu au fost înființate mai multe cabinete școlare care au fost completate cu diferite hărți, tabele, planșe, aparate și alte materiale didactice. O parte din aceste materiale erau procurate de către direcția școlii, altele erau obținute în urma unor donații publice sau particulare. În 1894, de exemplu, biblioteca învățătorilor avea în posesie 3 277 de cărți și broșuri, 61 hărți de perete, 97 tăblițe, 64 planșe istorice și 3 289 de programe, iar în biblioteca elevilor erau 652 de cărți⁴³.

În 1899 a fost alcătuit un registru alfabetic al cărților din bibliotecă. Atunci existau în biblioteca școlii 1 623 de volume, grupate pe 19 secțiuni. Marea majoritate a cărților erau în limba germană, dar erau și volume în limba română ale autorilor Dimitrie Cantemir, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Nicolae Bălcescu, George Coșbuc, Bogdan Petriceicu-Hașdeu ș.a. În

---

⁴⁰ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 49, 83.

⁴¹ Emanoil Isopescu, *Anuarul I al Liceului de Stat Eudoxiu Hurmuzachi din Rădăuți pe anul școlar 1921–1922*, Cernăuți, 1923, p. 73.

⁴² *Ibidem*, p. 72–73.

⁴³ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 42–43.

biblioteca mai exista literatură didactică, manuale școlare, dicționare, enciclopedii, ziare și reviste⁴⁴.

Până în 1910, elevii români de la Gimnaziul din Rădăuți au fost obligați să studieze toate obiectele în limba germană, cu excepția lecțiilor de română și religie ortodoxă. Din această cauză, doar puțini copii de români se înscriau la această școală. Pe măsură ce se dezvoltă învățământul primar, și românii din zona Rădăuților au revendicat învățământ secundar în limba maternă. Primul pas în această direcție s-a realizat în 1900, când s-a constituit Societatea Internatul de Băieți Români Ortodocși din Rădăuți. În iulie 1902, societatea respectivă a procurat un teren la prețul de 7 300 de coroane, iar în 1904 Fondul Bisericesc a mai donat un teren din apropiere. Pe acest teren a fost construit un internat pentru băieți români, care a fost inaugurat la 1 septembrie 1905, cu peste 30 de elevi⁴⁵.

După deschiderea acestui internat, reprezentanții românilor au revendicat înființarea la Gimnaziul din Rădăuți a unor clase paralele cu limba română de instruire. Ministerul de resort a decis, la 4 iulie 1910, deschiderea claselor paralele române, începând cu 1 septembrie 1910. Primii doi profesori ai Secției române au fost Vasile Cârdei și Calistrat Șotropa, iar în octombrie au mai venit Leonida Bodnărescu, care a devenit diriginte, și Emanoil Isopescu. La începutul anului școlar, în clasa pregătitoare și în clasa I s-au înscris în total 153 de elevi, iar la sfârșitul anului școlar au rămas 115, toți români de confesiune ortodoxă⁴⁶.

Deși toți elevii din secția paralelă a Gimnaziului erau români, doar o parte din obiecte (limba română, religia ortodoxă, matematica și limba latină) au fost predate în română. În anul școlar 1910/11, elevii din clasa pregătitoare au avut câte 30 de ore pe săptămână (10 de germană, opt de română, patru de matematică, câte două de religie, caligrafie și gimnastică, câte o oră de geografie și istorie naturală), iar în clasa I – 29 de ore (opt de latină, cinci de germană, patru de română, trei de matematică, câte două ore de religie, geografie, istorie naturală și gimnastică, precum și o oră de caligrafie). Diriginte al Secției româno-germane de la Gimnaziul din Rădăuți a fost Leonida Bodnărescu. Atunci activau la această secție patru profesori titulari și suplinitori (Emanoil Isopescu, Calistrat Șotropa, Vasile Cârdei și Mihai Vicol), precum și profesorii auxiliari Ioan Chelariu, Ioan Tiron și Theodor Maader⁴⁷.

În următorii ani s-a înființat câte o clasă nouă, astfel că la sfârșitul anului școlar 1913/14 existau deja câte două secții paralele pentru clasele I–III și o singură secție în clasa IV-a. Numărul elevilor a crescut constant, ajungând la 210, în 1914. La 10 aprilie 1914, Ministerul Cultelor și Învățământului a emis ordinul de

---

⁴⁴ Ștefănița-Mihaela Ungureanu, *Evoluția învățământului la Rădăuți. Manuale școlare din Biblioteca Gimnaziului de Stat cezaro-crătesc*, în „Analele Bucovinei”, anul IX, nr. 1/2002, p. 42–43.

⁴⁵ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 40.

⁴⁶ Leonida Bodnărescu, *Anuarul I al Secției româno-germane a Gimnaziului de stat din Rădăuți pe 1-lea an școlar 1910–1911*, Rădăuți, 1911, p. 34.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 14–15.

transformare a acestor clase paralele în Secția româno-germană a Gimnaziului de Stat din Rădăuți și despărțirea, în privință administrativă, de instituția principală. Tot atunci s-a dispus înființarea treptată a claselor superioare, începând cu anul școlar 1914/15⁴⁸.

Deschiderea claselor paralele române la Gimnaziul din Rădăuți a avut un rol foarte important pentru populația românească din această parte a Bucovinei. Majoritatea elevilor erau din orașul și districtul Rădăuți, dar veneau la studii și copii din districtele vecine. Astfel, în 1913, la secția românească a gimnaziului învățau 33 de copii din orașul Rădăuți, 31 din Horodnicul de Sus, 17 din Horodnicul de Jos, 11 din Frătăuții Vechi, 10 din Bilca, câte opt – de la Sucevița și Volcineț, câte șapte – de la Gălănești și Volovăț, câte șase – de la Costișa și Vicovu de Sus⁴⁹.

Până la izbucnirea războiului, secția românească a Gimnaziului rădăuțean a stabilit legături cu românii din afara Bucovinei, fiind vizitată, în 1912 și 1914, de profesori și elevi ai Școlii Normale „Vasile Lupu” din Iași și de la Gimnaziul din Huși. De asemenea, secția românească a fost vizitată de personalități importante, precum mitropolitul Bucovinei Vladimir de Repta, profesorii universitari Ion Nistor și Sextil Pușcariu, profesorii ardeleni Onisifor Ghibu și Iuliu Maior⁵⁰.

La sfârșitul anului școlar 1913/14, la Secția româno-germană a Gimnaziului din Rădăuți învățau 215 elevi, inclusiv 10 fete. În clasa pregătitoare erau 25 de elevi. La această secție activau profesorii Leonida Bodnărescu (diriginte), Emanuil Isopescu, Nicolae Bucaciuc, Dimitrie Repta și Teodor Zub, învățătorii suplinitori Teodor Huțan, Alexandru Candrea, George Lupu și Sergie Șutu. Învățător la clasa pregătitoare era Mihai Vicol, iar George Urmă predă lecțiile de gimnastică⁵¹.

În timpul războiului, Gimnaziul din Rădăuți a funcționat cu întreruperi, în anii 1914–1916. Directorul gimnaziului, Gabriel von Mor, la 30 noiembrie 1914 s-a pensionat. La 4 decembrie 1914, profesorul Ioan Chelariu a fost numit în funcția de director al gimnaziului. În 1915, la instituția principală au învățat 417, iar în anul următor, 363 de elevi. Clasele românești au fost frecventate de 137 de elevi, în 1915, și 152, în 1916⁵². În această perioadă au fost mobilizați pe front profesorii Ioan Covașă, Teodor Huțan, Emanoil Isopescu, George Lupu, Dimitrie Repta, George Urmă, Nicolae Bucaciuc, Sergie Șutu, Teodor Zub, Aurelian Morariu, Alexie Procopovici⁵³.

---

⁴⁸ „Bukowinaer Post”, Czernowitz, nr. 3 138 (3 mai 1914), p. 5.

⁴⁹ George Tofan, *În ce măsură alimentează satele noastre școlile secundare din țară?*, în „Școala”, Cernăuți, anul IV, nr. 4–5, aprilie–mai 1913, p. 181–182.

⁵⁰ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 44–45; Petru Bejinariu, *op. cit.*, p. 23.

⁵¹ *Deutschsprachige Quellen zur Geschichte des Bildungswesens der Bukowina um 1900*, Editat de Galina Czeban și Elmar Lechner, Klagenfurt, 1994, p. 66–67.

⁵² Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 73.

⁵³ *Ibidem*, p. 49.

A doua ocupație rusească a orașului Rădăuți a urmat de la 20 iunie 1916 până la 5 august 1917. În această perioadă, edificiul internatului și al secției române a suferit mai puțin decât clădirea instituției principale. Cursurile la secția română au fost reluate abia la 8 mai 1918, sub conducerea profesorului Dimitrie Vasilovici. În toamna anului 1918 s-au organizat și primele examene de absolvire de la Secția română, președinte al comisiei de examinare fiind inspectorul școlar Constantin Mandicevschi.

Anul școlar 1918/19 a început la 15 octombrie 1918, în ambele secții ale Gimnaziului. După unire, a fost reorganizat și Gimnaziul din Rădăuți. La 16 iunie 1919, Secția română este declarată independentă, devenind oficial Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, în frunte cu directorul Emanoil Isopescu⁵⁴. În anul școlar 1919/20, clasele române au devenit clase principale, iar cele germane au fost transformate în paralele, trecându-se la lichidarea treptată a acestora. Deja în anul 1922, la liceul din Rădăuți existau 12 clase românești, frecventate de 304 elevi, dintre care 269 români, 14 evrei, 13 germani, cinci polonezi, doi maghiari și un ucrainean, și numai șase clase germane, unde învățau 185 de elevi, inclusiv 115 evrei, 63 germani, trei ucraineni, doi români și doi polonezi⁵⁵.

---

⁵⁴ Petru Bejinariu, *op. cit.*, p. 24.

⁵⁵ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 73.

GIMNAZIILE MIXTE GERMANO-ROMÂNE DIN BUCOVINA (I)

CONSTANTIN UNGUREANU

Die gemischten deutsch-rumänischen Gymnasien von Bukowina (I)

(Zusammenfassung)

Am Ende des 19. – Anfang des 20. Jahrhunderts haben in der Bukowina vier gemischte deutsch-rumänische Gymnasien funktioniert (in Czernowitz, Suczawa, Radautz und Kimpolung), in welchen der Unterricht auch teilweise in rumänischer Sprache erteilt wurde. Im Schuljahr 1912/13 bestanden es in diesen vier deutsch-rumänischen Gymnasien 24 deutsche Hauptklassen und 25 rumänische oder deutsch-rumänische Parallelklassen. In diesen Parallelklassen lernten damals 1 209 Schüler, einschließlich 1 126 (93,1%) Rumänen, 69 Deutschen und Juden, 5 Ruthenen, 3 Polen. Ihrer Konfessionen gemäss waren es 1 115 (92,2%) Orthodoxen, 47 Israeliten, 36 Katholiken, 4 Protestanten. Derart, obwohl es damals in der Bukowina noch keine Gymnasien mit rumänischer Unterrichtssprache gab, war die überwiegende Mehrheit der rumänischen Schüler an jene vier Gymnasien schon in Parallelklassen verteilt. Fast alle Schüler und Professoren von diesen Parallelklassen waren Rumänen und die meisten Schulfächer wurden in rumänischer Sprache unterrichtet. Auf diese Weise ereignete sich allmählich die Nationalisierung des Mittelschulwesens in der Bukowina, nachdem die Mehrheit der Volksschulen mit mehreren Unterrichtssprachen nationalisiert wurde.

Schlüsswörter: Bukowina, Czernowitz, Radautz, Suczawa, Kimpolung, Religionsfond, Parallelklassen, Lehrkörper, Gymnasien, Orthodoxen, Rumänen.

INSTITUTUL DE ISTORIE DE PE LÂNGĂ FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI

MIRCEA LUTIC

O perioadă puțin cunoscută și aproape necercetată din istoria culturii românești în Bucovina este cea a ultimului război, mai cu seamă anii 1941–1944, când romanitatea de aici, revenită la matcă, s-a dezvoltat, în ciuda condițiilor grele de beligeranță, pe un făgaș firesc, de normalitate și echitate națională. Este un răstimp bântuit de contrarietăți și incertitudini, dar de o manifestă efervescență culturală, de o febrilă resurecție a ethosului românesc. Deși lipsită de instituția sa culturală de vârf – Universitatea –, Bucovina a întreținut în această perioadă o atmosferă de veritabilă culturalitate, aplicându-se în acest scop cele mai diverse modalități și forme de redresare spirituală.

Pentru confirmarea celor spuse, vom încerca să redăm, în mare, momentele mai importante ale procesului cultural din provincie desfășurat în acest scurt interval de timp, fără ambiția de a îmbrățișa toate aspectele lui multiple și diverse.

După cum se știe, în urma punerii în aplicarea a Pactului Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, în iunie 1940, România a fost obligată, prin amenințarea cu forța, să evacueze nordul Bucovinei, inclusiv Universitatea cernăuțeană și toate instituțiile și societățile culturale, care formau zestrea culturală și mândria acestui plai.

Neputându-se menține în refugiu – spațiul din care își recruta studenții fusese ocupat, profesorii erau răzlețiți pe aiurea, iar sediul, laboratoarele și biblioteca rămăseseră în teritoriul înstrăinat –, Universitatea de la Cernăuți își întrerupe activitățile, în timp ce o parte dintre societățile de cultură își găsesc adăpost în diferite localități ale țării. Din masivul și coerentul ansamblu universitar, constituit de-a lungul anilor cu mari strădanii și risipit în doar câteva zile, s-a păstrat doar Facultatea de Teologie, care și-a petrecut sorocul de un an de bejenie în orașul Suceava. În august 1941, după reîntregire, din cauza dificultăților insurmontabile ale timpului de război, Comisia de Reorganizare a Învățământului

Superior hotărăște desființarea definitivă a Universității cernăuțene, dar cu perspectiva redeschiderii ei la prima ocazie favorabilă, partea salvată din bunurile academice fiind trecută în patrimoniul Universității din Iași.

După această dată, a continuat să existe o singură facultate – cea de Teologie –, care, după desființarea Facultății Teologice din Iași, a revenit la Cernăuți cu unii dintre profesorii și studenții acesteia din urmă, rămânând, la momentul respectiv, singura în funcțiune din întreaga Moldovă. Prin actul de înființare, Facultatea de Teologie a primit inițial statutul de organizare autonomă sub egida Ministerului Culturii Naționale. Ulterior, ea a fost trecută, ca structură subordonată, în sistemul Universității ieșene. Aceeași comisie de reorganizare a decis ca Politehnica „Gh. Asachi” din Iași să fie strămutată la Cernăuți și completată cu încă două facultăți: una de construcții și alta de mine. Răspunderea pentru reorganizarea acestei instituții pe teren bucovinean a fost pusă în seama profesorului Cristea Otin, rectorul ei¹.

Necesitatea redeschiderii Universității cernăuțene a fost abordată în mai multe rânduri, ca o chestiune de prestigiu, atât pentru spiritualitatea Bucovinei, cât și pentru spiritualitatea românească în ansamblu. Astfel, la 22 august 1941, ziarul „Universul” publică, sub semnătura corespondentului său cernăuțean, Constantin Loghin, articolul cu titlul *Problema Universității românești din Cernăuți. De ce a fost desființată această Universitate și de ce ar trebui să ia din nou ființă*. Apreciind importanța articolului, gazeta „Bucovina” îl reproduce prompt chiar în ziua următoare². După un succint excurs în istorie, autorul relevă meritele acestui așezământ bucovinean de elită în opera de afirmare a românismului în ținut și, contestând oportunitatea închiderii Universității, aduce dovezi de netăgăduit în favoarea redeschiderii ei, fapt care ar constitui „cel mai vădit certificat de înălțare sufletească”.

La puțin timp după decizia Comisiei de Reorganizare a Învățământului Superior, decizie despre care s-a vorbit mai sus, în luna octombrie 1941 o delegație de profesori universitari, condusă de fostul prorector al Universității din Cernăuți, Maximilian Hacman, se prezintă în audiență la guvernatorul Bucovinei, Corneliu Calotescu, înmânându-i un memoriu în problema respectivă, cu argumente peremptorii de ordin istoric și cultural. Semnat de 39 de personalități ale vieții academice bucovinene, profesori și conferențieri, printre care Vasile Tarnavschi, Eugen Botezat, Ion Nistor, Vasile Gheorghiu, Maximilian Hacman, Teofil Sauciuc-Săveanu, Nicolae Cotos, Vladimir Prelipcean și alții, memoriul a fost înaintat și celor mai înalte foruri de decizie ale țării, precum și lui Radu Rosetti, ministrul Culturii Naționale, Cultelor și Artelor³.

După îndelungate dezbateri (și temporizări), întreținute la diferite niveluri,

---

¹ Conf. *Soarta Universității din Cernăuți*, în „Bucovina”, „ziar de afirmare românească”, Cernăuți, anul I, nr. 33, 20 august 1941, p. 7.

² *Ibidem*, nr. 36, 23 august 1941, p. 2.

³ *Ibidem*, anul I, nr. 80, 13 octombrie 1941, p. 3.

chestiunea era pe cale de rezolvare. În iulie 1943, în corespondența *Universitatea din Cernăuți se va deschide în curând*, ziarul „Bucovina” relatează⁴ că o delegație condusă de același Maximilian Hacman și compusă din foștii profesori universitari Radu Sbiera, Alexandru Ieșan, Leca Morariu, Erast Tarangul, Orest Marcu, Ilie Bacinschi, Petru Procopovici și Vasile Negru, a discutat cu guvernatorul Corneliu Dragalina diverse aspecte, privind reînființarea Universității cernăuțene, „veche instituție de cultură și tradiție românească a Bucovinei”. Au fost abordate probleme privind localul, componența corpului didactic, colaborarea cu Politehnica „Gh. Asachi” etc. „Bucovina” va mai reveni la această temă în numerele sale din 5 august, același an, cu articolul lui Alexei Dragu, *Spre realizarea unei mari probleme naționale*⁵, la 27 august cu articolul lui Emil Costea, *Universitatea Cernăuților*⁶ și, la 24 septembrie, cu articolul lui Maximilian Hacman, *Misiunea națională a Universității din Cernăuți*⁷. Situația economică dificilă și precaritatea finanțelor țării, aflată în împrejurări de război, dar, mai ales, evenimentele care s-au precipitat în curând au zădărnicit redeschiderea acestei instituții de învățământ a culturii bucovinene. Au continuat, însă, să funcționeze Facultatea de Teologie (în fosta ei reședință) și Politehnica „Gh. Asachi” (în fostul sediu al Facultății de Litere și Filosofie).

În condițiile anevoioase din perioada conflagrației, Facultatea Teologică cernăuțeană și-a inaugurat cursurile din primul an la 11 noiembrie 1941 fără mari festivități și cu minim de publicitate⁸. În schimb, deschiderea anului al doilea de studii, la 25 octombrie 1942, a fost marcată de un fast deosebit și de prezențe proeminente. Au participat mitropolitul Tit Simedrea, guvernatorul Bucovinei, Corneliu Calotescu, primarul municipiului Cernăuți, Dumitru Galeș, decanul Vasile Loichiță și tot corpul profesoral al Facultății, precum și rectorul Universității din Iași, Mihail David, precum și secretarul general al acestei Universități, Emil Gherasimescu etc.⁹.

Inițial, Facultatea de Teologie a avut 349 de studenți (după datele de la începutul anului 1942), dintre care 90 bursieri ai ministerului. În anul de studii 1942–1943 erau deja 373 de studenți și șapte studente. Prin activitatea sa, această instituție era de fapt „un fragment de universitate”, care a cultivat mai „toate ogoarele academice”, cum a caracterizat-o Dragoș Vitencu. Pe lângă disciplinele teologice tradiționale, se predau cursuri de filosofie, istorie națională, limba și literatura română, muzică bisericească, limbile slavă, germană și rusă. Facultatea de Teologie avea o bibliotecă fără egal (circa 30 000 de volume), care, chiar și

---

⁴ *Ibidem*, anul III, nr. 635, 22 iulie 1943, p. 3.

⁵ *Ibidem*, anul III, nr. 649, 5 august 1943, p. 3.

⁶ *Ibidem*, anul III, nr. 668, 27 august 1943, p. 3.

⁷ *Ibidem*, anul III, nr. 693, 24 septembrie 1943, p. 1, 3.

⁸ *Ibidem*, anul I, nr. 106, 14 noiembrie 1941, p. 3.

⁹ Vezi Ion Ignătescu, *Facultatea de Teologie din Cernăuți și-a deschis cursurile*, *ibidem*, anul II, nr. 412, 28 octombrie 1942, p. 4, 7.

după pierderile irecuperabile suferite în timpul dezastrului din 1940 (8 000 de volume nimicite în mod barbar), rămăsese una din cele mai bogate din țară. Redeschisă la 19 februarie 1943, după o reorganizare din temelii a fondurilor, biblioteca l-a avut în frunte pe părintele diacon Traian Prodan, o personalitate bucovineană bine cunoscută.

Corpul didactic a efectuat o susținută muncă în afara facultății, în cadrul cursurilor de popularizare și al conferințelor publice¹⁰, precum și prin predici rostite cu diverse ocazii religioase. Profesorii și studenții au organizat un cor al facultății și un altul pe lângă Căminul Cultural de la Roșă-Stâncă, au inițiat numeroase șezători culturale. La Expoziția „Bucovina întregită”, din 1 noiembrie 1942, Facultatea a prezentat bogatele și valoroasele realizări științifice ale teologilor ei, cărți bisericești rare, manuscrise de mare interes cultural-istoric, reproduceri de pictură și grafică, documente despre aflarea lui Mihai Eminescu la Cernăuți și altele.

Savanții Facultății au dezvoltat și o susținută activitate editorială. La ședința din 28 februarie 1942 a decanatului, s-a adoptat hotărârea să fie reluată apariția prestigioasei reviste „Candela”, cu Vasile Gheorghiu ca director și cu Milan-Pavel Șesan ca secretar de redacție¹¹. În scurtul răstimp cât Facultatea de Teologie a existat la Cernăuți, ca unitate separată, cu titlul de „mădular universitar”, profesorii ei au scos zeci de lucrări de valoare, marcate de o solidă fundamentare științifică și de o exemplară exactitate teologică. La 5 martie 1942, în cadrul Facultății de Teologie a fost inaugurat Institutul „Cernăuți”, organizat și condus de Leca Morariu, așezământ care a înscris în patrimoniul românesc al Bucovinei realizări de autentică respirație culturală și osârdie națională, lăsând numai în plan editorial peste 30 de fascicule pe cele mai diverse teme, care au format o întregă colecție. În toamna anului 1943, când pregătirile pentru redeschiderea Universității cernăuțene erau în toi, pe lângă Institut a fost creată o secție științifică, ca nucleu al viitoarei Facultăți de Știință.

Condițiile de trai ale studenților teologi, în pofida regimului de război, erau asigurate la nivelul celor mai bune standarde de viață. Facultatea a avut inițial două internate: „Al. Xenopol” și „Junimea” (director Oreste Bucevschi) pentru 105 studenți. Ulterior s-a adăugat un al treilea cămin, „Mitropolia”, așa că numărul studenților asigurați cu cămin a crescut până la 124.

O pagină de oșebită prestanță în munca Facultății de Teologie din Cernăuți în această perioadă este legată de existența Institutului de Istorie de pe lângă aceasta, for științific cu merite atât în istoriografia noastră ecleziastică, cât și în istoriografia națională românească, în ansamblu.

---

¹⁰ Activitatea aceasta, conjugată cu cea a altor instituții și societăți, devenise la ora aceea, în plină beligeranță, atât de intensă, încât contemporanii susțineau – mai în glumă, mai în serios – că orașul Cernăuți era bolnav de inteligență, „un sanatoriu cultural”, unde puteai face o adevărată „cură de... conferințe”.

¹¹ „Bucovina”, anul II, nr. 197, 7 martie 1942, p. 2.

Constituit la 28 noiembrie 1942, Institutul a avut o viață scurtă, dar de o certă profesionalitate, despre care se știe neîngăduit de puțin chiar și în lumea științifică de profil. Deși ziarul „Bucovina” i-a oglindit cu regularitate și scrupulozitate activitatea, publicând dări de seamă provenind de la toate ședințele lui de lucru, cei mai mulți dintre investigatorii de azi – de publicul larg, dornic să cunoască trecutul Bucovinei, nici nu mai vorbim! –, neavând acces la colecțiile ziarului, incomplete chiar și în biblioteci de mare prestigiu, nu au cunoștință de munca acestui Institut decât la nivelul unor știri sumare și nu întotdeauna precise, ce migrează dintr-o publicație în alta. Or, acest așezământ a fost, la vremea sa, un punct omega al vieții naționale, o autoritate bucovineană incontestabilă în domeniu, cu membri de înaltă notorietate științifică, personalități proeminente ale spiritualității românești, istorici, filosofi și filologi care au publicat multiple lucrări importante, au editat reviste și anuare de specialitate, au organizat și au condus săpături arheologice¹² etc.

Președinte al Institutului a fost Simion Reli, iar secretar Teodor Balan. Printre membrii lui activi și onorari s-au numărat Leca Morariu, Milan-Pavel Șesan, Nicolae Grămadă, Constantin Loghin, Gheorghe Duzinchevici, Vasile Gheorghiu, Constantin Tomescu, Victor Morariu, Ion Nistor, Alois Grigorovici, Ion Zugrav, Vasile Loichiță, Alexandru Ieșan, Alexandru Ciurea, Ceslav Ambrojevici, Erast Costea, Dimitrie Onciulescu, Alfred Klug, Orest Bucevschi, Petru Procopovici, Nicolae Prelipcean, Filaret Doboș, Cicerone și Valerian Iordăchescu, Vladimir Prelipcean, Iustin Moiescu, Nicolae Popescu-Prahova, Alexandru Bocănețu, Dimitrie Bucevschi, Nicodim Ițcuș, Vlad Bănățeanu, Ștefan Slevoacă, Ilie Mandiuc, Teodor Bodogae etc. Atât la Cernăuți, cât și, mai târziu, în refugiu, la Suceava, Institutul a întreținut legături cu prestigioase instituții și asociații culturale din Berlin, Roma, Washington, Atena, Sofia, Praga, Bruxelles, München, Leipzig și altele, făcându-se astfel cunoscut în plan european, ba chiar și universal.

Cercetând fondurile Arhivelor Statului din Cernăuți, am descoperit, printre altele, într-un dosar cu documente ale istoricului bucovinean Teodor Balan (Fond 216, inventar 7, cotă 6), procesele-verbale ale respectivului Institut, cuprinzând o „cardiogramă” a ședințelor de lucru, începând de la cea de constituire, din 28 noiembrie 1942, până la cea din 22 februarie 1944, care s-a dovedit a fi ultima ședință de lucru de la Cernăuți. Or, în martie același an, din cauza invaziei bolșevice, Institutul s-a mutat la Suceava, unde a fost desființat în aprilie 1948, odată cu desființarea Facultății de Teologie aflată acolo în refugiu¹³.

„Cartea proceselor-verbale” ocupă, din dosarul respectiv de 93 de file

---

¹² Bunăoară, unul dintre membrii Institutului, anume Ceslav Ambrojevici, a organizat și condus, sub auspiciile secției locale a Societății pentru Cultură, săpături arheologice sistematice la Mahala, județul Cernăuți.

¹³ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1994)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1993, p. 14.

numerotate, 22 de foi (de la 72 la 93), adică 28 de pagini scrise, restul filelor, pe verso, fiind albe. Blocul include, pe lângă procesele-verbale ale ședințelor de lucru, textul invitației (foaia 72, revers) și cererea lui Gheorghe Duzinchevici de demisie din comitetul de conducere, purtând data de 21 mai 1943, cu rezoluția, din 22 mai, a lui Simion Reli de satisfacere a cererii (foaia 73, recto plus reverso). Pe foaia 72, sus în dreapta, se află ștampila: „Facultatea de Teologie Cernăuți. Institutul de Istorie”, iar jos, în stânga, nota: „Începutul: 28 noiembrie 1942”.

Nutrind speranța că aceste procese-verbale vor aduce lumină cândva în cunoașterea activității Institutului de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți, noi le-am publicat în revista „Glasul Bucovinei”¹⁴ cu notele de rigoare și, pentru o mai largă cuprindere a faptelor, cu trimiteri amănunțite la dările de seamă din ziarul „Bucovina”.

---

¹⁴ Vezi Mircea Lutic, *Institutul de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți. Procesele-verbale ale ședințelor ținute în perioada 29 noiembrie 1942–22 februarie 1944*, în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți-București, anul II, nr. 3 (7), iulie–septembrie 1995, p. 79–98.

INSTITUTUL DE ISTORIE DE PE LÂNGĂ FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI

MIRCEA LUTIC

Das Institut für Geschichte an der Theologiefakultät in Czernowitz

Der Verfasser präsentiert die wichtigsten Momente der kulturellen Entwicklung der Bukowina in der Periode 1941–1944, als sich die Provinz durch eine Stimmung authentischer Kulturalität kennzeichnete und als die verschiedensten Arten und Formen geistiger Wiederbelebung zu diesem Zweck verwendet wurden.

Als erster Aspekt wird die Wiedereröffnung der Czernowitzer Universität behandelt, deren Kurse 1940 nach der Besetzung des Norden der Bukowina nicht mehr abgehalten wurden. Die schwierige ökonomische Lage und die danachfolgenden Ereignisse behinderten die Wiederaufnahme der Tätigkeit dieser sehr wichtigen Kulturinstitution der Bukowina. Trotzdem setzten die Theologiefakultät und das „Gheorghe Asachi“-Polytechnikum ihre Aktivitäten in der Provinz fort. Der Verfasser präsentiert weiter einige Informationen über die Entwicklung der Theologiefakultät in der erwähnten Periode, sowie über das Institut für Geschichte, das am 28. November 1941 unter der Leitung Simion Relis gegründet wurde.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Czernowitz, Universität, Institut für Geschichte, Theologiefakultät, Kulturleben.

ASPECTE ALE SATULUI BUCOVINEAN ÎN CONDICILE CRONICALE

ELENA-LUMINIȚA MARTINIUC

Anul 1889 însemna pentru preoții ortodocși bucovineni o nouă obligație pastorală impusă de către mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici. Dacă toate celelalte obligații erau impuse de Curtea de la Viena sau erau dictate de interese mai mult sau mai puțin obscure, de această dată interesele erau doar pentru a se păstra peste veacuri fapte, evenimente, întâmplări peste care, de obicei, se așterne praful uitării. Privită cu oarecare reticență, această obligație și-a atins scopul, în condicile cronice fiind consemnate de-a lungul vremii istoria localității, viața parohiei, evenimente politice, demografice, sociale, culturale etc.

Aceste condici cuprind însemnări făcute de preotul paroh și poartă amprenta personalității și culturii acestuia. De asemenea, condicile cronice constituie izvoare de istorie locală, ineditul acestor informații venind din faptul că ele au rămas nealterate și reflectă spiritul românilor bucovineni confrunțați cu ocupația austriacă, colonizările masive și afirmarea culturii și a spiritualității românești.

Deși a fost percepută, la început, ca încă o corvoadă, ținerea acestei condici și-a atins scopul, iar istoricul interesat de accesarea la noi izvoare istoriografice găsește uneori și aici informații utile, uneori inedite.

Importanța consemnării evenimentelor este surprinsă de către preotul paroh de la Solca care notează că „fiecare cronică e o filă din istoria țării”¹. Informațiile surprinse în condicile cronice sunt variate, pornind de la întemierea satului până la informații de ordin astronomic. În condicile cercetate de noi observăm că preoții care au făcut însemnările erau destul de bine informați în ceea ce privește evenimentele externe pe care nu numai că le-au amintit, ci le-au și analizat².

---

¹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Solca, *Condica cronică*, p. 15.

² [În armonie cu preocupările în domeniu, apărute în România după evenimentele din 1989, redacția periodicului „Analele Bucovinei” acordă importanță istoriei locale și îndeosebi condicilor parohiale din Bucovina istorică, intitulată și „condici cronice”, care sunt introduse în bisericile și mănăstirile ortodoxe din Bucovina începând cu anul 1890, după model occidental. Câțiva dintre colaboratorii „Analelor Bucovinei” publică, de-a lungul timpului, studii valoroase pe această temă. În ordine cronologică, acestea sunt: Ion Popescu-Sireteanu, *Siretul la sfârșitul sec. al XIX-lea și prima jumătate a sec. al XX-lea după o cronică parohială și după izvoare contemporane*, în volumul *Siretul – vatră de istorie și cultură românească*, Iași, Editura Omnia, 1994, p. 115–127; Mihai Iacobescu, *Condicile cronice – izvoare istorice pentru reconstituirea unor realități din trecutul Bucovinei*, în

Am considerat necesar să structurăm toate aceste informații astfel:

- 1) Viața satului bucovinean și frământările sale;
- 2) Demografie;
- 3) Școala – factor de iluminare a poporenilor;
- 4) Societățile culturale – mijloc de răspândire a civilizației;
- 5) Agricultură și informațiile meteorologice.

Pentru a nu afecta valoarea de document de limbă, coloratura regională și arhaică a acestor „condici cronice”, aflate, cu puține excepții, încă în manuscris, am păstrat, pe cât posibil, particularitățile fonetice, lexicale și gramaticale ale graiului bucovinean, conservate elocvent și în paginile condicilor parohiale din zona Rădăuților. Peste tot, însă, normele de ortografie și de punctuație sunt cele impuse de Academia Română și în vigoare astăzi.

1) Viața satului bucovinean și frământările sale

„Codrul Cosminului”, serie nouă, Analele științifice ale Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, seria Istorie, nr. 8–9 (18–19), 2002–2003, Suceava, Editura Universității, 2004, p. 229–235. Istoricul sucevean Mihai Iacobescu valorifică aici două cronici parohiale din Bucovina: *Condica cronică a parohiei Solca și Condica cronică a parohiei Pârteștii de Jos*. Tot el face referiri la cronicile parohiale din Bucovina și în cartea sa *30 de zile în „Siberia”. Căutând arhivele Bucovinei*, Iași, Editura Junimea, 2004, în capitolul IX, *În universul lumii rurale de odinioară*, p. 168–215, unde reproduce obligațiile parohului din *Prospectul* trimis parohiilor, în anul 1890. Vasile Diacon publică lucrarea *Cronicile Suhei bucovinene*, vol. I–II, Iași, Editura Tipo Moldova, Seria „Monografii bucovinene”, 2005. În volumul al II-lea, destinat anexelor, el tipărește integral șase cronici parohiale din Bucovina, fiind singurul istoric care face acest lucru, oferind cercetării științifice, cu onestitate, noi izvoare istoriografice: *Condica cronică a parohiei ortodox-orientale Gemine cu atinențele ei Ostra și Slătioara, începând cu anul de la Christos 1890*, p. 15–67; *Condica cronică a expositurii parohiale Negrileasa*, p. 68–106; *Condica cronică a parohiei Bucșoia cu filiala Frasin*, p. 107–242; *Condica cronică a expositurii parohiale ort. or. în Ostra, lângă Stulpicani, din arhiepiscopia ort. or. a Bucovinei*, p. 243–303; *Condica cronică a parohiei ortodox române Doroteia*, p. 304–324; *Cronica parohială Slătioara*, p. 325–335. Preocupat de cercetarea zonei din perspectiva „istoriei totale”, Vasile Diacon valorifică, de asemenea, condicile de stare civilă: – condicile mitricale sau protocoalele de mitrice (pentru născuți, cununați și morți), introduse în Bucovina, prin Patentul împărătesc din 20 februarie 1784, începând cu 1 mai 1784; – condicile vestirilor și ale cununaților; – conscripțiile sau recensămintele parohiale de dinainte de 1918, introduse în Bucovina, ca obligație a preotului paroh, prin *Plan zur Regulierung des geistlichen Kirchen und Schulwesens*, din 29 aprilie 1786 etc. În spiritul orientării programatice a Institutului „Bucovina” al Academiei Române, Vasile I. Schipor, secretarul de redacție al periodicului „Analele Bucovinei”, publică un amplu documentar, *Condicile parohiale din Bucovina* (I), în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1 (28) [ianuarie–iunie] 2007, p. 207–251. Documentarul, nemenționat de autoarea studiului pe care îl publicăm în acest tom, republică integral șase documente privind introducerea „condicilor cronice” în Bucovina istorică, precum și îndrumările privind ținerea acestora, oferind celor interesați de cunoașterea istoriei acestei provincii un instrument de lucru util, mai ales în condițiile de astăzi, când accesul la arhive (de stat, dar și ale bisericilor și mănăstirilor) este iarăși anevoios, mai ales pentru cercetătorii neînregimentați.] Ampla prezentare a condicii parohiale de la Arbore aduce, totodată, aici o nouă perspectivă de înțelegere și interpretare a istoriei locale, despovărată de stereotipuri și clișee. Nota noastră – Vasile I. Schipor]

Informațiile despre satul bucovinean merg, în toate condiciile studiate, mână în mână, pentru că în toate se menționează starea țăranului bucovinean, aflat în dificultate în țara și pe pământul strămoșilor săi. Parohul de la Pârtești de Jos, Ilie de Androchowicz, notează în anul 1894: „Gospodăriile poporenilor sunt cam slăbuțe, din cauza că au teritoriu foarte mic și așa foarte puțin pământ carele, pe lângă toate, încă e foarte slab”³. Deci se simțea acut lipsa terenului agricol, care să susțină familiile localnicilor. De asemenea, se menționează că fertilitatea acestor terenuri lăsa mult de dorit.

Tot în anul 1894 este amintit un eveniment pe care-l regăsim în mai multe condici și anume acela al venirii în Bucovina a „așa-numitului prooroc din Mahala, Ștefan Senciuc”⁴, care a realizat prin cuvântările sale ceea ce n-au putut obține preoții, nici primarii și nici legile emise de Curtea de la Viena: renunțarea la băutura în satele din Bucovina. Iată cum descrie acest eveniment parohul din Solca: „Beția a disparut, deodată oamenii s-au trezit, au venit la cunoștința de sine, au parasit crâșmele, s-au dat la muncă și la chiverniseală”⁵.

Totuși, în această privință, preoții parohi sunt sceptici și temători că acest obicei va fi reluat, iar această renunțare la alcool să nu fie de scurtă durată: „Toți poporenii din Pârtescii de Jos deodată s-au lăsat de beutura stricăcioasă a rachiului și din bețivii cei mai mari au devenit oameni trezi”⁶. Acest preot își sfârșește însemnările pe anul 1894 afirmând că „extremele nu sunt bune neciodată”, dar acest fapt e catalogat ca fiind o realizare deosebită.

Flagelul alcoolismului era destul de răspândit în Bucovina datorită crâșmarilor care aveau două sau trei crâșme arendate într-un sat. Acest lucru aducea nenorocire familiilor bucovinene, ruinându-le și făcându-le vulnerabile în fața negustorilor, de la care luau bani pe datorie. În sprijinul celor de mai sus menționate, iată ce scria, în 1893, preotul din Pârtești: „Poporenii sunt dedați beției și imoralității în grad suprem”⁷.

Despre acest flagel amintește și A. D. Xenopol care notează, în timp ce se afla într-o călătorie prin Bucovina: „Mai multe sate, adâncite în patima beției, au fost vindecate pe deplin, prin spornica lucrare a preoților, care adeseori pun pe

---

³ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârtești de Jos, *Condica cronică*, p. 4.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Arhiva Parohiei Ortodoxe Solca, *Condica cronică*, p. 6.

⁶ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârtești de Jos, *Condica cronică*, p. 4.

⁷ *Ibidem*.

țărani să jure în Biserică că nu vor mai bea. Astfel, cităm satul Liteni, lângă Suceava, scăpat de beție prin preotul Berariu”⁸.

În antiteză cu parohienii din Pârtești și Solca se află cei din Bilca, deoarece preotul paroh notează: „Populația din Bilca e un popor blând, pacinic, moral și religios”⁹. Totuși aceste informații datează din anul 1926 când flagelul băuturii s-a mai astâmpărat. Ca un părinte care încearcă să-și protejeze copiii de cearta celui care va citi rândurile cronicii, preotul notează: „În vechime erau oamenii din Bilca mai bețivi, dară de când se bucură de lumina învățăturilor sf. biserici și ale școalei patima aceasta a mai slăbit”¹⁰.

În ceea ce privește localitatea Marginea, aici vedem alte tipuri de preocupări pe lângă agricultură și creșterea animalelor. Astfel, existența unui gater de prelucrare a lemnului aducea venituri mulțumitoare în buzunarul mărginenilor care transportau lemne până în gara din Rădăuți. Pe lângă acest venit, în anul 1907, în Marginea existau mulți meșteșugari, dar cei mai mulți dintre ei erau olari. Cu toate că din punct de vedere material o duceau mai bine decât locuitorii din vecinătate, preotul notează cu privire la situația materială a enoriașilor săi: „Acesta (poporul, n. n. – E. L. M.) nu se poate zice că-i de tot sărac, dar nu se poate concede că-i tocmai bine situat materialmente, o duce și el bietul cum poate”¹¹.

Se știe că țăranul bucovinean și-a iubit foarte mult pământul, pe care l-a muncit cu trageră de inimă, iar acesta i-a asigurat traiul zilnic lui și familiei sale. Totuși, observăm că acolo unde, pe lângă agricultură, oamenii aveau și o altă îndeletnicire traiul era mai lesnicios. Acest lucru este observat de parohul din Marginea care a scris: „Lipsind la noi în țeară îndeocomun întreprinderi mai mari de industrie, poporul sărac este avisat numai la lucrul prost și nu este tocmai bine plătit”¹². Observația preotului este pertinentă, pentru că și cu o plată mai slabă enoriașii săi o duceau mai bine decât cei din Pârtești, spre exemplu, care erau nevoiți să treacă în România la muncă ca să-și câștige traiul zilnic: „Cea mai mare parte din muncitorii pălmași e angajată la lucru, în România. Împrejurarea aceasta însă ne scumpește și împruținează lucrătorii în localitate”¹³.

În anul 1897 populația din Horodnicul de Jos se ocupa cu lucrul pământului și creșterea animalelor. Deși sunt vecine din punct de vedere geografic, în

---

⁸ A. D. Xenopol, *O călătorie la Dorna, în Bucovina (1888)*, în *Bucovina în reportaje de epocă*, Antologie, argument și note de Doina și Liviu Papuc, Iași, Editura Alfa, 2005, p. 48.

⁹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Bilca, *Condica cronică*, p. 14.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Marginea, *Condica cronică*, p. 2.

¹² *Ibidem*.

¹³ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârteștii de Jos, *Condica cronică*, p. 16.

Horodnic nu existau alte ocupații sau activități aducătoare de venit: „Profesiuni nu provin, și industria casnică se cultivă numai în cele tradiționale și necesare”¹⁴.

Fiecare preot paroh care a scris despre enoriașii săi în aceste condici a scos în relief atât starea morală cât și cea materială. Despre starea morală a locuitorilor acestor localități amintește și Gheorghe Ghibănescu: „Căutături vioaie, figura senină și deșteaptă, țăranul român are însușiri sufletești ce bat pe toți vecinii săi: ruși, nemți și evrei”¹⁵. Despre bunătatea țăranului bucovinean ne vorbește și preotul de la Solca, paroh care ne transmite de peste veacuri frământările unui sat, cu peste 300 de suflete, de ortodocși fără biserică proprie. Astfel, este amintit faptul că între anii 1841 și 1844 credincioșii din satul Clit au primit de la locuitorii din Marginea biserița cea veche, care data din anul 1766 și care devenise neîncăpătoare pentru mărgineni. Unitatea celor de același neam și credință reiese și din faptul că un gospodar din Arbore a donat terenul pe care îl avea în satul Clit, unde a fost așezată biserița cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”. Odată adusă aici, această biserică a trebuit lărgită și înfrumusețată, iar ajutorul a fost dat de mai mulți credincioși din Arbore, care au fost alături din cei din Clit în dorința lor de a avea o biserică la ei în sat, spre a nu mai fi nevoiți să străbată distanțe mari pentru a participa la sfintele slujbe: „Lungă vreme au trăit clitenii afară de biserică și trebuie dacă vra să asculte sfânta Liturghie să se trudească până la Solca au până la Arbore”¹⁶.

Despre starea morală a locuitorilor din Pârteștii de Jos preotul Ilie Androchowicz scrie în anul 1908: „Moralitatea îi tare în poporul, cum îi zic, necult”¹⁷. Tot în acest context preotul adaugă cu mândrie: „Noroc mai avem că firea poporului îi ast feliu alcătuită, că el întâi ascultă cele ce i se propoveduiesc, apoi sfătuind într-olaltă recugetă cele auzite și apoi abia primește cele bune, eară cele rele le respinge cu indignare”¹⁸.

Conținutul condicilor cronice (cronicilor parohiale) ne prezintă lumea rurală văzută din interiorul ei, preotul paroh fiind cronicarul fidel al evenimentelor și întâmplărilor survenite în rândul enoriașilor săi. Cu toate că erau săraci, țăranii bucovineni aveau demnitate și respect față de valorile morale strămoșești.

2) Demografia

---

¹⁴ Arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicul de Jos, *Condica cronică*, p. 7.

¹⁵ Gheorghe Ghibănescu, *O excursie în Bucovina*, în volumul *Bucovina în reportaje de epocă*, p. 82.

¹⁶ Arhiva Parohiei Ortodoxe Solca, *Condica cronică*, p. 2.

¹⁷ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârteștii de Jos, *Condica cronică*, p. 7.

¹⁸ *Ibidem*.

În ceea ce privește numărul locuitorilor din fiecare sat, preoții aveau o statistică oglindind fidel realitatea. Spunem acest lucru pentru că acolo unde preoții au ținut la zi conscripțiile parohiale se știa cu precizie numărul locuitorilor, distribuția lor pe sexe și numărul de copii. Astfel, preotul din Bilca știa încă din anul 1843 că trebuia să păstorească 1 629 de suflete. Observăm așadar că numărul de locuitori era relativ mic, însă în cele ce urmează vom vedea ritmul de creștere a populației bilcane. În anul 1883 erau 2 568 de suflete, în anul 1905, 3 584 de suflete, în anul 1913 erau 3 967 de suflete, iar în anul 1922 erau 4 158 de suflete, respectiv 1 037 de familii ortodoxe române.¹⁹ Constatăm o creștere constantă a numărului de locuitori. Astfel, în decurs de 80 de ani, numărul locuitorilor a crescut cu 2 529 de suflete. Deci, natalitatea a fost pozitivă iar mortalitatea infantilă din ce în ce mai redusă. Sporul natural al populației a fost influențat și de situația materială a credincioșilor, care s-a îmbunătățit în decursul acestei perioade. Tot preotul din Bilca consemnează că în anul 1922 sunt 525 copii de școală, între aceștia fiind șapte surdo-muți și doi copii cu handicap.

Această creștere a numărului de locuitori poate fi pusă și pe seama faptului că poporul se bucura de o pace relativă, bucovinenii fiind scutiți o perioadă de stagiul militar și, implicit, de participarea la războaiele purtate de Imperiu. Totodată, observăm că nu sunt multe cazuri de copii handicapați, iar flagelul băuturii, principala cauză a acestui fapt, era ținut sub control.

De asemenea, erau preoți care luptau împotriva căsătoriilor celor înrudiți, evitându-se cosangvinitatea. Unul dintre acești preoți a fost Epaminonda Prelici, care a fost transferat de la Cupca la Horodnicul de Jos. Acesta era foarte ordonat și cu mare nevoie a refăcut *Conscripția parohială*, dar și celelalte acte oficiale ale parohiei pe care o păstora. Așa cum a procedat la Cupca, unde a alcătuit genealogia fiecărui locuitor, tot așa și în noua enorie, Horodnicul de Jos, alcătuiește pentru locuitorii de aici o genealogie, pentru ca fiecare să-și cunoască strămoșii. Autorul își motivează acțiunea de alcătuire a unei asemenea lucrări astfel: „La închieri de căsătorii să se poată afla cu ușurință consăngenitatea sau cuscria între două persoane învoite spre căsătorie”²⁰. De fapt, aceasta era una din normele canonice ortodoxe, pe care fiecare preot avea datoria să o respecte. Deci, preoții aveau noțiuni de anatomie umană, de genetică și își dădeau seama că pentru a înlătura din parohiile lor cazurile de copii handicapați trebuiau să lupte împotriva alcoolismului și a căsătoriilor între rude apropiate.

Despre numărul de locuitori nu avem informații în condica cronică de la Horodnic, afară doar că toți sunt români și nu există „jidovi” în această parohie, ceea ce era un lucru foarte rar în Bucovina vremii.

---

¹⁹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Bilca, *Condica cronică*, p. 7.

²⁰ Arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicul de Jos, *Condica cronică*, p. 5.

Preotul paroh din Pârteștii de Jos notează, în anul 1894, că în parohia sa există un număr considerabil de familii – 600, iar numărul de suflete este de 2 507. O altă remarcă a preotului este demnă de amintit: „Nu se află familie în care să nu fie 4, 6, 10 sau 12 copii. O unică familie numai îmi e cunoscută, unde nu sunt copii de felii”²¹. Remarcăm mândria preotului atunci când a scris despre numărul de copii din parohia sa. Întotdeauna familiile cu mulți copii au fost considerate ca fiind binecuvântate de Dumnezeu. În anul 1900, preotul Ilie de Androchowicz aduce noi informații despre starea locuitorilor din Pârteștii de Jos. Astfel, datorită renunțării la alcool, a scăzut mortalitatea atât la adulți, cât și cea infantilă, dar s-au diminuat și nașterile: „Nasceri de prunci încă nu sunt atâtea ca în timpul când se bea rachiul”²².

Informațiile aduse de acest preot ne oferă o imagine de ansamblu asupra demografiei, avem nu numai date seci despre numărul de locuitori, ci și cauze și explicații privind creșterea și descreșterea numărului de parohieni.

În parohia Marginea, în anul 1890, existau 3 203 suflete, iar în anul 1907 numărul acestora a ajuns la aproximativ 4 000 de locuitori români, în afară de vreo câteva familii de evrei. Tot preotul din Marginea ne oferă informații despre o colonie nemțească situată pe teritoriul parohiei sale – „Dealul Ederii” sau Lichtenberg. Această colonie, care datează din anul 1839, avea locuitori șvabi, originari din Bohemia și însuma 500 de suflete.

Despre satul Clit, situat în apropierea acestei colonii de șvabi, ne vorbește preotul din Solca, care menționează că acesta este locuit în cea mai mare parte de „ruși veniți din Galiția”. Populația din Clit număra, în jurul anului 1892, circa 300 de suflete, jumătate doar fiind români. În ceea ce privește locuitorii din orașul Solca, preotul notează, în anul 1890, că populația este alcătuită din români, germani, poloni și evrei, dar nu ne dă nici o informație cu privire la numărul de locuitori. În schimb avem informații referitoare la numărul locuitorilor ortodocși din protocoalele de revizie canonică. Acestea sunt edificatoare, avându-se în vedere că aceste date se bazează pe datele existente în *Conscripția parohială*. Astfel, în anul 1879²³, în Solca exista un număr de 179 de familii cu 1 073 de suflete, dintre care buni de școală erau 56 de băieți și 60 de fete. La zece ani diferență, în 1889²⁴, numărul familiilor a crescut ușor la 233 cu 1 227 de suflete, având 78 de băieți și 71 de fete cu vârstă școlară.

---

²¹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârteștii de Jos, *Condica cronicală*, p. 7.

²² *Ibidem*, p. 8.

²³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Suceava (în continuare se va cita S.J.A.N.S.), Fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția 6/2, dosar 783, f. 27–28.

²⁴ S.J.A.N.S., Fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția 6/2, dosar 783, f. 85–86.

Perioada aflată în discuție ne pune în fața unei creșteri demografice datorate scăderii mortalității și, mai ales, a mortalității infantile. Acest fapt se datorează griii față de sănătatea publică manifestată de către Administrația imperială prin intermediul Bisericii Ortodoxe.

3) Școala – factor de iluminare a poporenilor

În condicile cronice avem dese referiri la școală și rolul ei binefăcător pentru satul bucovinean. Preoții care au consemnat aici alocă în condica parohială un număr semnificativ de informații cu privire la școala din localitate, apariția, dezvoltarea și urmările ei în viața satului. Fără deosebire, nici una dintre condicile cercetate până acum nu uită să scoată în relief beneficiile de care s-au bucurat cei care au urmat calea deschisă de școală.

În cele mai multe localități preoții au fost cei care au întemeiat școli sau, cel puțin, au făcut parte din grupul de inițiativă care a dus la întemeierea școlilor pe teritoriul satelor bucovinene.

Unii specialiști susțin, pe baza informațiilor culese din arhivele locale și cele de la arhivele din Cernăuți, că anii 1893–1913 au fost decisivi pentru „înființarea și consolidarea școlilor”²⁵. Tot preoților le-a revenit sarcina de a-i convinge pe țăranii aflați în parohia lor să-și dea copiii la școală, pentru că numai așa vor duce o viață mai bună. Dar, când toate ar fi trebuit să se pună în mișcare, preoții au constatat că există o problemă majoră, lipsa totală a învățătorilor. O altă situație era aceea în care învățătorii predau doar în limba germană, iar copiii țăranilor bucovineni nu cunoșteau această limbă. În unele cazuri exista un singur învățător și peste o sută de elevi. Toate aceste neajunsuri nu făceau decât să-i supere și mai mult pe preoți și să admită cât de actuale erau versurile poetului Mihai Eminescu: „Vai de biet român săracul, / Îndărăt tot dă ca racul”.

Una dintre cele mai vechi școli, cea din orașul Solca, a fost înființată în anul 1820. Informații privind învățământul din acest an nu există în *Condica cronică a Parohiei Solca*. Totuși, dintr-un raport adresat Consistoriului de la Cernăuți, din 30 decembrie 1831²⁶, aflăm că preotul paroh, Maței Ucraineț, merge la școală și face catehizație unor elevi care umblă la școală, având vârsta cuprinsă între 7 și 10 ani. După o perioadă de timp, numărul copiilor din Solca, care frecventau cursurile școlii triviale, a crescut ajungând la 38 de băieți și o fată. Reiese acest lucru din Protocolul revizional nr. 3 559 al Protoprezbiteriei Vicovelor, din 30 noiembrie/12 decembrie 1839.²⁷ În anul 1896 a devenit școală cu patru clase. Preotul paroh de aici spune că acest lucru s-a făcut cu mare greutate, întrucât

---

²⁵ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia”. Căutând Arhivele Bucovinei*, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 198.

²⁶ S.J.A.N.S., Fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția 11/6, dosar 18, f. 118.

²⁷ S.J.A.N.S., Fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția 11/6, dosar 18, f. 89.

oamenii erau foarte săraci, iar copiii care totuși mergeau la școală nu înțelegeau mare lucru, mai mult pierdeau timpul. În sprijinul acestei afirmații vine și raportul de revizie canonică pentru anul 1877, la parohia Solca, unde, la capitolul al 15-lea, aflăm că „această enorie cuprinde 182 familii și 1 033 de suflete, dintre care băieți demni de școală 48 și copile 56 se află, dintre aceștia cercetează școala de aici băieți 38 și copile 4, care, după esaminare, s-au văzut ce învățacei fac un spor foarte îndestulătoriu. Către un progres excelente nu poate aduce păstoriu sufletesc din cauza că învățaceii nu pot ceti bine, spre această ar fi de nevoie un învățătoriu de limba română, deoarece acesta, nefiind român, nici nu poate împărtăși limba română”²⁸. Cu toate acestea, în luna octombrie a anului 1896, a început școala cu patru clase. Deși la început solcanii se opuneau trimiterii copiilor la școală, după doi ani s-au văzut foloasele învățaturii, pentru că învățătorul Georgie Piotrovski i-a învățat pe copii cântările *Sfintei Liturghii*, iar aceștia i-au impresionat până la lacrimi pe părinții lor în Duminica a VI-a din Postul Mare a anului 1898. În toamna anului amintit, numărul copiilor care frecventau școala din orașul Solca era de 144, adică 97 de băieți și 47 de fete. Comparativ cu anul 1890, numărul de elevi era mai mult decât dublu.²⁹ Această situație este raportată și către Consistoriul Mitropolitan³⁰ de către preotul paroh.

În anul 1901 școala din Solca era extinsă, cuprinzând cinci clase. Totuși, pentru românii bucovineni foloasele n-au fost mari, deoarece majoritatea dintre ei erau analfabeți. Acest lucru s-a datorat faptului că școala era „germano-romano-occidentală”³¹. Dezamăgirea și neputința preotului paroh de aici se simte din cuvintele: „Aici este de a se vede efectul curentului actual, ce se domnește în școala bucovineană”³².

Anul 1904 ne aduce vestea că la Solca școala avea șase clase. Învățătorul Georgie Piotrovski, deși era polon, de confesiune apuseană, latină, era foarte binevoitor și față de copiii ortodocși, tratându-i și ocupându-se de ei în mod egal. Această atitudine a făcut ca numărul de copii școlari să crească și școala să devină neîncăpătoare³³.

Supărarea preotului ortodox din Solca venea din faptul că, deși românii erau majoritari, materiile erau predate în limba germană. Preotul se temea că prin această practică li se insufla copiilor români simțăminte „străine de sufletul românesc, carii greu se mai pot desrădăcina și rămân în detrimentul națiunii

---

²⁸ S.J.A.N.S., Fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția 11/6, dosar 18, f. 82.

²⁹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Solca, *Condica Cronicală*, p. 16.

³⁰ S.J.A.N.S., Fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția 6/2, dosar 783, f. 173–180.

³¹ Ion Bulei, *Românii în secolele XIX – XX. Europeanizarea*, București, Editura Litera, 2011, p. 34.

³² Arhiva Parohiei Ortodoxe Solca, *Condica cronicală*, p. 17.

³³ *Ibidem*.

române bucovinene”³⁴. Ca mulți alți intelectuali bucovineni și acest preot nutrea teama că mintea copiilor, fiind ușor de influențat, i-ar fi atras în conclavul culturii germane, abandonându-și propriile valori, care ar fi dus la marginalizarea nației și la dispariția limbii române în Bucovina.

Dacă despre școala din enoria Solca preotul paroh a putut scrie cuvinte de laudă, la polul opus se situează cea de la Clit, unde datorită rutenilor, atât de bine priviți de Consistoriu, învățământul se desfășoară numai în limba ucraineană, iar elevii români își aud limba strămoșească doar la ora de religie. Cu toate acestea, reacția învățătorilor ruteni a fost atât de virulentă încât l-au reclamat pe preotul din Solca, Modest Avram, că vrea să românizeze școala din Clit. În urma cercetărilor și a inspecțiilor făcute de forurile superioare, s-a dovedit că totul era doar o încercare de compromitere a preotului ortodox român. Acest preot a fost președintele Consiliului Școlar, iar din această calitate a luptat, folosind metode diferite, influențându-și credincioșii ortodocși, pe români, să-și dea copiii la școală, pentru că numai având carte vor putea răzbate mai departe, în slujbe mai înalte, ajutând la rândul lor pe cei de-un neam cu ei.

Un alt preot care ajunge la Solca în anul 1906 găsește o școală cu șase clase, majoritatea elevilor erau români, dar din cei 316 copii care frecventau școala doar 309 erau ortodocși. Noul paroh a adăugat că „cercetarea școlii era însă foarte neregulată, mai ales din partea românilor”³⁵. De asemenea, în condică aflăm înșirat întregul corp didactic, care cuprindea învățători și învățătoare de origine română, dar erau și străini.

Preotul paroh din Bilca alocă, în condica aferentă parohiei sale, un capitol separat privitor la școală. Aflăm că prima școală din Bilca datează din anul 1861³⁶. În acest an, preotul paroh, Ion Maghior, după mai multe insistențe, a reușit să înființeze o școală care funcționa în casa lui personală. Primul învățător a fost Gheorghie Bocance, iar activitatea și-a început-o cu un număr de 21 de elevi. Mai târziu, a fost construit un local pentru școală pe o suprafață de 40 de prăjini. Până în anul 1869, școala a stat sub ascultarea Consistoriului, iar din acel an a trecut sub egida statului. La anul 1879, s-a luat hotărârea ca să fie construită o școală nouă, mai încăpătoare, unde să învețe copiii de sat. Construcția ei a fost amânată până în anul 1885 și s-a sfârșit în anul 1886. Faptul că s-a construit o nouă școală ne demonstrează că mai mulți români își trimiteau copiii la școală. În sprijinul acestei afirmații ne vine altă veste, precum că în anul 1889 școala din Bilca avea două clase. De asemenea, în 1890, s-a mai construit un local de școală în partea de est a satului, cu o singură clasă. La început, această școală era frecventată de 47 de băieți și 61 de fete. Pe parcursul anului 1904, tot în partea estică a satului, a fost zidită o

---

³⁴ *Ibidem*, p. 18.

³⁵ *Ibidem*, p. 26.

³⁶ *Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal-Diöcese*, Cernăuți, 1876, p. 67.

altă școală, pentru că cea veche devenise neîncăpătoare. Modernizarea școlii se face în anul 1907, atunci când se trece de la două clase de studiu la trei clase³⁷. Ca o noutate, a fost creată la această școală și o clasă pentru adulți, unde învățau adolescenți și tineri: 18 băieți și 23 de fete. Odată cu creșterea numărului de locuitori, se impunea și construirea unei noi școli, care a fost ridicată în partea vestică a satului, în anul 1924. Astfel, în anul 1925, satul Bilca înregistra trei școli – în est, vest și centru.

Semnatarul ultimelor însemnări din condica cronică de la Bilca ne spune că, în cinstea învățătorului George Brăilean (1838–1902), care timp de 40 de ani a luminat mintea copiilor bilcani, s-a așezat o placă de marmură pe școala din centrul localității, păstrându-i-se astfel vie memoria și însuflețindu-i de dincolo de vremuri pe învățăceii din localitate.

O altă școală deschisă, tot în anul 1861, a fost cea din Horodnicul de Jos³⁸. Aici primul învățător a fost teologul Nicolae Galin. Activitatea lui ca învățător s-a desfășurat doar pe perioada primului semestru, căci a fost numit preot la Suceava, iar cursurile au fost continuate de un învățător. Remarcăm faptul că și aici școala a fost întemeiată la rugămintele preotului paroh din acea vreme, N. Popescul. Preotul Dimitrie Popescul, urmașul celui dintâi, scrie în condică: „Această școală a fost întemeiată pe stăruința și cu concursul parochului de atunci, N. Popescul, fiind apoi cercetată de mulți elevi, dintre carii un număr proporțional considerabil a ajuns la stări în oficii publice, ca preoți, profesori, militari, învățători și cantori bisericești”³⁹. Începuturile școlii fiind puse, probabil că țăranii și-au trimis copiii la școală mai cu tragere de inimă, astfel că, în anul 1897, mulți oameni știau carte în Horodnic: „Mulți gospodari și multă tinerime este acum sciutoare de carte”⁴⁰.

Anul 1894 le aduce locuitorilor din Horodnic o școală nouă, cu trei clase. Faptul că s-a construit o nouă școală ne îndreptățește să afirmăm că a crescut numărul copiilor, dar, mai ales, numărul celor care frecventau școala. Această creștere a populației școlare s-a datorat faptului că la școală funcționa un învățător român, în persoana lui Vasilie Mihalescul. În anul 1901, aceasta școală avea patru clase, iar învățătorul era tot un român, Gedeon Buznean. Câțiva ani mai târziu, în anul 1905, școala funcționa cu cinci clase, iar numărul de elevi era de 264. Deși clădirea școlii nu era veche, dar crescând populația școlară, s-a luat hotărârea să se lărgască, construindu-se încă două etaje. Sfințirea s-a făcut de către preotul paroh Epaminonda Prelici⁴¹.

---

³⁷ *Ibidem*, 1907, p. 164.

³⁸ *Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal-Diöcese*, Cernăuți, 1876, p. 41.

³⁹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicul de Jos, *Condica cronică*, p. 2.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal-Diöcese*, Cernăuți, 1907, p. 123.

Până în anul 1931 nu mai există niciun fel de referire la școala sau învățământul din localitate. În acest an începe construcția unei noi școli în partea de sat denumită Călugărița, terminată și sfințită în anul 1935.

În *Condica Parohiei Marginea*, informațiile cu privire la școală sunt foarte lapidare. Totuși, preotul menționează, cu ocazia vizitei din anul 1908 a mitropolitului Vladimir de Repta, că a fost întâmpinat de mai mulți localnici și de 600 de elevi de la școală, împreună cu dascălii lor. Acest număr de elevi ne îndreptățește să credem că exista cel puțin o școală cu mai multe clase⁴². Această ipoteză ne este confirmată de știrea că în anul 1907 exista o școală poporală cu șase clase, iar în anul 1914 ființa o școală cu șase clase, iar dintre acestea patru aveau clase paralele.

Lucrurile se opresc, ca pretutindeni, în timpul Primului Război Mondial, iar în anii 1921 și 1922 abia se alcătuiește o școală de patru clase cu patru clase paralele. Observăm, așadar, o diminuare a populației școlare, datorată mai multor factori. Pentru început este de amintit scăderea numărului populației ca urmare a primei conflagrații mondiale, apoi o parte a populației a fost decimată de bolile și pandemiile cauzate de neajunsurile războiului. Acest lucru este precizat clar de către parohul enoriei Marginea, unde molima a secerat un număr impresionant de creștini ai acestei parohii bucovinene⁴³. Datorită războiului și acțiunilor militare purtate în această zonă geografică, populația a sărăcit suferind multe lipsuri și neajunsuri care au generat scăderea numărului de locuitori din satul Marginea.

Cele mai impresionante rânduri despre situația școlii și a elevilor săi le aflăm din condica de la Pârteștii de Jos, unde paroh era preotul Ilie de Andruchowicz. Dintre toți preoții ortodocși care au consemnat în condicele parohiale cercetate, el a fost parcă cel mai apropiat de parohienii săi, cărora le-a înțeles traiul, de aceea și rândurile scrise de el reflectă întocmai realitatea acelor vremuri.

Școala din această localitate a fost înființată în timpul păstoririi preotului Vasile Ciupercovici, între anii 1849 și 1887. Localul școlii a fost construit din material rezistent, ca și biserica, iar la ridicarea ei a contribuit însuși preotul paroh, acesta „fiind om avut”⁴⁴.

Preotul paroh Ilie de Andruchowiczi menționează că în anul 1893 școala de două clase a fost ridicată la trei clase, dar cu toate acestea era lipsă mare de învățători, fiind amintit doar învățătorul superior Alexandru Cozarchievi. Numărul copiilor existenți în parohie era foarte mare pentru acea perioadă, 482, dar numai 284 frecventau cursurile școlare. Acest dezinteres față de școală se manifesta datorită faptului că satul, fiind împrăștiat, copiii trebuiau să parcurgă distanțe foarte mari pentru a ajunge la școală. Observăm și aici aceeași problemă cu

---

⁴² *Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal-Diöcese*, Cernăuți, 1907, p. 124.

⁴³ Arhiva Parohiei Ortodoxe Marginea, *Condica cronică*, p. 22.

⁴⁴ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârteștii de Jos, *Condica cronică*, p. 2.

care se confruntau satele românești din Bucovina – lipsa învățătorilor, mai ales o lipsă acută a învățătorilor români, care să-i lumineze pe copiii țăranilor.

Această observație o face și preotul paroh din Pârtești, în anul 1895, dar, pe lângă lipsa învățătorilor, mai adaugă și sărăcia oamenilor, care, la vreme de iarnă, nu aveau cu ce să-și îmbrace copiii, iar primăvara, vara și toamna îi puneau pe copii la muncă și nu-i trimiteau la școală.

Informațiile din anul 1898 sunt foarte sumbre. Nici în acest an nu erau învățători suficienți și, mai ales, învățători români. Prea multe cunoștințe elevii nu acumulasă pentru că toate cărțile rămăneau în localul școlii, iar acasă copiii nu aveau cum să repete ce au învățat în acea zi la școală. Copiii învățau foarte greu, de aceea și numărul de analfabeți era îngrijorător. Anul următor ne aduce o singură informație referitoare la școală, dar care adună în ea toată amărăciunea unui om conștient de rolul educației în rândul poporenilor săi: „Școala îi ca vai de dânsa [...]. Învățător de neam străin, inspector școlar de asemenea, pe cine să-l doară inima pentru copilul românului?”⁴⁵ Preotul vede zădărnicia și chinul unor copii care, după ce merg șase ani la școală, abia știu să citească, deci calitatea procesului de învățământ lăsa mult de dorit.

Anul 1900 ne aduce în față aceeași problemă: lipsa cadrelor didactice. Școala avea patru clase, dar numai doi învățători, care nu puteau face față numărului mare de copii.

În anul 1901 se simte o oarecare mulțumire în rândurile scrise de preotul paroh, pentru că erau învățători la toate clasele. Încet-încet, copiii vin la școală, devin mai interesați de ceea ce află acolo, însă părinții lor sunt la fel de săraci.

În anul 1906 școala din Pârteștii de Jos a fost inspectată de către prof. univ. dr. Emilian Voiutski, din Cernăuți, un român erudit și iubit, inspecție care s-a finalizat cu un decret de laudă acordat preotului Ioan Ienachi, cooperant local, care se ocupa de școala din localitate.

Însemnările din anul 1907 cuprind multe informații despre școală, educație și importanța lor. Astfel, pentru a ne dovedi că pârteștenii erau iubitori de carte și de școală, preotul paroh ne enumeră gospodarii care-și țin unul, doi sau chiar trei copii la școală, la Gimnaziul din Suceava sau la Liceul Pedagogic din Cernăuți. Preotul mărturisește cu mândrie că unii din acești copii, după ce au absolvit școala din Cernăuți, s-au întors în satul natal ca învățători. Analizând această listă, observăm că doar băieții au fost trimiși la școală, însă nicio fată: „Ce se atinge de copile zic că n-au să le facă preotese”⁴⁶.

---

⁴⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 15.

De asemenea, preotul îi amintește pe cei care au câte opt copii și sunt destul de necăjiți, dar care își trimit câte un copil la școală pentru „a-i ferici prin studiu”⁴⁷. Despre toți acești copii găsim în condică următoarele mențiuni: „Se poartă și învață bine” sau „e sânguincios și învață bine”⁴⁸. Toate aceste rânduri ne îndreptătesc să credem că mentalitatea țăranilor a fost schimbată pe alocuri de intervențiile preotului, dar și de asociațiile și de societățile culturale, care au fost întemeiate de intelectualitatea satului și care militau pentru luminarea țăranilor și pentru bunăstarea lor.

Un fapt pozitiv este acela că locuitorii din Pârteștii de Jos, dar nu numai, și-au dat seama că un om cu carte poate să ocupe o funcție mai bună în societate și să trăiască mai ușor. Astfel, în 1907, pârteștenii au cerut să se mai înființeze o școală în partea de sat numită Varvata, pentru că, fiind școala de șase clase din centru departe, pe timp nefavorabil copiii lor nu pot ajunge la școală. Observăm că deși prima școală a fost înființată cu mare greutate și cu multe piedici, țăranii refuzând să-și trimită copiii la școală, după șaizeci de ani țăranii sunt cei care doresc înființarea încă a unei școli.

În toate localitățile amintite observăm aceeași evoluție în ceea ce privește școala și educația. Dacă la început numărul copiilor care frecventau școala era foarte mic, cu timpul, numărul acestora a crescut. De asemenea, numărul învățătorilor români a fost cauza creșterii sau descreșterii populației școlare de origine română. Bucovinenii, fiind silitori și dorind din răspuțeri să scape de sărăcie, au fost cei care au învățat, pe lângă scris, citit, matematică și germană și latină și alte obiecte care ar fi descurajat pe un adolescent fără motivație.

Despre oamenii de seamă din parohiile menționate amintesc toți cei care au făcut însemnări în condicile cronicele. Ei constituie un exemplu pentru țăranii rămași să lucreze pământul și un impuls pentru copiii acestora, care au dorit, astfel, să învețe, pentru a-i ajuta pe cei rămași acasă.

4) Societățile culturale – mijloc de răspândire a civilizației

Așa cum am amintit în rândurile anterioare, societățile de cultură au fost înființate în anumite localități cu rolul, clar stabilit, de a-i ajuta pe cei lipsiți și de a-i lumina pe cei care nu știau încotro să se îndrepte. În toate condicile menționate apar astfel de societăți, diferența este că în unele localități ele chiar și-au desfășurat activitatea pentru care au fost înființate, iar în altele s-au autodizolvat din cauze obscure sau pentru că cei care se aflau în fruntea lor n-au mai avut puterea de a le face să existe.

---

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

Inițiatorii acestor societăți erau intelectualii satelor care își dădeau seama de greutățile țăranilor și vedeau care era cauza datorită căreia nu exista niciun fel de progres în gospodăria țărănească. Preotul de la Bilca motivează înființarea societăților de cultură și social-economice astfel: „Au început și locuitorii satului Bilca de-a să consolida cu ajutorul intelectualilor din loc – preoți și învățători – spre a se cultiva naționalicește și a se sprijini reciproc”⁴⁹.

Cea mai veche societate de acest fel din Bilca datează din anul 1888, „Însoțirea de păscătoare”, și avea drept scop ajutorarea locuitorilor cu mai multe animale spre a le duce la păscut în pădurile Fondului Bisericesc. Deși acesta era constituit din averile mănăstirești, deci ale românilor, aceștia erau de cele mai multe ori refuzați când voiau să-și păască animalele în pădurile Fondului Bisericesc greco-oriental. Ca să aibă mai multe șanse de reușită în demersul lor, învățătorii George Brăilean și Constantin Hurjui s-a gândit să înființeze această societate, care și-a desfășurat activitatea până în anul 1914.

În anul 1892 s-a înființat o filială a Societății Doamnelor Române în localitatea Bilca.⁵⁰ Această societate avea ca scop ajutorarea școlărilor sărmani din localitate. Un lucru inedit era faptul că societatea pornea la drum cu un capital de 124 de florini. De-a lungul vremii, această societate a rezistat, făcându-și pe deplin simțită prezența în opera de ajutorare și îndrumare a tinerelor vlăstare bucovinene, încât, în anul 1925, înregistra o acută lipsă de fonduri în susținerea activității căreia i-a fost dedicată de inițiatorii ei.

Era general valabil faptul că, dacă un țăran român avea nevoie de bani, el se împrumuta foarte repede de la cămătarii evrei care acordau împrumuturi cu dobânzi foarte mari, ceea ce ducea, în final, la dispariția aceluia țăran ca proprietar de pământ. Spre a veni în întâmpinarea nevoilor țăranilor din Bilca, în anul 1901, se înființează Societatea „Însoțirea de păstrare și credit”, după sistemul Raiffeisen. Societatea a pornit la drum cu un capital de 2 295 de lei și și-a îndeplinit menirea, ea funcționând încă în anul 1925, iar cei aflați în nevoi puteau apela la serviciile ei.

Preoții și învățătorii își dădeau seama de starea culturală deplorabilă a locuitorilor din Bilca și, de aceea, au hotărât înființarea, în anul 1902, a Cercului de lectură „Isvorul”⁵¹. Această Societate a prosperat atât de mult încât în anul 1925 își construia un sediu propriu, unde aveau să se adune și celelalte societăți. Această „casă națională” s-a construit la stăruința și cu efortul preotului Teodor Nichitovici, a institutorilor și a primarului Gheorghe Coniac⁵².

---

⁴⁹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Bilca, *Condiciile cronice*, p. 10.

⁵⁰ Mircea Grigoroviță, *Din istoria culturii în Bucovina (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1994, p. 136.

⁵¹ Mircea Grigoroviță, *op.cit.*, p. 136.

⁵² *Ibidem*, p. 9.

O altă societate de cultură și binefacere a fost înființată în anul 1908, cu concursul membrilor Societății Studențești „Dacia”⁵³ din Cernăuți și purta numele de „Arcașul”⁵⁴. La zile festive, membrii acestei societăți participau la activitățile care se organizau, scoțându-și steagul și aveau pe ei brâiele cu care se înfrumuseța portul popular. Datorită antipațiilor și simpațiilor de care se bucurau promotorii societății, părerile asupra activității pe care o desfășura această societate erau împărțite.

Tot anului 1908 i se datorează și înființarea unei alte societăți, „Însoțirea pentru ameliorarea locurilor”⁵⁵, al cărei scop declarat era impulsionearea țăranilor spre a face lucrări de drenaj pentru scurgerea apelor, obținându-se astfel teren agricol mai mănos. Această societate și-a încheiat activitatea odată cu izbucnirea Primului Război Mondial.

Pentru impulsionearea economiei sătești, în anul 1910, s-a înființat Societatea „Însoțirea de cumpărare și vânzare” care urmărea să-i obișnuiască pe românii bucovineni cu tainele comerțului, aflat în totalitate în mâna evreilor. Această societate îl avea drept președinte pe preotul paroh George Cojocariu, iar conducătorul prăvăliei era țăranul Pamfil Gheorghe Moisian⁵⁶. O altă societate, înființată în anul 1924, numită „Cărpinișul”, avea ca scop implementarea în rândul țăranilor a ideii de asociere, în vederea desfășurării activităților comerciale⁵⁷.

Promovarea, păstrarea și transmiterea adevăratelor tradiții populare românești a fost obiectul următoarei societăți culturale, „Filială a Cursului de cusuturi naționale”, înființată în Parohia Bilca, în anul 1915. Din păcate ea a funcționat foarte puțină vreme datorită izbucnirii Primului Război Mondial. O continuatoare a acestei societăți a fost „Cercul de gospodine”, societate înființată în 1923, care avea un mic capital de pornire, de 160 de lei. Președinta acestei societăți era doamna Olga Gavril Ciubotariu, soția primarului⁵⁸.

Spre deosebire de satul Bilca, unde au fost înființate atât de multe societăți de cultură și de binefacere, în satul Marginea, abia în anul 1907, s-a înființat Cabinetul de lectură „Mihai Viteazul”. Acesta avea rolul de-a redeștepta spiritul național și de „luminare a poporului”⁵⁹. Observăm că se mergea tot mai mult pe ideea că învățătura duce la progres și cele două concepte nu pot exista una fără cealaltă. Tot în acest an, a fost semnalată în parohia Marginea existența unei bănci după sistemul

---

⁵³ Dan Jumară, *Societățile culturale academice românești din Bucovina în perioada interbelică*, Iași, Editura Alfa, 2005, p. 74.

⁵⁴ Arhiva Parohiei Ortodoxe Bilca, *Condica Cronicală*, p. 10.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 11.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Marginea, *Condica cronicală*, p. 2.

„Raiffeisen”, care a fost înființată cu scopul precis de a-i ajuta material pe sătenii din localitate⁶⁰.

Și în Parohia Horodnicul de Jos se simțea nevoia unei societăți de cultură care să-i învețe pe oameni să citească și, mai ales, să le pună la dispoziție cărți. Această nevoie a dus la apariția Cabinetului de lectură „Vatra”.⁶¹

Avându-se în vedere starea morală a populației, mai ales a tinerilor, în anul 1909 se înființează, la Horodnic, Societatea „Arcașul”. Aceasta avea și rolul de a-i pregăti pe oameni cum să se comporte în caz de incendii, de inundații, de cutremure de pământ. La adunările care erau ținute în cadrul societății erau scoase în evidență efectele negative ale beției și, de aici, a sărăciei datorate consumului de alcool. O altă îndatorire a societății era de-a feri comuna de „invasiunea jidovimii coruptive”⁶². Ca un fapt inedit, societatea a fost înzestrată cu un steag tricolor, care a fost sfințit de preoții bisericii din Horodnic. Societatea număra 150 de membri, care au fost instruiți și au luat la cunoștință despre îndatoririle lor.

Anterior anului 1899, în Solca exista Cabinetul de lectură „Sentinela poporului”⁶³. În cadrul acestuia se citeau, în zilele de duminică și de sărbătoare, cărți de economie, agricultură și religio-morale. Aceste cărți se aflau în biblioteca aferentă cabinetului de lectură. Cabinetul de lectură a fost înființat la inițiativa preotului paroh Epifanie Bacinschi și a altor „bărbați zeloși și cu tragere de inimă pentru bunăstarea materială și culturală a poporului băștinaș român din Solca”⁶⁴. În anul 1901, comitetul avea strânsă, în visteria cabinetului de lectură, suma de 35 de florini.

Primarul orașului Solca, farmacistul Alexandru de Braha, precum și alți intelectuali au înființat o unitate de pompieri voluntari, care avea 25 de membri, iar uneltele pentru intervenția în caz de foc au fost sfințite, la biserică, la data de 25 aprilie 1899. Necesitatea înființării acestei Societăți de pompieri voluntari este ușor de intuit în zilele noastre, însă iată cum ne este prezentată situația de către preotul care a consemnat în condica cronică: „În cazul de pericole de foc, să poată apăra mai lesne averea oamenilor”⁶⁵.

În anul 1905 tot un preot, Ioan G. Tomoioagă, înființează Societatea agricultorilor din Solca⁶⁶. Cu prilejul constituirii Societății, sunt invitați învățătorii și ceilalți intelectuali din localitate ca în fiecare duminică și sărbătoare să se citească tratate de economie și să fie explicate noțiunile noi, astfel încât cei prezenți

---

⁶⁰ *Ibidem*, p. 3.

⁶¹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicul de Jos, *Condica cronică*, p. 3.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Mircea Grigoroviță, *op. cit.*, p.134.

⁶⁴ Arhiva Parohiei Ortodoxe Solca, *Condica cronică*, p. 15.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 15.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 20.

să poată înțelege tainele unei agriculturi moderne. Această societate avea în jur de 50 de membri. Prin comitetul ei s-au comandat aproximativ 2 000 kg de semințe de foarte bună calitate, care au fost semănate pe câmpurile aparținătoare solcanilor.

Observăm că preocuparea intelectualilor viza nu numai aspectele culturale ale localității Solca, ci și aspectele economice, fiind evidentă preocuparea preotului și a celorlalți intelectuali față de țărani și starea lor materială. De asemenea, copiii necăjiți au fost cei care au primit în dar haine și încălțăminte cumpărate cu banii obținuți în urma unui concert de binefacere susținut de corul bisericesc din Horodnicul de Jos, condus de preotul Epaminonda Prelici, la inițiativa preotului Ioan Tomoioagă și a Societății „Sentinela poporului”⁶⁷.

După cum putem observa, aceste societăți înființate în Solca și-au îndeplinit menirea pentru care au fost create, iar activitatea lor a fost una lucrătoare, de mult folos pentru locuitorii solcani. Astfel, anul 1908, ne aduce noi informații cu privire la activitatea Societății „Sentinela poporului”, ai cărei membri au făcut demersurile necesare pentru cumpărarea unei parcele de teren de zece prăjini ce urma a fi schimbată cu o alta situată într-o zonă centrală. Toate aceste demersuri se făceau pentru a putea fi construită o casă națională⁶⁸. Suma de bani care trebuia achitată pentru achiziționarea terenului era de 630 de coroane. Pentru a fi adunată această sumă, membrii societății au organizat baluri de binefacere. Totuși, pentru că alte acțiuni asemănătoare n-au avut succesul scontat, iar sumele adunate erau infime, s-a lansat un apel, un strigăt de ajutor, pentru ca toți cei care mai simțeau românește să ajute la ridicarea acestei case naționale. În acest apel către *Românii din patru unghiuri*, se arată necesitatea construirii unui astfel de edificiu: „Ni trebuie o casă națională, unde copiii pâlmașilor și muncitorilor cu ziua să capete în zilele de lucru adăpost și îngrijire, tinerii să se poată aduna duminica și sărbătoarea la învățături folositoare și petreceri naționale și feri de demoralizare, prin cele spelunci pline de otravă sufletească și trupească, ear bătrânii la sfaturi înțelepte și bine chibzuite!”⁶⁹.

Acest apel, adresat către toți *Românii din patru unghiuri*, era menit să prezinte situația deloc bună a românilor din Solca, ca, de altfel, din întreaga Bucovină, în sensul că, dacă nu se iau măsuri, se va ajunge ca Solca să fie o localitate fără români. Era imperios necesar ca această „casă națională” să fie construită, venindu-se astfel în ajutorul românilor: copii, tineri, bătrâni.

Preotul paroh, președintele societății, aduce în atenția celui care va citi acest apel și exemplul dat de cehii care s-au mobilizat să-și reconstruiască Teatrul Național, distrus în urma unui incendiu⁷⁰.

---

⁶⁷ *Ibidem*, p. 27.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 28.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 29.

Apelul a fost semnat de către toți membrii comunității, iar printre ei sunt economiști, învățători, ofițeri, primarul localității și preotul paroh. Se poate observa că oamenii cu dragoste pentru neam și limbă s-au unit, văzând pericolul la care era expusă populația românească din Solca.

Dintre toate societățile de cultură care au fost înființate, foarte puține și-au desfășurat activitatea conform scopului lor din cauza lipsei fondurilor, uneori a relațiilor deficitare dintre membrii fondatori, dar și datorită piedicilor puse de autorități.

Este important de evidențiat faptul că dintotdeauna au fost oameni cărora le-a păsat de ceea ce se întâmplă în jurul lor și nu le-a fost indiferentă suferința și pauperizarea celor de un neam cu ei. Dragostea față de neam și glie este o virtute care nu a dispărut niciodată dintre români, ne-o demonstrează aici și apelul trimis din Solca, dar și societățile înființate de români pentru propășirea semenilor.

5) Agricultura și informațiile meteorologice

Analizând condicile din mai multe parohii și însemnările făcute acolo de către preoții parohi, observăm că bucovineanul, țăran posesor și lucrător al pământului, există datorită muncii sale și rodului gliei pe care o muncește cu dragoste și nădejde că-și va putea hrăni familia. Soarta recoltelor depindea, însă, în fiecare an de condițiile meteorologice. Cele mai complete informații despre cultivarea pământului, despre impactul factorilor climatici le aduce condica cronică de la parohia Pârteștii de Jos. Aici, preotul cronicar surprinde speranța din sufletul țăranului care așteaptă cu nerăbdare să-și strângă rezultatul muncii sale. De multe ori toată această speranță era nimicită de ploile abundente, de secetă sau de bruma căzută primăvara.

În ceea ce privește condica de la Pârteștii de Jos, informațiile despre agricultură încep să fie consemnate în anul 1897, când preotul mărturisește că a fost un an greu, pământul n-a dat roadă ca în alți ani. Însemnările dovedesc faptul că preotul paroh avea cunoștințe despre cultura plantelor, el însuși fiind administratorul sesiei parohiale. Astfel aflăm că „sămănăturile cu anevoie numai au răsărit. [...] Timpul prășitului au fost foarte nefavorabil [...], buruienile au fost cuprins păpușoiul, așa că tot au îngălbenit. Grâul, secara, orzul, ovăsul, păpușoiul și barabulele [...] nu destul că au fost slabe și ușoare, dară încă și de tot puține”⁷¹.

Capriciile vremii nu au făcut altceva decât să îngreuneze viața și așa destul de anevoioasă a țăranilor pentru că a crescut foarte mult prețul cerealelor și, deci, al pâinii. Acest lucru a dus la îndatorarea românilor, care au împrumutat bani cu dobânzi mari de la evrei ca să-și poată susține gospodăriile.

---

⁷¹ Arhiva Parohiei Ortodoxe Pârteștii de Jos, *Condica cronică*, p. 6.

Anul următor, 1898, a fost un an prielnic pentru agricultură, astfel că țărani și-au putut achita o parte din datoriile făcute cu un an înainte. Un alt an capricios a fost și 1900 datorită secetei care a afectat culturile agricole. Totuși, deși nu au fost recolte bune la „pâinea albă”⁷² – grâu, secară, orz și ovăz –, porumbul s-a făcut bine, iar oamenii nu s-au mai îndatorat la bănci pentru a putea supraviețui.

Anul 1901 ne aduce o informație inedită despre locuitorii din localitatea Pârteștii de Jos. Astfel, se consemnează că, atunci când un gospodar era nevoit să-și vândă o bucată de pământ, toți ceilalți gospodari sunt înștiințați și cel care dorește poate să achiziționeze acea parcelă de teren, ca nu cumva aceasta să încapă în mâinile străinilor: „Poporenii, laudă lor, nu-și prăpădesc pământul, ci, la întâmplare de vânzare, îl cumpără unul de la altul”⁷³.

Un alt an greu din punct de vedere agricol a fost anul 1904, când, datorită secetei și brumei timpurii, au fost distruse semănăturile, iar prețul nutrețurilor pentru animale a crescut foarte mult.

Însemnările preotului paroh Ilie de Androchovici din anul 1908 ne aduc motivația pentru care parohienii săi trebuie să achiziționeze fânuri pentru animale. Astfel, el ne mărturisește că, deși este una dintre cele mai mari localități din ținutul Gura Humorului, comunitatea sătească nu posedă fânețe, pășcători pentru animale. Astfel, părteștenii sunt nevoiți, în fiecare an, ca să apeleze la fânețele întinse ale Fondului Religionar. Nenorocirea oamenilor venea din faptul că, deși erau motivați să primească aprobarea de a folosi acele pășcători, nu li se dădea voie românilor să folosească acele terenuri, ci altora, străini de neam și de glie.

În însemnările anului 1908 este redată, într-un mod grăitor, suferința și deznădejdea țaranului în fața naturii sălbatice care-i distruge munca și-i periclitează existența. Astfel, după o secetă îndelungată, a început ploaia, care nu a conținut nici măcar pentru strângerea recoltelor de grâu, orz, ovăz și secară: „S-a apropiat secerișul și ploaia nu mai încetase. Printre ploi fu secerată sacara, carea, în snopi, au încolțit și paile au putrezit. Deci, neci grăunțe – nutrețiu pentru oameni –, neci paie – nutrețiu pentru vite – nu s-au ales. Ovăzul a început a se coace și ploile tot nu încetau. S-a răscopt ovăzul și pe apucate fu secerat și cosât. Rescopt fiind, sub seceră și coasă, s-a scuturat și paile pe jumătate putrede n-au fost de neci un folos. Din pâinea cea albă dară nu s-au ales nemică. Scârba și sărăcia țaranului gospodariu!”⁷⁴.

Observăm în rândurile scrise mai sus empatia păstorului de suflete cu enoriașii săi. De asemenea, el le plânge de milă nu numai țaranilor săraci și fără pământ, ci și acelor gospodari care, deși au muncit din greu pentru avutul lor, sunt

---

⁷² *Ibidem*, p. 8.

⁷³ *Ibidem*, p. 9.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 17.

puși în situația nefastă de a nu-și putea strânge recoltele, iar bunăstarea lor să le fie amenințată de capriciile vremii.

În continuarea însemnărilor aferente acestui an, avem informații și despre recoltele care mai constituiau încă speranța țăranului: cartofii și porumbul. Porumbul, această cereală care reprezintă principala sursă de hrană a românilor bucovineni, a putut fi recoltat în acest an capricios, salvându-se astfel întreaga regiune de la foamete.

Datorită faptului că ploaia a căzut neconținut, țăranii nu au putut recolta nici cartofii, care au înghețat pe câmp, pentru că iarna a venit mult prea devreme. De asemenea, nu au putut fi recoltate otăvile, trifoul de sămânță, strujenii tăiați, dar și netăiați au rămas și au putrezit pe câmp spre nenorocirea țăranilor care au asistat în acea iarnă la o creștere colosală a prețurilor la cereale, dar și la nutrețul vitelor: „Un car de fân au ajuns prețul de 80 până la 100 de coroane. Un jup (snop de paie) se plătea cu 40 până la 50 de bani. Un snop de strujeni costa 20 până la 30 de bani. Dară ce era mai mult nu se putea căpăta”⁷⁵.

Un ajutor nesperat le-a venit țăranilor din partea Consiliului cultural din Cernăuți, care le-a trimis fân, la preț mai scăzut, însă chiar cu acest ajutor situația era disperată.

Și preotul paroh de la Solca amintește despre faptul că venirea prematură a iernii a prins cartofii și nutrețurile pentru vite pe câmp spre deznădejdea țăranilor și așa destul de săraci.

Anii următori au fost mai buni sau mai puțin buni, în funcție de condițiile climaterice și de hărnicia țăranilor.

Preotul paroh din Horodnicul de Jos, George Vedeanu, a notat în condica cronică că, în anul 1928, în ziua Înălțării Domnului, a fost o mare revărsare de ape, cu grindină, încât în curtea casei parohiale apa măsura peste un metru înălțime. Acest lucru a dus la distrugerea semănăturilor de primăvară și sărăcirea populației⁷⁶.

Același preot arată, aferent anului 1929, că a fost foarte frig, s-a instalat un ger cumplit, iar termometrele au scăzut până la - 44° C, ceea ce a cauzat neazuri mari printre săteni.

Anul 1937 este menționat ca un an slab pentru agricultură, deoarece nu a plouat din primăvară și până în Postul Sfintei Marii. Seceta a dus la recolte slabe, iar țăranii au fost siliți să-și vândă animalele, singură sursă de venit, pentru a nu muri de foame: „Din lipsa de nutreț, 1 kg de paie ajunsese 2 lei – oamenii au fost siliți să-și vândă vitele, iar cele ce au rămas abia le-au scos din iarnă”⁷⁷.

---

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicul de Jos, *Condica cronică*, p. 55.

⁷⁷ Arhiva Parohiei Ortodoxe Bilca, *Condica cronică*, p. 29.

Un alt an neprielnic agriculturii a fost 1947, când, în data de 19 octombrie, a început să ningă încât pământul a fost acoperit cu un strat gros de zăpadă. Abia după o lună de zile locuitorii au putut strânge recolta rămasă pe câmp și să facă semănăturile de toamnă⁷⁸.

Ultimele însemnări ale preotului paroh de la Horodnic ne semnaleză că anul 1950 n-a fost de bun augur pentru săteni. Primăvara a fost friguroasă, abia în ziua prăznuirii Sfinților Împărați Constantin și Elena – 21 mai – a fost o zi frumoasă și caldă. În ziua de 13 iunie a căzut o brumă groasă ce a produs stricăciuni însemnate la semănăturile care de abia au răsărit. Nicio lună mai târziu, la 7 iulie, o ploaie torențială, însoțită de o grindină puternică, a distrus ceea ce a scăpat de brumă, pământul rămânând gol, zădărniciind astfel munca țaranului⁷⁹.

Preotul paroh din Bilca, Leon Pânzaru, a notat, aferent anului 1968, că a fost o secetă mare care a afectat sătenii, însă informațiile sunt seci, fără niciun fel de referire la modul în care s-au descurcat țaranii.

Tot din această condică aflăm și despre inundațiile distrugătoare din anii 1969 și 1970.

Viața țaranului bucovinean rămâne în continuare grea, indiferent de perioada istorică traversată, fiind în permanență la discreția intemperiilor. Lipsa unei dotări tehnologice corespunzătoare îl menține pe țaran mereu la nivelul unei agriculturi de subzistență.

Concluzii

Aspectele detaliate ale cercetării condicilor cronice din zona Rădăuților surprind o radiografie a satului românesc bucovinean din perioada stăpânirii austriece, cu preponderență între anii 1820 și 1918, până în preajma Primului Război Mondial.

Dacă la ocuparea Bucovinei de către austrieci populația românească era majoritară, în anul 1918 populația românească era supusă la tot felul de abuzuri, sărăcită și datoare băncilor sau cămătarilor.

Un alt fapt demn de remarcat este că toate instituțiile administrative imperiale erau conduse de străini, românii fiind marginalizați și excluși din rândul aparatului decizional, deși poate că ar fi fost îndreptățiți să acceadă și ei în fruntea dregătoriilor.

Cu mare greutate și la insistențele celor câțiva patrioți bucovineni, copiii țaranilor români erau primiți în școli superioare și gimnazii, unde limba de predare era germana și procesul de deznaționalizare era la ordinea zilei. Totuși, acolo unde instituțiile subordonate Curții de la Viena s-au izbit de dârzenia și tenacitatea

---

⁷⁸ Arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicul de Jos, *Condica cronicală*, p. 71.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 73.

bucovinenilor, au trebuit să fie deschise porțile școlilor apusene pentru cei care au devenit reprezentanții de seamă ai culturii bucovinene: Epaminonda Bucevschi, Ion Grămadă, Dimitrie Marmeliuc și mulți alții, care, deși au pornit din rândul modeste ale țărănimii, nu s-au descurajat și au devenit promotori ai culturii și spiritualității bucovinene.

În perioada analizată se observă o creștere a natalității și o scădere a mortalității infantile, dar și o orientare spre școală a copiilor țăranilor. Cu timpul, se înregistrează o creștere a numărului de copii care frecventau școala, ceea ce a dus la construirea mai multor clădiri pentru școli. De asemenea, a crescut numărul învățătorilor, mai ales al celor care predau în limba română, spre bucuria și satisfacția preoților parohi care sperau că acest lucru va duce la consolidarea și dezvoltarea limbii române aflată în competiție cu limba ruteană (ucraineană).

Contrar unor idei preconcepționate, care aduceau în atenție faptul că preoții erau interesați să țină poporul în întuneric, condicile cronice studiate ne îndreptătesc să afirmăm că preoții ortodocși bucovineni au fost cei care au menținut trează conștiința populației ca aparținătoare la spiritualitatea românească. Ei au fost cei mai apropiați de parohienii lor în cei 144 de ani de ocupație austriacă, au trăit și au simțit suflul celor pe care-i păstureau. Condicile cronice din Bucovina înregistrează, deși târziu, abia după 1890, pagini pline de simțire românească, unde necazul țăranului român, neputincios în fața vicisitudinilor vremii și vremurilor, este surprins frecvent în pagini memorabile, încărcate de dramatism și autenticitate.

Societățile culturale, înființate cele mai multe la inițiativa preoților și a învățătorilor, ne demonstrează dragostea acestora pentru cei aflați, fatalmente, în sărăcie și nevoi. Aceste societăți aveau menirea de a le ușura traiul celor necăjiți, de a privi lucrurile și dintr-o altă perspectivă, cea a emancipării economice, sociale și culturale.

Societățile bancare populare, de tip Raiffeissen, au fost create ca un contrabalans la ofensiva cămătarilor, care împrumutau bani țăranilor și percepeau dobânzi colosale. Societățile culturale aveau și rolul de a-i lumina pe țărani, de a-i face să cunoască și alte aspecte ale realităților contemporane, iar scopul lor declarat era acela de a le ușura viața. De aceea acestea, au militat pretutindeni, după model occidental, pentru fertilizarea pământului cu gunoi natural, introducerea unor noi soiuri de plante și pomi fructiferi, cu o producție mărită și pentru aclimatizarea unor plante tehnice necesare gospodăriei țărănești.

Alte societăți, cum erau cele de îndeletniciri tradiționale, încercau să popularizeze aceste meșteșuguri cu specific românesc, fondatorii lor știind că numai așa se va afirma o bună parte din sufletul și viața românilor aflate în permanentă concurență cu alogeni care încercau să asimileze locuitorii și să schimbe pământul care i-a primit cu brațele deschise.

Preoții parohi ortodocși erau cei care trăiau alături de țăranii pe care-i păstoreau, astfel că știau ce e în sufletul lor și la necaz și la bucurie. Pagini de o înălțătoare frumusețe, prin durerea pe care o transmit, întâlnim în condica parohială de la Pârteștii de Jos, unde preotul Ilie de Androchovicz ilustrează munca și zbulciumul țăranilor în fața nedreptăților ocupanților și a vicisitudinilor vremii. El este astfel printre semnatarii acestor condici care scrie cu regularitate, la sfârșitul anului, despre vreme, condițiile meteo și influența acestora asupra bunăstării țăranului bucovinean.

ASPECTE ALE SATULUI BUCOVINEAN ÎN CONDICILE CRONICALE

ELENA-LUMINIȚA MARTINIUC

Aspekte des Bukowiner Dorfes in den zeitgeschichtlichen Registern

(Zusammenfassung)

Die zeitgeschichtlichen Register decken erstmalige Informationen über den Raum des Bukowiner Dorfes auf, das man in voller Verwandlung unter der habsburgischen Herrschaft findet. Die Pfarrer der Gemeinden, die in diesen Registern aufschreiben, haben das gesellschaftliche, politische und ökonomische Leben der Gemeindemitglieder beschrieben, die sie als Seelsorger leiteten und mit denen die nach der Besetzungspolitik von Wiener Hof erschienenen Verwandlungen zusammen erlebten und experimentierten.

Die Aufzeichnungen, die man in diesen Registern gemacht hat, stellen Aspekte von 1820 bis zum Zweiten Weltkrieg aus den folgenden Dörfern dar: Pârteștii de Jos, Solca, Bilca, Marginea und Horodnic de Jos.

Stichworte: die Gemeinde, die Gemeinde der Pfarrer, das Register der Bukowiner Bauer, Gemeindemitglieder.

SITUAȚIA DIN BUCOVINA INTERBELICĂ REFLECTATĂ ÎN PERIODICUL CULTURAL „FĂT-FRUMOS” (1926–1940)

MARIAN OLARU

Despre Bucovina reunită în granițele statului național-unitar, în anul 1918, s-a scris mai ales în afara spațiului românesc, de către cei care au părăsit această provincie în anii dramatici de la jumătatea secolului trecut sau de către urmașii acestora, răspândiți pe cele mai diverse meridiane ale lumii: S.U.A, Canada, Germania, Austria, Israel, Australia, Franța, Rusia, Ucraina, Polonia și Ungaria. Nu puține dintre aceste scrieri privesc această perioadă în mod critic, punând-o în comparație cu „perioada habsburgică”, aceasta fiind văzută doar/mai ales în aspectele ei pozitive, după o abordare cunoscută, atașată mitului habsburgic, în care rolul „civilizator” al austrieilor în Bucovina este precumpănit. Până mai de curând, istoriografia română, atât cât a abordat această perioadă „posthabsburgică”, a abordat doar aspectele pozitive, determinate de Marea Unire din 1918, viața social-economică, politică și culturală înfloritoare din Bucovina, materializate într-o perioadă istorică foarte scurtă, de aproximativ 20 de ani. De aceea, studierea izvoarelor istorice de orice natură cade în sarcina contemporanilor, pentru o mai bună înțelegere a acestei perioade.

Publicația culturală bucovineană „Făt-Frumos”, revistă de literatură și folclor, a apărut la Suceava între anii 1926 și 1933, din 1934 și până în 1941, la Cernăuți și, între 1941 și 1944, la Râmnicu Vâlcea. Până în anul 1928, revista a apărut cu subtitlul de „revistă de literatură și folclor”, apoi subtitlul acesteia s-a schimbat în „literatură – artă – știință – viață socială”. Redactorul, și din 1929, director al acesteia, a fost Leca Morariu. În peisajul cultural interbelic, această publicație este una apreciată pentru calitatea materialului folcloric publicat, precum și a demersului teoretic însoțitor¹, fiind situată în imediata apropiere a publicațiilor românești „Grai și suflet”, coordonată de O. Densușianu, și „Anuarul Arhivei de

---

¹ Magdalena Vasilescu, *Revista „Făt Frumos” și orientarea spre folclor și etnografie*, în „Analele Bucovinei”, București, anul V, nr. 1, 1998, p. 154.

Folclor”, condus de Ion Mușlea. Publicația era apreciată ca fiind cu mult peste revista „Șezătoarea” și succesoarele acesteia. În paginile revistei găsim articole semnate de colaboratori precum: G. Voevidca, N. Drăganu, Nusi Tului, E. Nicanu, Dragoș Vitencu, Th. Capidan, Ion I. Grigore, Al Lupu, Chr. Caragea, I. E. Torouțiu, V. Bogrea, Gh. Maxim, Al. Lambrior, Ion Muslea, N. N. Răutu, V. Loichiță, D. Furtună, Pimen Constantinescu, C. Berariu, Petru Iroaie, Al. Procopovici, Victor Morariu, D. Marmeliuc, V. I. Grecu, Lucian Predescu, Al. Zavulovici, I. Urban, A. Lascarov-Moldoveanu, I. Șiadbei, Măia Cernea, I. I. Grigore, Gh. Maxim, Nuși Tulliu, R. Căndea, Tiberiu Crudu, A. C. Cuza, I. Lucian Predescu, N. N. Răutu, Aurel A. Mureșan, Măia Cernea, A. Gorovei, I. Simionescu, Al. I. Zirra, Tudor Gallia, Radu Gyr, C. Mărculescu, Perpessicius (Dumitru S. Panaitescu), Scarlat Preajbă, C. Nedelcu, P. M. Vizirescu, P. Papahagi, Traian Cantemir, Pavel-Milan Șesan și mulți alții. La revistă au colaborat Emil Briedzycki (Polonia), Virginia Zoe Giorgi-Alberti (Italia). În sumarul revistei se regăsesc pagini inedite semnate de I. E. Torouțiu, I. Agârbiceanu, V. Alecsandri, Valeriu Braniște, Epaminonda Bucevschi, V. Bumbac, B. Șt. Delavrancea, Adrian Forgaci, Teofil Frâncu, I. Bianu, Matteo Bartoli, Octavian Goga, I. C. Grădișteanu, I. Grămadă, B. P.-Hașdeu, Șt. O. Iosif, T. Maioreșcu, D. Onciul, C. Porumbescu, Al. Vlahuță, G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu ș.a. Într-o scurtă trecere în revistă a originii autorilor, constatăm că aceștia sunt din întregul areal românesc, dar și din teritorii de lângă România, precum cele locuite de istro-români.

Atunci când se împlineau zece ani de apariție a publicației „Făt-Frumos”, redactorul revistei arăta că aceasta a apărut departe de „vertiginosul clocot” metropolitan, având drept scop să înfrunte nesinceritatea, artificialul. În anul 1928, „Făt-Frumos” își lărgea cadrele programatice, incluzând în preocupări literatura, arta, știința și viața socială; acest din urmă aspect „era atât de reclamat de mezina Bucovină, de atâtea ori ultragiată de către speța detractorilor simili-profesionali, matadori ai celui mai frivol cinism, care răspund la nume ca d. p. Nichifor Crainic, Dragoș Popescu, Pamfil Șeicaru, N. Crevedia *e tuti quanti*”². Acest periodic a reușit „să răspundă real timpului și locului din care venea”³, „a știut nu numai să fluture paloșul risipitor de miasme, ci, credincios tradițiilor sale, și-a colindat cu sârg străbuna ocină, descălecând în câte o Grădină a Sfintei Vineri sau în câte o poartă de strămoșească zidire [...]. «Făt-Frumosul» Bucovinei, vlăstar al celui mai istoric pământ românesc, a cultivat în imagine, mai ales trecutul istoric și, alături de acesta, fenomenul cultural durabil”⁴. Această revistă a „ocrotit fenomenul cultural bucovinean”⁵, reușind să lupte cu înverșunare cu cel mai „feroce regionalism:

² „Făt Frumos”. Revistă de literatură și folclor (în continuare se va cita „Făt-Frumos”), anul X, nr. 1-2, 1935, p. 1.

³ *Ibidem*, p. 3.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

regionalismul capitalei; afirmând dreptul de viață, cel puțin sufletească, al oropsitei Bucovine”⁶.

Redacția publicației „Făt-Frumos” a organizat Muzeul „Ciprian Porumbescu”, în colaborare cu Banca Suceveană, a publicat 15 broșuri (până în anul 1935) și extrase din revistă, a publicat ilustrate din revista „Făt-Frumos”, lucrarea istro-română *Lu frati nostri* (1928), cartea de rugăciuni istro-române, cărți de povestiri, precum cele ale lui P. Ispirescu, a strâns o importantă subscripție publică pentru bustul lui C. Porumbescu și colecția de lucrări inedite a lui Ciprian Porumbescu. Toate aceste împliniri l-au determinat pe Constantin I. Popescu să scrie că revista „Făt-Frumos” este una dintre foarte puținele publicații „care nu s-au înfeudat niciunei superstiții efemere, ci, cultivând adevărul, se închină doar Măriei Sale, Vremea”⁷.

Dacă partea etnografică și folclorică a revistei a fost într-o oarecare măsură în atenția cercetătorilor⁸, partea de analiză socială și politică nu a fost cercetată. Prin articolele publicate, multe referitoare la evenimentele acelei perioade, făcute de cele mai multe ori de către Leca Morariu, revista constituie un important izvor istoric aflat la îndemână pasionaților și cercetătorilor acelei perioade. De altfel, în articolul-program, intitulat *Poliția literară*, Leca Morariu indică unul dintre temeiurile care l-au determinat să publice această revistă, și anume înlăturarea „mistificării” (evident se referea la literatură, dar este un principiu pe care l-a aplicat și la aprecierea vieții social-politice) și „erijarea valorilor reale promovate”⁹. Autorul articolului-program critică tarele domeniului și ale societății, precum „autoidolatria și reclamașismul, cu întregul lor convoi de cesiuni, de mistificări, [care] îmbâcsesc atmosfera”¹⁰. Pentru asanarea morală și cea a literaturii era chemat Făt-Frumos, erou popular menit „să mai ciuntească din capetele balaurești, care fojgăie în viața noastră literară”.

Din lectura articolelor dedicate vieții social-politice și culturale a provinciei, desprindem apropierea pe care colectivul de redacție, în frunte cu Leca Morariu, au avut-o pentru cercurile politice apropiate lui Ion I. Nistor și liberalilor. Aceasta face ca în perioada diverselor guverne, în care erau implicați și țărăniștii, tonul critic să fie mai vehement. Aceasta nu înseamnă că spiritul cultural-civic și tonul critic nu sunt prezente și în perioadele cât liberalii s-au aflat în diverse formule de guvernare a țării, dar acestea privesc mai ales felul în care capitala, Bucureștii și unii dintre bucureșteni (ziariști, oameni politici, înalți diriguitori ai treburilor statului ș.a.) priveau provincia, în cazul nostru Bucovina, ca parte a Regatului României Mari.

La câțiva ani după Marea Unire, în presa literară descoperim câteva dintre realitățile care tensionau raporturile dintre centrul politico-administrativ, care erau

---

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem*, p. 5.

⁸ Magdalena Vasilescu, *op. cit.*, p. 153–159.

⁹ Leca Morariu, *Poliție literară*, în „Făt Frumos”, anul I, nr. 1, 1926, p. 1.

¹⁰ *Ibidem.*

Bucureștii, și provinciile țării. În articolul *Regionalism pe din două*, aflăm că dr. Slătineanu, rectorul de atunci al Universității din Iași, se plângea de starea deplorabilă a acestei instituții și că, în aceste condiții, „te cuprinde un profund sentiment de rușine și revoltă împotriva regionalismului bucureștean, din pricina căruia merg spre ruină nu numai Iaș[i] ci, încetul, cu încetul, țara întreagă”¹¹. Conducătorul Universității ieșene propunea ca remediu față de starea de fapt, „un sănătos regionalism moldovenesc, singurul care poate reda Moldovei viața pe care i-a[u] ucis-o Bucureștii”¹². Dorind să taxeze exagerările rectorului Slătineanu, fără însă a apăra „snobismul bucureștean”, Leca Morariu pune în balanță situația Universității din Cernăuți, care nu era mai bună decât a celei din Iași. Totodată, constată că rectorul ieșean are numai pe jumătate dreptate și scrie: „Te simți a cincea roată de la car? N-ai decât să te afirmi! Dar afirmarea aceasta nu se poate obține cu o grevă ca cea a filologilor ieșeni d. p., care, unul de leac nu și-a arătat obrazul la congresul filologilor români, ținut în aprilie 1925, la București!”¹³

Un bun prilej de reflecție despre demnitate, curaj și minciună în societatea românească a vremii îl oferă aducerea osemintelor lui Ion Grămadă, eroul de la Cireșoia, care era înhumat în Dealul Tătărașilor, la Suceava, în vara lui 1926. Leca Morariu consideră, pe bună dreptate, că „peste marginea pragului celor veșnice îi mulțumim lui Ion Grămadă că ne-a răzbunat și că el, răzvrătitul, alină suferința tuturor adevăraților dezertori rămași în armata minciunii austriece!”¹⁴.

În Bucovina vremii erau în curs unele schimbări legate de introducerea legislației din Regat și adoptarea uniforme pentru elevi. În școlile în care cursurile erau urmate și de copii români, aceștia veneau la școală, pe vremea stăpânirii austriece, în costum popular. Leca Morariu consideră că ordinul Ministerului Educației, acela de a introduce uniforme școlare, era o „măimăuțareală englezească”. De aceea, profesorii din Câmpulung Moldovenesc și din Suceava au votat o moțiune prin care cereau menținerea portului românesc. În articolul menționat autorul scria: „Costumul românesc ar avea și misiunea și efectul de a curăța portul din anumite regiuni de influențe străine. Și nădăjduim că bieții noștri copii de la țară vor fi îngăduiți să calce pragul școlii în haina lor (pe care le-o permitea până și stăpânirea austriacă!) și nu vor fi nevoiți să se împăuneze cu kakiul în care sârmanii cercetași își tremură genunchele goale pe cele colțuri de stradă, de hatârul atâtor sterile «defilări!»”¹⁵.

O privire asupra situației presei literare din provincie, comparată cu cea bucureșteană, se regăsește în articolul *Regionalism și capitalism*. Atunci când N. N. Vasiliu afirma (în publicația „Țara de Jos”, anul IV, nr. 2–3, 1927), că

---

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 4, 1926, p. 97.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 5, 1926, p. 160.

singura preocupare a revistelor de provincie ar fost aceea de a ajunge la nivelul celor bucureștene, Leca Morariu îl taxează pe autor ca fiind superficial, amintind că erau în țară destule reviste culturale de certă valoare, precum „Freamăt” (Focșani), „Gândul nostru” (Iași), „Slove” (Calafat) și „Făt-Frumos” (Suceava). Era revolta intelectualului din provincia fecundă a unui „localism creator”, care a dezvoltat o bogată mișcare culturală, literară și de idei, demnă de a intra în dialog – de la egal la egal – cu capitala țării (aici, termenul „capitalism” este derivat de Leca Morariu de la capitală). Autorul deplânge preocuparea unora de a administra necinstit banul public (ca, de exemplu, Grigore Tabacaru de la Iași, care dorea să „cucerească” o catedră de pedagogie și la Universitatea din Cernăuți). Leca Morariu se pronunță aprig pentru a apăra „biata noastră cultură «regională» împotriva iluștrilor mentori bucureșteni, care măsoară cultura după... lungimea manșetelor!”¹⁶. În pasajul citat se face referire la decanul Facultății de Drept din Cernăuți, care, în 1923, afirma că exponenții culturali ai Bucovinei erau „abia la prima generație de manșete”, acesta fiind, după respectivul decan, nivelul cultural al provinciei. Aprecierea universitarului cernăuțean îi prilejuiește lui Leca Morariu să scrie că „regionalismul nostru, și nu numai al nostru, dar Dumnezeu știe și de cel al Ardealului și cel al Basarabiei – n-are nevoie (...) de pomenitul «nivel»”¹⁷.

La nouă ani de la Unire, încă se mențineau diferențe de „mentalitate și intelectuale” între provinciile reunite cu Țara, în anul 1918. Acest lucru îl sesizează același N. N. Vasiliu, care devine ținta criticilor lui Leca Morariu, atunci când afirmă că „prin Ițcani și Predeal, nu se intră într-o țară de barbarie”¹⁸, așa cum afirmase cu câțiva ani mai înainte N. Iorga. Starea aceasta, de afirmare a așa-zisei superiorități a centrului față de provincie, a fost taxată de Leca Morariu și atunci când criticul bucureștean Paul I. Papadopol a intrat în dispută cu I. E. Torouțiu. Cu acest prilej, Papadopol afirma, în „Universul literar”, că Victor Morariu, colaborator al periodicei „Floarea-soarelui”, era un necunoscut pentru mișcarea culturală a vremii. Norocul lui Paul I. Papadopol era acela de a se fi născut în „centrul culturii românești”¹⁹, așa cum se recomanda pe sine.

Uneori, lipsa de profesionalism și neinformarea unora dintre corespondenții presei culturale bucureștene determină nedumerire și revoltă în Bucovina și în paginile periodicei „Făt-Frumos”. Așa este cazul corespondentului ziarului „Rampa”, care, neinformată fiind, scria, în 1 octombrie 1928, că Reuniunea „Ciprian Porumbescu” nu s-a gândit la reprezentarea operetei *Crai Nou* a compozitorului bucovinean, în Anul aniversar „Ciprian Porumbescu”. În fapt, informarea corespondentului de la „Rampa” s-a făcut incomplet, acesta parcurgând doar unele dintre numerele „Glasului Bucovinei” și omițând tocmai pe acelea care contraveneau „știrii” culturale prezentate. Atunci, din 1922 și până în anul 1925, în

---

¹⁶ Idem, anul II, nr. 3, 1927, p. 94–95.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Idem, anul II, nr. 4, 1927, p. 126–127.

¹⁹ Idem, anul III, nr. 4, 1928, p. 100.

orașele Vatra Dornei, Rădăuți și Botoșani au fost nu mai puțin de opt reprezentații ale operetei *Crai Nou* și, bineînțeles, și în anul 1928 au fost ținute astfel de reprezentații.

Împlinirea a zece ani de la unirea Bucovinei cu România a găsit autoritățile vremii într-un gol de inspirație și de reverență față de gestul făcut de bucovineni la 27 octombrie și, respectiv, 28 noiembrie 1918. Era într-o vreme când la putere venise, după o perioadă politică extrem de tensionată, un guvern țărănist, condus de Iuliu Maniu, și, conform regulilor de atunci, acesta se pregătea pentru alegerile ce au avut loc pe 12 decembrie 1928, la Camera și între 15 și 19 decembrie 1928, la Senat. Politicianismul își arăta roadele și determina reacții puternice de condamnare din partea unora dintre membrii elitei bucovinene. În articolului *28 noiembrie (10 ani de la Unire)*, Leca Morariu scrie despre nevoia de sărbătoare a României, o țară „nepoliticianistă și, mai ales, neciocoită”. Autorul scrie admirativ despre Ion I. Nistor, care a ținut pe 27 noiembrie și 28 noiembrie 1928, în Aula Universității din Cernăuți și în Sala Sinodală, două conferințe, care au dat „informația istorică și răscolirea sufletească, atât de cerute de momente ca acestea”²⁰. Au fost de față Ioan Inculeț, pentru Basarabia; C. Brătescu, pentru Dobrogea, V. Loichiță, pentru Banat și Sextil Pușcariu, pentru Ardeal. Așa cum aprecia Leca Morariu, pentru că România se afla sub semnul politicianismului, „autoritățile au fost prezente numai prin agenții săi de poliție și de siguranță”²¹. Pentru această situație creată în Bucovina, la zece ani de la unire, justificarea autorităților nu a fost una care să calmeze sau să-i mulțumească pe locuitorii acestei provincii, care și-au adus aminte că s-au unit cu Țara, în 1918, fără condiții: „Cu concursul (atât de steril) al autorităților, s-a crezut că Unirea Bucovinei trebuie sărbătorită cu Unirea Ardealului, la 1 Decembrie”. La data indicată, tot Ion I. Nistor a conferențiat pe această temă. Leca Morariu concluzionează: „De aceea, voi, moldoveni ai Bucovinei, nu pregetați de a-l sărbători pe al nostru 28 noiembrie și, fie chiar în pofida poliției (cum a fost cazul în al 10-lea an de la Unire!), nu pregetați să arborati sfântul nostru simbol, în culorile curcubeului, vestitor de senin. [...] Arborati-l în cel mai tainic adânc al sufletului vostru, sfințit prin suferință”²².

În deceniul al treilea al secolului al XX-lea, preocuparea presei bucovinene a fost una deosebită pentru reflectarea situației minorităților, mai ales că, la fondarea sistemului de la Versailles, asupra României s-au făcut presiuni pe această temă de către marile puteri învingătoare. De asemenea, în epocă au fost numeroase plângerile unora dintre minoritarii Bucovinei către Consiliul Ligii Națiunilor, la Geneva, care reclamau nerespectarea Tratatului Minorităților de către România. Într-un articol dedicat chestiunii amintite, Leca Morariu subliniază, mai ales, poziția lui Aristide Briand, reprezentantul Franței. Acesta, luând în considerare dreptul inalienabil al minorităților de a solicita aplicarea tratatului din 1919,

---

²⁰ Idem, anul III, nr. 6, 1928, p. 202.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

consemnează: „Trebuie evitat [...] de a se crea o instanță de judecată în fața căreia cetățenii să poată pleda împotriva propriilor guverne”²³. În același context, consemnăm și îngrijorarea lui Leca Morariu față de atitudinea guvernului moscovit, privitoare la chestiunile „litigioase” dintre România și U.R.S.S. Autorul reproduce, din „Izvestia”, unele pasaje care prezintă punctul de vedere sovietic. Nouă ni se par explicite cele ce urmează: „Față de declarațiile ministrului român de externe, că Protocolul «Litvinov» ar însemna recunoașterea și asigurarea definitivă a granițelor actuale, constatăm că aceste iluzii sunt lipsite de temei. Protocolul nu rezolvă chestiunile litigioase pendinte între Rusia Sovietică și România. Renunțarea la război nu poate fi și o renunțare la drepturile sovietelor asupra teritoriului ocupat (!) de România”²⁴.

În mai multe numere al periodicalului „Făt-Frumos” sunt prezentate, cu îngrijorare, evenimentele din anul 1929 din partea de nord a Bucovinei pe tema calendarului și a sărbătoririi Paștelui. După cum aflăm din publicația amintită, la 12–13 iunie 1928, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a stabilit, în conformitate cu principiile Consiliului Ecumenic de la Niceea, ca ziua de 31 martie 1929 să fie sărbătorită ca prima zi a Paștelui din anul 1929. Hotărârea Sfântului Sinod a provocat reacții de rezistență în partea septentrională a Moldovei și a Basarabiei. Mai mult, în februarie 1929, a fost pusă în circulație o carte poștală cu semnătura patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, prin care se amintea că ziua de 31 martie 1929 urma să fie prima zi a Paștelui. Având semnale că minoritarii de rit vechi din provinciile reunite cu Țara nu privesc cu ochi buni această hotărâre a B.O.R., Sfântul Sinod revine, în 8 martie 1929, cu precizarea că fiecare biserică avea a sărbători Sfintele Paști cum va crede de cuviință. Adică, ortodocșii de rit vechi din Bucovina și din Basarabia puteau sărbători Paștele începând cu 5 mai 1929. La conturarea acestei hotărâri de schimbare a contribuit mitropolitul Gurie din Chișinău și părintele Visarion al Hotinului²⁵. În acest context putem constata, împreună cu autorul articolului, că față de măsura Sf. Sinod, încă din decembrie 1928 s-a pornit o adevărată răzmeriță în partea de nord a Bucovinei, sub sloganul „Teperi, svaboda!” („Acum, libertate!”). În preajma sărbătoririi Paștelui pe stil nou, în mai multe sate locuitorii s-au revoltat și i-au obligat pe preoții locului să le predea cheile de la biserici, să promită că vor ține serviciul divin, aferent acestei mari sărbători creștinești, pe stil vechi, pe 5 mai 1929. Din articolul *Anarhia din nordul Bucovinei. După acte oficiale*²⁶, aflăm că s-au răscolat în Duminica Floriilor, joi, 28 martie 1929, unii dintre locuitorii din Vășcăuți pe Ceremuș (unde s-a înființat și un „soviet”, care controla situația); locuitorii din Slobozia Banilei; apoi cei din comuna Milie, din Plasa Răstoacelor; din Ceahor, de lângă Vășcăuți; vineri, 29 martie 1929, s-au răscolat cei din Stăneștii de Jos și Stăneștii de Sus, pe

---

²³ *Problema minorităților în discuția Ligii Națiunilor*, în Idem, anul IV, nr. 1, 1929, p. 21.

²⁴ *Protocolul de la Moscova*, în *Ibidem*, p. 28.

²⁵ *Ibidem*, p. 46.

²⁶ Idem, anul IV, nr. 2, 1929, p. 71–74.

Ceremuș și cei din comuna Ispas, din Plasa Răstoacelor. În unele locuri, evenimentele au urmat un curs dramatic, așa cum consemna preotul Antonie Tofan: „Oamenii de ordine, preoții și toți conducătorii buni și loiali sunt amenințați cu moartea. Chiar și copiii, elevii școalelor primare, refuză de a spune rugăciunile cu «Hristos a înviat!». [...] Autoritățile nu ne iau în apărare, nici cele administrative, nici cele judecătorești, nici cele militare și de siguranță”²⁷. Documentele vremii consemnează că și în alte localități din Bucovina au avut loc astfel de evenimente: Berbești, Zeleneu, Călinești pe Ceremuș, Mărăcineni – în plasa Răstoacelor, Carapciu pe Ceremuș, Zamostea, Vilaucea etc.

În epocă sunt cunoscute raporturile tensionate care au existat între unii dintre liderii minorității ucrainene și autoritățile statului român, multe dintre acestea determinate de eșecul proiectului politic de existență a unui stat ucrainean independent, datorat instaurării ocupației sovietelor asupra Ucrainei, dar și de dorința administrației românești de a realiza o centralizare rapidă și eficientă a statului, în optica acelei vremi. În acest context, sesizând substratul profund al mișcărilor rutenilor, cel care semna cu pseudonimul Maur scria: „În legătură cu aceste mișcări anarhice îndreptate, în primul rând, împotriva noii orânduiri pascalicești, să reținem că cei ce le-au pus în scenă și le întrețin urmăresc, de fapt, țeluri mai mari. Nu avem în fața noastră numai o mișcare, să-i zicem antibisericească; temeiurile și rostrurile ei sunt de natură evident politică. [...] Planul distrugerii a tot ce este românesc în aceste părți ale Bucovinei e în plină aplicare, metodic și sigur. Iar noi... polemizăm!”²⁸. Pentru a întări cele afirmate mai sus, semnatarul articolului scria că pe 29 martie 1929, la Stănești de Jos, preotul E. Malec a afirmat: „Nu ne trebuie Paști românești, popă românesc și învățător român!”²⁹.

În același timp, autoritățile statului român, venite la putere în noiembrie–decembrie 1928, care aveau o altă viziune față de problema drepturilor și libertăților minorităților naționale, manifestau o atitudine binevoitoare față de tendințele naționaliste ale ucrainenilor bucovineni, mai ales ale acelor din satul Toporăuți, unde un oarecare Karaklia dezvoltă o mișcare de emancipare în jurul Cabinetului de lectură, susținut de publicația „Ceas”. Toate acestea se făceau în condițiile în care biserica lui Miron Barnovschi era prezentată de ucraineni ca fiind „ridicată de turci” și, datorită ignoranței prefectului Neamțu, Societatea Academică Studențească „Junimea” era împiedicată să ridice în același sat o Casă de citire pentru români. Presiunile de slavizare forțată a satului Toporăuți („Republica lui Karaklia”) erau evidente atunci pentru că, ori de câte ori cantorul român Dobre se plângea în ziarele de limba română de „patima coloniștilor moldoveni din capitala republicii Karaklia”, autoritățile se dovedeau surde la aceste mesaje și cantorul

---

²⁷ *Ibidem*, p. 74.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

trebuia să își pună noi geamuri la casă³⁰. Explicația acestui fapt o găsim ceva mai încolo, în articolul intitulat *Karaklia*³¹. Conform acestui articol și după informațiile publicate de Pamfil Șeicaru în ziarul „Curentul” (nr. 617, 1929), Karaklia a fost un iredentist ucrainean de nuanță rusofilă, care a fost dat afară din învățământ de autoritățile austriece, în vremea când Bucovina era parte a imperiului dualist. După înființarea P.N.Ț., Karaklia a devenit membru al acestui partid și șef al organizației județene a P.N.Ț. din Cernăuți³². Apoi, ministrul Instrucțiunii Publice, Nicolae Costăchescu, l-a reprimat pe Karaklia în învățământ, l-a numit director de școală și acesta a fost despăgubit de statul român cu 800 000 lei, pentru perioada cât fusese dat afară din învățământ³³.

Între informațiile importante le regăsim pe cele din articolul *Oropsirea Bucovinei*³⁴, scris de Al. Gir, în același ton cu acela privitor la sărbătorirea a zece ani de la Unire: „Singură Bucovina a fost oropsită și îndosită ca Cenușăreasa din poveste. Când, în noiembrie, anul trecut, Bucovina se pregătea să îmbrace haine de sărbătoare în cinstea zilei, care în toamna anului 1918 îi adusesese libertatea națională, i s-a interzis bucuria pentru care se pregătea. Îi rămăsese, totuși, Bucovinei speranța că anul acesta va aduce pentru dânsa un semn de mai festivă atenție. Semnul acesta nu s-a produs, însă, căci, prin simpla serbare de 10 Mai, cu caracter pur local, nu va pretinde cineva că s-a dat Bucovinei toată cinstirea la care ar fi avut dreptul”³⁵.

În aceeași vreme, acum idealizată de contemporanii noștri, problema manualelor școlare era abordată sub titlul *Eternele noi manuale didactice*, semnat de Fr. Vrânceanu, din care reținem următoarele aprecieri: „O adevărată pacoste pe capul bieților elevi aceste manuale didactice! Nu trece an școlar fără ca să nu fie revizuite și adăugite (totdeauna după «noua» programă analitică) sau, pur și

---

³⁰ *Ibidem*, nr. 6, 1929, p. 215.

³¹ *Ibidem*, p. 230–231.

³² Absurdul situației era acela că Teofil Sauciuc-Săveanu, presupus exponent al românismului din această provincie, îl avea ca șef politic pe Karaklia.

³³ Că este vorba de o abordare mai largă a problemei minorităților în guvernarea țărănistă reiese și dintr-un articol ulterior, *Utopia minoritară*, din care aflăm că Teofil Sauciuc-Săveanu susținea următoarele, criticate de autor: „Acești copii, care vorbesc în limba maternă, vor învăța mai bine în limba română, dacă vor avea posibilitatea în cei dintâi ani ai învățământului primar să învețe și două ore pe săptămână în limba lor maternă”. Cf. „Făt-Frumos”, anul IV, nr. 6, 1929, p. 232. Disputa pe problema drepturilor minorităților naționale își va mai găsi loc în revista „Făt-Frumos”: „Fulgerați de îndârjită durere, vestim românilor că moldovenia din Nordul Bucovinei, după necurmată boliște politicianistă, a răposat (vremelnic) în februarie 1930, de când șase ore de limba ucraineană în școlile primare de peste Prut vor să ni-i înstrăineze până și pe nevinovații copii ai proaspeților coloniști români din... republica Karaklia și Dutczak”. Cf. „Făt-Frumos”, anul V, nr. 2, 1930, p. 49. Tot aici, la p. 76, găsim articolul *Iuda Iacobanul!* Din acesta aflăm că deputatul I. Iacoban a fost exclus din Societatea Studențească „Junimea”, cu calificativul *cum infamia*, pentru că a susținut că elevii ucraineni ar fi putut studia limba maternă, în școală, câte șase ore pe săptămână.

³⁴ „Făt-Frumos”, anul IV, nr. 2, 1929, p. 49–50.

³⁵ *Ibidem*.

simplic, înlocuite cu altele”³⁶. Introducerea unor astfel de manuale în circuitul didactic (biblioteci, „lădițe școlare” pentru elevii sărmani etc.) atrage, în final, vânzarea la kilogram a celor ieșite din uz, „căci alt rost nu li se va găsi”³⁷. Aceeași chestiune a fost reluată și în articolul *Recenzii*³⁸, în care se subliniază „modificarea pripită” a programei școlare și graba cu care autorii au fost obligați să alcătuiască manuale școlare. Așa era cazul lui G. I. Chelaru, care a „improvizat” la repezeală *Cartea de Limba română pentru clasa a V-a*: „Graba cu care au trebuit să lucreze ar fi doar o circumstanță atenuantă, care nicidecum nu scuză inadvertențe și lipsuri”³⁹, ca acelea pe care autorul le prezenta mai pe larg.

În publicația „Făt-Frumos” este prezentată și activitatea periodicelor culturale cernăuțene „«Codrul Cosminului». Buletinul Facultății de Științe de la Cernăuți”, „Revista Filologică”, „Junimea literară”, „Candela”. Apariția unei noi publicații, „Tribuna”, ar fi putut însemna încă o contribuție la culturalitatea Bucovinei (*Bucovina intens culturală*⁴⁰), mai ales că directorul acestui periodic era C. Loghin. Premisele păreau a fi promițătoare, având în vedere că, de la primul număr al acestui periodic, redacția și-a afirmat dorința de a fi independentă, pentru că semnatarii articolelor nu fuseseră implicați în politică, în administrație și nu râvniseră „onoruri oficiale”⁴¹. Dar redacția „Tribunei”, al cărei debut avea stângăciile inerente oricărui început, alături de o doză substanțială de „demagogism” jurnalistic, procedează la un atac neinspirat la adresa singurului ziar bucovinean ce apărea, de peste zece ani, „Glasul Bucovinei”, scriind „bălțata exagerare”: „Zece ani de existență a «Glasului Bucovinei» înseamnă zece ani de strădanie eroică pentru a îngropa prestigiul jurnalisticii românești din Bucovina”⁴². Pornind de la această stare de fapt, autorul necunoscut al articolului (probabil Leca Morariu) procedează la aducerea cu picioarele pe pământ a redactorilor de la „Tribuna”, demolând unele dintre articolele mai puțin bine scrise. Critica apărătorului ziarului „Glasul Bucovinei” pornește de la cronicile teatrale neinspirate ale lui C. Loghin, asemănate cu un „chestionar pentru bacalaureat”, „spălăcitul necrolog” al aceluiași autor pentru C. Berariu, „opintirile” lui Loghin pentru lămurirea schiței lui D. Protopopescu, *Jimmy, Jack, Sam și Harry* etc. Analiza minuțioasă a diferitelor articole din „Tribuna” dovedește faptul că această publicație nu era suficient de informată, că ea cuprindea numeroase articole cu inexactități și că numai independentă nu era, pentru că „nu poate vedea dincolo de gardul simpatiilor ei personale”⁴³. Pentru că scrisese un articol de atitudine

³⁶ *Ibidem*, nr. 6, 1929, p. 224.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Idem*, anul V, nr. 2, 1930, p. 69.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Cronică*, în *Idem*, anul IV, nr. 6, 1929, p. 228.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 229.

polemică, autorul nu uită să prezinte și lucrurile bune ale „Tribunei” și anume: „înfierarea nemaipomenitei camelote politicianiste, că primarul Cernăuților, Nicu Sauciuc, subvenționează Conservatorul cernăuțean cu 5 000 lei, iar fanfara Uzinei Tramvaielor [din] Cernăuți cu 200 000 lei”⁴⁴. Finalul articolului este tonic și invită la sporire culturală: „Și fiindcă cerem pentru presa noastră bucovineană stimulentele emulației, îi urăm tinerei «Tribune» să izbutască a se dezbăra de pasiunea juneții (care, mai apoi, poate ajunge intempestivă și blestemată patimă) și să-și afle, în sfârșit, cărările cele trainice”⁴⁵. Peste ani, situația Conservatorului din Cernăuți a revenit în atenția publicației „Făt-Frumos”, dovedindu-se că multe dintre observațiile presei culturale din provinciei nu au fost luate în seamă. De exemplu, în articolul *Conservatorul cernăuțean* (nr. 3, 1938), aflăm că bugetul instituției din capitala Bucovinei avea doar 1/5 din bugetul anual al Conservatorului din Cluj. În timp ce Conservatorul din Ardeal avea 3,8 milioane de lei, la 200 de studenți, cel din Cernăuți avea doar 800 000 de lei, la 225 de studenți, din care 51% erau români. În același timp, la instituția cernăuțeană, în 1938, activau numeroși profesori neretribuți⁴⁶.

În calitatea sa de periodic cultural, „Făt-Frumos” critică exagerările politicianiste și aservirea unora dintre intelectuali. Așa este cazul profesorului Traian Brăileanu, care a publicat, în „Înfrățirea românească” (Cluj), o cronică demolatoare la adresa celor care au scris lucrarea aniversară *Zece ani de la Unirea Bucovinei, 1918–1928*. Între semnatarii lucrării aniversare îi găsim pe I. Nistor, R. Căndea, A. Ieșan, Em. Iliuț, Aurel Morariu, G. Rotică ș. a. Titlul articolului semnat de Traian Brăileanu este ilustrativ pentru conținutul și modalitatea de analiză asumate de universitarul cernăuțean: *Literatura politicienilor jidoviți*. Autorul articolului din „Făt-Frumos” califică scrierea lui Traian Brăileanu drept rezultat al „ranchiunelor individuale”, care s-au produs împotriva celui mai talentat director de bibliotecă universitară – C. Mandicevschi, a eruditului cărturar și om de școală – Em. Iliuț și a multor alora, nedreptățiți în același fel⁴⁷.

În același spirit, publicația „Făt-Frumos”, în articolul *Sânzienii Sucevei*, critică delăsarea și lipsa de interes a vremelnicilor zilei, care n-au făcut mai multe pentru sărbătorirea Sânzienelor la Suceava: „Niciodată, nici chiar în restriștea războiului, Sânzienii n-au adunat atât de puțin norod ca anul acesta! [...] Anii trecuți îl vedeai în urma raclei Sfântului, asudând de-a valma cu poporul, pe ministrul I. Nistor, pe T. Sauciuc-Săveanu [...]. În fruntea celor cu odăjdii pășea mitropolitul Nectarie”⁴⁸. În acest context, reținem și consemnarea *Al doilea bogdănesc descălecat în Bucovina*, care se referă la revenirea pe plaiurile septentrionului moldav a lui George-Bogdan Duică. Acesta a vizitat Bucovina,

---

⁴⁴ *Ibidem*, p. 230.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Idem*, anul XIII, nr. 3, 1938, p. 111–112.

⁴⁷ *Idem*, anul IV, nr. 6, 1929, p. 230.

⁴⁸ *Idem*, anul V, nr. 3, 1930, p. 114.

între 12 și 23 mai 1930, trecând prin localitățile Putna, Sucevița, Rădăuți, Cernăuți (14–17 mai) și Suceava (21 mai). Lumea culturală bucovineană s-a grăbit să-l întâmpine cum se cuvine pe ardeleanul care slujise pe vremuri mișcarea cultural-națională a românilor din această provincie, numai „oficialitatea zilelor noastre n-a spurcat cu nicio atenție aceste sărbători”⁴⁹.

Nu scapă spiritului critic al redacției nici simulacrul de bacalaureat, când, pentru nepotul lui Gafencu, secretarul general de la Comerț și Industrie, „bacalaureatul Sucevei a trebuit cu nepusă masă mutat la Fălticeni, după ce, apoi, în locul cutărui profesor de română, de la Suceava, s-a comandat direct de la București o profesoară (fostă bonă franțuzească a nepotului, de nu, poate chiar nepoată a lui I. Maniu) pentru examenul de română”⁵⁰. Lumea bucovineană care uitase manifestările similare din vremea stăpânirii austriece și, poate, mai puțin deprinsă cu practicile politicianiste din Vechiul Regat, condamnă prin scrisul lui Leca Morariu aceste manifestări. Acesta, cel puțin în parte, considera guvernul Maniu ca „cel mai neromânesc guvern, dar și cel mai prost gospodar ce l-a avut România Mare”⁵¹. Aprecierea aceasta avea în vedere optica diferită a țărăniștilor în chestiunea drepturilor minorităților naționale și faptul că fuseseră introduse impozite mai mari (care reprezentau 50 % din venitul net, după părerea autorului).

Bucovina este privită de autorii diverselor articole din „Făt-Frumos” ca fiind o provincie „intens-culturală”, la aceasta contribuind activitatea prodigioasă a unor societăți culturale, de tradiție în Bucovina, precum și eforturile diverse făcute pentru consolidarea unirii din 1918. În provincie sunt dese turneele realizate de diverse trupe de artiști, precum cele ale Teatrului Național din Iași, ale Teatrului Național din București, în frunte cu Maria Filotti, precum și spectacolele realizate, până la desființarea sa, de către Teatrul Național din Cernăuți⁵². Alături de aceste marcante evenimente culturale, care se petreceau la Cernăuți, la Suceava și Rădăuți, la Câmpulung și Vatra Dornei, periodicul pe care-l prezentăm consemnează despre *Destoinicia bucovineană*⁵³, adică înființarea de către I. E. Torouțiu a Institutului de Arte Grafice „Bucovina”, la București. Această rodnică instituție culturală, înființată de un bucovinean în capitala țării era considerată de autorul periodicului „un triumf al expansiunii pe care intens-culturala Bucovina știe oriunde să și-o cucerească”⁵⁴.

Într-o lume cu suișuri și coborâșuri, cu schimbări produse de anii marii crize economice, afectând lumea atunci, sunt prezentate faptele culturale ale vremii. În 1930, Leca Morariu consemna revirimentul cultural în cel mai mare oraș al provinciei: „Cernăuți[i] public[i], trăitor[i] sufletește până acum numai oficial

---

⁴⁹ *Ibidem*, p. 114.

⁵⁰ *Simulacrul de bacalaureat, Ibidem*, p. 115.

⁵¹ *Idem*, anul V, nr. 2, 1930, p. 150.

⁵² *Ibidem*, nr. 6, 1930, p. 215.

⁵³ *Idem*, anul V, nr. 5, 1930, p. 182.

⁵⁴ *Ibidem*.

(Universitate, Teatru, Conservator), urmând, poate [...] pilda Sucevei, s-a[u] trezit anul acesta de-a binelea. Societatea pentru Cultură nu numai că și-a reorganizat biblioteca, ci într-o Universitate liberă a încercat prima serie de cursuri”⁵⁵. În același sens sunt menționate: „Armonia”, Conservatorul din Cernăuți, Teatrul Național din Cernăuți, Opera de Stat, Liga Culturală, Societatea „Meseriașul Român” etc. Tabloul acesta este completat de conferința *Zece ani de viață universitară*, a lui Ion I. Nistor, dedicată *Decadei Universității românești de la Cernăuți*, care pune accentul asupra celor zece ani de muncă științifică românească din capitala Bucovinei. Acest fapt se materializa în studii și articole de înaltă ținută, publicate în periodice culturale precum „Codrii Cosminului”, „Revista filologică”, „Buletinul «Mihai Eminescu»”, „Buletinul Facultății de Științe”, „Candela”, „Junimea literară” și „Făt-Frumos”⁵⁶.

Privită din perspectiva contribuției la dezvoltarea culturii românești, Universitatea din Cernăuți era una prodigioasă, însă, treptat, se insinuează în conștiința publică locală ideea că cercurile puterii din București nu o apreciau și nu o susțineau pe măsura valorii ei. Pentru vremurile care aveau să vină, pentru marginala provincie Bucovina este sugestiv titlul articolului: *De la cea mai neglijată Universitate a României*. În acesta se subliniază eforturile înnoitoare ale universitarilor cernăuțeni. Astfel, Traian Brăileanu publică studiul *L'état de la commune morale. Essai philosophique*, în „Revue internationale de sociologie”; pe lângă Seminarul român de literatură modernă și folclor s-a înființat un muzeu; Ion I. Nistor susținea, cu prilejul celei de a 13-a aniversări a Universității românești din Cernăuți, conferința *Ctitorii românești în Polonia*, care se înscria prestigios în cei 25 de ani de cursuri populare; o bună primire a avut în lumea culturii din Cernăuți și Cercul cultural franco-român, la care au activat Traian Brăileanu, Al. Ieșan, Silvestru Găină, Irina Balmuș și E. Kallos; Seminarul pedagogic era strălucit susținut de C. Narly; în aceeași notă a excelenței funcționa și Institutul de istorie și limbă, condus de Ion I. Nistor și V. Grecu; din anul universitar 1931/1932, au fost introduse cursuri de limba italiană, susținute de dr. Edgardo Giorgi-Alberti⁵⁷. În acest context, merită amintită și consemnarea dezvelirii bustului lui Eminescu la Cernăuți, în 7 decembrie 1930: „Ne-am închinat simbolului bucuriei că cel ce-a știut să vadă real «din Boian la Vatra Dornei» s-a înfipt în cătrănită inimă a înstrăinării bucovinene”⁵⁸.

Revista „Făt-Frumos” consemna între marile realizări culturale ale perioadei interbelice existența Corului mitropolitan condus, din anul 1922, de Alex Zavulovici. Personalitate de marcă a muzicii corale românești, Zavulovici s-a impus ca dirijor al unui cor de 1 500 de voci, la Concursul „Tinerimea română”, din București, unde a obținut locul întâi, în anul 1921; a dirijat Corul Asociației

---

⁵⁵ *Trezirea Cernăuților*, în Idem, nr. 6, 1930, p. 216.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 216–217.

⁵⁷ Idem, anul VII, nr. 1–2, 1932, p. 82–83.

⁵⁸ Idem, anul V, nr. 6, 1930, p. 216–217.

Învățătorilor din Cernăuți, între 1913 și 1914, Corul Regimentului 3 din Cernăuți, compus din 140 de soldați. Despre acest intelectual român din Bucovina, în articolul *Corul mitropolitan sau mai bine-zis Alex Zavulovici*, se scria: „A lui este toată faima Corului mitropolitan de la Cernăuți și ale robusteii lui energii sunt concertele jubiliare (de zece ani de vârstă); a purtat, de curând, șuvoi de cântare românească prin centre – unele atât de părăsite – ale Bucovinei: Suceava (23 oct.), Cozmeni (26 oct.) și Storojineț (18 dec.)”⁵⁹. În același număr al revistei se

⁵⁹ Idem, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 290–291. Din expunerea lui Leca Morariu aflăm că Zavulovici, elogiât în presa vremii pentru meritele sale artistice deosebite („Czernowitzer Allegemaine”), cel care „a dat totul și n-a luat nimic”, și-a început activitatea de conducător de cor la 3 iunie 1912, cu Corul Școlii Normale din Cernăuți, care cânta la centenarul nașterii istoricului Eudoxiu Hrmuzaki. Alexandru Zavulovici a studiat la Gimnaziul greco-oriental din Suceava (1902–1906); în paralel studiază și vioara, cu Severin Procopovici și Joseph Steinbach. A urmat cursurile Școlii Normale de Învățători (1906–1912); a studiat la Societatea Filarmonică din Cernăuți (Verein Forterung der Tankust in der Bukowina) cu Hans Horner (orgă și compoziție), Otokar Hrimaly (armonie și contrapunct) și Alfred Schluter (canto, viară), la Academia de Muzică și Artă Dramatică din Viena, cu Eusebie Mandicevschi (muzicologie, armonie, contrapunct), Gottfried Feist (vioară, metodică și literatură muzicală) și Franz Bogger (solfegiu și canto) și la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cernăuți, cu Alexandru Zira (armonie, contrapunct), George Pavel (vioară, dirijat orchestra) și Ion Vasilache (muzică bisericească). A înregistrat succese deosebite cu Corul învățătorilor din districtul Cernăuți (16 mai 1914), cu care a participat la comemorarea a unui sfert de veac de la moartea lui Eminescu (15 iunie 1914; la această manifestare discursul festiv a fost ținut de Sextil Pușcariu, iar trupa de teatru „Petre Licu”, condusă de Belcot, a jucat pe scena Teatrului Municipal din Cernăuți). După război, Alexandru Zavulovici a condus Corul mixt al Școlii Normale, cu 140 de elevi și eleve, care a cântat în fața regelui Ferdinand I (18 mai 1920). În aceeași formulă a concertat și la Rădăuți, la Vatra Dornei, Chișinău și Iași. A colaborat la spectacolele Societății „Armonia” din Cernăuți, la cele ale Teatrului Național din Cernăuți. A colaborat cu Opera Română din București, a fost prezent cu spectacole în localități precum Roșă, Mahala, Toporăuți, Noua Sulița, Orhei, Siret, Câmpulung etc. La momentul rostirii cuvântării de către Leca Morariu, acesta înregistrează 114 manifestări culturale și spectacole organizate sau la care au participat corurile conduse de Zavulovici. Dintre toate, cea mai remarcabilă realizare, ține să precizeze Leca Morariu, a fost dirijarea corului compus din 1 500 de cântăreți, reunind corul mixt al tuturor școlilor cernăuțene, la dezvelirea Monumentului Unirii din Cernăuți. Alexandru Zavulovici a fost profesor de muzică vocală și instrumentală la școlile normale de învățători, la Liceul „Aron Pumnul” și Școala Profesională a Căilor Ferate Române (1912–1937) din Cernăuți; profesor de muzică vocală și instrumentală la Liceul „Mihai Eminescu” din București (1941–1945), la Liceul Comercial (1945–1958), Școala Pedagogică de Învățători și la Școala Populară de Artă din Suceava (1958–1963), unde a fost și profesor de vioară, la Liceul Pedagogic de Învățători (1967–1969); a fost dirijor al Capelei Regimentului 3 Grăniceri (1912–1914), al Corului mitropolitan (1922–1940) și al Corului Societății „Armonia” (1931–1944) din Cernăuți. A desfășurat o importantă activitate ca dirijor al Reuniunii Muzical-Dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava (1945–1949), al Corului Sindicatului Învățătorilor (1947–1952), al Corului Sindicatului Sfatului Popular Suceava (1948–1954) și al Corului Căilor Ferate Române (1951–1953). A obținut premiul I la Concursul de coruri „Tinerimea română”, premiul II pentru lucrări religioase prezentate la Concursul Societății Femeilor Române. A compus creații corale religioase și laice, vocale, pentru pian, pentru orchestră, precum suita simfonică pentru orchestră *Cântec și joc* (1924), tabloul simfonic *Primăvara* (1924), *Hora Natalia* (1936), *Și dacă ramuri bat în geam* (pe versuri de Mihai Eminescu), *Imnele Sfintei Liturghii* etc. A publicat *25 coruri. Culegere de coruri pentru 3 voci egale și pian* (1924), *Studii și piese pentru vioară* (1973). O parte dintre piesele menționate sunt cuprinse în volumul *Frunză verde*

consemna despre „academiile” Bucovinei: „«Armonia», odraslă de soi a Bucovinei culturale (decă nu o corcitură a ogârjitei oficialități), «Armonia», copil plin de viață a generoasei inițiative particulare (pe care nicio labă păroasă nu o poate atinge), «Armonia», înfruntând vitregia zilei de astăzi, își continuă dârz tradițiile”⁶⁰. Tot acolo aflăm despre o bucovineancă celebră în epocă, Carolina V. M. Șesan (alias Vera Mara Șesan) care „și-a încununat briliantele ei împliniri muzicale în Cehoslovacia”⁶¹.

De o atenție deosebită s-a bucurat în epocă și comemorarea lui Ciprian Porumbescu, la împlinirea semicentenarului morții sale. Urmare a eforturilor intelectualilor bucovineni, cărora li s-a alăturat și Iraclie Porumbescu, la Suceava a fost înființat un muzeu dedicat compozitorului bucovinean. În epocă a fost ridicată și o statuie, realizată de sculptorul Ioan Cârdei. În aprilie 1933, a fost organizată *Săptămână Porumbescu la Suceava*. Cu acest prilej au conferențiat Leca Morariu – *Omul și artistul Porumbescu* și Victor Morariu – *Opera muzicală a lui Ciprian Porumbescu*. Ilustrația muzicală a fost asigurată de Elena Teodorescu – soprană, Octavia Lupu-Morariu – alto-pian, dr. Victor Morariu – violină, Leca Morariu – violoncel și A. Kornet – pian⁶². În numărul 4, din 1933, al revistei „Făt-Frumos”, pe marginea aceluiași subiect, Victor Morariu a detaliat cu evenimente și momente din Semicentenarul „Porumbescu”. Acesta e un bun prilej de îmbunătățire a imaginii asupra evenimentului prezentat. Articolul intitulat *Iarăși Semicentenarul „Porumbescu”* este o replică dată profesorului suplinitor Liviu Rusu de la Conservator, care îi critica pe organizatorii manifestărilor dedicate lui Ciprian Porumbescu în „Glasul Bucovinei” (nr. 4128, 1933). Din articolul semnat de Victor Morariu aflăm că pe cuprinsul Bucovinei manifestările dedicate lui Ciprian Porumbescu au fost mult mai ample: sărbătorirea împlinirii a 30 de ani de la înființarea Societății „Ciprian Porumbescu” (înființată de Severin Procopovici), prăznuirea compozitorului la Stupca, festivitățile comemorative de la Vatra Dornei, Storoiineț, Siret, Ciudei, emisiunile postului Radio București și concertul Societății „Armonia”⁶³. La acestea se adaugă și solicitarea adresată Ministerului Instrucțiunii Publice și Artelor, prin care se cerea aprobarea pentru comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Ciprian Porumbescu în toate școlile publice și particulare din țară, precum și în cadrul societăților culturale⁶⁴.

În paginile periodicii „Făt-Frumos” au fost evocate personalități importante ale culturii din Bucovina sau legate într-un fel sau altul de aceasta. La împlinirea a 40 de ani de la trecerea în lumea umbrelor a lui

---

merișoru, Cernăuți, 1937. A lăsat Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbiera” un manuscris cu memorii și mărturii. Confer <http://www.lauta.ru/Alexandru-Zavulovici-Biografie.html>.

⁶⁰ „Făt-Frumos”, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 294.

⁶¹ *Ibidem*, p. 206.

⁶² *Idem*, anul VIII, nr. 2, 1933, p. 62.

⁶³ *Ibidem*, nr. 4, 1933, p. 124–125, 127.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 3, 1933, p. 95–96.

Epaminonda Bucevschi (3 martie 1843 – 1/13 februarie 1891), revista „Făt-Frumos” își împlinește o datorie de onoare pentru a-l evoca pe cel care a fost un mare maestru al penelului. Evocarea marelui artist bucovinean este pusă în antiteză cu „snobismul cultural românesc” din capitală, care trebuia să mai primească „un hap de revelație”: „Înregistrând că d. p., alături de o pleiadă de muzicieni ca Isidor Vorobchievici, Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și gigantul Eusebie Mandicevischi, minuscula Bucovina (a cărei universitate era cât pe ce să fie deunăzi «desființată» de condeii unui biet efemer ministru al Instrucției!) a dat neamului românesc un mare maestru al pensulei: Epaminonda Bucevschi”⁶⁵. În nr. 9–12/1937 al revistei „Făt-Frumos” se revine asupra personalității lui Epaminonda Bucevschi, cu ocazia organizării expoziției colective de la Cernăuți, din octombrie–noiembrie 1937. La acea vreme se considera că opera lui Epaminonda Bucevschi era definitiv pierdută, fiind înstrăinată în colecții particulare din Franța, Olanda, Anglia și America. Expoziția a cuprins, alături de câteva lucrări originale ale pictorului bucovinean, și lucrări ale unora dintre foștii elevi ai acestuia. Au fost apreciate de către publicul vizitator, pentru covârșitoarea măiestrie a artistului portretist Epaminonda Bucevschi lucrări precum *Arhimandritul Silvestru Morariu*, *Arhimandritul Clemente Popovici*, *Ion Mândrilă*, *Sevastița Leon Popovici*, *Dogele*, *Moșul*, *Țiganca*, *Portretul d-rei T. Flondor din Comănești* și *Țigănușul*. În aceeași logică a evidențierii contribuției lui Epaminonda Bucevschi la dezvoltarea artei din Bucovina, numărul 1/1938 este dedicat acestui pictor. Aprecierile, diversele amintiri despre viața și activitatea pictorului bucovinean și reproducerile foto după tablourile lui Bucevschi sunt cuprinse sub titlul *Portretele siretene de pictorul Bucevschi*⁶⁶. Putem citi aceste articole din „Făt-Frumos” și ca o reacție față de impietatea făcută memoriei artistului, când Gh. Oprescu, autorul lucrării *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, premiată de Academia Română în anul 1937, scria: „Niciuna (din operele lui Bucevschi, n.n. – M. O.) nu se ridică la nivelul tablourilor similare pe care pictorii din Vechiul Regat le expuneau atunci în diverse ocazii”⁶⁷. În acest număr sunt numeroase reproducerile după Epaminonda Bucevschi. Reținem aici: *Olimpia Gheorghian* (sora pictorului); *Rococo*; *Bacantă*; *Floricele, poftiți floricele!*; *Maiolica*; *Ion Mândrilă*; *Altarul Catedralei din Zagreb*. La sfârșitul numărului invocat aici aflăm că Mitropolia Bucovinei ar fi pășit la realizarea unui Muzeu „Bucevschi”, care ar fi putut cuprinde lucrări de la Mitropolia Bucovinei și din colecțiile particulare ale lui Corneliu Gheorghian, P. Luția, Em. Goraș, Pinte Teleagă (Rădăuți), preot Bacinschi (Stănești pe Ceremuș), Camelia Neumann, Olga Grigorovița: *Praporul de la Putna cu portretul lui Ștefan cel Mare* (1871), portretele arhimandriților Blajevici, Bendella, Ciupercovici, portretele ctitorilor bisericești (țărani), portretul tatălui pictorului,

⁶⁵ Idem, anul VI, nr. 1, 1931, p. 1.

⁶⁶ Idem, anul XIII, nr. 1, 1938, p. 23–48.

⁶⁷ Idem, anul XI, nr. 9–12, 1937, p. 174.

Învierea Domnului, Punerea în mormânt, Rococo, Întâmpinarea Domnului, Mitropolit Silvestru Morariu, Cap de Cristos, Soții pr. N. Bacinschi, Peisaj din Carpați, Samuil Isopescu, 85 de foi din carnetul de schițe al pictorului etc. Aceeași preocupare pentru cunoașterea completă a operei lui Epaminonda Bucevschi e prezentă și în nr. 2/1938 al revistei „Făt-Frumos”, unde sunt reproduse tablourile intitulate *Ian ascultă!* și portretul *Teofilei Luția*, mama eroului Lascăr Luția, mort la Neajlov în Primul Război Mondial. Considerațiile lui Corneliu Gheorghian despre pictura celebrului său cumnat sunt cuprinse sub titlul *Tablouri de Bucevschi la Viena*⁶⁸. Acesta adăuga la lista de tablouri identificate până atunci următoarele lucrări: *Deșteaptă-te, române!* (la familia Ciurcu, în Viena), *Doina* (la Mihai Boldur, în Cernăuți), *Maica Domnului* (amintită de Vicențiu Babeș), tablouri „rococo” reproduse de revista „Die Heimat”⁶⁹.

Al. Zimbru îl prezenta, în nr. 3/1931 al periodicului analizat, pe părintele Dimitrie Țopa (19 martie 1865 – 27 aprilie 1931). Acesta a făcut parte din primul Parlament al României Mari. În anul 1919, atunci când în preparativele Tratatului de Pace de la Saint-Germain se plănuia ca o parte din Bucovina să fie cedată Poloniei, părintele Țopa a alcătuit materialul documentar ce a fost înaintat Conferinței de Pace și a condus o energică „reacție românească din această regiune”⁷⁰. Dar politica nu l-a atras, pentru că „politica «românească» dăruia toată opera Societății Mazililor și Răzeșilor”⁷¹. Părintele Dimitrie Țopa era peste măsură de supărat pentru că partidele politice „românești” ale vremii se preocupau mai mult de bucovinenii ucraineni, pentru că obțineau mai multe voturi din partea acestei minorități, decât din partea „celor din urmă mazili și răzeși ai lui Ștefan cel Mare”. În această situație, a alcătuit ani de zile un periodic „pentru readucerea rățăcișilor rutenizați la matca românească”, redactând în rutenește unul dintre „cele mai românești ziare bucovinene: «Holos Bucovine»”⁷².

În nr. 4–5/1931 al revistei „Făt-Frumos” este evocat Constantin Popescu, care s-a născut în 1857, la Camenca și a murit în 1877, la Calafat. Acesta, elev la Liceul German din Cernăuți, a trecut granița în România, a urmat Școala Militară din Iași, a fost avansat la gradul de sergent și ar fi devenit ofițer în luna mai sau iunie 1877, dacă n-ar fi fost omorât de tunurile turcești, la Calafat. Eroul bucovinean al Războiului de Independență a României era fiul preotului Ioan Popescu, mort în 1863, la Cernăuți și înmormântat la Ceahor și al soției acestuia, Emilia, născută Cehovschi. Prezentarea lui Constantin I. Popescu prilejuiește autorului evocarea altor bucovineni care s-au jertfit în același război:

---

⁶⁸ Idem, anul XIII, nr. 2, 1938, p. 60–63.

⁶⁹ *Ibidem*. Este important de reținut informația că, până la acea dată, fuseseră organizate trei expoziții dedicate lui Epaminonda Bucevschi: 7 noiembrie – 1 decembrie 1920, 10 mai – 1 iunie 1925 și octombrie – noiembrie 1937.

⁷⁰ Idem, anul VI, nr. 3, 1931, p. 119.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

Justin Breabăn, dr. Ioan Grămadă, Lascăr Luția, Ambrosie Micuțariu, Silvestru Micuțariu, Dimitrie Aurel Mihalaș, Vasile Popescu, Teodor Turturean și Vasile Sulea⁷³.

În nr. 1–2/ 1932 al revistei „Făt-Frumos” se regăsește articolul *Alecsandri și Bucovina*, scris de Leca Morariu. Autorul prezintă, între altele, argumente care fundamentează ideea că, la 1848–1849, publicația „Bucovina” era singurul ziar românesc al românilor de pretutindeni⁷⁴. La aceeași rubrică, rânduri de o deosebită frumusețe scria Leca Morariu despre *Folcloristul român Carol Miculi (1821–1897)*. Acesta era descendentul unei familii din Moldova, de origine armeană. Și-a petrecut toată copilăria într-un mediu impregnat de folclorul românesc, fapt care l-a apropiat definitiv de acest domeniu al culturii populare românești. Apropiat de părintele Porumbescu, la rugămintea sa, în fiecare an acesta trimitea „o căruță cu șase cai la Cernăuți, pentru a-i transporta pianul de concert la Șipote. Acest pelerinaj anual al pianului a contribuit probabil și el la trezirea talentului muzical al lui Ciprian Porumbescu, care, deși încă copil de tot mic, a învățat unele noțiuni elementare de la prietenul tatălui său”⁷⁵.

Mai multe pagini ale periodicului „Făt-Frumos” au fost dedicate femeilor din Bucovina. Astfel, George Bogdan-Duică elogia femeia din Bucovina prin gândurile scriitoarei Constanța Danca, care, la 25 aprilie 1869, la Craiova, afirma: „În fine, laudă femeia română din Bucovina, care prin talentul rasei latine, prin stăruința adoptată de la rasa teutonică, a ajuns la cel mai înalt grad de cultură între toate femeile române. Femeia bucovineană cultivă artele frumoase, muzica, pictura, științele; afară de aceasta este și cea mai laborioasă”⁷⁶. În aceeași ordine de idei este prezentată activitatea Octaviei Lupu-Morariu, care a susținut în epocă mai multe concerte, apreciate foarte bine de publicul spectator, între succesele sale numărându-se și „biruința” de la concursul internațional de canto, de la Viena, din iunie 1932⁷⁷.

Bucovineanul I. E. Torouțiu a fost prezent în paginile revistei „Făt-Frumos” fie ca autor al unor însemnări despre viața cultural-literară a provinciei, fie pentru realizările sale din domeniul istoriei literare: „Domnul I. E. Torouțiu e vrednic de toate laudele”, pentru că a tipărit pe cheltuiala sa proprie primele trei volume din *Studii și documente literare*⁷⁸ și opera bucovineanului a continuat până au văzut lumina tiparului 13 volume din aceeași colecție. În același număr este laudată și Societatea pentru Cultură pentru activitatea ei: „Astra Bucovinei, readusă la adevăratele ei rosturi, s-a așternut pe muncă reală”. Această consemnare era prilejuită de împlinirea a șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura

---

⁷³ Idem, anul VI, nr. 4–5, 1931, p. 218.

⁷⁴ Idem, anul VII, nr. 1–2, 1932, p. 26.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Gh. Bogdan-Duică, *Bucovineanca*, în „Făt-Frumos”, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 285.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 288.

⁷⁸ I. E. Torouțiu, în *Ibidem*, p. 288–289.

și Literatura Română în Bucovina (1862–1932)⁷⁹. Pe această temă au conferențiat: T. Balan, C. Loghin, Victor Morariu, Grigore Nandriș, Gh. Onciul și Simion Reli.

Dând glas unora dintre nemulțumirile bucovinenilor din acea epocă față de modul în care provincia era tratată de administrația centrală de la București, în articolul *Mai multă Macedonie!* este dat exemplul împăratului Alexandru Macedon, care a vărsat apa adusă pe furiș în cortul său, de către un soldat, cu afirmația: „E prea mult pentru Alexandru și prea puțin pentru oștenii săi!” În articol este prezentată situația în care, în epocă, din cauza crizei economice, erau plătite salariile angajaților statului în felul următor: în primele zile ale fiecărei luni erau plătiți cei din București, apoi „vine la rând (de parcă ar fi o biată «colonie») provincia, d. p. Bucovina!” În timp ce la 15 ianuarie 1931 se plăteau lefurile pentru decembrie 1930, iar „bietul biet al tuturor jertfelor, învățătorul [...] să zică bogdaproste dacă în faur i se dă o parte a salariului de pe decembrie”⁸⁰.

Pe același fir al preocupărilor, redacția periodicalului „Făt-Frumos” scrie despre *Cetățeni de clasa a II-a*, în care sunt ironizați funcționarii bucureșteni, pentru că erau plătiți mai întâi pentru munca prestată „și, apoi, abia, cetățenii din colonii”; în timpul acesta „Bucovina să rabde, fiindcă, cine nu știe că poate răbda!”⁸¹. Mari întâzieri la plată înregistrau institutele de pe lângă Universitatea din Cernăuți, Seminarul român de literatură și folclor. Autorul articolului pune în oglindă situația patriarhului Miron Cristea, care era plătit integral, în timp ce, în Germania, președintelui Hindenburg îi era plătită leafa în același procent ca la toți angajații statului german⁸².

Starea aceasta de nemulțumire continuă să transpară din paginile revistei și atunci când, în cercurile bucureștene ale puterii, se vehicula ideea mutării Universității din Cernăuți la Craiova. Formulele de revoltă sunt extreme și condamnă politicianismul vremii: „Trăiască politica, piară România!” sau „Ca la noi, la nimeni!” Titlul articolului este sugestiv pentru revolta din rândul elitelor intelectuale cernăuțene, care nu își primiseră salariile de câte 4–14 luni: *Mutarea Mănăstirii Putna la... Turnu Măgurele*⁸³. În anul 1933, când criza economică încă nu-și epuizase efectele, revolta redacției „Făt-Frumos”, prin scrisul lui Leca Morariu, în articolul *Austriei sau, poate, ungurii de la București*, atinge cote paroxistice: „Bucovina românească e în plină desființare! Și nu numai cu concursul unificării ei politicianiste (de pe urma căreia insolența minoritară, îndeosebi de nuanță pseudo-germană, sfidează pe toate cărările), ci și din grația faimoasei administrații bucureștene (nu ne lasă inima să-i zicem românești), care pretutindeni în Bucovina agită lozinca desființărilor. Nici Teatrul Național din Cernăuți n-a rămas cruțat și nici Conservatorul cernăuțean care, cu atâta vrednicie [izbutise] să

---

⁷⁹ *Societatea pentru Cultură la muncă*, în *Ibidem*, p. 289.

⁸⁰ *Idem*, anul VI, nr. 1, 1931, p. 30.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 4–5, 1931, p. 222.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Idem*, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 207–208.

reprezintă, într-un centru de esență străină, prestigiul dominant al culturii românești. Să luăm, deci, bine și din vreme aminte că-n scurt timp, că mâine, baștina oropsitei Bucovine, vom activa doar prin instituțiile care sunt numai ale suferinței și abnegației noastre și că nicio brâncovenie nu ni le poate lua: Societatea pentru Cultură (1862), Junimea (1878), Armonia (1881), Școala Română (1883), Academia Ortodoxă (1884), Societatea Doamnelor Române (1892), «Ciprian Porumbescu» (1903), «Tudor Flondor» (1920) etc.⁸⁴ În această situație, autorul considera că bucovinenii erau doar „simplii contribuabili coloniali”. Autorul îi îndeamnă pe bucovineni la „viață românească”, chiar și împotriva „daltonismului bucureștean”, pentru apărarea „citadelor autohtone”⁸⁵.

În aceeași ordine de idei, semnalăm articolul dedicat sărbătoririi apariției a 4 000 de numere ale ziarului „Glasul Bucovinei”. Aici găsim o critică virulentă la adresa autorităților vremii, preluată din publicația aniversată: „În această Bucovină, mereu hărțuită și amenințată de tot felul de desființări și suprimări, spiritul sănătos, constructiv al nației noastre nu capitulează. El se afirmă, el luptă dârz împotriva [...] culturofagismului nostru oficial!”⁸⁶.

Necunoașterea situației Bucovinei, o anumită inerție a administrației din București față de problemele micii provincii a septentrionului românesc au determinat o adevărată campanie pentru desființarea Teatrului Național din Cernăuți. În spatele multora dintre opiniile negative relative la teatrul cernăuțean se aflau ziarul „Curentul” și Pamfil Șeicaru, care susțineau că unele teatre din România, deci și cel din capitala Bucovinei, funcționau în „condiții lamentabile” și că „de obicei reprezentațiile ultragiau cel mai elementar simț de artă”⁸⁷. În articolul *O măsură bună* („Curentul”, nr. 2 563, 23 martie 1935), invocat de Victor Morariu în revista „Făt-Frumos”, Pamfil Șeicaru propunea „o măsură de igienă culturală, de salubritate în afirmarea artei noastre dramatice” și anume desființarea teatrelor de la Chișinău, Cernăuți și Craiova, care n-ar fi fost altceva decât adevărate „azile de cabotini”⁸⁸. Ultragiât profund de judecata nedreaptă a lui Pamfil Șeicaru, Victor Morariu aduce în pagină importante realizări culturale ale instituției cernăuțene, care se impuneau prin număr și calitatea actului artistic și „echilibristica financiară” pe care a trebuit să o facă. În trupa teatrului cernăuțean se aflau „cabotini” precum: Bulandra, Maruzani, Cernea, Mitric, Economu, soții Balaban, Mioara Lăzărescu, Coca Ștefănescu, Călinescu Luțchi, N. Sireteanu și N. Mihuță. În timp ce trupa românească din Cernăuți era amenințată cu dizolvarea, Victor Morariu arăta că trupele minoritarilor din țară nu erau amenințate cu desființarea. În aceste condiții, concluzia era astfel formulată: „Aplicați fără milă

⁸⁴ Idem, anul VIII, nr. 1, 1933, p. 1.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Constantin I. Popescu, *4000!*, în „Făt-Frumos”, anul VIII, nr. 2, 1933, p. 60.

⁸⁷ *Ibidem*, anul X, nr. 1–2, 1935, p. 81–82.

⁸⁸ *Ibidem*.

bisturiul salvator! O, dulce «frăție» românească!”⁸⁹ Această situație a determinat în Bucovina numeroase adunări de protest, socotindu-se că invocarea economiilor bugetare, în exercițiul financiar 1935/1936, nu este suficientă pentru desființarea unui teatru precum cel din Cernăuți, aflat în margine de țară, cu o importanță misiune culturală și națională. În această logică, la Suceava, la 25 martie 1935, a fost votată o moțiune de protest față de proiectata desființare a Teatrului din Cernăuți, considerându-se ca „revoltător”, „nedrept de superficial”, „tratamentul vitreg” aplicat instituției amintite⁹⁰. Moțiunea era semnată de Societatea „Ciprian Porumbescu”, Ateneul Român, Liga Culturală, Societatea „Doamnele Române”, Unirea Româncuțelor și Cercle des amitiés franco-romaines⁹¹. Victor Morariu adresează o întrebare către ministrul Lapedatu, în articolul intitulat *Împotriva verdictelor pripite – pentru Pamfil Șeicaru* (nr. 4/ 1935), care își păstrează și azi actualitatea: „Nu e oare dureros că pentru o jumătate de milion s-a pus lacăt unui teatru românesc, când numai pentru o paradă de o zi se cheltuiesc adesea milioane?”⁹²

Acest subiect a rămas în atenția redacției revistei și în numărul 5–6/1935, când dezbaterile continuă cu replici acide la adresa unora care nu înțelegeau culturalitatea Bucovinei. Spre exemplificarea necunoașterii Bucovinei de către Pamfil Șeicaru, care se erijase în „mentor al culturii românești”, aducem în atenție faptul că acesta afirmase, în septembrie 1934, următoarele: „Ce Bucovină culturală? Trei popi, cu cinci clădiri și șapte partide politice, iată culturalitatea Bucovinei!”⁹³. De același „jurnalism superficial” a fost acuzat și Perpessicius, care scria în epocă faptul că până la iconari „Bucovina n-ar fi avut niciun poet liric!”⁹⁴. Autorul articolului afirma că G. Rotică, G. Voevidca și T. Robeanu sunt bucovinenii cu nimic mai prejos poeziilor elogiați de cunoscutul critic literar.

Starea de nemulțumire față de „administrația bucureșteană” alternează în paginile revistei „Făt-Frumos” cu relatări despre faptele mari și curate ale oamenilor obișnuiți, precum în articolul *O prăznuire ca mai rar alta*. La 15 august 1930, la praznicul Sf. Mănăstiri Putna, au participat „gloate sătești adânc înduioșate de adevărul că «fapta mare și curată trăiește dincolo de vremuirea veacurilor»”. La serbare au participat mitropolitul Nectarie și istoricul Ion Nistor. În schimb, autoritățile vremii au „avut bunul simț de a cruța sfințenia clipei”⁹⁵. Consemnările lui Leca Morariu legate de prăznuirea Nașterii Fecioarei Maria, la 8 septembrie 1930, surprind o imagine la zi a Bucovinei acelei epoci: „Din Crisceaticul hotarului bucovinean și din Toporăuți[i] (vai, azi atât de întunecat!) lui Miron Barnovschi

---

⁸⁹ *Ibidem*, p. 82.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 93.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Idem*, anul X, nr. 4, 1935, p. 138.

⁹³ *Ibidem*, nr. 5–6, 1935, p. 225.

⁹⁴ *Idem*, anul XIII, nr. 3, 1938, p. 109.

⁹⁵ *Idem*, anul V, nr. 5, 1930, p. 153.

Vodă, până în Răusenii lui Ștefan cel Mare și-n Vatra Moldoviței a lui Alexandru cel Bun și Petru Rareș, comemorări ca acestea din 8 septembrie a. c. ar trebui mereu, mereu să afirme cât de românească e această Bucovină, năpădită de omida lui Eminescu și cât de mult merită ea altă solitudine decât cea care știu împărtași efemerizații «puternici» ai zilei»⁹⁶.

Starea de continuă veghe la care erau nevoiți a se supune bucovinenii este reliefată în articolul *Semicentenarul „Armoniei”*, apărut cu prilejul sărbătoririi acestei societăți din Cernăuți, care se înscria între „veteranele instituții culturale”⁹⁷, o întrupare „a vredniciei odrăslite, nu din gogolirea și dezmațul huzurilor și sinecurelor, ci din chinuita viață eroică și întrupare a necurmătei năzuințe către faptă”⁹⁸. Înființată în vremea stăpânirii austriece în Bucovina, de către „tineri zvăpăiați și slobozi ca studenții din Societatea «Junimea» – adevărați continuatori ai tradiției arborescine –, care îndrăzneau să cânte și să chiuie sub egida «Armoniei»”⁹⁹. Serbarea „Armoniei” se ținea după ce trecuse mai bine de un deceniu „de slobodă Bucovină românească”¹⁰⁰, într-o parte a țării unde „Armonia” era un „amvon al sufletului românesc”¹⁰¹, acolo unde „cronologicește și calitativ primează sufletul românesc”¹⁰². În același timp, în paginile revistei erau laudate faptele culturale ale sucevenilor și criticate stările de lucruri din Câmpulung, Vatra Dornei, Siret, Storojineț și Rădăuți, unde pare a se fi instituit, imperturbabil, „imperiu stosului și al Einundzwanzing-ului”¹⁰³.

O anumită latență în rândurile intelectualității din Bucovina este semnalată și în articolul *Muzeul Țării din Cernăuți*. Autorul, care semnează cu inițialele „C. Gh.”, ne semnaleză faptul că înainte de Primul Război Mondial intelectualitatea provinciei, mai ales cea românească, era foarte activă și publica în buletinul amintitei instituții. După Marea Unire, românii bucovineni păreau a nu mai fi la fel de interesați de trecut, ci „ne bucurăm mai mult de prezent [...] și privim cu încredere la viitorul care surâde ispititor. [...] În schimb, minoritarii au acum mai mult interes pentru «ce a fost odată»”¹⁰⁴. Autorul deplânge lipsa de interes a contemporanilor, care nu au găsit timpul necesar, în cei 15 ani de la unire, să ștergă praful de pe exponatele muzeului. El sugera ca soluție organizarea muzeului în clădirea Mitropoliei Bucovinei, unde ar fi putut fi completat cu Muzeul Odoarelor Bisericești. Poate, în felul acesta – speculează autorul – „Bucureștii cei atât de îngrijorați de binele nostru”¹⁰⁵ n-ar putea opina că sediul

⁹⁶ *Ibidem*, p. 128.

⁹⁷ *Idem*, anul VI, nr. 2, 1931, p. 30.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 33.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 41.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Idem*, anul V, nr. 6, 1930, p. 214.

¹⁰⁴ *Idem*, anul VIII, nr. 2, 1933, p. 61

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 62.

Mitropoliei se afla într-o clădire uriașă și muzeul ar fi putut servi ca paratrăsnet „năpăstuitei noastre mitropolii”¹⁰⁶.

Deschiderea Muzeului Județean din Rădăuți, în aprilie 1934, de către soții Samuil și Eugenia Ioneț, îi prilejuieste lui Leca Morariu câteva reflecții ce ne redau atmosfera culturală a acestei urbe. Întâi de toate muzeul era considerat de autorul articolului ca fiind „icoana neoașismului și a moldovenismului bucovinean”¹⁰⁷, care apărea într-un oraș cufundat într-un „foarte regretabil mutism cultural”¹⁰⁸. Entuziasmat de această înfăptuire, Leca Morariu consideră muzeul ca fiind unul al Bucovinei, izvorât din preocuparea soților Ioneț pentru ceea ce era autentic și românesc în Bucovina. Dovadă stătea volumul Eugeniei Ioneț, intitulat *Izvoade de cusături românești* (Cernăuți, Editura Librăriei „Ostașul român”, 1930), prefațat de Al. Țigara-Samurcaș. Cu ocazia deschiderii muzeului rădăuțean, Samuil Ioneț consemna următoarele: „De câte ori n-am rămas uluit de cumițenia cutărui moș din fundul muntelui! Și am regretat nespun c-am rupt atâția pantaloni pe băncile școlii, pentru ca să mă trezesc analfabet... Fiindcă moșul meu, cu mintea lui firească, știa ceti măreția naturii, iar eu stăteam orb acolo și nevolnic și nu știam nimic”¹⁰⁹. Regretul pe care-l încerca Leca Morariu era unul similar celui al lui Samuil Ioneț, simțind cum „analfabeți am trecut printre paginile atâtor bucoavne moarte, când școala vie a Neamului ne strigă să vibrăm de toate trăirile ei!”¹¹⁰.

Între evenimentele de seamă ale anului 1934, revista „Făt-Frumos” consemnează și sărbătorirea a *Treizeci de ani de la înființarea „Junimii literare”*. De fapt, se sărbătoreau 30 de ani de existență a societății studentești „Junimea” și 23 de ani de apariție a publicației „Junimea literară”. Manifestarea dedicată acestor evenimente s-a ținut la Teatrul Național din Cernăuți, cuvântul de deschidere fiind rostit de Ion I. Nistor. Cu această ocazie au fost evocați junimiștii D. Onciul, Simion Florea-Marian, T. Robeanu, C. Morariu, Ion Grămadă, Lascăr Luția, Ion Cocârlă-Leandru, C. Berariu și V. Gherasim¹¹¹.

Printre evenimentele marcante ale anului 1934, Al. Stejaru consemna, în *Cronică*, deschiderea expoziției pusă sub titlul *Bucovina în cărți și icoane*¹¹², organizată sub patronajul directorului Bibliotecii Universității din Cernăuți, dr. Eugen I. Păunel. Această expoziție era cea de a doua de acest fel organizată în Bucovina și „cea de a doua mare colecție organizată de cărți din Moldova întregită”¹¹³. În secțiunile *Manuscrise* și *Minee slavone* se găseau: cărți religioase de la Mănăstirea „Sf. Ilie”; *Codicele voronețean* (început de sec. XVI), de la

---

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Idem, anul IX, nr. 2–3, 1934, p. 33–34.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 79.

¹¹² *Ibidem*, p. 72.

¹¹³ *Ibidem*.

Muzeul particular „Leca Morariu”; *Codicele pătrăuțean* (1782), al lui Mandache, dascăl în Pătrăuți pe Suceava; *Codicele „C. Popovici”* (1796), scris la Cernăuți; *Sindipa filosoful și Războiul Troadei, Isopia voronețeană* (scrisă la 1801, la Voroneț) și colecția de cântece a lui Manuil Isopescul (24 noiembrie 1825, Frătăuții Vechi – 18 septembrie 1905, Rădăuți). În expoziție, la secțiunea *Tipărituri*, s-au aflat și două cărți bisericești tipărite la Rădăuți, în 1745, considerate a fi piese foarte rare; de asemenea, se aflau și două pravile traduse pe înțelesul „norodului moldovenesc” în vremea lui Iosif al II-lea. La secțiunea *Fotografii*, se găseau trei albume ale „merituosului” Lucian Balan, „adevărate cărți funciare ale artei religioase din Bucovina”¹¹⁴, cum remarcă Eugen I. Păunel. La secțiunea intitulată *Monografii*, se găseau o carte a mitropolitului Teofil Bandela (1845), memoriile călătorilor străini care au trecut pe meleagurile noastre, precum solul regelui polon Andrei Tarnawski, care mergea spre Constantinopol, în 1570; iezuitul francez d’Auril, din timpul lui C. Cantemir; căpitanul austriac Josef Boscovich (1720); căpitanul austriac Franz Sulzer, chemat în țară de Alexandru Ipsilanti, pentru a întemeia o școală de drept; contele francez d’Hauterive, secretar al lui Alexandru Mavrocordat, în Moldova; diplomatul francez Jean Louis Carrea, secretarul domnitorului Grigorie Ghica; geologul Balthasar Hacquet; prim-consulul austriac în Principate, Ștefan Raicevich; ofițerul conte de Karaczog; consulul prusac Joh. Ferd. Neigebauer, din vremea lui Mihail Sturza și Jean Ubcini¹¹⁵. Mai redusă era secțiunea dedicată literaturii istorice bucovinene. La *Miscelanee*, se găseau: *Chrestomaticul* lui T. Racoc (1820); „Foaia Societății pentru Cultură”; calendare vechi; dicționare și gramatici din Bucovina (unele în manuscris); ghiduri, mape și stampe; fotografiile și cărți poștale ilustrate. La secțiunea *Beletristică*, se găseau scrieri precum cele ale lui Iraclie Porumbescu, Alexandru Hurmuzaki, I. G. Sbiera, Mihai Teliman („un Caragiale al Bucovinei”, cum afirma E. I. Păunel), Șt. Ștefureac, Em. Grigorovitz, Gavril Berariu-Ierimievici, D. Petrino, Ion și Vasile Bumbac, C. Morariu, T. Robeanu, C. Berariu, Nicu Dracea, Ion Cocârlă-Leandru ș. a. La standurile dedicate revistelor bucovinene erau expuse „Candela”, „Junimea literară”, „Codrii Cosminului”, „Revista filologică”, „Făt-Frumos”, „Buletinul Facultății de Științe” și „Buletinul «Mihai Eminescu»”. În expoziție se regăseau pânze, acuarele, pasteluri, cartoane, stampe de Schubirz, Knapp, Ion Cârdei și Victor Balan¹¹⁶.

Culturalitatea bucovineană exprimată în numărul mare și diversitatea periodicelor culturale, științifice și de informare este prezentată în nr. 6/1936. Dintre acestea, autoarea Elena Popescu enumeră: „Candela”, „Junimea literară”, „Codrul Cosminului”, „Făt-Frumos”, „Buletinul Facultății de Științe din Cernăuți”, „Buletinul «Mihai Eminescu»”, „Credința”, „Glasul Bucovinei” (periodic ajuns atunci la nr. 5 000), „Cuvântul țărânimii”, „Voința școlii”, „Timpul” (C. Cehan-

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 73.

¹¹⁶ *Ibidem*.

Racovița), „Revista de pedagogie”, „Însemnări sociologice”, „Iconar”, „Freamăt literar” (Siret), „Glasul muntelui” (Gh. Alexeanu, Câmpulung Moldovenesc), „Cuvântul de Vijnîța”, „Țara Șipenițului” (Stpuțeni), „Străjerul” (Câmpulung Moldovenesc), „Orizonturi noi” (Comănești), „Crainicul Cetății” (Burdujeni), „Suceava”, „Calendarul «Glasul Bucovinei»” (1937, cu 130 de ilustrații) și „Calendarul poporului” al Asociației Învățătorilor din Bucovina¹¹⁷.

În revista „Făt-Frumos” (nr. 1–2/1935) găsim o frumoasă *Scrisoare*, dataată 14 martie 1935, a lui Mihail Sadoveanu, adresată redacției, care răspundea în felul acesta chemării sale în Bucovina. Fiind importantă pentru memoria culturală a vremii, reproducem câteva pasaje din ea: „Eminescu, Creangă, Alecsandri și, cu ei, falanga altor poeți obscuri, au făcut minunea bucovineană pe care am cunoscut-o în 1908 și anii următori dinaintea războiului și unirii politice. [...] Mărețiile științei moderne au plumb care le ține ori le duce la pământ; realitățile vieții mărunte stau în mocirlă; ceea ce e al sufletului plutește deasupra, se înalță către divinitate și leagă generațiile. Drumurile mele bucovinene nu le-am părăsit. Din când în când intru în acest pământ sacru; trec, însă, printre prietenii mei cu oarecare sfială. Am fost și în toamna trecută pe Bistrița superioară și am făcut popas din nou la Putna. Am ținut să-mi înnoiesc bucuria în singurătate”¹¹⁸. La un an de zile, în paginile aceleiași reviste, cu ocazia sărbătoririi lui Liviu Rebreanu, considerat de Gh. D. Mugur îndreptățit ca să primească Nobelul pentru literatură, alături de Titulescu pentru pace, găsim o scrisoare de la Liviu Rebreanu adresată lui Leca Morariu. Aceasta este relevantă pentru aprecierea de care se bucurau revista „Făt-Frumos” și Leca Morariu în epocă, dar și pentru felul în care unii dintre marii scriitori ai vremii percepeau Bucovina reîntregită României: „Iubite Domnule Leca Morariu, de atâția ani muncești fără preget acolo, în colțul acela atât de depărtat, în orașul acela atât de înstrăinat, de parcă nici n-ar fi în România, de aproape două decenii, muncești pentru cultura românească, pentru reromânizarea celei mai românești provincii. E o muncă de benedictin, atât de necesară mai ales în vremurile acestea gălăgioase. Îmi închipuiesc că opera D-tale e ajutată de cei ce te ascultă, și care devin la rândul lor muncitori ca D-ta pentru cauza românească a Bucovinei. Numai prin asemenea muncă stăruitoare, neobosită, perpetuă se obțin rezultate trainice. «Făt-Frumos» va vedea, să sperăm, în curând, o izbândă deplină, grație mai ales eforturilor D-tale și ale celor ce simt și lucrează la fel”¹¹⁹.

Schimbarea puterii politice în anul 1934 și instaurarea guvernului liberal condus de Gheorghe Tătărăscu duc la schimbarea tonului unor articole, mai ales când este vorba de rectorul Ion I. Nistor. În articolul *Omul sfințește locul*, se scrie: „Acum, în aceeași Universitate, vezi pas de pas atâta grijă pentru fiecare colțișor al ei, ba-n jurul Almei Mater a Țării de Sus răsar ca din povești grădini și parcuri; înțelegi că omul sfințește locul și că l-am instituit pe Ion I. Nistor, rectorul

---

¹¹⁷ Idem, anul XI, nr. 6, 1936, p. 328–329.

¹¹⁸ Idem, anul X, nr. 1–2, 1935, p. 6–7.

¹¹⁹ Idem, anul XI, nr. 1–2, 1936, p. 1.

universitar; au așezat la locul cuvenit pe omul cuvenit”¹²⁰. Aceleași cuvinte de laudă le are autorul și la adresa lui Gheorghe Doroftei, primarului Sucevei, din anul 1934, în timpul căruia localitatea „dobândește o minunată schimbare la față”¹²¹. În același timp, numeroase sunt semnalele de alarmă despre dezinteres, delăsare și proastă gospodărire a patrimoniului provinciei, așa cum s-a întâmplat în unele locuri în perioada interbelică. În articolul *Ni se dăruimă monumentele istorice!*¹²², Leca Morariu scria despre această situație. În „țara clasică a trecutului românesc”, lăudată și de italianul G. B. Angioleti, fiindcă „nicăieri pe pământul românesc nu se află, pe un spațiu atât de mic, atâta bogăție de istorie românească, atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru”, cum scria D. Onciul, se produceau fapte care indicau lipsa respectului pentru trecutul acestei provincii. În articol se scrie despre faptul că „vandalii” furau pietrele de la Zamca, din Suceava, că vântul a distrus acoperișul de la aceeași construcție. La Mănăstirea Humorului pictura exterioară era expusă intemperiei, la trei pilaștri dinspre pridvor. La Mănăstirea Sucevița bolta ușii din pronaos era crăpată. La Vatra Moldoviței mănăstirea a rămas fără împrejmuire și cirezile satului foloseau aceste locuri pentru siestă. Autorul articolului mai arată și că aici a dispărut chenarul gotic¹²³, care se mai vedea încă în anul 1920.

În epocă au avut loc numeroase dezbateri despre rostul tinerilor. În articolul intitulat *Între autohton și Homo Americanus* (nr. 5/1936), Al. Ionescu își ridică glasul, alături de P. Comarnescu, pentru a impune ideea că datoria tinerilor trebuia să fie: „mai multă prudență, mai multă muncă interioară, tăcută”¹²⁴, pentru că prea „ne cunosc ceilalți posibilitățile vane”, nelăsând celorlalți nicio posibilitate de surpriză.

De asemenea, s-a dezbătut mult în epocă despre înțelesul noțiunilor *Bucovina* și *bucovinean*. Unii, la fel ca și Ion I. Nistor, considerau că păstrarea acestor denumiri ar fi nepotrivită după 144 de ani de stăpânire austriacă. Același lucru îl făcea și Tiberiu Crudu, care se întreba: „De ce dumneavoastră, bucovinenii, sunteți atât de ruginiți, încât mai țineți la deochiatul atribut (austriac) Bucovina, bucovinean?”¹²⁵. În cuvântul rostit la Teatrul Național din Cernăuți, din 10 aprilie 1937, de către Leca Morariu „întru sărbătorirea muzicianului bucovinean Alexandru Zavulovici”¹²⁶, se răspunde că această încercare ar fi zadarnică după ce „doi zbrehui” i-au închinat invocări precum „Dulce Bucovină, / Veselă grădină” sau „N-oi uita vreodată, dulce Bucovină, / Geniu-ți romantic, munții în lumină, / Văile în flori”. Cei doi „zbrehui” invocați erau Vasile Alecsandri și Mihai

¹²⁰ Idem, anul IX, nr. 2–3, 1934, p. 77.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*, p. 78.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ Idem, anul XI, nr. 5, 1936, p. 243.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ Leca Morariu, *Răspântie bucovineană*, în Idem, anul XIII, nr. 6, 1938, p. 188.

Eminescu. Cât privește noțiunile de „Bucovina și mentalitatea bucovinismului”¹²⁷, acestea nu pot fi atât de „odioase”, pentru că numai 143 de ani a durat martiriul Bucovinei robite, „răzlețită” de „trupul României slobode”, de aceea bucovinenii nici nu prea făceau uz de „deșănțatul cuvânt «Vechiul Regat»”¹²⁸. Pentru că „vechi”, „învechit” poate fi un peiorativ cu înțelesul de „învechit în rele”¹²⁹. În același timp, cei 143 de ani de stăpânire austriacă („de robie”) au altoit, „alături de restriște, și o foarte compensatoare destoinicie, încât e cazul dictonului că porecla se transformă în renume și că-n atributul de bucovinean subzistă o foarte prețioasă virtualitate: e tradiția muncii dezinteresate, tradiția desăvârșitei abnegații în semnul binelui obștesc și al neamului. Sub maștera stăpânire străină de ieri, când pe toate cărările activării românești ni se puneau bețe în roate era firesc lucru ca Măria Sa Inițiativa Particulară să intervină foarte curând și foarte intensiv. Crâncena școală a dezmoștenirii ne-a deprins pe noi bucovinenii, ca și pe ceilalți români robiți – Ardealul, Banatul, în minimă parte chiar Basarabia – de a ne constitui în străjeri ai neamului”¹³⁰.

În nr. 4/1939 al revistei „Făt-Frumos” este prezentat cuvântul lui Leca Morariu la inaugurarea Institutului de Literatură de pe lângă Universitatea din Cernăuți. Această instituție era rezultatul unui mers firesc al evenimentelor culturale și științifice din capitala Bucovinei, mai cu seamă din Seminarul român de literatură modernă și folclor, care a luat ființă în anul 1921. La acestea se adaugă seria de fascicule cu antetul *Universitatea „Regele Carol al II-lea” Cernăuți, Seminarul român de literatură modernă și folclor*, deschisă de publicația lui Tr. Cantemir, *Ciripiri cirebire*, Cernăuți, 1935. Până în anul 1939 au fost publicate 24 de fascicule, cu 552 de pagini, ai căror autori sunt Tr. Cantemir, C. Nastasi, P. Iroaie, Em. Haivas, Aurel A. Mureșanu (Brașov), Ion Armean (Sibiu), Láslo Gáldi (Budapesta), Tiberiu Crudu și, postum, Petre Ispirescu. De menționat că fasciculele au fost publicate doar cu o subvenție de 10 000 de lei primită de la Facultatea de Filosofie și Litere, restul cheltuielilor fiind acoperite prin munca proprie a membrilor Seminarului și prin desfacere. Pentru că numărul celor care doreau să se asocieze acestei activități științifice a crescut în anul 1938, șase fascicule au apărut sub emblema Seminarului și două sub cea a Institutului de Literatură. Alte zece fascicule erau, la data inaugurării, pregătite pentru publicare. Urmau să fie publicate două monografii despre T. V. Stefanelli, una despre S. Fl. Marian și una despre Tudor Pamfile¹³¹.

---

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 189.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*. Pledoaria lui Leca Morariu e întărită de versurile lui Gustav Falke, din poezia *Rugăciune*, traduse inspirat de Nicu Dracea: „O, Doamne, lasă-mă flămând, / Prinosul moleșește! / Trimite-mi dușmanii rând pe rând, / Căci lupta oșelește”.

¹³¹ Idem, anul XIV, nr. 4, 1939, p. 75.

Conform statutului, puteau fi membri ai Institutului studenții din anul IV și absolvenții cu studii universitare cu o pregătire științifică adecvată. În ședințele Institutului puteau fi admiși cei participanți (la prezentarea de lucrări), membrii activi erau aceia care prezentaseră cel puțin trei lucrări iar membrii onorifici, cei care s-au distins în activitatea științifică și culturală în acord cu obiectivele Institutului de Literatură. Acesta avea să se întrunească o dată pe lună, în prima joi, la orele 18,00 și în ședințe extraordinare dictate de diverse circumstanțe, de câte ori era cazul. La inaugurare, Leca Morariu propunea, în numele conducerii Institutului, ca rectorul Ion I. Nistor să primească a fi membru de onoare al acestuia, pentru întreaga sa contribuție la dezvoltarea culturii în Bucovina și susținerea „Junimii literare”. Dintre scrierile istoricului erau amintite: *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina*, *Istoria Bisericii din Bucovina*, *Continuarea vechilor tradiții literare moldovene din Bucovina*.

Deschiderea oficială a fost urmată de vernisarea expoziției care cuprindea periodice din Bucovina, vechi tipărituri românești (*Carte românească de învățătură*, a mitropolitului Varlaam, 1643), literatură românească în primele ediții (Ioan Molnar, *Retorica*, 1798), vechi manuscrise (*Floarea darurilor*, *Carte românească de învățătură – Pravilelele împărătești*, ale lui Vasile Lupu, din 1646, *Codicele Pătrăuțean*, 1787 etc.), alte tipărituri vechi (*Historia transsubstantionis Papalis*, Breme, 1678), autografe, fotografii și piese etnografice¹³².

Redacția periodicului „Făt-Frumos” își face o datorie de onoare în a omagia, în nr. 3/1940, prin articolul semnat de Victor Morariu, pe Matthias Friedwagner, la vârsta de 80 de ani. Acesta a fost romanist al Universității din Cernăuți, filoromân „nu numai prin specialitate”, culegător al folclorului românesc din Bucovina. S-a bucurat de prețuirea multora dintre intelectualii români din Bucovina și din Regat. A câștigat inima românilor bucovineni când, participând la un „comers” al „Junimii”, în calitate de rector al Almei Mater Francisco-Iosefine, afirma: „Și dacă vi se spune că trăgeți cu ochiul spre România, puteți să răspundeți liniștiți: nu tragem cu ochiul, ci privim!”¹³³. Sistematic în tot ceea ce făcea, de la filologie până la folclor, a colaborat, între alții, cu Alex. Voevidca, Vasile Burduhos pentru a imprima pe fonograf colecția de cântece populare pe care avea să o publice cu sprijinul Regelui Carol al II-lea, dar a cărei apariție nu apucată să o vadă. La 19 aprilie 1940, M. Friedwagner a fost comemorat în ședința Academiei Române de către C. Rădulescu-Motru, președinte al acestui înalt for științific. Mesajul de rămas bun al lui Friedwagner, transmis lui I. E. Torouțiu, prin fiica sa Irmingard von Frauendorfer, a fost acesta: „Leben Sie wohl! Es lebe der König, es lebe Rumänien!”¹³⁴.

Începând din anul 1938, rubrica dedicată vieții sociale din periodicul cultural „Făt-Frumos” nu mai are consistența de dinainte de instaurarea regimului autoritar

---

¹³² *Ibidem*, p. 78.

¹³³ *Idem*, anul XV, nr. 3, 1940, p. 106.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 107.

al lui Carol al II-lea. Consemnările la aceasta rubrică, dacă există, nu mai au tonul polemic de până atunci. În această situație trebuie să aducem în atenția cititorului tonul optimist pe care redacția îl degaja prin articolul *Prind a înțelege*¹³⁵. Pornind de la articolul lui Pamfil Șeicaru (cel ce dusesse adevărate campanii împotriva Teatrului Național din Cernăuți, până la desființarea acestuia, și care, prost informat fiind de corespondenții din zonă, nu a avut o atitudine potrivită față de specificul Bucovinei în Regatul României), din „Curentul”, X, nr. 3 284, redacția citează: „N-am înțeles, n-am vrut să-i înțelegem pe românii din noile ținuturi. Am plimbat o suficiență flecară, am crezut că facem politică națională prin concluzii pripite și soluții zănatice, niciun singur moment n-am examinat, cu seriozitate, problema sporirii potențialului românesc în noile ținuturi”¹³⁶. În același articol, relativ la chestiunea supusă atenției noastre, cel care semnează cu inițialele „T.M.C.” scria cu amar: „Ceea ce mi-a fost dureros să constat, ca și când aș avea eu partea mea de răspundere, este lipsa de înțelegere a Bucureștilor, opacitatea centrului față de problemele naționale din noile ținuturi. După 18 ani de la Unire să fii constrâns la unele penibile constatări – iată ceea ce poate să nu impună o reacțiune politică”¹³⁷. Numai că reacția acesta era una firavă și târzie. Evenimentele sfârșitului perioadei interbelice aveau să impună o altă ordine a priorităților, având ca final prăbușirea granițelor României – una dintre ele chiar pe teritoriul Bucovinei – și intrarea acesteia în cel de al Doilea Război Mondial.

Ultimul număr (4–6, iulie–decembrie 1940) al revistei „Făt-Frumos”, pe care l-am putut cerceta în Biblioteca Institutului „Bucovina” al Academiei Române, ne indică vremurile de restriște prin care trecea țara și Bucovina. Redacționalul se intitulează *Tot înainte!* și el glăsuiește despre „Marea dreptate”¹³⁸, despre „biruința scrisă nouă până la capăt”¹³⁹. Redacția refugiată, în urma evenimentelor din iunie 1940, inaugurează o *Arhivă a Bucovinei refugiate*, în care să fie publicate materiale diferite (știri, statistici, fotografii, foi volante, afișe, pagini literare) „privitoare la Golgota noastră”¹⁴⁰. Ultimele două pagini ale revistei sunt dedicate evocării lui Peter Tomaschek, care a murit la 10 decembrie 1940, la vârsta de 58 de ani. Acesta, pedagog, filoromân, germanist la Liceul din Siret, a refuzat să părăsească România. Profesorul Tomaschek a avut contribuții importante la cunoașterea originii lui Mihai Eminescu, a istoriei și culturii armenesti și a istoriei orașului Siret, a Margaretei Mușata și a lui Sas-Vodă. A alcătuit un proiect vizionar de federalizare a Europei, fapt pentru care a fost printre cei propuși de către Parlamentul României pentru Premiul Nobel pentru Pace. În anul 1940, în lunile

---

¹³⁵ Idem, anul XII, nr. 9–12, 1937, p. 224–225.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 225.

¹³⁸ Idem, anul XV, nr. 4–6, 1940, p. 107.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 115.

iunie și iulie, a fost membru al Comisiei româno-ruse care a discutat chestiunile litigioase ce au apărut în urma ultimatumurilor sovietice din 1940.

Privită în evoluția sa, de la apariție, din 1926 și până în anul 1940, revista „Făt-Frumos”, prin conținutul său cultural, științific și literar, se constituie într-o veritabilă sursă de informații pentru înțelegerea situației Bucovinei și a bucovinenilor din perioada interbelică. Publicația ne oferă o perspectivă asupra raporturilor dintre centru și provincie, respectiv dintre Bucureștii administrativ și politic și Bucovina reunită cu Țara, în anul 1918. Din cele prezentate descoperim că aceste raporturi nu au fost pe deplin armonioase, bucovinenii simțindu-se dezamăgiți, uneori, că speranțele lor nu au fost materializate la nivelul așteptărilor. Constatăm că, nu de puține ori, unii dintre cunoscuții oameni de cultură sau de presă, cu rol important în formarea curentelor de opinie în epocă, nu au înțeles specificul Bucovinei. Altfel, revista „Făt-Frumos” a fost o tribună care a contribuit la punerea în practică a aspirațiilor bucovinenilor, formulate la Unirea din 1918.

SITUAȚIA DIN BUCOVINA INTERBELICĂ REFLECTATĂ ÎN PERIODICUL CULTURAL „FĂT-FRUMOS” (1926–1940)

MARIAN OLARU

Die Situation der Bukowina in der Zwischenkriegszeit widerspiegelt im kulturellen Periodikum „Făt-Frumos” (1926–1940)

(Zusammenfassung)*

Aus der Perspektive ihrer Entwicklung – vom Erscheinungsjahr 1926 bis 1940 – betrachtet, bildet die Zeitschrift „Făt-Frumos” eine authentische Informationsquelle, die für das Verstehen der Lage der Bukowina und der Bukowiner in der Zwischenkriegszeit wichtig ist. Die Zeitschrift präsentiert die Verhältnisse zwischen Zentrum und Peripherie, bzw. zwischen Bukarest als Verwaltungssitz und politisches Zentrum und der 1918 mit dem Rumänien vereinigten Bukowina. Es geht aus der Darstellung des Verfassers hervor, dass diese Verhältnisse nicht immer übereinstimmend waren: die Bukowiner fühlten sich oft enttäuscht, dass ihre Erwartungen nicht völlig verwirklicht wurden. Weiter wird es festgestellt, dass Persönlichkeiten der Kultur und der Presse, mit wichtiger Rolle und von grossem Einfluss in der Öffentlichkeit der Epoche, das Spezifikum der Bukowina nicht verstanden. In diesem Sinne war es die Zeitschrift „Făt-Frumos” diejenige, die als Sprachrohr der 1918 von den Bukowinern ausgedrückten Wünschen funktionierte und zur Verwirklichung derselben beitrug. In der vorliegenden Studie werden die kulturellen Hauptinstitutionen der Provinz (Theater, Konservatorium, Universität, Kulturpresse) in der Periode 1926–1940, sowie den Beitrag einiger damals sehr bekannten Bukowiner zur einer aktiven und spezifischen Integration der Bukowina in das Grossrumänien präsentiert.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Kultur, Kulturpresse, Multikulturalität, politische Parteien, Vereinigung, Nationalstaat, Zentrum, Peripherie, Bukowina, kulturelle Minderheiten.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

ÎNTRE IDEAL NAȚIONAL ȘI EXTREMISM POLITIC: SOCIETĂȚILE CULTURALE STUDENȚEȘTI DIN BUCOVINA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ*

RADU-FLORIAN BRUJA

Situația specială a provinciei Bucovina după realizarea Unirii și mai ales în timpul proceselor de unificare administrativă, economică și politică a creat cadrul în care s-a manifestat viața politică și socială a românilor bucovineni. Sentimentul care a caracterizat atitudinea populației din Bucovina era unul de neîncredere la adresa României Mari, mai ales că măsurile de uniformizare luate de Comisia de unificare administrativă nu țineau cont de realitățile provinciei. Pe de o parte, românii erau dezamăgiți de efectele unificării, care nu țineau cont de dorințele lor. Pe de altă parte, comunitățile etnice erau nemulțumite de românizarea accelerată la care erau supuse. Lipsa unei direcții clare îi domina mai ales pe români. Unii și-ar fi dorit o emancipare totală și o restrângere până la eliminare a celorlalte etnii din viața publică și economică a provinciei, în vreme ce alții și-au propus păstrarea unei largi autonomii, menținând raporturi bune cu minoritarii. Lipsa acestei direcții se poate observa din evoluția vieții universitare cernăuțene. Studiul de față își propune să evalueze formulele în care a înțeles tineretul universitar din Cernăuți să-și manifeste tendințele și idealurile.

Învățământul superior românesc a suferit o serie de transformări în contextul realizării unificării teritoriale și apoi administrative a României. Moștenirea culturală habsburgică a învățământului universitar din Bucovina s-a contopit în cadrul legislativ al României Mari. Realizarea Unirii a dus la reorganizarea Universității de la Cernăuți și alinierea ei la valorile culturii românești. În 1919, Universitatea din Cernăuți a devenit, printr-un Decret-lege, din germană una

---

* Comunicare susținută la Simpozionul științific internațional „Asociaționism și propășire națională în Bucovina în secolele XIX–XX. 150 de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, organizat de Institutul „Bucovina” în colaborare cu Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava și Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți-Cernăuți, 28–29 iunie 2012.

„românească, primind un avânt în activitatea ei științifică”¹. Universitatea a fost supusă unui proces de românizare, doar patru profesori din vechea gardă rămânând să predea la Cernăuți. Unii profesori, ca Eugen Kozak sau Eugen Ehrlich, au fost forțați de studenții români să părăsească Universitatea, fiind acuzați că „au jignit statul român, biserica noastră și românismul”². Noul corp profesoral al Universității din Cernăuți s-a constituit prin promovarea unor profesori bucovineni din afara mediului academic și prin aducerea unor cadre didactice universitare din Vechiul Regat, Basarabia și Transilvania. Sub coordonarea lui Ion Nistor, a lui Sextil Pușcariu și Constantin Isopescu Grecul, cei trei profesori români din perioada anterioară, instituția de învățământ superior din Bucovina și-a continuat existența. Ei au avut în vedere menținerea Universității, românizarea catedrelor, rezolvarea problemei profesorilor străini și aducerea unor cadre didactice noi, menținerea numărului de facultăți și înființarea uneia noi, de Medicină.

În fața ofensivei românilor din Universitate a existat un curent de opoziție, mai ales din partea studenților evrei, care se temeau că prin intermediul educației se manifesta tendința de asimilare. Astfel, pentru studenții înscriși în primul an de studiu, cursurile au fost atât în germană cât și în română, la anii terminali susținându-se examenele doar în germană. Dar profesorii români care au apărut la Universitate au înțeles că existența ei era condiționată de această românizare. Așa înțelegea lucrurile Maximilian Hacman, când declara, în 1920, că transformarea universității într-una românească era „o necesitate de cea mai mare însemnătate națională”³.

Deschiderea anului universitar 1920/1921 s-a făcut la Cernăuți sub noi auspicii, numele noii universități fiind „Regele Ferdinand”. 13 ani mai târziu, cu ocazia vizitei succesorului, Universitatea va fi rebotezată sub numele Universitatea „Regele Carol al II-lea”. Într-un discurs din octombrie 1935, suveranul român recunoștea că, „de mai bine de 60 de ani, junimea acestor ținuturi s-a adăpat la izvorul culturii la Universitatea bucovineană”⁴. Universitatea deschisă în octombrie 1920 a fost dominată de personalitatea lui Ion Nistor. Pe parcursul celor două decenii interbelice, promovarea în Universitate s-a făcut cu acordul său. Iar cum el era un fruntaș al Partidului Național Liberal, contestarea în unele medii era

---

¹ Dan Jumară, *Societățile culturale academice românești din Bucovina în perioada interbelică*, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 121.

² Cristian Sandache, *Istorie și biografie. Cazul Corneliu Zelea Codreanu* (în continuare se va cita Cristian Sandache, *Istorie și biografie*), București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 54; Lucian Năstase, *Imposibila alteritate. Note despre antisemitismul universitar din România, 1920–1940*, în vol. *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, Ediție de Al. Zub, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1996, p. 350.

³ Apud Dan Jumară, *op. cit.*, p. 123.

⁴ Apud *Ibidem*, p. 124.

concentrată în plan politic⁵. Între profesorii cu o veritabilă verticalitate și probitate științifică din perioada interbelică îi amintim pe Ion Nistor, Theodor Sauciuc-Săveanu, Romulus Câdea, Vasile Grecu, Teodor Bălan, Alexandru Tzigara-Samurcaș, Vasile Grecu, Leca Morariu.

Numărul și apartenența etnică a studenților Universității sunt relevante pentru atmosfera generală din înaltul for științific bucovinean. S-a calculat că 7% din studenții României erau la Cernăuți. Odată cu trecerea anilor, în contextul în care s-a mărit numărul de locuri la facultățile Universității, numărul și ponderea studenților români s-a modificat. În anul universitar 1933/1934 ponderea studenților români față de minoritari crescuse semnificativ. Astfel, cei 2 157 de studenți români reprezentau 67,2% din total, față de doar 679 de studenți evrei, reprezentând 21,1% sau cei 199 de germani, cu un procent de 6,2⁶. În anul universitar 1938/1939 situația era modificată radical. Astfel, românii au ajuns la 80% din total, la mare distanță rămânând evreii, cu 8,9%, germanii – 4,3%, ucrainenii – 3,7%, polonezii – 1,5% și restul – 1,8%⁷. Creșterea se datorează și faptului că raza de acoperire cu studenți a Universității din Cernăuți a crescut față de perioada austriacă, atrăgând tineri din Vechiul Regat și Basarabia. Nu e de mirare că antisemitismul s-a inflamă în mediul universitar cernăuțean, unde studenții evrei erau numeroși. Dar cererea de *numerus clausus*, vehementă la începutul perioadei, nu mai era de actualitate la finalul ei. Pe de altă parte, tot mai mulți bucovineni au ales să își facă studiile în celelalte centre universitare din țară, Iași fiind pe primul loc la numărul de studenți proveniți din Bucovina⁸.

Numărul studenților români de la Universitatea din Cernăuți a sporit constant în anii interbelici. Starea materială precară a familiilor din mediul rural i-a făcut pe tineri să speră că o diplomă universitară ar putea asigura un trai îndestulător. Diferența între speranțele făcute de aceștia și realitățile sistemului universitar românesc interbelic în fața cerinței pieței de muncă a dus la nașterea unei categorii de intelectuali dezamăgiți de modul cum funcționa statul român. Dezvoltarea infrastructurii universitare nu a ținut pasul cu creșterea numărului de studenți, spațiile de cazare, de studiu, dotarea bibliotecilor, chiar și sălile de curs

---

⁵ Lucian Năstase (editor), *Antisemitismul universitar în România (1919–1939). Mărturii documentare* (în continuare se va cita *Antisemitismul universitar din România*), Cluj-Napoca, Editura pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale „Kriterion”, 2011, p. 42.

⁶ Victoria-Camelia Cotos, *Populația Bucovinei în perioada interbelică*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2009, p. 169. Există unele diferențe în ceea ce privește statisticile cu numărul real al studenților diferitelor facultăți ale Universității din Cernăuți, dar în general procentele se păstrează. Date statistice despre cifrele de școlarizare vezi în vol. *Antisemitismul universitar în România*, p. 54–55.

⁷ Rodica Iațencu, *Considerații asupra evoluției Universității din Cernăuți în perioada interbelică*, în „Analele Bucovinei”, București, anul V, nr. 2, 1998, p. 352–353.

⁸ Cristian Ciucanu, *A. C. Cuza și numerus clausus. Constituirea și activitatea Ligii Apărării Național-Creștine (1923–1930)*, în „Orizonturi istoriografice”, Iași, anul I, nr. 1, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, p. 156.

nemaifăcând față solicitărilor. De exemplu, la Facultatea de Științe Naturale din Cernăuți, dintre cei 873 de studenți, doar 290 puteau lua loc în sălile de curs. Acest complex de factori a creat mari nemulțumiri în rândul studenților. Situația grea a studențimii, „presărată cu mizerii și umilințe, cu renunțări și amărăciune, o existență crâncenă, în veșnică luptă cu nesfârșite lipsuri materiale, mereu pândită de ghearele foamei și frigului” era imaginea pe care presa universitară a creat-o despre studenții epocii interbelice⁹.

Tineretul bucovinean, dezamăgit de prefacerile pe care Bucovina le-a traversat în anii de după Unire, și-a canalizat energiile în cadrul curentelor naționaliste, de dreapta, și apoi de la extrema dreaptă a politicii românești. Atracția față de cuzism și apoi de legionarism s-a făcut treptat. O formulă pașnică și relativ depolitizată de opoziție față de realitățile României interbelice a constituit-o activarea societăților cultural-academice din Bucovina. Realitățile unei provincii multietnice și multiculturale, lipsa experienței și iluziile exagerate pe care și le-au făcut după Unire, măsurile luate de guvernele de la București, gândirea etnocentristă a intelectualilor vremii, sunt câteva din cauzele care au dus la apropierea tineretului universitar din Bucovina de aripa radicală a spectrului politic românesc. A existat la intelectualii bucovineni un sentiment provincial acutizat după Unire. Liviu Rusu¹⁰, exponent al generației naționaliste, nota că „în configurația ținuturilor românești, Bucovina a reușit de mult să fie o unitate distinctă. Acestei unități spirituale trebuie să-i recunoaștem anumite caracteristici. În Bucovina, cultura românească s-a născut din reacțiunea națională împotriva cotozirii și nu din spirit de imitație”¹¹. În vreme ce universitățile de la București, Iași și Cluj au beneficiat de fonduri, cea de la Cernăuți a rămas în urmă, cunoscând frustrările unui statut marginal¹². Mișcările politice violente, lupta dintre generații, nesincronizarea între idealurile bucovinenilor și cele ale României, starea de spirit tensionată a populației, dificultățile financiare ale unificării, racordarea la piața economică românească, toate creează imaginea provinciei departe de statutul privilegiat al unei moșteniri habsburgice în Regatul Român. O altă cauză a dezamăgirii a fost dezinteresul autorităților centrale în sprijinirea Universității din Cernăuți. Traian Brăileanu se plângea într-un memoriu prezentat în 1923 de lipsa investițiilor în dotarea Bibliotecii universitare din Cernăuți, în timp ce vechile centre București și Iași ar fi fost încurajate¹³.

⁹ Apud Dan Jumară, *op. cit.*, p. 356.

¹⁰ Liviu Rusu (1908–1945), născut la Cuciurul Mare, a fost membru a Mișcării Legionare. Cf. *Intelectualii și Mișcarea Legionară. Mari conștiințe românești* (în continuare se va cita *Intelectualii și Mișcarea Legionară*), București, Editura Fundației „Buna Vestire”, 2000, p. 250.

¹¹ Apud Mircea A. Diaconu, *Mișcarea Iconar. Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Iași, Editura Timpul, 1999, p. 21–22.

¹² Lucian Năstase, *op. cit.*, p. 350.

¹³ Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (în continuare se va cita A.S.R.C.), Fond *Universitatea Cernăuți*, nr. 216, d. 235, f. 1–3; Radu-Florian Bruja, *Traian Brăileanu in documents* (II), în „Codrul Cosminului”, Suceava, nr. 13, 2007, doc. 1, p. 312–315.

Studentimea cernăuțeană a făcut parte din conducerea Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români și a urmat, în general, linia acesteia. Societățile studențești erau organizate pe criterii etnice, încă dinaintea Primului Război Mondial. Unirea provinciei cu România nu a schimbat situația, dar societățile românești au fost încurajate în noua conjunctură¹⁴. Dacă centrele studențești din țară erau organizate pe facultăți, în Bucovina Centrul era alcătuit din societățile culturale antebelice¹⁵. Într-un raport se spunea că printre studenții de la Universitatea din Cernăuți se manifesta o nemulțumire pentru că societățile studenților celorlalte naționalități păstrau însemnele și simbolurile în culorile lor naționale, tradiție moștenită din perioada austriacă. Societatea „Junimea” a ținut, în 1920, o ședință în Sala „Armonia”, la care profesorul Țopa a vorbit despre rolul în „dezvoltarea sentimentului național român” al societăților studențești. Societățile culturale s-au implicat în organizarea unor serbări culturale la Suceava și Rădăuți, dar s-au ocupat și de problemele studențești, cum ar fi „îmbunătățirea mijloacelor materiale, prin înființarea unei cantine și unui cămin studențesc”. Cu acest prilej s-a vorbit și despre un deziderat care va rămâne la stadiu de proiect pe toată perioada interbelică, și anume înființarea unei Facultăți de Medicină la Universitatea din Cernăuți¹⁶. Între 18 și 21 martie 1920, universitarii D. Marmeliuc și Jianu au propus conducerii Universității înființarea secției de medicină. Aceștia au avut și azeziunea tuturor societăților naționale ale studenților cernăuțeni¹⁷.

Primele manifestări ale societăților studențești au fost în sens național. Membrii societăților „Dacia”, „Academia Ortodoxă” și „Junimea” au hotărât, în luna mai 1921, să se deplaseze în mediul rural, cu ocazia zilelor de sărbătoare, mai ales în satele cu procente semnificative ale comunităților etnice, „pentru a face propagandă pro românească”. Prezența studenților români în nordul Bucovinei, în județele Coțmani și Zastavna, unde organizau serbări pentru susținerea sentimentelor naționale românești, a trezit reacția ucrainenilor, majoritari în regiune, care și-au manifestat ostilitatea față de statul român¹⁸.

De asemenea, intelectualii români din Bucovina s-au angajat să țină conferințe minoritarilor, în care să le vorbească despre pericolul bolșevismului¹⁹. Și profesorii români de la Universitatea din Cernăuți s-au implicat în organizarea unor acțiuni pro românești, inclusiv în rândul studenților. Astfel, Traian Brăileanu a participat la ședința Societății „Armonia”, la 28 martie 1920, la Palatul Național al

---

¹⁴ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita S.A.N.I.C.), Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 1/1920, f. 56.

¹⁵ Șerban Milcoveanu, *Memorii. Mici contribuții la istoria politică a României contemporane. Relatări ale unui martor al epocilor și participant la evenimente*, Ediția a II-a, București, Editura Pământul, 2008, p. 93.

¹⁶ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 2/1920, f. 53.

¹⁷ *Ibidem*, d. 1/1920, f. 194.

¹⁸ Victoria-Camelia Cotos, *op. cit.*, p. 70.

¹⁹ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 41/1921, f. 30.

Românilor din capitala Bucovinei²⁰. Acesta a fost foarte activ în viața societăților academice cernăuțene. La 8 martie 1929, a conferențiat despre sociologie în cadrul unei serate culturale organizată de Societatea „Junimea”²¹. Va participa, un an mai târziu, la serbarea Societății „Dacia”, la 20–21 mai 1930, în capitala Bucovinei, când a conferențiat despre întemeierea acesteia²². În 1934, Traian Brăileanu a conferențiat în fața studenților la Universitatea Liberă de la Câmpulung²³. Cu ocazia aniversării mișcării studențești, la 10 decembrie 1936, profesorul și sociologul bucovinean a conferențiat cu tema *Pe făgașul istoriei*, explicând cauzele pentru care studențimea de la 1922 a început lupta împotriva evreilor și comunismului²⁴. Antisemitismul lui Traian Brăileanu este unul clasic pentru perioada interbelică, el militând pentru înlăturarea evreilor din economia românească și crearea unei clase de mijloc în societate, profund națională. Interesant este că Traian Brăileanu s-a angajat în justificarea sociologică a extremismului legionar, tot el fiind și unul dintre ideologii adepți ai teoriei raselor, componenta germană a studiilor sale ieșind în evidență²⁵. Sextil Pușcariu vorbea la o conferință a Cercului Studențesc din Cernăuți despre principiul care a devenit principala revendicare a studențimii române: „În țara noastră, dobândită cu atâtea jertfe, nu mai avem aer să respirăm; cotropirea elementului străin ne înăbușă, ne sugrumă”²⁶.

În plan politic, deceniile interbelice au fost marcate de emergența ultranaționalismului, care a exercitat o puternică atracție în rândurile tinerilor, mai ales ale celor cu studii superioare. Personalități intelectuale centrale, precum A. C. Cuza, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Mihail Manoilescu, sau locale, ca Sextil Pușcariu și Traian Brăileanu, au avut o audiență mare în rândul studenților. Tendințele și direcțiile pe care le-au trasat aceștia s-au manifestat plener și în viața Bucovinei. Alternativa pe care o promitea Liga Apărării Național Creștine, și mai ales Mișcarea Legionară, în toate formulele sub care a activat aceasta, a reprezentat liantul tineretului, dezamăgit de rolul său în viața publică românească. Criza economică din anii 1929–1933 a agravat situația acestuia și l-a făcut să-și îndrepte speranțele spre o alternativă politică de guvernare. Erodarea partidelor de opoziție față de politica P.N.L., atât a Partidului Poporului, cât mai ales la Partidului Național Țărănesc, a lăsat loc propagandei extremismului de dreapta, ultranaționalist și antisemit. De asemenea, orientarea spre stânga internaționalistă a

²⁰ *Ibidem*, d. 1/1920, f. 175.

²¹ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 290.

²² *Ibidem*, p. 247.

²³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Suceava (în continuare se va cita S.J.A.N.S.), Fond *Poliția Câmpulung*, d. 6/1934, f. 12.

²⁴ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 284/1936, f. 313.

²⁵ Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 174.

²⁶ Apud Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918–1930*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 324.

studenților minoritari și, mai ales, situația materială relativ mai bună a studenților evrei a canalizat nemulțumirea generală a colegilor români împotriva acestora. Asocierea imaginii evreu – comunist a sporit tensiunile. Ideile de *numerus clausus* promovate de liderii politici cuziști și apoi legionari au atras această categorie de studenți în plasa antisemitismului, dublat de imaginea evreului în societatea tradițională țărănească românească.

Mișcarea studențească de la Cernăuți a aderat repede la ideile cuzismului de la Iași. Naționalismul studenților s-a făcut simțit în diverse ocazii. Studenții de la Cernăuți au declanșat o campanie antievreiască încă din 1919, la Căminul universitar „Unirea”, unde erau cazați și studenți evrei²⁷. De la mici încercări pe stradă între români și evrei s-a ajuns la cererea asociațiilor studențești de eliminare a evreilor din Universitate, pe principiul *numerus clausus*²⁸. Primele incidente antisemite violente au avut loc la 18–20 ianuarie 1920, când studenții români s-au ciocnit cu cei evrei. Cu acest prilej, studentul Mihai Vlaicu a fost înaintat Tribunalului Cernăuți pentru rănirea evreu Paul Sohne²⁹. Alt motiv de luptă a fost obținerea și naționalizarea Teatrului din Cernăuți³⁰. De exemplu, la finele lui decembrie 1921, studenții au oprit o reprezentație pe scena Teatrului din Cernăuți după ce, în urma unui incident, un actor i-a apostrofat cu formula „valahilor” pe spectatorii români care așteptau să înceapă o piesă românească. A urmat o serie de mitinguri în piața din fața Teatrului cernăuțean pentru transformarea acestuia în Teatru Național, iar presa a susținut eforturile studenților. Mitingurile, care s-au bucurat de mare popularitate, au dus la transformarea instituției teatrale din Cernăuți în Teatru Național, la 7 ianuarie 1922³¹.

Conflictele antisemite din universități de la începutul anilor '20 au tensionat atmosfera și la Cernăuți. Prezența studenților bucovineni la congresele studențești este menționată încă din 1920, când o delegație formată din aproape 30 de studenți de la Universitatea din Cernăuți a participat la Congresul de la Cluj, aici având ocazia să-i întâlnească pe liderii studențimii clujene, Ion Moța, respectiv ieșene, Corneliu Zelea Codreanu³². În primăvara anului 1922, Corneliu Zelea Codreanu a venit la Cernăuți în fruntea unei delegații a studenților ieșeni de la Facultatea de Drept, pentru a acționa împreună în lupta pentru realizarea dezideratelor. Aici l-a cunoscut pe Tudose Popescu, liderul naționaliștilor din Universitatea Cernăuți, „acea figură frumoasă de tânăr luptător, cu chip de pandur”, cu care a legat o strânsă prietenie³³. Tudose Popescu a făcut parte și din grupul complotiștilor care,

---

²⁷ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 8/1931, f. 70.

²⁸ *Ibidem*, d. 1/1919, f. 29.

²⁹ *Ibidem*, d. 1/1920, f. 194.

³⁰ *Ibidem*, d. 8/1931, f. 70.

³¹ Alis Niculică, *Din istoria vieții culturale a Bucovinei. Teatrul și muzica (1775–1940)*, București, Casa Editorială „Floare Albastră”, 2009, p. 196–199.

³² Ion Banea, *Căpitanul*, Ediția a III-a, Timișoara, Editura Gordian, 1995, p. 23.

³³ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, Ediția a IX-a, București, Editura Scara, 1999, p. 43.

în 1923, a conspirat pentru asasinarea unor politicieni liberali și a unor gazetari evrei. Arestat în urma unui denunț, Popescu, alături de Radu Mironovici, Ion Moța, Corneliu Georgescu, Ilie Gârneață, Leonida Bandac și Corneliu Zelea Codreanu a fost închis în penitenciarul Văcărești. Apărați de mai mulți avocați, între care și deputatul de Câmpulung, Paul Iliescu, ei au fost eliberați, formând grupul „văcăreștenilor”³⁴.

Mari manifestații ale studenților naționaliști de la Cernăuți au avut loc la 3–4 decembrie 1922, în semn de solidaritate cu acțiunile colegilor de la Iași și București. Începând cu data de 27 decembrie, studenții cernăuțeni au refuzat să mai intre la cursuri, cerând Parlamentului României să introducă pe ordinea dezbaterilor situația creată în mediul universitar. Ei erau nemulțumiți și de intervenția forțelor de ordine împotriva manifestațiilor studențești și de modul brutal prin care autoritățile au respins cererile lor³⁵. Corneliu Zelea Codreanu care, potrivit propriei mărturisiri, venea de la Cracovia, a stat două zile în capitala Bucovinei, unde a participat la manifestații de stradă. Aici i-a venit ideea unui plan general de ridicare a studențimii pentru obținerea unor revendicări naționaliste și exclusiviste, pe care l-a prezentat într-o întrunire de la un cămin universitar. El a remarcat că între revendicările cernăuțenilor, afară de *numerus clausus*, se regăseau unele particularități locale, generate de statutul istoric al provinciei³⁶.

Agitațiile din Universitatea Cernăuți au continuat și la începutul anului 1923. Și Codreanu amintea într-un interogatoriu din octombrie 1923 că a participat la mai multe adunări studențești în Cernăuți și era mulțumit că organizațiile naționaliste s-au bucurat de succes în capitala Bucovinei³⁷. Senatul Universității din capitala Bucovinei a decis, în ședința din 7 martie 1923, întreruperea cursurilor și a examenelor la toate facultățile până la soluționarea revendicărilor studențești³⁸. Cursurile au fost reluate doar după ce studenții au căzut de acord ca manifestările lor să se reducă la „grevă pasivă”³⁹. Comitetul Central al studenților români de la Universitatea din Cernăuți s-a reunit la începutul lunii februarie 1923 pentru a-și reasigura sprijinul față de mișcarea studențească din România. Ei au înaintat un protest scris împotriva arestării studenților creștini de către autorități și au înfierat

³⁴ *Ibidem*, p. 130–137.

³⁵ *Antisemitismul universitar din România*, doc. 56, p. 217.

³⁶ Corneliu Zelea Codreanu, *op. cit.*, p. 86–87; *Din luptele tinereții române. 1919–1939 (culegere de texte)*, Ediție de Dragoș Zamfirescu, București, Editura Fundației „Buna Vestire”, 1993, p. 32–33.

³⁷ Ioan Scurtu, Cristian Troncotă, Natalia Tampa, Dragoș Zamfirescu, Ion Bucur (coord.), *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție, 1919–1927* (în continuare se va cita *Totalitarismul de dreapta în România*), București, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, 1996, doc. 18, p. 251; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier (1919–1941). Mistica ultranaționalismului*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 73.

³⁸ Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței. Viața universitară ieșeană interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 212; Carol Iancu, *Evreii din România, 1919–1938. De la emancipare la marginalizare*, București, Editura Hasefer, 2000, p. 181.

³⁹ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 223.

gestul colegilor lor evrei, care „dintr-o chestiune pur intrauniversitară au provocat o mișcare în afară de universitate”⁴⁰.

Primele manifestații studențești coordonate de simpatizantii Ligii Apărării Național Creștine au avut loc în iunie 1923, în toate centrele universitare. Începute la Iași, ele nu au ocolit nici capitala Bucovinei⁴¹. Alte incidente violente cu caracter antisemit s-au declanșat la Universitatea din Cernăuți, în decembrie 1923, la un an de la manifestațiile studențești care au format „Generația de la 22”. Un raport al Serviciului Special de Siguranță din Cernăuți, din 1923, menționa acțiunile întreprinse de studenții bucovineni în satele din apropierea capitalei Bucovinei, incitând populația la revoltă împotriva comunității evreiești⁴². De partea studenților români s-a manifestat și Societatea studenților germani „Alemania”, ai cărei membri au participat la derapajele antisemite⁴³. Studenții au editat și o gazetă, „Deșteaptă-te, române!”, apărută la Cernăuți, începând din februarie 1923, sub redacția lui Gheorghe Băițan. Au semnat articole atât studenți, cât și profesori. Încă de la primul număr, gazeta a avut probleme cu cenzura. Multe materiale aveau o puternică influență antievreiască. Din noiembrie 1923, gazeta a fost condusă de dr. T. Cătălin și Octav Dănilău, devenind o gazetă cuzistă, completându-și frontispiciul cu zvastica și textul „organ L.A.N.C.”. Din luna următoare, sediul gazetei s-a mutat la Câmpulung Moldovenesc⁴⁴.

Organizațiile studențești au avut și alte revendicări. În zilele de 29 și 30 martie 1924, Cercul Studențesc din Cernăuți, condus de studentul Ștefan Pavelescu, a organizat o mare adunare, având pe ordinea de zi problema Basarabiei, în condițiile negocierilor româno-sovietice de la Viena, dar și probleme specific studențești, cum ar fi reducerile de taxe pe C.F.R. Adunarea, patronată de rectorul Universității, Valerian Seșan, s-a pronunțat pentru eliberarea studenților închiși în penitenciarul Văcărești. Manifestația a continuat în Piața Teatrului Național și a doua zi, fără incidente, dar numai după ce autoritățile s-au asigurat că nu vor mai fi scandări în favoarea văcăreștenilor⁴⁵. Și unii profesori s-au solidarizat cu studenții, cum ar fi cazul lui Traian Brăileanu, care a cerut autorităților eliberarea studenților arestați⁴⁶. Cu ocazia vizitei regelui Ferdinand în Cernăuți, în

---

⁴⁰ *Antisemitismul universitar din România*, doc. 64, p. 226.

⁴¹ Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail. De la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 147.

⁴² Victoria-Camelia Cotos, *op. cit.*, p. 75.

⁴³ David Schaari, *Comunitatea evreilor din Cernăuți în perioada administrației românești între cele două războaie mondiale*, în „Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae” (coord. Silviu Sanie, Dumitru Vitcu), vol. IV, București, Editura Hasefer, 1999, p. 144.

⁴⁴ Ion N. Oprea, *Bucovina în presa vremii*, vol. I, *Cernăuți (1811–2004)*, Iași, Edict Production, 2004, p. 67–69.

⁴⁵ *Totalitarismul de dreapta în România*, doc. 82, p. 410–413.

⁴⁶ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 266.

același an, au avut loc alte incidente. Studenții români au pretins să nu se permită participarea colegilor lor evrei la manifestările prilejuite de vizita regală⁴⁷.

La o altă adunare studențească, din 18 decembrie 1924, desfășurată în Sala „Astoria”, s-a luat hotărârea de a se înainta un memoriu Ministerului Justiției, în care se cerea „imediat și fără șovăire să se elibereze frații noștri de la închisoare”, fiind nominalizați Corneliu Zelea Codreanu, Ion Moța, Tudose Popescu, Radu Mironovici și Ilie Gârneață, aflați în arest la Galata-Iași⁴⁸. Procesul în care a fost implicat Corneliu Zelea Codreanu după asasinarea lui Constantin Manciu a trezit simpatii și printre studenții de la Cernăuți. Mulți studenți, atât români cât și germani, s-au solidarizat cu Codreanu și au luat hotărârea de aderare la L.A.N.C.⁴⁹. Prima victimă din rândul studenților bucovineni a fost Tudose Popescu, ucis într-o altercație cu forțele de ordine, în 1925⁵⁰. În timpul congresului delegațiilor studențești din țară, din 9–10 februarie, de la București, Tudose Popescu a fost comemorat ca martir al luptei naționale a studenților români⁵¹.

Ziua de 10 decembrie a devenit, deopotrivă, o sărbătoare a studențimii naționaliste din întreaga țară, cât și ocazia unor manifestații revendicative sau de protest împotriva autorităților. Centrul Studențesc din Cernăuți a organizat o manifestare pașnică, de simpatie, cu ocazia nunții lui Corneliu Zelea Codreanu⁵². Atmosfera în care un student violent, implicat în scandaluri și crime, a devenit omul providențial și salvatorul cauzei naționale, completează tabloul pentru a înțelege fenomenul legionar care se năștea.

La 19 ianuarie 1925 a avut loc un nou protest al studenților de la Universitatea din Cernăuți, care au refuzat să intre la cursuri⁵³. Trei zile mai târziu, s-au întrunit membrii Centrului Studențesc din Bucovina pentru a lua în discuție situația studenților exmatriculați de la Iași și a găsi soluțiile de solidarizare cu aceștia⁵⁴. Cu deviza „Cartea și carabina”, consacrată la un congres studențesc⁵⁵, nu e de mirare că tinerii din universitățile românești au înțeles să aibă o poziție militantă în mișcarea naționalistă românească. O notă către Casa Regală explică tactica studenților de a atrage camarazi. Grupuri de doi-trei studenți, considerați „în majoritate aderenții Gărzii de Fier”, se postau în fața facultăților și ajutau candidații la completarea actelor de înscriere la studii. În același timp, „il înconjoară și încep

⁴⁷ David Schaari, *op. cit.*, p. 144.

⁴⁸ *Totalitarismul de dreapta în România*, doc. 109, p. 494–495.

⁴⁹ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 16/1923, f. 63.

⁵⁰ Într-o lucrare partizană și plină de inexactități istorice, se afirmă că Tudose Popescu ar fi murit în detenție, în noiembrie 1924, după ce a declarat greva foamei. Vezi Lorenzo Baracchi Tua, *Garda de Fier*, București, Editura Mișcării Legionare, 1940, p. 122.

⁵¹ Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, doc. 15, p. 385.

⁵² S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 16/1923, f. 107.

⁵³ *Ibidem*, d. 11/1925, f. 6.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 9.

⁵⁵ *Idem*, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, d. 1/1932, f. 24.

să-i infiltreze în suflet ideea de a se înscrie în Garda de Fier”⁵⁶. O cale lesnicioasă de atragere a tinerilor români, dornici să urmeze o facultate, era problema limbii române. Cum în Universitatea din Cernăuți foarte mulți studenți vorbeau pe holuri în limba maternă, germană, idiș sau ucraineana, studenților români li se propunea apărarea limbii române, limba oficială a statului. Chestiunea putea degenera și se afla în atenția autorităților⁵⁷. Nu întâmplător la reuniunile politice ale evreilor din Cernăuți se discutau probleme referitoare la manifestațiile antievreiești și la modalitatea combaterii acestora⁵⁸.

Societățile studențești din Bucovina nu au fost de la început partizanele partidelor de extrema dreaptă, dar anii crizei, care au înrăutățit situația studențimii, au generat un val de simpatie pentru soluțiile radicale. Dezamăgiți de eșecul guvernărilor țărăniște, tot mai mulți tineri s-au apropiat de Liga Apărării Național-Creștine sau de Mișcarea Legionară. Pe parcursul anilor '20, societățile studențești au fost conduse de tineri apolitici. Ei s-au manifestat pe tărâmul luptei naționale, dar în afara cadrului partidelor politice. Schimbarea s-a petrecut odată cu modificarea statutului societăților și a structurilor de conducere a acestora. În 1930 a fost înființat Centrul Studențesc din Universitatea Cernăuți, prin unirea intereselor tuturor societăților studențești românești din Bucovina. Societățile academice românești din Bucovina erau conduse de un Centru Studențesc, a cărui președinție se schimba periodic. Centre studențești similare funcționau din 1930 și în celelalte Universități. Conducerea Centrului era asigurată de un Consiliu, alcătuit din delegații societăților componente, care avea în frunte un Comitet de conducere ales, având un rol consultativ⁵⁹. În general, societățile studențești, organizate după modelul austriac, nu au intrat în conflict și și-au putut conserva statutul. Singurul diferend notabil a fost pentru preluarea de către societățile românești a Teatrului German din Cernăuți. După 1930, influența studenților naționaliști în conducerea societăților culturale studențești a fost din ce în ce mai mare. Emergența Mișcării Legionare la începutul anilor '30 s-a resimțit și la Universitatea din Cernăuți.

Criza economică declanșată la începutul deceniului al patrulea a tensionat și mai mult atmosfera. Rapoartele menționau această stare, mai ales la Cernăuți, unde erau contestate taxele universitare⁶⁰. Dar convulsiile petrecute în universitate nu au depășit tiparul anterior. A rămas însă o stare tensionată, care putea exploda oricând. O decizie din ianuarie 1930 punea la dispoziția Rectoratului trupe din Garnizoana Cernăuți pentru menținerea ordinii⁶¹. Un incident major s-a declanșat în ianuarie 1933. Un articol detaliat, *Mișcarea anticomunistă a Legionarilor Gărzii de Fier de la Cernăuți*, prezenta manifestațiile legionarilor din oraș în 19 și 20 ianuarie, cu

---

⁵⁶ Idem, *Casa Regală. Documente Oficiale. Partea a III-a, Carol al II-lea*, d. 70/1932, f. 1.

⁵⁷ *Antisemitismul universitar în România*, doc. 179, p. 384.

⁵⁸ *Ibidem*, doc. 152, p. 348.

⁵⁹ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 348.

⁶⁰ S.A.N.I.C., *Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei*, d. 9/1932, f. 13.

⁶¹ *Antisemitismul universitar în România*, doc. 216, p. 424.

prilejul unui proces celebru în epocă, în Bucovina, în care au fost anchetați o serie de comuniști locali. Manifestările s-au transformat în excесе antievreiești, cu multe altercații și arestări, din ambele tabere, conform articolului. Au fost atacate sediile gazetelor socialiste „Vorwärtz” și „Morgenblatt”. A fost întreruptă o reprezentație la Teatrul Național, pe motiv că artiștii erau evrei⁶². La 27 martie 1933 au avut loc altercații între studenții evrei și români la Cernăuți, ocazie cu care au fost sparte geamurile Teatrului Evreiesc din localitate⁶³. După scandal au fost arestați și Dumitru Gâlcă și Ion Costache, studenți români. Colegii de la Universitatea din Cernăuți au înaintat o scrisoare regelui Carol al II-lea, cerând eliberarea celor doi pe motiv că nu au fost implicați în violențele de la 18 martie⁶⁴. Frecvența cu care se produceau violențele în mediul universitar cernăuțean, cu victime de ambele părți, dovedește că atmosfera continua să fie una extrem de tensionată.

Un moment delicat s-a consemnat la finalul anului universitar 1932/1933, când studenții creștini din Universitatea din Cernăuți au refuzat să intre la examenele de final. În luna mai a anului 1933, la Universitatea din Cernăuți s-au înregistrat o serie de violențe între studenții creștini și cei evrei. Studenții au respins apelurile repetate ale Rectoratului „de a se abține de la orice agitație” antisemită, motivând că „chestiunile pentru care ei se agită sunt pur naționaliste și ele se desfășoară în afară de forul Universității”⁶⁵. Scandalul dintre studenți a început la 12 mai, când un grup de tineri creștini i-a atacat pe evrei, pe motiv că vorbeau idiș în incinta Universității. Refuzul evreilor de a se supune a provocat incidentele⁶⁶. Vasile Posteuca a fost liderul scandalului, agresând un coleg evreu, pe motiv că refuza să vorbească românește⁶⁷. Cearta s-a mutat în stradă. La tulburările din 12 mai au participat peste 80 de studenți din ambele tabere. O zi mai târziu, evreii au devastat sediile societăților studenților români, fiind nevoie de intervenția Poliției și Jandarmeriei⁶⁸. La 14 mai, Rectoratul Universității Cernăuți a luat măsura de a înființa o comisie de disciplină pentru a judeca 25 de studenți evrei care au luat parte la evenimente⁶⁹. Dar soluția nu i-a mulțumit pe colegii lor români. La 27 mai studențimea română din Cernăuți a manifestat pe străzile orașului, protestând împotriva deciziilor Senatului universitar⁷⁰. Societățile

⁶² „Apărarea națională”, 27 ianuarie 1933, p. 2, 4.

⁶³ Daniel Hrenciuc, *Continuare și schimbare: integrarea minorităților naționale din Bucovina istorică în Regatul României Mari (1918–1940)*, vol. II (1928–1940), Suceava, Editura Mușatinii, 2007, p. 98.

⁶⁴ *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. III, 5 ianuarie 1931 – 7 iunie 1934 (coord. Ioan Scurtu, Dana Beldiman, Natalia Tampa, Corneliu Beldiman, Tiberiu Tănase, Cristian Troncotă), București, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, 2002, doc. 76, p. 183–184.

⁶⁵ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, d. 39/1933, f. 38.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 76.

⁶⁷ *Ibidem*, d. 9/1933, f. 10.

⁶⁸ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, d. 39/1933, f. 75.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 74.

⁷⁰ *Idem*, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, d. 9/1933, f. 11.

studențești ale germanilor, polonezilor și ucrainenilor s-au solidarizat cu românii. 61 de studenți de la Facultatea de Drept și 29 de la Litere au boicotat examenele din sesiunea de vară, dar la Facultatea de Științe nu s-a retras niciun student⁷¹. În aceeași zi, Senatul Universității a aprobat ocuparea Universității și a anexelor acesteia de către 120 de jandarmi și agenți de poliție pentru stabilirea ordinii⁷². O zi mai târziu, Senatul a luat decizia de a întrerupe cursurile până la 1 iunie. Un grup de studenți a organizat un miting de protest față de această hotărâre și s-a solidarizat cu studenții arestați la Cluj și Iași, implicați în alte altercații antisemite⁷³. La 1 iunie, studenții creștini i-au împiedicat pe colegii lor evrei să participe la examenele programate în acea zi⁷⁴.

După incidentele cu evreii din luna mai 1933, studenții au cerut rectorului să-i pedepsească pe studenții evrei care au provocat tulburări, prin vocea președintelui Cercului, Mircea Ott. În urma unei ședințe a studenților din Căminul „Xenopol” s-a hotărât că, fără măsurile Rectoratului împotriva studenților evrei, nu vor participa la examene și vor împiedica și pe evrei să intre în universitate. A doua revendicare a studenților a fost micșorarea taxelor de examinare. Senatul Universitar s-a întrunit într-o ședință, dar a hotărât să nu cedeze în fața revendicărilor studențimii. O singură concesie a fost făcută, afișându-se la intrarea în Universitate decizia ca „în tot cuprinsul Universității să nu se vorbească decât românește”. Senatul a mai luat hotărârea să ceară ajutorul Inspectoratului Regional de Poliție din Cernăuți pentru a asigura ordinea și liniștea în campus. Poziția de forță adoptată de conducerea Universității i-a intimidat pe studenții radicali, anul universitar încheindu-se fără alte tulburări, chiar dacă revendicările au fost reiterate printr-un alt memoriu⁷⁵.

Manifestările naționaliste s-au diversificat pe parcursul anului 1934. Majoritatea studenților naționaliști au părăsit gruparea cuzistă, pentru a se regăsi în tabăra legionară. Întrucât Garda de Fier era scoasă în afara legii, iar liderii ei erau anchetați în procesul „nicadorilor”, mediile studențești au preluat stindardul luptei, menținând atentă opinia publică la ideile lui Corneliu Zelea Codreanu. Atitudinea autorităților, destul de ambiguă, a justificat violențele în loc să le condamne. Acest fapt a încurajat grupările naționaliste și pe cele studențești. Studenții de la Cernăuți au organizat, pe parcursul anului 1934, mai multe manifestări de protest împotriva arestării colegilor lor din București⁷⁶. Olinici, șeful Cercului Studenților din

---

⁷¹ Idem, Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 7/1933, f. 62.

⁷² *Ibidem*, d. 39/1933, f. 171.

⁷³ *Ibidem*, f. 179.

⁷⁴ I. Scurtu (coord.), *Minoritățile naționale din România. 1931-1938. Documente*, București, Arhivele Naționale ale României, 1999, doc. 21, p. 182. Despre agitațiile din mai 1933, în urma cărora Universitatea a fost închisă temporar, vorbește și istoricul Daniel Hrenciuc în volumul *Continuitate și schimbare*, vol. II, p. 99.

⁷⁵ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 7/1933, f. 22-24; Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, p. 179.

⁷⁶ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 40/1936, f. 134.

Cernăuți, a hotărât redactarea unui memoriu de protest contra arestărilor studenților legionari, adresat Ministerului de Interne⁷⁷. Liderul studenților teologi de la Cernăuți, Gh. Furdui, a ținut, în martie 1934, o cuvântare despre rolul macedonenilor în mișcarea naționalistă românească. Cu acest prilej a fost expediată o telegramă de solidarizare cu Corneliu Zelea Codreanu⁷⁸. Studenții cernăuțeni au organizat o manifestație de protest față de arestarea colegilor lor din București, la 5 iulie 1934⁷⁹. Aceste atitudini erau uneori sancționate de conducerea Universității. În luna mai 1934, Gavril Hojbotă, împreună cu un grup de studenți, a fost trimis în fața comisiei de disciplină, pentru că a organizat întruniri cu caracter politic în căminele studențești⁸⁰. Mariana Hausleitner a identificat doar 96 de studenți legionari, participanți la adunările Centrului studențesc Cernăuți, dar aceștia, foarte activi și influenți, au știut să își impună voința⁸¹. Un incident inedit a avut loc în august 1934, când la o serată organizată de societățile „Bucovina” și „Moldova” din Cernăuți, studentul A. Popovici a provocat scandal. Fiind în stare de ebrietate, el a spart geamurile de la restaurantul lui Adolf Sandberg, fiind bătut de evrei. Aceste incidente, deși mărunte și care se încadrează mai degrabă în mica infrafracționalitate, au cauze mult mai serioase și trădează atmosfera generală de la Cernăuți⁸². Din nou, între 4 și 7 decembrie 1934, studenții de la Facultatea de Teologie din Cernăuți s-au aflat în grevă⁸³. Protestul declanșat de studenții din Universitatea Cernăuți, la 10 decembrie 1934, s-a datorat nerezolvării dezideratelor tinerilor din universitate⁸⁴. Deși printre participanți s-a aflat și Nae Ionescu, mișcărilor studențești prilejuite de aniversarea din 10 decembrie au fost liniștite⁸⁵.

Conflicte între studenți au existat și datorită unor simpatii politice divergente. Un incident tipic s-a consumat în 26 iunie 1934, când Mihai Achihăi a fost atacat în stradă de studenții legionari Olinici, Trebici, Lauric și Hotinceanu, pentru că acesta ar fi lăudat pe Ion Nistor și politica liberală de susținere a studenților săraci⁸⁶. În timpul congresului studenților teologi din Cernăuți, din 4–7 decembrie 1934, studentul Pașcovici a declarat că „populația din Bucovina moare de foame din cauza politicianismului și cere desființarea partidelor politice”⁸⁷. Studentul cuzist Dumitru Gâlcă a provocat un scandal, la 24 ianuarie 1934, când a încercat să

⁷⁷ *Ibidem*, d. 117/1933, f. 76.

⁷⁸ *Ibidem*, d. 40/1936, f. 141.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 134.

⁸⁰ „Curentul”, 11 mai 1934, p. 8.

⁸¹ Mariana Hausleitner, *Evreii și antisemitismul în Bucovina între 1918 și 1944*, în „*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*” (coord. Silviu Sanie, Dumitru Vitcu), VIII, București, Editura Hasefer, 2003, p. 201.

⁸² „Curentul”, 24 august 1934, p. 4.

⁸³ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 40/1936, f. 193.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 79.

⁸⁵ A.S.R.C., Fond *Chestura de Poliție Cernăuți*, nr. 38, d. 360, f. 12.

⁸⁶ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 117/1933, f. 76.

⁸⁷ *Ibidem*, d. 40/1936, f. 193, 205.

întrerupă desfășurarea unei piese de teatru, pe motiv că în distribuție erau și actori evrei⁸⁸. Încăierări între studenții cernăuțeni și autorități s-au înregistrat pe parcursul întregii luni februarie 1935⁸⁹. Ziarul „Student naționalist”, care circula în mediul universitar, în numărul din aprilie 1935, anunța „Săptămâna solidarității naționale”, sub sintagma „Nici un ac de la jidani!”, cerând tuturor ca între 14 și 25 aprilie să se boicoteze firmele comerciale evreiești⁹⁰. Totuși, scandalurile dintre studenții care simpatizau Liga cuzistă și adepții lui Codreanu au fost rare. Mișcarea studențească s-a dovedit destul de unită, în ciuda divergențelor dintre politicienii în care și-au pus speranța. Studenții cuziști au cerut lui A.C. Cuza să se înscrie ca apărător al legionarilor dați în judecată pentru asasinarea premierului Duca⁹¹.

În decembrie 1934, liderul studenților legionari, D. Străchinaru a ajuns la conducerea Societății „Arboroasa”⁹². Dar mandatul lui a fost invalidat. În aceste condiții, Cercul studențesc din Cernăuți și-a ales următorul comitet: V. Teodorovici, președinte; Olimt Valerian, vicepreședinte; G. Motoc, secretar general; Corina Vlad, secretar de ședință; Ion Rusciur, casier; Aristia Brădățanu, bibliotecar; T. Robceanu de la Câmpulung, bibliotecar popular; Iosif Mariniuc și Pan Latiș, controlori⁹³. În ianuarie 1935, studenții legionari au făcut presiuni asupra Comitetului studențesc din Cernăuți să-și realeagă membrii din rândul simpatizanților politici. La 16 ianuarie 1935, s-au anunțat noi alegeri pentru conducerea Comitetului studențesc, cel vechi demisionând sub presiunea studenților legionari⁹⁴. Studenții cernăuțeni l-au informat pe Traian Cotigă de faptul că atmosfera la Cernăuți era foarte agitată și că la 21 ianuarie 1935 se va întruni Adunarea studenților cernăuțeni, care va dezbate intrarea în grevă de avertisment de trei zile pentru solidarizarea cu studenții din celelalte centre⁹⁵. În aceste condiții, studenții cernăuțeni s-au solidarizat cu colegii greviști de la facultățile de Drept din București, Iași și Cluj⁹⁶. Greva s-a declanșat pe 21 ianuarie și a durat trei zile. Revendicările studenților cernăuțeni au fost introduse într-un program. Acestea au fost: 1) Desființarea taxelor de examen; 2) Desființarea timbrului universitar; 3) Desființarea taxelor de construcție; 4) Desființarea reînscrierilor pentru

---

⁸⁸ *Ibidem*, d. 1/1934, f. 52.

⁸⁹ Cristian Sandache, *Îngerii căzuți. O istorie a extremei drepte din România*, București, Editura Corint, 2010, p. 197.

⁹⁰ Wilhelm Filderman, *Un avocat al etniei sale. Un avocat al cauzei naționale a României. Articole, discursuri, memorii, 1921–1948*, vol. I, Ediție de Teodor Wexler și Michaela Popov, București, Fundația „Filderman”, f. a., p. 166.

⁹¹ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 69/1934, f. 22.

⁹² *Ibidem*, d. 2/1934, f. 423.

⁹³ *Ibidem*, d. 40/1936, f. 177.

⁹⁴ *Ibidem*, d. 39/1935, f. 36.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 118.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 104. Un alt document menționa că studenții cernăuțeni, sub conducerea lui Ireniciu, președintele interimar al Centrului Studențesc Cernăuți, au organizat în perioada 22–24 ianuarie 1935 o grevă demonstrativă, în semn de solidaritate cu greva studenților din celelalte trei centre universitare din țară. Cf. *Ibidem*, d. 232/1935, vol. II, f. 44.

absolvenții care nu și-au completat examenele regulamentare; 5) Reducerea și unificarea taxelor de frecvență; 6) Reducerea și unificarea taxelor de diplomă, inclusiv cele de la Seminarul pedagogic⁹⁷. Dar dese schimbări de conducere a Cercului au dus la impunerea punctului de vedere al radicalilor naționaliști.

În urma grevei studenților în Drept de la Cernăuți, s-au întrunit societățile studențești pentru alegerea unui nou comitet. Acesta era dominat de studenții naționaliști, avându-l președinte pe Dumitru Străchinariu, cunoscut adept al Mișcării Legionare. Vicepreședinte a fost numit Vasile Posteuca, iar comitetul era format din Partenie Petrencu – secretar, Pamfil Urzică – al doilea secretar, Ion Tomescu – casier, Adrian Colomeschi – arhivar, Ion Reziș – casier. Întregul comitet era format din simpatizanți sau chiar membri activi ai Legiunii⁹⁸. Unul dintre cei mai aprigi președinți ai Centrului, Dumitru Străchinariu, a fost un lider radical al studenților naționaliști de la Cernăuți, simpatizant al Mișcării Legionare. La moartea sa prematură, un panegiric amintea de rolul acestuia: „Și atunci îl văd pe Străchinariu într-un triplu-i rol: student, președinte al Centrului și președinte de *arcași* (s. a.). Spiritul nou ne cucerește. Universitatea, încadrată în noul spirit, prin noul rector, dl. profesor și ministru dr. Ion Nistor, construiește și organizează cu înfrigurare. Studențimea, condusă de colegul Dumitru Străchinariu, desfășoară o activitate unică în felul ei. În felul acesta surplusul de energie se cheltuiește cuminte. Pe lângă carte, studentul are ocupație pe terenul național și nu mai are timp de pierdut. Activitatea continuă. Și cu așa înfrigurare încât, de unde până mai înainte mai erau ocazii și pentru fricțiuni, în ultimii doi ani nu se semnalează nimic, nici incident, nici grevă, nici hărțuiri”⁹⁹. Nicolae Popescu, membru al comisiei de revizie a Comitetului Centrului Studențesc Cernăuți, era tot un simpatizant legionar¹⁰⁰. Iar în anii '30, e de părere un cercetător al fenomenului, a fi „student creștin era totuna cu a fi legionar”¹⁰¹. De altfel, cercurile studențești s-au opus unei inițiative a lui Pamfil Șeicaru, prin cotidianul „Curentul”, de atragere a intelectualilor spre cauza națională. Ei au considerat că gestul lui Șeicaru era merit să-i mărească tirajul și că un alt curent de dreapta „era tendențios”¹⁰².

Un alt colaborator, Leon Țopa, student și apoi asistent la Universitatea din Cernăuți, spunea la 1935 că „are toată simpatia pentru organizația Gărzii de Fier și că toată studențimea trebuie să sprijine Liga și Garda”¹⁰³. De asemenea, în ianuarie 1936, Filon Lauric a câștigat alegerile pentru conducerea Centrului Studențesc din

⁹⁷ *Ibidem*, d. 40/1936, f. 41.

⁹⁸ „Întreg comitetul este de nuanță gardistă”, se menționa într-o notă a poliției cernăuțene. Cf. *Ibidem*, d. 39/1935, f. 126.

⁹⁹ Aud Dan Jumară, *op. cit.*, p. 149–150.

¹⁰⁰ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 39/1935, f. 128.

¹⁰¹ Sorin Lavric, *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 54.

¹⁰² Ioan Opreș, *Procesul ziaristilor „naționaliști” (22 mai – iunie 1945)*, București, Editura Albatros, 1999, p. 58.

¹⁰³ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 377.

Cernăuți¹⁰⁴. Studenții legionari au folosit în multe ocazii situația lor precară – lipsa căminelor, taxele mari, bursele puține, corupția unor profesori și chiar în minister – pentru a face propagandă în favoarea Legiunii. Așa s-a întâmplat și la sfârșitul sesiunii din iarna lui 1936, când Filon Lauric a agitat studențimea cu acest scop¹⁰⁵. Adunarea studenților de la Facultatea de Drept din Cernăuți, de la data de 5 martie 1936, a beneficiat de prezența tânărului universitar Filon Lauric, care s-a declarat împotriva legii avocaților¹⁰⁶. În martie 1936 s-au petrecut noi incidente între studenții creștini și cei evrei. Aceștia din urmă au fost împiedicați să intre la cursuri, iar câțiva au fost bătuți în Piața Universității, la 9 martie¹⁰⁷.

Activitățile studențimii naționaliste de la Cernăuți au fost din cele mai diverse. La 22 februarie 1935, la Liga Sportivă din Cernăuți, fostul președinte al Centrului Studențesc, Galatiuc, a susținut o conferință pe tema *Idealuri și generații*. Caracterul antisemit al comunicării dovedea că Liga sportivă fusese inflamată de legionarism¹⁰⁸. Autoritățile se plângeau și în luna mai 1936 de faptul că sub masca Ligii sportive se face propagandă legionară¹⁰⁹. La 2 aprilie 1935, Comitetul studențesc Cernăuți s-a întrunit pentru a-i pregăti lui Ion Moța o primire festivă și un banchet¹¹⁰. Ion Moța a fost un simbol al luptei studențești naționaliste. În ședința Comitetului Societății „Junimea”, din data de 9 mai 1935, Leon Țopa a ordonat studenților naționaliști să intoneze cântece din repertoriul legionar și a declarat că are toată simpatia pentru Legiune¹¹¹. De altfel, Leon Țopa s-a căsătorit cu unica fiică a lui Traian Brăileanu, devenind asistentul acestuia la Catedra de Sociologie de la Cernăuți¹¹². Și poetul Radu Gyr a vizitat organizațiile studențești din Cernăuți. Împreună cu Cezar Petrescu, el a conferențiat în primăvara anului 1936 la Teatrul Național, la invitația Centrului Studențesc, în cadrul unui festival studențesc¹¹³.

Una dintre societățile studențești cele mai influențate de legionarism a fost „Dacia”. Membrii societății au încercat la începutul anului 1936 să se infiltreze și în conducerea Arcășiilor. Când acestea și-au organizat alegeri, au existat foarte multe incidente la Câmpulung, Storojineț și Cernăuți. În martie 1936, „Dacia” a încercat să convoace la Cernăuți un congres al asociațiilor arcășești din Bucovina pentru a organiza noi alegeri¹¹⁴. Uniunea studenților din Cernăuți a luat decizia, cu

---

¹⁰⁴ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 4/1936, f. 4.

¹⁰⁵ *Ibidem*, d. 406/1936, f. 103.

¹⁰⁶ *Ibidem*, d. 39/1935, f. 311.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 313–314.

¹⁰⁸ *Ibidem*, d. 232/1935, f. 263;

¹⁰⁹ *Ibidem*, d. 406/1936, f. 244.

¹¹⁰ *Ibidem*, d. 232/1935, vol. II, f. 28.

¹¹¹ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 377.

¹¹² Lucian Năstase, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari” (1864–1948)*, Cluj Napoca, Editura Limes, 2010, p. 330.

¹¹³ „Gazeta Bucovinenilor”, 10 aprilie 1936, p. 3.

¹¹⁴ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 406/1936, f. 135–136.

excepția Societății „Junimea”, să boicoteze festivitățile ocazionate de Ziua Restaurației, ca formă de protest împotriva autorităților care îi țineau închiși pe studenții participanți la Târgu-Mureș. Zilele în care s-a dezbătut procesul celor arestați au fost declarate zile de doliu¹¹⁵. Președintele Societății „Dacia”, Valerian Hlușcu, și-a declarat în 1936 simpatia față de cauza legionară și a strâns fonduri, prin societate, pentru construcția clădirii Casa Verde din București. De asemenea, el a participat alături de ceilalți dacieni la comemorarea lui Ion Moța și Vasile Marin, când cortegiul funerar a trecut pe la Cernăuți¹¹⁶.

Studenții naționaliști au negociat cu Antoni Paprocki de la Legația poloneză o excursie a studenților români în Polonia, pe timpul vacanței¹¹⁷. Studentul bucovinean Ștefan Strătescu a participat alături de colegii săi de la celelalte universități din țară la Expoziția internațională de la Paris, în august 1937, intrând în legătură cu colegi din Franța sau Germania interesați de Mișcarea Legionară¹¹⁸. O inițiativă tipică a fost înființarea unei cantine studențești legionare. Studenții au închiriat o parcelă agricolă pe care au cultivat zarzavaturi, legume și cartofi, din vânzarea cărora reușeau să își achite masa către cantina Universității¹¹⁹. Studenții au găsit și alte forme de manifestare. 150 de studenți cernăuțeni au participat la o slujbă în Catedrala Mitropolitană din capitala Bucovinei, rugându-se pentru eliberarea celor arestați la congresul de la Târgu-Mureș¹²⁰.

Studenții legionari s-au solidarizat și cu principele Nicolae, fratele regelui, aflat în centrul unui scandal matrimonial. Astfel, Mihai Popovici, președintele Centrului Studențesc Cernăuți, a semnat un manifest de solidaritate față de principele care donase Legiunii un teren pe Rarău¹²¹. Aici a fost construită o cabană pentru recuperarea din convalescență a legionarilor care au suferit de pe urma detenției¹²². Lucrările, dirijate de Corneliu Zelea Codreanu și de Radu Mironovici, au început în vara anului 1935, cu ajutorul echipelor de studenți de la universitățile din București și Cernăuți¹²³. Pe timpul verii, studenții erau tentați să petreacă timpul în sânul familiei tradiționale, ceea ce însemna un mediu reticent la ideile

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 374.

¹¹⁶ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 378–379.

¹¹⁷ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, d. 39/1935, f. 191; Radu-Florian Bruja, *Despre polonezi, Polonia și... Mișcarea Legionară. O cronică a raporturilor româno-polone*, în vol. *Polonia și România – legături istorice și culturale – trecut și prezent*, Suceava, 2011, p. 158–165.

¹¹⁸ Dr. Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 80.

¹¹⁹ Mardarie Popinciuc, *Pentru Sfânta Cruce pentru Țară*, Buenos Aires, f. ed., 1985, p. 68.

¹²⁰ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție, d. 39/1935, f. 350.

¹²¹ *Ibidem*, d. 254/1937, f. 14.

¹²² Faust Brădescu, *Scurtă analiză spectrală a Mișcării Legionare*, București, Editura Majadahonda, 1996, p. 45.

¹²³ S.A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția generală a Poliției, d. 232/1935, vol. I, f. 92.

novatoare propuse de Legiune¹²⁴. Tabăra urmărea atragerea tineretului pentru ideile legionare. O altă tabără în care au lucrat studenții cernăuțeni a fost cărămidăria de la Storojineț, deschisă tot în 1935, pe un teren pus la dispoziția Legiunii de Neagoe Flondor¹²⁵, șeful organizației legionare din județul Storojineț, aparținând unei vechi familii nobiliare bucovinene, fiind condusă de Filon Lauric, devenit asistent la Facultatea de Teologie din capitala Bucovinei¹²⁶.

Studenți democrați din Universitatea Cernăuți au încercat în vara anului 1936 să contracareze acțiunea colegilor lor legionari, prin înființarea unor tabere de muncă în apropierea șantierelor legionare. Acțiuni similare au întreprins și cuziștii. Legionarii au împiedicat întrunirile studenților și au hotărât să preîntâmpine orice inițiativă în acest sens. Interesantă a fost și poziția autorităților care au favorizat pe activiștii Legiunii. Pentru a evita incidentele, agenții poliției i-au oprit pe studenții nelegionari să-și materializeze intențiile¹²⁷. Asperitățile dintre formațiunile politice conduse de A. C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu s-au resimțit în cele din urmă și în mediul universitar cernăuțean.

În 1936, studenții au fost implicați în noi altercații. Între cuziștii conduși de Costache și legionarii lui Galatiuc au existat confruntări pe străzile Cernăuțului¹²⁸. Studenții cuziști V. Parascan, D. Gâlcă și Nica Mircea au fost răniți într-o altercație ulterioară¹²⁹. Studenții naționaliști au atacat și participanții la adunările politice ale partidelor de stânga. La 1 mai 1936, congresul P.S.D. de la Cernăuți a fost împiedicat să își desfășoare programul de către 250 de studenți care au ocupat sala¹³⁰. Câteva zile mai târziu, solidarizându-se cu studenții de la București, tinerii din Universitatea Cernăuți au făcut grevă¹³¹. Au existat și studenți care s-au opus acestei atitudini. Un student bucovinean a publicat în „Neamul românesc” o scrisoare adresată lui Nicolae Iorga, în care condamna atitudinea colegilor săi, înregimentați în grupările naționaliste militante, considerând că singura modalitate de a sluji țara era prin absolvirea examenelor, prin studiu și comportament decent și lupta prin mijloacele legale pe care i le conferă pregătirea sa¹³². Studenții cernăuțeni au făcut grevă cu ocazia festivalului studențesc de la Teatrul Național din Cernăuți, din 10 decembrie 1936¹³³. La 11 decembrie, Adunarea generală a

---

¹²⁴ Mirel Bănică, *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 184.

¹²⁵ Neagoe Flondor, avocat, a absolvit Universitatea din Cernăuți; a aderat la Mișcarea Legionară din 1930; în 1934 a fost arestat și încarcerat la Jilava, împreună cu fruntașii legionari în procesul implicării Gărzii de Fier în asasinarea premierului I. G. Duca. Cf. *Intelectualii în Mișcarea Legionară*, p. 117.

¹²⁶ Mardarie Popinciuc, *op. cit.*, p. 143.

¹²⁷ S.J.A.N.S., Fond *Prefectura județului Rădăuți*, d. 8/1936, f. 9.

¹²⁸ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 2/1934, f. 379.

¹²⁹ *Ibidem*, d. 232/1935, vol. I, f. 162.

¹³⁰ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 39/1935, f. 343.

¹³¹ *Ibidem*, f. 347.

¹³² Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, doc. 20, p. 390–392.

¹³³ S.A.N.I.C., Fond *Ministerul de Interne, Direcția Generală de Poliție*, d. 40/1936, f. 66.

studenților a hotărât continuarea grevei până la obținerea revendicărilor: desființarea taxelor de examen și scutirea studenților săraci de taxe de frecvență¹³⁴. Alte revendicări ale studenților din Cernăuți erau reducerea și desființarea taxelor de diplomă, inclusiv a celor pentru Seminarul Pedagogic¹³⁵.

Un alt moment din istoria mișcării naționaliste studențești de la Cernăuți a fost legat de funeraliile lui Ion Moța și Vasile Marin. Cortegiul mortuar cu trupurile legionarilor căzuți în Războiul Civil din Spania au fost primite de o delegație a studenților din Cernăuți, în frunte cu asistentul universitar Filon Lauric, șeful județului, în gara orașului. Ceremoniile oficiate la Catedrala Ortodoxă din Cernăuți au oferit studențimii naționaliste, conduse de profesorii din Universitate, șansa să-și arate forța. Evenimentul l-a determinat pe studentul țărănist Parascan să scrie un articol defăimător la adresa celor doi legionari căzuți în războiul civil spaniol. Colegii legionari Bujorel Hoinic, Mircea Hoinic, Cezar Scarlat, Spiridon Jitaru, Liviu Vișan, Ghiță Zelinschi, Ion Nemțanu și Mardarie Popinciuc l-au acuzat pe Parascan că a semnat un articol în care îi eticheta pe Ion Moța și Vasile Marin drept aventurieri și l-au bătut într-o cameră de cămin, cu o funie¹³⁶. Grupul celor zece studenți care l-au maltrat pe Parascan în căminul studențesc din localitate a fost arestat și judecat la Tribunalul din capitala Bucovinei. Procesul celor zece studenți agresori din martie 1937 s-a desfășurat într-o atmosferă tensionată, inculpații beneficiind de simpatia opiniei publice. Alături de cei nominalizați, pe banca acuzaților s-au mai găsit Victor Toma, Valerian Mateescu și Mircea Orendovici. Procesul s-a încheiat cu condamnarea la trei, respectiv un an de închisoare pentru cinci dintre acuzați. Era pentru prima dată când studenții legionari sufereau de pe urma schimbării atitudinii autorităților și a regelui față de Legiune¹³⁷. Studenții de la Cernăuți s-au manifestat violent față de autorități cu acest prilej, lucru ce a tensionat și mai mult atmosfera, presa centrală mediatizând evenimentul¹³⁸. Studenții legionari s-au întrunit la căminul de pe Strada „A. D. Xenopol” și au organizat un miting în favoarea celor cercetați de Parchet¹³⁹. În apărarea studenților a sărit, cum era și firesc, Traian Brăileanu. El a făcut o lungă depoziție, în care a spus că, deoarece majoritatea profesorilor universitari sunt membri de partid, și studenții sunt atrași spre viața politică. El a justificat, însă, gestul studenților, în care vedea un mod de luptă pentru afirmarea românismului în provincia multietnică. A menționat și prezența ideilor comuniste în Universitate, pentru care considera că era de datoria studenților să se implice în combaterea acestui flagel. El

¹³⁴ *Ibidem*, f. 79.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 41.

¹³⁶ Mardarie Popinciuc, *op. cit.*, p. 172–175.

¹³⁷ Detalii despre proces și despre atmosfera din Cernăuți din timpul acestuia, ca și despre perioada detenției vezi în mărturiile lui Mardarie Popinciuc, unul dintre inculpați, lider al studențimii cernăuțene și membru în conducerea Societății „Junimea”. Cf. Mardarie Popinciuc, *op. cit.*, p. 192–202.

¹³⁸ Cristian Sandache, *Istorie și biografie*, p. 291.

¹³⁹ A.S.R.C., Fond *Chestura de Poliție Cernăuți*, nr. 38, d. 10 222, f. 4.

a concluzionat, declarând că societățile studențești din Bucovina au o tradiție în lupta națională și că tinerii nu pot sta deoparte¹⁴⁰. Abia în iulie s-a dat un al doilea verdict, prin care șase din cei zece legionari au fost achitați, avocații lor reușind să convingă instanța că fapta lor nu a fost una gravă¹⁴¹. Ulterior, în procesul mutat la Craiova au fost achitați și ceilalți patru¹⁴². Decanul baroului din Oltenia, dr. Sgoanță, împreună cu alți avocați legionari, i-au apărat pe legionarii cernăuțeni. A ieșit în evidență Vasile Posteuca, care a făcut o amplă trecere în revistă a situației românimii din Bucovina, considerată de legionari ca aflată „în pericolul înstrăinării”, atingând principalele obiective ale Mișcării Legionare și prezentând situația din nordul țării ca fiind una care obligă pe români la o atitudine dură¹⁴³. Traian Brăileanu, însoțit de Radu Mironovici, a pledat în favoarea studenților și în procesul de la Craiova¹⁴⁴. Odată eliberați, a început activitatea de reorganizare a Cercului Studențesc Legionar din Cernăuți, Mardarie Popinciuc și Tarnavschi ocupându-se de aprovizionarea celor aflați încă în detenție, prin intermediul lui Costache Zus și Nicu Antonovici, membri ai Frăției de Cruce de la Liceul „Aron Pumnul” din capitala Bucovinei¹⁴⁵.

Evenimentele violente din centrele universitare de la începutul anului 1937 au dus la o hotărâre fără precedent a Consiliului de Miniștri, care a dispus în aprilie 1937 dizolvarea societăților studențești afiliate la organizații politice. Fiecare student trebuia să semneze o declarație prin care se angaja să nu facă parte din nicio organizație studențească neautorizată și din nicio grupare politică¹⁴⁶. Poliția a închis cu forța Universitatea din Cernăuți și a evacuat căminele studențești, arestând peste 100 de studenți¹⁴⁷.

Anul 1938 a reprezentat ultimul an în care studenții naționaliști de la Cernăuți au mai putut, în condițiile instaurării regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, să se manifeste. Situația studențimii s-a înrăutățit după instaurarea regimului autoritar carlist, care pentru extrema dreaptă a reprezentat sfârșitul iluziilor. Agitațiile studențești au continuat, dar nu au mai avut forța manifestărilor anterioare, deoarece, în noile condiții, represiunea autorităților regimului s-a abătut în principal asupra Mișcării Legionare și a simpatizanților acesteia. Marea manifestare studențească de protest de la Universitatea din Cernăuți din toamna anului 1938 nu face subiectul acestui studiu.

În general, studențimea românească nu a aderat la ideea colaborării cu partidele politice interbelice. Studenții s-au manifestat mai curând în cadrul

---

¹⁴⁰ „Buna Vestire”, 21 aprilie 1937, p. 4.

¹⁴¹ *Ibidem*, 30 iulie 1937, p. 5.

¹⁴² *Ibidem*, 26 august 1937, p. 5.

¹⁴³ Mardarie Popinciuc descrie scena peste ani, din perspectiva legionarismului integral, dându-i efecte puternice naționaliste. Cf. Mardarie Popinciuc, *op. cit.*, p. 246.

¹⁴⁴ „Buna Vestire”, 24 noiembrie 1937, p. 3.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 254.

¹⁴⁶ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 382.

¹⁴⁷ A.S.R.C., Fond *Prefectura județului Cernăuți*, nr. 15, f. 8.

național și intelectual oferit de noua situație politică de după 1918. Cum statul român avea probleme în a-și defini propria identitate și legalitate, studenții și-au manifestat simpatia pentru cauza naționalismului. Mai ales într-un centru universitar cosmopolit, ca cel de la Cernăuți, studenții români s-au dovedit extrem de activi, uneori în colaborare cu colegii lor creștini, alții chiar în defavoarea acestora, dacă îi avem în vedere pe ucraineni.

Universitatea din Cernăuți avea propriile probleme în a se integra sistemului educațional românesc. Cu toate acestea, mai ales în primul deceniu interbelic, studențimea nu s-a înregimentat din punct de vedere politic. Abia anii '30 au reprezentat o creștere a atitudinilor naționalist-extremiste și a exclusivismului etnic, caracterizat prin forma populistă de prezentare a Mișcării Legionare. Foarte importantă a fost compoziția etnică a mediului universitar cernăuțean, unde evreii reprezentau o comunitate puternică. Multe dintre neliniștile studenților români se legau de prezența acestora în mediul intelectual din Bucovina. Credința lor că eliminarea evreilor din meseriile pe care le dominau ar aduce beneficii imediate românilor i-au făcut să îmbrățișeze antisemitismul fără rezerve. Apoi, pericolul comunist i-a făcut pe mulți studenți să perceapă naționalismul ca singura șansă de salvare. Influența politicului asupra organizațiilor studențești s-a dovedit a fi mare doar în contextul acesta. Congresele studențești au părăsit treptat revendicările specifice mediului universitar și au devenit teren pentru luptă entuziastă de partea cauzei naționaliste. Ideologia purificatoare de mare anvergură, propusă de extrema dreaptă românească, a atras tineretul intelectual, din ce în ce mai dezamăgit de realitățile românești. Șomajul intelectual și dificultățile economice au născut în rândul tineretului credința că doar o schimbare radicală ar putea să genereze prosperitatea economică și securitatea națională dorite. În acest complex de factori, studențimea bucovineană a aderat la ideea creării unei ordini sociale, complet diferite, care să o includă și care le promitea un viitor.

ÎNTRE IDEAL NAȚIONAL ȘI EXTREMISM POLITIC: SOCIETĂȚILE CULTURALE STUDENȚEȘTI DIN BUCOVINA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ*

RADU-FLORIAN BRUJA

Les sociétés culturelles étudiantes de la Bucovine dans l'entre-deux-guerres: entre l'idéal national et l'extrémisme politique

(Résumé)**

La situation spéciale de la province Bucovine après la réalisation de l'Union et surtout, pendant les processus d'unification administrative, économique et politique, créa le cadre dans lequel se manifesta la vie politique et sociale des Roumains bucoviniens. En général, les étudiants roumains n'adhérèrent pas à l'idée de collaborer avec les partis politiques de l'entre deux guerres mondiales. Les étudiants se manifestèrent plutôt dans le cadre national et intellectuel offert par la nouvelle situation politique d'après 1918. Comme l'Etat roumain avait des problèmes dans la définition de son propre identité et légalité, les étudiants manifestèrent de la sympathie pour la cause du nationalisme. Surtout dans un centre universitaire cosmopolite, comme celui de Tchernovtsy, les étudiants roumains furent extrêmement actifs, parfois en collaboration avec leurs collègues chrétiens, autrefois même à leur défaveur, si on pense aux Ukrainiens. L'Université de Tchernovtsy se confrontait avec le problème de l'intégration dans le système éducationnel roumain. Malgré cela, surtout pendant la première décennie de l'entre deux guerres, les étudiants ne s'enrôlèrent pas du point de vue politique. A peine durant les années '30, on assista à une augmentation des attitudes nationalistes – extrémistes et de l'exclusivisme ethnique, caractérisé par la forme populiste de présentation du Mouvement Légionnaire. La composition ethnique du milieu universitaire de Tchernovtsy a été très importante: les Juifs y représentaient une communauté puissante. Plusieurs des inquiétudes des étudiants roumains étaient liées de leur présence dans le milieu intellectuel de la Bucovine. La croyance que l'élimination des Juifs des métiers que ceux-ci dominaient, apporteraient des bénéfices

---

* Comunicare susținută la Simpozionul științific internațional „Asociaționism și propășire națională în Bucovina în secolele XIX–XX. 150 de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, organizat de Institutul „Bucovina” în colaborare cu Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava și Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți-Cernăuți, 28–29 iunie 2012.

** Traducere: Radu-Florian Bruja.

immédiats aux Roumains, les conduisit à l'adoption sans réserves de l'antisémitisme. Ensuite, le danger communiste fit plusieurs étudiants percevoir le nationalisme comme l'unique chance de salut. L'influence du politique sur les organisations estudiantines fut grande seulement dans ce contexte-ci. Les congrès des étudiants renoncèrent graduellement aux revendications spécifiques au milieu universitaire et se transformèrent en terrain pour la lutte enthousiaste pour la cause nationaliste. L'idéologie purificatrice de grande envergure proposée par l'extrême droite roumaine attira la jeunesse intellectuelle, de plus en plus désillusionnée par les réalités roumaines. Le chômage intellectuel et les difficultés économiques ont conduit à l'apparition parmi les jeunes de la croyance que seulement un changement radical pourrait générer la prospérité économique et la sécurité nationale désirées. Dans ce complexe de facteurs, les étudiants bucoviniens adhèrent à l'idée de la création d'un ordre social complètement différent, qui les incluent et qui leur promettait un avenir.

Mots-clés: Bucovine, sociétés étudiantes, idéal national, extrémisme politique.

CĂLĂTORII IMPERIALE ÎN BUCOVINA DUPĂ REVOLUȚIA DIN 1848 [IRACLIE PORUMBESCU – CRONICAR AL BUCOVINEI]

D. VATAMANIUC

Franz Joseph de Habsburg – în corespondența lui Iraclie Porumbescu, Francisc Iosif I – vine la conducerea Imperiului Habsburgic pe valurile revoluției din 1848, la numai 18 ani și românii din Bucovina și din Transilvania își puneau mari speranțe în el cu privire la revendicările lor. Se vor înșela chiar de la prima vizită imperială în Bucovina.

Iraclie Porumbescu îi trimite lui Iacob Mureșianu, redactorul „Gazetei Transilvaniei” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, o corespondență, *Din Bucovina*, pe care acesta o publică în ziarul brașovean, în 18 iunie 1851¹. Îl informa despre pregătirile care se făceau pentru primirea împăratului și revendicările lor, sperând să primească sprijinul său. Era posibil, mai arată corespondentul din Bucovina, ca împăratul să treacă și în Transilvania.

Vizita lui Franz Joseph de Habsburg în Bucovina în 1851 se desfășoară în trei etape succesive: Cernăuți, 21–22 octombrie 1851; Rădăuți, 23–26 octombrie 1851; Cernăuți, 27 octombrie 1851.

Iraclie Porumbescu se ocupă numai de prima vizită imperială de la Cernăuți, cea din 21–22 octombrie 1851. Îi trimite lui Iacob Mureșianu corespondența sa datată: *Din Bucovina. 22 oct. n.*, pe care acesta o publică în „Gazeta Transilvaniei”, în 22 octombrie 1851².

Cernăuțiul se întemeie, inițial, pe malul stâng al Prutului, unde funcționa și vama pentru Siret, Suceava și Moldova. Au loc schimbări importante. Prutul își schimbă albia, mult mai spre dreapta, și Cernăuțiul se mută și el de pe malul stâng pe malul drept al Prutului, ferit de inundații catastrofale³. Noua așezare a orașului

---

¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 49, 18 iunie 1851, p. 207.

² Idem, nr. 85, 22 octombrie 1851, p. 351.

³ C. Loghin, *Cernăuții*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1936, p. 19–20.

se întemeia pe o coastă abruptă, cu numai câteva case, mult mai sus de cursul imprevizibil al Prutului.

Iraclie Porumbescu vorbește în corespondența sa de trecerea de pe malul stâng pe malul drept al Prutului pe o „puntea” și nu de un pod, cum se face trecerea mai târziu, până în zilele noastre. „Puntea” era un „pod de vase”, cum se vede din ilustrația de epocă din tratatul lui Kaindl, *Geschichte von Czernowitz*, din 1908, reprodusă și de Al. Bocănețu în monografia sa, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, din 1933⁴.

Franz Joseph de Habsburg intră în Bucovina pe la Zalescic și de la Coțmani până la „puntea” de peste Prut șoseaua era iluminată și străjuită pe o parte și pe alta a ei de țărani aduși din satele învecinate. Se dispuse să fie îmbrăcați în costume naționale și instruiți să strige neconținut „vivate” la trecerea împăratului și a suitei sale.

Franz Joseph de Habsburg călătorește călare, însoțit de aghiotantul său, contele Grinne, având în suita sa pe principele Edmund Schwarzenberg, generalul comandant al Galiției, contele Agenor Gołuchowski, „locotenentele” Galiției și mai mulți generali și „oficiali de stab”. Bucovinenii își puneau mari speranțe în această vizită imperială. Erau pregătiți să-i aducă împăratului mulțumirea lor pentru separarea Bucovinei de Galiția, care însă nu era decât temporară și să ceară sprijin pentru învățământul juridic, gimnazial și școlile populare.

Împăratul, urmat de suita sa, este întâmpinat la „arcul triumfal”, ridicat în cinstea sa pe malul drept al Prutului, la coborârea de pe „pod” de K. Schwarzenberg, guvernatorul civil și militar al Transilvaniei și autoritățile orașenești. I se adresează cuvinte de bun venit și își continuă drumul călare spre centrul orașului, având în față două fete îmbrăcate în alb, călătorind, de asemenea, călare. Împăratul coborî de pe cal în fața bisericii „Sfânta Parascheva”, fiind întâmpinat, el și suita sa, de Eugenie Hacman, episcopul Bucovinei, de Andrei Șaguna, episcopul Transilvaniei, de cler și corporațiile târgului. Se alege casa de „cvartir” (gazdă) a baronului general Ulrihstal, situată în fața bisericii „Sfânta Parascheva”.

Se desprinde, din modul cum este pregătită și cum se desfășoară această vizită, că organizatorii ei au avut în vedere să-l întărească pe Franz Joseph de Habsburg, tânărul împărat, în convingerea că Bucovina, provincie imperială, ținea de Galiția și trebuia să rămână la Galiția, făcând legătura între mai vechile provincii imperiale Transilvania și Galiția.

Vizita lui Franz Joseph de Habsburg, împăratul Imperiului Habsburgic, în Țara de sus a Moldovei, numită Bucovina, desprinsă din Moldova prin șantaj, putea stârni reacții nedorite din partea frunțașilor bucovineni. Să preîntâmpine o asemenea situație nedorită, dar posibilă, organizatorii festivităților din Bucovina se

---

⁴ Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte von Czernowitz von den alten Zeiten bis zur Gegenwart*, Czernowitz, Universitäts-Buchhandlung H. Pardini, 1908, p. 41; Al. Bocănețu, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, Ediția a II-a, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1933, p. 29.

adresară domnitorului Moldovei să trimită o delegație să asiste la primirea împăratului în Bucovina.

Tronul Moldovei era ocupat, din 1849, de Grigore Alexandru Ghica, iar tronul Munteniei de Barbu Știrbei. Domnitorul Moldovei privea cu interes mișcarea revoluționară de la 1848 și se înconjură cu participanții la ea, mare parte dintre ei refugiați în timpul revoluției de la 1848 în Bucovina: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, C. Negri, Al. I. Cuza, A. Russo. Barbu Știrbei acționa ca adversar al revoluționarilor din 1848 și Nicolae Bălcescu, grav bolnav, nu primește aprobarea să intre în țară și moare la Palermo, în Italia, și este înmormântat în Cimitirul Capucinilor.

Grigore Alexandru Ghica răspunde solicitării organizatorilor festivităților din Bucovina și trimite o delegație importantă, formată din Grigore Balș, „generalismul armatei moldovene”, Cantacuzino și Șuțu, cu rol în domnia sa.

Împăratul este îndemnat de personalul său de protocol să treacă în fruntea tuturor participanților la festivități delegația moldoveană. Este primită cea dintâi, în audiență, este numai ea admisă să-l însoțească pe împărat la exercițiile unei mici unități a armatei austriece, să-i înfățișeze „metodul noul de luptă”. Delegația moldoveană este invitată la „prânzul împărătesc” înaintea tuturor delegațiilor și stă alături de împărat și la cel mai important eveniment cultural din această vizită imperială.

Carol Miculi (1821–1897), celebrul componist și violonist cernăuțean, mai târziu director al Conservatorului din Lemberg și editor al operei lui Chopin, dă în „sala pușcașilor” un concert cu „arii românești naționale”. Împăratul își exprimă „osebita plecere” față de concert. După concert, afară, în fața „sălii pușcașilor”, împăratul asistă la „jocurile naționale”, care de asemenea i-au plăcut foarte mult. Nu vom săvârși eroarea să credem că acest împărat era încântat să cunoască arta populară românească. Alta era explicația, cum vom arăta mai departe, pentru această atitudine imperială.

Carol Miculi va fi oaspetele lui Iraclie Porumbescu la Șipotele Sucevei, în parohia sa, succesiv în patru vacanțe de vară. Îi trimite „radvanul” său cu patru cai să-i transporte pianul de la Cernăuți la Șipotele Sucevei⁵. Ciprian Pombescu are încă din copilărie un maestru pentru destinul său artistic.

Iraclie Porumbescu anunța, în finalul corespondenței sale din „Gazeta Transilvaniei”, că împăratul Franz Joseph de Habsburg va pleca de la Cernăuți la Rădăuți să ia în primire herghelia și să participe la partide de vânătoare în Codrii Bucovinei. Ne-am așteptat ca Iraclie Porumbescu să prezinte și această vizită, mai ales că urma să aibă loc în ținutul său natal. Aceasta nu se întâmplă, aparent, inexplicabil. Iraclie Porumbescu trăia însă o mare dezamăgire. Niciuna dintre așteptările sale privind revendicările românilor bucovineni nu a stat în atenția

---

⁵ Leca Morariu, *Folcloristul român Carol Miculi (1821–1897)*, în „Făt-Frumos”, VII, nr. 5–6, septembrie–decembrie 1932, p. 283–284.

împăratului. Organizatorii festivităților au avut grijă ca împăratul să nu facă nici cea mai mică referire în această privință. Înstrăinarea lui Iraclie Porumbescu – și nu numai a lui – de Curtea din Viena va fi din acest moment definitivă și îi va pregăti împăratului un răspuns cum numai el putea să-l dea.

Prezentarea vizitei lui Franz Joseph de Habsburg la Rădăuți a trecut în seama altui corespondent, martor ocular, care, din respect pentru Iraclie Porumbescu, găsi potrivit să nu-și dea numele. Corespondența trimisă de la Rădăuți, *Din Bucovina 24 oct. n.*, este semnată cu inițialele: S. K. U. și Iacob Mureșeanu o publică în „Gazeta Transilvaniei” în 25 octombrie 1851⁶.

Sunt, în vizita imperială de la Rădăuți din 23–26 octombrie 1851, două etape distincte: primirea împăratului și a suitei sale, primirea omagiilor autorităților locale și vizita la herghelia din Rădăuți, pentru toate acestea se acordă o singură zi și o a doua etapă, de trei zile, pentru partidele de vânătoare în Codrii Bucovinei.

Împăratul și suita sa pornesc din Cernăuți la o oră matinală (5½). Împăratul nu călătorește, ca la prima vizită la Cernăuți, călare, ci în „caretă”. Este însoțit de aghiotantul său, contele Grinne și de suita sa în care se aflau principii Edmund Schwarzenberg, guvernatorul Galiției, R. Schwarzenberg, comandantul civil și militar al Transilvaniei, Agenor Gołuchowski, șeful garnizoanei Bucovinei, Heinrich de Hardegg, general de cavalerie, inspectorul general al hergheliilor, baronul Henniger și mai mulți „oficiali de ștab”.

Primirea împăratului și a suitei sale are loc la arcul de triumf, ridicat în câmp, la marginea orașului. Asistă popor venit din marginile Transilvaniei, de pe la râurile Siret și Mureș. Nu se vedea în câmp, arată corespondentul, decât „popor și iar popor”, „îmbrăcat frumos”, având motive să vină în întâmpinarea sa, pentru ridicarea iobăgiei, care se făcuse însă înainte de urcarea sa pe tron, și de despărțirea Bucovinei de Galiția, care avea să fie și ea temporară și pentru multă vreme. Împăratul intră în orașul frumos iluminat, urmat de suita sa și coborî din caretă la biserica parohială, ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Corespondentul greșea. Biserica Bogdana, căci despre ea este vorba, nu este ctitoria lui Ștefan cel Mare, ci datează dinaintea domniei sale. La festivitățile de la Rădăuți participă și delegația moldoveană. Nu vine la Rădăuți în suita împăratului, după câte ne dăm seama, ci separat, cum cerea protocolul.

Asistăm, în această vizită a împăratului în Bucovina din 1851, la două modalități diferite de primire a împăratului. La Cernăuți, în prima parte a ei, festivitățile se desfășoară în „societatea înaltă”. La Rădăuți, în a doua parte a vizitei imperiale din 1851, ne găsim în altă lume.

Împăratul coboară din caretă în fața bisericii Bogdana și merge pe jos până la locuința sa de primire. Aici primește omagiile de bună primire din partea autorităților bisericești, militare și civile. Se desfășoară într-un timp foarte scurt, fără practici protocolare, ca la Cernăuți. Împăratul s-a urcat în caretă și a plecat să

---

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 86, 25 octombrie 1851, p. 354.

viziteze herghelia. Era însoțit de 60 de călăreți români cu „cușme țurcănești” și încinși cu cordoane din pănuși de porumb, cu spice de grâu și de secară.

Herghelia din Rădăuți are o veche istorie. Înființată de Ministerul de Război al Austriei în 1774, ca un centru de colectare de cabaline pentru nevoile armatei, a funcționat mai întâi la Coțmani de unde a fost mutată la Vășcăuți, în 1784. Funcționează aici până în 1792, când este mutată la Rădăuți, unde ocupă sediul vechii Episcopii a Bucovinei de lângă biserica Bogdana. O monografie întocmită de Gheorghe Schipor, *Herghelia Rădăuți sub două stăpâniri*, tipărită la Suceava în 2007, prezintă lunga istorie a ei cu schimbările prin care a trecut în cursul anilor. Se dă și o bogată bibliografie începând din 1884, de când stă în atenția cercetătorilor⁷.

După inspecția de la herghelie, împăratul acordă o audiență unor persoane particulare, în legătură cu care nu se dau și alte informații.

Împăratul ținu să vadă jocurile populare, la care a asistat și la Cernăuți. Au dansat 200 de feciori și fete. Împăratul a cerut să se repete jocul. Nu vom săvârși greșeala, cum am mai arătat, să atribuim împăratului preocupări de natură artistică privind jocurile tradiționale românești. Asistând la ele, împăratul se întărea în convingerea că avea de unde recruta „catane” pentru armata imperială.

Imperiul Habsburgic va primi mandat, prin Tratatul de la Berlin din 1848, să ocupe Bosnia și Herțegovina. La operațiile de ocupare a noilor provincii participă și Regimentul 41 de Infanterie din Cernăuți, care era format din tineri recrutați din Bucovina și care a avut mari pierderi în luptele din Bosnia⁸. Iraclie Porumbescu ține slujbe religioase în biserica din Frătăuții Noi pentru tinerii din parohia sa înrolați în armata austriacă și căzuți în luptele din Bosnia⁹.

Merită să reținem și informația din această corespondență că la Rădăuți cântă și taraful lăutarilor din Suceava. Au cântat din gură și din instrumente și împăratul i-a onorat cu 50 de florini de argint, gest surprinzător pentru acest împărat cunoscut ca strâns la pungă. Taraful lăutarilor din Suceava, în legătură cu care nu se dau alte informații, îl avea în frunte pe Nicolae Pacu (1789–1864), prețuit și de Carol Miculi, care reține dintre lucrările sale *Caraghiască*, *Arcanul* și *Cântecul lui Darie*¹⁰.

Sunt cunoscute mai multe poezii cu Darie, unele devenite și cântece: *Darie și mama sa*, *Darie și mândria sa*, *Darie și potera*, *Darie și Bujor*¹¹. Darie, cu numele

---

⁷ Gheorghe Schipor, *Herghelia Rădăuți sub două stăpâniri*, Cuvânt înainte de dr. Ciprian Cârstean, Suceava, Editura Cygnus, 2007; Ovidiu Bătă, Gheorghe Schipor, *Herghelia Rădăuți sub două stăpâniri*, Cuvânt înainte de dr. Ciprian Cârstean, Suceava, Editura Cygnus, 428 p., în „Analele Bucovinei”, XV, nr. 1 [ianuarie–iunie], 2008, p. 356–360.

⁸ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 256–258.

⁹ Nina Cionca, *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, București, Editura Docendi, 1999, p. 78.

¹⁰ Emil Satco, *Muzica în Bucovina. Ghid*, Suceava, [Biblioteca Județeană], 1981, p. 123–124.

¹¹ Simion Florea Marian, *Poezii populare române adunate și întocmite*, tomul I, Cernăuți, Tipografia lui G. Piotrovski, 1873, p. 2–16; tomul II, 1875, p. 82–83.

său de la starea civilă Ion Darie Pomohaci, originar din comuna Marginea, născut în 1879, este executat de stăpânirea austriacă, prin spânzurare, pe toloaca din Marginea, în 8 ianuarie 1911¹².

Nu putem trece cu vederea nici latura politică. Se strigau la aceste jocuri chemări cu înțelesuri revendicative: „Haide așa și iară așa, multă vreme n-a mai fi așa!”. Nu se vede, din corespondență, că asemenea strigături au fost traduse și în germană să le audă și să le înțeleagă și împăratul. Dacă i-au fost și traduse nu aveau nicio urmare în privința așteptărilor bucovinenilor.

Corespondența din „Gazeta Transilvaniei” prezintă, în partea a doua, partidele de vânătoare. Au loc, în prima zi, în „Codrii Bucovinei” din „marginea Carpaților”, cu alte cuvinte în Codrul Voievodesei – Hardeggtal, Hardic, în terminologia austriacă de atunci – situat între comuna Marginea și Vicovu de Jos. Aici se pregăti un arc de primire din crengi de tisă și iederă, împodobit cu coarne de cerb și prevăzut cu dictoane vânătoarești. Pușcașii îl primiră pe împărat rânduiri de-o parte și de alta a arcului și având și câinii de vânătoare. Corespondentul ține să remarce că între pușcași se aflau și „moși”, prin urmare vânători în vârstă, și mai adaugă că erau în măsură să scoată din codru în spate ursul împușcat. Împăratul primi urările de „noroc” și, fără niciun alt ceremonial, i se predă tașca cu cartușe și pușca de vânătoare. I se indică locul pe unde să urce pe „râpile cele oable”, urmat de pușcași până la locul de pândă.

Vânătoarea s-a dovedit cu noroc. Împăratul a împușcat doi cerbi și un căprior. La vânătoarea de la Rădăuți, numită „împărătească” (*Kaiserjagd*), au participat și frații Goian, boieri bucovineni și delegația din Moldova.

Corespondentul din Rădăuți al „Gazetei Transilvaniei” arată, cum aflăm numai de aici, că partida de vânătoare din ziua a doua (25 octombrie 1851) are loc în codrii Vicovelor, iar în ziua a treia și ultima (26 octombrie 1851) în codrii Horodnicelor.

Codrul Voievodesei este rezervație naturală străbătută de o alee numită, prin tradiție, „Calea împăratului”. Se mai păstrau acum câteva decenii doi arbori seculari, cum existau și în alte locuri în Codrii Bucovinei. Astăzi nu mai există. Și poate nici cei din Codrul Voievodesei.

Corespondentul din Rădăuți al „Gazetei Transilvaniei” nu face nicio trimitere că ar fi existat și în vizita împăratului de aici, ca la Cernăuți, un oficiu de protocol, care să supravegheze comportamentul împăratului, cum este îndrumat să procedeze acolo cu delegația moldoveană. Corespondentul nu oferă informații nici în privința organizatorilor partidelor de vânătoare. Acestea se desfășurau după practici stabilite prin tradiție, pe care fiecare vânător le respectă fără abatere și cei care nu respectau aceste practici din partidele de vânătoare din Bucovina sfârșeau tragic.

---

¹² *Condica morților Marginea*, tomul II, 1802–1842, poziția 74, 8 ianuarie 1911.

Correspondența *Din Bucovina 27 oct. n.*, publicată în „Gazeta Transilvaniei” în 29 octombrie 1851, se ocupă de întoarcerea lui Franz Joseph de Habsburg de la Rădăuți la Cernăuți¹³. Delegația moldoveană nu se întoarce la Cernăuți, ci pleacă de Rădăuți la Iași.

Cernăuțenii, ca să nu rămână mai prejos de rădăuțeni, organizează și ei la întoarcerea împăratului o partidă de vânatoare, nu se spune unde. Vânătorii cernăuțeni îi oferă împăratului în dar „un pahar prea frumos de argint”. Darul îl pregătesc frații Goian, prezenți la Rădăuți, cum am văzut mai sus, care îl transmit vânătorilor cernăuțeni să-l prezinte împăratului ca venind din partea lor.

Franz Joseph de Habsburg făcea aprecierea în legătură cu această primă vizită a sa în Bucovina: „Ein schönes Land und ein gutes Volk” („Frumoasă țară, frumos popor”). Frumoasă țara, cum se va vedea și mai departe, și sărman popor.

Înainte de a se întoarce la Viena, Franz Joseph de Habsburg se oprește în Galiția, la Delatyn, să asiste la punerea pietrei fundamentale la o „fabrică salinată”. Se deschidea o întreprindere ca cea de la Cacica, din Bucovina, pentru obținerea sării din saramură.

„Gazeta Transilvaniei” publică o dare de seamă despre vizita imperială, *Unele date omagiale prezentate Maiestății Sale și încă ceva*, în 1 noiembrie 1851¹⁴, corespondență nesemnată, întocmită cu informații din presa germană și cu comentarii personale critice. Se deschide cu constatarea că naționalitățile mai apropiate sau mai îndepărtate de Bucovina se prezintă în această provincie românească de parcă ar fi a lor, să se folosească de prezența împăratului „să tragă focul sub oala lor”.

Un conte, Francisc de Salmen, conduce, în Bucovina, delegația sașilor, formată din reprezentanți din Cluj, Gherla și Dej. Împăratul primește omagiile delegației și ia cunoștință de asigurările sașilor de devotament față de monarhie. Solicită împăratului ca batalionul săsesc staționat în Galiția să rămână unitate militară săsească. Invitat să facă o vizită și în Transilvania, împăratul dă un răspuns evaziv. Sașii înțelegeau să-și apere interesele și în Bucovina, pe un teritoriu românesc, pe care nu existau sași.

Ungurii trimit și ei o delegație în Bucovina, formată din cinci clujeni, trei dejeni și șase gherleni, din considerentul că Gherla, Dejul și Clujul se aflau mai aproape de provincia pe care o vizita împăratul decât alte localități din Transilvania. Acestei delegații se alătură și una a preoților. Misiunea lor era să-l întărească pe împărat în convingerea că cele câteva colonii ungurești din Bucovina formau populația majoritară.

Presa germană prezintă cu satisfacție delegația săsească și maghiară din Bucovina și nu vorbește de români, populația majoritară.

---

¹³ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 87, 29 octombrie 1851, p. 359.

¹⁴ Idem, nr. 88, 1 noiembrie 1851, p. 361.

Darea de seamă caracterizează situația cu dictonul latin: *Sic itur ad astra* (*Așa te înalți până la stele*). Darea de seamă, foarte critică, explică modul cum este văzută vizita imperială în Bucovina, o prezență fără însemnătate pentru bucovineni. Situația aceasta era favorizată și de absența presei românești în provincia de sub stăpânirea austriacă. Ziarul „Bucovina” fusese suspendat încă din octombrie 1850.

Darea de seamă din „Gazeta Transilvaniei” nu rămâne fără urmări. Cea de-a doua vizită a lui Franz Joseph de Habsburg în Bucovina, din iulie 1855, nu este nici măcar menționată. „Gazeta Transilvaniei” publică o corespondență, *Bucovina. Cernăuți 30 iulie*, în 6 august 1855, foarte critică, pe urma dării de seamă amintită mai sus, în care denunță lipsa de interes a unor preoți și mireni față de problemele culturale: „Propășim ca racul înainte – se arată în corespondență – ori ca sobolul la lumină”¹⁵.

Mai găsim o corespondență, *Iacobeni în 15 august*, publicată în „Gazeta Transilvaniei” în 10 august 1855¹⁶. Se relatează despre vizita arhiducelui Carol Ludovic în Iacobeni, Cacica și Cârlibaba, la exploatările miniere.

Informații despre cea de-a doua vizită a lui Franz Joseph de Habsburg în Bucovina găsim în monografia lui Franz Wiszniowski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, tipărită la Waiblingen, în 1966, și într-o nouă ediție la München, în 1988. Vizita aceasta, a doua, are loc în 1, 2 și 3 iulie 1855. Se desfășoară, cum este prezentată în monografia germană, după un program restrâns pentru primirea omagiilor din partea autorităților, o inspecție la Secția a II-a a Hergheliei și mai încolo în trei zile la vânătoare în Codrul Voievodesei. Nu se spune de arcuri de triumf și nici de partide de vânătoare. Se înțelege că vânătoarea se desfășura după practicile tradiționale, amintite în corespondența de Rădăuți, publicată în „Gazeta Transilvaniei” în 1851. În aceste expediții vânătoarești împăratul răpune un cerb de mărime excepțională („Hirsch von ungewöhnlicher Grösse”), cu coarnele cu 10 raze¹⁷. Împăratul le păstra la vila sa din Bad Ischl, în Salzkammergut.

Franz Wiszniowski prezintă și prima vizită a lui Franz Joseph de Habsburg în Bucovina, limitată tot la Rădăuți. Informațiile sunt preluate din două reportaje din ziarul „Wiener Zeitung” din 4 noiembrie 1851, *Radautz, 26. Oktober* și *Czernowitz, 26. Oktober*¹⁸. Nu se prezintă aici, cum ne-am așteptat, partide de vânătoare, dar se arată că împăratul participă „la vânători magnifice” („grossartige Jagden”), prin care se înțeleg partide de vânătoare¹⁹. S. K. U. în corespondența trimisă din Rădăuți, cu care ne-am ocupat mai sus, arată că

---

¹⁵ *Ibidem*, nr. 63, 6 august 1855, p. 242.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 64, 10 august 1855, p. 245.

¹⁷ Franz Wiszniowski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, 2. Auflage 1988, München, Verlag „Der Südostdeutsche” der Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen, p. 32.

¹⁸ *Ibidem*, p. 28–29.

¹⁹ *Ibidem*, p. 28.

împăratul îl onoră pe Nicolae Pacu cu 50 florini de argint. Corespondentul ziarului „Wiener Zeitung” vorbește de 400 de florini, fără altă precizare²⁰.

Franz Joseph de Habsburg face a treia călătorie în Bucovina – și ultima în lunga sa domnie – în septembrie 1880. „Gazeta Transilvaniei” publică o dare de seamă, *Primirea împăratului în Cernăuți*, în 7/19 septembrie 1880²¹, corespondență trimisă din Cernăuți, nesemnată, întocmită cu relatări din presa germană, cu ignorarea realităților românești.

Vizita are loc în 15 și 16 septembrie 1880 și ziarul brașovean face referire la evenimentele care au loc fără să țină seama de ordinea în desfășurarea lor pe zile. Stabilim, pentru mai buna înțelegere a problemelor, prezentarea lor pe zile.

Primirea împăratului se face la gara din dreapta Prutului. Împăratul călătorește cu trenul și nu se fac mențiuni cu privire la suita sa și nici la arcul de triumf, ca la primirile precedente. Iese în întâmpinarea împăratului Anton Kochanowski, „căpitanul țării” care rostește cuvântul de bun venit, la care împăratul răspunde că singura lui preocupare a fost și rămânea buna stare și înflorirea Bucovinei. Frumoase cuvinte! Trebuia să fie și adevărate. Acest împărat suprimase prevederile *Constituției* din 1849 și reintroduse absolutismul. Este întâmpinat la gară și de Ambros, primarul Cernăuțiului, care mulțumi și el monarhului pentru înființarea Universității în capitala Bucovinei. Împăratul se arată încântat că sprijinul său în plan cultural nu rămânea fără urmări. Frumoase cuvinte! Universitatea era însă germană și între zidurile ei nu-și găsea un loc, cât de mic, și o facultate cu limba de predare în română.

Împăratul este întâmpinat, nu se spune unde, de Alexandru Vasilco în numele „nobilimei țării”. A avut de spus puține cuvinte. Presa germană trece peste acest moment. Probabil și acele puține cuvinte au fost rostite în românește.

Împăratul primește la Cernăuți „deputațiunile” supușilor austrieci din București, Iași, Galați și Brăila.

Domnitorul Carol I trimite o delegație să fie de față la festivitățile de primire a împăratului. Găsi potrivit să fie formată din Gh. Slaniceanu, ministrul de Război, colonelul Scheletti și căpitanul Obedenaru. Se acordă și acum atenție deosebită delegației române, cum se procedă și în prima vizită a împăratului de la Cernăuți din 1851. Delegația română este pusă la masa de prânz în stânga împăratului și acesta a conversat tot timpul cu Gh. Slaniceanu prin intermediul lui Scheletti și Obedenaru, care cunoșteau germana. Împăratul purta cordonul „Stelei de aur”, oferit de Carol I, iar Gh. Slaniceanu este decorat cu marea cruce „Coroana de fier”. Mai notăm că în ziua următoare, 16 septembrie 1880, Gh. Slaniceanu este primit de împărat și într-o „audiență privată”.

În seara zilei de 15 septembrie 1880 se organizează o „iluminațiune” a orașului, iar presa germană ține să remarce anume aspecte: numărul mare de

---

²⁰ *Ibidem*, p. 29.

²¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 72, 7/19 septembrie 1880, p. 2–3.

participanți, studenții în costume germane, imnurile cântate, toate numai în germană, salutările, de asemenea numai în germană. Purtătorii cu torțele aprinse fac unele „evoluțiuni” în jurul monumentului „Austriei”, demonstrație pentru Imperiu.

Atitudinea presei germane, să treacă sub tăcere realitățile românești din Bucovina, apare și mai evidentă în programul din ziua a doua a vizitei imperiale, 16 septembrie 1880. Împăratul nu putea evita o vizită la Mitropolia Bucovinei, cea mai importantă instituție confesională a românilor din Bucovina. Presa germană o ignorează. Acordă, în schimb, mare atenției vizitei rabinului de la Sadagura, „făcătorul de minuni”, care vine însoțit și de tânăra și frumoasa sa soție să-i dea împăratului binecuvântarea sa.

Organizatorii festivităților au pregătit pentru această a doua zi a vizitei imperiale o „serbare populară” în Gradina Publică, cu „jocuri naționale”. Au dansat țărani români din Câmpulung în sunetul viorilor și cobzelor. Cunoaștem motivele pentru care împăratul privea cu interes „figurile clasice” ale românilor. Au dansat și țărani huțuli și lipoveni, iar coloniștii maghiari din Dornești au executat un „ceardaș”. Programul urmărea să demonstreze că Bucovina era o provincie imperială multinațională.

Organizatorii festivităților pregătesc și o reprezentație la teatru. S-a jucat piesa *Rezept gegen Schwiegermütter*, dar împăratul nu arată niciun interes pentru piesa și jocul actorilor. A conversat tot timpul cu Gh. Slaniceanu prin intermediul însoțitorilor săi, colonelul și căpitanul. Știm și din altă parte că acest împărat nu manifesta interes pentru cultură. Avea o singură preocupare: lectura regulamentelor pentru armata imperială.

În această a doua zi a vizitei imperiale la Cernăuți din 16 septembrie 1880, a cerut să fie primit în audiență și un preot sărman dintr-un sat din Bucovina. Împăratul nu putea decât să se bucure că după rabinul de la Sadagura venea și un preot român dintr-o comună oarecare din Bucovina cu binecuvântarea sa. Acel popă român din Stupca era Iraclie Porumbescu, care considera că nu trebuia pierdută ocazia să răspundă, cum se cuvenea, la frustrările pe care le-a trăit după ce a prezentat frumos prima vizită a împăratului în Bucovina în 1851 și nu a urmat ceea ce aștepta după revoluția din 1848.

Iraclie Porumbescu se prezintă în audiență la împărat, nu cu soția sa, nici tânăra și nici frumoasă, cum a procedat rabinul de la Sadagura, ci cu doi țigani voinici cu decorații de război pe piept. Nu au avut cuvinte de omagiere a împăratului, ci i-au cerut, fără pregătiri de protocol, să fie împrumutați pe moșiile luate de stăpânirea austriacă de la Biserica Ortodoxă din Bucovina.

Franz Joseph de Habsburg a fost pus într-o situație umilitoare, cum i s-a mai întâmplat în lunga sa domnie. Nu a dat niciun răspuns. A scurtat audiența: „– Ich wusste nicht, dass auch sie ihren Priester haben.” / „– Nu știam că și ei au preot”²².

---

²² Nina Cionca, *op. cit.*, p. 107–108.

Presa germană prezintă audiența rabinului de la Sadagura, dar trece sub tăcere, nu fără motiv, cea a lui Iraclie Porumbescu. Nu se pomenește de ea nici în darea de seamă.

Împăratul nu a mai stat la Cernăuți. A plecat la Rădăuți în 17 septembrie 1880, fără suită și fără să fie întâmpinat cu onoruri. Va veni și prăbușirea Imperiului și nu va mai păși pe pământul Bucovinei.

Călătoriile lui Franz Joseph de Habsburg în Bucovina a căror prezentare o deschide Iraclie Porumbescu cu cele două corespondențe, publicate în „Gazeta Transilvaniei” în 1851, ne relevă câteva aspecte care merită să fie reținute.

Călătoriile imperiale sunt prezentate, în cele două corespondențe ale lui Iraclie Porumbescu, în termeni favorabili. Franz Joseph de Habsburg ajunge pe tronul Imperiului Habsburgic pe valurile revoluției din 1848, foarte tânăr și se pueau mari speranțe în el în privința revendicărilor bucovinenilor. Organizatorii festivităților au avut o grijă deosebită ca împăratul să nu facă nicio referire în această privință. Atitudinea împăratului a produs o mare dezamăgire.

„Gazeta Transilvaniei” prezintă în darea sa de seamă această primă vizită imperială la Cernăuți, Rădăuți și din nou la Cernăuți o trecere de la o instituție la alta și o călătorie de la o localitate la alta pregătită pentru omagiile laudative la adresa împăratului și a stăpânirii imperiale a provinciei.

Opinia istoricilor potrivit căreia anexarea Țării de Sus a Moldovei la Imperiul Habsburgic s-a făcut din rațiuni strategice pentru legătura dintre Transilvania și Galiția este ilustrată și prin călătoriile imperiale în noua provincie anexată. Se întâlnesc aici în provincia de legătură reprezentanții autorității civile și militare din Galiția și din Transilvania și se întâlnesc aici, în provincia de legătură, și delegații ca cea a sașilor, fără prezență între locuitorii Bucovinei.

Intelectualii bucovineni – dar și din alte categorii sociale – nu participă – și nu întâmplător – la aceste vizite imperiale. Hurmuzăcheștii, personalitățile de frunte ale bucovinenilor, Aron Pumnul, încă în viață, I. G. Sbiera – să ne oprim numai la ei – nu au ieșit în întâmpinarea împăratului la nici una dintre vizitele sale și nu au luat parte, de asemenea, la nici una dintre manifestațiile de omagiere a sa în Bucovina.

Bucovina este reprezentată la aceste vizite imperiale printr-un reprezentant al Episcopiei Bucovinei, Eugen Hacman, și un reprezentant al „nobilimei”, Alexandru Vasilco, care nu are de spus decât câteva cuvinte.

Vom remarca și grija deosebită a organizatorilor festivităților ca să nu aibă loc manifestații nedorite la primirea împăratului. Este invitată să participe la primirea împăratului delegația domnitorului Moldovei și, în ultima vizită, din 1880, Franz Joseph de Habsburg se înfățișează la reprezentațiile oficiale purtând Cordonul „Stelei de aur”, conferit de Carol I, iar Gh. Slaniceanu, conducătorul delegației române, este decorat cu Marea Cruce a „Coroanei de fier”.

Vizitele imperiale sunt organizate în așa fel încât alături de primirea omagiilor laudative împăratul să asiste și la cântece și „jocuri populare”, întâmpinate cu o bună apreciere. Împăratul cere, la Rădăuți, ca jocul tinerilor să se repete. Aprecierea împăratului nu avea la bază aspectul artistic. Jocurile populare erau pentru el cea mai nimerită ocazie să vadă în tinerii dansatori viitoarele „catane” pentru armata imperială. Se urmau, tot acum, și recrutările și mulți tineri din satele bucovinene își vor sfârși viața în luptele din Bosnia.

Evenimentul cultural important care are loc în aceste vizite imperiale – de altfel și singurul – îl reprezintă concertul susținut de Carol Miculi în „sala pușcașilor” din Cernăuți cu „arii populare românești”. După concertul de la Cernăuți, Carol Miculi va fi oaspetele lui Iraclie Porumbescu la Șipotele Sucevei, în parohia sa, succesiv în patru vacanțe de vară. Ciprian Porumbescu are norocul, cum se întâmpla destul de rar, să aibă încă din copilărie un maestru pentru destinul său artistic²³.

Călătoriile lui Franz Joseph de Habsburg în Bucovina ne oferă și un aspect dincolo de manifestațiile oficiale. Împăratul găsea în Bucovina, cum singur spune, o țară frumoasă și oameni minunați și putea participa, împreună cu ei în Codrii Bucovinei, la partide de vânătoare, singura pasiune a vieții sale.

Franz Joseph de Habsburg are cea mai lungă domnie – mai bine de o jumătate de secol – în comparație cu cea a lui Iosif II de Habsburg, predecesorul său, de numai un deceniu. Nu avem cuvinte de laudă pentru politica lui Iosif II de Habsburg privind anexarea Țării de Sus a Moldovei. Politica aceasta este dezaprobată și de Maria Tereza, mama sa, cum se vede din scrisoarea pe care o adresează fiului ei în 4 februarie 1775, co-regent la conducerea imperiului²⁴.

Iosif II de Habsburg inițiază însă și duce politica de sincronizare a Bucovinei, noua provincie imperială, prin scoaterea ei din civilizația orientală și integrarea în cea occidentală. Introduce starea civilă, cu care începe reformele sale în 1781, secularizează averile mănăstirești și crează Fondul bisericii greco-orientale a Bucovinei, împrumută țărani pe moșiile pe care lucrau, dar scutirea de robotă și dijma vor fi desființate în revoluția din 1848. De numele său se leagă o serie de reglementări, cu aplicare pentru Bucovina: *Așezământul pentru țăranii din Bucovina*, *Ordonanța pentru măsurarea pământului*, *Orânduiala pentru pădurile din Bucovina*, *Orânduiala pentru vânătoare*, toate în limba germană și în limba română, și toate în 1786. De numele său se leagă și cea mai veche lege din Bucovina – și nu numai – cu aplicare neîntreruptă timp de două secole și mai bine. Avem în vedere *Așezământul pentru cadastru*, tot în germană și română și tot din 1786.

Iosif II de Habsburg desfășoară bogata sa activitate, fie și numai co-regent, într-un deceniu și chiar dacă a fost silit pe patul de moarte să revoce reformele sale,

---

²³ Leca Morariu, *Folcloristul român Carol Miculi (1821–1897)*, în „Făt-Frumos”, VII, nr. 5–6, septembrie–decembrie 1932, p. 283–284.

²⁴ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 15.

aplicarea lor a continuat, iar „cadastrul” se aplică în continuare și astăzi și va trebui să fie extins, în viitor, pe întreg teritoriul României.

De numele lui Franz Joseph de Habsburg, cu lunga sa domnie, se leagă abrogarea *Constituției* din 4 martie 1849, cu anularea cuceririlor revoluției din 1848 și nu mai puțin gravă este predarea Transilvaniei, prin pactul dualist din 1867, guvernelor de la Budapesta.

Măsurile legislative pentru Bucovina, în timpul domniei sale, sunt opera oamenilor politici și intelectualilor bucovineni – Vasile Balș, Vasile Bodnar, Nicolae Petrino, Hurmuzăcheștii. Lor li se alătură și unii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din Bucovina, care se folosesc de relațiile lor personale cu unele personalități din conducerea Imperiului cu influență la Curtea din Viena. Franz Joseph de Habsburg își pune numele pe documente care nu-l interesau. Pentru el Bucovina nu era decât provincia imperială pentru partidele de vânătoare, cum am arătat, singura pasiune a vieții sale.

Din corespondențele din „Gazeta Transilvaniei” privind călătoriile imperiale în Bucovina, una singură – cea de la Rădăuți, din 23–26 octombrie 1851 – prezintă însemnătate și pentru literatura noastră. Se găsesc aici toate elementele care anticipează cu un secol literatura cinegetică, cu realizări remarcabile în istoria noastră literară.

ANEXE

I

Din Bucovina [18 iunie 1851]

Din Bucovina avem știrea:

Auzim desigur cum că Mai[statea] Sa împăratul Francisc Iosif, pentru a cărui primire în Galiția se pregătesc toate, se așteaptă și aici chiar pe aceste zile. Pentru trăsura împărătească și suita Mai. Sale se și făcu revirare [solicitare] de la hergheliile camerale din ținutul Rădăuțului. Se spune că suita Mai. Sale e compusă din multe personalități însemnate, care petrec pe mai. Sa în această țară coronală. Bucovinenii așteaptă pre primul împărațoriu cu multă dorință și plini de simțul mulțămirii pentru deosebirea [separarea] țării lor de Galiția și pun totodată mare temeii pentru realizarea speranțelor ce le nutresc bucovinenii pentru patria lor de la vizitarea înaltului nou duce al său, mai ales în privința ridicării școalelor juridice din Cernăuți, al gimnaziului din Suceava și a școalelor populare din toată țara, pentru care toți petiționează solicită cu multă căldură. O știre mai nouă spune că Mai. Sa va trece din Bucovina la frații noștri în Transilvania.

„Gazeta Transilvaniei” 18 iunie 1851.

II

Din Bucovina 22 oct[ombrie] n[ou] [1851]

Azi se află M. S. împărătorul Francisc Iosif I și întâiul duce al Bucovinei întâia dată în mijlocul credincioșilor săi români. Aseară la 8 oare sosi M. S. în Cernăuți însoțit de adiutantele său contele Grinne, locotenentele Galiției contele Goluchovski, generalul comandate al Galiției principele de Schwarzenberg și mai mulți generali și oficiali de stat și se coborî în casa generalului de aici baron de Ulrihstal unde-l primiră D. D. Episcopi Eugeniu Hacman și Andrei Șaguna împreună cu clerul mai primariu [superior] și cu corporațiile târgului. De la satul Coțmani și până la Cernăuți fu șoseaua ce duce la Zaliscic iluminată și plină de nenumăratul popor din satele de pe împrejur care tot îmbrăcat sărbătorește nu conteni a striga „vivate” și a saluta pe tânărul împărătoriu cu entuziasmul cel mai sincer și mai cordial. De la puneta Prutului, unde ieși înaintea M. S. guvernatoriul civil și militariul al Transilvaniei principele K. Schwarzenberg, și unde fu înălțat un arc triumfal cu devise simbolice și iluminat în modul cel mai briliant, veni M. S. împreună cu întreaga sa suită călare înaintat [precedat] de două fetițe îmbrăcate în haine candido (albe) și și așiderea călare, până la casa unde se coborî. Lângă beserica românească a sf[inte] Paraschevi așteptă pre M. S. iarăși un arc pompos și întreaga junime studioasă condusă de învățătorii ei, și un număr manin [mare] de popor de toate clasele și rangul.

Îndată după ce se coborî M. S. de pe cal și întră în casa numită pentru primirea M. S., primi M. S. la sine pe D. D. miniștri ai principelui Moldovei, Șuțu și Cantacuzino împreună cu generalissimul trupelor moldovane G. Balș, carii sosiră încă alaltăieri aice cu misiunea ca să saluteze „bună venirea!” M. S. din partea Domnitorului lor. Astăzi la 8 oare dimineața fu manevră după metoda nouă la care fu M. S. singur față împreună cu numiții D. D. soli moldoveni și cu generalitatea conducătoare a M. S. După aceea se întoarce M. S. la cvartir [primire] și după ce luă o puțină gustare matinală vizită ambele spitale și cazarma cea mare pretutindene încungiurat și petrecut de nenumăratul popor și de chiemările [saluturile] cele mai entuziastice. La 4 oare d. a. fu la M. S. prânz la care luaseră parte amploiații Moldovei, D. D. episcopi Hacman și A. Șaguna, șeful prov[izor] al Bucovinei și mai marii târgului. Seara la 8 oare onoră M. S. casa pușcașilor cu a sa prezență, unde făcând M. S. întâia pușcătura, după M. S. amploiații Moldovei și ceialalți, fu poftit în sala cea mare a pușcașilor unde îl su[r]prinse pre M. S. virtuosul nostru și faimosul clavirist D. Carol de Miculi cu un conțert asupra arielor românești naționale. M. S. își exprimă [de]osebita sa plăcere asupra acestui conțert și după ce luă în privire afară de casa pușcașilor și jocurile naționale, care așiderea nu puțin îi plăcură, se întoarce prin splendid iluminate platee [alei] la casa sa cvartirială [de primire].

Mâne la 6 oare dimineața purcede M. S. de aici la Rădăuți, unde luând în privire ergheliile [hergheliile] erariale va și vâna trei zile în codrii megieșiți [vecini], apoi iarăși se va întoarce preste Cernăuți și Lemberg în reședință la Viena.

Fie ca prezența împărațului nostru în mijlocul românilor bucovineni să ne fie un izvor de părintească iubire și de o mai dorită fericire!

„Gazeta Transilvaniei”, 22 octombrie 1851, p. 351.

III

Pod de vase peste Prut

IV

Din Bucovina 24 oct[ombrie] n[ou][1851]

Eri [ieri] de dimineață pe la 5½ oare [ore] porni M[aiestatea] S[a] din Cernăuți însoțit de ambii principii Schwarzenberg, cel din Transilvania și cest [cel] din Galiția, de adiutantele M. S. contele Grinne, generalinspectorul ergheliilor erariale contele Hardeg, contele Goluhovschi, șeful prov[izoriu] al Bucovinei, baronul Henniger și mai mulți oficiali de ștab, și sosi la Rădăuți, vechea reședință a episcopului Bucovinei la 9½ oare dimineața, pe alocurea întâmpinat cu cea mai sinceră cordialitate. Cu toate că ora sosirii M. S. la Rădăuți fu hotărâtă pe întâia după mezină [amiază], poporul totuși încă nu se făcu bine ziuă și era adunat aici de pe la marginile Transilvaniei și ale Moldovei și până de pe la râurile Seretului și al Murășului, aștepta acum pe largile câmpii din acea parte a Rădăuțului, din care avea M. S. să vie de la Cernăuți. Cât ducea [vedeau] ochii, nu vedeai alta decât popor și ear popor îmbrăcat frumos, ca și de orice sărbătoare și venit aici numai ca să-și vadă pre prea-amatul [iubitul] și prea-grațiosul său duce și împărațiu, care-i dede bucovineanului țeară și națiune. – Abia numai zări poporul departe încă veninea [venirea] caretă a M. S., și chemările de „vivate” și „să trăiască tatăl nostru, să trăiască împăratul!” ținură până ce trecu M. S. pe subt arcul înălțat la marginea orașului. Trecând M. S. printre apăsatele [înghesuitele] mase de popor, le salută M. S. în dreapta și în stânga cu un aer amical și vesel, și le făcu semn cu mâna ca să se scoale de pe genunchi. Mai nu era față pe care să nu fi văzut lacrimi de bucurie, stoarse din adâncul inimei. – Se știe pentru ce.

Lângă biserica parohială românească, înălțată încă de Ștefan cel Mare, se coborâ M. S. din caretă și merse pe jos până la aproape [apropierea] casei cuartirială [de găzduire] a M. S., salutând în dreapta și în stânga corporațiunile aici așteptante [așteptânde]. Un pătrariu de oară după ce intră în casă și după ce primi omagiile de bună venire ale autorităților bisericesti, militare și civile, se sui M. S. într-o trăsură și vizită ergheliile [hergheliile] megieșite [alăturate] ale armăsarilor împ[ărătești], pe alocurea călăuzit de 60 români călărăși, toți cu cușme țurcănești și

împodobiți cu șarpini [cordoane] împletite din păpușoi și spice de grâu, săcară și flori. Pe la 3½ oară se întoarse M. S. înapoi și primind numai întâi rugămintele particulare de la oameni, între altele și o mulțămire din partea țăranilor pentru rădicarea iobăgiei, a despărțirii Bucovinei de Galiția și altele, prânzi pe la 4 oare și după aceea dori să ia în privire jocurile naționale. Abia ieși M. S. pe frământul [pridvorul] casei, și o horă de mai mulți de 200 feciori și fete, împodobite în toată lucoarea [strălucirea] națională, se porni pe piața înaintea împăratului sub nenumărate strigări „Să trăiască împăratul!”. Vizibilă plăcere arătă M. S. la jocul acest străbunesc [din bătrâni] român, carele cu atâta mai frumos și mai fantastic se arătă, cu cât că noaptea la brilianta iluminatiune, ghierlandele pe pălării și podoabele fetelor dederă privire magică. Feciorii variază printre alăute „Haide așa și eară [iar] așa, multă vreme n-a fi așa”. M. S. dori ca jocul acesta să se mai repească o dată, după care întonară alăutarii suceveni sub „vivate” nenumărate: „Doamne ține pre împăratul!”. – După aceasta jucară ungerii din coloniile megieșite [vecine] două jocuri naționale și sub chemări de „Eljen!”. – Finindu-se aceste cântări lipovenii o arie națională, căci ei nicicând nu joacă, și fărșind aceștii întonară iarăși alăutarii suceveni „Astăzi cu bucurie” din gură și din instrumente, împreună și alte arii românești, după care onorându-i M. S. (cu 50 f[lorini] arg[inți]) se duse la răpaos [odihnă].

Orășelul fu frumos iluminat. – Astăzi la 6 oare dimineața se duse M. S. la vânătoare în megieșii [vecinii] Carpați. În marginea Codrului fu înălțat un arc prea frumos, compus numai din coarne de cerb și împodobit cu zina [zâna] Diana și cu devize simbolice și corespunzătoare scopului. De ambele părți ale arcului fură înșirați toți pușcașii, împodobiți cu iedere și alăutele [crenguțe] de tisă și ținând lângă sine câte o păreche de câni vânătoriali [de vânătoare]. Între aceștii se vedeau și mai mulți moși bătrâni cu barbe și plete albe, carii însă și astăzi duc ursul în spate din adâncimele Codrului cu acea ușorătate [ușurință], cu care-l ducea înainte și de 40 de ani. Primind aici M. S. urările de „noroc!” din partea tuturor pușcașilor, își luă M. S. insul tașca și pușca în spate și se sui cu o vizibilă bucurie pe ripele [râpele] cele oable [mari, pline] până la stația [pânda] șie aleasă. Vânătoarea fu frumoasă și norocoasă; căci dintre mai mulți cerbi și căpriori pușcă M. S. singur doi cerbi și un căprior*. Seara pe la 5 oare se întoarce Mai. Sa earăși [iarăși] la Rădăuți. Măine e earăși vânătoare în codrii Vicovelor, și poimâne așijdere în codrii Horodnicelor; eară luni dimineața pe la 6 oare porcede M. S. înapoi la reședință.

Despre solii Moldaviei știm, cumcă astăzi se vor întoarce la patria lor cu suvenirele de reputațiunea, ce o avură înaintea împărătorului.

S. K. U.

„Gazeta Transilvaniei”, 25 octombrie 1851.

---

* La vânătoarea aceasta numită „împărătească” (Kaiserjagd) luă parte pe lângă suita M. S. și frații Goian, boieri bucovineni.

V

Din Bucovina, 27 oct[ombrie] n[ou] [1851]

Azi pe la 5 1/2 oare matutinale [matinale] porni M[aiestatea] S[a] împărătorul Francisc Iosif I și prea-ilustrele nostru oaspe, de la Rădăuți reîntorcându-se preste Cernăuți iarăși la Viena. Înaintea pornirii avu M. S. o convorbire lungă cu principele Schwarzenberg, guvernatoriul Transilvaniei; iară aseară după întoarcerea M. S. de la vânătoare dede grația [atenția] unei lungi sfătuirii cu deputațiunea târgoveților cernăuțeni, care aduse eri M. S. un păhar prea frumos de argint, ca premiu din partea pușcașilor orășeni pentru întâia pușcătură cu care onoră M. S. casa lor, după cum împărțășiră în zilele trecute. M. S. primi pre deputațiune în fruntea cărei se aflau baronul Manz, confrății Goian și supra-măgestrul pușcașilor din Cernăuți, D. Grez, cu toată grația și favoarea, precum și darul ce se aduse*, și mulțămind deputațiunei atât pentru darul adus, cât și pentru buna primire ce o avu M. S. în Cernăuți își exprimă totodată și deplina, și mulțămire cu primirea ce o avu pre tot locul în „frumoasa țară și la bunul popor al Bucovinei”**, într-o scriindu-și numele în catalogul pușcașilor orășeni din Cernăuți. Din toate cuvintele ce le exprimă M. S. atât în Cernăuți, cât și la Rădăuți, ne simțim în tot dreptul a spera cum că țerioara [țărișoara] noastră, pre care o ridică însul M. S. în șirul celorlalte țeri ale înaltului său sceptru; cu toate că ea este cea mai depărtată de vigitorii [vegheatorii] ochi [ai] prea-illustrelui ei duce, va avea de acum înainte și ea parte de acea grație și favoare a M. S. de care se bucură consororele ei, ce sunt mai aproape de M. S. și care de mult acum sunt țeri de coroană.

După cum auzim, M. S. Nu se va mai zăbovi în Cernăuțiu, ci va trece astăzi până la Colomea. Măine va fi M. S. față la punerea petrei fundământale la fabrica salinală din Delatyn.

VI

Unele date din omagiile prezentate Maiestății Sale în Bucovina, și încă ceva

E interesant a ști câtă ponderosită [greutate] pun toate națiunile, dar mai aproape și națiunile țării noastre, întru de a-și reprezenta, cu orice preț, cu orice jertfă interesele sale strâns naționale, întru de a-și susține baza sa națională, și de a-și insinua [înscrie] fără preget maturitatea, compactibilitatea și ferbintea elementului său dorință. Adevărul acest, comrobat [dovedit] din destul de istorie,

---

* Paharul acesta-l dăruiră boerii bucovineni pușcașilor, ca aceștii să-l dăruiască M. Sale. Între inscripții e și aceea ce avea să fie pe medalia, de care se pomeni în foile aceste.

** Propriele cuvinte ale M. Sale: „Ein schönes Land unde in gutes Volk” / „Frumoasă țară și bun popor”.

lumina adevărului și vestitoarea vechimei l-au dovedit națiunile sasă și maghiară și cu ocaziunea călătoriei în[altului] împărătoriu în Bucovina. Ele au trimis de timpuriu deputățiuni, care depuind omagiala sa salutare în numele comitetelor sale națiuni însinuară [propuseră] tot odată Mai[estății] Sale și o viață vie, nutrită și pătrunsă de interesele elementului său. *Sic itur ad astra*. [Așa te înalți până la stele].

Să vedem cum și-au reprezentat interesele numitele deputățiuni:

În „S. B.” Nr. 174 citim o corespondință despre primirea Mai[estății] Sale și despre audiența deputățiunii săsăști naționale. Lăsând afară dintr-aceia corespondență cele ce le împărtășirăm publicului nostru, atingem aci numai unele pasage despre curtenirea și primirea deputățiunilor, ce se întâmplă în 22 oct[ombrie]. Corespondența cuprinde între altele și următoarele: „Din Transilvania eșiră înainte și deputățiuni din cetățile Cluj, Dej și Gherla. Deputățiunea națiunii săsăști avu onoarea a fi primită la 11 oare. Comitele națiunii săsăști, Francisc de Salmen, conduse deputățiunea și prezentă Mai[estății] Sale Francisc Iosif, înaltului și preamăritului nostru împărătoriu și domn, omagiul credinței, al neclătitei [neclintitei] încrederei și al profundisimei onorări a națiunii săsăști; el adaoge încredințarea cum că națiunea sasă nu va înceta niciodată a rămânea în credința sa, carea niciodată nu s-a clătinat. Și se roagă ca Mai[estatea] Sa să-i conceadă [aprobe] rugămintea: ca să se îndure Mai[estatea] Sa a noroci țara noastră cu preanalta Sa prezență.

Maiestatea sa se îndură a răspunde la aceste: „Națiunea sasă și-a documentat [dovedit] a sa credință în timpii cei mai grei, și eu sunt convins că ea va rămânea și pe viitor credincioasă. Eu o voi visita cu bună seamă, numai cât nu pot acum otărî [hotărî] vremea. Ați suferit și în anul acesta foarte mult”.

Comitele n[atiunii] s[ase]: menționă cu mulțămire preînaltul ajutoriu cu care Mai[estatea] Sa s-a îndurat a cinsti esundata [chinuita] țară.

Mai[estatea] Sa întrebă mai încolo: Dacă a făcut esundările [inundațiile] multă daună. După răspunsul la aceasta ș-a făcut Mai[estatea] Sa prea-ndurată plecăciune și a poftit pe comitele națiunii ca să-i prezenteze membrii deputățiunii, după aceasta s-a adresat Mai[estatea] Sa cătră fiecare deputat cu puține grațioase cuvinte.

Mai încolo se îndură Mai[estatea] Sa a face mențiune laudabile despre al 23-lea batalion de vânători (iagării săsăști) staționat în Lemberg, și respicându-și [exprimându-și] comitele sașilor dorința: că de ar rămâne acela și pe viitor batalion nemțesc; fiindcă națiunea l-au jertfit ca pe o școală săditoare de curaj și eroism, la aceste vorbe se îndură Mai[estatea] Sa a răspunde: „Viellieicht lässt sich noch machen”. „Doară încă se poate face ceva”. Și demise cu aceste deputățiunea națională.

Acı iar se potrivește observățiunea din nr. trecut, și încă: caracterul de diregătoriu [conducător] public nu eschide [excluide] sânta [sfânta] datoria, de a representa în tot locul interesele națiunii sale.

Cetind corespondințele din diverse jurnale, bate mult la ochi unilateralitatea lor în ceea ce atinge pe una sau pe alta națiune, încât, vrea nu vrea, trebuie să judece cititoriul, că fiecare națiune trage jar numai la oala sa. Dacă n-am fi avut noi corespondentele noastre, și noi ne-am fi putut înșela a crede din alte jurnale, că și în Ducatul Bucovina, mai ieri curat românesc, figurează mai virtuos elementele străine! Ce ști! – poate că unii oaspeți s-au depărtat din Cernăuți, fără a se fi convins, că țara aceea e locuită de români, dacă cumva românii vor purta vina lipsei de o mai intimă informațiune și de arătarea unei culoare [culori] mărețe naționale. Și apoi *Sic itur ad orcum*.

Jurnalul din Cluj încă ne împărtășește primirea deputățiunei maghiare din partea înălțimii Sale împăratului. După acela, deputățiunea trimise în numele națiunei sale, stătătoare [compusă] din 5 clujeni, 3 dejeni și 6 gherleni, adiuști [pregătiți] în lustru, în costum splendid național maghiar, salută pe Mai[estatea] Sa în limba sa națională maghiară sub conducerea căpeteniei cetățenilor. (Până și statul preoțesc fu reprezentat prin doi indivizi.) Mai[estatea] Sa răspunse cu cuvinte dulci tot în aceeași limbă maghiară și la descoperirea dorinței iarăși a promis că va visita Clujul ș.c.l., ș.c.l. [și celelalte].

Aceste le împărtășim ca daos la cele publicate, reproducând observațiunea: până-n cât se știu folosi unii ce toată ocaziunea de a-și reprezenta națiunea sa și de a-i rădică baza ei. Câți maghiari sunt în Bucovina? Și ei tot și-au reprezentat în toate, mână-n mână, națiunea sa; ca să tăcem despre germani, carii poate prin dibăcia sa de-a sfrederi [pătrunde] cu informațiuni, care dau direcțiunea la judicată, după cum le dă mâna, și cele mai nepătrunzătoare locuri, vor fi dat un lustru amețitori de ceea ce se află în faptă, dacă cumva românii nu-și vor fi insinuat [demonstrat] preponderanția elementului, și criteriile vechimei sale: monăstirile, gimnaziul ș.c.l. [și celelalte]. Închieră nu o facem noi, ci proverbul românesc: „Dacă nu-i sări, nu-i sorbi” și „aurul, fie cât de mult și cât de scump, pe când zace necunoscut în sânul pământului, n-are preț”.

„Gazeta Transilvaniei”, 7/19 noiembrie 1851.

VII

Primirea împăratului la Cernăuți

Maiestatea Sa împăratul Austriei a intrat în 15 l. c. [luna curentă] și în Cernăuți, capitala Bucovinei în mijlocul celor mai mari ovațiuni ale populației. La gară a fost primit de către căpitanul țării Kochanowski [cu] un discurs salutar [de salut] de venirea monarhului la care Maiestatea Sa a răspuns asigurând ca „dezvoltarea Bucovinei, ridicarea bunei stări și înflorirea ei este necurmata sa năzuință”. După aceasta l-a salutat primarul Dr. Ambros mulțumind monarhului pentru instituțiunile Universitatea germană ș.a., cu care a înzestrat orașul Cernăuți.

Majestatea Sa mulțumi și zise că datoria de a promova cât mai mult bunăstarea popoarelor sale o a considerat-o totdeauna de cea mai plăcută și că se bucură prin urmare că îngrijirea Sa pentru Cernăuți nu a fost fără succes.

Seara orașul era iluminat și pe la oarele 8 un conduct de torțe cu vreo 3 000 [de] persoane porni în diferite grupuri spre reședință. Reuniunea de cântări a cântat înaintea reședinței un imn apoi „Du mein Oesterreich” și imnul împărătesc. Studenții universitari în costumurile lor germane strigau „Prosit unserem Landesvater!”. Primarul intonă apoi un „Hoch!” întreit, după aceea defilă întreg conductul, Majestatea Sa privind din balcon. Purtătorii de torțe executară în fine unele evoluțiuni în jurul monumentului „Austria” voind a exprima în mod simbolic omagiul către imperiu.

Cu ocaziunea primirei nobilei țării, baronul Vasilco a salutat pe monarch în numele nobilei cu puține cuvinte; telegramele însă nu spun în ce limbă. Mai[estatea] Sa a mulțumit, dând expresiune convicțiunii [convingerii] că nobilimea îl va sprijini în năzuințele sale pentru binele țării. Maiestatea Sa a vizitat între altele în 16 și reședința episcopescă greco-orientală, fiind condus de mitropolitul Morariu-Andrievici și de arhimandritul Ciupercovici. În catedrala gr. or. împăratul fu primit de către metropolit și clerul întreg în ornat [în odăjdii], corul intonând imnul „La mulți ani”. Despre primirea clerului la sosire foile germane nu anunță nimic.

Mai[estatea] Sa a mai primit și deputațiunile supușilor austriaci din București, Iași, Galați și Brăila. În 16 l. c. [luna curentă] împăratul a primit în audiență privată pe ministrul de rezbel generalu[1] Slaniceanu, care veni să-l salute în numele principelui Carol. Împăratul purta marele cordon al „Stelei României”. La prânz în 15 l. c. încă avea acest cordon, d. Slaniceanu ședea la stânga monarchului care conversa cu el în mod viu și ofițerii din suita ministrului, colon[elul] Scheletti și capitanu[1] Obedenaru fură agrăiți [solicitați] de repetite ori de către Maj. Sa. Membrii deputațiunilor austriace din România toastară în timpul dineului pentru Domnitorul Carol și doamna general. Slaniceanu fu decorat cu marea cruce a „Coroanei de fer”.

Joi în 16 l. c. comitetul festiv a aranjat o „sărbătoare poporală” în grădina publică din Cernăuți. Parechi alese de țărani din toate naționalitățile, ce locuiesc în Bucovina, executau jocuri naționale. În șirul celor dintâi jucau țararii români din Câmpulung la sunetul melodic al vioarelor și a cobzei. Figurile clasice și frumoase ale româncelor din Câmpulung au produs mare efect în spectatori. S-au mai produs țărani huțuli, lipoveni și chiar și coloniștii unguri din Hadikfalva [Dornești] au executat un ciardaș. Majestatea Sa vorbi cu conducătorii diferitelor grupuri, punându-le mai multe întrebări.

Joi a sosit la Cernăuți și rabinul „făcător de minuni” de la Sadagura cu soția sa tânără și frumoasă spre a cere audiența de la Maj. Sa și a-i da binecuvântarea. În această zi monarchul a vizitat Institutul pentru științele naturale, Universitatea și Seminarul unde i-au plăcut foarte mult cântările corului. În sala Senatului de la

Călătorii imperiale în Bucovina

Universitate, Maiestatea Sa și-a exprimat bucuria asupra atitudinii bune austriace a universității și asupra diligenței studenților. După amiază a vizitat mai multe stabilimente industriale. Seara a fost Teatru paré [comedie]. S-a jucat piesa „Rezept gegen Schwiegermütter”. S-a observat că Maiestatea Sa a conversat în timpul reprezentațiunii mult cu ministrul de resbel român Slaniceanu.

„Gazeta Transilvaniei”, 7/19 septembrie 1880.

**Kaiserliche Reisen in die Bukowina nach der Revolution von 1848.
Iraclie Porumbescu – ein Chronist der Bukowina**

Zusammenfassung: Die Studie beruht sich auf die rumänischsprachigen, im Siebenbürgen 1851 und 1880 erschienenen Presseorganen der Zeit, die über den Besuch des Kaisers Franz Joseph in der Bukowina berichten. Der Verfasser hebt die Vielfalt der in den Korrespondenzberichten enthaltenen Informationen hervor, die aus der Bukowina der Kronstädter Zeitung „Gazeta Transilvaniei“ geschickt wurden, indem er kritische Bemerkungen macht. In dem Sinne schenkt der Verfasser dem in der historiographischen Literatur über die Bukowina auftauchenden Mythos vom „guten Kaiser Franz“ eine besondere Aufmerksamkeit.

Die Studie hat auch einen *Anhang*, der sechs Korrespondenzberichte aus der Bukowina enthält. Diese beziehen sich auf die oben erwähnten Kaiserreisen und können als authentische Zeitdokumente betrachtet werden. Sie bekommen einen noch höheren Wert durch die Tatsache, dass sie eine Einsicht in die Entwicklung der rumänischen Sprache in einer Provinz der habsburgischen Donaumonarchie ermöglichen, wo Rumänisch keine Staatsprache war. Als Zeitdokumente enthalten die erwähnten Berichte sprachliche Formen und Phänomene, die vom Allgemeininteresse sind, sowohl für die linguistische Forschung, als auch für das ausgebildete Publikum, das für die Kenntnis verschiedener kulturgeschichtlichen Sachen begeistert ist.

Im Anhang befindet sich auch eine Zeitlithographie: *Die Schiffbrücke in Czernowitz*.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Reisen des Kaisers Franz Josef, die Bukowina, das Siebenbürgen, Korrespondenzberichte, die Zeitung „Gazeta Transilvaniei“, der Mythos vom „guten Kaiser Franz“, Zeitdokumente, Kulturgeschichte.

ARHEOLOGIE ȘI ARHEOLOGI ÎN BUCOVINA SECOLULUI AL XIX-LEA. DE LA ANTICARISM LA INSTITUȚIONALIZARE

BOGDAN-PETRU NICULICĂ

În cadrul lumii contemporane, arheologia și-a câștigat un loc aparte, ca știință de sine stătătoare, datorită contribuției energice privind cunoașterea generală a istoriei și evoluției societății omenești. Având un ascendent în contextul european al secolului al XIX-lea, „secolul națiunilor”, arheologia din Bucovina, ca și cea din România, a avut un început timid, „acoperit”, la debut, de alte ramuri ale științei, cum ar fi, de exemplu, vasta ramură a geologiei, din mediul căreia a împrumutat anumite tehnici, mai ales în ceea ce privește stratigrafia. Treptat, însă, arheologia s-a individualizat și s-a impus prin metodele, tehnicile aparte și, în mod special, prin obiectul propriu de studiu abordat: civilizațiile umane vechi. În ultimele decenii, arheologia a devenit tot mai prezentă în viața cotidiană, ea generând și necesitând un complex de științe conexe, care o completează și îi definesc identitatea.

Referindu-ne la ansamblul istoriografiei naționale, observăm lacunele majore ale cunoașterii istoriografiei arheologice regionale. Întrucât în unele lucrări de sinteză apariția arheologiei în România este discutată în funcție de criteriul regional (provincii istorico-geografice), paragraful dedicat Bucovinei este ușor identificabil; din păcate, însă, se observă că nivelul cunoștințelor existente este departe de a fi satisfăcător, limitele fiind mai mult decât evidente, în cadrul clasic al unei abordări pur diacronice¹. De altfel, și în alte lucrări valoroase, ce tratează integral sau parțial segmente ale istoriei arheologiei românești, datele referitoare la zona noastră

---

¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Izvoare arheologice*, în vol. *Istoria Românilor. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate* (coord. Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe), București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 46; N. Ursulescu, *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, Ediția a II-a (revizuită și adăugită), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2002, p. 14; M. Petrescu-Dîmbovița, *Arheologia în România. Istoricul cercetărilor*, în vol. *Istoria Românilor. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Ediția a II-a (coord. Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe), București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 50.

lipsesc cu desăvârșire². De aici apare și necesitatea studierii și revigorării acestui subiect: din decalajul aparent existent între debutul arheologiei din Bucovina, comparativ cu Transilvania, Moldova și Țara Românească.

Cadrul general în care această știință s-a născut în țara noastră a depins, desigur, de apartenența administrativă a fiecărei provincii. Astfel, se poate explica de ce într-o regiune, față de alta, există anumite diferențe, care trebuie, firește, înțelese din perspectiva organizării administrative separate, consecință a evoluției istorice parțial diferite.

Este știut faptul că cele mai vechi preocupări în domeniul descoperirii, acumulării și conservării de obiecte cu valoare de patrimoniu arheologic pot fi regăsite în Transilvania. Ca o consecință a evoluției legislative europene (în special a celei austriece, care interesează în mod direct Transilvania, Banatul și Bucovina) și în Moldova și Țara Românească, diverși particulari, aparținând elitei culturale, politice și economice a vremii, adună, conservă și etalează, pentru a-și satisface plăcerile proprii (ca răspuns la moda timpului), în palatele lor, uneori fabuloase colecții arheologice, numismatice, de arme, documentaristice, de minerale, care au stârnit interesul la vremea lor. Impresionează, în epocă, unele colecții particulare, precum cele deținute de Cezar Bolliac, Dimitrie Sturdza, Neculai Beldiceanu, Grigore C. Buțureanu, Dimitrie Butculescu, de generalul Nicolae Mavros, Vladimir de Blaremburg, de banul Mihalache Ghica, de căpitanul Josef von Gutter³. Diversitatea și, mai ales, valoarea acestora au impulsivat și cercetările arheologice desfășurate de amatori, cu un caracter empiric, nesistematic, pur acumulativ și, din nefericire, general-distructiv. Această stare, ce caracterizează în mod deosebit prima jumătate a secolului al XIX-lea (dar cu reminiscențe până în ultimele sale decenii), este cunoscută drept așa-zisa perioadă a anticarismului, în care aceste obiecte de patrimoniu, ce nu beneficiau întotdeauna de cunoașterea precisă a locului și a condițiilor descoperirii, au fost cumulate fără a avea o destinație socială bine delimitată, structurată și o conservare în condiții legitime și în folosul generațiilor viitoare.

Instituțiile, cercurile științifice și politica cultural-științifică din Imperiul Habsburgic (din 1866 Austro-Ungar), dar și cele din Vechiul Regat, au influențat „mișcarea arheologică” și gândirea istorică din Bucovina, societățile și instituțiile din provincie întreținând legături strânse cu personalități și instituții similare. Iată, pe scurt, câteva dintre reperele cronologice principale de care trebuie legate

---

² Al. Păunescu, *Din istoria arheologiei românești, pe baza unor documente de arhivă*, București, Editura AGIR, 2003; M. Anghelinu, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia românească. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2003; A. László, *Introducere în arheologie*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2006.

³ N. Ursulescu, *op. cit.*, p. 11–15; B. P. Niculică, *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea arheologică română*, Suceava, Editura Universității Suceava, 2009, p. 17–24, 84. Colecția lui Gutter valora peste 1 200 de florini (în 1886), fiind catalogată drept cea mai valoroasă din întreaga Bucovină („Revista politică”, Suceava, anul I, nr. 7, 15 august 1886, p. 9).

evenimentele definitorii pentru istoria arheologiei din Bucovina: Școala Ardeleană, prin lucrările lui S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior; revistele „Siebenburgische Quartalschrift” (1790–1801) și „Siebenburgische Provinzialblätter” (1805–1824). Ca expresie a elitei transilvănene, este de reținut activitatea guvernatorului Samuel Bruckenthal (1721–1803) și înființarea muzeelor de la Aiud (1796), Sibiu (1817), Cluj (1859) și Alba Iulia (1887). Mai adăugăm aici cadrul legislativ al *Regulamentelor Organice* (1831–1832), care includea paragrafe referitoare la arheologie și „antichități”, înființarea Muzeului de Istorie Naturală la Iași (4 februarie 1834) și a Muzeului de Istorie Naturală și Antichități la București (3 noiembrie 1834), în cadrul căruia s-a editat foaia „Muzeul Național”.

În Moldova, sub îngrijirea lui Gheorghe Asachi și Gheorghe Săulescu, au apărut, între 1844 și 1845, mai multe suplimente ale revistei „Albina românească”, intitulată „Arhiva «Albinei» pentru arheologia română și industrie”, prima revistă, am putea spune, cu specific arheologic din țara noastră. A doua jumătate a secolului al XIX-lea este marcată de apariția instituțiilor fundamentale: Universitatea din Iași (1860), Universitatea din București (1864) și Muzeul Național de Antichități (1864). Nu putem omite publicarea, la 10 aprilie 1874, a *Regulamentului asupra explorărilor și cumpărărilor de obiecte antice*, îmbunătățit prin *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice și Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice* (1892). Aceste legi au fost asociate și completate benefic cu înființarea Comisiei Monumentelor Publice (1874) și a Comisiunii Monumentelor Istorice (1892), care asigurau, efectiv, punerea lor în practică⁴.

Așadar, acesta este cadrul de ansamblu în care trebuie să așezăm și să înțelegem devenirea arheologiei din Bucovina: în primul rând, normativele existente în Imperiu și apoi, cu influență indirectă, legislația din România, care era cunoscută și în Bucovina. Preocupările din provincie pot fi atașate astăzi evoluției generale naționale (în mod egal și celei din Imperiu), ele fiind subsumate etapei de pionierat, în care se formează idei, concepte, se structurează instituții, societăți, se acumulează și se organizează colecții (chiar dacă nu întotdeauna pe criterii metodice, științifice) și se reușește publicarea, într-o formă, mai mult sau mai puțin științifică, a rezultatelor cercetărilor. În același timp, se acordă o atenție sporită informării publicului larg în legătură cu însemnătatea descoperirilor arheologice și

---

⁴ M. Babeș, *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România*, în SCIVA, 32, 1981, 3, p. 319–330; N. Ursulescu, *op. cit.*, p. 12–15; M. Anghelinu, *op. cit.*, p. 81–98; Al. Barnea, *O istorie scurtă*, în vol. *Arheologia clasică în România. Primul secol*, coord. Alexandru Barnea, Cluj-Napoca, 2003, p. 13–22; A. László, *op. cit.*, p. 56–61; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 17–24.

conștientizării valorii patrimoniului, acest din urmă aspect fiind considerat o prioritate de către forurile științifice⁵.

Primele preocupări arheologice din Bucovina se leagă de inițiativa autorităților imperiale, care au emis, în luna septembrie a anului 1828, o dispoziție, preluată de Consistoriul din Cernăuți, ce includea precizări în privința patrimoniului istoric, arheologic și numismatic. Documentul Consistoriului a fost trimis preoților din Bucovina; păstrat astăzi în mai multe arhive bisericești (ex. arhiva parohiei Mitoc-Dragomirna, arhiva parohiei Câmpulung Moldovenesc), acesta cuprindea o listă a obiectelor ce urmau a fi inventariate, precum și datoria preoțimii din Bucovina de a se îngriji de respectarea prevederilor conținute în dispoziție. Este notabil proiectul alcătuirii unui repertoriu exhaustiv, intitulat *Corpus Antiquarum Inscriptorum Imperii Austriaci*, care să includă toate inscripțiile descoperite în Bucovina⁶.

Înființată în prezența împăratului Franz Josef, în anul 1856, Comisia Centrală pentru artă și monumente istorice (Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale) din Viena a jucat un rol decisiv în evoluția arheologiei din Bucovina⁷. Organizată metodic, având în componență nume de rezonanță, Comisia Centrală a dirijat cercetările din întreg cuprinsul Imperiului. Pentru Bucovina, această comisie a stabilit existența a trei membri conservatori și a cinci membri corespondenți, care aveau îndatorirea de a trimite periodic, la Viena, rapoarte și dări de seamă mai succinte, referitoare la diversele categorii de descoperiri arheologice, numismatice, monumentale și documentaristice. Aceste rapoarte au fost publicate în prestigioasele reviste ale Comisiei: „Mittheilungen der Zentralkommission” și „Jahrbuch der Zentralkommission”. De asemenea, rezultatele unor săpături arheologice de amploare din Bucovina au fost rezumate în „Anuarul Societății de Antropologie din Viena”, așa cum este cazul săpăturilor arheologice de la Șipeniț (azi în regiunea Cernăuți) și Horodnic de Jos (județul Suceava). Comisia Centrală din Viena a încurajat cercetările arheologice, finanțându-le, contribuind nemijlocit la dezvoltarea acestei științe. Rolul comisiei în epocă a fost unul extrem de important, și, din păcate, puțin cunoscut chiar între arheologii din zilele noastre. Preocupările acesteia, legate de repertorierea, acumularea și valorificarea publicistică, inclusiv a celor mai vechi urme de locuire din Bucovina, merită a fi studiate minuțios, pentru a surprinde anumite direcții ale politicii culturale imperiale în provincie. În 1856, primul conservator pentru Bucovina, numit de Comisia Centrală, a fost Andreas

---

⁵ M. Ignat, *Din istoricul cercetărilor arheologice din județul Suceava*, în „Studii și materiale. Istorie. Anuarul Muzeului Județean Suceava”, I, 1969, p. 93–104; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 17–24.

⁶ E. I. Emandi, *Muzeul de istorie Suceava*, București, Editura Sport-Turism, 1985, p. 22; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 24–26.

⁷ M. Ignat, *op. cit.*, p. 93–94; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 26.

Mikulicz, în ale cărui atribuții intrau repertorierea descoperirilor arheologice și identificarea siturilor ce urmau a fi investigate⁸.

Însă nu doar autoritățile austriece au promovat interesul pentru patrimoniul cultural. Definitiv pentru etapa de pionierat a arheologiei din provincie a fost dorința unor reprezentanți ai intelectualității românești de a înființa instituții de anvergură, dedicate acumulării, conservării și prezentării artefactelor caracteristice diferitelor domenii ale științei din acea vreme: arheologie, istorie, numismatică, artă, științele naturii etc. Astfel, la doar doi ani de la înființarea Comisiei Centrale din Viena, în anul 1858, reputatul profesor din Cernăuți Aron Pumnul propunea guvernatorului Bucovinei, Franz Schmuck, organizarea unui Muzeu Național al Bucovinei. Câțiva ani mai târziu, în 1864, Eudoxiu Hurmuzachi, membru în „prezidiul țării”, înainta consistoriului episcopal al provinciei, un memoriu prin care își manifesta dorința străngerii obiectelor care să completeze colecțiile viitorului Muzeu Național⁹.

În acest context, arheologul și numismatul amator George cavalier de Costin a propus înființarea unei societăți arheologice în Bucovina. Astfel, în anul 1865, el publica, în „Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, un anunț. În acest text, Costin arăta că în Bucovina interesul pentru arheologie era încă redus, în timp ce din alte țări pleacă, în locuri îndepărtate, comisii însărcinate cu studiul științific, oferind exemplul Franței, care a trimis în România doi „bărbați învățați”, care au cercetat antichitățile romane din Dacia. Iată de ce George cavalier de Costin face apel la toți românii, nu doar la cei din Bucovina, și propune înființarea unei societăți arheologice, care să adune toate descoperirile arheologice, fie de la colecționari, fie de pe urma săpăturilor. Scopul final era acela de a înființa un Muzeu Național. Această inițiativă laudabilă a rămas însă fără efect, pe moment, dar, în conștiința publică, ideea se va păstra și își va găsi, în timp, o finalitate. Toate aceste idei, care se făceau auzite prin vocea unor oameni importanți, fie politici, fie de cultură, aveau o susținere în măsurile culturale ale Imperiului. Astfel se explică faptul că în Bucovina au apărut cu ușurință, în scurt timp, societăți arheologice și instituții specializate¹⁰.

Politica imperială a dat rezultate în mod deosebit în ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea. Cercetarea arheologică din Bucovina a fost asigurată calitativ și instituțional, prin înființarea Societății Muzeului Siret (1870), Universității din Cernăuți (1875), Societății Arheologice Române din Bucovina (1886), Muzeului

---

⁸ B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 26–27.

⁹ I. Dîrdală, *O scrisoare inedită de la Eudoxiu Hurmuzachi despre organizarea Muzeului Bucovinei*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Bucovinei”, V, 1978, p. 493–494; E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 18, 22–23; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 27–28.

¹⁰ G. de Costin, *Anunțu*, în „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, anul I, nr. 6, 1 iunie 1865, p. 12; E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 19–20; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 28–29.

Țării Bucovinei din Cernăuți (1893) și a Muzeului Orășenesc Suceava (1900). În cadrul acestora au activat și s-au implicat personalități marcante ale vieții culturale: Josef von Gutter, Dionisie Olinescu, Constantin Morariu, Karl A. Romstorfer, Raimund F. Kaindl, Simion Florea Marian, Iraclie Porumbescu, Ștefan Repta, Animpodist Dașchevici, Joseph Fleischer, Vasile Morariu, Victor Prelicz, Heinrich Klauser, Dimitrie Isopescu, Franz A. Wickenhauser, Franz cavalier Des Loges și mulți alții¹¹.

Activitatea acestor instituții și societăți a fost completată de diverși pasionați de „antichități”, care au transmis în presa bucovineană, în cea transilvăneană, precum și din Vechiul Regat, știri despre unele descoperiri de obiecte vechi, mai mult sau mai puțin valoroase, unele verificabile și valorificabile în prezent, care nuanțează istoriografia epocii. Articole, semnalări, intervenții având un conținut arheologic apar în colecțiile „Jahrbuch...” și „Mittheilungen...”, în „Anuarul Muzeului Țării Bucovinei” (Cernăuți) și în presa locală bucovineană – „Gazeta Bucovinei”, „Czernowitzer Zeitung”, „Czernowitzer Wochenblatt ” (Cernăuți) sau „Revista politică” (Suceava). În același timp, articole, note, informații valoroase au apărut în mod constant și în alte periodice ale vremii, din Regat, Crișana sau Transilvania, în prestigioase reviste de specialitate, precum „Buletinul Societății Geografice Române” (București) și în presă – „Voința națională” (București), „Familia” (Oradea), „Amicul familiei” (Gherla), „Tribuna” (Sibiu)¹².

Oricât de mult ne-am dori și ar fi necesară înfățișarea unui tablou cât mai amplu, complex și documentat despre începuturile și manifestările arheologiei în Bucovina, acest lucru nu este posibil la un nivel ridicat de detaliere. Datele pe care le avem la dispoziție în momentul de față ne permit doar creionări inegale, uneori de suprafață, alteori mai profunde. Totuși, este posibilă schițarea traiectoriei generale, în contextul mai amplu, național și european. Firește, numeroase documente din arhivele vieneze, deocamdată neexplorate istoriografic, vor oferi amănunte interesante din activitatea unor arheologi, austrieci sau români și, mai ales, despre materialele arheologice descoperite în Bucovina (schițe, planuri, desene ale obiectelor, detalii despre situri arheologice). De aceea, considerăm că este deosebit de importantă recuperarea memoriei înaintașilor din domeniul fascinant al arheologiei, care se leagă de etapa de pionierat și restituirea, către contemporaneitate, a justeii valori și contribuții în cadrul comunității științifice de atunci și de astăzi.

Avem în vedere faptul că toate personalitățile amintite aici au aparținut elitei culturale a Bucovinei (indiferent de naționalitate), ele manifestându-se puternic în viața culturală a provinciei. Chiar dacă unele dintre aceste personalități nu au fost decât arheologi amatori, pasiunea și dorința nobilă de a lăsa urmașilor mult râvnitul „muzeu național” au suplinat, prin autodidacticism și, în anumite situații, prin

---

¹¹ M. Ignat, *op. cit.*, p. 93–104; E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 14–33; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 17–115.

¹² B. P. Niculică, *op.cit.*, p. 17–18.

sacrificiul personal, lipsa unor studii de istorie¹³. Sintagma „muzeu național” trebuie înțeleasă însă în mod egal, din ambele perspective: română – cu tentă evidentă națională și austriacă – marcată de gândirea imperială, cu direcție provincială, ca expresie și reflex al conglomeratului național, etnic și cultural impus.

În cele ce urmează, încercăm să evidențiem o serie de personalități definitorii pentru istoria arheologiei din zona noastră, de numele cărora se leagă descoperiri de referință ale arheologiei din România. Poate că locul lor în galeria trudititorilor istoriei naționale va fi corect receptat, pe măsura contribuției fiecăruia la dezvoltarea și propagarea cunoștințelor despre trecutul istoric al Bucovinei.

Astfel, primele mențiuni de natură arheologică cunoscute până în prezent îi aparțin arheologului amator Otto von Petrino (1834–1884). Personalitate încă puțin cunoscută istoriografic, Petrino a urmat gimnaziul la Cernăuți și a studiat agricultura la Württemberg. Baron, mare latifundiar, în 1875 a fost numit consilier domesimal la Direcția Bunurilor Fondului Bisericesc din Bucovina. A avut unele preocupări de geologie, publicând în „Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt” (1868, 1875). A avut funcția de conservator al Comisiei Centrale din Viena pentru secțiunea I-a (1870–1879). De numele său se leagă menționarea unor materiale arheologice preistorice din Bucovina, în scrisorile trimise din Sadagura, la 26 mai 1870, către Franz von Hauer, membru al comitetului de redacție al revistei „Mittheilungen der Anthropologischen Gessellschaft in Wien” („Anuarul Societății de Antropologie din Viena”, înființat în 1870). Este vorba despre topoarele de piatră de la Kisseleu (astăzi Kiseliv / rom. Chisălău, raion Kicman’ / rom. Cozmeni, regiunea Cernăuți, Ucraina), reprezentând o descoperire mai veche, datând din anul 1865, precum și piesele găsite la Mamornița (astăzi în raionul Herța, regiunea Cernăuți), Suceava și Cernăuți (în timpul lucrărilor pentru ridicarea Palatului Administrativ)¹⁴.

Un moment de răscruce în fundamentarea arheologiei din Bucovina îl reprezintă activitatea lui Josef Eduard Ritter von Gutter (1809–1886), militar de carieră, arheolog și numismat amator, pe care îl putem considera a fi primul

---

¹³ Este vorba în principal despre J. von Gutter și D. Olinescu, care au sacrificat averea personală pentru a crea cele două societăți arheologice și pentru a cumpăra, de pe „piața neagră” diverse obiecte arheologice, salvându-le de la dispariție.

¹⁴ O. von Petrino, *Steingeräthe aus der Bukowina* (Schreiben an Hrn. v. Hauer, ddo. Sadagora, 26. Mai 1870), în „Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien” (în continuare se va cita MAGW), Wien, I, 1871, p. 109–110. Despre O. von Petrino vezi și: R. F. Kaindl, *Die Anthropologische Gesellschaft in Wien in ihrem Verhältnisse zur Bukowina*, în „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”, Czernowitz, I, 1893, p. 72–74; Idem, *Geschichte der Bukowina. Erster Abschnitt. Von den ältesten Zeiten bis zu den Anfängen des Fürstenthums Moldau (1342)*, Czernowitz, p. 5 și nota 2; I. G. Sbiera, *Petrino P. Otto*, în *Enciclopedia Română* (coord. C. Diaconovich), vol. III, Sibiu, 1904, p. 577; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 27 și nota 47.

arheolog al Bucovinei¹⁵. Născut într-o familie de vază a Sucevei, tatăl său fiind o vreme primar, a urmat gimnaziul la Cernăuți, apoi Școala de Artilerie de la Praga. În 1843 ajunge locotenent, trei ani mai târziu, locotenent major; este detașat la Horodenka (astăzi în Ucraina), având drept misiune comanda spitalului. La 1 mai 1848 devine căpitan și este trimis la Timișoara, unde se remarcă în luptele de la Bârzava și Lipova. În anul 1849 ajunge la Cernăuți, iar de aici la Colomea, având drept sarcină paza graniței ungaro-galițiene. Revine în Bucovina, într-o primă etapă, la Siret, iar mai târziu, la Cernăuți. Cu prilejul vizitei împăratului Franz Josef în Bucovina, din anul 1854, Gutter a comandat compania de elită. În 1855 s-a pensionat, retrăgându-se la Siret, unde, pe lângă activitatea de arheolog și numismat amator, a contribuit la dezvoltarea orașului, mai ales în perioada în care a fost primar (1870–1872).

Josef von Gutter a înființat Societatea Muzeului Siret (1870–1884), prima societate arheologică din Bucovina, având, printre altele, scopul declarat de a strânge obiecte pentru viitorul Muzeu al Țării Bucovinei. Este autor al unui chestionar arheologic, adresat către toate parohiile din Bucovina, transmis prin grija Consistoriului mitropolitan din Cernăuți, privind semnalarea „antichităților” provinciei. A fost conservator al Comisiei Centrale din Viena în perioada 1880–1885, pentru secțiunea I-a. În luna iunie 1884, împăratul Franz Josef i-a oferit „Coroana de Fier clasa a III-a” în grad de cavaler. A contribuit la înființarea Cabinetului de antichități (inclusiv numismatică) al Universității din Cernăuți. Autor al unei cronici istorice a orașului Siret, rămasă în manuscris, Josef von Gutter este descoperitorul primelor monumente arheologice care, mai târziu, vor fi atribuite culturii amforelor sferice de pe teritoriul României (mormintele în cutie de piatră de pe Dealul Iancului, de la Grănicești, județul Suceava) și al primelor depozite de bronzuri din Bucovina: Prelipca și Prisăcăreni (azi în regiunea Cernăuți). El a menționat, printre multe altele, obiectele neolitice și eneolitice descoperite în Bucovina, cu predilecție pe cele din zona orașului Siret. Astăzi, în colecțiile muzeului din Siret se mai păstrează o statueta antropomorfă aparținând culturii Cucuteni, descoperită de Gutter. A publicat în presa cernăuțeană: „Czernowitzer Zeitung”, „Czernowitzer Wochenblatt” și în „Mittheilungen der k. k. Central-Commission” (Viena)¹⁶.

¹⁵ B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 29–35.

¹⁶ *Notizen. 21. (Vom Serether Museum-Verein)*, în „Mittheilungen der k. k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale” (în continuare se va cita MEEW), VI. Jahrgang, N.F., 1880, p. LXXVI; *Notizen. 45. (Die Hüenengräber von Graniczestie)*, în MEEW, VI. Jahrgang, N.F., 1880, p. LXXXV; *Notizen. 49.* în MEEW, VII. Jahrgang, N.F., 1881, p. LXXX; *Notizen. 135.* în MEEW, X. Jahrgang, N.F., 1884, p. CCXXIV și fig. 7; *Notizen. 121.* în MEEW, XI. Jahrgang, N.F., 1885, p. CXVII și fig. 8 de la p. CVXI (notițele din acest periodic reprezintă știri sintetice, ușor modificate față de forma lor originală, întocmite pe baza rapoartelor și dărilor de seamă ale lui J. von Gutter). Pentru referințe despre J. von Gutter vezi: V. Prelicz, *Geschichte der Stadt Sereth und ihre Alterthümer*, Sereth, 1886, p. 31–32; „Revista politică”, I, nr. 7, 15 august 1886, p. 9; S. Reli, *Orașul Siret în vremuri de demult. Din trecutul unei*

După dispariția lui J. von Gutter, în luna mai 1886, o parte a colecțiilor Societății Muzeului Siret a fost preluată de o mai veche cunoștință a sa: Dionisie Olinescu (1852–1924). Arheolog amator, autodidact, pasionat de istoria și conservarea patrimoniului, precum și de săpăturile stratigrafice, publicist, Olinescu a luat inițiativa de a crea o societate arheologică prin intermediul căreia să continue activitatea lui Gutter. Astfel, a apărut, sub conducerea sa, la Cernăuți, în anul 1886, Societatea Arheologică Română din Bucovina, prima societate română de acest fel din Bucovina.

D. Olinescu (foto) a frecventat Gimnaziul din Cernăuți, unde l-a avut ca profesor pe Aron Pumnul, urmând studiile juridice de la Viena, Innsbruck și Cernăuți. Pasiunea pentru studiul antichităților i-a fost insuflată de marele profesor de la Universitatea din Cernăuți, academicianul Ion G. Sbiera. În perioada 1878–1893 funcționează în cadrul administrației austriece ajungând comisar de finanțe. În 1893, din cauza unor presiuni din partea autorităților, în condiții încă neelucidate pe deplin, se refugiază în Regat, unde se stabilește definitiv. A funcționat, o scurtă perioadă, la Biroul statistic și la Fundația Universitară „Carol I” din București, îndeplinind apoi funcția de profesor la Vaslui, Focșani, Slatina, Caracal. Revine în București, unde funcționează o vreme la Arhivele Statului, devenind bibliotecar la recomandarea lui Dimitrie Onciul, post din care s-a și pensionat în anul 1921.

Pentru meritele sale deosebite a fost numit membru corespondent al Societății Geografice Române (1886) și membru corespondent al Comisiei Centrale din Viena (1891). D. Olinescu a publicat studii de istorie, geografie, numismatică, fiind prezent și cu intervenții numeroase în presă, în special în revistele de la Sibiu („Tribuna”), Gherla („Amicul familiei”), Oradea („Familia”), în care a prezentat reportaje și sinteze ale vieții culturale din Bucovina, făcând cunoscute totodată descoperirile arheologice din provincie. A mai colaborat la „Voința națională” (București), „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”, „Junimea literară” și „Gazeta Bucovinei” (Cernăuți), „Buletinul Societății Geografice Române” (București) etc.

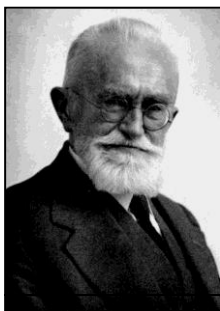
Pasionatul arheolog a repertoriat descoperirile arheologice ale Bucovinei, cunoscute la nivelul secolului al XIX-lea din Bucovina, inclusiv cele neolitice, eneolitice și din epoci istorice mai târzii, pe care, ulterior, le transpune cartografic, realizând *Charta arheologica a Bucovinei*, unicat pentru arheologia română a

---

vechi capitale a Moldovei, Cernăuți, 1927, p. 10–13; R. Gassauer, *Briefe Gutters an Wickenhauser*, Sonderdruck aus: *Bukowiner Heimatblätter*, herausgegeben von A. Nibio, Radautz, Jahrgang I, Heft 2–3, 1933; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina*, în CNA, XII, nr. 105, ianuarie-martie 1936, p. 163, 169; M. Ignat, *op. cit.*, p. 94–95; E. Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, 2004, p. 468; B. P. Niculică, *op. cit.*, p. 29–35.

acelor vremuri. Amintește vestigiile eneolitice din zona orașului Siret, precum și cele din cuprinsul întregii Bucovine (statuete antropomorfe, topoare de piatră, ceramică, tumuli, morminte izolate ș.a.), depozite de bronzuri, necropole tumulare ș.a. A fost colaborator la tomul al III-lea al *Enciclopediei Române*, Sibiu, 1904 (coordonator C. Diaconovich)¹⁷. În ceea ce ne privește, prin rezultatele obținute îl considerăm drept primul arheolog român al Bucovinei¹⁸.

Cercurile științifice vieneze au fost mereu interesate de vestigiile arheologice ale Bucovinei. Din acest motiv, s-a decis trimitere unor specialiști de renume pentru efectuarea unor recunoașteri arheologice de teren mai detaliate, precum și pentru săpături arheologice în obiective considerate a fi de maximă importanță. Astfel, Societatea de Antropologie din Viena l-a finanțat pe Josef von Szombathy (1853–1943), unul dintre cei mai importanți arheologi austrieci, în vederea efectuării unor prospecțiuni arheologice în Bucovina.

Josef Szombathy (foto) a studiat la Institutul Politehnic din Viena (1870–1874), fiind interesat în același timp de cursurile de botanică și paleontologie, ținute de Andreas Kornhuber, dar în mod deosebit de mineralogie și petrografie, discipline predate de Ferdinand von Hochstetter (al cărui asistent devine începând cu anul 1874). Între anii 1874 și 1875 audiază cursurile de geologie ale lui Eduard

¹⁷ Dionisie Olinescu, *Din Bucovina*, în „Familia”, Oradea, XII, nr. 37, 12/24 septembrie 1876, p. 442; Idem, *Din Bucovina*, în „Familia”, XII, nr. 46, 14/26 noiembrie 1876, p. 550; Idem, *Tesaurulu dela Petrosa seu „Cloșca cu puii ei de aur”*. *Studiu arheologicu*, Gherla, 1884; Idem, *Anticități din Bucovina*, în „Tribuna”, Sibiu, II, nr. 47, 28 februarie/12 martie 1885, p. 186–187; Idem, *Anticități din Bucovina*, în „Tribuna”, II, nr. 48, 1/13 martie 1885, p. 190–191; Idem, *Necesitatea unei societăți arheologice*, în „Familia”, XXI, nr. 39, 29 septembrie/11 octombrie 1885, p. 460, 462; Idem, *Scrisori din Bucovina. (Descoperire arheologică, o Societate arheologică română în Cernăuți, artiste)*, în „Familia”, XXI, nr. 52, 29 decembrie/10 ianuarie 1885, p. 625; Idem, *Starea arheologică în Bucovina*, în „Tribuna”, III, nr. 10, 14/26 ianuarie 1886, p. 37; Idem, *Convorbiri arheologice. Cu privire la români*, în „Familia”, XXV, nr. 23, 4/16 iunie 1889, p. 271; Idem, *Charta arheologică a Bucovinei*, în „Buletinul Societății Geografice Române” (în continuare se va cita BSGR), București, XV, trim. I–II, 1894, p. 64–94; Idem, *Chărțile Bucovinei*, în BSGR, XV, trim. III–IV, 1894, p. 3–10.

¹⁸ Despre D. Olinescu vezi: C. Morariu, *Kulturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen der Bucovina*, 1 Theil, Resicza-Wien, 1888–1891, p. 245–247, 304–305; Idem, *Părți din istoria Românilor bucovineni scrise în limbă populară*, Cernăuți, 1893, p. 242–243, 304–309; I. G. Sbiera, *Olinschi (Olinescu), Dionisiu*, în *Enciclopedia Română* (coord. C. Diaconovich), vol. III, Sibiu, 1904, p. 453; C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775–1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, 1926, p. 262; L. Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, 1999, p. 614; M. Ignat, *Dionisie Olinescu*, în „Suceava”, V, 1978, p. 513–520; D. Vatamaniuc, *Dionisie O. Olinescu, arheolog și cronicar al vieții științifice, culturale și artistice*, în „Analele Bucovinei”, III, nr. 1, 1996, p. 17–32; E. Satco, *op. cit.*, vol. II, p. 151–152; B. P. Niculică, *Societatea arheologică română din Bucovina – 122 de ani de la înființare*, în „Crai nou”, Suceava, nr. 4 780, vineri, 4 iulie 2008, p. 5; Idem, *Din istoricul...*, p. 73–115.

Suess, iar între 1875 și 1876 pe cele de geografie fizică ale lui Friedrich Simony de la Facultatea de Filosofie a Universității din Viena. Pentru formarea sa profesională viitoare au fost importante săpăturile de la Hallstatt, conduse de Ferdinand von Hochstetter, la care a participat alături de prietenul și colegul său Franz Heger (mormintele 997–1004).

A fost custode al colecției de antropologie și preistorie a Muzeului de Istorie Naturală (Naturhistorisches Museum) din Viena, membru (1879) și vicepreședinte (1910–1920) al Societății de Antropologie din Viena, vicepreședinte al Societății de Preistorie din Viena (1913–1934). A avut calitatea de membru corespondent al Societății de Numismatică și Anticariat din Philadelphia (1884), al Societății de Antropologie, Etnologie și Preistorie din Berlin (1894), al Societății Anticariilor din Nord din Copenhaga (1907), al Școlii de Antropologie din Paris (1908). De asemenea, a fost membru de onoare al mai multor societăți: Societatea de Antropologie din München (1895), Societatea Elvețiană de Preistorie (1918), Societatea de Antropologie din Viena (1931), Societatea de Preistorie din Viena (1933). Conservator al Comisiei Centrale din Viena (1900). A primit crucea de cavaler al „Ordinului Franz Josef” (1889).

Manifestând un interes special pentru preistoria europeană, Josef Szombathy a fost trimis de Societatea de Antropologie din Viena în provincie, în anii 1893 și 1894, pentru recunoașteri de teren și prospecțiuni, în vederea stabilirii oportunităților viitoare de cercetare. Încă dinaintea sosirii în Bucovina, Szombathy a consultat manuscrisul lucrării lui Dionisie Olinescu, *Charta archeologica a Bucovinei*, aflat la Societatea de Antropologie din Viena, precum și lucrări pe care K. A. Romstorfer și J. Polek i le-au pus la dispoziție pentru a se familiariza cu stadiul cercetărilor de aici. Un sprijin deosebit i-a fost acordat de către profesorul R. F. Kaindl, detașat în același an (1893) la Universitatea din Cernăuți, care l-a însoțit în timpul cercetărilor din 1893.

Szombathy a întreprins săpături arheologice la Șipeniț, Hliboca, Hlinița (regiunea Cernăuți), Horodnic de Jos (județul Suceava), precum și cercetări de suprafață la Suceava, Rădăuți, Volovăț, Satu Mare, Milișăuți. La Șipeniț a săpat, împreună cu K. A. Romstorfer, pe proprietatea învățătorului Vasile Arici, descoperitorul cunoscutului sit arheologic cucutenian. Rezultatele obținute l-au determinat să revină în 1894 cu o nouă săpătură. La 17 noiembrie 1893 a prezentat, în cadrul unei ședințe a curatorului Muzeului Țării Bucovinei, un raport detaliat asupra săpăturilor proprii din acel an. A publicat rezultatele cercetărilor din Bucovina în „Anuarul Muzeului Țării” („Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”) (Cernăuți). A redactat capitolul *Vorgeschichte* din cadrul monografiei *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* (Viena, 1899), în care sintetizează descoperirile arheologice preistorice din provincie, consacrand un spațiu important cercetărilor personale de la Șipeniț. În ilustrația

aferentă textului – realizată de artistul vienez Theodor von Ehrmanns – se regăsesc unele vase pictate din această stațiune¹⁹.

Lui Karl Adolf Romstorfer (1854–1916), arhitect, istoric și arheolog, Bucovina îi datorează multe; nu este vorba doar de cunoscuta restaurare a monumentelor istorice, ci și de numeroasele cercetări arheologice de teren, în mod deosebit cele aparținând preșii protoistoriei fiind încă puțin cunoscute cercetătorilor. A studiat istoria artei și arhitectura la Universitatea Tehnică din Viena. Numit inspector pentru școlile publice, este trimis în Bucovina, unde ajunge director al Școlii Profesionale din Cernăuți. În 1904 părăsește provincia, mutându-se la Salzburg, ca director la Școala de Meserii. Este considerat unul dintre salvatorii monumentelor istorice ale Bucovinei, contribuind la restaurarea bisericilor și mănăstirilor. A sprijinit inițiativa de fondare a Muzeului Țării Bucovinei, din Cernăuți (1893) și a Muzeului Orășenesc Suceava (1900).

În calitate de secretar al Muzeului Țării Bucovinei, Romstorfer (foto) a propus editarea anuarului propriu, „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”, semnând rubrica *Aus den Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale*, în care a rezumat rapoartele Comisiei Centrale din Viena, menționând, printre altele, descoperirile neolitice și eneolitice, inclusiv cele legate de cultura Cucuteni, de la Șipeniț, Siret ș.a. A semnalat numeroase situri arheologice și a întreprins cercetări de suprafață în Bucovina. L-a sprijinit pe Josef Szombathy în timpul cercetărilor sale din Bucovina, din anii 1893 și 1894, inclusiv la săpăturile din stațiunile de la Șipeniț, Hliboca și Hlinața.

În perioada 1895–1904 a efectuat ample lucrări de decopertare de sub moloz a Cetății de Scaun a Sucevei, descoperind, inclusiv pe platoul din fața cetății, ceramică aparținând culturii Cucuteni și de la începutul Epocii Bronzului, păstrată în prezent în colecțiile Muzeului Bucovinei din Suceava. De numele său se leagă descoperirea a numeroase situri și piese arheologice valoroase, printre care menționăm obiectele de bronz de la Șipeniț și depozitul de bronzuri de la Bordei

---

¹⁹ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893*, în JBLM, II, 1894, p. 11–21; Idem, *Zweite Recognoscierungstour in die Bukowina*, în JBLM, III, 1895, p. 20–24; Idem, *Zweite Recognoscierungstour in die Bukowina*, în JBLM, IV, 1896, p. 131–135; Idem, *Vorgeschichte*, în vol. *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Wien, 1899, p. 49–56. Pentru referințe despre viața și activitatea lui Szombathy vezi: R. F. Kaindl, *Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen auf dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädüt und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz*, în „Jahrbuch der k. k. Zentralkommission für Kunst- und historische Denkmale” (în continuare se va cita JKHD), Wien I. Jahrgang, N.F., 1903, p. 102–114; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina*, în „Cronica Numismatică și Arheologică”, București, XII, nr. 105, ianuarie-martie, 1936, p. 162–168, 170; Idem, *Bucovina și Basarabia în lumina arheologiei*, în „Analecta”, București, I, 1943, p. 7, 9–14, 16–17; A. Heinrich, *Josef Szombathy (1853-1943)*, în MAGW, Band 133, 2003, p. 1–45; B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 38–47.

(lângă Cernăuți), aparținând primei Epoci a Fierului.

Pentru meritele sale deosebite, K. A. Romstorfer a fost recompensat nu doar de statul austriac, ci și de autoritățile române: cavaler al ordinului „Coroana de Fier”, clasa a III-a; cavaler al ordinului „Franz Josef”; Ordinul „Steaua României” în grad de comandor; Ordinul „Coroana României”; decorația de aur „Bene Merenti”, clasa I. A avut calitatea de conservator pentru Bucovina al Comisiei Centrale din Viena (secțiunea a II-a) din 1888; membru corespondent al Camerei de Comerț și Industrie din Cernăuți (1898–1904); membru corespondent străin al Academiei Române (29 mai 1914). S-a remarcat și printr-o activitate publicistică meritorie²⁰, personalitatea și activitatea sa complexă suscitând interesul istoricilor și arheologilor deopotrivă²¹.

O atenție specială merită și distinsul profesor Raimund Friedrich Kaindl (1866–1930) (foto), cunoscut pentru studiile sale de etnografie, istorie, dar și pentru pasiunea sa pentru arheologie, în special pentru antichitățile preistorice de la Șipeniț. Absolvent și doctor în filosofie al Universității din Cernăuți, a funcționat o vreme la Institutul de Cercetări Istorice din Viena, până în anul 1893, când se mută la Universitatea din Cernăuți ca profesor de Istoria Austriei. În 1914 părăsește Bucovina, fiind numit profesor la Universitatea

²⁰ K. A. Romstorfer, *Funde in der Bukowina*, în MEEW, XV. Jahrgang, N.F., 1889, p. 32–33; Idem, *Sereth als Fundort archäologischer Gegenstände*, în MEEW, XVII. Jahrgang, N.F., 1891, p. 80–83; Idem, *Notizen. 135. (Gefäße aus Schipenitz)*, în MEEW, XIX. Jahrgang, N.F., 1893, p. 243–244 și 256–fig. 29–31; Idem, *Aus den Mitteilungen der k.k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale*, în JBLM, I, 1893, p. 45–71; II, 1894, p. 115–119; III, 1895, p. 141–143; IV, 1896, p. 136–139; V, 1897, p. 83–87; VI, 1898, p. 111–115; VII, 1899, p. 104–114; XI, 1904, p. 85–89; Idem, *Notizen. 2. (Neuere interessante Funde in der Bukowina, beziehungsweise Erwerbungen des Landes-Museums)*, în MEEW, XX. Jahrgang, N.F., 1894, p. 49–50; Idem, *Bronzekelt und Armspange aus Schipenitz*, în MEEW, III. Folge, II. Band, nr. 12, Dezember 1903, p. 399–400; Idem, *Funde in Burdey (Bukowina)*, în MEEW, III. Folge, III Band, nr. 1–3, Januar-März 1904, p. 40–43.

²¹ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893*, în JBLM, 1894, p. 11–21; *Wer ist's? Unsere Zeitgenossen. Zeitgenossenlexikon* (Herausgegeben von Herrmann A. L. Degener), III. Ausgabe, Leipzig, 1908; L. Predescu, *op. cit.*, p. 737; D. N. Rusu, *Membrii Academiei Române (1866–1999). Dicționar*, Ediția a II-a, București, 1999, p. 459; E. Satco, *op. cit.*, vol. II, p. 316–317; C. Șerban, *Karl Adolf Romstorfer (1854–1917)*, în „Codrul Cosminului”, s.n., Suceava, nr. 2 (12), 1996, p. 511–519; B. P. Niculică, *Karl Adolf Romstorfer*, în „Crai nou”, Suceava, nr. 4 250, marți, 29 august 2006, p. 5; V. M. Demciuc, *Karl Adolf Romstorfer, restaurator al monumentelor istorice din Bucovina*, în „Crai nou”, nr. 4 286, miercuri, 18 octombrie 2006, p. 5; B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 49–50 și nota 125; Idem, *Karl Adolf Romstorfer, un pionnier de la recherche des dépôts de Bronzes de la Bucovine*, în vol. *Signa Praehistorica. Studia in honorem magistri Attila László septuagesimo anno*, Ediderunt Neculai Bolohan, Florica Mățau et Felix-Adrian Tencariu, Iași, 2010, p. 321–340.

din Graz. Considerat a fi unul dintre istoricii reprezentativi ai Bucovinei, este autorul uneia dintre importantele lucrări de sinteză referitoare la istoria Bucovinei – *Geschichte der Bukowina* (Cernăuți, 1896), în care prezintă inclusiv descoperirile preistorice cunoscute până la acea dată în provincie.

R. F. Kaindl a avut o viață activă în peisajul cultural, în general, și arheologic, în special, în Bucovina, participând la săpăturile de la Șipeniț alături de Josef Szombathy și învățătorul Vasile Arici (1893), reluând ulterior cercetările, în anii 1902–1903, împreună cu Emanuel cavaler de Costin, proprietar al unei suprafețe a sitului. A mai efectuat săpături în necropolele tumulare de la Horodnic de Jos și Hliboca. Publică obiecte preistorice găsite în Bucovina în „Mittheilungen...” și „Jahrbuch...” (Viena), fiind autor al unui studiu detaliat despre ceramica pictată cucuteniană de la Koszylowce (astăzi Koshylivtsi, raion Zalischyts'kyi, regiunea Ternopil, Ucraina)²². A fost și membru în curatoriuul Muzeului Țării Bucovinei din Cernăuți, decan (1910) și rector al Universității din Cernăuți (1912–1913). I-au fost acordate distincții precum „Crucea de război pentru merite” clasa a II-a (pentru civili) și medalia prusacă „Crucea Roșie” clasa a II-a și a III-a. A fost numit membru corespondent (1898) și conservator (1909) al Comisiei Centrale din Viena²³.

Una dintre personalitățile culturale ale Bucovinei, din păcate puțin cunoscută și valorificată, a fost și profesorul Heinrich Klauser (1838–1911, Cernăuți). Preocupat de știința arheologiei, autodidact, de numele său se leagă câteva dintre descoperirile arheologice de referință ale Bucovinei. A urmat liceul din Cernăuți, apoi a studiat o vreme filosofia la

²² R. F. Kaindl, *Geschichte der Bukowina. Erster Abschnitt. Von den ältesten Zeiten bis zu den Anfängen des Fürstenthums Moldau (1342)*, Czernowitz, 1896; Idem, *Notizen. 77 (Beobachtungen über im August 1893 in der Bukowina vorgenommene prähistorische Forschungen)*, în MEEW, XX. Jahrgang, N.F., 1894, p. 115–116; Idem, *Notizen. 119 (Funde in der Bukowina)*, în MEEW, XXIV. Jahrgang, N.F., 1898, p. 236–237; Idem, *Notizen. 17 (Archäologische Untersuchungen zu Waffilen und Panka in der Bukowina)*, în MEEW, XXVII. Jahrgang, N.F., 1901, p. 47–48; Idem, *Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen auf dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz*, în JKHD, I. Jahrgang, N.F., 1903, p. 97–114; Idem, *Prähistorisches aus der Bukowina. (Neue Forschungen in Szipenitz)*, în JKHD, II. Jahrgang, N.F., 1904, p. 18–44; Idem, *Neolithische Funde mit bemalter Keramik in Kozylowce (Ostgalizien)*, în „Jahrbuch für Altertumskunde”, Zweiter Band, Wien, 1908, p. 144–150; Idem, *Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnographie Osteuropas*, Wien und Braunschweig, 1910.

²³ Despre R. F. Kaindl vezi și: *Wer ist's? Unsere Zeitgenossen. Zeitgenossenlexikon* (herausgegeben von Herrmann A. L. Degener), III. Ausgabe, Leipzig, 1908, p. 650; I. I. Nistor, *Raimund Frederic Kaindl (1866–1930)*, în „Codrul Cosminului”, s. n., VI, 1929–1930 (1930), p. 551–552; A. A. Klein, *Raimund Friedrich Kaindl, Leben und Werk (1866–1930)*, în „Kaindl-Archiv. Mitteilungen der Raimund Friedrich Kaindl Gesellschaft”, Heft 8, Stuttgart, 1990/1991, p. 37–42; A. Mais, *Das Verhältnis Raimund Friedrich Kaindls zur Volkskunde*, în „Kaindl-Archiv. Mitteilungen der Raimund Friedrich Kaindl Gesellschaft”, Heft 8, Stuttgart, 1990/1991, p. 42–46; O. M. Pavljuk, *Bukovina. Viznačni postati. 1774–1918 (biografičnij dovidnik)*, Černivci, 2000, p. 121–124; E. Satco, *op. cit.*, vol. I, 2004, p. 569; B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 35–37 și nota 85.

Universitatea din Lemberg/Lwów (astăzi L'viv, Ucraina), unde audiază o vreme cursurile de filosofie. Pasiunea pentru istorie l-a făcut să se îndrepte spre Viena, unde a aprofundat filologia clasică, istoria și geografia, în 1865 susținând examenul pentru profesori de stat la disciplinele istorie și geografie. La Cernăuți a funcționat la Școala Reală și la Gimnaziul de Stat. În perioada 1883–1895 a fost director al Gimnaziului Superior din Rădăuți. A fost inspector școlar, funcționar ministerial numit în 1898, membru al curatorului Muzeului Țării Bucovinei din Cernăuți și cetățean de onoare al orașului Cernăuți. A fost recompensat cu Ordinul „Coroana de Fier” clasa a III-a în grad de cavaler (1908). Preocupările sale de arheologie i-au dus meritata calitate de conservator al Comisiei Centrale din Viena, pentru secțiunea I (1887–1909).

H. Klauser a studiat monumentele arheologice ale Bucovinei, manifestând interes față de săpăturile din cunoscuta stațiune cucuteniană de la Șipeniț, redactând un studiu despre o serie de obiecte descoperite aici. A fost primul care a cercetat o parte din tumulii necropolelor de la Horodnic de Jos și Volovăț (județul Suceava), ulterior atribuite culturilor Komariv și Gáva-Holihrad (grupul Grănicești). Întreprinde cercetări de teren și săpături ocazionale în zona Rădăuților. A publicat în „Mittheilungen...”, cu regularitate, mai multe descoperiri preistorice din Bucovina, trimițând Comisiei Centrale din Viena rapoarte despre obiectele găsite la Șipeniț²⁴.

Preotul și publicistul Vasile Tomiuc (1844–1914, Rădăuți), pasionat arheolog amator, are și el partea sa de contribuție la dezvoltarea arheologiei din Bucovina. Absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți, la 28 septembrie 1872 este numit catihet la Liceul Real din Rădăuți, ulterior devenind preot paroh la Bădeuți, Milișăuți și Rădăuți. Preocupat de istoria mănăstirilor Bucovinei, a publicat, în serial, în „Gazeta Bucovinei” (Cernăuți), o serie de articole interesante. A participat, alături de profesorul Heinrich Klauser, la cercetări de suprafață în zona Rădăuți, precum și la primele săpături din necropola tumulară de la Volovăț (județul Suceava). Începând cu anul 1898 a îndeplinit funcția de membru corespondent al Comisiei Centrale din Viena.

---

²⁴ *Notizen. 57*, în MEEW, XVI. Jahrgang, N.F., 1890, p. 133; *Notizen. 40*, în MEEW, XXVI. Jahrgang, N.F., 1900, p. 105 (notițele au fost publicate pe baza rapoartelor lui H. Klauser); M. Much, *Notizen. 24. (Steinzeitliche Keramik in der Bukowina)*, în MEEW, XXVIII. Jahrgang, N.F., 1902, p. 120–121 și fig. 1–4 (notiță realizată pe baza raportului întocmit de H. Klauser). Despre H. Klauser vezi: R. Wurzer, *Regierungsrat Heinrich Klauser*, în JBLM, XIX, 1911, p. 63–67; E. Satco, *op. cit.*, vol. I, 2004, p. 579; B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 38 și nota 96; Idem, *Un arheolog bucovinean uitat: profesorul și conservatorul Heinrich Klauser*, în „Arheologia Moldovei”, Institutul de Arheologie, Iași, XXXIV, 2011, p. 293–303.

Preotul Tomiuc este descoperitorul uneia dintre raritățile arheologice din Europa: este vorba despre sceptorul cruciform eneolitic de la Bădeuți²⁵, păstrat astăzi în colecțiile Muzeului Bucovinei din Suceava. Acest obiect deosebit a fost menționat și reprezentat grafic de Josef Szombathy în capitolul sugestiv intitulat *Vorgeschichte*, din celebra monografie *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* (1899)²⁶.

*

Raportându-ne la stadiul actual al cunoașterii istoriei arheologiei din Bucovina, legat de apariția și dezvoltarea acestei științe, suntem de părere că aceasta a urmat o evoluție pozitivă cantitativ și calitativ, conformă cu practicile legislative și normele metodologice europene ale secolului al XIX-lea, în principal, de inspirație austriacă, desigur, cu o anumită întârziere, oarecum comună și altor domenii ale științei. Dacă ținem seama de organizarea administrativă a secolului al XIX-lea, într-adevăr, prin activitatea Comisiei Centrale din Viena și a unor personalități – precum J. von Gutter, J. Szombathy, K. A. Romstorfer, R. F. Kaindl –, arheologia are ca fundament, în Bucovina, factorul austriac; acesta a reprezentat „scânteia” ce a declanșat reacția românilor, care s-au organizat în prima societate arheologică română, sub coordonarea lui D. Olinescu.

Firește, influențele din zona Moldovei și Țării Românești (ulterior din România) nu puteau lipsi, ele completând și compensând anumite lacune. Datele prezentate pe scurt în studiul de față nu răpesc din valoarea contribuției factorului local, românesc, la cunoașterea trecutului arheologic al Bucovinei. Din contră, constatăm că echipele de lucru au fost mixte, mereu austriei au colaborat cu arheologi amatori români precum D. Olinescu, V. Prelicz, V. Arici, E. de Costin, V. Tomiuc și mulți alții. În plus, Comisia Centrală din Viena a numit conservatori și membri corespondenți români, alături de austrieci, pentru înregistrarea evidențelor arheologice, documentaristice și a monumentelor din provincie.

Realizări de marcă, așa cum sunt operele lui D. Olinescu, care pot fi grupate în activitate publicistică, de conștientizare a publicului cu privire la valoarea descoperirilor arheologice și de cercetare propriu-zisă (ex. repertoriul și harta arheologică a Bucovinei), reprezintă o etapă de maturitate în gândirea acelor vremuri, confirmată și de rapoartele serios întocmite, trimise Comisiei Centrale din

---

²⁵ *Suczawitzerbach, Fund*, în MEEW, Dritte Folge, Band VI, nr. 8, august 1907, p. 200 (notația a fost întocmită pe baza raportului lui Vasile Tomiuc).

²⁶ J. Szombathy, *Vorgeschichte*, în vol. *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Wien, 1899, p. 49–56; P. Rezuș, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, București, 1975, p. 24; M. Ignat, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț – „Dealul Burlei”*, în „Suceava”, V, 1978, p. 108; B. P. Niculică, *Sceptres cruciformes en pierre de l'Énéolithique découverts sur le territoire de la Moldavie*, în vol. *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno*, Ediderunt Vasile Cotiugă, Felix-Adrian Tencariu et George Bodi, Iași, 2009, p. 180–182 și fig. 1–2; Idem, *Din istoricul...*, p. 52 și nota 137.

Viena²⁷. Astfel, amatorii au depășit acest stadiu și, fără a avea studii de specialitate în domeniul istoriei, au compensat prin dăruire, pasiune și chiar sacrificiul personal. Din păcate, Primul Război Mondial avea să distrugă practic acest progres, iar linia de evoluție pozitivă a cercetării, din perioada interbelică, avea să fie continuată în perioada postbelică.

Toate aceste momente și personalități merită a fi evocate aici, întrucât integrează pe plan național și european știința arheologiei din zona noastră de referință.

---

²⁷ Vezi colecția „Mittheilungen”, Wien, *passim*.

ARHEOLOGIE ȘI ARHEOLOGI ÎN BUCOVINA SECOLULUI AL XIX-LEA. DE LA ANTICARISM LA INSTITUȚIONALIZARE

BOGDAN-PETRU NICULICĂ

Archäologie und Archäologen in der Bukowina im 19. Jahrhundert. Vom Antiquitätensammeln zur Institutionalisierung

(Zusammenfassung)*

Die Rekonstruktion des kulturellen, wissenschaftlichen und künstlerischen Lebens der Bukowina bedeutet, unter anderen, das komplexe Studium einiger Persönlichkeiten, die zu ihren Tätigkeitsgebieten einen grundsätzlichen Beitrag brachten. Als Wissenschaftszweig, dem der Kenntnisdrang hinsichtlich des Werdens der uralten, mittelalterlichen oder gegenwärtigen Gesellschaft zugrundeliegt, ist die Archäologie heute eine Notwendigkeit.

Die vorliegende Studie behandelt die Anfänge dieses Wissenschaftszweiges in der Bukowina während der Militärverwaltung und versucht, die Ergebnisse der ur- und frühgeschichtlichen Forschungen darzustellen. Diese Forschungen wurden durch die österreichische gesetzgebende und institutionelle Tätigkeit ermöglicht. In diesem Sinne war die Gründung der Wiener „Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale“ für die Entwicklung der Archäologie als Wissenschaft innerhalb der Monarchie, einbegriffen der Bukowina ausschlaggebend. Diese Kommission ernannte viele Restauratoren und Korrespondenten, unter denen sich gleichmäßig Österreicher und Rumänen befanden.

Was die institutionelle Tätigkeit betrifft, bemerken wir die schwerwiegende Rolle einiger der kulturellen Provinzelite gehörenden Persönlichkeiten, wie z. B. J. von Gutter, J. von Szombathy, K. A. Romstorfer, R. F. Kaindl, H. Klauser, D. Olinescu, V. Tomiuc, J. Fleischer, D. Isopescu und viele andere mehr, denen die Gründung der Serether Museumsgesellschaft, der Rumänischen Gesellschaft für Archäologie, des Bukowiner Landes-Museums und des Stadtmuseums in Suczawa zu bedanken ist.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Archäologie, Bukowina, Urgeschichte, das 19. Jahrhundert, Intellektuelleneliten.

---

* Traducere de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

MEMBRII SOCIETĂȚII ACADEMICE „JUNIMEA” DIN CERNĂUȚI PE FRONTURILE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (II)

ANGHEL POPA

FABIAN BODNARESCU

Și pe acest membru al Societății Academice „Junimea” l-am prezentat, succint, într-un alt context¹.

Fabian Bodnarescu a rămas în analele Societății cu o performanță inegalabilă: a fost singurul teolog bucovinean care a servit în armata română, ca preot militar, pe întreaga durată a participării Vechiului Regat al României la marele război.

Fișa sa, având nr. 661, conține date importante, sub toate aspectele, din diverse etape ale vieții, pe care vom încerca să le prezentăm în noul context.

S-a născut în satul Marginea, districtul Rădăuți, la 28 aprilie 1889, în familia lui Nicolae Bodnarescu și a soției sale Glicheria, născută Dașchevici. Bunicul său pe linie paternă, Ifrim Bodnarescu, a rămas în memoria posterității, a satului Marginea și chiar a Bucovinei, prin activitatea desfășurată în favoarea comunității sale. A fost vornic al satului și deputat în Parlamentul de la Viena, unde a reprezentat interesele românilor bucovineni, într-o perioadă foarte grea, atât pentru Bucovina cât și pentru Imperiu, anii 1848–1849, când Europa a fost răvășită de revoluțiile popoarelor oprimate național și social de marile imperii absolutiste.

Școala primară a făcut-o în satul natal, iar liceul în orașul Suceava. Din toamna anului 1906 a devenit student al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți. S-a înscris în Societatea Academică „Junimea”, fiind activ în perioada 1906–1908, semestrul I, dându-și demisia la 16 mai 1908, când a trecut la Institutul Teologic. În noua situație a devenit membru al „Academiei Ortodoxe”, fiind ales președinte al acesteia în anul universitar 1910–1911.

Nu se menționează în fișă când a fost hirotonit și nici locul unde a activat ca preot, după absolvirea Institutului Teologic. La izbucnirea Primului Război Mondial reușește să treacă în Vechiul Regat al României. A solicitat și a obținut

---

¹ Anghel Popa, Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți. 1878–1938, p. 119.

aprobarea autorităților românești de a deveni preot militar. În această calitate, a servit în cadrul Regimentului 23 Infanterie-Ialomița. Concomitent, a publicat, în presa românească a vremii, articole de propagandă în favoarea intrării României în război, alături de Antantă. A fost decorat, în mai multe rânduri, de conducerea statului român, cu distincții militare.

După război, a continuat să țină legătura cu Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți, pe care a sprijinit-o financiar. În semn de omagiu, aceasta i-a acordat, la 16 noiembrie 1919, titlul de membru emerit. S-a implicat, totodată, prin articole publicate în ziarul „Opinia”, din Iași, în pregătirea aniversării a 50 de ani de la fondarea „Junimii”, în 1928, fiind unul dintre cei mai fervenți susținători ai jubileului².

IANCU URSULEAC

O adevărată personalitate a Societății Academice „Junimea”, care a lăsat posterității o amintire frumoasă, marcată de moartea sa pe frontul din Galiția, a fost Iancu Ursuleac.

Din fișa sa, având nr. 682, rezultă că s-a născut în familia lui Mihai Ursuleac și a soției sale Olimpia, ambii părinți având vechi și trainice legături cu „Junimea”: tatăl, arhidiacon și profesor la Facultatea de Teologie, din cadrul Universității din Cernăuți, era membru emerit al Societății, iar mama, născută Zavadovski, era membră fondatoare.

Fișa studentului în Drept Iancu Ursuleac, prezentată de noi³, în care am insistat asupra unor aspecte legate de activitatea sa în cadrul Societății, în perioada în care i-a fost președinte, conține date interesante din anii copilăriei și adolescenței.

La scurtă vreme după absolvirea facultății, nu a avut timp nici să-și înceapă activitatea de magistrat. Izbucnind războiul, a fost mobilizat, imediat, sub flamura imperială. Unitatea în care a fost repartizat a luat drumul spre frontul din Galiția, unde s-a confruntat cu armata imperială rusă. Tânărul bucovinean Iancu Ursuleac, a căzut într-un atac la baionetă, dezlănțuit în primele zile după sosirea sa pe front, cum s-a menționat în documentele unității sale. Macabră ironie, a murit într-un gen de luptă pe care el o practicase ca student, în numeroasele confruntări de noapte, desfășurate pe străzile lăturalnice din Cernăuți, când junimenii se „bastonau” cu studenții de la societățile „Dacia” și „Moldova” – duelurile cu floreta, practicate până la sfârșitul secolului al XIX-lea, erau interzise prin lege, deși unii, riscând, mai recurgeau, în ascuns, la ele –, cu scopul de a-și rezolva diferendele „priorităților” în lumea studentescă, acestea, uneori, părăsind lupta spirituală.

---

² S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan*, *Cronicarul–Albumul Mare*, vol. II, p. 331.

³ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 59–60.

Părinții, în marea lor durere, au încercat o compensație morală, de suflet, depunând toate diligențele pentru ca osemintele celui căzut pentru Imperiu să le fie aduse acasă. Dar trupul nu i-a fost găsit – s-a topit într-o groapă comună sau, poate, luat prizonier, a fost îndreptat spre Siberia – „cu toate investigațiunile făcute din partea părinților [...]” –, pe lângă autoritățile imperiale de la Viena.

Cu prilejul jubileului Societății Academice „Junimea”, din 1928, mama eroului căzut sub drapel austriac a donat acesteia un bust, reprezentându-l pe Iancu Ursuleac, fostul său președinte⁴.

ICHIM LEONTIE

O fișă relativ succintă, având nr. 684, ne oferă informații despre magistratul Ichim Leontie.

S-a născut la 11 iunie 1885, în satul Vicovu de Sus, districtul Rădăuți, într-o familie de țărani. Școala primară a absolvit-o în satul natal, iar liceul la Rădăuți. În toamna anului 1907 a devenit student al Facultății de Drept, din cadrul Universității din Cernăuți. S-a înscris în Societatea Academică „Junimea”, fiind admis în cadrul Adunării generale din 10 octombrie 1908. A fost membru activ al Societății în perioada 1908–1910.

După absolvire a activat în magistratură, până în 1915, când a fost mobilizat în armata imperială, servind în Regimentul 130 Infanterie, Secția mitraliere. În cadrul acestei unități s-a distins în lupte, fiind avansat la gradul de stegar. A luptat până la capitularea Imperiului Austro-Ungar, în noiembrie 1918.

Întors în Bucovina, a activat, începând din anul 1919, în cadrul Serviciului Administrativ din Cernăuți, ca jurist, iar din 1920 a fost numit șef al aceleiași instituții în orașul Suceava. Concomitent, a susținut examenul de doctorat, în cadrul Facultății de Drept a Universității din Cernăuți.

A sprijinit Societatea Academică „Junimea” din punct de vedere financiar, motiv pentru care a fost declarat membru sprijinitor, fondator și ctitor. Erau titluri care încununau calitatea de membru emerit ce i-a fost acordată la 16 noiembrie 1919⁵.

SILVIU PATRAȘ

Acest membru al „Junimii” s-a născut în anul 1888, în satul Banila Moldovenească, districtul Storojineț, în familia protopresviterului Ioachim Patraș. Numele mamei sale nu este menționat în fișă și nici alte date despre familia din care provenea.

---

⁴ *Ibidem*, p. 352–354.

⁵ *Ibidem*, p. 356.

Școala primară a absolvit-o în satul natal, iar liceul la Suceava și Cernăuți. A devenit student al Facultății de Filosofie, din cadrul Universității din Cernăuți, în toamna anului 1907, fiind primit în Societatea Academică „Junimea” în Adunarea generală a acesteia, desfășurată la 10 octombrie 1908. Nu știm perioada în care a fost membru activ al Societății și nici activitatea pe care a desfășurat-o în structurile acesteia.

Fișa nu menționează când a absolvit facultatea și nici locul unde și-a desfășurat activitatea profesională. Aceeași „tăcere” și în privința împrejurărilor în care a trecut în Vechiul Regat al României. Totul a devenit realitate în condițiile în care țara a intrat în marele război. În noua situație, Silviu Patraș a participat ca voluntar, pe întreaga durată a războiului (1916–1919), în armata română. Nu sunt date alte detalii.

După război, a fost profesor la Roman, Dorohoi și director la Școala Normală din Chișinău, în ultima instituție începând cu anul 1924. A fost transferat, în 1925, în aceeași funcție, la Școala Normală din Cetatea Albă.

A sprijinit financiar Societatea Academică „Junimea”, motiv care a determinat conducerea acesteia să-i acorde, la 13 noiembrie 1920, titlul de membru emerit, iar la scurtă vreme și pe cel de sprijinitor⁶.

CONSTANTIN LOGHIN I

O fișă, având nr. 690, lipsită de orice informații până la anii studenției.

A fost student al Facultății de Filosofie, din cadrul Universității din Cernăuți, începând cu toamna anului 1907. A devenit membru al Societății Academice „Junimea” în Adunarea generală din 10 octombrie 1908, activând în cadrul acesteia până în anul 1911. Nu știm unde și-a desfășurat activitatea după absolvire și nici funcțiile pe care le-a deținut.

A fost mobilizat în armata imperială, la izbucnirea războiului, în anul 1914. A murit pe un front, dintre multele ale împărăției, într-un loc și într-un an neștiute. Poate trupul i s-a spulberat, în mii de bucăți, sub efectul bombelor sau a murit rapid, lovit de un glonț, două alternative acceptabile pentru vremuri de război, în comparație cu lagărele din temuta Siberie.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, post-mortem, la 18 noiembrie 1919, titlul de membru emerit⁷.

VASILE STREJAC

---

⁶ *Ibidem*, p. 359.

⁷ *Ibidem*, p. 362.

Fișa, având nr. 694, îl desemnează pe studentul Vasile Strejac. S-a născut la 26 decembrie 1886, în satul Roșca – devenit, mai târziu, o suburbie a orașului Cernăuți –, în familia lui Mihai Strejac și a soției sale Parascheva, născută Piteiu.

După absolvirea școlii primare în localitatea natală, a urmat liceul la Cernăuți, unde a devenit și student al Facultății de Filosofie, în toamna anului 1907. În această calitate a depus, la 15 octombrie 1908, cerere de primire în Societatea Academică „Junimea”, fiind admis în Adunarea generală din 8 noiembrie 1908. A fost membru activ al Societății până la absolvirea facultății, în vara anului 1910. Fișa nu menționează locul în care și-a desfășurat activitatea profesională.

L-a izbucnirea marelui război, a fost mobilizat, servind în Regimentul 95 Infanterie ca elev-plutonier. Unitatea sa a fost trimisă pe frontul din Galiția. A fost rănit la mâna dreaptă în cadrul unei lupte desfășurate în apropierea localității Luck. Fișa nu menționează alte date despre evoluția lui Vasile Strejac, până la sfârșitul războiului.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat titlul de membru emerit, la 16 noiembrie 1919⁸.

TEODOSIE GRAMATOVICI

Fișa nr. 701, aparținând studentului Teodosie Gramatovici, este deosebit de succintă în informații.

În toamna anului 1907, un tânăr, venit dintr-un colț al Bucovinei rurale, a devenit student al Facultății de Drept, din cadrul Universității din Cernăuți. S-a înscris târziu în Societatea Academică „Junimea”, având în vedere faptul că cererea de admitere i-a fost aprobată în Adunarea generală a acesteia din 16 august 1909. Alte informații, legate de activitatea desfășurată în cadrul Societății sau despre condițiile în care a absolvit facultatea și locul unde și-a început activitatea profesională, nu sunt menționate în fișă. Se menționează, doar, că la izbucnirea marelui război, T. Gramatovici a fost mobilizat în armata imperială și că a murit pe front.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat post-mortem, la 16 noiembrie 1919, titlul de membru emerit⁹.

MAXIMILIAN IANOVICI

Un tânăr care și-a început viața studentescă în toamna anului 1908, în cadrul Facultății de Drept din Universitatea cernăuțeană. A devenit membru al Societății

---

⁸ *Ibidem*, p. 366.

⁹ *Ibidem*, p. 373.

Academice „Junimea” la 31 octombrie 1909, activând în cadrul acesteia până în anul 1913, când a absolvit facultatea.

În fișa sa, având nr. 724, se mai menționează că a fost mobilizat în armata imperială din anul 1914, servind în Regimentul 76 Infanterie, cu care a luptat pe frontul din Galiția. În 1916, unitatea a fost transferată pe frontul cu Regatul României, unde a fost luat prizonier. Fișa nu conține informații despre această perioadă a existenței sale.

După război, Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, la 16 noiembrie 1919, titlul de membru emerit¹⁰.

GEORGE-TRAIAN CAVALER VON GALLIN

Fostul președinte al Societății Academice „Junimea”, care a desfășurat o activitate laborioasă în cadrul acesteia, atât ca student, cât și în anii de după absolvirea facultății¹¹, a avut, alături de alți junimeni, o contribuție semnificativă în realizarea întregirii naționale din 1918. Vom încerca, în baza puținelor informații aflate în arhiva Societății, să prezentăm participarea lui George-Traian cavalier von Gallin la cea mai înălțătoare faptă din istoria noastră națională: înfăptuirea statului național unitar român.

Bucuria absolvirii Facultății de Drept și marile speranțe legate de viitor au fost frânte, brusc, de izbucnirea războiului, în vara anului 1914. Beneficiind de imunitatea diplomatică a tatălui său, tânărul magistrat părăsește Cernăuții, plecând în Regatul României. Ajuns în țară, a solicitat autorităților militare să fie primit, ca voluntar, în armată. Cererea i-a fost aprobată, urmând pregătirea necesară în Regimentul 12 Artilerie. Cu această unitate militară a făcut întregul război (1916–1919).

Pentru eroismul dovedit pe front, a fost decorat cu numeroase ordine și medalii, românești, franceze și rusești. Menționăm câteva dintre ele, aflate în arhiva Societății – medaliile s-au pierdut cu ocazia celor două refugii din Bucovina (1940 și 1944), păstrându-se doar brevetele acestora: Ordinul Național „Coroana României cu spade”, în grad de Cavaler; Ordinul Național „Steaua României cu spade”, în grad de Cavaler; „Crucea comemorativă a Războiului din 1916–1918”, cu baretele Ardeal, Carpați, Tg. Ocna; Ordinul Național „Sf. Vladimir”, clasa a IV-a, cu spade și funde, oferit de Ministerul de Război al Imperiului Rus; Ordinul Național „Crucea de Război”, oferit de Ministerul de Război al Franței.

Considerăm necesar, în finalul acestei succinte fișe militare, să cităm câteva aprecieri, așa cum se desprind ele din *Brevete*, despre motivația ce a determinat

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 396.

¹¹ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 117–118.

Ministerele de Război ale țărilor în cauză să-i acorde tânărului ofițer în rezervă ordinele și decorațiile menționate:

„pentru curajul și energia cu care a cooperat cu infanteria, cu locomotiva sa blindată, în 1916”;

„pentru curajul și disprețul de moarte ce a arătat, ca observator al Bateriei 2-a, în luptele din iulie 1917. A neliniștit, adeseori, artileria inamică din Valea Cașinului, cu tunul ce avea la Cota 491, iar în ziua de 18 iulie a luptat cu carabina, alături cu trupa unei companii, contribuind la recucerirea poziției ce aceasta pierduse, sub presiunea puternică a inamicului.” (Ministerul de Război al Regatului României);

„Pour la bravoure particulière dont il a fait preuve comme observateur de la II Batterie dans les luttes de la Valle du Casin, en 1917.” (Ministerul de Război al Franței)¹².

JUSTIN BREABĂN

Fișa cu nr. 741, aparținând studentului în Drept Justin Breabăn, devenit membru al Societății Academice „Junimea” în anul 1910, conține puține date despre anii premergători venirii sale la Cernăuți¹³ și, deopotrivă, despre perioada studenției.

Izbucnirea războiului, în 1914, îl determină să treacă în România, țara tuturor visurilor și speranțelor sale. Nu știm în ce condiții s-a produs evenimentul. La București a obținut înrolarea, ca voluntar, în armata română. Pentru a-și realiza o pregătire corespunzătoare, a urmat cursurile Școlii de Ofițeri în Rezervă de la Botoșani. După absolvirea școlii, a fost repartizat în Regimentul 35 Infanterie. Visurile sale prindeau, tot mai mult, un contur, care le transforma în realitate. Un nou pas, ca într-un joc cu puzzle, a fost cel câștigat în vara anului 1916, când Vechiul Regat al României a intrat în război alături de Antantă. În entuziasmul aproape general al acelor momente, Justin Breabăn se vedea, deja, în România Mare, scriindu-i entuziasat fratelui său mai mare, preotul Casian: „Acum, să văd sfârșitul, să ne revedem cu toții acasă la noi și, apoi, pot să mor!”

Destinul, atotputernic, a vrut altfel. Participând cu unitatea sa la marea bătălie de la Mărășești, moare în luptă, în ziua de 11 august 1917, zdrobit de o grenadă. Prin jertfa sa, și-a înscris numele alături de cei trei eroi junimeni care au murit pentru înfăptuirea României Mari¹⁴.

DIONISIE PARA

---

¹² S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan*, *Cronicarul–Albumul Mare*, vol. II, p. 413–414.

¹³ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 115.

¹⁴ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan*, *Cronicarul–Albumul Mare*, vol. II, p. 419.

Fișa acestui student în Filosofie, având nr. 746, este deosebit de succintă și cu puține informații despre viața și activitatea sa. Dacă despre anii premergători studenției de la Cernăuți nu știm decât că a absolvit liceul la Suceava¹⁵, în schimb există câteva informații despre perioada ulterioară.

Dionisie Para a devenit membru al Societății Academice „Junimea” la 23 octombrie 1910; a susținut și promovat examenul regulamentar la 4 februarie 1912. Nu-i cunoaștem activitatea din cadrul Societății și nici locul unde și-a început activitatea profesională după absolvirea facultății.

O dată cu izbucnirea marelui război, Dionisie Para a fost mobilizat. Unitatea sa a fost repartizată în orașul Lemberg. Din această localitate reușește să dezerteze, trecând „cu arme cu tot” în România, după propria-i afirmație.

Care i-a fost traseul destinului, după ce a ajuns în România? Îl cunoaștem, succint și parțial dintr-o scrisoare pe care D. Para a adresat-o unui alt membru al „Junimii”, Ilie Dugan, aflat și el în țară¹⁶. Din epistolă rezultă că, având ajutorul colonelului N. Petala, comandantul Regimentului 37 Infanterie, a fost primit ca voluntar în armata română, fiind trimis la Școala de Ofițeri în Rezervă de la Botoșani. După absolvire, a fost repartizat într-o unitate aflată pe front, unde a luptat până la sfârșitul conflictului mondial.

După război nu-i cunoaștem evoluția. Știm că Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, în semn de omagiu, la 17 noiembrie 1921, titlul de membru emerit¹⁷.

GEORGE PÂNZAR

O nouă fișă, nr. 793, având un conținut extrem de succint și parcimonios în informații, aparține studentului în Filosofie, George Pânzar. Nu știm în ce parte a Bucovinei își avea locul natal și nici familia din care provenea. A devenit student al Universității din Cernăuți în toamna anului 1910. La 12 octombrie 1911 a depus cererea de primire în cadrul Societății Academice „Junimea”, unde a activat în perioada 1911–1913.

La izbucnirea Primului Război Mondial a fost mobilizat; a luptat pe frontul din Galiția și pe cel din Italia. A fost ucis, ironie a sorții, în ultimele zile ale războiului – toamna anului 1918 –, în luptele din Tirol. Se odihnește în cimitirul militar din acea zonă, mormântul fiindu-i cunoscut de familie, imediat după sfârșitul conflictului mondial¹⁸.

---

¹⁵ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 126–127.

¹⁶ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan*, dosar 29, f. 3.

¹⁷ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 127.

¹⁸ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan*, *Cronicarul–Albumul Mare*, vol. II, p. 473.

VASILE SAUCIUC

Un membru al Societății Academice „Junimea”, printre mulți alții, care și-a onorat această calitate. După cum se menționează în fișa sa, având nr. 805, s-a născut la 1 noiembrie 1893, în satul Cozmin, districtul Cernăuți, în familia preotului Samuil Sauciuc și a soției sale Elisaveta, născută Popescul.

Școala primară și liceul le-a făcut în orașul Rădăuți. Din toamna anului 1910 a devenit student al Facultății de Filosofie a Universității din Cernăuți. A depus cerere de primire în Societatea Academică „Junimea”, cerere care i-a fost aprobată în Adunarea generală din 18 mai 1911, fiind membru activ între anii 1911 și 1914. În perioada menționată, a desfășurat următoarele activități: la 25 mai 1913 a susținut și promovat examenul regulamentar – fiecare membru activ susținea acest examen, care echivala cu titularizarea în Societate, în caz contrar era exclus –, a fost membru în Secția literară și a deținut funcția de vicepreședinte al Societății. Pe întreaga durată a studiilor, l-a avut ca „bădiță” pe colegul său mai mare ca an de facultate Barbu Grigoroviță.

La scurtă vreme după absolvirea facultății, izbucnind războiul mondial, a fost mobilizat în armata imperială, servind în Regimentul 4 Artilerie Grea. După o scurtă perioadă petrecută pe frontul din Galiția, unitatea sa a fost transferată pe noul front din Italia, odată cu intrarea acestei țări în război (1915). Pe acest front a fost luat prizonier, într-o luptă care nu este precizată ca dată.

Când emisarii Vechiului Regat al României au vizitat, în calitate de aliați, lagărele cu prizonieri români proveniți din armata austro-ungară, cu scopul de a organiza unități militare formate pe bază de voluntariat, care să lupte în cadrul armatei române pentru întregire națională, Vasile Sauciuc s-a înscris imediat. Desfășurarea războiului a făcut imposibilă participarea Legiunii Române, constituită din trei regimente („Horia”, „Cloșca” și „Crișan”), la ultimele lupte din 1918. Vasile Sauciuc a revenit în Cernăuți cu Regimentul „Horia”, în anul 1919.

După război și-a desfășurat activitatea profesională în învățământ. Devenind membru al „Școlii Române” din Franța, în 1922, a predat cursuri la Sorbona, începând cu anul menționat. În anul 1924 a revenit în țară, fiind numit profesor la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți. A luat decizia de a se stabili în acest frumos centru universitar românesc, hotărâre întărită prin căsătoria sa cu Artemisa, fiica preotului Ion Pohoată.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, la 13 noiembrie 1925, titlul de membru emerit¹⁹.

OCTAVIAN ILIUȚ

---

¹⁹ *Ibidem*, vol. III, p. 5.

Fișa cu nr. 810 prezintă cazul singurului student „întârziat” pe care l-a avut Societatea Academică „Junimea”, Octavian Iliuț.

S-a născut la 12 septembrie 1881 în satul Dracineț, districtul Storjineț, în familia preotului Ioan Iliuț și a soției sale Daria, născută Dașchevici.

După absolvirea școlii primare în satul natal, a urmat liceul la Rădăuți și Suceava. Ca elev de liceu a luat o decizie care avea să-l ducă la un adevărat conflict cu familia. A abandonat cursurile liceale și s-a angajat ca inspector în Poliția imperială. Sub presiunea familiei, demisionează și se reînscrie în liceu, în anul 1909. Absolvind liceul în anul 1911, susține examenul de bacalaureat, producând o adevărată senzație în orașul Suceava, având în vedere vârsta candidatului: 30 de ani!

Ambițios, în toamna aceluiași an se înscrie la Facultatea de Drept din cadrul Universității din Cernăuți. Devine membru al Societății Academice „Junimea”, în cadrul căreia a activat până la absolvirea facultății.

Nu știm unde și-a desfășurat activitatea profesională. Izbucnind războiul, a fost mobilizat în armata imperială, servind în Regimentul 22 Infanterie pe întreaga durată a conflictului.

După război a activat în magistratură. A susținut permanent Societatea Academică „Junimea” sub raport financiar, motiv pentru care conducerea acesteia l-a declarat membru fondator în anul 1919, iar la 17 noiembrie 1921 i-a acordat titlul de membru emerit²⁰.

CLAUDIU ISOPESCU

Sub fișa cu nr. 825 este prezentat unul dintre membrii de elită pe care i-a avut Societatea Academică „Junimea”, Claudiu Isopescu.

Copilul plecat din satul Frătăuții Vechi, districtul Rădăuți, pentru a urma chemarea învățăturii, ducea cu el îndemnul strămoșilor săi, eminenți prelați ortodocși, de a stăruii pe drumul învățăturii și al dragostei de neam.

Izbucnirea războiului îi întrerupe acest drum, abia început, fiind mobilizat în Regimentul 41 Infanterie, cantonat în Cernăuți. La începutul anului 1915, unitatea sa a fost trimisă pe Frontul din Galiția, unde a luptat până în 1916, când a fost transferată pe cel din Italia. Odată ajuns pe noul front, ofițerul imperial Claudiu Isopescu s-a predat armatei italiene, la 11 august 1916. Atitudinea sa defetistă fiind cunoscută și urmărită de organele Siguranței imperiale încă din perioada anterioară, nu trebuie să mire că un tribunal militar austro-ungar l-a judecat, de urgență, în contumacie, condamându-l la moarte.

---

²⁰ *Ibidem*, p. 11.

Aflând în lagăr despre intrarea Regatului României în război, secondat de patru camarazi, a avut inițiativa de a redacta un memoriu, prin care solicita să fie înrolat în armata română pentru a lupta pe frontul din Transilvania, împotriva Imperiului Austro-Ungar. Memoriul a fost înaintat autorităților militare italiene, la 1 septembrie 1916. Acțiunea inițiată de ofițerul român, cunoscută în lagăr, a determinat reacția dușmănoasă a prizonierilor austrieci și unguri, care l-au amenințat cu moartea pe autorul memoriului. Informate, autoritățile militare italiene i-au transferat pe cei cinci români, în mai 1917, în lagărul de la Camaldoli, unde se aflau cei mai mulți ofițeri și soldați români proveniți din armata austro-ungară.

În noul lagăr, având condiții favorabile, Claudiu Isopescu a luat inițiativa elaborării de noi memorii, adresate Înaltului Comandament Italian și Legației Române din Roma, prin intermediul cărora solicita să se organizeze, din prizonierii români, o legiune care să lupte împotriva armatei austro-ungare. De remarcat că acțiunea sa are loc în 1917, când nu se constituise Misiunea Română, care avea să facă propagandă, în acest sens, în favoarea României, în Franța, Marea Britanie și Italia, prin organizarea unor organisme speciale: la 30 aprilie 1918 s-a înființat la Paris, Comitetul Național al românilor din Transilvania și Bucovina, sub conducerea lui Traian Vuia, iar în iulie din același an, Consiliul Național al Unității Române, sub conducerea lui Tache Ionescu²¹.

În primăvara anului 1918, când reprezentanții Comitetului Național al românilor din Transilvania și Bucovina au intrat în legătură cu Comisia specială pentru prizonieri din cadrul Ministerului de Război al Italiei, cerând să ia contact cu prizonierii români în vederea formării unei legiuni, aceștia au fost informați despre activitatea și demersurile făcute de Claudiu Isopescu. Profesorul Simion Mândrescu, reprezentând noul organism românesc, s-a întâlnit cu activul prizonier, cooptându-l în Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, organizat la 19 iunie 1918, în orașul Roma. Acest Comitet se ocupa cu organizarea acțiunilor de propagandă și cu formarea unei Legiuni Române, care să lupte pentru eliberarea celor trei provincii românești. Claudiu Isopescu îi reprezenta, în cadrul Comitetului menționat, pe cei 117 ofițeri români proveniți din armata austro-ungară, aflați prizonieri în lagărele italiene. În noua sa calitate, și-a desfășurat activitatea la Roma, având un rol important în constituirea Regimentului I „Horea”. Totodată, a organizat la Roma, la 25 august 1918, un impresionant miting de solidaritate a poporului italian cu poporul român. Cu acest prilej, C. Isopescu a defilat, în fruntea regimentului nou înființat, prin fața Columnei lui Traian. Și-a continuat activitatea, organizând, în septembrie al aceluiași an, la Torino, o manifestare similară, unde a vorbit în numele prizonierilor români din Italia, purtând uniforma de ofițer a Legiunii Române.

---

²¹ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 120.

Dar, cu toate eforturile depuse, activitatea sa, din nefericire, nu a putut să fie finalizată. Aprobata cu întârziere de Guvernul italian, în octombrie 1918, Legiunea Română, cu unitățile în formare, nu a participat la luptele împotriva Imperiului Austro-Ungar cu toate efectivele sale. Sfârșitul războiului a dus la repatrierea Legiunii Române, care a luat drumul spre țară la finele anului 1918, unde îi aștepta o Românie Mare. Claudiu Isopescu, în fruntea Regimentului I „Horea”, a defilat prin fața Regelui Ferdinand I, la București, în primăvara anului 1919, iar, la scurtă vreme, în fruntea unei companii, formată numai din foști prizonieri bucovineni, prin fața generalului Iacob Zadik, în Piața Centrală din Cernăuți²².

O dată ce armele au tăcut, Claudiu Isopescu și-a reluat studiile, desfășurând, după absolvirea Facultății de Litere din București, o laborioasă activitate științifică, în țară și peste hotare²³.

În semn de omagiu, Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, la 13 noiembrie 1920, titlul de membru emerit.

ȘTEFAN IEȘAN

Acest fost membru al Societății Academice „Junimea” reprezintă al doilea caz de dezertare din armata imperială și de trecere în Vechiul Regat al României.

Din fișa sa, având nr. 828, rezultă că s-a născut la 24 octombrie 1893, în satul Tișăuți, districtul Suceava, într-o familie de țărani. După absolvirea școlii primare în satul natal, a urmat liceul la Suceava. Din toamna anului 1911 a devenit student al Facultății de Drept din cadrul Universității din Cernăuți. S-a înscris în Societatea Academică „Junimea”, cererea fiindu-i aprobată în Adunarea generală din 2 noiembrie 1912. A activat în cadrul Societății până în anul 1914, avându-l ca „bădiță” pe Arcadie Dugan. Exceptând examenul regulamentar, promovat la 26 noiembrie 1913, nu s-a remarcat în cadrul Societății prin alte activități.

La izbucnirea războiului, a fost mobilizat în armata imperială. Dezertează în iulie 1915, în condiții neelucidate, trecând în Vechiul Regat al României. Probabil că nu a absolvit facultatea la Cernăuți, având în vedere faptul că, în octombrie 1915, s-a înscris la Facultatea de Drept, din cadrul Universității din București, fiind student până în iulie 1916, când, sub efectul intrării României în război, solicită autorităților militare să fie primit voluntar în armata română. Cererea i-a fost aprobată în septembrie 1916. Participă la campania din vara anului 1917, fiind demobilizat în primăvara anului 1918, după Pacea de la Buftea-București.

Rămas la Iași, își reia studiile la Facultatea de Drept, în martie 1918, continuându-le, în același an, la București, unde s-a stabilit și a absolvit, în sfârșit,

---

²² Vasile Gh. Miron, Ioan V. Cocuz, *Unirea Bucovinei cu România*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, vol. V, 1978, p. 64–65.

²³ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan, Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 27–28.

facultatea. A activat ca jurist la Banca Românească din Capitală, începând cu anul 1921. După o scurtă perioadă de activitate, își cere transferul la o sucursală a băncii, din Arad.

A sprijinit financiar Societatea Academică „Junimea”, care l-a declarat membru sprijinitor și i-a acordat, la 17 noiembrie 1921, titlul de membru emerit²⁴.

GEORGE PITICAR

Fișa cu nr. 833 prezintă biografia studentului în Drept George Piticar, devenit membru al Societății Academice „Junimea” în anul 1912. Este o biografie deosebit de succintă, deși studentul a avut o activitate bogată în cadrul Societății, deținând chiar funcția de președinte, în condiții speciale, la sfârșitul războiului²⁵.

Referindu-ne la participarea lui George Piticar la marele război, menționăm că iese din tiparele firești, specifice oricărui combatant, înscriindu-se într-un scenariu cu eroi și fapte incredibile, care fac parte, mai degrabă, din lumea fascinantă, și cu atât mai atrăgătoare, a poveștilor.

Izbuclind războiul, în 1914, G. Piticar a fost mobilizat în armata imperială, unitatea din care făcea parte fiind trimisă pe frontul din Galiția. În primele lupte, grav rănit, a fost luat prizonier și transferat într-un lagăr din Siberia. S-a înscris în Legiunea Română. Dacă alte unități din Legiune au luat drumul, atât de așteptat, spre România, în vara anului 1917 unitatea sa a fost repartizată pentru a lupta cu trupele rusești bolșevizate. Complicarea situației politice și militare din Rusia, apropierea sfârșitului marelui război au dus la dizolvarea Legiunii Române și la reîntoarcerea combatanților ei, pe cont propriu, în țară. George Piticar străbate, în condiții groaznice, un traseu incredibil, călătorind, pe jos sau cu mijloace de transport insolite, începând cu elefanți și cămile, pe ruta Siberia–Japonia–India–Constantinopol–România și, în final, Bucșoia, o monadă aflată în districtul Gura Humorului, un punct minuscul, pierdut pe harta Europei, satul natal al tânărului combatant bucovinean, pe care l-a purtat permanent în inima sa, ca pe un Ierusalim românesc.

Societatea Academică „Junimea”, în semn de omagiu, i-a acordat, la 4 noiembrie 1923, titlul de membru emerit²⁶.

DIMITRIE BURLĂ

Un nou destin, a cărui evoluție firească a fost întreruptă brutal de război, se conturează din fișa cu nr. 834, aparținând lui Dimitrie Burlă. S-a născut la

---

²⁴ *Ibidem*, p. 31.

²⁵ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 63–64.

²⁶ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan, Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 36–39.

13 octombrie 1892, în satul Cireș-Opaițeni, districtul Storojineț, în familia lui Alecu Burlă și a soției sale Domnica, născută Bojescu. Fișa nu conține alte informații în legătură cu familia și cu anii de învățatură preuniversitari.

Știm că în toamna anului 1911 a devenit student al Facultății de Drept din cadrul Universității din Cernăuți. În aceeași toamnă a depus cerere de primire în Societatea Academică „Junimea”. În Adunarea generală a Societății din 2 noiembrie 1912 cererea i-a fost aprobată. A susținut și promovat examenul regulamentar la 26 noiembrie 1913. A activat în Societate în perioada 1912–1914.

Izbucnind războiul, a fost mobilizat, nereușind să-și definitiveze studiile. A luptat, cu unitatea din care a făcut parte, aproape pe toate fronturile împărăției: în Serbia, Galiția și Italia. Nu știm în ce împrejurări a ajuns, în cursul anului 1918, în armata Vechiului Regat al României. În cadrul acesteia a luptat pe frontul din Ungaria bolșevizată, în cursul anului 1919. A fost lăsat la vatră la 30 decembrie 1920.

În România Mare și-a reluat studiile universitare la Cernăuți, susținându-și licența în Drept în anul 1924. Știm că a activat în magistratură, fără a-i cunoaște locul și perioada exercitării profesiei.

Legat sentimental de „Junimea”, a sprijinit-o financiar, în mod constant. Societatea i-a acordat, la 16 noiembrie 1919, titlul de membru emerit, iar mai târziu l-a declarat și membru sprijinitor²⁷.

CONSTANTIN LOGHIN II

Fișa acestui student, având nr. 839, este deosebit de parcimonioasă în informații, atât despre familia sa, cât și despre anii copilăriei și de învățatură preuniversitară.

Constantin Loghin a devenit student al Facultății de Filosofie din cadrul Universității din Cernăuți, în toamna anului 1911. Cu același prilej, a depus cerere de primire în Societatea Academică „Junimea”. Cererea i-a fost aprobată în Adunarea generală din 2 noiembrie 1912. A susținut și promovat examenul regulamentar, în conformitate cu Regulamentul Societății, la 25 octombrie 1913. A fost membru activ până în anul 1914.

Izbucnirea războiului a dus, ca și pentru alți mii de tineri bucovineni, la mobilizarea sa. Informațiile despre această perioadă grea a vieții sale lipsesc în totalitate, exceptând faptul că a luptat, pe întregul parcurs al conflictului, pe frontul din Galiția.

După război, reîntors la Cernăuți, și-a reluat studiile, absolvind facultatea. S-a angajat, cu toate forțele, în activitatea de reorganizare a societăților studentești, făcând parte din gruparea care susținea unificarea studențimii românești din

---

²⁷ *Ibidem*, p. 40.

Centrul universitar Cernăuți într-o singură organizație academică, numită „Centrul studentesc «Arboroasa»»²⁸.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, la 17 noiembrie 1921, titlul de membru emerit²⁹.

EUDOXIE TARNAVSCHI

Un alt membru al „Junimii”, al cărui destin a fost frânt de război, îl găsim prezentat în fișa nr. 852. Din fișă rezultă că s-a născut la 19 noiembrie 1893, în satul Slobozia-Comăreștilor, districtul Cernăuți, în familia preotului Alexie Tarnavschi și a soției sale Eugenia, născută Patraș.

Școala primară a făcut-o în particular, iar liceul la Cernăuți. În toamna anului 1912 a devenit student al Facultății de Filosofie din cadrul Universității cernăuțene. A depus cerere pentru a fi primit în Societatea Academică „Junimea”, care i-a fost aprobată în Adunarea generală din 23 noiembrie 1913. A susținut examenul regulamentar la 8 februarie 1914. A fost membru activ în perioada 1913–1914. Nu s-a remarcat prin activități deosebite în cadrul Societății.

Izbucnind războiul, a fost mobilizat în armata imperială în anul 1915 și trimis la Școala de Ofițeri din Oradea Mare. După absolvirea cursurilor, a fost repartizat pe frontul din Galiția. În vara anului 1916, în documentele unității din care făcea parte, Eudoxie Tarnavschi este menționat la rubrica „Dispăruți”, situație care a fost anunțată și familiei sale, însoțită de două, posibile, versiuni:

- 1) a fost ciopârțit de săbiile cazacilor într-o luptă din fața orașului Luck, în iunie 1916, încât trupul nu i s-a mai putut găsi;
- 2) a fost luat prizonier și dus în Siberia³⁰.

Indiferent de versiune, familia preotului bucovinean Tarnavschi și-a dat contribuția în sânge pentru încercarea de a fi salvată împărăția.

EUGEN-GEORGE CAVALER VON REUS-MÂRZA

Fișa cu nr. 853 aparține unui membru al Societății Academice „Junimea” care provine dintr-o familie înnobilită de Imperiul Austriac. Este o fișă succintă, cu date puține, care încearcă să contureze personalitatea celui care a fost un tânăr plin de entuziasm, atașat total, prin gând și faptă, de necesitatea istorică și culturală a existenței Societății și în cadrul României Mari.

Despre copilărie și anii de școală preuniversitari nu se menționează nimic. Totul începe cu momentul în care a devenit student al Facultății de Drept a

---

²⁸ Vezi Anghel Popa, *op. cit.*, p. 29–32.

²⁹ S.J.A.N.I., Fond Frații Dugan, *Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 46–47.

³⁰ *Ibidem*, p. 61.

Universității din Cernăuți, în toamna anului 1912. A fost primit, la cererea sa, în Societatea Academică „Junimea” în Adunarea generală din 23 noiembrie 1913. A promovat examenul regulamentar la 18 februarie 1914, fiind activ în perioada 1913–1914 și 1919–1920.

La izbucnirea Primului Război Mondial, reușește să treacă ilegal în Vechiul Regat al României. La intrarea țării în război, în vara anului 1916, s-a înscris voluntar în armata română, luptând, pe întreaga durată a conflictului, ca ofițer de artilerie. Nu este menționată nicio faptă de arme.

După război a revenit la Cernăuți, reluându-și studiile. A fost unul dintre principalii susținători ai reactivării Societății Academice „Junimea”. Datorită eforturilor sale, conjugate cu cele ale colegului său Didi Drăgan, a fost convocată Adunarea generală extraordinară a Societății, la 15 mai 1919, în care s-a luat istorica decizie de reactivare a „Junimii”³¹.

Societatea, în semn de omagiu și adâncă recunoștință, la 17 noiembrie 1921, i-a oferit titlul de membru emerit³².

NICOLAE CÂRLAN

Fișa cu nr. 856 aparține studentului în Drept Nicolae Cârlan, provenind dintr-o familie de țărani din satul Bosanci, districtul Suceava³³.

Viața sa de student a încetat odată cu izbucnirea marelui război, când a fost mobilizat în armata imperială, fără a reuși să-și definitiveze studiile. A servit în Regimentul 3 Artilerie de Cetate, în perioada 1 august 1914 – 23 martie 1915. Cu această unitate a luptat pe frontul din Galiția. Luat prizonier, a fost dus în Siberia. În perioada 23 aprilie 1915 – 1 iunie 1917, alături de alți prizonieri români, transilvăneni și bănățeni, proveniți din armata austro-ungară, a trăit drama zilelor din lagărul de la Orenburg (Urali). S-a înrolat în Legiunea Română, punând capăt calvarului, luând drumul țării. Voluntarii au fost primiți de autoritățile românești în Piața Centrală a Iașilor, în iunie 1917. Tânărul bucovinean N. Cârlan a fost repartizat în Regimentul 26/1 Obuziere, cu gradul de sublocotenent. În toamna aceluiași an a trecut, la cerere, în Corpul de aviație, luptând ca locotenent-observator până la sfârșitul războiului. A fost demobilizat în toamna anului 1921.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, în semn de omagiu, la 17 noiembrie 1921, titlul de membru emerit³⁴.

ALEXIE CAVALER DE CUPARENCU

---

³¹ Vezi Anghel Popa, *op. cit.*, p. 29–32.

³² S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan, Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 62.

³³ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 123–124.

³⁴ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan, Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 66.

Un alt membru al „Junimii”, printre mulți alții, care provenea dintr-o familie de elită a Bucovinei. Alexie s-a născut la 13 martie 1895, în târgul Storojineț, în familia lui Tit cavaler de Cuparenco și a soției sale Iosefina, născută Limberger.

Școala primară a făcut-o în particular, iar liceul la Cernăuți. În toamna anului 1912 a devenit student al Facultății de Drept din cadrul Universității cernăuțene. A depus cerere de primire în Societatea Academică „Junimea”, cerere aprobată în Adunarea generală din 23 noiembrie 1913. A susținut și promovat examenul regulamentar la 18 februarie 1914, fiind membru activ în perioada 1913–1914.

O dată cu izbucnirea războiului și-a întrerupt studiile, deoarece a fost mobilizat în armata imperială. A luptat pe frontul din Galiția, unde a fost grav rănit. După o lungă spitalizare, a fost demobilizat, reîntorcându-se în Bucovina.

După istoricul eveniment al Unirii Bucovinei cu Vechiul Regat al României, în entuziasmul acelor zile, când unirea trebuia apărată, Alexie cavaler de Cuparencu s-a înscris voluntar în armata română, luptând pe frontul din Ungaria, în campania din anul 1919, ajungând până la Budapesta. A fost demobilizat în toamna aceluiași an, reîntorcându-se la Cernăuți, unde și-a finalizat studiile, angajându-se, ca jurist, la Banca de Est.

A sprijinit financiar Societatea Academică „Junimea”, în amintirea anilor de studenție. Societatea i-a acordat, la 13 noiembrie 1920, titlul de membru emerit, iar ulterior, de membru sprijinitor³⁵.

LASCĂR LUȚIA

Fișa nr. 879, aparținând studentului Lascăr Luția, este, poate, cea mai completă în date, sub toate aspectele referitoare la familia din care provenea, la copilărie și adolescență, precum și la anii de învățatură preuniversitari. Un copil ce provenea dintr-o familie în care educația și românismul dețineau primul loc, un copil cu calități ce-l plasau pe o scară a valorilor unde erau înscrise numele celor cu har, binecuvântați de Dumnezeu, anunțându-l pe viitorul cărturar și învățat. O speranță a Bucovinei, după aprecierea multor contemporani, așteptându-se, după răsad, doar înflorirea³⁶.

La izbucnirea războiului, proaspătul student în Filosofie și membru al Societății Academice „Junimea” a trecut în Vechiul Regat al României, sub pretextul continuării studiilor la Universitatea din București. În realitate, își urmărea visul care avea să-l ducă la jertfa supremă: întregirea neamului românesc.

După numeroase cereri, adresate Ministerului de Război, obține, în 1915, calitatea de voluntar în armata română. A fost repartizat într-o unitate de artilerie, urmând, concomitent, și un curs de aviație. S-a afiliat, totodată, pribegilor

---

³⁵ *Ibidem*, p. 70.

³⁶ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 113–114.

bucovineni, militând pentru intrarea țării în război, alături de Antantă. Scrie, în acest sens, numeroase articole în presa bucureșteană, articole care au contribuit, alături de multe altele, la pregătirea „pornirii steagurilor” în 1916.

La intrarea țării în război, regimentul din care făcea parte L. Luția a fost transferat pe frontul din Dobrogea, luptând în nefericita bătălie de la Turtucaia. După eșecul dobrogean, unitatea sa a participat, în toamna anului 1916, alături de alte unități aflate sub comanda generalului Constantin Prezan, la luptele de mare jertfă românească din zona cuprinsă între râurile Argeș și Neajlov, cu scopul de a opri înaintarea trupelor germano-austro-ungare spre București. Bătălia, după planul Marelui Stat Major Român, urma să înceapă la 29 noiembrie, fiind de importanță capitală pentru mersul războiului, cum se menționa într-un ordin de zi, semnat de comandantul frontului: „Așa fiind, trupele care atacă ori înving, ori trebuie să moară”³⁷. Lascăr Luția nu a avut onoarea de a participa la această luptă, fiind ucis într-o incursiune nocturnă, la 21 noiembrie 1916, în localitatea Ștefănești, lângă râul Neajlov. A fost înhumat, alături de camarazii săi, în Cimitirul militar din localitate. I s-a acordat, post-mortem, decorația „Virtutea Militară” cu spade.

În primăvara anului 1922, la cererea familiei, mormântul i-a fost deschis iar osemintele pământești au luat drumul spre Bucovina. În gara din București, sicriul eroului bucovinean, acoperit de tricolorul țării întregite, a fost întâmpinat de un grup de intelectuali, în frunte cu N. Iorga, care l-a prețuit pe fostul elev sucevean pentru verva condeului său pus în slujba unității de neam. A ținut un panegiric fostul junimean George Toma. La Cernăuți a fost reînhumat de Societatea Academică „Junimea”, fiind menționat în documentele acesteia ca prima jertfă pe care aceasta a dat-o pentru înfăptuirea României Mari. În numele Societății i-a evocat personalitatea studentul în Drept, Mihai Vlaicu, desemnat de președintele Aurelian Comoroșan. În același an, Societatea, prin hotărârea Adunării generale, a luat decizia de a înființa o nouă bibliotecă, care să-i poarte numele eroului căzut lângă apa Neajlovului³⁸.

IANCU MIHAIESCU

Din fișa cu nr. 880 aflăm că Iancu Mihaiescu s-a născut la 22 iunie 1890, în orașul Câmpulung Moldovenesc, în familia preotului Gheorghe Mihaiescu și a soției sale Elisaveta, născută Manescu.

Școala primară a făcut-o în localitatea natală, iar liceul la Suceava. A devenit student al Facultății de Filosofie din cadrul Universității Imperiale din Viena. În

---

³⁷ Apud Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916–1919*, vol. II, Ediția a II-a, București, 1921, p.192–232.

³⁸ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan, Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 91–92.

această calitate a fost și membru al Societății Academice „România Jună”. În fișă nu este menționată perioada studiilor din capitala Imperiului.

Din toamna anului 1913 și-a continuat studiile la Universitatea din Cernăuți. A depus cerere de primire în Societatea Academică „Junimea”, care i-a fost aprobată în Adunarea generală din 15 iunie 1914.

Izbucnind războiul, a fost mobilizat în armata imperială. A făcut stagiul militar în Regimentul I-Trient. Trimis pe front, a luptat în mai multe unități militare până în vara anului 1917, când a fost grav rănit. După spitalizare, a fost declarat inapt pentru front, dar util în funcții administrative. În acest sens, a fost numit șef militar al Ocolului silvic din Turnu Severin. A deținut această funcție până la capitularea Imperiului Austro-Ungar, în noiembrie 1918.

În România Mare a urmat Școala de Silvicultură din București, unde și-a susținut examenul de licență, în toamna anului 1919. A rămas la această dragoste a vieții sale, care se va transforma, de-a lungul anilor, într-o adevărată pasiune. Între anii 1920 și 1925 a fost șef de Ocol în localitatea Gilău, județul Cluj și, apoi, la Cerna, județul Tulcea.

A sprijinit financiar Societatea Academică „Junimea”, motiv care a determinat conducerea acesteia să-i acorde titlul de membru emerit, în anul 1922, iar din 1928 și pe cel de sprijinitor³⁹.

CONSTANTIN POLONIC

Fișa acestui fost student, având nr. 889, este la fel de succintă în informații, sub toate aspectele, ca și în alte cazuri prezentate de noi. Se menționează doar că a făcut liceul la Suceava, devenind student al Universității din Cernăuți în toamna anului 1913, fără a se specifica facultatea. Să fi fost frate cu Aurel Polonic? Mai mult ca sigur. A fost primit în Societatea Academică „Junimea” în Adunarea generală din 15 iunie 1914.

Izbucnind războiul, Constantin Polonic a fost mobilizat, servind în armata imperială pe toată durata conflictului mondial. În fișă nu este menționată unitatea din care a făcut parte și nici frontul pe care a luptat.

După război a sprijinit financiar Societatea, care i-a acordat titlul de membru sprijinitor⁴⁰.

EUDOXIU SCRIPA

Un membru al Societății Academice „Junimea” a fost și magistratul cernăuțean Eudoxiu Scripa. În fișa sa, având nr. 896, se menționează că s-a născut

---

³⁹ *Ibidem*, p. 93.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 102.

la 28 mai 1893, în satul Broscăuții Noi, districtul Storojineț, în familia lui Ion Scripa și a soției sale Domnica, născută Popovici.

Școala primară a făcut-o în satul natal, fiind destinat, prin tradiție și voința tatălui, agriculturii. Mama sa, încurajată de învățătorul satului, i-a hotărât însă un alt viitor. A fost trimis la Cernăuți, împotriva voinței tatălui său, unde a absolvit liceul. A devenit, apoi, student al Facultății de Drept din cadrul Universității cernăuțene. În această calitate s-a înscris în Societatea Academică „Junimea”. În fișă nu este menționată data înscrierii. Oricum, evenimentul a avut loc până în anul 1914, având în vedere că a fost mobilizat în armata imperială la izbucnirea conflictului mondial, ca membru al Societății.

Cățana imperială Eudoxiu Scripa a fost trimisă pe frontul din Galiția. În luptele desfășurate pentru cunoscuta Cotă Rarancea, cea mai însângerată de pe întregul aliniament oriental, a fost grav rănit. După spitalizare, nu se menționează anul, a fost declarat invalid și demobilizat.

După Unirea Bucovinei cu Vechiul Regat al României, deși invalid, a cerut să fie primit voluntar în armata română, în cadrul căreia a servit până în anul 1920.

A sprijinit financiar Societatea, care i-a acordat, la 17 noiembrie 1921, titlul de membru emerit, iar ulterior acestei date și pe cel de fondator⁴¹.

SIMION NICULENCU

Acest membru al „Junimii” s-a născut la 30 iulie 1892, în satul Cosmin, districtul Cernăuți, în familia lui Dumitru Niculencu și a soției sale Domnica, născută Babii.

Absolvind școala primară în satul natal, părinții, țărani înstăriți și cu respect pentru învățătură, l-au trimis să facă liceul la Cernăuți. După susținerea examenului de bacalaureat, s-a înscris la Facultatea de Drept. În această calitate a devenit membru al Societății studențești, după cum se menționează în fișa sa, având nr. 898. Alte date nu sunt specificate.

Izbucnind marele război, Simion Niculencu a fost nevoit să-și întrerupă studiile, deoarece a fost mobilizat în armata imperială. Întreaga perioadă a războiului a făcut-o în cadrul Regimentului 41 Infanterie. Nu știm unde a fost dislocată unitatea menționată, dar ofițerului român i s-a aprobat – în plin război! – să-și susțină examenele în cadrul Academiei de Export din Viena. Alte aspecte ale acestei probleme nu sunt menționate în fișă.

După război, în România Mare, Simion Niculencu și-a continuat studiile, începute la Viena, în cadrul Academiei Comerciale din București, vreme de trei ani, pe care a absolvit-o. Și-a desfășurat activitatea, la începutul profesiei, ca avocat în Capitală și, ulterior, ca magistrat în Cavarna (Dobrogea).

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 109.

A susținut financiar Societatea Academică „Junimea”, care i-a acordat, la 3 noiembrie 1926, titlul de membru emerit, iar ulterior și pe cel de sprijinitor⁴².

IOAN CAPVERDE

Fișa nr. 900 aparține studentului în Filosofie Ioan Capverde. Deși i-am prezentat fișa într-un alt context⁴³, suntem nevoiți, din cauza puținelor date pe care le conține, să le repetăm, inevitabil, și în noua situație, fiind singura modalitate de a-i prezenta personalitatea.

S-a născut într-o familie de țărani din satul Pătrăuți, districtul Suceava, la 28 mai 1894. După absolvirea școlii primare, părinții săi, Mardari și Parascheva, cu respect și dragoste de carte, și-au trimis feciorul la învățătură. După absolvirea liceului la Suceava, și-a început studenția la Cernăuți, în cadrul Facultății de Filosofie, în anul nefast 1914. În același an a devenit membru al Societății Academice „Junimea”.

La scurtă vreme după izbucnirea războiului, reușește, pe căi ilegale, într-una din nopțile lunii octombrie, să treacă granița în Vechiul Regat al României. Se stabilește la Iași, înscriindu-se la Facultatea de Litere și Filosofie. A fost membru al Societății Academice „Avram Iancu”.

Animat de dorința sinceră de a contribui la realizarea unității naționale, tânărul bucovinean obține aprobarea de a urma Școala de Artilerie și Geniu pentru Ofițeri în Rezervă, din București. După absolvirea acesteia a făcut stagiul, ca elev plutonier, în cadrul Regimentului 64 Infanterie și al Batalionului 4 Pioneri, din Focșani. A fost camarad de arme cu bucovineanul Lascăr Luția. După intrarea țării în război, a participat la luptele din Dobrogea, unde a fost rănit. Refăcut, a luptat pe frontul de la Nămolosa, în vara anului 1917.

În România Mare și-a continuat studiile, absolvind, în iunie 1924, facultatea. În anul 1929 era profesor la Liceul Militar din Iași.

Societatea Academică „Junimea” i-a acordat, în semn de omagiu, în anul 1930, titlul de membru emerit⁴⁴.

LEON POPOVICI

Viitorul membru al „Junimii” s-a născut la 2 martie 1895, în satul Gălănești, districtul Rădăuți, în familia preotului Ioan Popovici. Fișa cu nr. 902 nu menționează prenumele mamei sale, dintr-o eroare făcută de un membru al familiei, care a trimis, în perioada 1928–1930, Societății Academice „Junimea”

---

⁴² *Ibidem*, p. 111.

⁴³ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 124–125.

⁴⁴ S.J.A.N.I., Fond *Frații Dugan, Cronicarul–Albumul Mare*, vol. III, p. 113.

datele personale ale fostului student Leon Popovici, fie, mai plauzibil, de persoana care a realizat fișele foștilor membri. Fișa consemnează că soția preotului era născută Bodnarescu.

Copilul Leon a urmat școala primară, din motive neexplicate în fișă, în satul Măzăn[ă]lești – probabil noua parohie a preotului Popovici – și în orașul Suceava, iar liceul în ultima localitate. După obținerea bacalaureatului, a devenit student al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți, probabil din 1913 sau 1914, deoarece se specifică în fișă că a devenit membru al „Junimii” din 1914.

În decembrie din același an, a fost mobilizat și trimis la Școala de Ofițeri din Leoben (Știria, o provincie din Austria). (O decizie foarte interesantă, având în vedere faptul că teologii, fie studenți, fie preoți, erau scutiți de armată prin legislația imperială. Mai lesne de acceptat ar fi aserțiunea că a plecat voluntar.) După absolvirea școlii, a fost avansat la gradul de stegar, fiind inclus în Regimentul 35 Infanterie, care a plecat pe frontul din Galiția, în mai 1915. Din jurnalul de front al unității rezultă că, la 7 iulie 1915, într-un atac de noapte, desfășurat la Cota Zawadowska, situată în apropierea localității Haliez, stegarul Leon Popovici a fost dat dispărut în luptă. Cu sinceră durere, cronicarul Societății Academice „Junimea” notează în fișa fostului membru: „El s-a împărțit de eterna binecuvântare a morții, în cadrul eroismului războinic și al martirajului național, jertfit, alături de atâtea mii de români, pe jertfelnicul imperialismului austro-ungar”⁴⁵.

EMANUIL SAUCIUC

Conform fișei nr. 943, viitorul membru al „Junimii” s-a născut la 15 iulie 1894, în satul Iordănești, districtul Storojineț, în familia preotului paroh Teofil Sauciuc și a soției sale Maria, născută Palievici.

Atât școala primară, cât și liceul, le-a absolvit la Cernăuți. După obținerea bacalaureatului, preotul Sauciuc și-a trimis fiul să studieze medicina în cadrul Universității din Gratz. Studiile i-au fost întrerupte din cauza izbucnirii războiului.

Studentul Emanuil Sauciuc a fost mobilizat, ca ofițer în rezervă, în Regimentul 27 Infanterie, care-și avea garnizoana în orașul studenției sale. În vara anului 1915, unitatea a fost trimisă pe frontul din Italia. Într-o luptă, din august același an, desfășurată la Cota Zweispitz, lângă localitatea Tarvis, a fost luat prizonier.

În lagărele italiene, după intrarea Vechiului Regat al României în război, a cerut înrolarea, ca voluntar, în armata italiană. Cererea i-a fost aprobată și, la începutul anului 1918, a fost trimis, ca ofițer voluntar, la o unitate italiană din localitatea Piave. La scurtă vreme, datorită pregătirii sale militare, dar și a cunoașterii mai multor limbi străine, a fost atașat pe lângă Marele Cartier General

---

⁴⁵ *Ibidem*, p. 115.

al SUA, care se afla cantonat în Franța, ca ofițer de legătură. Unitatea americană se afla dislocată în localitățile franceze Souilly (lângă Verdun) și Toul (lângă Metz). Pentru modul exemplar în care și-a îndeplinit misiunea, a fost înaintat la gradul de locotenent. A fost, totodată, decorat cu medalia italiană „Distintivo per le fatiche de guerra con una steletta”.

După război a revenit la Cernăuți, cu intenția de a-și continua studiile, întrerupte de conflictul mondial. S-a înscris la Facultatea de Medicină, devenind, totodată, membru al Societății Academice „Junimea”. A activat în perioada 1919–1920, fără a deține funcții în cadrul Societății. Din motive pe care fișa nu le consemnează, a părăsit Cernăuții, finalizându-și studiile în cadrul Universității din Cluj, în anul 1923.

S-a căsătorit, la 28 septembrie 1924, la Cernăuți, cu Zoe Țurcan, fiica fostului junimean Nicu Țurcan.

A sprijinit financiar Societatea Academică „Junimea”, care i-a acordat, la 2 noiembrie 1924, titlul de membru emerit⁴⁶.

---

⁴⁶ *Ibidem*, p. 170.

MEMBRII SOCIETĂȚII ACADEMICE „JUNIMEA” DIN CERNĂUȚI PE FRONTURILE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (II)

ANGHEL POPA

Die Mitglieder der Akademischen Gesellschaft „Junimea” aus Czernowitz an den Fronten des Ersten Weltkriegs (II)

(Zusammenfassung)*

Aufgrund des Dokumentenbestandes der Gesellschaft „Junimea” präsentiert der Autor dieses Artikels die „Junimea”-Mitglieder, die im Ersten Weltkrieg gekämpft haben. Die Darstellung wird chronologisch, ihren Anmeldungen in der Gesellschaft gemäss gemacht. Der Autor hat in der Gruppe dieser Kämpfer auch drei „Junimea”-Mitglieder eingeführt, die an die Front nicht gingen. Sie werden trotzdem als Helden betrachtet, sowohl durch die Art und Weise, wie sie sich im Dienste der nationalen Interessen der Bukowiner Rumänen gestellt haben, als auch durch ihren tragischen Tod. Es handelt sich hier um drei solche Mitglieder: der Magistrat Ioan Cojocari, der Pfarrer Atanasie Gherman und der Professor Nicolai Ciobotar. Aus den gesammelten Daten geht es hervor, dass 37 gewesene „Junimea”-Mitglieder unter der österreichisch-ungarische Fahne gekämpft haben, darunter 10 gestorben oder vermisst erklärt worden sind. Zur rumänischen Armee gehörten 14 von ihnen, darunter 4 zum Opfer fielen. Insgesamt haben im Ersten Weltkrieg 51 Gesellschaftsmitglieder gekämpft, darunter 14 Toten oder Vermissten. Der Autor ist der Meinung, dass es auch andere „Junimea”-Mitglieder gewesen sind, die im Ersten Weltkrieg gekämpft haben und gestorben sind, deren biographischen Angaben in der Chronik der Gesellschaft nicht erwähnt wurden.

Schlüsselwörter: die Akademische Gesellschaft „Junimea”, Mitglieder, der Erste Weltkrieg.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

O DINASTIE POLITICĂ BUCOVINEANĂ: FAMILIA FLONDOR

ANA-GABRIELA DRAHTA

Studiul nostru încearcă să evidențieze calitatea unor membri ai familiei Flondor de oameni politici, marcând cu precădere scena politică bucovineană, implicându-se în acțiuni de sprijinire a românilor bucovineni, remarcându-se ca deputați, membri ai Dietei Bucovinei, punând bazele a noi partide politice ori activând în cele deja constituite, contribuind la realizarea României Mari sau îndeplinind funcții administrative. În aceste pagini se regăsesc unii dintre cei mai activi membri ai familiei Flondor în plan politic: marele proprietar funciar Gheorghe Flondor (1828–1892); primii trei fii ai acestuia: Tudor (1862–1908) – al cărui nume este cel mai des asociat cu viața muzicală a Bucovinei; Iancu (1865–1924) – cel îndreptățit a fi numit „eroul Bucovinei”; Nicu (1872–1948) – singurul dintre Flondoreni care a primit titlul nobiliar de baron (Herren); Gheorghe (1892–1976) – cel de-al doilea fiu al lui Tudor Flondor, ultimul rezident regal al Bucovinei.

Informații referitoare la tema adusă în discuție se regăsesc în „Buletinul Fundației Culturale «Iancu Flondor»”, care a republicat câteva dintre articolele dedicate lui Iancu Flondor, semnate de Grigore Nandriș, Teofil Sauciuc-Săveanu, Nicolae Iorga, Aurel Țurcan, Constantin Loghin. Amintim, de asemenea, „Revista de istorie a familiei Flondor”, publicație a Centrului de Studii Flondoriene, care are ca principal obiectiv informarea documentară cu privire la evenimente, locuri și personalități din trecutul Bucovinei. Utile s-au dovedit a fi și lucrările semnate de Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*; Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*; Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina. 1862–1914*. Înțelegerea evenimentelor politice din cadrul Monarhiei și repercursiunile lor asupra Bucovinei au fost facilitate de parcurgerea lucrărilor semnate de Mihai-Ștefan Ceașu.

Marele proprietar funciar român, tatăl ilustrațiilor Tudor, Iancu, Nicolae, dar și al lui Costache, Aglae, Ecaterina, Elena, Gheorghe a fost un membru marcant al

Partidei federalist-autonomiste, apoi al celei conservatoare și al Partidului Național Român „Concordia”¹. Printre cei 29 de deputați, aleși pe o perioadă de șase ani, ai primei Diete a Bucovinei, se numără și Gheorghe Flondor (1828–1892)². Acesta a fost deputat al Corpului al doilea electoral al Curiei marii proprietăți în legislatura I (1861–1866), al Curiei comunelor rurale (Storojineț), în legislatura a IV-a (1871–1877), a V-a (1878–1883), a VI-a (1884–1889) și a VII-a (1890–1891)³. Sunt poziții din care Gheorghe Flondor activa în interesul susținerii românilor din Bucovina. În cadrul ședinței din 12 martie 1864, alături de alți deputați ai Dietei, între care îi amintim pe Eugen Hacman, Eudoxiu Hurmuzachi, Gheorghe Hurmuzachi, Alexandru Petrino, Mihai Pitei, Gheorghe Flondor a interpelat guvernul Bucovinei cu privire la folosirea limbii în Dietă. Semnatarii primesc un răspuns formal, fiind asigurați că „guvernul imperial se străduiește deja, de timp mai îndelungat, ca toți slujbașii publici și îndeosebi cei care vin în nemijlocită atingere cu partidele, să cunoască limba țării”⁴. În calitatea sa de boier autonomist, Gheorghe Flondor, împreună cu alți „buni români”, Nicolae Hurmuzachi, Iancu Zotta, Victor Stârcea, refuză să participe la inaugurarea Universității din Cernăuți, deși mai târziu au fost acuzați că au intrat „în fâgașul politicii austriece”⁵.

Deși și-a dedicat viața carierei componistice și dirijorale, însuflețind viața culturală românească a Bucovinei austriece, Tudor Flondor se regăsește printre membrii Camerei Deputaților a Consiliului Imperial din Viena⁶. Studiază dreptul în cadrul Universității din Cernăuți, însă, la recomandarea părinților, este nevoit să renunțe la studiile de drept și să studieze agricultura la Viena, în paralel cu preocuparea de a-și cultiva înclinația spre muzică⁷. Revenit de la studii, Tudor Flondor se stabilește la conacul din Rogojești, se îndeletnicește cu agricultura și este ales, între 1889–1905, primar la Rogojești. Nicolae Tcaciuc-Albu amintește despre încrederea pe care sătenii o aveau în Tudor Flondor, căruia i se adresau la toate necazurile lor⁸.

În urma alegerilor din septembrie 1898, în districtul electoral Siret locul baronului Eudoxiu Hurmuzachi a fost luat de Tudor Flondor, membru moderat al Partidului Național Român, ales de 63 din cei 66 de electori prezenți⁹. De

¹ Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 482.

² Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina. 1861–1914*, Suceava, Editura Cuvântul nostru, 2003, p. 143.

³ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 482.

⁴ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 114.

⁵ Ioan Cocuz, *op. cit.*, p. 156.

⁶ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 483.

⁷ N. Tcaciuc Albu, *Vieața și opera lui Tudor Flondor*, Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei”, 1934, p. 5.

⁸ Idem, *Tudor cavalier de Flondor (1862–1908)*, în „Junimea literară”, Cernăuți, anul V, nr. 9–10, 1908, p. 172.

⁹ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 337.

asemenea, este ales deputat, cu 88 de voturi, al Corpului al doilea electoral al Curiei marii proprietăți în legislatura a X-a (1904–1907), iar între 1902 și 1907 a fost deputat al clasei votului universal¹⁰. După cum anunța publicația „Deșteptarea” (5 mai 1901), „dl. Tudor cav. de Flondor, deputat dietal și proprietar din Rogojești, este numit de Maiestatea sa împăratul president al Consiliului pentru Cultura Țerii până la anul 1905”¹¹.

Tudor Flondor a avut patru copii din căsătoria cu Maria Ciuntu, fiica unor mari moșieri din Regatul României, originari din zona Romanului. Toți au urmat cariere prodigioase: Constantin (1889–1942) – ministru plenipotențiar și mareșal al Curții Regale; Isabela-Nectaria (1890–1985) – soprană pe marile scene ale lumii; Gheorghe (1892–1976) – deputat, senator liberal și rezident regal al Bucovinei; Florica (1897–1983) – căsătorită cu generalul Aurel Racovitza, compozitoare și membră a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România¹².

După obținerea bacalaureatului la Liceul de Stat Nr. 3 din Cernăuți, Gheorghe Flondor, pleacă, în anul 1910, la Viena pentru a urma cursurile Facultății de Drept, absolvind trei ani și susținând un examen de stat; al patrulea an îl urmează la Universitatea din Praga, de unde este mobilizat pentru a participa la Primul Război Mondial. În august 1914, Gheorghe Flondor a fost recrutat în Regimentul austriac de Dragoni nr. 14, ca soldat cu termen redus. În septembrie 1914 a fost trimis în Serbia, unde se afla regimentul său, care a fost învins, dislocat și evacuat în ianuarie 1915 pe frontul rusesc, unde sosește în martie 1915. Gheorghe Flondor rămâne pe frontul rusesc până în 1917, ajungând la gradul de sublocotenent. Pentru merite militare este decorat cu Medalia de Argint clasa I-a și a II-a, cu *Signum Laudis* și cu Crucea de Merite clasa a II-a. În primăvara anului 1917 este trimis pe frontul românesc, unde este rănit. Ajuns la spitalul din Baden, lângă Viena, rămâne în concediu în capitala Austriei până în decembrie 1917¹³. La sfârșitul concediului se reîntoarce la regimentul său de pe frontul românesc, unde rămâne până în primăvara anului 1918, când este trimis pe frontul italian. În acest moment, ajuns căpitan, a solicitat eliberarea din armată, fiind agricultor. După ce obține aprobarea de a fi lăsat la vatră pentru muncile agricole, sosește la Rogojești în primăvara anului 1918, acasă nefiind decât mama sa, Maria, care conducea treburile unei moșii aflate de patru ani în imediata apropiere a operațiunilor militare austriece și ruse¹⁴. Între timp, sub conducerea unchiului său, Iancu Flondor, Bucovina se unește

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 423.

¹¹ „Deșteptarea”, Cernăuți, anul IX, nr. 30, 5 mai 1901, p. 3.

¹² Alexandru Racovitza Flondor, *Tudor cavaler de Flondor (1862–1908), cel mai mare compozitor român al Bucovinei*, în „Clopotul Bucovinei”, Cernăuți-Rădăuți, anul II, nr. 3 (9), 2006, p. 1.

¹³ Ioana Andreea-Pânzaru, Mihai Pânzaru-Bucovina, *Originea familiei Flondor*, Rădăuți, Editura Flondor, 2007, p. 7.

¹⁴ Mihai Pânzaru-Bucovina, *Gheorghe Flondor, ultimul rezident regal al Bucovinei*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000, p. 18.

cu România, în urma hotărârilor Constituantei din 27 octombrie și a Congresului din 28 noiembrie 1918. În anul 1920, în urma recomandării lui Dori Popovici, fratele său mai mare, Constantin, doctor în Drept, intră în diplomație. În anul 1923, Gheorghe Flondor, în urma îndemnului lui Ion Nistor, intră în Partidul Național Liberal. Devine interesantă apropierea lui Ion Nistor de Gheorghe Flondor, în condițiile în care istoricul bucovinean era în conflict deschis cu Iancu Flondor din 1919. Ion Nistor reușește, pe baza unor disensiuni familiale între Iancu și cumnata sa, Maria Flondor, să creeze o breșă în familia Flondor, aducându-l în 1923 pe Gheorghe în P.N.L., an în care eroul de la Storojineț trăia încă¹⁵.

Intrarea lui Gheorghe Flondor în viața politică se soldează în 1927 cu alegerea sa ca deputat P.N.L. al județului Rădăuți, activând în cadrul Camerei până în 1929, când partidul său s-a retras. Prin căsătoria, în 1927, cu Lucia Stephanovici, fiica lui Raieton și Vera din Rarancea, averea sa sporește cu circa 280 de hectare, care se adaugă celor 120 de hectare. Gheorghe Flondor administrea și pământului fratelui său, Constantin și cel al mamei sale. Astfel, în 1927 Gheorghe Flondor devine unul dintre cei mai mari proprietari de pământ din Bucovina, fapt ce-i conferă o mare putere economică, care se va translata și în plan politic.

În viața politică, Gheorghe Flondor va reperta un al doilea succes în anul 1935, când este ales senator P.N.L. în județul Rădăuți, activând în această calitate până în 1937. În anul 1938, în cadrul Frontului Renașterii Naționale, activează în calitate de consilier, iar în februarie 1939 atinge apogeul carierei sale, fiind numit rezident regal al Ținutului Suceava, funcție pe care o va deține până în septembrie 1940.

În perioada 1923–1939 ocupă și alte funcții. În 1926 este președinte al Băncii Siretului, iar în anul 1938 a fost președintele Băncii de Nord din Cernăuți. În anul 1937 a fost ales președintele Uniunii Sindicatelor pentru Exportul Animalelor, cu sediul la București, ocazie cu care a făcut călătorii în vederea deschiderii piețelor externe pentru exportul românesc de animale în Palestina, Egipt, Austria și Germania. A mai făcut parte din Sindicatul pentru producerea semințelor de sfeclă de zahăr. În două rânduri a fost președintele Camerei Agricole Rădăuți¹⁶. Gheorghe Flondor este una dintre cele mai reprezentative personalități ale Bucovinei.

Iancu Flondor a avut un rol extrem de important în păstrarea caracterului românesc al Bucovinei, provincie românească ocupată de austrieci în 1775. Acesta a contribuit în mare măsură la coagularea mișcării naționale românești și a principalei formațiuni politice a românilor din Bucovina – Partidul Național Român. În același timp, și-a legat numele de un eveniment istoric de cea mai mare importanță – unirea Bucovinei cu România, în 1918. Iancu Flondor s-a născut la 16 august 1865 la Storojineț, fiind crescut în atmosfera tradițională a unei vechi

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 19.

¹⁶ *Ibidem*, p. 20.

familiei boierești, primind o educație națională și românească¹⁷. Școala primară a urmat-o în orașul natal, studiile secundare la liceul din Cernăuți, iar cele superioare la Facultatea de Drept de la Universitatea din Viena, promoția 1888¹⁸. În 1894, în cadrul aceleiași Universități, și-a susținut doctoratul în Drept. Faptul acesta și deosebita sa ținută intelectuală au făcut din Iancu Flondor o personalitate publică remarcabilă în fostul Ducat al Bucovinei, fiind considerat nu numai un mare patriot român, ci și un model de „cinstă publică”¹⁹.

Conform mărturiilor lui Valeriu Braniște, Iancu Flondor o luase de soție pe Elena, fiica cavalerului Zotta, care fusese mai întâi măritată după alt Flondor, de care a divorțat-o tocmai Iancu. După cum remarcă publicistul, în timpul șederii sale pe moșia lui Iancu Flondor, în perioada pribegiei sale, Elena Flondor „era o doamnă foarte distinsă și de cultură superioară”²⁰. Cei doi au avut trei copii: Șerban, Neagoe și Mircea. Șerban Flondor (1900–1971) s-a implicat în salvarea evreilor în timpul Holocaustului: unii dintre aceștia au fost salvați la Storojineț, alții au fost ascunși pe domeniul său, alți evrei au fost trimiși la București, pe ascuns, în vagoane de dormit²¹. De asemenea, Șerban Flondor a cerut anularea unor sentințe la moarte pentru trei liceeni evrei din București. Datorită acestor fapte, comunitatea evreiască vieneză originară din Bucovina l-a aclamat, cu ocazia prezenței sale la un congres științific la Viena, în 1970, fiind invitat și în Republica Federală Germania. Și la funeraliile sale din 6 noiembrie 1971 au participat mulți evrei. Și alți membri ai familiei Flondor s-au implicat în salvarea evreilor. Radu Flondor, fiul baronului Nicu Flondor (fratele lui Iancu Flondor), primarul Cernăuților până la 28 iunie 1940 (despre care se presupune că ar fi fost ucis de bandele de evrei după această dată), consul general al României la Viena (1943–1944), a adăpostit evrei în clădirea Consulatului și le-a înmănat documente diplomatice, atrăgându-și mânia Gestapo-ului²². Gheorghe Flondor, nepotul lui Iancu Flondor, fiul lui Tudor, a salvat evrei de la deportare, cu prețul vieții, imediat după 1941²³. Al doilea fiu al lui Iancu Flondor, Neagoe Flondor, face studii de Drept la Cernăuți și aderă la Mișcarea Legionară de la începuturile ei, remarcându-se ca un fruntaș al

---

¹⁷ Raul Crăciun, *Iancu cavalier de Flondor – o viață și o pagină de istorie*, în „Universul literar”, București, anul XLIV, 9 decembrie 1928, p. 798.

¹⁸ N. Monteoru, *Bucovina. Pagini de enciclopedie*, vol. III, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2004, p. 632.

¹⁹ „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, anul VII, nr. 1670, 22 octombrie 1924, p. 2.

²⁰ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare. Însemnări contemporane și autobiografice* (în continuare se va cita Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*), București, Editura Minerva, 1972, p. 387.

²¹ Vezi „Revista Cultului Mozaic”, București, nr. 257, 1 mai 1972.

²² Mihai Pânzaru-Bucovina, *op. cit.*, p. 93.

²³ *Ibidem*, p. 91.

bucovinenilor legionari. În 1934 este arestat și încarcerat la Jilava, împreună cu toți fruntașii legionari anchemati în procesul Gărzii de Fier²⁴.

Afirmarea politică a lui Iancu Flondor s-a făcut într-un context în care Bucovina era profund marcată de transformările sociale și politice care afectau Imperiul dualist austro-ungar în ansamblul său. Este vorba de acțiunea așa-zisilor „factori centrifugi” sau de crizele structurale ale Monarhiei, precum și de acțiunea lor divergentă, ca urmare a afirmării curentelor și mișcărilor politice naționale ale românilor și rutenilor din Bucovina istorică, legate de mișcarea de afirmare națională din patriile lor istorice²⁵. Toate acestea se petreceau concomitent cu afirmarea identitară a evreimii în Imperiul dualist, apariția, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, a unei așa-zise probleme poloneze în Bucovina și manifestarea puternică în zona Europei Centrale și de Răsărit a pangermanismului și a panslavismului²⁶. Este perioada când autoritățile habsburgice intensifică măsurile de asuprire națională ce îi vizau, în primul rând, pe români. Aceștia erau desconsiderați ca naționalitate, le erau îngădite căile de dezvoltare social-economică. Limba română, deși limba istorică a acestei țări, era îngădită în toate segmentele societății. Învățământul era unul din obiectivele permanent supuse politicii de deznaționalizare, promovată de autoritățile austriece. Școlile, atribute ale civilizației, erau croite după cerințe străine și nu potrivit cerințelor de viață națională²⁷. Prin toate mijloacele aflate la îndemână, autoritățile habsburgice se străduiau să transforme Bucovina într-o țară germană, să creeze un anumit tip de cetățean, fără conștiința apartenenței la un grup etnic. Acesta trebuia să fie un simplu bucovinean, care să vorbească limba germană. În felul acesta apare Bukowinerthum-ul, concepția bucovinistă, care va deveni o adevărată doctrină politică²⁸.

În acest climat, românii bucovineni se unesc și recunosc cu toții Societatea „Concordia” ca organ de decizie în toate acțiunile lor politice. Începuse, astfel, în Bucovina o vie propagandă pentru idealurile național-politice ale românilor, pentru constituirea unui partid politic românesc, pe care marea boierime nu prea se arăta dispusă să le îmbrățișeze, vehiculând principii conservatoare, care reprezentau o negare directă a principiului național. S-au conturat în politica românilor din

²⁴ Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași-Suceava, Editura princeps-Biblioteca Bucovinei I. G. Sbiera, 2004, p. 385.

²⁵ Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX* (în continuare se va cita Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina*), Rădăuți, Editura Septentrion, 2002, p. 148–149.

²⁶ Jacques Le Rider, *Modernitatea vieneză și crizele identității*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995, p. 9.

²⁷ Mircea Grigoroviță, *Din istoria colonizării Bucovinei*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1996, p. 77–78.

²⁸ Ioan V. Cocuz, *Activitatea lui Valeriu Braniște și a ziarului „Patria” pentru emanciparea politică a românilor din Bucovina*, în „Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, anul IX, 1982, p. 244.

Bucovina două curente opuse: cel al tinerilor, numit și „radical românesc” și „curentul bătrânilor”, cum îl numea oficialitatea austriacă²⁹. Din gruparea „tinerilor” făceau parte George Popovici, Grigore Filimon, Constantin Isopescu, Florea Lupu, Constantin Morariu, nume ce vor deveni active în politica bucovineană.

La Marea Adunare Națională din 7 martie 1892, desfășurată la Cernăuți, s-a proclamat „solidaritatea națională” a românilor bucovineni în toate problemele politice, culturale, bisericesti și s-au pus bazele Partidului Național Român din Bucovina, al cărui reprezentant oficial avea să fie Societatea politică „Concordia”, iar organ de presă acreditat, „Gazeta Bucovinei”³⁰.

Formarea Partidului Național Român din Bucovina era o dovadă certă a maturizării politice superioare a poporului român. Acesta a creat condiții ca românii să își poată impune mai bine voința și acțiunea. Ca urmare, în timpul luptei electorale din 1892, românii bucovineni au învins în majoritatea localităților, în ciuda piedicilor puse de puterea străină³¹. Însă Partidul Național Român din Bucovina – Societatea politică „Concordia” de după 7 martie 1892, se complăcea într-o stare de pasivism politic, dăunător intereselor naționale românești. Acum se adâncește ruptura între „bătrâni” conservatori și „tinerii” radicali, iar funcționarii imperiali, în frunte cu guvernatorul Bucovinei, foloseau acest prilej spre a aplica cu cât mai multă eficiență principiul tradițional al politicii habsburgice – *divide et impera*³².

În aprilie 1897, tinerii, în frunte cu Iancu Flondor și George Popovici, nemulțumiți de politica pasivistă a bătrânilor boieri de la „Concordia”, ca și de disensiunile dintre fruntașii politici români, formează un nou comitet de conducere al partidului. Se formează, de fapt, un nou partid, sub conducerea lui Iancu Flondor și George Popovici. Din acest moment, Societatea „Concordia” devine o grupare politică a cărei activitate este pusă în slujba unor interese personale. Ziarul „Gazeta Bucovinei” își încetează apariția, semn al transformărilor survenite³³. Odată cu intrarea în scena politică a lui Iancu Flondor și George Popovici (ajuns membru în Parlament, în alegerile din 1897) „se produce un nou curent în treburile obștești”, activitatea oamenilor politici răsfrângându-se mai ales asupra păturilor țărănești, aceștia fiind mai mult preocupați de limba română și școala sătească, de casele, cabinetele de lectură, băncile populare: „Politica românească începea să se

---

²⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 259.

³⁰ *Ibidem*, p. 260.

³¹ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 153.

³² Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Ediție îngrijită de Alexandrina Cernov, m. o. al Academiei Române, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Colecția „Bucovina literară”, 1996, p. 215.

³³ Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei, *op. cit.*, p. 40.

sprijinească mai conștient pe masele poporului, începea să devie mai democrată”, fapt ce a atras adversitatea autorităților imperiale³⁴.

În prima sa cuvântare din Dieta Bucovinei (28 decembrie 1898), ținută, contrar uzanțelor, în limba română, Iancu Flondor declara că „va lucra totdeauna ca limba noastră să domine nu numai în Cameră, ci să fie întrebuințată și în actele oficiale”. În pofida acestui fericit exemplu, aculturația suferită de o parte a boierimii române din Bucovina nu putea decât să slăbească lupta acesteia pentru cauza românească, boierii fiind singurii apărători firești ai țăranilor din Bucovina³⁵.

Intrarea lui Iancu Flondor și a lui George Popovici³⁶ în viața politică a românilor din Bucovina, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, are meritul de a susține cauza românilor din Bucovina și înseamnă afirmarea categorică a drepturilor istorice asupra acestui pământ românesc. Reacția lui Iancu Flondor și a lui George Popovici s-a produs în două sensuri: împotriva stăpânirii străine, căreia i s-a arătat cu demnitate că e intrusă aici, fără niciun drept asupra unui neam de oameni așezați aici din moși strămoși; împotriva politicienilor ambițioși, care, pentru avantaje personale, sacrificau interesele naționale românești în pacturile lor cu stăpânitorii³⁷. Iancu Flondor a apărut pe orizontul politic al Bucovinei într-o vreme când poporul românesc de aici trecea printr-o nouă încercare grea. Când un guvernator austriac, intrigat de faptul că sufletul Bucovinei continua să rămână „prea românesc”, cu toată strădania de peste un veac a oficialităților, și-a intensificat măsurile de înstrăinare, atunci, pe scena politică românească din Bucovina apar două energii noi: un boier și un intelectual, Iancu Flondor și George Popovici, simbolizând frăția acestor pături sociale în afirmarea elementului românesc din Bucovina. Dacă până atunci lupta de conservare a românismului în Bucovina a fost purtată aproape exclusiv de boierime, Iancu Flondor a știut să

---

³⁴ Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 216.

³⁵ Florin Pintescu, *Viața politică românească în Bucovina: loialism, autonomism sau iredentism?(1900–1914)*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, nr. 2 (12), 1996, p. 261.

³⁶ George Popovici (1863–1905), fiul clericului și profesorului universitar Eusebiu Popovici este absolvent al Facultății Juridice din Cernăuți, urmând apoi și cursurile Universității din Innsbruck, specializându-se în istoria Dreptului. În 1894 obține titlul de doctor în Drept. Intră în iureșul vieții culturale și politice încă din anii studenției. Devine cunoscut ca poet, colaborând la „Convorbiri literare”, „Gazeta Bucovinei”, „Semănătorul”, „Junimea literară”, folosindu-se de pseudonimul Teodor Robeanu. Pe tărâm politic onorează curentul tinerei generații, hotărât să imprime o orientare radicală în activitatea politică. Istoricul Ion Nistor scria în 1905, că „elocvența sa ferventă i-a dat nimbul uneia dintre cele mai marcante figuri din Parlamentul vienez și unuia dintre cei mai de frunte politicieni bucovineni”. Cf. Mihai Iacobescu, *Elita românilor bucovineni între anii 1862–1918*, în vol. *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Suceava, Editura Universității, 2002, p. 199–202.

³⁷ Grigore Nandriș, *Iancu Flondor (1865–1924)*, în „Buletinul Fundației Culturale «Iancu Flondor»”, anul I, nr. 1, Chișinău, Editura Spafarii, 1992, p. 10.

cheme în primele rânduri și „inteligența bucovineană”, iar împreună să sprijine politica românească pe baza largă țărănească³⁸.

Iancu Flondor și George Popovici au adus un suflu nou în Partidul Național Român. Dându-și seama de marele aport al țărănimii în lupta politică, aceștia doresc să dea partidului o structură politică democratică. Coboară în mijlocul țăranilor, fac adunări politice în care prezintă activitatea lor parlamentară, iau parte la petreceri populare, redactează ziare pentru țărani. Este prima încercare a politicianilor români de a trezi masele țărănești la viața politică și de a organiza satele în acest sens. Cum această organizare nu se putea face decât pe baze culturale, ei sprijină înființarea și organizarea cabinetelor de lectură³⁹.

Înscriindu-se acestui proces de schimbare, care viza afirmarea identității românești din Bucovina, politicienii români l-au contactat pe Valeriu Braniște, la Brașov pentru a-i propune conducerea ziarului „Patria”, organul noului partid fondat de Iancu Flondor și George Popovici – Partidul Național Radical Român (numit de Ion Nistor Partidul Poporal Național), după desființarea Partidului Național Român – „Concordia”. La 5 decembrie 1897, Iancu Flondor îi scria lui Valeriu Braniște că „dirigența partidului” îi asigură acestuia „deplina independență morală în conducerea foii” și că singura stea călăuzitoare în activitatea ce avea să o desfășoare urma să fie în „interesul românilor”, așa cum această direcție a fost fixată prin programul partidului. Totodată, Iancu Flondor îi atrăgea atenția lui Valeriu Braniște că „afacerea aceasta, în urma naturii sale delicate, să rămână în cerc cât se poate de strâns cunoscută, comunicându-se numai acelor bărbați ai partidului care, în interesul cauzei, trebuie necesarmente să aibă cunoștință”⁴⁰. Urmare a politicii noi inaugurate de P.N.R., în iarna lui 1898 s-a înregistrat un prim succes, prin înlocuirea contelui Goess cu baronul Bourguignon, în funcția de guvernator al Bucovinei.

Ideea centrală care stătea la baza activității partidului era scoaterea politicii românilor bucovineni de sub tutela guvernului și subordonarea acestuia intereselor românești. Întreaga activitate desfășurată de Valeriu Braniște servea acestui scop: „Voim să facem politică din voința liberă a poporului întreg și nu din grația guvernului, a cărui artă de guvernământ se reducea la tradiționalul *divide et impera*”⁴¹. În perioada care a urmat s-au desfășurat adunări electorale districtuale, iar participanții s-au pronunțat pentru deplina solidaritate a tuturor românilor din Bucovina sub steagul luptei ridicat de P.N.R. Ideea centrală care s-a detașat în cadrul acestor adunări electorale a fost aceea că partidul național „este singura

---

³⁸ Constantin Loghin, *Iancu Flondor (1865–1924)*, în „Buletinul Fundației Culturale «Iancu Flondor»”, anul I, nr. 1, Chișinău, Editura Spafarii, 1992, p. 18.

³⁹ *Ibidem*, p. 25.

⁴⁰ Idem, *Corespondență (1895–1901)*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, p. 120.

⁴¹ Valeriu Braniște, *op. cit.*, p. 374.

reprezentanță adevărată a poporului nostru, chemată a decide asupra destinelor poporului pe care însuși trebuie să și le făurească”⁴².

O sarcină importantă a partidului, în perioada pregătitoare alegerilor, era antrenarea maselor populare, în special a țărănimii, la acțiunea de verificare și respingere a tuturor listelor de alegători aranjate în favoarea guvernului. Sistemul alegerilor indirecte, practicat în mediul rural, dădea posibilitatea guvernului Bucovinei ca, prin intermediul căpitanilor districtuali și al autorităților polițienești, să „dicteze” liste de alegători, să îndepărteze pe aderenții P.N.R., să facă presiuni asupra electorilor, pentru ca aceștia să voteze candidații guvernamentali⁴³. Alegerile în comunele rurale s-au încheiat cu patru strălucite succese ale candidaților P.N.R.: Iancu Lupu (Gura Humorului), George Popovici (Câmpulung Moldovenesc), Modest Grigorcea (Storojineț) și Tudor Flondor (Siret). Alegerile în Curiile marilor proprietari, încheiate la 19 septembrie/1 octombrie 1898, au dat următoarele rezultate: în Colegiul I al marilor proprietari (Fondul Bisericesc), au fost aleși cu unanimitate de voturi Ioan Țurcan și Myron Călinescu, iar în Colegiul II al marilor proprietari au fost aleși Iancu Flondor, Nicu Mustatza, George Vasilco și Iancu Volcinschi⁴⁴.

Intrat în Dieta Bucovinei, Iancu Flondor, vicepreședinte al Clubului Român din această instituție, a afirmat caracterul românesc al Ducatului, prezentând la 28 decembrie 1898, în românește, discursul său, prin care cerea ca limba română să fie folosită nu numai în cameră, ci și în actele oficiale ale statului. „Noi vom lucra cu insistență, spunea el, într-acolo ca organele care sunt chemate de a guverna această nefericită țară să înțeleagă limba poporului nostru. Trebuie să protestez energic contra presupunerii că națiunea română, poate într-un mod nedemn bagatelizată în țara sa, în patria sa, în Bucovina sa. Dacă ne violentați pe noi, violentați totodată dreptul și legea”. Iancu Flondor, pătruns de ceea ce susținea și ajutat de colegii săi români, scoate în evidență corupția din Comitetul Țării și declară că poporul român nu are încredere în guvernul țării. Discursul lui era socotit ca o victorie strălucită a românilor și a avut, pe lângă ovațiile imediate din partea românilor din Dieta Țării și din Bucovina, aprecieri favorabile în presa din Vechiul Regat și din Ardeal⁴⁵. Acest fapt îl făcea pe unul dintre ziarisții de la „Patria” să scrie: „Plin de temperament și foc juvenil, pătruns de o convingere neștrămutată, desfășura oratorul, în detalii, procedeul guvernului local și al organelor sale subalterne. Seria de probe ce o aduce dr. Flondor contra guvernului e nimicitoare. Fără deosebire de partid, aplaudă și aprobă deputații și publicul”. În discursul invocat, Iancu Flondor condamnase abuzurile funcționarilor guvernamentali,

---

⁴² „Patria”, Cernăuți, anul II, nr. 164, 12–24 august 1898, p. 2.

⁴³ Ioan V. Cocuz, *op. cit.*, p. 259.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 260.

⁴⁵ Teofil Sauciuc-Săveanu, *Ideea națională a Partidului Român din Bucovina de sub președinția lui Iancu Flondor*, în „Buletinul Fundației Culturale «Iancu Flondor»”, anul I, nr. 1, 1992, p. 52.

caracterizându-le ca fiind „un rău moștenit și pătruns până în măduva aparatului administrativ”. De asemenea, tânărul politician condamna „agitațiunile” folosite de guvern, prin implicarea în acesta a unor „persoane potrivite”⁴⁶.

Urmând aceeași direcție, George Popovici ajunsese, în 1898, în Parlamentul din Viena, unde reprezenta cu demnitate interesele românilor din Bucovina. Acesta a fost și membru în delegațiile de la Budapesta, susținând cauza românească într-un fulminant discurs. La adunarea generală a țăranilor din Austria, George Popovici reprezintă interesele românilor bucovineni⁴⁷. Iancu Flondor a afirmat că baronul Bourguignon a încercat să îl convingă pe George Popovici să renunțe la candidatura sa în Dietă pentru a mări șansele românilor de a fi conduși în propria țară⁴⁸.

Rezultatele alegerilor au arătat că deputații români constituie cea mai importantă forță din Dietă, în jurul căreia se putea constitui singura majoritate viabilă. Dar guvernul a manevrat în așa fel în alegeri, încât noua Dietă, în loc să ofere garanția unei activități favorabile dezvoltării social-economice a țării, va dezvălui vechile conflicte între grupările politice și naționale, urmărind, în primul rând, să-i înlăture pe români din viața politică, prin alcătuirea unei majorități antiromânești. Indignați de abuzurile pe care guvernul Bucovinei le-a săvârșit împotriva românilor cu prilejul alegerilor dietale, grupul de deputați români din Parlamentul de la Viena, în frunte cu George Popovici și Ioan Țurcan, a interpelat guvernul central în această problemă.

P.N.R., prin organul său de presă, continua să demaște acțiunile guvernului, care urmărea „strivirea național-politică a românilor”. La 10 aprilie 1899, guvernatorul Bucovinei, baronul Bourguignon, anunță în Dietă aspre măsuri împotriva românilor, restrângerea libertăților acordate presei, măsuri restrictive care erau îndreptate, în primul rând, împotriva ziarului „Patria”, singurul ziar politic al românilor bucovineni⁴⁹. Valeriu Braniște redacta în continuare ziarul „Patria” și scotea în evidență tot mai mult nedreptățile pe care guvernatorul le făcea românilor. Articolele acestuia arătau modul în care deputații români Iancu Flondor și George Popovici luptau pentru îmbunătățirea vieții românilor din Bucovina: „Reci și necruțătoare cădeau loviturile și tăiau în carnea vie a reprezentanților guvernului plin de fraudă. Cununa de laudă se cuvine, însă, în prima linie tânărului deputat dr. Iancu cav. de Flondor. O energie de fier și o fire neînduplecată, el a răpit cu sine întreg Clubul Român și prin o cuvântare celebră a inaugurat biruința”.

În aceeași perioadă, în Dietă se manifestă un nou conflict care viza acum tricolorul românesc. Guvernatorul Bourguignon interzise purtarea celor trei culori,

---

⁴⁶ Marian Olaru, *Lupta pentru Tricolor și afirmarea identității naționale*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți-București, anul VI, nr. 2, 1999, p. 400.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 51.

⁴⁸ „Patria”, anul II, nr. 218, 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899, p. 4.

⁴⁹ *Idem*, anul III, nr. 270, 5/17 mai 1899, p. 2.

deoarece le considera ca aparținând Vechiului Regat. În Dieta țării, George Popovici demonstra că „tricolorul este parte integrantă a costumului național român, neoprit de nicio lege, care ar interzice întrebuințarea culorilor negru-roșu-auriu”⁵⁰. Faptul în sine a fost privit la început cu mirare de către redactorii „Patriei”, pentru ca apoi să se dovedească a fi semnalul începutului unui îndelung conflict dintre români și autoritățile imperiale, reprezentate de Bourguignon. Măsurile anunțate de guvernator au dus la expulzarea lui Adrian P. Deseanu și Victor Braniște, colaboratori la ziarul „Patria”, numeroase amenzi și confiscări ale publicației P.N.R., sancționarea a patru studenți români care l-au criticat pe mitropolitul Arcadie Ciupercovici pentru atitudinea sa servilă față de guvernator.

La 9/21 iunie 1899, P.N.R. din Bucovina a reacționat față de măsurile întreprinse de guvernatorul Bourguignon, prin constituirea unui comitet executiv, din care făcea parte și Iancu Flondor, alături de Eudoxiu Hurmuzachi, Iancu Lupu (mareșalul Țării), George Popovici și Nicu Mustatză. Prin comunicatul publicat se dădea un puternic avertisment politic, care cerea încetarea măsurilor represive îndreptate împotriva românilor. Sub presiunea imperialilor, în ședința comitetului P.N.R. din 3 iulie 1899, Iancu Lupu a renunțat la conducerea partidului, fapt ce evidenția diferența de vederi din interior și anunța „pactul” care avea să se încheie mai târziu. În urma plecării lui Iancu Lupu de la conducerea partidului, destinele mișcării naționale aveau să fie conduse de o comise formată din arhimandrit Miron Călinescu, Eudoxiu Hurmuzachi și Iancu Flondor. Ilarie Onicul a fost numit locțiitor, pe un post ocupat până atunci de Iancu Lupu. Dar, ca urmare a solidarizării deputaților dietali, inclusiv a celor „guvernamentali”, guvernul a fost sancționat cu un vot de neîncredere⁵¹. Drept răspuns, guvernul intensifică prigoana, Valeriu Braniște, directorul ziarului „Patria”, fiind expulzat din Bucovina, începând cu data de 18/30 iulie 1899. În condiții deosebit de grele, ascunzându-se în locuințele unor prieteni la Cernăuți, Storojineț, Rogojești, trecând și în Moldova, la Mihăileni, Valeriu Braniște reușește să redacteze mai departe ziarul „Patria”, care a apărut ultima dată la 4 mai 1900, după care el reușește să părăsească Bucovina, fără a fi arestat. Într-o scrisoare adresată lui Dimitrie Onciul, Braniște nota: „Stabil nu pot rămâne în Bucovina, fiindcă jandarmii mă caută ca un ac”⁵². Menționăm că în perioada pribegiei sale, Valeriu Braniște a beneficiat de sprijinul susținut al „boierului de Storojineț”, Iancu Flondor, care i-a pus la dispoziție ziaristului moșia sa, fapt ce l-a determinat pe Braniște să constate că, „dacă întreaga pribegie ar fi fost ca acest început la moșie, apoi tot pribeg să fii”⁵³. Lui Iancu Flondor i-a fost apropiat și l-a caracterizat în felul următor: „Om de temperament era Iancu, cavaler de Flondor. Acesta parcă nu era bucovinean. Nu aducea nici cu frații săi. Bărbat

⁵⁰ Idem, anul III, nr. 261, 9/21 aprilie 1899, p. 1.

⁵¹ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 154.

⁵² Valeriu Braniște, *Corespondență (1895–1901)* (în continuare se va cita Valeriu Braniște, *Corespondență*), vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, p. 161.

⁵³ Idem, *Amintiri din închisoare*, p. 388.

foarte instruit, de o inteligență superioară, ager la judecată și energic la vorbe, dar și la fapte, vorbea «ca din popor». Deși elegant și enorm de îngrijit, cum se prezenta în public, nu alegea vorbele, scăpând câteodată vorbe aspre, de se uitau unii la alții mirați și dădeau din cap în semn de dezaprobare. Dar toți îl respectau, știindu-l om de absolută cinste, liber de intenții rele. Singurul lui mare cusur era nervozitatea. N-avea răbdare să asculte pe alții. Dacă se lămurea și el asupra unei chestiuni, nu mai avea răbdare să lase și pe alții a se lămuri! Nu mai admitea că fapta, spre a deveni conștientă, trebuie mai întâi să se lămurească prin vorbe în cugetare. El cerea tot puține vorbe, dar cu atât mai multe fapte. Iancu Flondor era, deși sociolog în cugetare, aristocrat în simțire și gust⁵⁴.

În conferința ținută la 28 octombrie 1934, în sala Societății „Armonia” din Cernăuți, Teofil Sauciuc-Săveanu arată că Valeriu Braniște a fost silit să părăsească Bucovina în iulie 1900, „travestit în vizitiu și cu caii și căruța lui Iancu Flondor”⁵⁵. Se remarcă și sprijinul material al lui Iancu Flondor în cadrul fenomenului politic și național generat de ziarul „Patria” și Valeriu Braniște. La 9 aprilie 1900, Flondor îi scria lui Braniște: „Din punct de vedere moral, vă comunic faptul că am cheltuit în cei doi ani din urmă, din propria mea pungă, 4 566 florini pentru jurnal, o sumă destul de însemnată și pentru mine. Toți ceilalți membri ai partidului sau nu au cheltuit nimica sau cel mult suma de 50–100 forini”⁵⁶.

Guvernatorul Bucovinei, Bourguignon, rămâne în amintirea românilor ca cel care a dus cea mai aprigă luptă împotriva elementului românesc. Cum toate mijloacele pentru înlăturarea elementului românesc păreau epuizate, Bourguignon inventează un nou cal de bătaie: chestiunea tricolorului. Deoarece românii considerau tricolorul ca semn vizibil al naționalității lor, Bourguignon începe faimoasa prigoană împotriva lui. L-a coborât din vârful clădirilor, l-a rupt din pieptul tinerilor, l-a smuls din costumul fetelor⁵⁷. Spre deosebire de „pactiști”, Iancu Flondor a apărat cu tărie tricolorul, declarându-i lui Bourguignon: „Domnule președinte, te rog să iei cunoștință că culorile roș–galben–albastru le privim drept culori naționale române și că e sub demnitatea noastră de a discuta cu dumneata de o putem dovedi prin fapte istorice sau ba, chiar și în caz că aceste culori ar fi identice cu culorile Regatului Român”⁵⁸.

În 1899, elementele conservatoare au încheiat un pact politic cu baronul Bourguignon, președintele Țării (1898–1903), aprig antiromân, care a căutat să slavizeze școlile primare contra voinței populației, să introducă un spirit antiromânesc în Universitatea din Cernăuți. Promițând grupării conservatoare unele avantaje la ocuparea posturilor școlare conducătoare, baronul obținea încetarea

---

⁵⁴ *Ibidem*, p. 342–343.

⁵⁵ Teofil Sauciuc-Săveanu, *op. cit.*, p. 51.

⁵⁶ „Patria”, anul III, nr. 338, 22 octombrie/3 noiembrie 1899, p. 167.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 217.

⁵⁸ Florin Pintescu, *op. cit.*, p. 261.

atacurilor violente împotriva sa, găzduite de coloanele ziarului „Patria”, gruparea conservatoare („pactistă”), scoțând un nou ziar politic, „Timpul”. În numărul din 1 iulie 1900, gruparea „pactistă” prezenta unele puncte ale programului politic: „Vom ține morțiș la autonomia țării, vom stărui ca competența stăruitoare a Dietei provinciale să fie lărgită corespunzător intereselor țării. Nu evităm însă a declara totodată sincer și clar că, satisfăcându-se trebuințele cultural-economice ale poporului nostru, orice politică națională revendicativă sau expansivă este departe de noi”⁵⁹. După vreo patru săptămâni de tratative, se încheie pactul cu Bourguignon, însă „doi din deputații români, dr. George Popovici și dr. Iancu cav. de Flondor, n-au primit acest compromis. O sciziune se produse din nou în sânul Partidului Național”⁶⁰.

Evenimentele politice din primăvara lui 1900, la care participau deputații români de la Viena și care afectau Ducatul Bucovinei, erau deosebit de complexe. Acestea se datorau incapacității structurale a Imperiului Dualist de a subordona mișcările și curentele politice naționale care îi vizau disoluția, ca măsură radicală sau, soluția minimă, federalizarea pe principiul statelor istorice. În Ducatul Bucovinei, mișcările naționale și curentele aferentele românilor, ucrainenilor, evreilor și germanilor, erau, în „era Bourguignon”, într-un joc de alianțe care îi grupau pe aproape toți împotriva românilor. Ținta guvernatorului era „spargerea rândurilor Partidului Național Român”, înființarea unei publicații românești progubernamentale, care să înlăture mesajul „Patriei”, să-i atragă pe românii progubernamentali, să-i tempereze pe preoții naționaliști, care erau conduși de un chiriarch ce se „întrecea în slugărnicii” față de imperiali. În acest timp, Iancu Flondor și George Popovici afirmau, la Câmpulung, în fața alegătorilor, necesitatea combaterii „asiaticelor abuzuri electorale încuibate în țară și duse la perfecțiune de baronul Bourguignon”, respectarea autonomiei comunelor, îmbunătățirea sistemului școlar, înființarea băncilor populare⁶¹.

La 16 aprilie 1900, Iancu Flondor anunța că se retrage din conducerea ziarului „Patria”, iar articolul redacțional anunța „împăcarea” cu guvernul local și cu celelalte partide. Încă din martie 1900, boierii conservatori au părăsit P.N.R., membrii Clubului Dietal și deputații imperiali hotărând să înceteze lupta cu autoritățile provinciale și imperiale reprezentate de guvernul Bourguignon. Printre liderii acestui curent îi remarcăm pe Iancu Lupu, Ilarion Onciul, Nicolae Mustață, Eudoxiu Hurmuzachi. Istoricii perioadei susțin că această împăcare a fost sugerată de primul ministru al Austriei, Körber⁶². Considerând că starea de fapt a luptei naționale din primăvara lui 1900 se datora banului, redactorul „Patriei”, care exprima și punctul de vedere al lui Iancu Flondor și George Popovici, scria dezamăgit: „Nimeni nu se interesează de afacerile obștești și toată apărarea

⁵⁹ *Ibidem*, p. 263.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 265.

⁶¹ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 237.

⁶² Ioan V. Cocuz, *op. cit.*, p. 599.

națională zace pe umerele a doi, trei oameni. Pune-te, măi creștine din redacție și apără nația, dacă știi”⁶³. Urmarea a fost, după încetarea activității P.N.R., prin desprinderea aripii „pactiste”, încetarea apariției publicației „Patria”, în care, la 3 aprilie 1900, Valeriu Braniște își lua rămas bun, dorind succes cauzei românilor din Bucovina, „care este cauza tuturor românilor”⁶⁴. Dezamăgiți de evoluția evenimentelor, George Popovici și Iancu Flondor nu au mai participat la lucrările Dietei de la sfârșitul lunii aprilie 1900, fapt confirmat și de scrisoarea din 9 aprilie, în care Flondor îi comunica lui Valeriu Braniște: „Mandatul în Dietă încă nu l-am depus, aștept rezultatul pertractărilor cu Bourguignon”⁶⁵. Încă din iunie 1900, Iancu Flondor îi acuza pe „pactiști” că erau lipsiți de sentiment național „sau cu aspirațiuni personale” în chestiunea încheierii pactului.

În urma evenimentelor menționate, s-a constituit Partidul Conservator Român, care l-a avut ca președinte pe Ioan Volcinschi și membri marcanți pe Florea Lupu, Leon Vasilco, Tudor Flondor, Nicolae Mustață, George Vasilco. Liderii români nemulțumiți de pact s-au retras din partid și au pus bazele Partidului Poporal Național, în frunte cu George Popovici și Iancu Flondor. Noua grupare politică a adoptat un program național radical, iar punctele de vedere ale acestei grupări vor fi exprimate în ziarul „Deșteptarea” care, după George Tofan, a rămas „singurul ziar românesc în Bucovina”, care apărea de două ori pe săptămână, sub conducerea lui Constantin Berariu. Iancu Flondor a fost ales președinte al Comitetului Central al Partidului Poporal Național Român și a devenit președintele acestuia după plecarea lui George Popovici în România, în 1901⁶⁶.

Baza socială a acestui partid condus de un boier o formau țăranii, meseriașii, preoții, funcționarii, profesorii: „Atât de convins era Iancu Flondor de forța țăranimii bucovinene, încât și atunci când a fost părăsit de o parte a Partidului Național, căzut la împăcare cu guvernul, a continuat lupta alături de G. Popovici, bazându-se numai pe țăranime”⁶⁷.

Iancu Flondor spunea, în ședința Dietei din 6 iulie 1901: „Azi, domnii mei, a trecut mai mult de un an și jumătate și [din] toate promisiunile pe care le-ați primit de la președintele țării, nimic nu s-a îndeplinit. D-voastră n-ați primit nimic, decât cei 2 500 florini mizerabili din Fondul Religionar, drept subvenție pentru internatul de copile române. Din toate promisiunile date atunci de guvern, niciuna nu s-a realizat. Pe teren școlar domnește și astăzi aceeași prigonire contra elementului românilor și pe toate celelalte terene, sistemul practicat până atunci de către guvernul rămas intact”⁶⁸. Baronul Bourguignon răspunde la cuvântarea lui Flondor,

---

⁶³ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 238.

⁶⁴ Valeriu Braniște, *op. cit.*, p. 406.

⁶⁵ Idem, *Corespondență*, p. 168.

⁶⁶ Florin Pintescu, *op. cit.*, p. 263–264.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 264.

⁶⁸ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 266.

în lipsa acestuia, caracterizându-i aprecierile drept manifestări ale unor „simptome patologice”. Flondor a dat un răspuns, apoi l-a provocat pe baron la duel pentru aceste vorbe, litigiul fiind soluționat în cele din urmă⁶⁹.

Modul în care Iancu Flondor a spus, în discursurile sale, de atâtea ori, că „pactul” a fost inutil, că guvernatorul a fost nesincer, ca și atitudinea consecventă au reprezentat o contribuție importantă la denunțarea acestui celebru „pact”. Dându-și seama că Flondor avea dreptate, susținătorii „pactului” l-au denunțat, acesta rămânând totuși în vigoare până în ianuarie 1902. În urma denunțării „pactului”, s-a simțit nevoia fuzionării celor două partide românești pentru a forma un nou partid național unitar, cum fusese înainte de încheierea „pactului”. Iancu Flondor s-a arătat de acord cu fuzionarea celor două partide⁷⁰. Nici nu se închegase bine acest „organ de reprezentare comună”, și s-a născut un conflict între partidele unite și noul Partid Democrat, ce derula o politică foarte radicală, condusă de Florea Lupu și A. Onciul. Nu întâmplător în presa românească se făcea afirmația că „într-o țărișoară mică, cum e Bucovina, intriga joacă un mare rol”⁷¹.

Începutul anului 1902 avea să marcheze intrarea în scena politică a Bucovinei a Partidului Țărănesc Democrat, curent politic promovat de Aurel Onciul. Revista „Privitorul” și „Voința poporului” aveau să fie organele de presă ale partidului amintit, amândouă periodicele fiind orientate spre o colaborare cu autoritățile austriece și celelalte etnii din Bucovina, acesta fiind și sensul înțelegerii politice, încheiată în anul 1904 cu ucrainenii, germanii și evreii, înțelegere numită „tovărășia țărănească”⁷².

Odată cu sosirea noului guvernator al Bucovinei, prințul Konrad Hohenlohe Schillingsfürst, s-a creat o nouă situație politică. Acesta, în conformitate cu sistemul de guvernare al Casei de Habsburg, căută să alcătuiască, pentru împăcarea combatanților, un program politic cu accent pe problemele economice și „cu excluderea chestiunii naționale”⁷³. Politica promovată de Aurel Onciul și organul de presă al Partidului Democrat se înscria pe linia promovată de noul guvernator, „care nu vedea cu ochi buni politica revendicativă a partidelor române”. Punctele programatice ale politicii lui Aurel Onciul erau: înțelegerea cu rutenii, autonomia națională, cultivarea propriei limbi, contactul cultural și literar mai intim cu ceilalți români⁷⁴.

Un număr mare de articole ale revistei „Privitorul” se ocupă de stările sociale din Bucovina, privind în mod critic poziția politică a „boierilor”. În articolul

⁶⁹ Florin Pintescu, *op. cit.*, p. 265.

⁷⁰ Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 27.

⁷¹ *Ibidem*, p. 28.

⁷² Marian Olaru, *Aurel Onciul și revista „Privitorul”*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2, 1994, p. 281.

⁷³ T. Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, în „Codrul Cosminului”, vol. VI, 1929–1930, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1930, p. 8.

⁷⁴ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 172.

intitulat *Mersul politicii române în Bucovina*, A. Vrânceanu constată că până la 1892 politica românilor din Bucovina a fost monopolul a șapte familii boierești supuse „prezidentului”, politică ce s-a definit a fi „conservatoare”. Anii 1879–1892 sunt considerați de autor ca fiind favorabili intereselor naționale ale popoarelor din Cisleithania, ani care pentru români s-au dovedit a fi sterpi din cauza familiilor boierești. La acest capitol sunt acuzate de autor mai toate familiile boierești din Bucovina, țintele preferate ale atacului fiind Iancu Flondor, numit și „papa de Storojinet” și „ziarul boierilor”, „Deșteptarea”. „Privitorul” pune înlăturarea lui Florea Lupu din funcția de consilier pe seama conservatorismului și a izolării boierilor. Aurel Onciul susținea în paginile „Privitorului” că „Deșteptarea” introducea în toate zilele în limba română o denaturare a spiritului propriu național. Firește că era acuzat și Iancu Flondor, președintele organului de presă al P.P.N.R., pentru faptul că ziarul său putea fi citit de oricine, era accesibil românilor, fiind scris în limba strămoșească⁷⁵. Aurel Onciul l-a atacat de mai multe ori în paginile publicației sale pe Iancu Flondor, numindu-l „aristocrat din creștet până în tălpi și înrudit cu toate familiile boierești”. Gazeta „Privitorul” l-a atacat și pe George Popovici, acuzându-l că a stat pe lângă Flondor datorită banilor acestuia⁷⁶.

Concomitent cu aceasta, Nicolae Wassilco, văzându-și situația politică periclitată, pune la cale defăimarea și apoi destrămarea Partidului Poporal Român, inițiind o campanie de calomniere a preoțimii și a unor boieri români, precum și a României sau a unor oameni politici de seamă de aici. De asemenea, au fost jigniți Iancu Flondor, George Popovici, Grigore Filimon, Iancu Lupu, vicepreședintele Tribunalului din Suceava, Atanasie Pridie⁷⁷.

Toate acestea au dus la o nouă sciziune în rândurile românilor bucovineni, care își găsește expresia în faptul că Partidul Țărănesc cuprindea majoritatea învățătorilor, iar Partidul Poporal Național grupa majoritatea preoților. Prin lupta preotului cu învățătorul, se produse împărțirea satului românesc în două: o parte dintre țărani era de partea preotului, iar cealaltă de partea învățătorului⁷⁸.

La 20 ianuarie 1902, delegați ai Partidului Conservator Român și Partidului Poporal Național s-au întrunit într-o ședință de lucru și au ajuns la o înțelegere privind cooperarea politică, cu rezerva ca individualitatea celor două partide să rămână intactă. Înțelegerea prevedea ca organ de conducere o Dirigență, compusă din membri delegați de ambele partide. Deciziile Dirigenței erau obligatorii pentru membrii celor două partide, iar deputații partidelor respective, în Dieta Bucovinei și în Parlamentul imperial, urmau să formeze un Club Parlamentar Român, preconizându-se și alianța cu germanii și armeano-polonii. Dirigența era compusă

---

⁷⁵ *Ibidem*, p. 235.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 236.

⁷⁷ „Neamul românesc”, București, anul VII, nr. 22–23, 2 martie 1912, p. 2.

⁷⁸ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. VIII, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1939, p. 404.

din câte cinci membri reprezentanți din partea fiecărui partid, iar din partea P.P.N.R. era și Iancu Flondor. Singurul care s-a opus fuziunii a fost Florea Lupu, care fusese ales deputat în Parlamentul din Viena pe programul conservator. Urmarea a fost excluderea lui din partid și suspendarea din funcția de consilier de tribunal. Acest fapt a generat în epocă un adevărat scandal politic și l-a determinat pe Florea Lupu să se apropie de Aurel Onciul⁷⁹.

Florea Lupu și Aurel Onciul l-au atacat cu o violență nemaiîntâlnită pe Iancu Flondor în Dieta Bucovinei. Reforma electorală preconizată de dr. Skedel, la care se aliașe și Aurel Onciul cu Partidul Țărănist Democrat, îi favoriza pe români. Iancu Flondor, în fruntea Clubului Dietal Român, dorea reforma electorală, dar care să nu afecteze interesele fundamentale ale românilor. Aurel Onciul i-a atacat din nou pe Iancu Flondor și George Popovici, susținând, în paginile gazetei „Privitorul”, că „George Popovici a plagiat proiectul de reformă electorală”, care ar fi aparținut tovarășului său, Iancu Flondor.

Gazeta „Deșteptarea” era oficiosul Partidului Poporal Național Român și lupta, împreună cu Iancu Flondor, împotriva nedreptăților făcute românilor de autoritățile austriece, răspunzând provocărilor făcute de Aurel Onciul în periodicul „Privitorului”. În chestiunea electorală, Onciul, în numele Partidului Țărănesc Democrat, a făcut o propunere Partidului Conservator și P.P.N.R.-ului pentru împăcare, în vederea realizării reformei electorale. Cu mici modificări, în urma tratativelor duse din partea Dirigenței Partidelor Unite, s-a ajuns la o înțelegere. La scurt timp, dându-și seama de nesinceritatea lui Aurel Onciul, Iancu Flondor a denunțat înțelegerea. La încheierea lucrărilor Dietei din 10 noiembrie 1903, deputatul Aurel Onciul și alții au dat publicității un comunicat, *Către alegători*, în care condamnau celelalte partide, făcându-le vinovate că legea nu a fost votată⁸⁰.

Lansându-se într-o campanie violentă de presă contra liderilor Partidului Conservator și ai P.P.N.R., Aurel Onciul considera că tricolorul nu era decât „păcatul Partidului Popular Național față de împărăție”, iar lupta contra ucrainizării „păcatul față de ucraineni”. Aurel Onciul îi învinuia pe liderii formațiunilor politice mai sus amintite de „acte de neloialitate față de coroană, iredentism și înaltă trădare”⁸¹. Din păcate, campania antinațională dusă de Aurel Onciul a lovit în credibilitatea băncilor sătești, minimalizându-le rostul. Astfel, atât ziarul „Voința poporului”, cât și „Privitorul” au atacat, din ordinul lui Aurel Onciul, băncile Raifeisen, care au fost înființate la inițiativa și cu sprijinul P.P.N.R. din Bucovina. Ziarele acuzau că băncile Raifeisen au fost înființate „în fala lui Flondor”. Răspunzând la atac, „Deșteptarea” a susținut că „noi nu le-am făcut în fala lui Flondor, ci pentru folosul poporului”⁸².

---

⁷⁹ Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina*, p. 174.

⁸⁰ Ioan V. Cocuz, *op. cit.*, p. 604.

⁸¹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 315.

⁸² Ion Cocuz, Dumitru Cucu, *Băncile și creditul funciar românesc în Bucovina (1840–1918)*, Suceava, Grupul Editorial „Mușatinii”– „Bucovina viitoare”, 1999, p. 88.

Evoluția evenimentelor politice din Bucovina avea să îngrijoreze opinia publică din România, fapt reflectat și în presa vremii. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în octombrie 1903 se însenase un atentat la reputația lui Iancu Flondor în publicația „Bukowinaer Journal”, prin articolele *Rumänian und Juden* și *Zur Abwehr*, pe care redactorul publicației amintite le atribuia omului politic român⁸³. Comisia instituită și dezbaterile deputaților din Dieta Bucovinei aveau să evedențieze falsitatea acestor afirmații, scopul lor fiind doar compromiterea lui Flondor. Ca urmare, la 23 iulie 1904, Iancu Flondor, caracterizat în epocă drept „persoană morală compusă din sentimente, gânduri și fapte românești” și-a dat demisia de la conducerea P.P.N.R., iar din noiembrie publicația acestui partid („Deșteptarea poporului”) și-a încetat apariția. Iată comunicatul publicat în urma acestor evenimente: „Corpul națiunii noastre este spart în caste separate. Mari proprietari, învățători, poporul rural – toți se separă politicește unii de alții și se mărginesc a lupta pentru interesele particulare ale stării căreia îi aparțin; acesta este tristul efect al agitației democraților români”. Drept consecință a acestei convingeri, a fost dizolvat comitetul central al P.P.N.R.⁸⁴.

„Celebrul caz” a fost urmărit îndeaproape de ziarul „Deșteptarea”, care a publicat fiecare pas al anchetei, dovedind cât de puternic era Iancu Flondor, dacă se dorea atât de mult îngenunchierea sa. În iunie 1904, Iancu Flondor trimite ziarului „Deșteptarea” o telegramă în care își justifică hotărârea: „Divergențele vederii politice care s-au furișat în rândul Partidului Poporal Național și apatia membrilor partidului în campania electorală actuală față cu pericolul ce ne amenință din partea agenților internaționali, mă silesc să renunț la conducerea partidului și să mă retrag din el”⁸⁵.

În același timp, din cauza refuzului lui Iancu Flondor de a se împăca Partidul Poporal Național cu Partidul Democrat, Aurel Onciul a încheiat o uniune politică cu ucrainenii, germanii, evreii, numită Tovărășia Țărănească. Din cauza participării la comemorarea de la Putna a lui Aurel Onciul și a altor reprezentanți ai rutenilor, deci ai Tovărășiei Țărănești, Iancu Flondor a refuzat să participe și el la aceste serbări, fiind înțeles de președintele serbării, baronul Eudoxiu Hurmuzachi.⁸⁶ Iancu Flondor îi scria lui Doxuță Hurmuzachi că refuză să participe la asemenea manifestări, deoarece „de o astfel de distincțiune deosebită și neobicinuită vor fi părtași deputații ruteni Pihuleak, Nekolay Wassilco și trădătorul neamului nostru, Florea Lupu. Persoanele numite sunt – abstrăgând de la deplasarea lor socială – cei mai notorici, mai aprigi și mai destrăbălați dușmani ai neamului nostru, și, prin urmare, propunem excluderea respectivilor de la toate manifestărilor naționale”. De

---

⁸³ Teofil Sauciuc-Săveanu, *op. cit.*, p. 56.

⁸⁴ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 320–321.

⁸⁵ „Deșteptarea”, anul XII, nr. 44 și 45, 6/19 iunie 1904, p. 2.

⁸⁶ Dumitru Covalciuc, *Iancu Flondor, adversar al onciulismului*, în „Țara Fagilor». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni”, Cernăuți–Târgu-Mureș, 1998, p. 34–35.

altfel, Doxuța Hurmuzachi, președintele comitetului de organizare a manifestării amintite, ajunge și el în conflict cu Aurel Onciul, cu care a trebuit să se bată în duel⁸⁷.

Anul 1905 aduce o împăcare parțială între oamenii politici români. La 5 martie 1905, în publicația „Voința poporului” a apărut un apel la conciliere între români: „Spre binele poporului român, [...] uniți [...] cu ajutorul unui Florea Lupu, Iancu Flondor și Aurel Onciul, vom respinge toate atacurile care ne periclitează individualitatea noastră”! Ruptura dintre Aurel Onciul și aliații săi din Tovărășia Țărănească s-a produs în luna mai 1905, când ucrainenii au încercat să își întărească pozițiile economico-administrative în Bucovina, prin controlul efectiv asupra Băncii Bucovinei, al cărei președinte era Florea Lupu, înlocuit în exercitarea atribuțiilor de Ștefan Smal Stocki, în calitate de viceguvernator, soluție neagreată de ucrainenii și evrei⁸⁸. Aceste evenimente au determinat apropierea dintre conservatori și democrați, care, la 17 iulie 1905, au reconstituit Partidul Național Român, avându-l ca președinte pe Modest Grigorcea. Acest partid s-a constituit fără participarea „naționaliștilor”. Istoriografia perioadei consemnează refuzul lui Iancu Flondor care, fiind vizitat de Aurel Onciul și de Florea Lupu, la 2 noiembrie 1905, nu a acceptat propunerile acestora de împăcare.

În condițiile în care divergențele dintre românii bucovineni se adânceau, aducând mari daune interesului național, George Tofan, „cel cu simțul realității mai dezvoltat”, după cum remarcă Sextil Pușcariu, se adresează, în septembrie 1908, lui Nicolae Iorga, cu următoarea scrisoare: „Vă scriu scrisoarea aceasta în numele delegaților români ai ambelor partide politice din țară, care s-au întrunit ieri la o conferință de împăcare. Situația este în prezent așa în țară, încât numai un partid sub șefia d-lui Iancu Flondor de la Storojineț poate ține dușmanii și trădătorii proprii în frâu. De aceea, s-a hotărât ca o delegație de 12 inși din ambele partide politice să se prezinte duminică la d-l Flondor și să-l roage să primească șefia partidului. Tot atunci se prezintă și o delegație studențească, compusă din reprezentanții tuturor societăților, ca să îi facă aceeași rugămintă. Se știe că cuvântul D-voastră este cu drag ascultat și citit la Storojineț și, deci, vă rog în numele delegaților de mai sus și în numele cauzei noastre sfinte să binevoiți a-i adresa d-lui Flondor o scrisoare care să apară, dacă e posibil, duminică în «Neamul românesc», în care, arătându-i destrăbălarea din rândurile noastre, să-l rugați să primească”⁸⁹. Nicolae Iorga a luat notă de cererea lui G. Tofan și, în „Neamul românesc”, din 1 octombrie, apare pe prima pagină a ziarului următorul articol: „O telegramă din Storojineț anunță unirea amânduror taberelor românilor din Bucovina, supt conducerea, care s-a mai dovedit odată cinstită, loială și românească, înainte de toate, a d-lui Iancu Flondor. Oricum s-ar numi partidul unit, ne place a vedea în el Partidul Național de odinioară înviat, partidul acela pentru

---

⁸⁷ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 182.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 181.

⁸⁹ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 107.

care au luptat și au biruit dl. Flondor însuși și luminoasa energie a lui G. Popovici. Adică partidul cu singura lozincă: Bucovina este a românilor! Așa e bine să fie, așa trebuie să fie. Urările noastre, pe care rugăm a nu le confunda cu urările care nu vor lipsi ale politicianilor din România noastră⁹⁰.

În același timp, în rândurile unor oameni politici români din Bucovina avea loc o mișcare pentru atașarea noului partid românesc la Partidul Creștin-Social din Viena, condus de Karl Lueger, partid care a manifestat cele mai vii simpatii pentru poporul român de pretutindeni⁹¹. În publicația „Românul” (nr. 1, 16 octombrie 1908) se arăta că această împăcare se datora experienței anilor trecuți, care făcuse posibilă moderarea tuturor exagerărilor reciproce. Actul împăcării era semnat de Aurel Onciul, Florea Lupu, Gh. Tofan, Petru Popescu, Nico Mihalescu, Ștefan Saghin, Dori Popovici, Atanasie Gherman, Vasile Bodnărescu, Gh. Sârbu, Zaharie Percec⁹². Tratatul dintre cele două partide românești din Bucovina – naționalist și democrat, în vederea unirii lor într-un singur partid, pe baza programului creștin-social, s-au încheiat în scurt timp. Partidul lui Lueger, din Viena, era apreciat ca unul cu evidente manifestări antisemite. Protocolul semnat de ambele partide românești urma să fie aprobat de conducerea acestora. S-a considerat necesar ca înainte de a convoca adunarea plenară a partidelor, care să confirme această fuziune, să se meargă la dr. Iancu Flondor, pentru a fi întrebat dacă acceptă să primească conducerea noului partid. S-a hotărât trimiterea unei delegații la Storojineț, care să îi ofere șefia.

Iancu Flondor a preluat conducerea partidului abia în februarie 1909, până atunci ea fiind asigurată de T. Tarnavschi, Dorimedont Popovici, At. Gherman, C. Ștefanelli, Nicu Blându, George Tofan, Constantin Morariu, G. Cuciureanu. Ca organ de presă, apare gazeta „Românul”. Organ național, creștin-social al românilor bucovineni. Aceasta apărea de două ori pe săptămână. Toate celelalte ziare politice ale românilor și-au încetat apariția⁹³.

Din păcate, noul partid al românilor bucovineni nu întreprinde imediat acțiuni hotărâte, nu trece la organizarea națiunii spre scopul propus. Flondor, înainte de a prelua conducerea partidului, a ținut să aibă convorbiri cu toți factorii politici din Bucovina, și, în consecință, a discutat și cu cei trei deputați români în Parlamentul din Viena: Alexandru N. Hurmuzachi, Teofil Simionovici și Constantin Isopescu-Grecul. Aceștia au cerut ca mai întâi să se abandoneze direcția antisemită, căci într-un partid antisemit ei nu sunt dispuși a intra în niciun caz. Alexandru N. Hurmuzachi a declarat, în mod hotărât, că „tradițiile sale familiare nu îi permit să facă politică antisemită” și, câtă vreme noul partid unitar al românilor va avea un colorit antisemit, nu va face parte din el. Iancu Flondor era de părere să nu se treacă

---

⁹⁰ *Ibidem*, p. 109.

⁹¹ „Viața românească”, anul III, nr. 3, 1908, p. 470–472.

⁹² Marian Olaru, *op. cit.*, p. 183.

⁹³ G. Tofan, *op. cit.*, p. 116.

peste cererea deputaților și, la începutul anului 1909, este abandonată firma antisemită a partidului și se adoptă denumirea mai veche de Partidul Național Român din Bucovina. Conducerea Partidului Creștin-Social din Viena a fost de acord cu aceste modificări⁹⁴.

Ziarul „Românul” își încetează apariția și, la 7 februarie 1909, apare un nou organ al partidului, „Patria”, având ca scop apărarea legii, limbii și moșiei românești. Primul număr al ziarului „Patria” (seria a doua), condus de Iancu Flondor, a apărut cu o banderolă tricoloră, în plină prigoană a acestui simbol al românismului, aceasta dovedind un curaj demn de apreciat din partea românilor⁹⁵.

Reintrat în viața publică, Iancu Flondor a avut din nou parte de nenumărate injurii la adresa lui. A fost acuzat, ca și Aurel Onciul, că „ar fi alcătuit, în mod arbitrar, un comitet național supus dorințelor lor” și că „ar fi început lupta contra partidului românesc celui de mult existent, cu toate că în afară nu există o organizație hotărâtă”. „Patria” publica rapoarte ale adunărilor unde erau prezenți membri ai P.N.R.-ului, inclusiv președintele lor și întotdeauna participanții la adunări își exprimau încrederea în marele patriot Iancu Flondor⁹⁶.

În „Gazeta Poporului”, Iancu Flondor era acuzat de lăcomie, de susținere a evreilor, de acapararea pământurilor țăranilor, pentru ca aceștia să muncească pe moșia lui. Într-o ediție specială a aceluiași ziar, a fost publicat un articol despre un așa-zis conflict al lui Iancu Flondor cu 473 de țărani din Vicovu de Sus pentru ocuparea de către Iancu Flondor a pădurii Laura, aflată în proprietatea țăranilor vicoveni⁹⁷. Acest caz a fost dezbătut în toate ziarele din acea vreme, Iancu Flondor reușind, în cele din urmă, să-l clarifice și să-și dovedească nevinovăția. Era clar că revenirea lui Iancu Flondor pe scena politică bucovineană însemna un mare pericol pentru cei ce serveau autoritățile austriece. Iancu Flondor a fost numit, în coloanele aceleiași gazete, „căpitanul geșeftarilor”, punându-se pe seama lui multe fapte urâte, care erau tot atâtea falsuri. Același ziar îl caracteriza pe marele om politic drept „un om închipuit și doritor de măririi politice, scurt de vedere în ale politicei”⁹⁸. Deși o parte a presei bucovinene din acea vreme avea drept scop discreditarea lui Iancu Flondor, exista și o parte a presei care îi era aliată. Astfel, în „Foaia poporului” Flondor a publicat dezvinovățiri ale acuzațiilor ce i se aduceau.

Campania electorală în vederea alegerilor pentru Parlamentul de la Viena și Dieta Bucovinei din primăvara anului 1911 a tulburat din nou liniștea și unitatea partidului, care se diviză în trei grupări: națională, democrată și conservatoare, fiecare prezentând la alegeri liste proprii. Cu toate eforturile depuse de Iancu Flondor pentru a păstra unitatea partidului, confruntările și contradicțiile dintre cele trei grupări devin tot mai evidente. În aceste condiții, la 7 noiembrie 1910, Iancu

---

⁹⁴ *Ibidem*, p. 117.

⁹⁵ Liviu Papuc, *Frânturi de cultură bucovineană*, Iași, Editura Safir, 1997, p. 94.

⁹⁶ „Patria”, anul IV, nr. 59, 28 august 1909, p. 4.

⁹⁷ „Gazeta poporului”, nr. 3, 17 august 1909, p. 1.

⁹⁸ *Ibidem*, nr. 5, 29 august 1909, p. 3.

Flondor își dă demisia din conducerea Partidului Național Român din Bucovina. Într-o scrisoare adresată lui Aurel Onciul el arată că „discordia și lupta între frați, care au cauzat neamului nostru din Bucovina, în ultimul deceniu, multe și dureroase scăderi, consumând cu desăvârșire puterile românilor și rezistența lor contra deznaționalizării, încep din nou a se încuibă în rândurile noastre. În fața acestor împrejurări de tot triste, îmi este peste putință a răspunde pentru viitorul neamului românesc din Bucovina și trebuie cu inimă întristată să mă retrag de la conducerea partidului național”⁹⁹. Considerentele acestei retrageri erau date de faptul că el se simțea vătămat de lupta politică fraticidă, ce reizbucnise între „democrați” și „apărăriști”.

Retragerea lui Iancu Flondor la conacul său de la Storojineț, în noiembrie 1910, a însemnat încetarea apariției gazetei „Patria”, al cărui ultim număr a apărut în noiembrie 1910. În locul „Patriei”, rămânea ca organ oficial al Partidului Național Român ziarul „Foaia poporului”¹⁰⁰. Refuzul de a reveni la conducerea P.N.R. se va menține până în preajma evenimentelor legate de declanșarea Primului Război Mondial, Iancu Flondor mulțumindu-se în această perioadă cu postura de sfătuitor al oamenilor politici din Bucovina și sprijinitor al bisericii române de aici, lucrând împreună cu mitropolitul Vladimir de Repta¹⁰¹.

Dispunând de o situație materială bună, Iancu Flondor s-a implicat și din punct de vedere material în sprijinirea elementului românesc din Bucovina. A acordat ajutor material presei, școlii și bisericii românești bucovinene, dar a încurajat și sprijinit financiar și pe studenții români din Bucovina, care și-au continuat studiile în țară și străinătate.

Iancu Flondor a jucat un rol deosebit în formarea și afirmarea curentului național-politic românesc din Bucovina, fiind apreciat, atât de simpatizanți, cât și de opozanți, ca lider incontestabil al mișcării naționale, după stingerea din viață a lui George Popovici¹⁰².

Frate cu „eroul Bucovinei”, Iancu Flondor, și cu Tudor, compozitorul, Nicu Flondor s-a remarcat în plan politic activând ca membru în Dieta Bucovinei și

---

⁹⁹ Marian Olaru, *op. cit.*, p. 190.

¹⁰⁰ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 335.

¹⁰¹ Raul Crăciun, *op. cit.*, p. 798.

¹⁰² Disperat, dezamăgit, plin de datorii și neputând suporta „rușinea de a nu putea plăti o datorie pe care, ne informează Nicolae Iorga, nu o făcuse pentru dânsul, ci pentru viitorul poporului nostru din Bucovina” (în timpul campaniilor electorale), deprimat de gândul că nu va putea ocupa catedra pe care atât de mult o așteptase, George Popovici pleacă în taină din țară și, în noaptea de 11 spre 12 iulie 1905, într-un orașel din Ungaria, la Munkacs, își pune capăt zilelor. Cutremurat, Nicolae Iorga scria: „Dacă a fost vreodată o viață de om mai chinuită și jertfită pentru aleasă gingășie, pentru nemărginită bunătate, pentru mărinimia superioară a sufletului regal care o stăpânea și nu putea să stăpânească și împrejurările unor vremuri nenorocite, a fost viața prietenului nostru George Popovici”. Cf. Mihai Iacobescu, *George Popovici (1863–1905)*, în „Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, anul VI–VII, 1979–1980, p. 563.

în Camera Imperială din Viena. Efectuând studii secundare la Liceul German din Cernăuți și absolvind apoi Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți, Nicu Flondor este angajat ca funcționar în serviciul statului. Împreună cu fiii săi, Radu și Alexandru, Nicu Flondor primește titlul nobiliar de baron, fiind singurii din familia Flondor care au primit acest titlu. În plan politic, a activat în Partidul Poporal Național Român, apoi în Partidul Creștin-Social Român. După 1910 va adera la fracțiunea conservatoare a Partidului Național Român din Bucovina, iar în anul 1912 ajunge în conducerea acestui partid, împreună cu deputatul Eusebie Popovici. A fost deputat dietal din partea Colegiului II electoral al marii proprietăți românești (1908–1910) și în Curia I (între 1911 și 1914)¹⁰³. A fost membru în Comitetul Țării (organism parlamentar al Dietei Bucovinei) din anul 1911 și în Comisia de Finanțe a Dietei. Animat de simpatii politice liberale, a fost propulsat în rândurile acestui partid și a ajuns deputat în Parlamentul României Mari. După ocuparea Cernăuților de către cazacii generalului Pavlov (în septembrie 1914), Nicu Flondor este deportat ca ostatic în imperiul țarist¹⁰⁴.

Nicu Flondor a fost numit secretar de stat pentru Afacerile de Finanțe în Consiliul Secretarilor de Stat ai Bucovinei, cu rol de guvern provizoriu, condus de Iancu Flondor, la 12 noiembrie 1918¹⁰⁵. A fost prezent în delegația României la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920), ca expert pentru Bucovina, pe probleme economice și financiare, delegația română fiind condusă de prim-ministrul Ion I. C. Brătianu¹⁰⁶.

Nicu Flondor a fost primarul orașului Cernăuți în trei rânduri. În ultimul mandat de primar (1938–1940), a fost instalat de rezidentul regal al Ținutului Suceava (cu reședința în Cernăuți), profesorul Gh. Alexianu. Acest ultim mandat a durat până la 28 iunie 1940. În 25 martie 1944 s-a evacuat din Bucovina în localitatea Râșnov, județul Brașov. A decedat la 22 mai 1948 la Brașov¹⁰⁷.

Familia Flondor a avut o contribuție importantă în procesul de emancipare a românilor din Bucovina. Fie că au vizat domeniul cultural sau cel politic, Flondoreni au creat istorie în Bucovina. Alături de familia Hurmuzachi, membrii acestei ilustre familii au marcat existența părții de nord a Moldovei, contribuind, pe tărâm național și cultural, la modernizarea, unitatea, receptivitatea românilor bucovineni. Despre Flondoreni s-a scris mult în Bucovina, mai ales cu ocazii festive, insistându-se mereu pe rolul celui mai citat dintre ei, Iancu Flondor. Este însă și meritul tuturor Flondorenilor că românii au fost reprezentați în forurile

¹⁰³ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 483.

¹⁰⁴ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 82.

¹⁰⁵ Ion Calafeteanu, Viorica-Pompilia Moisuc, *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente*, Chișinău, Editura Hyperion, 1995, p. 281.

¹⁰⁶ C. Al. Racovitză, M. Pânzaru, *Flondorii*, în „Magazin istoric”, București, nr. 6, 2000, p. 10–14.

¹⁰⁷ Ioana-Andreea Pânzaru, Mihai-Pânzaru-Bucovina, *Originea familiei Flondor*, Rădăuți, Editura „Flondor”, 2007, p. 10.

legislative, ori că au apărat specificul românesc, că au dinamizat viața politică, că au năzuit spre unitate sau au apreciat talentul artistic. Este obligația noastră să le repunem în evidență valoarea muncii, sacrificiul, creația, mai cu seamă astăzi, într-o Bucovină ce își revendică originalitatea și unicitatea în spațiul național și european al umanității.

O DINASTIE POLITICĂ BUCOVINEANĂ: FAMILIA FLONDOR

ANA-GABRIELA DRAHTA

A bucovinean political dynasty: Flondor family

(Abstract)*

Diplomats, musicians, politicians, intellectuals, supporting the emancipation of Bucovina, the members of the Flondor family distinguished themselves through their constant prepossession in favor of promoting the Romanian language and culture in Bucovina. Whether they financially promoted the emancipation through culture or they effectively contributed to the diversification of the political activity in Bucovina, the Flondor family can be included among the personalities who knew the manner to identify themselves with the Romanian ideal. Active sights on the political stage, the members of the Flondor family used their honorable development as intellectuals in order to facilitate the evolution of a complex cultural and political life with particular interest for theatre, music, literature or political discourse.

Keywords: modernization, Romanian identity, political struggle, cultural emancipation

---

* Traducere: Ana-Grabirela Drahta.

TOPONIMIA VĂII HUMOR

LEON BUBURUZAN

Ca introducere, se cuvine să menționăm că valea pârâului Humor are o lungime de 26 km de la izvoare până la vărsarea sa în Moldova, lângă orașul Gura Humorului, fiind considerată o vale plină de pitoresc și cu o bogată istorie, care atrage anual tot mai mulți turiști din țară și străinătate. Pe cursul acestei văi sunt așezate cinci localități, și anume: orașul Gura Humorului, satul și centrul de comună Mănăstirea Humorului, satele Poiana Micului românească, Poiana Micului slovacă și Pleșa, populată de polonezi.

Printre obiectivele turistice cele mai importante de pe această vale se află Mănăstirea Humor, instituție ecleziastică cu o vechime de peste șase secole, fiind prima înzestrată cu pictură murală exterioară dintre cele cinci mănăstiri de acest fel din Bucovina și din lume, fapt ce a dus la înscrierea sa, în 1993, în patrimoniul UNESCO.

Numele de locuri de pe valea Humorului oglindesc o realitate bine determinată și nu întâmplătoare ori puțin cunoscută, așa cum se întâmplă în alte zone din Bucovina și, mai cu seamă, din Ardeal. Astfel, aceste nume exprimă configurația și însușirile terenurilor, aspectele istorice, numele proprietarilor, flora din zonă, naționalitățile care s-au perindat ori care locuiesc în continuare, precum și alte aspecte. După modul cum se prezintă aceste toponime, ne-am orientat spre o clasificare a lor în 10 subcapitole.

1. Originea și evoluția toponimului *Humor*

1. 1. Sorgintea și împrejurările apariției noului toponim

Având în vedere că *Humor* este toponimul cel mai important pentru lucrare, îi vom dedica o atenție suplimentară și aceasta din considerentul că cei care s-au ocupat de istoria acestor locuri, istorici, monografi, geografi, nu s-au preocupat ori n-au reușit să descifreze etimologia și contextul apariției acestui nume de loc cu rezonanță exactă la prima vedere.

Pentru mulți străini, dar și pentru majoritatea localnicilor, Humor (de la Mănăstirea Humor și de la Gura Humorului) înseamnă „haz-veselie”. Pentru cei cu o anumită cultură muzicală, această semnificație se accentuează, deoarece ei mai cunosc că sunt unele compoziții instrumentale cu caracter sprinten și glumeț, care se numesc *humorești* (singularul de la *humorescă*). În accepția multora, Gura

Humorului ar deriva de la substantiv comun însoțit de un atribut: gură veselă, plină de glume sau umor.

Pentru intelectuali, oameni analitici și cu o anumită cultură, care știu că localitățile cu toponimul Humor sunt mult mai vechi, când, în limba română, nu avea cum să pătrundă neologismul francez *humeur* sau *humour*, această denumire pare relativ exotică, în condițiile în care localitățile din jur au rezonanțe și semnificații neoaș românești: Bucșoiaia, Frasin, Vama, Capu-Codrului, Ilișești, Pălninoasa etc.

Având în vedere că în perioada ocupației habsburgice, *Humorului* i s-a mai spus *Humora* și *Humori*, unii etimologi i-au acordat tot felul de origini și semnificații. Alții i-au atribuit origini slave, hunice, tătare etc.

Acest nume de loc sau toponim apare, pentru prima dată, în izvoare scrise, la 13 aprilie 1415, într-un uric redactat în limba slavonă, la Suceava, în care domnitorul țării, Alexandru cel Bun, dăruiește mănăstirii de la *Homor* moșia de Peste Deal, care cuprindea satele actuale Pârtești, Cacica, Soloneț: „Cu mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru Voievod, Domn al Țării Moldovei, facem cunoscut [...] că am dat mănăstirii panului Ivan Vornic, Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, care este la *Homor*, un sat [...]”¹.

Toponimul *Homor* se traduce din limba maghiară – și nu din tătară, așa cum afirmă unii² –, „repedea”, referindu-se la pârâul cu acest nume, care, în perioada ploilor torențiale și a topirii zăpezilor, este destul de vijelios ca să poată fi botezat astfel. În ce împrejurări și când anume i s-a conferit această denumire în maghiară, de *Humor*, nu se știe cu exactitate, iar istoricii noștri, inclusiv T. Balan, fiu al acestor locuri, nu au zăbovit asupra lămuririi acestei probleme importante. Acest fapt a constituit pentru noi o provocare și ne-a determinat să consacram un studiu în acest sens, pe care urmează să-l publicăm cu altă ocazie.

Pe scurt, toponimul de *Humor* pare a fi apărut cu mai multe decenii înainte de mențiunea scrisă, din 1415, și anume în perioada funcționării Comitatului de Frontieră, subordonat regelui maghiar, care urmărea apărarea împotriva tătarilor, care constituiau atunci o mare amenințare pentru regatul ungar, în această zonă est-carpatică, Homor, pe lângă semnificația de „repede”, mai înseamnă, în limba maghiară, „grabă, șerpuire, iute, rapid, mișcare”. În Ungaria, dar mai ales în Ardeal, pentru ape curgătoare repezi, întâlnim frecvent toponimul *Homorod* care se regăsește, îndeosebi, în județele Harghita, Satu Mare, Alba, Hunedoara. Dar tot în maghiară, pentru ape repezi se mai utilizează toponimul *Sebeș* (Szebeș) care se regăsește, de asemenea, în câteva locuri din Ardeal. Specialiștii maghiari consultați în această problemă, cercetătorul științific în istorie medievală, dr. Demeny

---

¹ Pergament care se află la Academia Română, LXXXV/41. A fost citat de I. Bogdan în *Cnejii români*, în „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul 26 (1903), p. 26.

² Bunăoară I. Drăgușanu, în *Povestea așezărilor bucovinene*, vol. II, p. 163, afirmă că „*Humor* se traduce din tătară și nu maghiară”. Cercetările noastre în acest sens, bazate pe studiul dicționarelor tătare-române, tătare-ruse și al lucrărilor filologilor tătari din Dobrogea, contrazic influențele tătare.

Ludovic, de la Institutul de Istorie „N. Iorga” din București, și Cseke Gabor, filolog la Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca, arată că toponimele de *Homor* și *Homorad* ar fi fost atribuite de către etnia de origine preponderent turcică din cadrul poporului maghiar, din care făceau parte și secuii care au staționat cu trupele lor militare și conduse de comitele secuiilor, A. Lackfy, în zona Bucovinei, inclusiv Humor, în prima parte a secolului al XIV-lea. Ipotezele noastre, bazate pe logică și istorie, duc la concluzia că, în această perioadă, și alte localități din Bucovina au fost botezate cu toponime maghiare: *Baia*, *Corlata*, *Siret*, *Rarău*, *Higa* și *Humor* (*Humora*) în număr de trei – una în Zaharești și două în nordul Bucovinei.

Modul cum s-a impus noul toponim *Homor*, de sorginte maghiară, peste toponimul precedent românesc de *Săliștea lui Dobrin*, într-un timp de câteva decenii, pare surprinzător. Acest fenomen istorico-lingvistic este destul de complex și dificil de explicat, iar spațiul destinat pentru acest articol nu ne permite să-l detaliem. Conform cercetărilor noastre, efectuate pentru elucidarea acestui fenomen, această transformare lingvistică a fost posibilă numai datorită apariției unor mutații demografice profunde în zonă, cauzate de crunta dominație tătară de peste un secol (1240–1350). Această subjugare a declanșat mari „viduri demografice” și în zona Humorului, fapt care a permis trupelor maghiare staționate să-și impună noul toponim ungiuresc în locul mai vechiului toponim românesc.

Factorii cauzali și condiționali care au putut impune și menține noul toponim de *Homor* ar fi următorii: – abordarea și utilizarea lui de către autorități militare de temut; – obișnuirea populației locale, care a început să repopuleze localitatea, cu noul toponim, căruia i-a dat treptat o rezonanță românească. (Din *Homor*, l-a transformat în *Humor* ca și în cazul cuvintelor de origine slavă, unde avem exemple numeroase); – utilizarea lui în actele cancelariei domnești de la Suceava, care l-a „bătut în cuie” prin apariția sa în uricul domnesc (Alexandru cel Bun, 1415), impunându-l și de sus în jos. Altminteri, risca să fie marginalizat și eliminat de către mult mai vechiul toponim *Săliștea lui Dobrin*, care ar fi putut să renască odată cu revenirea unei părți din populație la matca natală.

1. 2. Evoluția și proliferarea toponimului *Humor*

Noul toponim *Homor*, românizat *Humor*, pe parcursul celor șase secole, începând de la menționarea sa în uricul voievodului Alexandru cel Bun, denumește satul care a înregistrat unele mutații toponimice, și anume: – din 1415 până în 1776/1779, cu unele intermitențe, s-a numit *Homor*; – din 1779 până în 1805 s-a numit *Humor* (*Humora*) – Valea Humorului (vocala „o”, fiind neobișnuită pentru graiul moldovenesc, se îndulcește și devine „u”); – între 1805 și 1845, în perioada instalării depline a stăpânirii habsburgice, devine *Mănăstirea Humor* sau, în germană, *Kloster-Humora*; – în perioada 1845–1892, revine din nou la vechiul

nume de *Humor* și, uneori, puțin nuanțat în *Humora* sau *Humori*; – din 1892 până în prezent redevine sub numele de *Mănăstirea Humor* sau *Mănăstirea Humorului*³.

În concluzie, localitatea a purtat numele de *Homor*, *Humor* un număr de 447–500 de ani, iar *Mănăstirea Humor* un număr de 153 de ani, adică de peste trei ori mai puțin.

După părerea noastră, satul (și comuna) ar trebui să poarte în continuare numele de *Humor*, iar locuitorii acestuia, humoreni, așa cum îl numim noi în actualul studiu. Înlocuirea denumirii de *Humor* în *Mănăstirea Humor* s-a făcut dintr-o eroare comisă de autoritățile austriece, neavând la bază nicio rațiune logică, istorică sau de alt ordin⁴.

Pe lângă evoluție, toponimul *De la Humor* avea să înregistreze și o anume proliferare. De la numele apei, botezată *Humor*, în românește *Repedea*, toponimul s-a extins, dând satului denumirea de *Humor* și apoi locului aflat la gura acestui pârâu, pe nume *Sălișteța Poiana de la gura Humorului*.

Datorită prestigiului și averilor din diferite ținuturi primite de către *mănăstirea de la Humor* sub formă de danii, toponimul se va extinde și în afara *Văii Humorului*. Așa va apărea localitatea *Humoreni*, județul Suceava, datorită donației către mănăstire a moșiei, constând din jumătatea satului Comănești, de către frații călugări Ghedeon și Ghelasie Comănescul, la 1741⁵. Această moșie, slab locuită, va fi colonizată cu populație adusă din Ucraina și va primi numele de *Liudi Humora*, *Liuzii Humorului* și, în cele din urmă, *Humoreni*.

Alt toponim derivat de la *Humor* se numește *Măgura Humorului*, din comuna Breaza, de lângă Câmpulung. Alexandru Lăpușneanu dăruiește *Mănăstirii Humor*, în 20 aprilie 1555, muntele Măgura, care va fi folosit mulți ani de către aceasta de unde și numele.

Tot de la rezonanța și vechimea toponimului *Humor* derivă și câteva nume de familie, *Humorean* și *Humoreanu*, răspândite în zona Fălticeni și în alte localități din județul Suceava și din țară.

2. Nume și locuri care arată formele și însușirile de relief

---

³ Documentația despre această evoluție toponimică am deținut-o din studierea condicelor pentru nașteri, cununați și morți ale satului, existente la Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale.

⁴ Pledoaria noastră pentru ca renumita localitate să se numească din nou *Humor* are la bază următoarele argumente: – aspectul pragmatic: *Humor* conține cinci litere, fiind ușor de pronunțat și de transcris, *Mănăstirea Humorului* conține de aproape patru ori mai multe litere – 19, devenind greoi de pronunțat și de scris, în toate situațiile grafice; – dificultăți de identificare pentru mulți necunoscători și pentru mijloacele mass-media. Unii, pentru a evita pleonasmul „mănăstirea de la *Mănăstirea Humorului*”, crezând că este o eroare, spun „mănăstirea de la Gura Humorului”, iar alții, de la ei înșiși, pronunță sau scriu, când este vorba despre lăcașul de cult, „mănăstirea de la *Humor*” cum de altfel, este și firesc și după cum apare menționată în primul act oficial, uricul de la 1415.

⁵ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 50.

Gura Humorului este un toponim care indică locul de vărsare a pârâului *Humor* în râul Moldova. În trecut a purtat numele de săliște Poiana și aparținea de moșia *Mănăstirii de la Humor*.

Prima atestare documentară apare la 26 noiembrie 1490, când Ștefan cel Mare trece această localitate în stăpânirea ctitoriei de la Voroneț, oferindu-i, în schimb, *Mănăstirii Humor*, satul Glodeni: „Am dat mănăstirii de la Voroneț acea săliște, anume Poiana de la gura *Humorului* să fie [...] de la noi uric, neclintit niciodată în veci”. Totuși, date despre aceste locuri încep să se regăsească de la începutul primului mileniu d. Hr.

Având în vedere că *Poiana de la gura Humorului* se afla între cele două mănăstiri vecine – Voroneț și *Humor* – care dominau viața socială și economică a zonei, localitățile avea să i se acorde un statut periferic. Astfel, recensământul întreprins de noile autorități austriece, la 1774, găsește aici doar 20 de familii (circa 100 de locuitori). Populația va înregistra, însă, în deceniile următoare, o creștere însemnată datorată colonizării cu etnii aduse din Imperiu, îndeobște de cult romano-catolic: germani, austrieci, polonezi, ucrainenii etc., dar și cu evrei, care vor domina viața social-economică și politică a localității ca și în alte locuri din Bucovina.

În această perioadă localitatea va primi numele de *Gura Humorului*, iar în 1820 va căpăta statut de târg, ipostază care va facilita mari și intense schimburi comerciale între localitățile agricole de șes și cele de munte. Localitatea va deveni și centru administrativ al zonei, subordonând 32 de localități comunale. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, *Gura Humorului* devine totodată și stațiune climaterică datorită condițiilor naturale benefice: peisagistic, climat blând, aer ozonat, ape curate, dar și localităților rurale din jur, marcate de pitoresc, cu populație primitoare și cu multe și frumoase datini și tradiții locale.

În 1904, localitatea capătă rang de oraș, deoarece, în deceniile precedente, se dezvoltă sub aspect edilitar și demografic, devenind un centru important pentru această zonă.

Prin anii 1960–1980, orașul *Gura Humorului* cunoaște o accentuată dezvoltare economică: industria lemnului, filatură, industrie locală, transporturi și important centru minier care subordonează întreaga zonă a Bucovinei.

Astăzi orașul are peste 17 000 de locuitori și posedă mai multe obiective de interes social-economic, cultural și turistic, recăpătând, totodată, și statutul de veritabilă stațiune climaterică. Printre obiectivele de interes turistic menționăm: Muzeul Etnografic, zona de agrement „Lunca Moldovei” (cu parc dendrologic, moteluri, restaurante-terase, bazine de înot, pârtie de schi cu telescaune, parc de distracție), două rezervații naturale (Piatra Pinului și Piatra Șoimului, unde se găsesc pești fosili din Oligocen), casă de cultură și bibliotecă, hoteluri și foarte multe pensiuni turistice atrăgătoare. Lângă oraș se găsesc celebrele mănăstiri Voroneț și *Humor*, precum și o serie de localități înconjurătoare de mare atracție turistică.

Larga, pârâu, de departe afluentul cel mai lung, mai abundent, dar și mai larg, devenind în prezent și o parte a satului cu o populație numeroasă.

Lunga, pârâu, afluent lung și îngust, de-a lungul căruia, alături de locuințele tradiționale, s-au ridicat în ultimii patru ani mai multe vile de agrement și turistice.

Dulcea, pârâu, afluent al *Humorului*, dar și zonă de locuințe. Numele se pare că se trage din climatul mai dulce, datorat orientării sud-vestice și protecției de curenții nord-estici, conferite de Obcina Mică și nicidecum de la o persoană pe nume *Dulcea*, cum afirmă Ilie Dan într-o lucrare de toponimie⁶. O altă influență a acestui nume poate fi și de la *Dulcea* de peste culme, din Cacica, care este pârâu cu apă dulce în contrast cu izvoarele sărate din jur.

Pleșa, Plesch, Plefs, în cadastrele germane, sat, trecătoare și pârâu, situate în partea nord-estică a satului și care în română-slavonă înseamnă „loc pleșuv”. Acest lucru se datorează conformației reliefului, sub formă de trecătoare în cadrul Obcinei Mici, care, datorită curenților puternici, mai cu seamă a Crivățului dinspre nord-est, a făcut ca acest loc să fie lipsit de vegetație forestieră. Acest lucru a permis, la 1838, să se înjghebe o așezare de coloniști polonezi. Locuințele lor sunt toate pe partea sudică a colinei, unde climatul este mai blând.

Peste-Vale, parte a satului situată în stânga *Văii Humorului* și care reprezintă circa o pătrime din sat. Această parte a localității s-a mai numit, în trecut, și „Ciungii Bodnarului”. Aici s-au așezat, în perioada formării comunei, familiile venite mai cu seamă de Peste Deal. Uneori, locuitorii din această parte a satului spun *Peste Vale* la cealaltă parte a așezării, care formează grosul comunei.

Arșiță, sunt cel puțin trei locuri pe *Valea Humorului* cu astfel de nume. *Arșița din Larga*, formată dintr-o culme mare împădurită. *Arșița*, menționată în unele părți din *Dulcea*, formată din imaș, fânețe și ogoare și *Arșița din Țarină*. Toate derivă de la un loc expus la soare, ars de soare și, îndeobște, neîmpădurit.

Arsură, loc din Țarina de Sus, derivat de la pădure arsă.

Bahne, Răgoaze, ambele locuri din partea superioară a Obcinei Mari, care arată natura mlăștinoasă a terenului și, respectiv, plantele care indică acest lucru.

Dealul Mare, toponim care se identifică cu Obcina Mare⁷, în documentele timpului (Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare). Astăzi acest loc se referă numai la Poiana situată în coama Obcinii Mari, la izvoarele pârâielor *Larga* și *Maghernița*, a cărei denumire se trage de la mărimea acestei culmi. A mai purtat denumirea și de *Poiana lui Crăciun*, după proprietarul care a avut-o în stăpânire și care, ca și alți proprietari, în trecut, ierna acolo cu vitele.

Piciorul Lung, Piciorul Pietrelor, Piciorul Scurt, Plaiul Mare, toate denumiri ale versanților dinspre sat ai Obcinei Mari, și anume ale acelor proeminențe dintre

---

⁶ Ilie Dan, *Toponimie și continuitate în Moldova de Nord*, Iași, Editura Junimea, 1980.

⁷ Deci în uricele din timpul lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, culmea Obcinii Mari se numea Dealul Mare. Se cuvine aprofundată această mutație toponimică și văzut când toponimul, neoaș românesc, a fost înlocuit cu împrumutul ucrainean de obcină. Valabilă și pentru celelalte obcini.

două pâraie care duc de la bază, din vale, până sus pe coamă. Pe asemenea plaiuri și picioare, care se află din Larga până în Lunga, se regăsesc cele mai bune căi de acces.

Pârâul Rău, pârâu, afluent de dreapta al *Humorului*, care, datorită pantei relativ abrupte pe care o străbate, precum și a rocilor care le dislocă din masivul Obcinei Mari, este greu accesibil. În preajma acestui pârâu, sus, pe culme, s-au aflat, până mai ieri, frumoasele poieni numite *Prelunca Răului*, astăzi împădurite în mod artificial de silvicultorii locali.

Strâmtură, teren și formațiune geologică situată pe cursul mijlociu al *Văii Humor*, unde lunca se strâmtează foarte mult, de unde și numele. Acest toponim este printre primele menționate în izvoarele scrise din zonă. Astfel, într-un document emis de cancelaria domnească de la Suceava, la 28 XII 1428, unde se precizează hotarele de atunci ale moșiei mănăstirii, stă scris: „[...] de la *Strâmtură*, pe *Humor* în sus, până la obârșie și pe amândouă părțile”⁸.

Vârvata, pârâu și culme (parte din Obcina Mică), aflate în partea stângă a zonei inferioare a pârâului *Humor* (între sat și localitatea *Gura Humorului*). Între aceste două localități, pârâul *Vârvata* a constituit cândva hotarul, până când primarul Ion Boca a înstrăinat, în favoarea sa personală, în mod tainic și hoțeste, imașul dintre acest pârâu și sat, vânzându-l pe o sumă însemnată vecinilor germani din Boureni.

Staniște, imaș, format din microplatou și deal proeminent, aflat în preajma pârâului *Larga* și între *Pâraie*, unde se odihnesc vitele de vara, în timpul căldurilor de la amiază. În trecut și loc de întâlnire și joacă al tinerilor din împrejurimi. De menționat frumusețea acestei formațiuni geologice formată din *Stăniște*, *Vârful Dealului* și *Bâtcuța*, pe care autoritățile locale ar trebui să le protejeze ca loc de pășunat și turism și nu înstrăinate la diferiți indivizi, așa cum s-a încercat prin anii 2003–2004.

Obcina Mare, culmea cea mai însemnată de pe partea dreaptă a *Văii Humorului* care înregistrează și cele mai mari înălțimi și mărginește de la un capăt la altul pârâul *Humor* pe lungimea sa de 26 de km, marcând, pe coama sa, hotarul cu satele dinspre vest (*Moldovița*, *Frumosul*, *Dragoșa*, *Vama*, *Frasin* și *Bucșoia*). Această culme este bine împădurită cu specii lemnoase valoroase (brad, molid, fag, carpen, paltin etc.) și adăpostește specii tot atât de valoroase de vânat. Denumirea de obcină are rădăcini slave și se referă la culmi înalte, îndeobște împădurite. În uricele de danie sau de confirmare a hotarelor *Mănăstirii Humor* se mai numește Dealul Mare. Cel mai relevant document, în acest sens, este cel al lui Ștefan cel Mare, din 26 octombrie 1491, când acesta confirmă *Mănăstirii Humor* hotarele sale cele vechi, uric în care sunt menționate și alte toponime de pe cele două obcini: *Dealul Holmului*, *Dealul Germanului*, *Bradul Muierii*, *Izvorul Tocilelor*, *Poiana Mărului* etc.

---

⁸ M. Costăchescu, *Documente*, vol. I, p. 235.

Obcina Mică sau *Obcina Cacica*, este culmea de înălțimi, mult mai reduse, care mărginește partea stângă a *Văii Humorului*. Localnicii îi mai zic Deal, de unde și denumirea locuitorilor din satele estice de după această culme, cei de Peste Deal. Pasul cel mai important pentru legătura cu satele de Peste Deal este Poiana Crucii, cu acces prin Pârâul Dulce din satul nostru și Pârâul Dulce din comuna Cacica. În trecut, acest pas a fost foarte folosit pentru relațiile social-economice cu satele învecinate și pentru procurarea sării de la ocna din Cacica.

Podirei (*Podireiul Lungii*, *Podireiul Macoveieștilor*, *Podireii Gălișeni*, *Podireiul de pe Larga* etc.), toponime care arată forma netedă, sub formă de platformă, a unor terenuri. În alte zone acestor forme de teren li se mai spune podină și ele sunt frecvente atât în Bucovina, cât și pe cuprinsul întregii țări.

Fundoi sau *Fundoiul Dobrinului*, format din mai multe poieni și pădure aflate la poalele de sub capătul înalt al Dobrinului-Țufleca, undeva într-o fundătură sudică, prin care se mai face accesul spre pârâul Vârvata.

Curmătură, trecătoare peste o ramificație a Obcinii Mari din Pârâul Larga, spre Bucșoaia, pe lângă Pietrele Doamnei și zona Cetățea sau Cetățuie. Această Curmătură, denumită în alte părți șa sau tarniță, dispune, în partea înaltă, de o frumoasă poiană ce poartă denumirea de *Poiana Curmăturii*.

3. Nume de locuri legate de unele plante din zonă

Plantele care au botezat anumite locuri sunt în exclusivitate lemnoase, adică arbori sau arbuști, care sunt reprezentativi în localitate.

Pârâul Cireș, afluent de dreapta al *Humorului* din/în Poiana Micului, care își are izvorul în zona Comarnic, și-a căpătat numele de la un cireș sălbatic (*Ceris avium*) care marca, probabil, în mod predominant acest loc.

La Ciungi, culme impunătoare a Obcinii Mari care scade abrupt deasupra Curmăturii (partea opusă a Pietrelor Doamnei) și care, cu circa 5–6 decenii în urmă, avea câțiva fagi uscați și lipsiți de crengi (ciungi).

Poiana Fagului, care în același timp este și vârful cel mai înalt (1 062 m) al Obcinii Mici și se află la hotarul dintre partea superioară a Poienii Micului și împrejurimile orașului Solca. Toponimul vine de la frumosul și frecventul arbore, care este falnic prin aceste locuri, formând păduri masive, care a dat și numele Bucovinei – fagul (*Fagus silvatica*).

Poiana Frasinului, aflată în apropierea Pârâului lui Boca, vine de la un frasin falnic care a străjuit mult timp acest loc numit Frasin (*Frasinus excelsior*), cândva doar o poiană înconjurată de pădure.

Hașca, loc de fânațe care a aparținut cândva neamurilor Onoi, apoi, mai târziu, Beleca, situată pe partea stângă a *Humorului*, în partea de jos a Poienii Micului, locuită de slovaci. Numele vine de la un fost copac uscat și scorburos (din ucraineanul „chasca”).

Poiana Mărului, nume întâlnit frecvent în toponimia românească și în Bucovina. Pe teritoriul *Văii Humorului* se cunosc două locuri mai importante botezate astfel. Poiana Mărului sau Poiana Merilor de la izvoarele pârâului Humor, aflată la hotarele dintre Sucevița și Dragoș, cel mai invocat de izvoarele istorice, care reprezenta în trecut și punctul de hotar nordic al moșiei mănăstirii. Acesta este pomenit pentru prima dată în actul de întărire a moșiei mănăstirii de către domnitorul Ștefan cel Mare, la 1491⁹. În alte documente, de la 1699, apare cu pluralul de Poiana Merilor.

A doua *Poiană a Mărului* se află în Țarnă și a constituit proprietatea Jucănenilor, iar mai târziu a lui Gavril (Baluț) Buburuzan. Denumirea este căpătată de la mărul pădureț (*Malus sylvestris*), care se afla în poienile respective și care răsfața trecătorii cu florile sale frumoase sau fructele ademenitoare, toamna.

Pârâul Paltin, dar și un alt toponim, *La Paltinul Creț*, care definește un loc mai restrâns din pădurile Magherniței. Ambele toponime sunt legate de frumosul arbore – paltin (*Acer montana*) –, din lemnul căruia păstorii își făceau frumoasele bâte (bote, bețe) pe care le împistreau, iar gospodarii din zonă făceau juguri pentru carele cu boi ori alte diferite lucruri și chiar mobilier.

Vârful Scoruşet sau, greșit, *Scoruşeț*, vârful cel mai înalt al Obcinii Mari (1 223 m), dar și pârâul cu același nume care este și primul afluent de dreapta al pârâului *Humor*, trecut în harta din 1926 a Ocolului silvic *Gura Humorului*. Numele vine de la o pădure formată din frumoșii arbori cu fructe roșii, în buchete, numiți scoruși (*Sorbus aucuparia*), de unde și scoruşet și nu scoruşeț cum mai este trecut pe unele hărți.

În trecut și în alte locuri din zona satului purtau nume de plante, unele începând din secolul al XV-lea, și anume: *Trei Brazi*, *La Brăduleț*, *Brazii Muierii*, *Dealul Ulmului*, *La Lozi*, *Bâtca Plopilor*, dar numele acestora s-a schimbat odată cu dispariția copacilor.

4. Locuri cu nume de animale

Surprinzător că într-o zonă cu multe animale sălbatice, cum este *Valea Humorului* să fie atât de rare toponimele care să le poarte numele.

Boureni, *Bouri* sau *Bori* (în pronunție germană), pârâu și fost sat german în secolul al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea, când locuitorii lui au plecat în Germania. Astăzi, aceasta este cartier al orașului *Gura Humorului*, situat la hotarul de jos, pe dreapta, al satului nostru.

Toponimul pare mai vechi dacă luăm în considerare documentele venețiene citate de I. Drăgușanu¹⁰, care susțin că armatele maghiare (din perioada amintită

---

⁹ I. Bogdan, *Documente*, vol. I, p. 489.

¹⁰ I. Drăgușanu, *Povestea așezărilor bucovinene*, vol. I, p. 54.

mai sus) ar fi zdrobit pe tătarii care ocupau zona la Boureni, lângă *Humor*, capturându-l pe hanul Kutlu Buga, căpetenia tătarilor și executându-l prin spânzurare.

Acest loc a făcut parte, până în 1785, din moșia *Mănăstirii Humor*. Numele se poate trage fie de la taurul sălbatic pe nume bour (*Bos primigenius*), care trăia odată și pe aceste meleaguri, fie de la boii suri ai *Mănăstirii Humor* care aveau drept loc predilect pentru pășunat această parte a moșiei.

Curcanu, deal, coastă a Obcinei Mici, situat pe partea stângă a *Humorului*, în zona sa mediană, care poartă această denumire, fără să se știe originea ei.

Pârâul Oița, afluent de dreapta a *Humorului*, izvorăște din culmea păduroasă a Obcinei Mari. Legenda spune că, în aceste locuri, din turma unui copilandru, un lup i-ar fi furat cea mai frumoasă și mai dragă oiță. După acest eveniment, de câte ori a încercat băiatul să-și regăsească mioara, i se părea că o vede și îi aude behăitul ei melodos și disperat, căutând să scape din gura lacomului lup, oița pe care lupul o ducea vie la puii lui lacomi.

Runcul Cailor, aflat sub vârful Chirimecii de pe culmea Obcinei Mici, loc unde într-o anumită perioadă de timp se obișnuia să fie pășunați, în principal, caii sătenilor.

5. Locuri cu nume de oameni

Majoritatea toponimelor omenești sau antroponimelor derivă, în principal, de la foștii proprietari ai locurilor respective, cei care au locuit un timp acolo ori au avut o anumită responsabilitate față de un anumit loc. O parte din aceste denumiri sunt vechi, datând de la apariția satului sau, relativ mai recente (secolul XVIII–XIX).

Pârâul lui Alexă, derivă de la un bătrân pe nume Alexa Moroșan, care a locuit un timp în preajma acestui pârâu.

Pârâul lui Andrieș, vine de la numele lui Andrei Moroșan, un frate de-al lui Alexa, care a locuit în apropierea acestui pârâu, ceva mai la vale de Pârâul lui Alexa. Atât Alexa, cât și Andrieș, fiind moroșeni, la origine, adică provenind din zonele muntoase și izolate ale Maramureșului, au preferat ca și alți moroșeni din sat și din Bucovina locurile mărginașe și izolate.

Pârâul lui Buburuzan sau *Pârâul lui Miron*, derivă de la primul venit și proprietar al Buburuzănenilor, care, emigrat din Transilvania, pe la 1780, cumpără zona pârâului și o mare parte din Dealul Dobrin, unde își întemeiază o frumoasă gospodărie și va da naștere unui neam puternic și prosper. Toponimul respectiv se află în stânga pârâului *Humor*, în dreptul familiei Tudoraș și a Complexului turistic „Buburuzan”. Astăzi acest toponim este aproape dispărut, odată cu dispariția gospodăriilor acestui neam din acest loc și mutarea lor în vatra satului sau cu emigrarea lor în localități urbane. În prezent, unii mai numesc acest pârâu, Pârâul Roșu, după argila roșcată care este adusă în timpul revărsărilor.

Dealul Constandia, loc arabil și de fânațe, situat pe partea stângă a *Humorului*, între pârâul Pleașa și Țiganca. Numele poate deriva de la un prim și mare proprietar din sat, pe nume Costan, ori de la soția acestuia, rămasă văduvă, metamorfoză frecventă în onomastica din nordul Moldovei.

Pietrele Doamnei, situate pe una dintre culmile derivate din Obcina Mare, pe pârâul Larga și, deși nu au înălțime prea mare, sunt maiestuoase și impunătoare datorită povârnișului care pleacă de sub ele. Formate dintr-o rocă calcaroasă de culoare gri și acoperite cu mușchi și licheni de culoare alb-verzui, au căpătat, în timp, numeroase undulații și scobituri care le conferă un anumit farmec și interes turistic. Aceste pietre impresionează cel mai mult, poate, prin misterul care-l degajă atunci când te apropii de ele și care provoacă o puternică stare emoțională. Aura misterioasă a Pietrelor Doamnei se datorează locului izolat în care se află (culme împădurită și neumblată), dând impresia că tăinuiesc ceva măreț anume, de unde și apariția legendei că ar adăposti prețioase comori ori că au fost cândva loc de refugiu al unor principese. Această legendă despre Pietrele Doamnei a fost culeasă de etnograful și folcloristul bucovinean Simion-Florea Marian și publicată în lucrările sale. Legenda, însă, nu mai circulă de mult în memoria populară de prin partea locului, dar interesul pentru aceste monumente naturale rămâne încă viu.

Dobrin, în prezent mult mai redus ca suprafață și format din Vârful Dobrinului, Coasta Dobrinului, Capu Dobrinului etc., aflate pe partea stângă a Văii Humorului, între pârâul Dulcea și Varvata. În trecut, Dobrinul la întregul sat care, ulterior, a fost înlocuit treptat de *Humor*. În documentele scrise, Dobrinul este pomenit pentru întâia oară în uricul de întărire a moșiei de la 1428, sub denumirea de „Săliștea lui Dobrin” și era zestrea fraților Lazăr, Coste și Stanciu, fiii vornicului Oană, întemeitorul *Mănăstirii Humor*, moșie care a fost donată acestei lavre prima dată la înființare, prin anii 1400–1410, de către acest vornic de la Suceava, de obârșie din Zaharești, dar uricul de danie este pierdut.

Pădurea, Podireiul și Pârâul Macoveieștilor, situate în zona pârâul Gălășeni-Lunga, ele arată că au fost proprietatea neamului Macovei, atestând prin aceasta că se numără printre cele mai vechi și numeroase neamuri din sat. Prima datare a toponimului apare în harta cadastrală din 1785, întocmită de stăpânirea austriacă după secularizarea averilor mănăstirești. Astăzi pârâul poartă numele de Gălășeni.

Poiana Micului (Buchenheim), în germană, *Poiana* sau *Poliana Mikului* în poloneză), situată în zona superioară a Văii Humorului este în prezent sat aparținând comunei *Mănăstirea Humorului*. Acest loc a fost colonizat în anul 1883 cu germani, în partea superioară a văii, și cu slovaci, mai jos, în imediata apropiere. Aceștia au defrișat pădurea de pe ambii versanți ai *Humorului*, creându-și terenuri pentru fânețe, arătură și pășunatul vitelor și, bineînțeles, pentru amplasarea gospodăriilor, care au dus la constituirea unei așezări sătești civilizate și prospere. După ipotezele noastre, bazate pe judecăți logico-istorice și cunoștințe toponimice, această localitate pare să fi fost bine populată în secolele de năvălire a popoarelor migratoare și, mai târziu, în timpul dominației tătare, constituind un loc ideal de

refugiu și staționare a populațiilor din *Humor* și de Peste Deal, dinspre Solca, Arbore. Doar toponimul de *Stoineasca* (*Stoineasca Mare*, *Stoineasca Mică*) și, în parte *Bobeica* și *Comarnic*, prin tălmăcirea din slavă, mai amintesc de acest lucru. După trecerea furtunilor, însă, locuitorii Poienii s-au răspândit în locuri mai prielnice, aici devenind, mai târziu, drept principal stăpân un anume oier, pe nume Micu, de unde și denumirea de *Poiana Micului*. Dar și acest proprietar a trebuit să cedeze locul coloniștilor germani și slovaci amplasați aici, împotriva voinței humorenilor, de către autoritățile austriece. În izvoarele scrise, sub acest nume o regăsim destul de târziu, în 1785, în timp ce alte locuri din întinsul Poienii Micului sunt amintite aproape cu patru secole mai devreme. Ea a făcut parte, cum se poate deduce, din averea *Mănăstirii Humor* și apoi a Fondului Bisericesc.

Pietrele sau *Brazii Muierii* ori *Muierilor*, care este menționat ca loc de hotar al moșiei mănăstirii și apare pentru prima dată în uricul de întărire a moșiei, de la 1491, când Ștefan cel Mare rupe o parte din moșia *Mănăstirii Humor*, și anume Săliștea de la gura *Humorului*, și o oferă Mănăstirii Voroneț în schimbul satelor Glodeni și Dumbrăveni din ținutul Dorohoiului. Toponimul se află în vecinătatea hotarului Obcinii Mici cu Solca. Și aceste Pietre ale Muierii au dat naștere unei frumoase legende culese (ori zămislite) de marele folclorist Simion-Florea Marian¹¹.

Runcul lui Ochean, se situează în vecinătatea vestică a localității *Gura Humorului*, deasupra drumului spre Frasin, și se întinde până la piciorul pietros din dreptul podului peste Moldova. A făcut parte mult timp din proprietatea satului nostru. Astăzi, după tot felul de dispute teritoriale, se află în posesia primăriei noastre, dar este mai puțin folosit de către humoreni și lăsat pradă invaziei diversilor arbuști și spini.

Denumirea locului derivă de la numele unui gospodar, pe nume Ochean, care l-a folosit pentru un timp pentru vitele sale.

Rafaila sau *Dealul Rafailă*, loc situat între pâraiele Țiganca și Dulcea, în aval de Arșița, folosit ca teren de fânațe și mai puțin arătură și recunoscut pentru panta sa foarte abruptă dinspre *Valea Humorului*, care, totuși, este acoperită de o iarbă bună de coasă. Toponimul se pare că derivă de la unii dintre proprietarii cu nume rusesc – Rafailă –, care se pare că făcea parte din familia muscalilor. Dar tot atât de bine poate deriva de la unul dintre stareții mănăstirii, pe nume Rafail, care a activat în 1651.

Pârâul lui Toader, numele se trage de la unul dintre proprietarii acestui loc, pe nume Todan, formă ardelenescă pentru Theodor, din care făcea parte neamul Boca, ramura de pe Maghernița.

Poiana Scutarului, situată pe partea stângă a *Humorului*, înainte de Poiana Mărului. Suprafață mare de fânaț, astăzi, unde principalii posesori au fost Gheorghe Buburuzan, apoi descendenții săi, Băluț și Cecea .

---

¹¹ Se poate vedea, în acest sens, *Legende istorice din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 1981, lucrare apărută întâia oară la Sibiu, în 1878.

Pe *Valea Humorului* mai există și alte locuri cu nume de oameni, dar mai restrânse, iar folosirea lor este tot mai rară. Este vorba de *Poiana la Bumbici*, de pe Larga, *Poiana lui Bandas*, situată sus, deasupra mănăstirii, între imașul și pădurea din apropierea livezii lui Hison, pe pârâul La Florea, deasupra Podireiului, la care se mai poate adăuga *Șlagul la Gavril*, *Fânașul lui Vasile*, *Pietrele lui Tofan* și altele care sunt legate de numele unor oameni care au locuit ori s-au folosit un anume timp de asemenea locuri.

Documentele scrise și bătrânii satului mai atestă și alte toponime cu nume de oameni, care astăzi au dispărut, și anume: *Poiana lui Isac*, *Poiana Popii*, *Pârâul Ignat*, *Fânașul Bălăceștilor* etc.

6. Toponime legate de unele orânduiele ale mănăstirii

Stăpânirea acestor locuri timp de peste trei secole și jumătate de către *Mănăstirea Humor* nu putea să nu-și fi lăsat amprenta și asupra denumirilor de locuri.

Călugărița, segment mijlociu al Obcinii Mici, situat între Dulcea și Pleșa (cu înălțimea de 803 m). Acest loc se pare că a fost botezat de populația de Peste Deal (din satele Cacica și Maidan, cu care se învecinează, în partea de est, această culme). I s-a spus *Călugărița* datorită existenței, în trecut, a locuinței unei călugărițe. Pare ciudată această situație ca pe braniștea unei mănăstiri de călugări să domicilieze, în același timp, și măicuțe, dar memoria colectivă a locului nu pare să mintă. Asemenea ciudățeni se întâlneau numai în trecut, ele căutând să se țină în mare taină. Nu este încă exclus să fie și o legendă.

Chilia, *Poiana Chilieii*, *Cantonul Silvic Chilia*, locuri situate în partea de nord-vest a satului, dar și vecine cu Lăptăria, unde, afirmau bătrânii, ar fi existat niște chilii care adăposteau călugării care îngrijeau vitele mănăstirii, dar și pe unii pustnici care preferau un loc mai retras, mai departe de agitația existentă între zidurile mănăstirii. Un alt toponim *Chilia* se mai află Peste Deal, în satul *Humoreni*, fostă moșie a *Mănăstirii Humor*.

Lăptărie, țarină situată în dreapta luncii văii Humor și Lunga. Se știe că aici au funcționat, un anumit timp, anexele care adăposteau vacile cu lapte și lăptăria necesare celor care activau în cadrul mănăstirii. Acestea s-a desființat odată cu mănăstirea, în primăvara anului 1785, dar toponimul a rămas viu chiar dacă destinația terenurilor s-a schimbat, devenind proprietatea unor săteni.

Maghernița, pârâul care trece prin preajma *Mănăstirii Humor*, de unde îi vine și numele. Asemenea situație se regăsește și în cazul altor pâraie care trec pe lângă mănăstiri în Moldova. Pe acest pârâu, în apropierea instituției monahale, erau amplasați majoritatea robilor țigani, folosiți la tot felul de corvezi. Astăzi în partea sa de amonte s-au construit mai multe vile și pensiuni pitorești.

Pârâul Țiganca, afluent de stânga al *Humorului*, între Pleșa și Dulcea, semnalat pentru prima dată în documentele scrise, în harta cadastrală din 1785. Sunt mai multe versiuni legate de originea acestui toponim, inclusiv și o duioasă

legendă (cu locuința formată dintr-un bordei aparținând unei familii de țigani peste care s-ar fi prăvălit, în timpul unei furtuni, un copac care a ucis pe toți ceilalți membri ai familiei, rămânând singură și nemângâiată pe acest pârâu, țiganca mamă...). Cert este că acest toponim vine să ateste prezența țiganilor robi la muncile agricole ale mănăstirii, nu numai în cadrul satului, ci și Peste Deal (Pârtești, Comănești, Cacica), unde *Humorul* avea moșii.

Pârăul Văcărenilor, afluent de stânga al *Humorului*, aflat în zona Dobrinului, populat preponderent de cei din neamul Văcari, care amintește de îngrijitorii de vaci ai fostei mănăstiri.

Tot legat de activitățile conexe ale instituției monahale de la *Humor*, sunt cunoscute și alte denumiri până deunăzi: *Lunca Boilor* (situată în partea dreaptă a Moldovei, zona Arini-Piatra Pinului), *Corlata*, de pe dealul deasupra școlii din sat și altele, în prezent înlocuite cu alte denumiri.

7. Toponime care arată prezența etniilor conlocuitoare

Taiș (*Teisch*), traducere în limba germană a numelui Dealului Toaca sau La Toacă. Unii consăteni au folosit acest toponim numai pentru partea dealului utilizată de populația germană care se întindea din Boureni până în preajma Lărgii. Parcelarea riguroasă a acestui teren și exploatarea sa agricolă, în stil intensiv și modern, constituia un model nou de agricultură pentru acea perioadă, fapt care a influențat în mod pozitiv pe agricultorii români din sat. De aceea toponimul a rămas viu în memoria mănăstirenilor până astăzi. Acest toponim are o vechime relativ mică, datând de pe la 1842, dată când germanii au fost colonizați în Boureni și li s-a dat în folosință o parte a acestui loc din sat. În prezent, toponimul *Taiș* tinde să se diminueze ca proveniență, revenindu-se la vechea denumire de *Toacă*.

Bodea (*Bode*) este un alt toponim împrumutat de la germani. Acesta echivalează cu românescul „râpă”. În sat au rămas trei locuri cu această denumire: *Bodea de la Ciornei*, *Bodea de la Podul Mare* și *Bodea Morii*. Astăzi asemenea topic începe să se degradeze, el fiind înlocuit tot mai mult de generațiile noi cu românescul „râpă”.

Pădurea și *Pârăul „La Nemți”*, situate pe Larga, între vecinătatea Pietrelor Doamnei și *Taiș*. Această pădure, de câteva zeci de hectare, a fost în proprietatea nemților din Boureni, începând din 1842 până în 1940, când aceștia au plecat în Germania. Ca și *Taișul*, și această pădure era îngrijită și administrată în stil german și, totodată, strașnic păzită. Astăzi aceasta a revenit orașului *Gura Humorului* și naște dispute teritoriale cu localitatea *Mănăstirea Humorului*, care a avut-o în stăpânire de la începuturi.

Dealul Germanului, loc de hotar al moșiei *Mănăstirii Humor*. Menționat în documentele legate de *Humor*, începând de la 1491 și continuând cu cele de la anii 1699 și 1783, după care dispare ca toponim. De reținut că în fiecare din satele

Botușana, Pârteștii de Sus și Pârteștii de Jos se află câte un deal al germanului, fenomen ce merită a fi aprofundat.

Dealul Holmului, loc de hotar al mănăstirii, menționat imediat după Dealul Germanului doar o singură dată, în 1491. Holm în limba germană înseamnă *deal* sau *ridicătură*, dar și în limba slavonă înseamnă același lucru (atestând cu acest prilej înrudirea îndepărtată dintre popoarele germane și slave). Având în vedere că ambele aceste toponime erau menționate după Bradul sau Pietrele Muierii, s-ar putea să fi făcut parte din zona superioară a Obcinei Mici (adică în vecinătatea Solcii). E posibil ca ele să pomenească de niște proprietăți ale unor germani care erau în slujba dregătorilor din ținutul Sucevei. Aceștia se puteau trage din sașii de la Baia sau din sașii bistrițeni, care făceau numeroase schimburi comerciale, și nu numai cu sucevenii, începând încă din secolele XIII–XIV.

Acești sași, meșteri iscusiți în construcții de zidărie, ar fi participat și la construcția Mănăstirii Sucevița unde puteau să fie împroprietăriți. Așa s-ar putea explica prezența vârfului Holm (889 m) în apropierea acestei mănăstiri și vecin cu teritoriul fostei mănăstiri *Humor*. Tot atât de adevărat, toponimul în discuție să fi rămas de la slavii care au trăit mult timp pe aceste locuri și au lăsat sute de toponime.

O altă categorie de toponime germane sunt cele cu caracter oficial, care căutau să traducă din românește în germană numele unor locuri: *Kloster Humora*, în loc de *Mănăstirea Humor*; *Buchenheim*, în loc de Poiana Micului. Iar dacă, pentru unele localități nu găseau sinonimul în germană, le dădeau o rezonanță germană prin pronunție și scris. Pentru Pleșa se folosea *Plesch* sau *Plefs*, pentru Boureni – *Bori* etc. Această practică era extinsă pentru întreaga Bucovină ocupată de habsburgi (ca și pentru alte ținuturi cu același regim din Galiția, Slovacia, Croația, Slovenia etc.) și urmărea germanizarea sub toate aspectele a teritoriilor ocupate. Asemenea tip de toponime a fost ignorat de localnici, parțial, cu timpul, dar utilizat de populația de etnie germană și de actele oficiale.

Švabschi Colibî, toponim din culmea Obcinei Mici, dintre Solca și Poiana Micului, dat de slovaci. În limba română înseamnă „Colibele Șfabilor” sau germanilor, pomenind de locul unde s-au așezat provizoriu acești coloniști în așteptarea slovacilor care fuseseră repartizați în aceeași zonă a Poienii Micului, înainte de a-și împărți valea superioară a *Humorului* în cele două viitoare sate, german și slovac.

Poiana Biezova, din cadrul satului Pleșa și botezată în poloneză de populația locală după colonizare.

Ostragura, formă de relief proeminentă, situată în vecinătatea nord-estică a Pleșii, care în poloneză înseamnă „deal” sau „culme ascuțită”. De altfel și în slavonă (care stă la baza limbii poloneze) traducerea este asemănătoare, de unde și existența unor toponime similare, răspândite în Bucovina, care dăinuie de secole: Ostra, localitate minieră din zona *Humor*, Ostra, Ostrița, Sadagura și Cernagura din nordul Bucovinei.

8. Toponime care arată intervenția omului

Runc (*Runcul din zona Lărgii, Runcul Cailor, Runcul lui Ochean, Runcul lui Vasile*), înseamnă suprafață despădurită, provine din latinescul *runcus* și mai are sinonimele de curătură sau loc lăzuit. Dacă am lua toate suprafețele despădurite de pe *Valea Humorului*, ar însemna ca 2/3 dintre toponime să poarte numele de runc, deoarece majoritatea terenurilor de fânaș și arabile de aici au fost înainte cuprinse de păduri, dar aceste locuri, au primit, în timp, diverse denumiri.

Jgheab, poiană mare și frumoasă, străjuită de rășinoase, aflată într-o interesantă șa sau curmătură dintre pâraiele Larga și Maghernița, precum și între Arșița și Runcul Lărgii. Numele vine de la existența unor jgheaburi instalate de oameni pentru adăparea vitelor în timpul verii, mai cu seamă a oilor, deoarece locul a atras de mai mult timp amplasarea stânilor.

Halăie, loc situat în coasta sudică a Dobrinului, în care se afla un puternic izvor, lângă care au fost dispuse halăie din lemn, numite și jgheaburi, pentru adăparea animalelor.

Plaiul Slatinii, loc situat în fundul pârâului Dulcea, prin care, în trecut, slujitorii *Mănăstirii Humor* și apoi sătenii aduceau, cu carele sau pe tarnițele cailor, de la ocna Cacija prețioasa sare pentru uz gospodăresc și pentru animale sub formă de drob, sare cristalizată sau salină, în care scop, fiecare gospodar avea confecționat un butoi special – „butoiul cu sare” (cu cercuri din lemn). Astăzi acest toponim a rămas doar istorie, sarea vine, de circa o jumătate de secol, pe alte căi.

9. Alte toponime

Bobeica, vârf înalt de 1 207 m, situat pe culmea Obcinii Mari, în sud-vestul Poienii Micului, de unde izvorăște și un pârâu cu același nume. Bobeica este un nume destul de răspândit în toponimia românească, inclusiv în Bucovina – Moldovița, Câmpulung, Fundul Moldovei etc.

Bursuni, plai însemnat din versantul estic al Obcinii Mari, care coboară la izvoarele Lărgii.

Chirimecea, al doilea vârf ca înălțime (920 m) de pe culmea Obcinii Mici, situat deasupra satului Pleșa, îi mai zic Kiriemetschi. Datorită poziției geografice, a constituit unul dintre vârfurile strategice ale acestei culmi, în care s-au dat lupte crâncene în cel de-al Doilea Război Mondial, fiind ocupat și recucerit în mai multe rânduri de trupele germane și sovietice, fapt ce a făcut ca presa din Moldova din acea perioadă s-o numească „al II-lea Stalingrad”.

Comarnic, alt vârf (983 m) din cadrul Obcinii Mari, situat mai la nord de Bobeica, în partea superioară a Poienii Micului. Și aici s-au dat lupte înverșunate în vara anului 1944, lupte soldate cu numeroase victime omenești din partea armatelor

beligerante. De aceea, pe acest vârf s-a înălțat după acest război o mare cruce în memoria ostașilor căzuți la datorie.

Stoinea Mare și *Stoinea Mică*, din cercetările efectuate de noi, par cel mai vechi dintre toponimele *Humorului*. În slava veche și în unele dintre limbile slave (rusă, ucraineană) se traduce ca „loc de staționare”, de „tabără de oprire”, semnificând locul de refugiu al unor populații în perioadele de invazie și alte momente grele ale istoriei. Săpăturile arheologice ar putea confirma ipotezele noastre.

Trisciori (*Trisciori*, *Treistori* etc.), curmătură sau poiană și vârf (1 038 m), situate la îngemănarea celor două Obcine, Mare și Mică. Prin curmătura și Poiana Trisciorului se află calea de acces (în prezent marcată) între localitățile Poiana Micului și Sucevița.

10. Toponime perechi, cu corespondență în localitățile de Peste Deal

Ne referim la cinci toponime importante care se situează pe raza comunei *Mănăstirea Humorului* și, în același timp, și Peste Deal, adică peste Obcina Mică. Acestea sunt: *Pleșa*, care are două-trei corespondențe în satele Soloneț și Cacica (pâraie, deal și loc de fânațe); *Dulcea*, cu corespondențe în pârâu, pădure și loc arabil în comuna Cacica; *Țiganca*, cu corespondențe în Soloneț și Cacica; *Călugărița*, cu pădure, deal, pârâu în satul Cacica; *Vârvăta*, cu deal, pădure și pârâu care poartă același nume în comuna Pârtești de Sus.

Cum s-ar putea explica acest fenomen rar întâlnit în Bucovina? Ipoteza noastră, bazată în principiu pe logică, istorie și antroponimie, explică prezența toponimelor *Pleșa*, *Dulcea* și *Vârvata* ca fiind „importate” din localitățile de Peste Deal odată cu populația provenită din așezările de acolo, fapt ce este atestat de multe și vechi neamuri din sat, provenite de Peste Deal, cum ar fi: Macovei, Micuțari, Hojbotă, Rusu, Bulexa. Acestora le-a fost mai ușor și totodată mai drag să boteze locurile noi, învecinate cu cele din localitățile lor de proveniență. Fenomene similare le întâlnim la „băjenarii ardeleni”, care botează locuri din Bucovina cu nume similare din Ardeal (Tinoasa, Corhanele, Vadul Bâdigănilor, Reditu), dar și la ardelenii sudici, care au botezat mai multe localități din Muntenia subcarpatică cu toponime din zona lor de proveniență (Rune). La fel au botezat conquistatorii spanioli în Lumea Nouă o serie de localități cu denumiri din țara lor de origine, Spania, iar rușii cu denumiri rusești, locurile cucerite din imensitatea Siberiei și Extremului Orient.

De asemenea, cele trei toponime se explică mai mult logic, Peste Deal decât la noi. *Pleșa*, sub aspectul lipsei de vegetație, este mai accentuată în nord-est, de unde bate Crivățul, decât în *Humor*. *Dulcea*, ca apă, devine mult mai evidentă cu contrastul sărăturilor din jurul Cacicăi. *Vârvata*, ca feminizare a vârfului (deal, culme ascuțită), are mai multe antecedente feminine în zona Pârtești-Ilișești, din vecinătate cu noi, și anume: Ilișoaia, Nemoaia, Ursoaia, Igoaia, Strigoaia. Acestea,

deși au la bază nume masculine (Iliș, ulm, urs, strigoi), în mod ciudat, au fost feminizate.

În schimb, *Țiganca* și *Călugărița* par de sorginte humoreană, având în vedere robii țigani ai mănăstirii care lucrau atât în sat, cât și pe moșiile de Peste Deal (Pârtești, *Humoreni*). *Călugărița* continuă, de asemenea, denumirile călugărești de la *Humor*. După unii, ar fi existat în acest deal, împădurit acum, un schit sau numai o mică sihăstrie a unei călugărițe.

Concluzii

În final, am putea concluziona că toponimele de pe *Valea Humorului* sunt reprezentative pentru întreg spațiul bucovinean. În structura lor se regăsesc, pe lângă toponime românești, și toponime de sorginte slavă, germană, polonă, slovacă și maghiară. De remarcat, însă, că toponimele românești neoașe reprezintă peste 60% din total, fapt mai puțin întâlnit în zonele Sucevei și Rădăuților și, cu atât mai puțin, în mediul Bucovinei. De asemenea și ponderea toponimelor de origine slavă, româno-slavă, este relativ redusă (doar opt) comparativ cu alte zone.

Din cele nouă toponime aduse de etniile conlocuitoare de pe această vale, considerăm că cele de origine germană, în număr de cinci, sunt reduse ca număr, iar utilizarea lor este în continuă scădere.

Sub aspect general, denumirile de locuri de pe spațiul la care ne-am referit relevă fidel realitățile naturale ale acestor plaiuri – formele și însușirile reliefului, flora și fauna, unii oameni care au avut terenuri ori s-au perindat prin aceste locuri, precum și orânduielele mănăstirii de la *Humor* care a stăpânit aproape în totalitate acest perimetru geografic timp de aproape patru secole.

TOPONIMIA VĂII HUMOR

LEON BUBURUZAN

Die Toponymik des Humor-Tales

(Zusammenfassung)*

In der Studie *Die Toponymik des Humor-Tales* zieht der Verfasser Leon Buburuzan die Schlussfolgerung, dass die Ortsnamen in dieser Gegend Folgendes bezeichnen: die Merkmale des Bodens, der Flora und der Fauna, Menschnamen, dann Bezeichnungen, die mit der früheren Lebensart im Kloster Humor gebunden sind, sowie Namen von hier zusammenlebenden Nationalitäten: Deutschen, Slovaken und Polen. Weitere angegebene Einzelheiten betreffen die Herkunft und die Entstehungsursachen der Ortsnamen, die die Wortwurzel „Humor“ als Bestandteil enthalten.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Humor-Tal, Toponymik, Bodenrelief, Flora, Fauna, zusammenlebende Nationalitäten.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

VALORIFICAREA CULTURII POPULARE ÎN BUCOVINA, ÎNTRE ANII 1850 ȘI 1900 (II)

ELENA PASCANIUC

La un deceniu de la încetarea apariției periodicului „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, timp în care numeroase materiale folclorice adunate din Bucovina (de S. Fl. Marian, Dimitrie Dan, Vasile Bumbac) apar în publicații transilvănene¹, în cele conduse de B. P.-Hasdeu, „Traian”, „Columna lui Traian”, dar și în „Convorbiri literare”, Societatea hotărăște, în Adunarea generală din 1879², să editeze o nouă publicație, „Aurora română”, până la a cărei apariție efectivă mai trec doi ani. Motivele acestei amânări sunt de ordin financiar³, dar existența efemeră a revistei s-a datorat, în egală măsură, numărului redus de colaboratori.

„Aurora română”⁴, ca organ beletristic-literar al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, apare la Cernăuți în perioada august 1881 –

---

¹ Revistele conduse de Iosif Vulcan, „Familia” și „Șezătoarea”, au fost mereu deschise colaboratorilor din Bucovina. Vezi articolele: George Tofan, *Colaboratori bucovineni ai „Familiei”*, în „Junimea literară”, Cernăuți, anul IV, 1907, nr. 10–11, p. 229–233; Eugen Dimitriu, *Colaboratori bucovineni la revista „Familia”*, I, în „Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, VIII, 1981, p. 333–352; *Colaboratori bucovineni la revista „Familia”*, II, *ibidem*, IX, 1982, p. 347–365.

² Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani. Istoric și realizări*, vol. I, Rădăuți, Editura Septentrion, 2012, p. 315.

³ *Ibidem*.

⁴ „Aurora Română”, Organ beletristic-literar al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Cernăuți, 1 august 1881 – 15 decembrie 1882 și ianuarie–august 1884. Apare lunar. Redactor responsabil și editor, Ion I. Bumbac. Publicația nu este menționată în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Ediția a II-a, [București-Chișinău], Editura Academiei Române–Editura Gunivas, 2002. Informații biobibliografice vezi la Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei, *Presa românească în Bucovina (1809–1944)*, Bacău, f. ed., 1991, p. 29–30. *Dicționarul general al literaturii române*, vol. I, A/B, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, menționează revista cernăuțeană la paginile 272–273, într-un articol semnat de Ion Hangiu, în care sunt destule inexactități în ceea ce privește conținutul paginilor din „Aurora română” dedicate literaturii populare. De exemplu, S. Fl. Marian nu a publicat articolele despre moravuri și datini populare, autorul este G. Tămăiaș.

decembrie 1882. Numerele din ianuarie–august 1884 ale revistei sunt scoase pe cheltuiala redactorului responsabil, Ion I. Bumbac. Foarte curând, acesta se vede nevoit să răspundă cititorilor care își exprimă nemulțumirea că revista nu publică articole științifice, așa că, la rubrica *Cătră publicul cetitoriu*, redacția publică un răspuns, anunțând că una dintre preocupările revistei este de a publica în special producții populare, care să devină sursă de inspirație pentru creațiile culte. Dar materialele folclorice publicate în revistă sunt puține, iar de la jumătatea anului 1882 lipsesc de tot.

Apar în „Aurora română” câteva culegeri de „poezii populare”, balade, o legendă, o tradiție populară, un grupaj de descântece. În primul număr al periodicului, S. Fl. Marian publică balada populară *Finul și nănașa*⁵, iar Dimitrie Dan tipărește *Poesii populare*⁶ adunate din comuna Bilca. Sub semnătura lui S. Fl. Marian mai apar două articole de botanică populară, *Scumpia*⁷ și *Însemnătatea alunului la poporul român*⁸, acesta fiind publicat ca editorial, la început de an. Descântecele apărute⁹ în revistă sunt adunate de I. Berariu, iar G. Tămăiaș publică, în două părți, articolul *Moravuri și datine populare*¹⁰. Articolul *Florile dalbe? sau Florile Dalbei?*¹¹, semnat de Ion I. Bumbac, este ultima lucrare tipărită în revistă, care se mai preocupă, la un nivel modest, de expresii ale culturii tradiționale.

Prima gazetă tipărită la Suceava a fost „Revista politică”¹², care a apărut bilunar, între 3/15 mai 1886 și 1 aprilie 1891. Editor a fost avocatul Matei Lupu, iar administrator, S. Fl. Marian.

Publicația susținea ideea unității naționale și apăra – în absența altei gazete reprezentative pentru Bucovina, la acea dată – interesele sociale, politice și culturale românești în cadrul Imperiului Austro-Ungar. Interesul pentru viața socială și politică, inclusiv cea internațională, era completat de inițiative culturale, de promovarea scriitorilor locali și de publicarea de materiale folclorice care să atragă atenția cititorilor asupra valorii artistice și documentare a folclorului.

De regulă, sub genericul *Foița „Revistei politice”*, ultimele patru – șase pagini ale publicației conțin texte de literatură populară sau cultă. În primul an de existență a revistei, doar patru texte populare în proză apar în revistă și ele sunt publicate de S. Fl. Marian, care le clasifică astfel: legende¹³ (două), o tradiție

---

⁵ „Aurora română”, anul I, nr. 1, august 1881, p. 12–14.

⁶ *Ibidem*, p. 14–16.

⁷ „Aurora română”, anul I, nr. 2, septembrie 1881, p. 21–25.

⁸ „Aurora română”, anul II, nr. 1, ianuarie 1882, p. 2–9.

⁹ În „Aurora română”, anul I, nr. 4, noiembrie 1881, p. 57.

¹⁰ *Idem*, anul II, nr. 3, p. 41–45; nr. 4, p. 56–60.

¹¹ *Idem*, anul II, nr. 6, p. 81–86.

¹² Vezi și: Mihai Lazăr, *Din istoricul presei sucevene – „Revista politică”: preocupări culturale*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, IV, 1977, p. 205–212.

¹³ S. Fl. Marian, *Poiana Negrii*, în „Revista politică”, Suceava, anul I, 1886, nr. 1, p. 12–16; *Valea lui Pinteia*, *idem*, nr. 9, p. 12–16.

populară¹⁴ și o poveste¹⁵. Interesat de proza folclorică încă de la începutul activității sale de culegător – proiectase în 1869 și tipărirea unui volum de povești¹⁶ –, Marian a privit cu cea mai mare atenție legenda istorică (tradiția istorică), ca și pe cea etiologică, pe care a integrat-o în articolele sale de ornitologie sau despre plante.

În anii următori, publică în revistă tradițiile *Movila lui Răsvan*, *Sas-Vodă* și legendele *Stâlpul Tricolicenilor*, *Pârâul Icoanei*¹⁷. Folcloristul nu este preocupat de transcrierea exactă a legendelor, le prelucrează în stil personal (de aici, prezența neologismelor și a expresiilor cărturărești), dar fără să le altereze conținutul ideatic. Ulterior, folcloristul le retipărește în volumul *Tradiții populare române din Bucovina*, apărut la București, în 1895, însoțite de această dată și de notele în care indică informatorii, localitățile de unde le-a cules și data la care i-au fost comunicate, informații care lipsesc din paginile revistei unde au fost publicate inițial. În câteva note, Marian indică și variante ale unor tradiții populare culese de el, care au fost publicate în germană de Ludwig Adolf Staufe-Simiginowicz, în volumul *Volkssagen aus der Bukowina*¹⁸. Și pentru două dintre tradițiile apărute inițial în „Revista politică”, *Ștefan Vodă și turcii* și *Sas-Vodă*, Marian menționează titlurile variantelor care se regăsesc în volumul lui Staufe.

Semnătura folcloristului bucovinean ori pseudonimul său, S. Ilișeștean, sunt întâlnite mai frecvent în numerele „Revistei politice” din anul 1888, unde publică zece anecdote¹⁹, cinci povești²⁰ și balada populară *Bobîța*²¹. În anul următor, în *Foița* „Revistei politice” Marian mai publică *Fata din Ștergăreni* și *Vitrița*²².

¹⁴ S. Fl. Marian, *Ștefan Vodă și turcii*, în „Revista politică”, anul I, nr. 2, p. 12–16.

¹⁵ Neaga, *ibidem*, anul I, nr. 12, p. 18.

¹⁶ Cf. Mircea Fotea, *Simeon Florea Marian, folclorist și etnograf*, București, Editura Minerva, [1987], p. 82. Mai mult, pe baza manuscriselor de povești, datate în perioada 1864–1865 și păstrate în *Fondul memorial și documentar*, „S. Fl. Marian”, autorul monografiei consideră că „acestea sunt primele sale culegeri de texte folclorice, care îl situează [pe S. Fl. Marian] în rândul celor dintâi culegători de basme populare românești” (p. 30).

¹⁷ S. Fl. Marian, *Movila lui Răsvan* (legendă), în „Revista politică”, anul III, 1888, nr. 10, p. 14–16; *Stâlpul Tricolicenilor* (legendă), în *ibidem*, anul III, nr. 12, p. 11–12; *Pârâul Icoanei*, *ibidem*, anul IV, 1889 nr. 3, p. 13–15; *Sas-Vodă* (tradițiune), *ibidem*, anul V, nr. 8, p. 7–9.

¹⁸ Ludwig Adolf Staufe-Simiginowicz, *Volkssagen aus der Bukowina*, Cernowitz, 1885.

¹⁹ S. Fl. Marian, *Drum peste mațe*, *Dascălul Pascal*, *Stoian ciobanul*, *Băetul ispittit*, în „Revista politică”, anul III, nr. 2, p. 16; *Ungurul și Sânt-Ilie*, nr. 6, p. 16; *Țiganul și oaia*, nr. 7, p. 16; *Lăsatul secului*, *Pipa țiganului*, *Iușca*, nr. 9, p. 12–13; *Feșterul și românii*, nr. 20, p. 16. Anecdotele apărute în nr. 9 sunt semnate cu pseudonimul S. Ilișeștean, iar anecdota publicată în nr. 20 apare nesemnată. Pe exemplarul de revistă din colecția personală, Marian își trece numele sub text, în creion albastru.

²⁰ S. Fl. Marian, *Pogacea*, în „Revista politică”, anul III, nr. 1, p. 14–16; *Țapul mincinos*, *ibidem*, anul III, 1888, nr. 14, p. 14–16; *Pățeniile unui cioban* (poveste din Ilișești), *ibidem*, anul III, nr. 18, p. 10–12; *Purecii bălțați* (poveste din Căndreni), *ibidem*, anul III, nr. 19, p. 15–16; *Hrizovul mâții* (poveste din Căndreni), *ibidem*, anul III, nr. 20, p. 15.

²¹ *Ibidem*, anul III, nr. 21, p. 13–15.

²² *Ibidem*, anul IV, nr. 6, p. 12–16 și nr. 23, p. 10–12.

Basmul animalier *Hzivul mâții* face parte din categoria pseudo-etologiilor, prin care se încearcă a răspunde serios la întrebarea „de ce nu se înțeleg câinele și pisica”. Basmul fantastic *Fata din Ștergăreni*, care se încheie cu formula proprie acestui tip, „Ș-am încălecat pe-o șa / Și v-am spus o minciunea” – negarea directă a veridicității celor povestite, a fost inclus de editorul Paul Leu în volumul *Basme populare românești*²³, ca și *Pogacea*, poveste cu minciuni, ce conține referiri la vechi ritualuri cu caracter ludic, întâlnite și în folclorul copiilor. *Neaga* este o povestire moralizatoare, ce dezvoltă motivul femeii leneșe, iar *Purecii bălțați*, pe care Marian o include și în volumul din 1897, *Răsplata. Povești din Bucovina*²⁴, este o snoavă didactic-moralizatoare, pe tema înșelătorului înșelat („Oricine voiește să-nșele pe altul, adeseori se-nșală pe sine îndoit!”).

În paginile de literatură ale revistei, alături de folcloristul bucovinean, îl mai întâlnim pe I. Pop-Reteganul. Colaborarea acestuia la revista suceveană se concretizează în publicarea *Legendei Maicii Domnului*²⁵, text în versuri aparținându-i folcloristului transilvănean, la care el face comentariul: „Scrisă după cum o păstrai în memorie de tânăr...”. Din culegerile sale, I. Pop-Reteganul mai trimite revistei sucevene șase balade populare²⁶, două avându-l ca personaj pe haiducul Pinte. Publicarea acestora și sugestia lansată în revista „Gutinel”, în 6 noiembrie 1889, de a se realiza o biografie a legendarului haiduc, îl determină pe S. Fl. Marian să noteze observația că un asemenea demers „va putea avea o valoare adevărată când [autorul] își va da silința de-a aduna nu numai datele privitoare la viața lui Pinte, ci totodată și toate legendele, tradițiunile, baladele și alte poezii populare care tratează despre acest viteaz și care provin de la toți românii din Austro-Ungaria”²⁷.

Pentru a nu face concurență periodicului „Gazeta Bucovinei”, „Revista politică” își încetează apariția la 1 aprilie 1891.

„Gazeta Bucovinei”, periodic politic și literar bisăptămânal, a apărut la Cernăuți din 2 mai 1891 până la 6 aprilie 1897 și între 2 aprilie – 1 octombrie 1906. A fost o publicație care, prin paginile literare, se adresa în primul rând cititorului orășean, intelectualului. Conduc de directori veniți din Transilvania, în buna tradiție a gazetelor românești tipărite peste munți, periodicul a editat pentru țărani suplimentul literar „Foaia sateanului”, din care au apărut doar opt numere, în perioada 5/12 mai – 29 decembrie 1891, sub directoratul lui Pompiliu Pipoșiu. În paginile suplimentului, s-a publicat atât literatură cultă, „selectată cu grijă din

---

²³ S. Fl. Marian, *Basme populare românești*, București, Editura Minerva, 1986, 526 p.

²⁴ S. Fl. Marian, *Răsplata. Povești din Bucovina*, Suceava, 1897. Volumul cuprinde opt narațiuni „și nu este reprezentativ pentru repertoriul de povești din zonă” (Mircea Fotea, 1987).

²⁵ Apărută în „Revista politică”, anul IV, nr. 11, p. 9–11.

²⁶ *Pinte Viteazul, Pinte și soru-sa, Nedeia și Petrea, Nevasta și hoții*, *ibidem*, anul IV, nr. 22, p. 14–16; *Petru, Frații*, nr. 24, p. 13–14.

²⁷ *Ibidem*, anul IV, nr. 22, p. 15.

periodicele transilvănene sau din cele apărute la Iași și București²⁸, cât și literatură populară. Cu un foileton literar foarte îngrijit, gazeta a publicat atât texte folclorice inedite, cât și reproduceri din alte periodice sau din volumele de literatură populară nou apărute.

Primul text de literatură populară, apărut în *Foița* „Gazetei Bucovinei” este *Apa trage la matcă și omul la teapă*²⁹, poveste culeasă probabil în ținutul Iașilor, prelucrată și publicată de Elena O. D. Sevastos, care mai trimite redacției trei texte lirice (un cântec de nuntă, unul de jale și unul de cătănie)³⁰.

Apariția, în martie 1892, a primei reviste românești „pentru literatură și tradițiuni populare” „Șezătoarea”, condusă de Artur Gorovei, este consemnată³¹ în paginile *Foiței*, redacția republicând articolul de semnal dedicat noii publicații de revista „Voința națională”.

Mai multe culegeri de lirică populară trimite redacției învățătorul Nicolae Hurjui, din Straja. Acestea apar în *Foiță* cu titlul *Poesii populare din ținutul Rădăușilor*³². Ulterior, redacția mai tipărește *Cântece populare din ținutul Rădăușului*³³.

După colaborarea episodică la „Aurora română”, preotul Dimitrie Dan are o colaborare mult mai substanțială la „Gazeta Bucovinei”, unde publică două studii de etnografie, *Țiganii din Bucovina*³⁴ și *Lujenii. Biserica, proprietarii moșiei, satul și locuitorii lui*, schiță istorică, topografică și etnografică³⁵. În prima parte a studiului dedicat țiganilor, foarte bogat sub raportul informației și beneficiind, la acel moment, de o bibliografie de raftul întâi, sunt consemnate și două legende care explică numele lor. De altfel, o particularitate a activității sale pe terenul culturii tradiționale a fost constanta documentare pentru elaborarea unor studii monografice despre naționalitățile din Bucovina: *Armenii orientali din Bucovina* (1891), *Lipovenii din Bucovina* (1894), *Evreii din Bucovina* (1897) etc. Dimitrie Dan a realizat lucrări descriptive, în care a dorit să cuprindă cât mai multe aspecte ale vieții și culturii grupurilor etnice din Bucovina. Integrând folclorul în imaginea de ansamblu a naționalităților prezentate, el a realizat „studii de etnografie spirituală foarte înrudite cu cele de folclor”³⁶.

---

²⁸ Remus Zăstroiu, *Gazeta Bucovinei*, în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, ediția a II a, [București], Editura Academiei Române–Editura Gunivas, 2002, p. 392.

²⁹ În „Gazeta Bucovinei”, anul I, 1891, nr. 56, p. 1–2; nr. 57, p. 1–2; nr. 58, p. 1–2.

³⁰ *Ibidem*, anul II, 1892, nr. 12 (a doua ediție, prima fiind cenzurată), p. 1–2.

³¹ *Ibidem*, anul II, nr. 30, p. 1–2.

³² *Ibidem*, anul II, nr. 35, p. 1, cinci texte; nr. 36, p. 2, opt texte; nr. 58, p. 2., patru texte.

³³ *Ibidem*, anul III, 1893, nr. 6, p. 1, zece texte.

³⁴ Dimitrie Dan, *Țiganii din Bucovina*, cap. I, în „Gazeta Bucovinei”, anul II, nr. 37–38, p. 1–2; nr. 39, cap. II, p. 1–2; nr. 40, cap. III, p. 1–2; nr. 42, cap. IV, p. 1–3; nr. 43, p. 1–2; nr. 44, p. 1–2; nr. 45, p. 2–3; nr. 46, cap. V, p. 2; nr. 47, p. 1; nr. 48, 49, p. 1–2.

³⁵ Dimitrie Dan, *Lujenii Biserica, proprietarii moșiei, satul și locuitorii lui*, *ibidem*, anul III, 1893, nr. 45, p. 1–2; nr. 46, p. 1–3; nr. 48, p. 1–3; nr. 49, p. 1–2.

³⁶ Gh. Vrăbie, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 20.

Preotul Dimitrie Dan mai publică și o mie de *Credințe populare bucovinene*³⁷, (19 foiletone) în mai multe numere din anii 1894 și 1895. Lectura acestora trimite la caracterul enciclopedic al folclorului, înțeles ca sumă de cunoștințe care interesează, în primul rând, pentru funcția practică în viața colectivității. Colecția de credințe populare oferită de Dimitrie Dan ilustrează o categorie folclorică al cărei „caracter enigmatic” o face greu de clasificat. Ca norme de conduită sau ca sentințe, credințele sunt „niște survivals”³⁸, păstrătoare ale gândirii populare doar fragmentar, ele pierzându-și sensurile originare: „Se crede că nu e bine a coase afară până ce răchita n-a înfrunzit”; „Se crede că cel ce citește mâncând uită toate câte a citit”; Se crede că nu e bine a strica cuibul unui cocostârc, căci [atunci] el aduce foc în clonț și aprinde casa” etc. Credințele circulau în satul tradițional ca fragmente ale unor legende superstițioase din care, în timp, a rămas concluzia: „nu este bine”. Aceste „mostre de gândire veche” sunt completate de alte aproape două mii, tipărite în revista „Șezătoarea”, la rubrica *Credinți și superstiții*, de colaboratori din întreg spațiul românesc.

În perioada 1890–1900, S. Fl. Marian este antrenat în elaborarea și publicarea monografiilor etnografice dedicate evenimentelor majore din viața omului – nașterea, nunta, înmormântarea –, dar și sărbătorilor și obiceiurilor, creațiilor folclorice care le ilustrează și le însoțesc în existența satului tradițional. Activitatea lui publicistică în spațiul bucovinean este mult diminuată. Singura dată când folcloristul publică vreun material în „Gazeta Bucovinei” este în ianuarie 1893. Redacția îi tipărește un *Apel literar*³⁹ însoțit de 49 de întrebări referitoare la terminologia populară a speciilor folclorice din zonele etnofolclorice românești, adresat intelectualilor de la sate. Marian era interesat de creațiile folclorice: cântece, cântece bătrânești, cântece haiducești, cântece de leagăn, cântece de cumetrie, cântece de nuntă, doine, cântece cântate de lăutari, hora, strigătura, colinda, plugușorul (uratul), colinda cu steaua, Irozii, Capra, Malanca, bocet, vrajă, farmec, descântec, basm, poveste („Oare cine să fi stârnit, după credința poporului, întâia oară poveștile?”), snoavă, tradiție, legendă, păcălitoră, cimilitură, zicală, proverb, pildă, icoană („Cine și cum vorbește în icoane?”), frântură de limbă. Ultima întrebare îl arată preocupat pe S. Fl. Marian să identifice un eventual termen popular pentru literatura populară: „Oare cum s-ar putea numi *literatura poporană* cu un singur cuvânt? Nu cumva are poporul vreun atare termen?”⁴⁰. Intenția sa era ca răspunsurile să le publice „într-un op de sine stătător, dimpreună

³⁷ Dimitrie Dan, *Credințe populare bucovinene adunate de...*, în „Gazeta Bucovinei”, anul IV, 1894, nr. 30, 63, 67, 70, 74, 79, 84, 97, 99, p. 1–2; anul V, 1895, nr. 2, 5, 12, 17, 37, 43, p. 1–2.

³⁸ P. Ursache, *op. cit.*, p. 134.

³⁹ S. Fl. Marian, *Apel literar*, în „Gazeta Bucovinei”, anul III, 1893, nr. 5, p. 2–3. Apelul a fost reluat și în alte publicații: „România musicală”, Suceava, 1893, p. 128–130; „Biserica și școala”, Arad, 1893, p. 27–28, 35–37; „Tribuna”, X, (1893), nr. 18, p. 69; nr. 19, p. 73–74.

⁴⁰ S. Fl. Marian, *art. cit.*, p. 3.

cu toate explicările și exemplele ce sper că mi se vor trimite⁴¹; mai mult, solicita „pe lângă termenii despre care ne-a fost până aici vorba, încă și titlul tuturor colecțiilor de literatură populară, câte au apărut până acum”, rugându-i pe culegători, autori de studii și redactori de publicații să-i trimită lucrările sau măcar titlurile lor. Astfel, cum observa biograful său⁴², planul pe care îl avea era să întocmească o primă bibliografie a folclorului românesc. Punctând încercarea etnografului și folcloristului sucevean de a realiza un instrument de lucru necesar dezvoltării folcloristicii și cercetării ei științifice, Mircea Fotea remarcă: „Deși nu au fost realizate, impresionează profund, și în acest caz, claritatea cu care cercetătorul sucevean își dă seama care sunt cele mai stringente lucrări de care avea nevoie, în acel moment folcloristica română”⁴³.

Foița „Gazetei Bucovinei” publică articolul de semnal⁴⁴ pentru volumul lui S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri* (București, 1893), și reproduce *in extenso* introducerea autorului.

Un alt text folcloric, publicat sub titlul *Cosmogonia poporului*⁴⁵ și preluat de „Gazeta Bucovinei” din „Șezătoarea” lui Artur Gorovei, este o legendă dualistă despre facerea lumii, culeasă de învățătorul I. Teodorescu din Cotârğaș (Suceava). Legenda a apărut⁴⁶ în revista fălticeneană, „sub directa supraveghere a directorului revistei, care a avut grijă să menționeze că n-a mai întâlnit până atunci, la noi, asemenea texte tipărite”⁴⁷, unde a fost tipărită pe două coloane, una în scriere literară, cealaltă în varianta dialectală. *Foița* „Gazetei Bucovinei” republică numai transcrierea literară. Episoadele legendei sunt cele din *Cartea facerii*, dar în relatare nu se mai păstrează solemnitatea biblică. Petru Ursache observă: „Culegerea lui I. Teodorescu este o narațiune plină de episoade palpitante și se citește ca un text umoristic de bună calitate, mai ales în acele pasaje unde tatăl ceresc o face pe meticolosul și atotștiutorul⁴⁸”. Lumea este, în egală măsură, creație a lui Dumnezeu și a diavolului, care apar în creația populară cu caractere complexe, sunt personaje bine individualizate, prin bonomie și umanitate.

Obiceiul de a retipări materiale folclorice din alte publicații românești este continuat cu trei texte în proză. Sub genericul *Snoave din popor*, *Foița* preia din „Vatra”. Foaie ilustrată pentru familie, narațiuni culese de D. Stăncescu:

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 2.

⁴² Mircea Fotea, *op. cit.*, p. 161.

⁴³ *Ibidem*, p. 162.

⁴⁴ *Vrăji, farmece și desfaceri*, în „Gazeta Bucovinei”, anul III, nr. 92, p. 2.

⁴⁵ *Ibidem*, anul III, nr. 99, p. 1–2.

⁴⁶ *Cosmogonia poporului. Facerea lumii*. Legende culese de I. Teodorescu, în „Șezătoarea”. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare, anul II, nr. 5–6, octombrie–noiembrie, 1893, p. 98–105.

⁴⁷ Petru Ursache, „Șezătoarea” în contextul folcloristicii, București, Editura Minerva, 1972, p. 135.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 38.

*Mai mare..., Bucate bune și Pentru boală*⁴⁹. Două snoave îl au ca personaj pe țigan, a treia, pe evreu. Lor le urmează altele⁵⁰, din volumul *Glume și povești*, al aceluiași Dumitru Stăncescu, volum din care mai este retipărită „epistola prefață”, scrisă de Al. Vlahuță. Scriitorul apreciază munca de culegător a lui D. Stăncescu astfel: „Îmi pare bine că frumoasele snoave ale poporului nostru au încăput pe o mână bună. D-ta n-ai stricat nimic din podoaba și arta lor, pentru că n-ai căutat să le dregi, – și știi cât de mulți sunt „meșterii de oraș” care au pus dresuri cu bidineaua pe figura curată, inteligentă și sănătoasă a literaturii noastre populare! D-ta ai înțeles că cel mai mare artist e poporul și ai căutat să-i prinzi snoavele și să le scrii sobru natural, așa cum le-a gândit, așa cum le spune el. Nici nu poate fi un merit literar mai mare în direcția în care, cu atâta hărnicie și pricepere, s-a îndreptat talentul d-tale”⁵¹.

Prin politica de republicare a materialelor de folclor menționate, „Gazeta Bucovinei” a contribuit la cunoașterea literaturii populare din spațiul românesc, a oferit cititorilor o perspectivă asupra începutului și direcțiilor dezvoltării unei noi științe – folcloristica românească.

În revistele bucovinene nu se înfîlesc dezbateri privind teoria, metodologia sau speciile folclorului, problemele privind arta și cultura populară se limitau, în epocă, la descrieri de obiceiuri și consemnarea/publicarea materialelor folclorice culese. Simion Florea Marian, care a avut o activitate publicistică bogată, publică destul de puțin în revistele din Bucovina, preocupat fiind în acel timp, pe bună dreptate, de tipărirea lucrărilor sale în volumele care i-au adus recunoașterea meritelor de întemeietor al științei etnografiei și folclorului nu numai la nivel național, ci și internațional.

---

⁴⁹ În „Gazeta Bucovinei”, anul IV, 1894, nr. 81, p. 1–3.

⁵⁰ *Ibidem*, anul V, 1895, nr. 4, p. 1.

⁵¹ *Ibidem*.

VALORIFICAREA CULTURII POPULARE ÎN BUCOVINA, ÎNTRE ANII 1850 ȘI 1900 (II)

ELENA PASCANIUC

Die Verwertung der Volkskultur in der Bukowina zwischen den Jahren 1850 und 1900

(Zusammenfassung)*

In der kulturellen Entwicklung eines Volkes befindet sich die Folklore in engem Zusammenhang mit den sozialen, politischen, inneren und äusseren kulturellen Verhältnissen. Die Verwertung der Volkskunde war einer der Hauptziele der 48er Revolution. Die Beziehungen der Bukowiner mit den Moldauischen Flüchtlingen trugen zur Entwicklung und Durchsetzung des Nationalbewusstseins bei. Die Gründe, die zur Folkloresammlung und später zur Zusammensetzung von Folkloreanthologien – in der Bukowina, wie in den anderen rumänischen Provinzen – führten, waren: die Suche nach Argumenten für kulturelle Identität, das Lokalpatriotismus, die Verteidigung des geistigen ländlichen Patrimoniums gegen die „Invasion“ der Stadt, die Rettung und Konservierung der Authentizität der Volkslieder, das Interesse für die Folklore als Muster und Inspirationsquelle für das Schaffen einer originellen Literatur. Eine deutliche Anregung für das Erwecken des Interesses an Volkskunde war die Gründung der Gesellschaft für Rumänische Kultur und Literatur im Jahre 1865. Ihr Ziel war die Förderung der nationalen Kultur mit allen Mitteln. Später haben die Publikationen jener Zeit – Lokalblätter, kleine Zeitschriften, jährlich oder nur kurz erscheinende Periodika – grosse Kapitel der Volkskunst gewidmet und eine wahre Bewegung im Sinne der Sammlung und Verwertung der volkskundlichen Elemente geschaffen, aber auch die Entstehung verschiedener folklorischen Beschäftigungen, von Amateurismus zur heute noch aktuellen gelehrten Forschung ermöglicht. Sehr oft entstehen die Beschäftigungen mit der Volkskunde als eine zusätzliche Tätigkeit, als eine Ergänzung eines Hauptberufs: Lehrer oder Priester. Manchmal werden solche Beschäftigungen zu wertvollen, ausschlaggebenden Forschungen, die manchen Forscher – wie z.B. Simeon Florea Marian oder Dimitrie Dan – akademische Bestätigung und Anerkennung bringen. Die Verwertung der Folklore innerhalb des Unterrichts ist auch auf die Teilnahme der Lehrer und der Schüler/Studenten an der Sammlung von Volksliedern zurückzuführen. Im *Programm des gr. or. Ober-Gymnasiums in Suczawa* zwischen den Jahren 1892–1904 werden Semesterarbeiten zu

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Folklorethemen erwähnt, die die Schüler schreiben sollten. Zu den Tätigkeiten, die die Volkskunde förderten, gehörten auch die Volkstrachten- und Hausindustrierausstellungen, welche innerhalb grösserer Weltausstellungen (in Paris, Bukarest, Wien) von verschiedenen Kulturgesellschaften organisiert und im letzten Jahrzehnt des 19. Jahrhunderts häufiger wurden.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: die Bukowina, Folklore, Gesellschaft für Rumänische Kultur und Literatur, Volksliedersammlungen.

DIMITRIE GĂLĂTESCU, UN AUTOR BUCOVINEAN NECUNOSCUȚ ȘI MANUSCRISUL LUCRĂRII SALE ÎNCHINATE SATULUI OȘTRIȚA (IV)

VASILE I. SCHIPOR

În prima parte a documentarului nostru *Dimitrie Gălătescu, un autor bucovinean necunoscut și manuscrisul lucrării sale închinată satului Oștrița (I)*¹, publicăm două scrisori trimise de la București, la 20 mai și 6 octombrie 1988, profesorului Traian Cantemir de la Iași, amândouă cuprinzând date și informații valoroase referitoare la lucrarea din care noi reproducem acum numai partea privitoare la satul Oștrița din regiunea Cernăuți². Scrisorile sunt donate de prof. univ. dr. Lorin Cantemir, fiul profesorului bucovinean Traian Cantemir (1907–1998), Institutului „Bucovina” al Academiei Române de la Rădăuți, în martie 2009, împreună cu manuscrisul lui Dimitrie Gălătescu *Drumuri pe zăpadă. Consemnări*, București, 1988, 248 p.

Cu scrisoarea din 19 martie 2011, profesorul Lorin Cantemir ne trimite alte câteva materiale, „uitate într-un dosar”: un referat științific, datat 14 noiembrie 1985, și două scrisori, una expediată de la Timișoara de către prof. univ. dr. Ștefan Munteanu, la 6 noiembrie 1985, și o alta trimisă de la Satu Mare, la 22 aprilie 1986, de către colonelul inginer Alexandru Florian, un fost camarad de arme din anii de după război. Întrucât acestea fac referire la manuscrisul lui Dimitrie Gălătescu, care ne interesează aici, le publicăm pe toate trei, de asemenea, integral.

[„Țara mea și viața mea”, un manuscris bucovinean care, „dezvăluie trecutul de suferință al acestui greu încercat colț de țară”]

Țara mea și viața mea este al treilea manuscris bucovinean elaborat în ultima vreme, care dezvăluie trecutul de suferință al acestui greu încercat colț de țară!

---

¹ Vezi Vasile I. Schipor, *Dimitrie Gălătescu, un autor bucovinean necunoscut și manuscrisul lucrării sale închinată satului Oștrița (I)*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți-București, anul XVII, nr. 2 (35), iulie–decembrie 2010, p. 529–565. Partea a II-a documentarului, însoțită de mai multe anexe, se publică în „Analele Bucovinei”, anul XVIII, nr. 1 (36), ianuarie–iunie 2011, p. 225–253, iar partea a III-a în tomul XIX, nr. 1 (38), ianuarie–iunie 2012, p. 175–204.

² Scrisorile, reproduce de noi integral, se află la paginile 535–537.

Dacă cel al lui V. Țigănescu a fost închinat centenarului Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți și evocă Războiul Prim Mondial la care autorul a participat în uniformă austriacă, iar cel al d-lui Filip Țopa reține dramaticile evenimente pe care le-a trăit, în aceeași perioadă, populația românească din localitățile apropiate de Cernăuți, volumul *Țara mea și viața mea*, elaborat de Dimitrie Gălătescu, avansează ca timp, fixându-și acțiunea în a doua conflagrație mondială.

Lucrarea este deosebit de valoroasă întâi prin faptul că prezintă convulsiile prin care trece țara, apoi pentru că stăruie asupra incompetenței și lipsei de omenie a unor contemporani.

Rememorările făcute la persoana I se remarcă prin fluiditatea frazelor, prin încărcătura afectivă pe care o conțin.

În fiecare rând al expunerii se surprinde sentimentul apartenenței autorului la glia strămoșească, la istoria ei milenară.

Deși *Țara mea [și viața mea]* are caracter autobiografic, totuși autorul nu apare în pragul întâmplărilor până nu face o incursiune în negura vremurilor, demonstrând cum s-a întrupat Bucovina.

Datele de care se folosește sunt indubitabile și multe. Menite să constituie camera de izvoare ale adevărului, ele sunt plasate de așa natură în contextul expunerii încât obligă la memorarea lor și la recunoașterea unor nedreptăți istorice care mai dănuie până astăzi.

Este un merit incontestabil care nu cere numai repararea unor injustiții, ci și condamnarea ei pe plan internațional. Atitudinea aceasta mărturisește existența unui sentiment patriotic de înaltă potență. El nu reiese numai din parcurgerea evenimentelor care au trunchiat Moldova, ci și din micromonografia Ostriței, localitatea de origine a autorului. Capitolul închinat acestui punct geografic se remarcă nu numai prin descrierea populației etnice și a elementelor etnografice de care abundă paginile lui, ci și prin reliefarea modului în care s-au infiltrat străinii în comuna de pe malul drept al Prutului, desnaționalizând pe băștinași. Pondere artistică a amintirilor o dețin biografia propriu-zisă a autorului, peregrinările lui din apusul Europei și până-n zonele arctice ale continentului. Rețin atenția atât minunatele peisaje montane, cât și cele de hermelică imaculată.

Autorul se dovedește apoi a fi un bun observator al diferențelor de viață întâlnite pe diverse meridiane. Reține amănunte semnificative și definitorii. Face observații juste. Tot timpul, pe unde-l duce destinul, se gândește numai acasă, la Patria lui. Partea aceasta a amintirilor este cea mai copioasă, cea mai extinsă. Se distinge de capitolele anterioare, stilistic, printr-o derulare mai spornică a întâmplărilor, printr-o alunecare mai ușoară a expunerii. Din punctul acesta de vedere poate fi comparată cu un vehicol care, după ce a urcat o pantă obositoare, coboară acum grăbit spre depărtările sfârșitului.

Pe traseul parcurs, autorul înfățișează personalitatea unui tânăr bucovinean care, surmontând greutățile, a răspuns chemării sale de patriot român și bucovinean!

Iași, 14 noiembrie 1985

Traian Cantemir, prof. univ. dr.,
filolog, dialectolog, scriitor, folclorist

Timișoara
6 nov. 1985

Iubite prietene,

Povestea vieții tale (eu aș fi intitulat-o *Povestea unei vieți*) am citit-o pe nerăsuflăte, de îndată ce am ajuns acasă.

Dacă aș spune că m-a impresionat, aș zice prea puțin!

Sunt pagini de un realism dramatic și deseori zguduitoare prin obiectivitatea și firescul lor, străbătut însă de căldura unui sentiment de o mare puritate.

Mă uimește cât de multe lucruri ai reținut din peregrinările tale, câte îți-au rămas în minte din experiențele tale și din locurile îndepărtate pe unde te-a purtat destinul!

Sunt pagini de evocare și de descriere admirabile, care te cuceresc.

Episoadele despre trecerea frontierei, la Siret, despre drama părinților tăi (ca și a părinților atâtoră dintre noi), dezamăgirea de la Baia Mare, după ce era de așteptat cu totul altceva, după atâta muncă, sunt pagini de antologie.

Un amănunt, – unul din cele multe care te răscolesc prin caracterul lor inuman –, este relatarea despre o mamă bătrână, dusă din post în post până în Bărăgan, spre un loc de osândă, fără nicio vină, îngrozitor!

Și cu atât mai mult cu cât ai știut să înfățișezi astfel de lucruri cu sobrietate, lăsând pe cititor să mediteze el însuși despre sensul unor astfel de fapte, acte care ar trebui să rușineze speța umană!

Am aflat atâtea lucruri despre Ostrița pe care am văzut-o numai de două ori în viața mea: o dată când m-am dus împreună cu fratele meu Vasile să ne scăldăm în Prut și altă dată, într-o vară, căutându-te pe tine, dar nu te-am găsit acasă.

Parcă văd și acum impunătoarea voastră gospodărie și pe mama ta, o țărancă înaltă, dreaptă și frumoasă ca chipurile de țărani de pe bancnotele de hârtie de odinioară...!

M-a întâmpinat spunându-mi cu părere de rău că ești plecat undeva, nu mai știu unde. Am revăzut-o în fotografia unde sunteți toată familia și am recunoscut-o.

Ai amintit de atâtea ori despre Cozminul meu și asta m-a mișcat. Ce păcat că, tineri fiind, nu am știut să folosim tinerețea de atunci ca să străbatem mai des satele din jur, să ne fi întâlnit mai ales cu prilejul sărbătorilor.

Acum cartea o citește soția mea care este din Abrud. O voi da-o apoi s-o citească fratelui meu Vasile, deși este aproape orb și citește greu, cu lupa.

„Observații” nu am decât foarte puține, mărunte. Ți le voi comunica într-o altă scrisoare.

Al tău,

Ștefan Munteanu

Satu Mare

22 aprilie 1986

Dragă Dimitrie,

Consemnările tale autobiografice au venit la momentul oportun.

Sătul de tot ce se așterne pe hârtie la ora actuală, căutam ceva care să mă scoată din atmosfera poluată a scrisului oficial și să mă lanseze într-un spațiu de deliciu spiritual. *Țara mea și viața mea* a reușit deplin acest lucru!

Am citit-o pe nerăsuflăte, cu nesaț, nu puteam să mă despart de ea!

Am savurat-o în patru zile, ca apoi să mă întorc și s-o recitesc, pe îndelete, de la început!

Ultimul roman al lui Marin Preda nu m-a atras în felul acesta!

Îți mulțumesc că te-ai gândit la mine și mi-ai trimis exemplarul să mă desfete, să mă îndestuleze, să mă bucure spiritual și să mă convingă că se poate scrie și frumos, când divinitatea te-a înzestrat cu harul scrisului și când ai ce scrie și ești sincer, în primul rând, cu tine însuși și apoi cu oamenii din mediul în care trăiești.

Îmi fac reproșuri că nu te-am cunoscut mai bine atunci când eram împreună la Baia Mare, dar se vede că așa a fost destinul, ca să trec pe lângă anumite fapte fără a le sesiza, ca mai târziu să regret acest lucru.

Când am terminat de citit, mi-a părut rău că am terminat prea repede.

Mi-a plăcut totul și, în mod special, descrierea Laponiei. Nu am citit nicăieri o descriere atât de frumoasă, mai ales totul pe viu, trăit și simțit totul și redat sincer și foarte competent. Este o descriere de o frumusețe rară, de o realitate pe cât de crudă, pe atât de frumoasă și bogată în amănunte. Nu cred să existe în țara noastră un alt român [care] să fi atins asemenea cote, cel puțin până acum n-am auzit, nici citit ceva.

Apoi *Ostrița, Ai carte, ai parte* etc., etc., m-au încântat și zguduit profund.

Mereu mi-a sunat în ureche vechiul proverb *Nu da, Doamne, omului cât poate duce...*, pe care l-ai prins și tratat atât de realist și convingător.

Și tu, Dimitrie, ai avut parte de multă suferință, însă, înzestrat cu dârzenie, putere de muncă și o încredere impresionantă în tine, ai învins! Eu te consider un învingător, căci ai biruit și răutatea oamenilor și vitregia vremurilor! Nu am decât cuvinte de laudă și-ți mulțumesc că mi-ai oferit fericirea de [a] citi gândurile, rândurile și, astfel, [de] a ne cunoaște mai bine.

Te îmbrățișez și îți urez multă sănătate și succese tot mai mari.

Cu dragoste sinceră,

Colonel ing. Alexandru Florian

7. Viața de om

Viața de om, veacul, cum spuneau bătrânii noștri, ca unitate de măsură a timpului, se referea, după credința și înțelegerea oamenilor mai trecuți de vârstă, tocmai la sfârșitul acesteia, sfârșitul vieții pământene, moartea. Dar săteanul nostru nu înțelegea moartea ca pe sfârșitul pentru totdeauna al vieții, ci doar ca pe un prag de trecere dintr-o viață, viața pământeană, în alta, așa după cum auzea și memorase [el] de la preotul care cânta la îngropăciuni „s-a mutat de la moarte la viață”, așa-numita „viață de apoi”.

Așa precum socoteau bătrânii că ziua începe la răsăritul soarelui și se sfârșește la asfințitul soarelui, că anul începe la răsăritul colțului ierbii, odată cu învierea (reînvierea) naturii, odată cu verdeața, florile și rodul câmpului, odată cu puișorii ce ies din ou, cu mieii și vițeei de primăvară, tot așa avea poporul credința din bătrâni că, prin moarte, se continuă viața.

Viața omului, denumită în popor și veac, începea, după socotelile bătrânilor, cu nașterea pruncului, se desăvârșea cu căsătoria care da „rod-viață” și se încheia, pe pământ, cu moartea.

Dar nașterea, omul trecut de maturitate nici n-o mai socotea ca [fiind] a lui, aceasta aparținând mamei sale, care i-a dat viață, de aceea săteanul cumpătat socotea viața de om numai de la căsătorie și, mai exact, de la nașterea primilor săi urmași [care aveau] să-i poarte numele, să stăpânească și să gospodărească, cu cinste și demnitate, tot ceea ce lasă [el în urma sa], casa, gospodăria, pământul.

Era în dorința de căpetenie a părinților să-și vadă copiii la casa lor, băieții însurați, fetele măritate și aranjate la casele lor, după care spuneau liniștiți: „De acum noi putem merge la locurile noastre de veci, să-i lăsăm pe tineri să trăiască și să se înmulțească pentru continuarea familiei și obștei”. De aceea părinții făceau nunțile copiilor, părinții se îngrijeau de situația și viitorul copiilor lor și erau cei mai mulțumiți să spună: „Ne-am văzut copiii aranjați, noi putem pleca.”

Cea mai mare bucurie și mulțumire sufletească a bătrânilor era, însă, primirea primilor nepoți, venirea pe lume a nepoților constituind deplina liniște și împăcare a lor cu îndeplinirea rostului³ lor pe pământ și spuneau și ei ca și înțeleptul Simeon: „Acum slobozește, Stăpâne, pe robul Tău acesta, că văzură ochii mei Slava Ta!” și se simțeau cu adevărat împăcați de viața lor pământeană, urmând a se pregăti liniștiți de plecare⁴.

---

³ Menirii, scopului.

⁴ [Iată textul și contextul invocat. Reproducerea noastră se face după *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2008, p. 1 165: „Și iată, era un om în Ierusalim, cu numele Simeon; și omul acesta era drept și temător de Dumnezeu, așteptând mângâierea lui Israel, și Duhul Sfânt era asupra lui. Și lui i se vestise de

Împăcarea omului nostru cu moartea, obișnuința lui, cu mult timp înainte, cu această idee, pregătirea lui sufletească și chiar „materială”, credința lui că trece la o nouă stare, la o nouă viață, „viața de dincolo”, se vedea și din ceremonialul îngropăciunilor⁵, ritualul strămoșesc al înmormântării mortului⁶.

Aproape toți bătrânii aveau dinainte pregătită îmbrăcămintea și încălțăminte de înmormântare, ba chiar și unele lucruri, obiecte la care țineau mai mult și pe care „doreau să le ia cu ei”, ca luleaua, dacă era astfel fumător, ochelarii și chiar o cărticică de rugăciuni, epistolie, zodiac, fotografii și diferite alte „amintiri” de care nu se puteau despărți, convinși [fiind] că vor avea nevoie” [de acestea].

Erau bătrânii noștri mai preocupați de „plecarea” lor decât chiar de viața ce o trăiau. Tatăl în vârstă, cu mult timp înainte de starea de neputință, împreună cu urmașul stabilit, înconjură și ocolea pe jos tot hotarul ogoarelor pe care le lăsa moștenire, arăta urmașului pietrele și însemnele de hotar, dădea ultimile sfaturi și îndemnuri de bună vecinătate cu megieșii, așa precum a trăit și dânsul în bună înțelegere.

Aceasta constituia totodată și un testament oral care, prin simpla vedere de către vecini a acestui fapt, constituia mărturia voinței tatălui pentru urmașul său, confirma [astfel] testamentul.

Era cerută „cu limbă de moarte” respectarea întocmai a voinței bătrânilor, iar „ultima dorință” a lor era lege, urmărită în îndeplinirea ei de către întreaga obște sătească.

În lada de zestre păstrau bătrânii toate cele doritoare a fi luate cu dânsii, ba chiar și unele sume de bani necesare comândului⁷, cheltuieli ocazionate cu îngropăciunea și praznicele ce trebuiau făcute de urmași.

---

către Duhul Sfânt că nu va vedea moartea până ce nu va vedea pe Hristosul Domnului. Și din îndemnul Duhului a venit la templu; și când părinții au adus înăuntru pe Pruncul Iisus, ca să facă pentru El după obiceiul Legii, el L-a primit în brațele sale și a binecuvântat pe Dumnezeu și a zis: «Acum, slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, în pace, că ochii mei văzură mântuirea Ta, pe care ai găsit-o înaintea feței tuturor popoarelor, luminează spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Tău Israel» (Sfânta Evanghelie după Luca, 2, 25–32).]

⁵ În mormântărilor.

⁶ [Din bogata bibliografie a temei, vezi, între altele: Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Editura Eminescu, 1978; Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987; Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1991; S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, Ediție critică de Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilișiu, Text stabilit de Teofil Teaha, București, Editura Grai și suflet–Cultura Națională, 1995.]

⁷ [Comând, comânduri, s. n. (Înv.) 1) Masă de pomenire a unui mort; praznic; mâncare care se servește la o astfel de masă. 2) Bani, lucruri, vite etc. pe care și i le păstrau oamenii pentru înmormântare și pentru praznic. După DEX 1998, este un derivat regresiv, format de la *comânda*, verb de conjugarea I, tranzitiv, având sensul de „a face comândul”, „a îngriji de cele necesare pentru comând”. Acesta provine de la lat. *commandare*.]

Toate acestea se referă bineînțeles la moartea naturală, cum spuneau bătrânii, „la venirea vremii”, [adică] moartea oamenilor la o vârstă înaintată, așteptată de bătrâni, pregătiți, spovediți și împărțășiți.

Moartea năpraznică, accidentală, care ia omul prin surprindere, pe neașteptate, numai din punct de vedere al faptului în sine era deosebită de cealaltă, omul [fiind] mai tânăr și nepregătit de „plecare”, dar ansamblul tradiționalului ceremonial al îngropăciunii nu diferea cu nimic de înmormântarea obișnuită, ba chiar mai complicată era la tineri, flăcăi neînșurați, fete nemăritate și foarte simplu la copii.

Copilul mort era dus la cimitir de părinți, rude, într-o lădiță-sicriu și numai la mormânt se făcea slujba de înmormântare cu preot.

Flăcăul neînșurat era îmbrăcat și încălțat ca „mire”, iar fata nemăritată era îmbrăcată ca „mireasă”, la înmormântare participa mult tineret și se practica un ritual mai tineresc, dar nu ieșit din [cel] tradițional, obișnuit, de înmormântare.

Aveam vreo patru ani când am văzut primul om mort și, cum nu înțelegeam prea multe la vremea aceea, nu mi s-a părut nimic deosebit, decât doar [că nu înțelegeam] de ce [mortul] nu se scoală de pe masă, de ce nu vorbește, când toți cei din jurul său vorbesc, glumesc, fumează și se cinstesc⁸.

Uncheșul Pavel, omul mătușii Domnica, sora mai mică a tatălui meu, vecini cu noi, doar un pârleaz ne despărțea, era un bărbat pe la patruzeci de ani, înalt, chipeș, frumos, cu părul cam roșcat, ochi albaștri, mustăcioară scurtă, foarte serios, tăcut, harnic și la toate priceput, dornic de bunăstare, dar [câștigată, agonisită] pe cale cinstită, bun și darnic.

Tată a trei băieți, cel mai mare, Ion, de vreo cincisprezece ani, cel mai mic, Aurel, mai mic decât mine, de vreo trei ani trecuți, și Gheorghe, ducea o viață foarte cumpătată, [fiind] socotit în toate, nu bea, nici nu fuma.

Om sănătos, robust și isteț, ascuțit la minte și perseverent, a lucrat singur vreo două, trei veri în grădină, pe un tapșan cu iarbă și dintr-un păr sălbatic uscat și alte uscături, numai din bardă și topor, fierăstrău și gealau, cu mâinile lui a făcut material din care a înjghebat o moară și cu draniță de la Rădăuți acoperită. Moara a fost pusă în funcțiune tot de dânsul, care era și morar pe Prut, de unde lipseau de multă vreme morile atât de căutate de săteni.

Uncheșul Pavel, morarul, măcina porumb de făină și crupe, secară și mai rar grâu și era socotit un om cinstit și omenos, chiar rușinos, toți oamenii din sat fiind foarte mulțumiți cu dânsul, că nu lua uium⁹ mult, unul-două căușe la sac.

A stat uncheșul Pavel o iarnă geroasă în moară, pe Prut, poate chiar două, trebuind să spargă mereu gheața groasă și să facă latoc, jgheab, care să aducă apa la

---

⁸ Beau câte un păhărel de rachiu într-o „odihna” mortului.

⁹ [*Uium, uiumuri*, s. n. În graiul din Bucovina, folosit mai ales cu forma de singular. Cantitate procentuală de făină sau de grăunț e, reț. inută la moară ori odinioară la treierat, la batoză, drept plată în natură pentru măcinat ori treierat; vamă. Potrivit DEX 1998, provine din bg. *ujem*, scr. *ujam*.]

roata morii, să măie moara ca să macine tubultoacele¹⁰ de grăunțe ori secară, aduse de oameni, să facă făina pentru copiii satului care așteptau mamaliga și cirul cald, puțin îndulcit, și pâinea de sâmbătă.

A ținut el cât a ținut, [tot] începutul celei de a treia ierni, până pe la mijlocul lui făurar¹¹, dar, într-o seară, venit acasă, n-a mai vrut nici mâncare de la mătușa, a căzut la pat learcă de sudoare și suferind, dar numai gemând, [iar] către ziuă a murit fără să scoată un cuvânt, parcă împăcat cu soarta lui crudă, lăsând pe mătușa Domnica văduvă cu trei copii.

Eu l-am văzut în casa cea mare, culcat pe masa frumos acoperită, cu capul sub icoane, ras, aranjat și frumos îmbrăcat cu cămașe cu floricele la guler și la mâneci, copilul fără mâneci, tot cu flori, și „dormea” întins pe spate, atât de frumos, că ne era frică nouă, copiilor, să nu-l trezim.

Avea la cap o tavă cu nisip, în care ardeau lumânări întruna și toți oamenii care veneau puneau în tavă o lumânare aprinsă, apoi, după ce-l priveau mai mult la față, se așezau pe laițe și osloane acoperite cu laicere frumoase, ședeau, vorbeau mai încet ca [în mod] obișnuit și noi credeam că pentru ca să nu-l trezească, dar vorbeau de toate, în șoaptă și chiar glumeau încet.

La priveghi¹², casa era plină de oameni în casa cea mare și tindă, iar în casă, peste tindă, mătușa Domnica, între femei care făceau galuște¹³, coceau placinte și mulți colăcei din care primeam și noi, copiii, calzi încă, fierbinți, [de] cum îi scoteau din cuptor.

Au venit la priveghi atâția oameni că nu încăpeau în casă, mulți stau și pe afară, fumau și vorbeau tot timpul despre moară, despre uncheșul Pavel, că a fost un om bun și omenos, că i-a rămas moara prinsă-n gheață și nu se va găsi om s-o pornească.

Gerul mare și omătul nu-i lăsau pe oameni să stea pe loc și mulți, toți tineri ca și unchiașul, râneau¹⁴ zapada în ogradă, făceau drum și cărări până la poartă și fântână, la lumina strălucitoare a lunii, care făcea [să se vadă] ca ziua și în casă, unde ardeau luminile la mort și lămpile la femeile cu plăcintele, colacii și colăceii.

Pe fața uncheșului Pavel, „dormind” pe spate, cum se doarme cel mai bine, cu mâinile pe piept, fața-n sus, drept spre grindă, se vedea bine că „doarme” un

---

¹⁰ [Variantă regională pentru *tăbultoc*, *tăbultoace*; *tăbâltoc*, *tăbâltoci*. Folosit și în Bucovina ca substantiv neutru, cu sensul de „sac mai mic sau de mărime obișnuită, umplut numai pe jumătate (pentru a putea fi cărat în spinare)”, dar și cu valoare de substantiv masculin, pentru „om scund și îndesat”. Sinonim cu *tăbuiet*. În ceea ce privește etimologia sa, autorii DEX 1998 fac trimitere la ucr. *tabolec*.]

¹¹ [Făurar, denumirea populară a lunii februarie.]

¹² Seara-noaptea, înainte de înmormântare. [Pentru mai multe date și informații, vezi, între altele: S. Fl. Marian, *Priveghiul*, în *op. cit.*, p. 128–146.]

¹³ Sarmale.

¹⁴ [*Râni*, *rânesc*, verb, conjugarea a IV-a, tranzitiv. Regionalism, în graiul din Bucovina, folosit și astăzi cu sensul de „a curăț a zăpada”, „a curăța un loc de stratul de murdărie”, „a curăța podelele de murdărie din staulul vitelor, în grajd”. După autorii DEX 1998, provine din bg. *rina*.]

somn adânc, liniștit și parcă bucuros că nu mai lucrează din greu, eliberat de povara grea de a sparge gheața cu toporul și cazmaua pe un ger de crapă lemnele.

Poziția culcat pe spate, întins frumos, ca pentru somn, cu fața-n sus, senină și întinsă, întocmai ca pentru dormit, nu putea să ne spună nimic [despre faptul] că uncheșul Pavel „doarme somnul de veci”, că el nu se va mai scula niciodată, că este mort și trecut în neființă.

Fața lui frumoasă, încă de baitan¹⁵, flăcău copt la minte și armata făcută, acum om însurat și cu trei băieți, exprima totuși o împăcare, o resemnare, o oarecare satisfacție sufletească de om liniștit, deplin împăcat cu starea lui și care merge singur pe un drum, pe o cărare pe care [el] singur și-a ales-o.

Se citea pe fața lui o țință, privirea lui, cu ochii închiși, [parcă] gândea adânc, privea mult spre departe, spre un țel pe care el nu-l mai mărturisea nimănui, dar mergea înainte pe un drum lung, abia început, atât de frumos îmbrăcat [și] încălțat ca de sărbătoare.

Cu toate că moartea lui a fost năpraznică, violentă chiar, viața lui a fost întreruptă brusc la jumătatea drumului, pe neașteptate și pe nepregătite, ca la cei bătrâni, chipul său nu arăta nicidecum vreo împotrivire sau poate [o] părere de rău, ci, chiar, dimpotrivă, resemnare, împăcare cu starea lui prezentă, cu moartea trupească și pământeană.

Chipul lui senin și întocmai liniștit semăna întru totul cu fața din imaginile răstignitului Iisus, care, de pe Cruce, privind la oamenii care săvârșeau crucificarea, șoptea: „Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac!”

N-am înțeles prea mult atunci situația, dar, rememorând în timp clipele trăite atunci și, prin asimilare cu alte multe și apropiate văzute și trăite, mi-am putut da bine seama de puterea miraculoasă a omului din popor de-a primi cu seninătate, împăcat, or[i]ce lovitură [a sorții], chiar și pe cea din urmă.

Săteanul nostru, născut, crescut, trăit și format în natură, călit în muncă încă de mic, oțelit de soare, vânt, ploaie, viscol și ger, necunoscând mănușa la contactul cu gheața, primește resemnat și lovitura de grație, lovitura de pe urmă, cu fața senină și părul uns cu untdelemn.

În sicriul „adormitului”, oamenii puneau bani mărunți de metal pentru ca să aibe mortul cu ce „plăti vămile” și „luntrașii” care trebuiau să-l treacă peste multe ape până la locul lui¹⁶.

Oamenii povesteau la priveghi că sufletul mortului „călătorește peste mări și țări” și că are de trecut de „șapte căi”¹⁷, o apă mare și furtunoasă, la care se află luntraș și barcă, dar trebuie plătit, să poată astfel ajunge la locul lui de veci, în rai.

---

¹⁵ [*Baitan, baitani*, variantă regională pentru *băietan, băietani*, s. m. În Bucovina, „băiat mai mare, având vârsta de 18–20 de ani”, „flăcău”, ca în contextul de aici. Format de la cuvântul de bază *băiat*, având etimologie necunoscută, prin derivare, cu suf. *-an*.]

¹⁶ [Vezi și S. Fl. Marian, *Sicriul*, în *op. cit.*, p. 154–162.]

Se insista în povestirile bătrânilor, aflați la priveghi, că sufletul omului, eliberat de trup, zboară mult în neant pentru a ajunge „în locul de verdeață, în locul de odihnă, acolo unde nu este întristare, nici suspin, ci numai viață veșnică și fără de sfârșit”, așa cum rostește și preotul la or[i]ce prohod al mortului.

Credința aceasta a oamenilor simpli, dar curați și cinstiți, în viața veșnică, viața de apoi, ca o continuare a vieții pământene, dar nu asemănătoare, ci fără griji și supărări, le dădea tăria de-a vedea în „plecarea” mortului, o realizare, cea mai mare și ultima, este adevărat. Moartea se considera o trecere la viață, așa cum auzeau și la înmormântare [că] „s-a mutat de la moarte la viață”, de aceea și durerea pierderii prin moarte a unui om din sânul familiei, al obștei, se considera mai mult o împlinire decât întristare și nemulțumire pentru cei rămași.

Oamenii se împăcau repede cu acest gol, pentru că-l știau pe cel plecat la mai bine, la liniște, odihnă și fără nicio supărare.

Important lucru era însă ca familia și obștea să-i cinstească ființa lui de pe pământ și din cer, să-i cinstească memoria lui, faptele și rămășițele lui pământești cu respectarea deosebită a tot ceea ce el „a lăsat cu limbă de moarte”, precum și dorințele cunoscute și, mai ales, „ultima dorință”.

A treia zi de la moartea uncheșului Pavel, pe un ger năpraznic, dar cu soare, încă de dimineață, ograda mătușii Domnica nu mai încăpea de lume¹⁷. Oamenii de sama lui, prietenii de flăcău și din cătănie au adus proșesia, toate cele douăsprezece prapuri care se iau din biserică numai la evenimente mari.

Femeile din casă s-au grăbit să pună la fiecare prapur câte o batistă de doliu și un colăcel și asemenea la caii de la sania pregătită sub șopron.

Pe la amiază, a venit și preotul cu dascălul și cadelnița cu tămâie pentru prohodul de la casa mortului¹⁹.

Rânduiala era ca slujba să se facă în ogradă, în fața ușii casei, cu sicriul așezat pe căruță sau sanie, astfel ca toată lumea să asiste la prohodul mortului, să poată vedea și auzi.

Gerul mare a determinat ca slujba să se facă în casă, cu familia și toți câți încăpeau în casa cea mare și în tindă, cu ușa deschisă și spre afară, să se audă slujba.

Aceasta era slujba cea mai mare, ca și prohodul de la mormânt, astfel că ținea mai mult, poate și un ceas, dar toată lumea participa cu toată ființa sa, cu tot frigul, la acest moment deosebit.

---

¹⁷ Referire la cele șapte ape și văzduhul din basmul mitologic cu Stix și Hades, pentru a ajunge la infern sau rai (paradis). [Vezi S. Fl. Marian, *Sufletul, Vămile, Iadul, Raiul*, în *op. cit.*, p. 270–285, 286–290, 291–300, 301–304.]

¹⁸ [Informații bogate, între altele, la S. Fl. Marian, *Petrecerea*, în *op. cit.*, p. 163–186.]

¹⁹ [Vezi și S. Fl. Marian, *Stările, Podurile, Prohodul*, în *op. cit.*, p. 187–194, 195–199, 200–206.]

După slujbă, familia și prietenii cei mai apropiați, își iau rămas bun, apoi și toată gloata, prin punerea mâinii drepte pe spatele celui de înaintea sa, așa până la locul cu omul mort, pe care se punea mâna, pe corpul adormit.

În casă, sicriul se acoperea cu capacul, care se fixa în cuiele de lemn pregătite, se închidea astfel și se acoperea pe deasupra cu un covoraș de lână, cam de mărimea sicriului și ceva atârând.

Pe capacul astfel acoperit cu laicer, matușa Domnica, plângând, a așezat cușma²⁰ brumărie de mire și chinga de lână, darul său de nuntă, simbolul credinței nețărmurite până la moarte.

La amiază, când soarele pe cer începea să coboare, a fost scos sicriul din casă, pe umerii prietenilor apropiați, pentru ca până la asfințitul soarelui, odată cu coborârea acestuia pe cer, să fie coborât și sicriul cu mortul în mormânt.

Nu se făceau înmormântări înainte de amiază, când soarele urcă pe cer, acesta fiind semn rău, și când mortul poate deveni strigoii ori altă „arătare”, care să nu lase în pace familia și satul.

Oamenii care au depus sicriul pe sanie rămân astfel pe lângă sanie, mergând astfel, cu capetele descoperite, până la mormânt.

Tradiția era ca toți bărbații, chiar și copiii, să se păstreze tot timpul cu capul descoperit, până la lăsarea sicriului în mormânt, iar femeile, cu capul acoperit cu basma sau șal negru sau numai închis la culoare, aceasta ca participare sinceră la doliu și deosebit regret și respect, în același timp, după mort.

În dangățul clopotelor de la biserică, abia auzite la așa depărtare, singurul semnal sonor pentru mort pe tot timpul celor trei zile și ridicându-se praporul de la poartă, singurul semn vizual de mort în casă, procesiunea pornește cu mortul spre țintirim.

Nu se obișnuia să se ducă mortul la biserică, aceasta fiind pentru cei vii [iar] obștea și bătrânii țineau mult la acest lucru.

Procesiunea cu mortul ieșea din ogradă, cu aruncarea de bani în toate direcțiile, ca început de plata mortului pentru drumul la care a pornit, cât și ca semn că achită toate eventualele datorii față de sătenii rămași în satul din care pleca pe drumul său.

În fruntea procesiunii era Crucea, cu numele [mortului] dăltuit în lemn, dusă de un bun prieten, urmând apoi proșesia, preotul și cântărețul, apoi coșarca cu colaci și pomul simbolizând viața celui decedat, trăită și viitoare, urmată de sania cu sicriul, familia și toată gloata participantă la îngropăciune.

Coșul cu pomul de înaintea sicriului, o coșarcă cu două toarte împletite din nu[i]ele de salcie, cojite și colorate, mare de cam un metru [în] diametru și jumătate înălțime, adâncă, se folosea cu acest prilej căptușită pe dinăuntru cu ștergare albe, cu capetele afară, umplută cu doi colaci mari, în care se înfigea pomișorul de prun

---

²⁰ Căciula.

uscat și împodobit cu mere, șunețe²¹ sau smochine, panglicuțe colorate și mulți colăcei și lumini aprinse ori pregătite pentru țintirim. Se mai țineau și banii de aruncat la „stările”²² de pe drum și la mormânt, coșul fiind purtat de doi oameni mai vârstnici, cunoscuți ori prieteni, de seamă cu cel condus pe ultimul drum.

La încrucișări de drumuri, în fața anumitor locuri mai deosebite, procesiunea se oprea și preotul făcea „stările iertăciunii”, cu o scurtă rugăciune, tămâind sicriul și norodul prezent.

La toate stările se aruncau bani, se făceau pomeni cu colac, iar la copii se dădeau colăcel și lumânare de sufletul mortului.

Oamenii mari se încălzeau, tropăind și frecând mâinile, dar nu aprindeau țigările pe tot parcursul [drumului], iar din cauza greului puneau cușmele pe cap spunând „Dumnezeu să ne ierte”.

Procesiunea intra în țintirim în dangătul continuu al clopotelor de la biserică și se depunea sicriul închis și acoperit pe scândurele, deasupra mormântului [sau] gropii deschise la rândul care urma [în cimitir].

Aici se îndeplinea al doilea mare prohod și ultimul, în prezența norodului însoțitor²³. Acum se citeau *Fericirile*²⁴ și *Evangelia*, când preotul îngenunchia după ce i se întindea în față un covoraș, sub genunchi, care apoi se ridica și se ducea de către pălimar acasă la părintele.

Când slujba-prohodul de înmormântare era terminată, nașul mortului ridica cușma și chinga de mire de pe sicriu și le preda, în fața oamenilor, fiului cel mai mare al mortului, cu urarea să se cunune cu acestea în amintirea tatălui său, să le poarte cu cinste.

Familia și cei mai apropiați aruncau câte un pumn de țărână peste sicriul coborât în mormânt, spunând „să-i fie țărâna ușoară”, apoi mormântul se acoperea cu pământul scos, iar, când era cam pe terminate, preotul lua o lopată din mâna groparilor și făcând semnul Crucii în țărâna proaspăt depusă, spunea: „închis până

---

²¹ [*Șuneată, șunețe*, s. f. Folosit, de obicei, cu forma de plural. În Bucovina, felii sau inelușe uscate, tăiate din mere, având diverse întrebuințări în bucătăria tradițională. Folosite ca ornamente, ori servite în compoturi pe timp de iarnă. Aria de folosire este, probabil, mai largă, cuvântul circulând și în graiuri din Vechiul Regat. Niciunul dintre dicționarele noastre nu-l menționează însă.]

²² Opririle.

²³ [Din bibliografia problemei, vezi, între altele: S. Fl. Marian, *Mormântul*, în *op. cit.*, p. 207–222.]

²⁴ [Vezi *Sfânta Evanghelie după Matei*, 5, 1–12: „Văzând mulțimile, Iisus S-a suit în munte și, așezându-Se, ucenicii Lui au venit la El. Și deschizându-Și gura, îi învăța zicând: «Ferițiți cei săraci cu duhul, că a lor este Împărăția cerurilor. Ferițiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia. Ferițiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul. Ferițiți cei ce flămânez și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura. Ferițiți cei milostivi, că aceia se vor milui. Ferițiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu. Ferițiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema. Ferițiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este Împărăția cerurilor. Ferițiți veți fi voi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mințind, din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri, că așa au prigunit pe proorocii cei dinainte de voi”. Confer *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediția din 2008, p. 1 100.]

la a doua venire a Mântuitorului”, crucea punându-se la cap și alături pomișorul cu fructele și panglicile fluturând, după ce din coșarcă s-a dat un colac preotului, iar al doilea, frânt în multe bucăți, [și] colăceii cu lumânări aprinse se împărțeau cam la cei care nu se întorceau acasă, la praznic.

Astfel, mormântul închis și „sigilat” de preot nu se mai desfăcea niciodată, iar, atunci când deschiderea mormântului era dispusă de organe de resort, obștea privea aceasta ca un blestem și mare nenorocire pe sat.

Gospodarul care purta comăndul²⁵ rămânea ultimul la mormânt și numai după ce se convingea că totul este în rânduială, după ce Crucea era fixată pe mormânt, pomișorul alătura, ca „unirea unei vieți cu cea nouă”, și după ce cinstea și omenea groparii, pe la asfințitul soarelui, pornea spre casa de la care plecase, spre a nu-l prinde asfințitul în țintirim. Se stingeau lumânările aprinse, spre a nu se aprinde țintirimul și de la acesta satul, [fiind] tot timpul cu capul descoperit până la ieșirea dintre morți, cât mai repede, să nu se ridice vreunul și să-i ceară pomană, după cum auzise de la unii oameni rămași mai mult în țintirim și, pe timp de noapte, iarna întunerecul venind foarte repede.

Persista în mintea oamenilor rămași îndoliați după mort, cât și a tuturor sătenilor, o totală confuzie, o suprapunere de idei și păreri acceptate de bătrâni, privind moartea, mortul, înmormântarea. Îl știau îngropat pe mort, l-au condus și la groapă și l-au depus ei în mormânt, au văzut totul cu ochii lor ce și cum s-a petrecut, și totuși trebuia să accepte [cele transmise prin] tradiție, că mortul sau, mai bine zis, sufletul lui, este pe drum, un drum îndelungat, greu, spre „viața de apoi”, pentru care i-au dat și bani și chiar hrană; în același timp trebuiau să recunoască faptul că mortul trăiește mai departe viața lui, sufletul răposatului este în casa în care a fost înainte, trăiește printre ai săi, vede și urmărește tot ce se petrece în casă și gospodărie timp de patruzeci de zile. În nopțile triste ale celor rămași, mortul apare între dânșii, toți jură că l-au văzut în grajd, în podul casei, ba chiar și [stând] la masă, cu dânșii, cere de mâncare și apă de băut, îi este sete.

Toate relele, tot necazul la casă se întâmplă o bucată de vreme din cauza că cei rămași nu respectă „dorințele” mortului, trebuințele lui, nu-l hrănesc și nu-l adapă, nu-i fac „ultima dorință”! De aici și tradiția înrădăcinată în popor de îndeplinire a unor pomeni fixe, „de sufletul mortului”, începând de la înmormântare și până la șapte ani.

Praznicul din ziua îngropăciunii era cel mai mare, oricum ar fi găsit momentul de nepregătită familia²⁶.

De la țintirim, toată suflarea care a „petrecut” mortul era așteptată la praznic, în casa mortului rânduindu-se [lumea], în serii, la masă și numai în casă, chiar pe vreme bună nefăcându-se masă în șură.

---

²⁵ Însărcinare, împuternicirea de a urmări îndeplini[rea] întocmai [a întregului] ritual [al] înmormântării.

²⁶ [Informații mai multe, bogate în pitoresc etnografic, între altele, la: S. Fl. Marian, *Comăndarea*, în *op. cit.*, p. 233–243.]

La acest praznic și de importanță deosebită, participa preotul, care făcea rugăciunea de praznic, pentru „primirea de către mort” a ofrandei [aduse] în mâncare și băutură pentru dânsul.

În prima serie intrau la praznic bărbați, care primeau la masă, de la femeile din casă, câte un colăcel și lumânare aprinsă, „de sufletul lui Pavel”, iar, după slujba religioasă, bărbați din casă serveau pe fiecare participant cu un pahar cu holercă, rachiu de cumpărat, colorat cu chimen și îndulcit cu puțin zahăr, tot „de sufletul lui Pavel”. Colăcelul și lumânarea aprinsă se țineau de fiecare om pe masă, în fața lui până la terminare.

Mâncarea începea întotdeauna cu borș cu fasole albă, mai rar pestriță, cu mult zarzavat și, pentru ca să-i dea și gust, să fie și mai sățioasă și aspectuoasă, se puneau și tocmași, tăiții de casă, care întregeau pe deplin borșul mult așteptat după o zi grea.

Femeile serveau borșul în străchini de lut smalțuit și cu flori, o strachină la 4–6 bărbați, la care ajungea fiecare cu lingura lui, de regulă, de lemn, mulți venind cu lingura de acasă.

Apoi se puneau pe masă sahanale, tot de lut, unele de faianță, mai întinse decât strachinile adânci, cu galuște de crupe, [adică] sarmale din boabe zdrobite, sparte, de grăunțe de porumb măcinat la moară.

Galuştele, făcute cu ceapă prăjită, apoi unse cu oloi de sămânță de bostan și cu mamaliguță caldă, tăiată cu ața de pe fundul de lemn, așezat pe masă din loc în loc, erau atrăgătoare și gustoase în boarea²⁷ lor de la cuptor și fierte în oala de lut.

După galuște, se mai puneau pe masă plăcintele cu mac, cu povidă ori chiar cu brânză de oi, dacă nu era post și după puțința oamenilor gospodari.

Oamenii mai gospodari și dacă era în câșlegi²⁸, nu era zi de post, puneau la praznic, în loc de borș, zamă de carne, cu tocmași, poate și dreasă cu smântână, galuște de crupe ori chiar orez, cu carne de porc, tăiat în acest scop, apoi chiar friptură de porc, [scoasă] de la cuptor, în tăvi și în bucăți mai mari, să poată fi servite și cu mâna, la pâine sau plăcinte proaspete și moi, date cu zahăr pe deasupra.

Seriile la masă urmau până la terminarea tuturor, când mânca și familia cu toți ai casei, vecinii și oamenii din „comând”.

Praznicile de trei zile și de șapte zile erau numai în familie, dar cel de patruzeci de zile, la șase săptămâni [după moarte], se făcea mai deosebit, pentru că abia acum sufletul [mortului] părăsește casa și merge la locul lui.

La șase săptămâni și la un an, se duceau colaci la biserică, se făcea pomenirea în biserică și o masă caldă, borș ori zamă, sarmale și plăcinte, [servite] sub șopronul din curtea bisericii.

---

²⁷ Aburul.

²⁸ De dulce.

Praznicul de șapte ani era ultimul și ultima pomenire a mortului, care se făcea la biserică, cu masă caldă, colăcei și pomeni, iar acasă, cu mai mulți oameni și cunoscuți ai răposatului²⁹.

Bărbatul rămas văduv și încă în putere, mai ales cu copiii mici, de îngrijit și crescut, primea deslegare să se recăsătorească, dar legal și cu o femeie de sama lui, văduvă ori fată bătrână, care să devină „mama a doua” la copii.

Văduva, femeia rămasă vădană, nu avea voie, sub niciun motiv, să se mărite, sub un an [înainte de un an], de la moartea soțului ei, dar, de regulă, rămânea singură pe tot restul vieții, altfel intra în gura satului.

O situație cu totul deosebită, chiar poate prea severă, ar fi avut-o bărbatul sau femeia care și-a luat singură viața, s-a spânzurat sau înecat, fata „rămasă grea” și părăsită, care nici în țintirim nu avea loc, iar familia, afurisită și blestemată de sat.

ANEXĂ

COLINDE DE CRĂCIUN LA OSTRITĂ O, ce veste minunată...!

O, ce veste minunată
În Vi flaem ni s-arată,
Astăzi s-a născut
Cel fără de-nceput
Cum au spus prorocii
Că la Vi flaem Maria,
Săvârșind călătoria,
Într-un mic sălaș,
Lâng-acel oraș
A născut pe [Mesia].
Pe fiul cel din vecie
Tatăl l-a trimis azi mie,
Să se nască și să crească,
Să ne mântuiască³⁰.

---

²⁹ [Complementar, pentru întregirea cunoașterii și bucuria comparației, vezi și Preot Eugen Drăgoi, *Înmormântarea și pomenirile pentru morți*, Ediția a IV-a, Tipărită din inițiativa și cu binecuvântarea P. S. dr. Casian Crăciun, Episcopul Dunării de Jos, Galați, Editura Episcopiei Dunării de Jos, 2002.]

³⁰ [Toate cele patru texte de colind, reproduce aici de Dimitrie Gălătescu, cu multe omisiuni în cuprinsul lor, sunt colinde religioase. Acestea ilustrează, între altele, faptul că „sărbătoarea Crăciunului este prilej pentru români de a întoarce pagină cu pagină istoria biblică, răsfoind *Scriptura* cu fiecare colind religios, cântec de stea sau vicleim. Din comoara de neprețuit a folclorului românesc, unde se găsesc toarse de veacuri, ca-n firul de borangic, fibrele credinței milenare, desprindem din adâncimea sufletului strămoșesc trăirea cuvântului divin, an de an, odată cu

Trei păstori

Trei păstori se întâlniră
Și așa se sfătuiră:
Haideți, fraților, să mergem
Floricele să culegem,
Și să facem o cunună,
S-o-mpletim cu voie bună,
Și s-o ducem lui Hristos
Să ne fie de folos!

Steaua sus răsare

Steaua sus răsare
Ca o taină mare,
Steaua luminează
Și adeverează
Că astăzi Curata,

---

sărbătorile creștine. [...] Din felurimea și bogăția colindelor de Crăciun și Anul Nou, din mulțimea versurilor și unitatea melodică a cântecelor de stea, ca și din practicile ce se leagă de aceste două sărbători creștine cu drama religioasă a *Irozilor*, poporul român are cea mai populară sinteză a religiei creștine”. Vezi Pantelimon Miloșescu, *Datini strămoșești de Crăciun și Anul Nou*, Prefață de prof. univ. dr. doc. Pandele Olteanu, București, Editura pentru Turism, 1990, p. 38–39. Vezi și Ion Gh. Savu, *Un tezaur de simțire și gândire creștină. Colindele Sf. Nașteri*, în „Viitorul”, București, anul XXVI, nr. 24, decembrie 1938, p. 1–3; Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români, Crăciunul. Studiu etnografic*, București, Academia Română, Colecția „Din viața poporului român”, *Culegeri și studii*, vol. XX, Librăria Socec & Comp. și C. Sfetea, 1914; Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, București, Editura Cartea românească și Pavel Suru, 1920. Dintre culegerile noastre de colinde, pentru rostul ei în epocă, menționăm, în primul rând, culegerea de popularizare întocmită de George Breazul, *Colinde*, București, Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, Colecția „Cartea satului” (21), 1938, 45 p., reunind 300 de texte, de „o mare frumusețe a versurilor”, provenind din toate provinciile istorice ale țării, considerată de Nicolae Iorga „o mare culegere de poezie populară”, cu toate neajunsurile sale ce stau sub semnul școlii romantice de editare a folclorului. Și în Bucovina, în răspândirea colindelor un rol important îl au manualele școlare, calendarele și almanahurile, care în partea a doua a secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului al XX-lea contribuie la difuzarea frumoaselor noastre colinde strămoșești, religioase și laice deopotrivă. Din bibliografia temei, pentru acest spațiu etno-cultural vezi, între altele: I. G. Sbiera, *Colinde, cântece de stea și urări la nunți*, Cernăuți, Tip[ografia] Arhiepiscopală, 1888; Sergiu Moraru (coordonator), *Folclor din Țara Fagilor*, Cuvânt-înainte de Arcadie Suceveanu, Prefață de Grigore Bostan, Chișinău, Editura „Hyperion”, 1993; Aurelian Ciornei, Ion Drăgușanul, *Veniți de vă veseliți!*, Suceava, Grupul Editorial „Mușatinii” – „Bucovina viitoare”, 2001 (o bogată culegere de „colinde românești”, întocmită din presa vremii, dar și din colecții personale mai noi, se află aici la paginile 34–87); Ion Drăgușanul, *Vechi colinde bucovinene*, Suceava, Editura „Mușatinii”, 2007, 217 p. (lucrarea reunește texte diverse, colinde, cântece de stea, plugușoare, Irozii, pe care autorul le republică din mai multe surse: I. G. Sbiera, S. Fl. Marian, Elena Niculiță-Voronca, L. Bodnărescu, „Călimdariiul poporului bucovinean”, Cernăuți, 1898–1901.)]

Prea nevinovata
Fecioara Maria
Naște pe Mesia.
În țara vestită,
Betleem numită,
Mergând după rază,
Pe Hristos să-l vază,
Magii, cum zăriră
Steaua strălucindă,
Mări, se sfătuiră
Și la drum porniră,
Daruri să-i închine:
Aur, smirnă și tămâie,
Care bucurie
Și la noi să fie!
La anul și la mulți ani!

Astăzi s-a născut Hristos

Astăzi s-a născut Hristos,
Mesia cel luminos.
Lăudați și cântați,
Și vă bucurați!
Mititel și-nfășățel,
În scutec de bumbăcel,
Vântul bate, nu-l răzbate
Neaua ninge, nu-l atinge.
Lăudați și cântați,
Și vă bucurați!

PLUGUȘOR DE ANUL NOU LA OSTRITA

Aho, aho, copii și frați,
Stați puțin și nu mânați,
Lângă boi v-alăturați
Și cuvântul mi-ascultați!

S-a sculat mai an
Badica Traian
Și-a-ncălecat pe un cal,
Cal învățat, cu numele de Graur,

Cu șaua de aur,
Cu frâul de mătase
Cât vița de groasă.
Ia mai mânați, măi, hăi, hăi!³¹

Și s-a sculat Ștefan cel Mare
Și-a pus plugul ca să are
Cu opt boi și trei brăzdare
Și, unde scotea ciolan de dușman,
Apăsa brăzdarul mai avan,
Unde scotea os de oștean,
Îl stropea cu vin de Cotnar
Și samana ghindă de stejar,
Să rodească, să răsară,
Codru mândru până-n sară,
Stejari falnici la hotară.
Ia mai îndemnați, flăcăi, hăi, hăi!

Badica Traian s-a ridicat,
Peste câmpuri s-a uitat
S-aleagă loc curat,
De arat și samanat,
Și curând s-a apucat
Câmpul neted de arat,
În lungiș și-n curmeziș,
C-un plug cu doisprezece boi,
Boi, bourei
Și-n coadă codălbei,
În frunte țintăței.
Ia mai mânați, măi, hăi, hăi!

---

³¹ [Potrivit cercetătorilor săi, „colinda Plugușorului” este „una dintre datinile cele mai vechi și mai frumoase ce s-a păstrat și se păstrează încă până în ziua de azi la poporul român”. „Vorbind despre aratul pământului cu 12 boi, despre semănatul grâului, seceratul și măcinatul lui, ca și despre frumoasa morăriță, plugușorul, care cuprinde în sine atâta poezie, este datina românească – scrie unul dintre exegeți – care zugrăvește în culori atât de vii deprinderea principală a poporului nostru. Românul ară și seamănă chiar și în toiu iernii – ară în preseara și seamănă în dimineața Anului Nou!”. Vezi Simeon Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. I, *Cârnilegile*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1989, p. 22. Pentru circulația textelor, cu marea lor bogăție de variante, pe întreg spațiul românesc, păstrarea datinilor strămoșești și a tradițiilor creștine ale neamului nostru, pentru forma aleasă de exprimare, vezi, între altele, și Pantelimon Miloșescu, *op. cit.*, p. 74–93. La fel ca toate celelalte texte, plugușorul reprodus aici de Dimitrie Gălătescu are și o netăgăduită valoare documentară, ilustrând rostul datinilor în menținerea identității culturale și naționale a românilor din Bucovina de altădată, dar și a celor care trăiesc astăzi în satele din regiunea Cernăuți.]

Brazda grasă răsturna
Și în brazdă samana
Grâu marunt și grâu de vară,
Până-n sară să răsară,
Până mâine să fie pâine
Și colaci de-un kilogram
De sfințât și la Iordan,
Ca să-l deie lui Ionică
Mândra lui Veronică.
S-o țâie minte și, la vară,
S-o scoată la joc până-n sară.
Ia mai mânați, măi, hăi, hăi!

La anu, la săptămână,
S-a făcut faina bună,
Iar plămădeala din covată
Da colacii de pe vatră,
Colaci rumeni și frumoși,
Arătoși, frumoși și mari
Cum le place la gospodari
Și la tineri vorniceii,
La fete și la flăcăi.
Ia mai mânați, măi, hăi, hăi!

Da de urat am mai ura,
Dar ni-i frică c-om înnopta
Pe aici, pe la curțile voastre,
Departate de căsuțele noastre,

Și avem a trece
O apă mare, rece,
Și, să nu ne înecăm,
Mai degrabă noi plecăm,
Pe dumneavoastră vă lăsăm,
La mulți ani cu sănătate
Și cu toate îmbelșugate,
Casa plină cu copii
Și la anu, cumătrii,
Ia mai mânați, măi, hăi, hăi!

Vasile I. Schipor

DIMITRIE GĂLĂTESCU, UN AUTOR BUCOVINEAN NECUNOSCUT ȘI MANUSCRISUL LUCRĂRII SALE ÎNCHINATE SATULUI OȘTRIȚA (IV)

VASILE I. SCHIPOR

Dimitrie Gălătescu, ein unbekannter Bukowiner Schriftsteller und das Manuskript seines dem Dorf Oștrița gewidmeten Werkes (IV)

(Zusammenfassung)*

Dimitrie Gălătescus Werk, *Drumuri pe zăpadă. Consemnări* [Wege im Schnee. Aufzeichnungen] ist für die Bukowiner Kulturgeschichte besonders durch das erste Kapitel interessant: es handelt sich um den ersten Versuch, die Ortschaft Oștrița aus der Czernowitzer Region monographisch darzustellen, die aufgrund der Bestimmungen des Ribbentrop-Molotov Paktes vom 23. August 1939 ausserhalb der Staatsgrenzen Rumäniens geblieben ist.

Die dem interessierten Leser hier angebotene Vielfalt der Informationen bezieht sich auf folgende Bereiche: Lokalgeschichte, Entwicklung der Ortschaft im Laufe der Zeit, Kleintoponymie, Namenforschung, traditionelle Bauernwirtschaft, Landwirtschaft, Viehzucht, Hausindustrie, traditionelle Küche, einheimische Volkstracht, ehemaliges Familienleben und Familienwerte, die damals innerhalb dieser Bukowiner Ortschaft gepflegt waren, Traditionen und Bräuche, Hauptereignisse im Leben des Menschen (Hochzeit, Beerdigung) oder des Jahres, auch mit religiöser Bedeutung (Verkündigung, St. Georg-Fest, Ostern, Mariä Himmelfahrt, Weihnachten, Neujahr, Dreikönigsfest), gemeinsame Bauernarbeiten, Kirchweihfest in Oștrița, literarische Volkskunde. Wertvoll für die Erforschung der Bukowiner Mundart ist auch das vom Verfasser zusammengestellte Glossar.

Das hier veröffentlichte Unterkapitel behandelt die Beerdigung, die gleichermassen als Ereignis und Zeremoniell in ihrer ganzen Komplexität dargestellt wird, sowie alle Jahresfeste aus Oștrița, ein Dorf am Pruththal in der Bukowina.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Institutionen des traditionellen Bukowiner Dorfes, Beerdigungsritual, Werte der traditionellen Familie und des Dorflebens, Volksfeste, Traditionen und Gebräuche mit uralten Bedeutungen.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

**HUTELE BUCOVINEI.
220 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA PRIMEI FABRICII
DE STICLĂ DIN BUCOVINA – CRASNA-ALTHÜTTE**

OVIDIU BĂTĂ

Încă de la anexarea părții de nord-vest a Țării de Sus a Moldovei, o zonă predominant agrară și cu comerțul în decădere, autoritățile habsburgice au căutat să amelioreze stările de lucruri existente și să determine o creștere a rentabilității economice a noii provincii, profitabilă pentru veniturile statului.

Pentru a pune în practică ideile politice ale epocii în domeniul economic, care urmau să-i permită obținerea de venituri de pe urma exploatării și prelucrării bogățiilor solului și subsolului noii provincii, Monarhia Habsburgică avea nevoie de o populație numeroasă. Una dintre căile de sporire a populației Bucovinei a fost cea a colonizării – urbană, industrială, rurală¹.

Colonizarea industrială, începută în deceniul opt al secolului al XVIII-lea, a fost inițiată în scopul punerii în valoare a zăcămintelor minerale din zona montană a Bucovinei – minereuri feroase și neferoase, sare. Au fost înființate, astfel, cu mineri germani aduși din zona Zips și Schemnitz, coloniile miniere de la Iacobeni – 1784, Mariensee (Cârlibaba) – 1797, Eisenau (Prisaca Dornei) – 1808, Luisenthal (lângă Pojorâta) – 1805, Handal (Fundu Moldovei), Freudenthal sau Rus pe Boul (Vatra Moldoviței) – 1809.

Aceleași colonizări industriale – care urmărea de această dată să valorifice întinsele suprafețe împădurite și zăcămintele de nisip cuarțos, prin dezvoltarea unei industrii a sticlăriei –, i-a corespuns aducerea și colonizarea unor meșteri sticlari și muncitori forestieri din Boemia. Aceștia au format coloniile Althütte (1793), Karlsberg (1797), Fürstenthal (1803), Neuhütte (1817).

În memoriul *Descrierea Districtului Bucovina*, întocmit de primul administrator militar al Bucovinei, generalul Gabriel baron Splény von Mihályd,

---

¹ Mihai-Ștefan Ceaușu, *Bucovina habsburgică de la anexare la Congresul de la Viena Iosefinism și postiosefinism (1774–1815)*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, Seria „Biblioteca istorică”, vol. IV, coordonator Al. Zub, 1998, p. 140.

Analele Bucovinei, **XX**, 2 (41), p. – , București, 2013

partea a treia, *Privind acele ameliorări care cer mai mult timp pentru a fi aplicate*, capitolul al patrulea, *Despre înființarea a diferite fabrici*, acesta spunea că „în această țară s-ar putea înființa următoarele fabrici à conto visteriei și s-ar putea aștepta un folos sigur”².

Splény propune înființarea unor fabrici de piele, de postav și de pânză, dar și a unor fabrici care să utilizeze și alte materii prime aflate din belșug în Bucovina, în principal lemn: „În afara celor trei fabrici principale amintite, s-ar mai putea construi, având în vedere lemnul existent în măsură mai mult decât necesară și într-un belșug nefolosit, încă câteva fabrici, care ar aduce foloase notabile în particular pentru visterie, precum ar fi: prăjitorii de potasă, fierbători de silitră, fabrici de sticlă, cuptoare de cărămidă și de var. [...] Fabricile de sticlă sunt cu atât mai avantajoase, cu cât toată Valahia și Moldova se aprovizionează în prezent de obicei cu sticlă din Polonia sau chiar din Veneția și că aceasta ar putea fi livrată de aici cu mult mai ieftin, deoarece aici nu se duce lipsă de nici unul dintre materialele necesare”³.

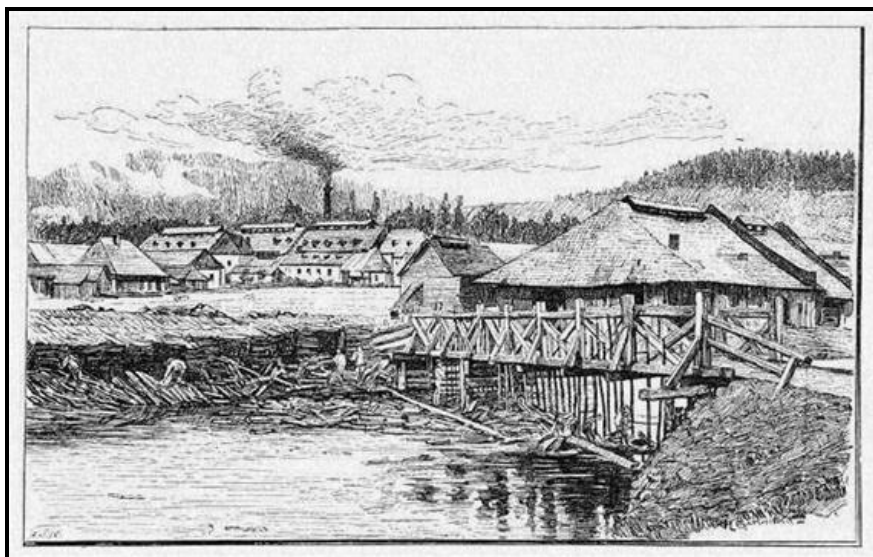
În continuarea acțiunilor din perioada iosefină, inițiativei particulare, sprijinită de autoritățile habsburgice, i s-a datorat înființarea unei puternice industrii a sticlei în Bucovina⁴. Fondul Religionar și unii proprietari au adus meșteri și lucrători sticlari din Boemia și Slovacia pe care i-au colonizat, începând cu ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea, pe moșiile lor, formând așezările Huta Veche, Huta Nouă, Fürstenthal, Karlsberg.

---

² *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (7), 1998, p. 163.

³ *Bucovina în primele descrieri...*, p. 165.

⁴ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 222.

Fabrica se sticlă din Eleonorenhain (Böhmerwald).
Sursa: *ÖUM, Böhmen (2. Abtheilung)*, Wien 1896, p. 649.

Fabrica de sticlă Crasna (Huta Veche, Althütte, Glăjăria Veche)

Înainte de anul 1800, două fabrici de sticlă au fost înființate în Bucovina. Prima a fost cea de la Crasna⁵, de lângă moșia boierului Alexandru Ilschi, Althütte/Glăjăria Veche (1793–1817), și cea de a doua la Karlsberg/Gura Putnei (1797–1827), pe teritoriul Domeniului Rădăuți al Fondului Religionar.

În anul 1793 se întemeiază în Crasna, districtul Storojineț, pe un domeniu al Fondului Religionar luat în arendă, prima fabrică de sticlă din Bucovina. Personalul administrativ și lucrătorii necesari pentru fabrica de la Crasna au fost aduși din Boemia și, ulterior, din Slovacia.

Germanii din Boemia erau, în principal, lucrători în pădure și sticlari, două ocupații care mergeau mână în mână. Pentru producerea sticlei – o industrie dezvoltată în Pădurea Boemiei de peste 200 de ani – era nevoie de lemn pentru obținerea potasei, ca ingredient, și combustibil pentru foc, în scopul obținerii căldurii mari necesare topirii nisipului silicios. Păduri întregi au fost tăiate complet,

---

⁵ Crasna. Până în secolul al XVIII-lea a fost un singur sat. La jumătatea secolului al XVIII-lea, o jumătate de sat era a Mănăstirii Putna, iar cealaltă jumătate a lui Alexandru Ilschi. Cele două jumătăți s-au dezvoltat apoi ca sate deosebite: Crasna Putnei sau Putna de Sus și Crasna Ilschi. Cf. Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografia, notele și indicele: Ion Popescu-Sireteanu; Introducere: D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (1), 1996, p. 245.

deoarece cantități enorme de lemn erau necesare în sticlării. Locuitori și sticlării se mutau după resurse disponibile. În timp ce sticlăriile locale se închideau și mulți locuitori din regiune deveneau șomeri, știri despre înființarea de posibile noi sticlării în Bucovina au ajuns în Pădurea Boemiană. Prin comisiile de recrutare, Guvernul austriac a recrutat acești muncitori – sticlari calificați, pricepuți în a face sticlă, lucrători la pădure, transportatori de lemn –, dar și meșteșugari – zidari, dogari, tâmplari, dulgheri, fierari, oferindu-le pământ, case și alte înlesniri în zonele de relocare.

În acest sens, trebuie menționate *Patenta de toleranță (Toleranzpatent)*, din 13 octombrie 1781, dată pentru toate provinciile Imperiului, urmată de *Patenta de colonizare (Ansiedlungspatent)*, din 21 septembrie 1782, ambele promulgate de Joseph al II-lea, care au deschis ușile imigrării germanilor – țărani, meseriași, sticlari, mineri și metalurgiști – în alte teritorii ale Imperiului Habsburgic.

Patenta de colonizare, din 1782, cu opt articole, oferea fiecărei familii transport gratuit de la Viena la punctul de destinație din Bucovina; o casă cu grădină, terenuri și animale de tracțiune, toate acareturile necesare; scutirea de impozit pentru primii zece ani și scutirea de la serviciul militar pentru fiul cel mare al familiei (vezi *Anexa*).

Principalul motiv pentru aducerea primilor muncitori sticlari din Boemia în Bucovina a fost principala bogăție a acestei regiuni, pădurea. După înființarea Fondului Religionar Greco-Ortodox din Bucovina, acesta a dat în arendă fostele proprietăți ale mănăstirilor și schiturilor unor oameni bogați, care, la rândul lor, au subarendat, de cele mai multe ori, proprietățile individuale. De exemplu, baronul von Lezzeni a arendat, în 1791, pentru o perioadă de 30 de ani, întinsele domenii ale Fondului Religionar de la Cuciuru Mare (lângă Cernăuți) și domeniul de la Sf. Onofrei, de lângă Siret. Pentru că nu putea să gestioneze de la distanță – locuia la Lemberg (Galiția) – aceste întinse domenii, von Lezzeni le-a subarendat, în același an, lui Abraham/Avraam Kriegshaber, arendaș bogat și cu relații la Biroul Districtual din Cernăuți, la guvernul din Lemberg și chiar la Curtea de la Viena⁶.

Pe domeniul arendat de Kriegshaber se aflau și întinse suprafețe acoperite de păduri, care făceau parte din marea pădure situată la vest de Ciudei și se învecinau cu proprietățile boierului Alexandru Ilski. Kriegshaber a găsit arendași pentru bunurile, câmpurile și pajiștile domeniului, nu însă și pentru păduri, care și ele trebuiau utilizate, având în vedere nevoia de lemn pentru clădiri, pentru unelte și mobilier de uz casnic, pentru sobe și cuptoare.

Cunoscând propunerile primilor guvernatori militari ai Bucovinei – Splény, în 1775, și Enzenberg, în 1779 – de înființare a unei sau a mai multor fabrici de sticlă –, Kriegshaber a chemat, în 1793, fără a informa în prealabil Consiliul din

---

⁶ N. Gaschler, *200 Jahre seit der Gründung von Althütte: der erste deutschböhmische ort des Buchenlandes*, în *Erinnerungen an Althütte, Bukowina*, Editor Walter Ernst, Augsburg-Querfurt, Landmannschaft der Buchenlanddeutschen, 2002, p. 30.

Viena, meșteri sticlari – topitori și turnători – din Boemia germană⁷. Aceștia au construit, în pădurea de la Crasna, prima fabrică de sticlă din Bucovina.

Amplasarea în ținuturi împădurite a unei fabrici de sticlă (glăjerie⁸, cum le spuneau locuitorii români) se explică prin faptul că de aici se putea procura ușor lemnul necesar fierberii potasiului și obținerii temperaturilor înalte pentru topirea nisipului silicios, pietrei de var și sărurilor de potasiu, principalele materii prime ce intrau în compoziția sticlei vechi.

În documentele vremii, timp de mai bine de două decenii, întreprinderea a fost cunoscută sub numele „Glasshütte Krasna”/„Sticlăria de la Crasna”. Partea Domeniului Crasna, unde a fost această fabrică, înconjurată de casele lucrătorilor specialiști, a fost numită de către populația românească „Huta Veche”⁹/„Glăjăria Veche”, de la germanul „Hütte”¹⁰.

Mulțumit de dezvoltarea noii sale afaceri, dar „neputându-se învoi cu lucrătorii silvici români din localitate în privința prețului pentru tăierea lemnului necesare pentru fabrica de sticlă”¹¹, arendașul Kriegshaber a recrutat slovaci din comitatul Trenczinului, care la acea dată se afla în Ungaria, azi Trenčín, în Slovacia, pentru tăierea lemnului necesare fabricii, aceștia oferindu-se să lucreze cu prețuri mult mai ieftine. Astfel, în 1799 și în primăvara anului 1803, câteva sute de slovaci sosesc în Bucovina, unii dintre ei fiind angajați de Kriegshaber la fabrica sa de la Crasna, nu numai ca lucrători silvici, ci și ca oameni de cea mai mare încredere pentru paza casei cu bani, pentru escortarea și paza arestaților sau vagabonzilor de pe teritoriul domeniului, pentru pază la cerdacurile¹² de siguranță publică sau ca și curieri¹³.

---

⁷ R. F. Kaindl, *Das Ansiedelungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Österreich*, Innsbruck, 1902, p. 343.

⁸ *Glăjă, glăji*, s. f. (reg), sticlă (germ. *Glas*, după pronunția săsească); Glăjerie, s., v. sticlărie.

⁹ Althütte (rom. Huta Veche), comună rurală, districtul Storojineț, așezată pe malurile pârâului Zubrăvița, afluent al râulețului Ciudei. Este în apropiere de drumul districtual Ciudei – Putna. A fost fondată în 1793, odată cu înființarea aici a primei fabrici de sticlă din Bucovina. Au fost aduși lucrători germani din Lubaczow (Galiția), care, împreună cu slovaci aduși mai târziu, au format o colonie. Cf. Em. Grigorovitz, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, Editura Göbl, 1908, p. 1.

¹⁰ Hütte, -n, f., – colibă, bordei, cocioabă; uzină metalurgică; sticlărie, fabrică de sticlă sau ceramică; cabană la munte. Cf. *Dicționar german-român*, Ediția a III-a, revizuită și îmbogățită, Academia Română, Institutul „Iorgu Iordan și Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic, 2007, p. 632.

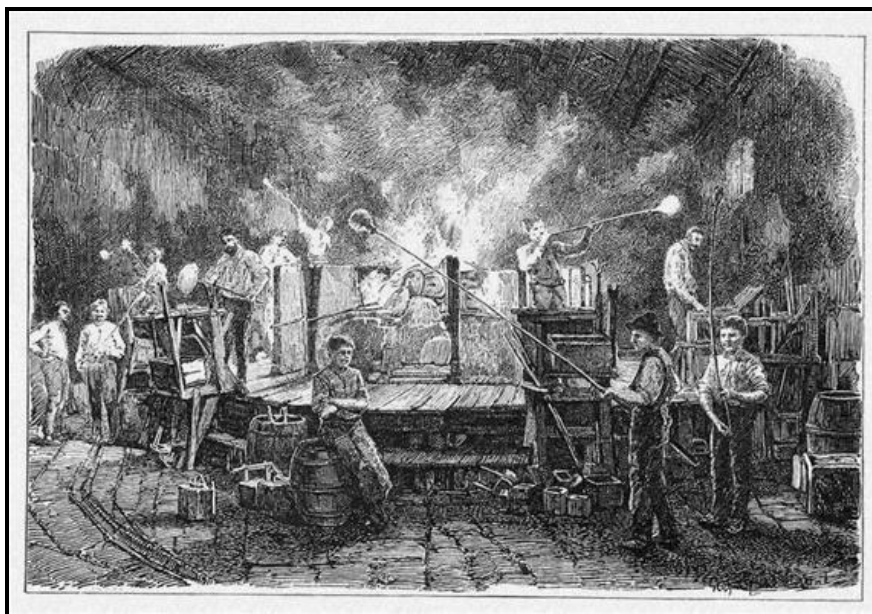
¹¹ S. Reli, *Din trecutul Ceho-Slovacilor așezați pe domeniile „Fondului Bisericesc Ort. Român al Bucovinei”*, Conferință festivă ținută în Aula Universității din Cernăuți, cu prilejul aniversării independenței statului cehoslovac, în 28 octombrie 1931, în „Candela”, Cernăuți, 52/1932, nr. 4–12, Mitropolitul Silvestru, 1932, p. 262.

¹² *Cerdac, cerdace și cerdacuri*, n. (inv.) Încăpere (din scânduri) așezată pe o ridicătură de pământ sau pe stâlpi înalți, servind ca post de observație; pavilion, chioșc.

¹³ R. F. Kaindl, *op. cit.*, p. 280.

Spre deosebire de fabricile de sticlă de la Karlsberg (Gura Putnei) și Fürstenthal (Voievodeasa), despre care R. F. Kaindl a scris în detaliu, informațiile despre funcționarea fabricii de la Crasna sunt puține.

Dintr-o scrisoare a directorului Camerei Domeniilor din Sf. Ilie, Albert von Kugler, adresată, la 10 octombrie 1794, perceptorului pensionar Ferdinand Dans, aflăm că fabrica de sticlă de la Crasna avea un cuptor pentru sticlă rotundă și unul pentru sticlă plană. Cele două cuptoare, împreună, ardeau 16 creuzete de topire. Sticlăria produsă aici era foarte frumoasă și curată. Materia primă, prundișul sau nisipul cuarțos, nu se găsea în apropierea fabricii, ci era adus, cu mari cheltuieli, de la Uhrynkowce, districtul Zaleszczyk (Galiția), iar argila, materialul pentru construcția cuptoarelor și creuzetelor se procura din Dziewieczicz (Domeniul Lubaczow)¹⁴.

În fabrica de sticlă din Neuwelt (Harrachsdorf/Harrachov).

Sursa: *ÖUM, Böhmen (2. Abteilung)*, Wien 1896, p. 629.

O altă informație despre sticlăria de la Crasna găsim în scrisoarea perceptorului Johan Modes, din Rădăuți, care îi scria, la 30 aprilie 1794, perceptorului pensionar Ferdinand Dans că sticlăria din Crasna produce cea mai frumoasă sticlă – sticlă plană și recipiente (Hohlglas) – și că vânzările sunt atât de mari, încât producția abia face față cererilor cumpărătorilor¹⁵.

---

¹⁴ N. Gaschler, *op. cit.*, p. 31–32.

¹⁵ *Ibidem*, p. 31.

Declinul producției la fabrica de sticlă de la Crasna a început de prin anii 1812–1814. Treptat, între anii 1814 și 1817, din cauza tăierii complete și arderii pădurilor din jurul ei și a dificultăților privind transportul lemnului de la distanțe mari, fabrica și-a redus activitatea, pentru ca, în anul 1817, aceasta să fie sistată definitiv.

Fabrica de sticlă din Bachergebirge/Pohorje.
Sursa: ÖUM, Steiermark, Wien 1890, p. 401.

Tăierea completă a pădurilor din jurul Crasnei a determinat, în 1817, construirea unei noi fabrici în pădurea deasă din zona Ciudinului/Ciudeiului (Czudyn, în germană) la o jumătate de oră distanță, spre nord de Huta Veche, pe locul numit Lunca Frumoasă¹⁶. Cunoscută și ca „fabrica de la Lunca Frumoasă”, nou-înființata fabrică a fost numită de către locuitorii români „Huta Nouă” (Neuhütte¹⁷, în germană), pentru a o distinge de sticlăria veche, Althütte.

---

¹⁶ Em. Grigorovitză, *op. cit.*, p. 134.

¹⁷ Neuhütte (rom. Huta Nouă), comună rurală, districtul Storojineț, așezată într-o pădure pe pârâul Valicut, afluent al râulețului Ciudei. [...] Aici s-a înființat, la 1814, o nouă fabrică de sticlă în locul celei de la Althütte, care nu mai funcționa. Și aici, ca și în Althütte, s-au adus coloniști germani. Cf. *Ibidem*, p. 150.

Concomitent cu fabrica, o nouă colonie de lucrători germani și slovaci – numită oficial, la început, „Czudyners Hütte” (Huta Ciudinului) – se ridică pe moșia Fondului Religionar din Ciudei¹⁸.

Datorită faptului că o parte dintre coloniști de la început sau descendenți ai lor, care între timp și-au schimbat ocupația, nu voiau să se mute, numărul specialiștilor a devenit insuficient pentru noua sticlărie. Împuținându-se numărul meseriașilor sticlari, Kriegshaber și-a reluat activitatea de recrutare a sticlarilor din Bohemia. Numărul lor nu este cunoscut, dar, în orice caz, populația din Neuhütte a crescut substanțial și prin intermediul migrației.

În timp, fabrica a ajuns la o producție anuală de 120 de vagoane de sticlă plană și circa 300 de vagoane de sticlă diferită¹⁹.

Activitatea la sticlăria de la Neuhütte a continuat până în timpul Primului Război Mondial, când o parte dintre instalațiile fabricii au fost distruse. Echipamentul salvat a fost transferat la fabrica de sticlă de la Putna, distrusă în timpul celui de al Doilea Război Mondial²⁰.

Pe lângă cei angajați la fabricile de sticlă, și locuitorii din satele unde se aflau acestea trebuiau să contribuie la aprovizionarea cu diferite materii prime necesare procesului de fabricare a sticlei – lemn, var, sare –, la paza fabricii etc.

Astfel, în învoiala de muncă dintre comuna Ciudei și boier, din 27 noiembrie 1817, învoială încheiată pentru o durată de doi ani, se prevedea că:

„1) Fiecare fruntaș va căra în fiecare an la fabrica de sticlă din Ciudei 27½ stânjeni de lemne din pădurea de acolo, fiecare mijlocăș va căra 21½ stânjeni, iar fiecare codaș 17½ stânjeni. Codașii fără vite vor face fiecare câte 15 stânjeni în pădure.

2) Sătenii vor transporta la fabrică, fără plată, în fiecare an, trei stânjeni de var.

4) Comuna va da, fără plată, timp de patru săptămâni, doi oameni de strajă la fabrică.

6) Sătenii vor aduce la fabrică sarea necesară, cu plata de 30 cr. pentru o sută de (?)”²¹.

O altă învoială de muncă, încheiată de această dată între Domeniul Crasna și săteni, la 1 noiembrie 1824, pentru o durată de trei ani, prevedea că:

---

¹⁸ Ciudei, moșie, atenență a moșiei Huta Nouă, districtul Storojineț, locuitori români și străini. Cf. *Ibidem*, p. 65.

¹⁹ M. Iacobescu, *30 de zile în „Siberia”*. Căutând arhivele Bucovinei, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 251.

²⁰ Emil Stadler, *Mein Vaters Geburstort Krasna Ilski*, în *Bori, Karlsberg und andere deutschböhmisches Siedlungen in der Bukowina*, Ed. Rudolf Wagner, München, Verlag „Der Südostdeutsche“, 1982, p. 62.

²¹ N. Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775 și 1848*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei. Istorie-arheologie-etnografie-folclor”, seria II, anul I–II, 1943–1944, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1944, p. 100–101.

„5) Sătenii vor aduce din Cacica sarea necesară pentru fabrica de sticlă, plătindu-li-se câte 30 cr. pentru o sută de (?).

6) Fiecare sătean se obligă să care în fiecare an la fabrica de sticlă cantitatea de lemne indicată în tabela anexată la învoială (între 6 și 20 de stânjeni)”²².

Fabricile de sticlă din Bucovina nu au adus succesul dorit. Incapabile de a concura cu produsele superioare calitativ din Boemia și Veneția, fie datorită managementului defectuos, fie datorită insuficienței capitalului din partea antreprenorului, mai devreme sau mai târziu, toate au fost închise. Cei mai mulți dintre lucrătorii de la aceste fabrici de sticlă s-au confruntat cu mari probleme economice, până ce a apărut posibilitatea de a găsi locuri de muncă în domeniul meșteșugurilor, în agricultură, în ferme sau în domeniul forestier.

Deoarece nu dispunem de imagini care să ilustreze fabricile de sticlă din Bucovina, prezentăm, în studiul nostru, trei imagini: una a unei fabrici de sticlă din Boemia, regiunea din care au venit specialiștii sticlari la fabrica de sticlă de la Crasna, și două care prezintă activitatea dintr-o astfel de fabrică. Imaginile sunt preluate din monumentală monografie *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (ÖUM)*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1886–1902. Autorul imaginilor este pictorul austriac Hugo Charlemont (1850–1939).

ANEXA

Patenta de colonizare a lui Josef al II-lea

Comisia pentru colonizare a împăratului Josef al II-lea
Viena, 21 septembrie 1782

Noi, Josef al II-lea, din mila lui Dumnezeu uns Împărat Roman, preamăritorul dintotdeauna al Imperiului, rege al Ungariei, Boemiei, Galiției și Lodomeriei etc., prin prezenta *Patentă* aducem la cunoștința tuturor că posedăm numeroase teritorii libere, nelocuite și pustii, pe care ne gândim să le populăm cu membri ai Imperiului German, îndeosebi din districtele Rinului Superior.

În final, ne dăm cuvântul de onoare al Casei Regale și promitem să asigurăm fiecărei familii de imigranți din Imperiu, multe formate din agricultori și meșteșugari, următoarele:

În primul rând: libertatea deplină a gândirii și a religiei, sprijinul nemijlocit față de orice altă confesiune, față de clericii și predicatorii acesteia.

---

²² *Ibidem*, p. 101.

În al doilea rând: asigurarea unei locuințe noi, spațioase și curate, construită după modelul celor de la țară, plus grădină, pentru fiecare familie.

În al treilea rând: fiecare familie de agricultori va primi gratuit terenul necesar, constând în pământ arabil bun și pășune, animale de povară și de prăsilă, precum și mașini agricole și unelte de folos în gospodărie.

În al patrulea rând: meșteșugarii și zilierii se vor bucura de uneltele necesare în gospodărie, după ce li se va acorda numerar suma de 50 de guldeni renani pentru a și le procura.

În al cincilea rând: cel mai în vârstă fiu din familie este și va rămâne scutit de recrutare.

În al șaselea rând: fiecare familie va beneficia de transport gratuit de la Viena până la locul unde se va stabili, va primi bani de drum și va fi în continuare aprovizionată, până când va fi în stare să-și producă singură hrana. Dacă după această perioadă de întreținere, familia va intra în vreun necaz fără vina ei, i se va acorda un sprijin financiar, pe care va trebui să-l returneze în trei ani.

În al șaptelea rând: pentru a-i însănătoși și a-i îngriji pe cei care se vor îmbolnăvi pe drum din cauza schimbării climei sau din alte motive, se vor amenaja spitale care să le asigure serviciile necesare.

În al optulea rând: tuturor acestor imigranți, începând cu ziua sosirii, timp de 10 ani le este asigurată scutirea de la toate impozitele locale funciare, taxe, robotă sau oricum s-ar numi acestea, și așa vor rămâne. După trecerea celor 10 ani, ei vor trebui însă să plătească impozitul uzual, la fel ca toți ceilalți locuitori ai țării.

Prin prezentul document original arătăm că aceasta este voința și hotărârea noastră, pe care o autentificăm cu sigiliul nostru secret cezaro-crăiesc, la Viena, în 21 septembrie 1782.

Joseph vt Rudolf Fürst von Colloredo,
M(anu) p(rop)pria L. S.
Ad mandatum Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis proprium,
Ign.(az) von Hofmann

Hutele Bucovinei

**HUTELE BUCOVINEI.
220 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA PRIMEI FABRICII
DE STICLĂ DIN BUCOVINA – CRASNA-ALTHÜTTE**

OVIDIU BĂTĂ

**Die Bukowiner Hütten. 220 Jahre seit der Eröffnung der ersten Glashütte in
der Bukowina: Krasna-Althütte**

(Zusammenfassung)*

Die industrielle Kolonisierung der Bukowina, die im 8. Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts angefangen hat, hatte die Ausnützung der Bodenschätze der Provinz als Hauptziel. Die Glaserzeugung entstand und entwickelte sich als wichtiger Industriezweig dank der reichen Sand- und Quarzlagerstätten und des Holzes, das auf den grossen Waldoberflächen zu finden war.

Auf Anregung des Pächters Abraham Kriegshaber, der einige tüchtige Glasmacher aus dem Böhmerwald und slowakische Waldarbeiter in die Bukowina mitbrachte, wurde 1793 die erste Glashütte in Krasna (auch Althütte genannt) erbaut. Diese funktionierte bis zum Jahre 1817, als eine neue Glasfabrik (Neuhütte) im Czudyner Wald eröffnet wurde. Diese neue Fabrik hat Glas bis zum ersten Weltkrieg erzeugt. Die Glashütten der Bukowina – Althütte, Karlsberg, Fürstenthal, Neuhütte – wurden allmählich geschlossen, sowohl weil sie mit der Glaswaren aus Böhmen und Venedig nicht konkurrieren konnten, als auch wegen des Geldmangels und eines verlustbringenden Verwaltens.

Schlüsselwörter: industrielle Kolonisation, Hütte, Glashütte, Böhmer Deutschen, Slowaken, Kriegshaber, Krasna, Czudyn, Althütte, Neuhütte, Glaserzeugung, Glasindustrie.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

**GAVRIL VATAMANIUC –
UN MODEL DE CURAJ ȘI DEMNITATE ÎN
MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTISOVIETICĂ
ȘI ANTICOMUNISTĂ DIN BUCOVINA**

VASILE I. SCHIPOR

Cea dintâi lucrare consacrată calvarului românilor bucovineni din veacul trecut aparține lui Dumitru Nimigeanu, țăran din Tereblecea, deportat, în 13 iunie 1941, împreună cu familia sa, în Kazahstan și Siberia. După șase ani la de la deportarea sa, Dumitru Nimigeanu evadează din lagăr, revine la Tereblecea, apoi trece frontiera în România, ajungând în Banat, la rudele sale aflate în refugiu. De aici fugе în Iugoslavia, cunoaște iarăși viața din lagărele de muncă și, în ziua de 21 ianuarie 1950, ajunge în Lumea Liberă, la Triest. În ziua de 19 martie 1951, pleacă spre Australia, unde se stabilește împreună cu soția și fiica sa. Dumitru Nimigeanu este, aproape o jumătate de veac, singurul autor bucovinean al unei cărți despre Gulag: *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*, tipărită la Paris, în 1958, Londra, 1960, și Timișoara, în 1993¹. Însemnările autorului din cele două capitole ale cărții, *Drumul în robie*, p. 23–113 și *Zori de libertate*, p. 115–157, precum și corespondența din *Anexe*, p. 161–172, se constituie într-un „document cutremurător de viață”, cuprinzând „un capitol de istorie care sângeră și azi ca o rană deschisă”². Capitele din *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina* se publică, totodată, în periodicul „America”, la Cleveland–Ohio (1959), ziar al exilului românesc, care, după instaurarea comunismului în România, „a luptat contra sclaviei în care a fost târât poporul român”³.

---

¹ Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*, Cu o prefață de Grigore Nandriș, Paris, Editura Fundației Regale Universitare Carol I, 1958; Dumitru Nimigeanu, *Hell Moved Its Border*, Versiune în limba engleză de Margaret Aull [Mabel Nandriș], Blandford Press, Londra, 1960; Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*, Prefață de Grigore Nandriș, Ediție îngrijită de Ștefan Munteanu, Timișoara, Editura de Vest, 1993.

² Conf. Ștefan Munteanu, *Cuvânt introductiv la noua ediție*, în volumul Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*, Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 5.

³ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945–1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, p. 45, 47.

Analele Bucovinei, XX, 2 (41), p. – , București, 2013

Din perioada regimului comunist provine și „mărturia zguduitoare privind prezența românească în Arhipelagul Gulag” a Aniței Nandriș-Cudla din satul Mahala-Cernăuți, țărancă înzestrată cu „un har ales al povestirii”. Născută la 21 martie 1904 în satul Mahala, din districtul Cernăuți, Anița Nandriș-Cudla, sora prof. univ. dr. Grigore Nandriș (1895–1968), este deportată în Siberia în ziua de 13 iunie 1941 împreună cu cei trei copii ai săi. Scapă din marele Gulag sovietic, după douăzeci de ani, în 1959. Manuscrisul cărții a fost încredințat fiului său, doctorul Gheorghe Nandriș din Sibiu, în 1982, care îl trece frontiera în România. Acesta se tipărește sub titlul *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea este premiată de Academia Română, în 1992, fiind tradusă ulterior în limba engleză, în 1998, iar în 2011 în limba germană⁴. Începând cu anul 2006, când apare, în România, ediția a II-a revăzută și adăugită, cu titlul modificat, *Amintiri din viață. 20 de ani în Siberia*, 288 p., cartea mai cunoaște alte câteva ediții, fiind considerată „o capodoperă spontană și naivă a deportării”: „Autoarea nu începe direct cu exilul siberian, ci se folosește de o construcție antitetice, prezentând inițial partea edenică a vieții sale, înnegurată apoi de Gulag”. „Pitorescul primitiv și naiv” al mărturisirilor sale „seamănă cu picturile lui Rousseau-Vameșul, dar transpuse în peisaj siberian”. În cartea sa, figura deportatului reprezintă „un destin prototipal”, soarta sa „depășindu-și individualitatea și sintetizând un destin colectiv”: „Ivită parcă dintr-o tragedie greacă uitată sau dintr-o epopoe, voința indestructibilă și dârzenia deportatei sunt încununuate de o credință puternică. [...] Suflet aproape mistic, Anița Nandriș-Cudla nu luptă împotriva destinului decât dacă-l simte pe Dumnezeu alături. Tonul este apocaliptic, toate clipele vieții sale fiind narate în conformitate cu credința cu care se zidește interior. Deportarea este văzută ca o sclavie multiformă. [...] Simplitatea credinței, cuvioșenia unui suflet călit la moarte și delicatețea sunt armele sale de apărare”. Suflet simplu, înrudit în memorialistica românească a Gulagului doar cu „impetuoasa Elisabeta Rizea”, prin „aceeași plămădă rustică”, Anița Nandriș-Cudla „recunoaște trei sentimente care i-au însuflețit și alimentat rezistența în exilul siberian: patriotismul, credința creștină și iubirea de clan”⁵.

---

⁴ Anița Nandriș-Cudla, *Twenty Years in Siberia*, Traducere de Mabel Nandriș, Londra, 1998. Academia Română îi acordă cărții Premiul „Lucian Blaga” în 1992, recunoscând valoarea sa de „document istoric” și apreciind, în același timp, calitățile de „jurnal literar” scris „într-un stil sobru de povestitor popular, trădând chiar de la prima propoziție o filosofie țărănească sănătoasă”, conf. Ștefan Hostiuc, *O țărancă din nordul Bucovinei premiată de Academia Română*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți–București, anul I, nr. 3, 1994, p. 172–174. Articolul referitor la acest eveniment cultural se republică în volumul Ion Nandriș, *Satul nostru Mahala din Bucovina*, Ediție îngrijită și prefațată de Gh. Nandriș, Sibiu, Casa de Presă și Editură „Tribuna”, 2001, p. 403–405. Anița Nandriș-Cudla, *Aus meinem Leben. 20 Jahre in Sibirien. Ein Schicksal aus der Nordbukowina. Eine wahre Geschichte*, Introducere de Luzian Geier, Cuvânt-înainte al Editurii „Humanitas”, Augsburg–München, Grupul Editorial „Universal Grafische Betriebe”, 2011, 176 p.

⁵ Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, Colecția „Plural M”, 2005, p. 364, 92, 155–156. Pentru un spor de cunoaștere și

Cartea Aniței Nandriș-Cudla se bucură de un statut privilegiat, datorită publicării ei sub egida unei edituri de prestigiu, fiind singura scriere bucovineană despre Gulag reținută de exegeza națională, mai cu seamă în ultimii ani. Ca și însemnările lui Dumitru Nimigeanu, autoarea reliefează mecanismul terorii, viața în spațiul concentraționar și strategiile de supraviețuire ale românilor bucovineni deportați în spațiul defunctei U.R.S.S. Destinul Aniței Nandriș-Cudla este emblematic pentru colectivitatea bucovinenilor deportați masiv în 1940, 1944–1953.

În Bucovina procesul de recuperare a memoriei și a istoriei confiscate în perioada regimului comunist începe, însă, programatic, la fel ca în toată România, după evenimentele din 1989. După această dată, raportarea la trecut capătă consistență treptat și aici, printr-o emancipare a confruntării deschise, libere, cu acesta, pentru restabilirea adevărului, ca preocupare, în primul rând, a societății civile în formare, ulterior ca preocupare a unor istorici.

La Cernăuți, „«Țara Fagilor»». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni”, îngrijit de scriitorul și publicistul Dumitru Covalciuc, manifestă, începând din 1992, un interes constant pentru cunoașterea tragediei bucovinenilor sub ocupație sovietică. Acesta publică mărturiile ale supraviețuitorilor Gulagului sovietic, tabele cu victimele represiunii staliniste, întocmite pe localități, precum și creații din „folclorul deportării”, inaugurând o nouă direcție în cercetarea științifică din Bucovina.

În partea de sud a Bucovinei, inclusă astăzi în județul Suceava, preocupările pentru cunoașterea adevărului despre Gulag încep mai târziu. Teme ce țin de istoria recentă, precum refugiul, exilul, deportările în U.R.S.S. și în Bărăgan, rezistența armată anticomunistă, revoltele țărănești din 1949, închisorile comuniste, prigoana și marginalizarea pe motive politice nu pot fi găsite în preocupările instituționalizate din viața provinciei timp de aproape 15 ani (proiecte de cercetare individuale și în echipă, manifestări științifice, editarea unor volume de memorii și documente pe această temă).

În acest efort de recuperare a memoriei confiscate de regimul comunist se disting, în primul rând, câțiva ziariști curajoși, din rândul cărora trebuie menționați în primul rând Constantin Severin și Dumitru Covalciuc. Ei sunt singurii care, încă de la începutul anilor '90, caută supraviețuitori ai represiunii comuniste, îi interviuează, folosesc documente referitoare la procesele politice și detenție,

---

înțelegere a acestei contribuții românești la literatura Gulagului, vezi și *Povestea Elisabetei Rizea din Nucșoara. Mărturia lui Cornel Drăgoi*, Texte culese și editate de Irina Nicolau și Theodor Nițu, prefață de Gabriel Liiceanu, București, Editura Humanitas, 1993. Vezi și Ion Papuc, *Românele în comunism*, în „Convorbiri literare”, serie nouă, Iași, anul CXL, nr. 8 (128), august 2006, p. 102–106. Din bibliografia scrierilor românești despre Gulag, între altele, vezi: Vasile Țepordei, *Amintiri din Gulag*, Prefață de Victor Crăciun, București, Editura Abeona, Seria „Floare Basarabie”, 1992; Dimitrie Bejan, *Oranki. Amintiri din captivitate*, Cu un cuvânt-înainte de Gabriel Țepelea, București, Editura Tehnică, 1998.

publică reportaje-anchetă și documentare în periodicele din provincie (Suceava, Cernăuți). Câțiva scriitori, foști deținuți politici, care au cunoscut direct ororile din spațiul concentraționar al regimului comunist, cu ajutorul unor apropiați (ziariști, medici, preoți, profesori), își publică și ei lucrările (versuri, povestiri, amintiri, grafică), lucrări care apar în Bucovina cu mari sacrificii, în tiraje mici și în condiții modeste. Printre aceștia se numără Vasile Pânzariu, Dumitru Oniga, Filaret N. Toma, Radu Bercea, George Ungureanu, Vasile Lazăr, Vasile S. Cârdei.

Literatura bucovineană consacrată spațiului concentraționar al regimului comunist se îmbogățește după 1989 cu noi lucrări de memorialistică. În ordinea publicării lor în volum, acestea sunt: Ilie Popescu, Ion Cozmei, *Drumul spre Golgota*, Iași, Editura Moldova, 1994; V. Blănaru-Flamură, *Cazaciocul groazei din Valea Piersicilor. 804 zile și nopți în lanțurile morții*, București, Editura Sepco SRL, Colecția „Iconar”, 1996; George Ungureanu, *Camera zero*, Timișoara, Editura Mirton, 1998⁶; Vasile Lazăr, *Șase ani în infern*, Cu un Cuvânt-înainte de prof. Vasile Precop, Timișoara, Editura Marineasa, 2000⁷; Teodor M. Gherasim, *Astride Two Worlds* [Călare pe două lumi], Tigard–Oregon, L.D. Press, 2000⁸; Aspazia Oțel Petrescu, *Strigat-am către Tine, Doamne...*, București, Editura Fundației Buna Vestire, 2000 (Ediția a II-a, Botoșani, Editura Axa, 2004); Filaret N. Toma, *Pe drumul pavat cu ghimpi. Amintiri*, Suceava, Editura Lidana, 2005; Vasile S. Cârdei, *Visuri și temnițe. Memorii*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2006; Dumitru Oniga, *Urme, lacrimi, sânge, morminte*, Suceava, Editura Lidana, 2007⁹. Tot aici trebuie cuprinse și mărturisirile lui Gavrilă Vatamaniuc, tipărite în lucrarea lui Constantin Hrehor,

---

⁶ Un fragment din mărturisirile lui George Ungureanu se publică, la București, în periodical „Memoria”. Vezi tomul din anul VI, nr. 14, 1995, p. 16–19. Scrierea lui George Ungureanu reprezintă „un document zguduitor, care acuză regimul comunist de crimă împotriva națiunii”, potrivit lui Ion Popescu-Sireteanu. Vezi *George Ungureanu sau destinul unui om*, în vol. *Bucovina. Oameni și cărți*, Timișoara, Editura Augusta–Editura Artpress, 2005, p. 294.

⁷ Despre prigoana politică și abuzurile din justiția comunistă, mărturisiri valoroase găsim în multe pagini din cartea aceluiași autor bucovinean talentat, *Spicuri din viața mea*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2011, 458 p..

⁸ Ediția în limba română apare un deceniu mai târziu: *Călare pe două lumi. Autobiografie*, Vol. 1, Ediție completă [de] dr. Teodor Gherasim, Suceava, Editura Lidana, 2010, 558 p.

⁹ Trebuie menționate, de asemenea, amintirile publicate, mai întâi, în diverse periodice de Dumitru Oniga: *Domnul Drescher*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XI, nr. 2 (31), 2000, p. 124–129; *Mott nu trădează*, anul XI, nr. 4 (33), 2000, p. 73–81; *Nichifor Crainic*, *ibidem*, anul XV, nr. 4 (49), 2004, p. 99–102; *O, brad frumos...*, *ibidem*, anul XIV, nr. 3–4 (44–45), 2003, p. 24–26; *Părintele Juncu*, *ibidem*, anul XII, nr. 2 (35), 2001, p. 52–57; *Poezie și destin: Radu Gyr*, „Bucovina literară”, serie nouă, Suceava, anul XV, nr. 9 (175), septembrie 2005, p. 30–31. Acestea se regăsesc și în volumul publicat la Suceava, în 2007, alături de altele, inedite. Memorialistica publicată aici oferă cercetării științifice informații prețioase, având, în același timp, calități artistice alese, ce învederează și un prozator înzestrat cu o memorie prodigioasă, cultivată în anii grei de detenție, instruit, sensibil, elegant și talentat.

*Muntele mărturisitor. Anii rezistenței–anii suferinței*¹⁰, precum și mărturisirile lui George P. Motrescu, publicate de Marian Olaru mai întâi în săptămânalul „7 zile bucovinene”, într-un serial alcătuit din 21 de episoade¹¹, și apoi în volumul *Bucovineni împotriva comunismului: Frații Vasile și George Motrescu*¹².

După cum lesne se poate observa, în Bucovina, memorialistica spațiului concentraționar al regimului comunist și detenției se publică târziu. Lucrarea lui Ion Nistor, *Amintiri din închisoare*, ilustrează poate cel mai bine destinul genului și asumarea temei, aici, ca domeniu fertil de cercetare¹³.

Dintre memoriile bucovinenilor, publicate parțial ori în volume de documente, câteva merită a fi menționate. Cele semnate de Ilie Ilisei și Ioan D. Popescu¹⁴ aduc mărturii despre un veac sângeros, în care oamenii înfruntă împreună teroarea istoriei și reușesc să-și păstreze omenia prin iubire, respect și

---

¹⁰ Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței–anii suferinței*, Iași, Editura Timpul, 2002,

¹¹ Marian Olaru, *Destin românesc. II. Un fost luptător anticomunist se destăinuie*, în „7 zile bucovinene”, Rădăuți, anul III, nr. 102, 3–9 octombrie 2002; anul IV, nr. 125, 20–26 martie 2003.

¹² Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Marian Olaru, Prefață de Dimitrie Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, Postfață de Vasile I. Schipor, Indice de nume de Rodica Iașencu, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (17), 2006, p. 127–167. Îngrijit de Marian Olaru, *Jurnalul partizanului Vasile Motrescu* se publică mai întâi în „Analele Bucovinei”, anul XI, nr. 1, 2004, p. 125–138, anul XII, nr. 1, 2005, p. 217–237 și anul XII, nr. 2, 2005, p. 371–391. Documentarul de aici se constituie într-un adevărat „laborator de creație” în pregătirea pentru tipar a unei lucrări singulare, consacrate rezistenței anticomuniste din Bucovina, valorificând, spre deosebire de edițiile de la București, prin ancheta de istorie orală, memoria prodigioasă a unui martor supraviețuitor providențial: George Motrescu. În ordinea apariției, edițiile de la București sunt: Adrian Brișcă, *Jurnalul unui partizan: Vasile Motrescu și rezistența armată din Bucovina*, București, Institutul pentru Studiarea Totalitarismului, 2005; *Jurnale din rezistența anticomunistă: Vasile Motrescu, Mircea Dobre, 1952–1953*, Ediție de Liviu Țăranu, Theodor Bărbulescu, Cuvânt-înainte de Ion Gavrilă-Ogoranu, București, Editura Nemira, 2006. Și câteva studii de caz, toate publicate în afara provinciei, se referă la importanța acestui document din arhiva CNSAS: Adrian Brișcă, *O zi din viața unui partizan*, în „Arhivele totalitarismului”, anul VI, nr. 3, 1995; Theodor Bărbulescu, Liviu Țăranu, *Existența cotidiană a unui „bandit”: cazul Vasile Motrescu*, în volumul *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România, 1944–1962*, Coordonator științific prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru, București, Editura Kullsys, Colecția „Studii”, 2, 2003, p. 281–299. Tot aici ar trebui să mai menționăm o carte, greu de găsit și pentru cercetătorii din Bucovina: Gavril Vatamaniuc, Emil Ianuș, Ion Prelipcean, *Ultimul partizan*, Suceava, Editura Little Lamb, 2010. Pentru aceasta, vezi articolul semnat de Tiberiu Cosovanu în „Monitorul de Suceava”, anul XV, nr. 148 (4439), 26 iunie 2010, conf. www.monitorulsv.ro/foto/TAVN3Kz/1.

¹³ Tipărite, pentru prima oară, de Doina Alexa în volumul *Maramureș, vatră de istorie milenară*, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș Vodă”, 1997, p. 179–190. Textul se publică ulterior în „Memoria”, București, anul XII, nr. 1 (34), 2001, p. 43–51. *Amintirile din închisoare* ale istoricului bucovinean Ion I. Nistor au fost ignorate mai bine de un deceniu la Rădăuți tocmai de „universitatea liberă” care îi poartă numele. Acum, cei interesați îi pot găsi textul amintirilor din anii detenției sale politice și în Ion I. Nistor, *Istoria românilor*, vol. II, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2003, p. 547–555.

¹⁴ Ilie Ilisei, *Și eu am fost martor*; Ioan D. Popescu, *Ocrotitorul jidanilor*, în volumul *Dosarele suferinței*, Suceava, Grupul Editorial Mușatinii–Bucovina Viitoare, 1999, p. 7–85, 87–189.

solidaritate. Memoriile Marioarei Cenușă, publicate de Mihai Rădulescu într-un volum de documente¹⁵ și intitulate *Începutul amarului*, cuprind „amintiri din viața de fugar și din cea de victimă a unor torturi și umiliri inimaginabile”, învederând un „mare prozator realist” provenit dintr-o „civilizată specie de țăran bucovinean”¹⁶. *Amintirile lui Cozma Pătrăucean*, publicate tot aici¹⁷, cuprind „documente înduioșătoare sau înfricoșătoare asupra existenței în munți a fugarilor din fața răzbunării comuniste”, salvate „din dragoste pentru recuperarea istoriei contemporane a neamului nostru și din iubire pentru spița bucovinenilor, care mulți eroi a[u] dat în lupta lor fără șansă, nici nădejde, împotriva rușilor și a comunismului”¹⁸.

Represiunea, tortura, imaginea deținutului politic român ca tip uman, rezistența în interiorul Gulagului, soluția ieșirii din spațiul concentraționar al regimului comunist, prigoana politică și marginalizarea socială sunt înfățișate în pagini memorabile, demne, uneori, de orice antologie tematică. Scrierile lor, cu o valoare în primul rând documentară, îndeplinesc funcții multiple: de cunoaștere, în cadrul procesului de recuperare a adevărului despre istoria recentă, de reparație morală („justiția memoriei”) în raport cu atitudinea instituțiilor statului de drept față de destinul lor vitreg, de catharsis și autocatharsis („vindecarea” memoriei) și de umanizare a unui trecut plin de nenorociri, precum și de educare, pentru ca astfel de fapte inumane, reprobabile, să nu mai poată fi repetate în viitor.

În Bucovina, cercetarea științifică programatică a represiunilor regimului comunist începe doar după anul 2000¹⁹. În acest cadru, lucrarea pe care noi o

---

¹⁵ Mihai Rădulescu, *La capătul iadului. Mărturii și documente*, București, Fundația „Gheorghe Manu”, 2004, p. 118–164.

¹⁶ *Ibidem*, p. 116.

¹⁷ *Ibidem*, p. 166–188.

¹⁸ *Ibidem*, p. 165–166.

¹⁹ Iată, pentru exemplificare, cum sunt valorificate cele dintâi preocupări privind represiunea politică în perioada regimului comunist în singurul periodic științific din Bucovina cu deschidere față de această problematică: Ștefan Purici, *Represiunile sovietice în regiunea Cernăuți (anii '40 – '50 ai secolului al XX-lea)*, în „Analele Bucovinei”, anul VIII, nr. 2, 2001, p. 249–268; Rodica Iațencu, *Forme ale rezistenței anticomuniste în partea de sud a Bucovinei. Mișcarea de partizani (1944–1958)*, în „Analele Bucovinei”, anul VIII, nr. 2, 2001, p. 269–291; Marian Olaru, *Aspecte privind rezistența armată anticomunistă în Munții Bucovinei. „Jurnalul” lui Vasile Motrescu*, în „Analele Bucovinei”, anul XI, nr. 1, 2004, p. 125–174 și anul XII, nr. 1, 2005, p. 217–237; Rodica Iațencu, *Organizații și mișcări studențești anticomuniste (1945–1959). Studiu de caz: bucovinenii în Mișcarea Tineretului Regalist*, în „Analele Bucovinei”, anul XII, nr. 2, 2005, p. 393–432 și anul XIII, nr. 1, 2006, p. 203–261. Cele dintâi manifestări științifice, consacrate exclusiv fenomenului, se organizează de asemenea după anul 2000. Filiala din Câmpulung Moldovenesc a Fundației Culturale „Memoria” organizează în 2002 Simpozionul „Rezistența anticomunistă în munții Bucovinei”. Centrul pentru Studiarea Problemelor Bucovinei al Academiei Române organizează, ceva mai târziu, câteva reuniunile științifice pe aceeași temă: „Bucovinenii și literatura spațiului concentraționar”, Rădăuți, 5 iulie 2005; „Conștiință și acțiune politică anticomunistă – cazul Bucovinei. Arestați, condamnați, deportați, exilați”, Rădăuți, 18 noiembrie 2005. În partea de nord a Bucovinei, inclusă astăzi în regiunea Cernăuți, din Ucraina, Societatea Regională „Golgota” organizează periodic manifestări

publicăm în „Analele Bucovinei” face parte dintr-un proiect de cercetare inițiat în anul 2004. Documentarul nostru *Bucovinenii în spațiul concentraționar al regimului comunist. Martiri, martori și mărturie*²⁰, reprezintă o „panoramare” a literaturii Gulagului și a lucrărilor despre Gulag apărute în Bucovina, în contextul proceselor și fenomenelor din societatea românească, în cadrele căreia se consumă drama bucovinenilor. Partea propriu-zisă a lucrării este un dicționar biografic. Bucovinenii identificați pe baza cercetării de arhivă și de bibliotecă sunt prezentați în ordine alfabetică, cu date esențiale de fișier biografic, referințe și surse bibliografice. Cele câteva sute de nume și destine din Bucovina, identificate astfel până acum și înregistrate în acest instrument de lucru, ilustrează dimensiunea fenomenului de rezistență anticomunistă, precum și politica planificată de distrugere a societății civile din România. Impresionează, în primul rând, activitatea și destinul dramatic al partizanilor din grupurile de rezistență antisovietică și anticomunistă. Impresionează, de asemenea, numărul mare de țărani împușcați, arestați, anchetati, torturați și deportați (în U.R.S.S. și în Bărăgan), numărul mare de elevi, studenți, funcționari, militari, învățători, profesori, preoți, avocați, judecători, medici, ingineri, oameni politici. În multe

---

diverse, îndeosebi de comemorare. În 20 mai 2006, în Sala de Festivități a Școlii Medii Generale Nr. 29 din Cernăuți, se desfășoară însă un simpozion consacrat represiunilor staliniste, la împlinirea a 65 de ani de la masacrele de la Fântâna Albă și Lunca, de la deportările în masă ale bucovinenilor în Siberia și Kazahstan. Vezi Ion Crețu, *Urmașii își comemorează martirii*, în „Crai nou”, Suceava, anul XVII, nr. 4188, 2 iunie 2006, p. 3.

²⁰ Vezi *Bucovinenii împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Marian Olaru, Prefață de Dimitrie Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, Postfață de Vasile I. Schipor, Indice de nume de Rodica Iațencu, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2006, p. 249–320. Îmbogățit, documentarul face o adevărată „carieră” în periodice și în câteva volume. Vezi, între altele: *Bucovinenii în spațiul concentraționar comunist*, în volumul „Titanicul” din *Tihăraia Rarăului*, Ediție întocmită de Ion Filipciuc și închinată lui George Ungureanu la împlinirea vârstei de 96 de ani, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2008, p. 99–165; *Bucovinenii în spațiul concentraționar al regimului comunist*, în „Analele Bucovinei”, București-Rădăuți, anul XIII, nr. 2 (27), [iulie–decembrie] 2006, p. 535–608; *Istorie, politică și destin. Contribuții la o istorie îndurerată a Bucovinei*, în volumul Mihai-Bogdan Atanasiu, Mircea-Cristian Ghenghea, *Pro Bucovina. Repere istorice și naționale*, București, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2010, p. 208–323. Din acest „martirologiu al Bucovinei”, ceea ce publicăm aici reprezintă o selecție de nume și biografii ilustrative, în opinia noastră, pentru amploarea fenomenului de rezistență anticomunistă, pentru dimensiunile terorii și represiunii politice din perioada 1945–1989, dar, mai cu seamă, pentru destinul bucovinenilor consumat în spațiul concentraționar al regimului comunist. Pentru aceeași problematică, vezi și editorialul nostru *Destinul bucovinenilor în spațiul concentraționar al regimului comunist*, în „Analele Bucovinei”, anul XIII, nr. 2 (27) [iulie–decembrie] 2006, p. 413–416, republicat ulterior în tomul retrospectiv din anul XIX, 2 (39) [iulie–decembrie] 2012, p. 415–418. Complementar, vezi și alte două studii: Vasile I. Schipor, *Destinul unui gen vitreg. Memorialistica bucovineană consacrată spațiului concentraționar al regimului comunist*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți-București, anul XIV, nr. 2 (29) [iulie–decembrie] 2007, p. 517–546; Vasile I. Schipor, *Elitele bisericilor tradiționale din Bucovina, 1940–1989*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți-București, anul XV, nr. 2 (31), [iulie–decembrie] 2008, p. 513–564.

cazuri, din ariditatea informațiilor – lacunare, cât timp accesul cercetării este drastic îngreunat de o legislație complicată și de proceduri anevoioase, de lipsa finanțării pentru cercetarea sistematică de arhivă – capătă relief biografii impresionante și destine tragice.

La Cernăuți, cele peste 40 de monumente și troițe ridicate în satele din regiune în memoria victimelor represiunilor staliniste ilustrează preocupările societății civile pentru recuperarea istoriei confiscate și cinstirea martirilor neamului românesc. Pe plăci de marmură sunt trecute numele bucovinenilor arestați, judecați, condamnați, deportați și împușcați în perioadele de represiune sovietică (1940–1941, 1944–1953). Listele acestora, întocmite pe localități (din păcate, incomplete încă) și un tablou al preocupărilor comunității românești din regiunea Cernăuți în acest domeniu, acoperind perioada aprilie 1991–iulie 1998, se află în lucrarea refugiatului bucovinean Vasile Ilica, *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna Albă, Suceveni, Lunca, Crasna, Igești...)*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 2003, p. 377–476, 193–211. Presa românească din regiunea Cernăuți consemnează pe larg evenimentele comemorative organizate periodic: „Zorile Bucovinei” și „Plai românesc” (începând din 1991), „Arcașul” (din 2001). O mențiune aparte trebuie să facem pentru periodicul „Libertatea cuvântului” care publică în cadrul rubricii *Glasul adevărului* un material amplu, *Martirii ținutului Herța*, în numerele sale din 22 iulie, 5, 19 august, 7, 14, 18 octombrie, 2, 23 decembrie 2005, 31 martie 2006, sub semnătura lui Petru Grior, președinte al Societății Culturale „Golgota”. Recent, la Cernăuți, s-a propus alcătuirea unei *Cărți negre a memoriei*, proiect de echipă, prin care se urmărește să se adune toate materialele publicate pe această temă, precum și documentele de arhivă, sub îndrumarea unui comitet organizatoric, în frunte cu scriitorul Vasile Tărâțeanu. La manifestările din regiunea Cernăuți participă și reprezentanți ai Administrației Regionale de Stat, care aduc mulțumiri organizatorilor pentru „comemorarea istoriei tragice a regiunii” și pentru păstrarea vie a memoriei neamului.

În partea de sud a Bucovinei, însă, la comemorarea victimelor represiunii comuniste (mai ales la 9 martie, de Ziua Foștilor Deținuți Politici din România), precum și la puținele manifestări științifice organizate pe această temă, de regulă, nu participă nici un reprezentant al autorităților locale ori județene. Puține sunt aici și monumentele de for înălțate în memoria foștilor deținuți politici. Nici măcar întocmirea unor liste a acestora, pe localități, cu date sumare privind condamnarea și detenția, nu constituie o preocupare de istorie locală, dar și o datorie morală, de onoare, a profesorilor de istorie, de limba română, a preoților. Fiind aproape de arhivele de stare civilă și de supraviețuitorii Gulagului, tot mai puțini pe zi ce trece, profesorii și preoții ar putea oferi cercetării date și informații extrem de folositoare. O mărturisire a scriitorului Vasile Pânzariu, fost deținut politic, plină de tristețe și amărăciune, făcută public la vernisarea Expoziției de grafică „Memoria retinei Gulagului românesc”, Suceava, 19 mai 2006, este grăitoare în acest sens: „Și

astăzi, noi trăim și activăm, într-un fel, în clandestinitate, în timp ce toți se bucură azi de libertatea în numele căreia noi ne-am jertfit cei mai frumoși ani din viață”.

Publicând rezultatele cercetării pe această temă de istorie recentă, Institutul „Bucovina” al Academiei Române și redacția periodicului „Analele Bucovinei” au convingerea că prin aceasta fac, totodată, un act de reparație morală pentru victimele represiunilor comuniste din Bucovina și contribuie, într-un plan mai larg, la formarea și consolidarea unei „culturi a încrederii, a onestității și toleranței, atât de necesare pentru societatea deschisă”²¹, aflată astăzi, la noi, într-un lung și anevoios proces de reconstrucție.

Dintre aparițiile editoriale ale anului 2012, în Bucovina, una îi atrage atenția cercetătorului interesat de istoria recentă, dar și unui public mai larg: Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței. Convorbiri cu Gavril Vatamaniuc*, Ediția a II-a revăzută, Prolog de Dan Puric, Studiu introductiv de dr. Marian Olaru, Postfață de Vasile I. Schipor, Suceava, f. ed., Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (35), 2012.

În *Prolog*, p. III–IV, Dan Puric, vorbind despre rostul acestei cărți – „munte mărturisitor înconjurat de un ocean de indiferență și de un abis de tăcere nedreaptă”, „perlă tristă de suferință românească”, afirmă că în „tragica noastră istorie” – „șir neîntrerupt de martiri”, Gavril Vatamaniuc este „un exilat printre ai săi”, „la fel ca toți marii martiri ai închisorilor comuniste”, iar cartea aceasta, „o pâine întru ființă”. Victimele represiunii comuniste, „spice frânte de grâu curat”, au devenit peste timp „pâinea noastră sufletească”, îndestulând „Bărăganul nostru sufletesc”. În rândul acestora, Gavril Vatamaniuc este și el „o verigă” într-un „timp al jertfei ce este dincolo și deasupra oricărei istorii”. În paginile acestei cărți, scriitorul Constantin Hrehor, „copilul concrescut în istoria-legendă ce-i înconjura satul și țara”, „stă de vorbă cu martirul și din cele două bătaii de inimă se-aude țara”. Ritualul povestirii se desfășoară, astfel, în cadrele unei străvechi pedagogii a perpetuării memoriei colective: „Înainte de marele drum, acest vultur neobosit – luptătorul din munți – își găsește odihna pe ramura-suflet întinsă în ultima clipă de scriitorul-suflet. Aceasta este cartea, o ultimă poveste despre suferințele adânci și neștiute ale acestui neam spuse ca o ușurare înainte ca trupul fizic, bucată de lut ce s-a luptat pentru țară, să fie zdrobită de vămile cele nevăzute. Povestea lor, numele lor ar trebui spuse din gură-n gură de tinerii noștri. Biblioteci vii de suflete ce n-au uitat și-atunci neamul acesta ar fi indestructibil” (p. IV).

Un studiu introductiv, *O apreciere istorică asupra rezistenței armate din munții Bucovinei*, semnat de dr. Marian Olaru, directorul Institutului „Bucovina” al Academiei Române, p. V–XIV, reprezintă o necesară punere în tema generală a subiectului, având menirea de a „ne aduce în prim-plan nevoia cunoașterii în profunzime a trecutului evocat în lucrare și a prețuirii jertfelor pe care le-au făcut

---

²¹ Confer Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în Europa de Est*, București, Editura „Athena”, 1995, p. 16.

partizanii pentru libertatea celor de azi” (p. XIV). „În amintirile lui Gavril Vatamaniuc – scrie Marian Olaru – o lume întreagă prinde viață – judecători, delatori, ofițeri de Securitate, țărani, ingineri, profesori universitari, medici, foști miniștri, generali și ofițeri ai Armatei Regale Române –, pe care [acesta] i-a întâlnit în cei nouă ani de detenție în cele mai temute pușcării românești de la Suceava, Jilava, Aiud, Gherla, Botoșani și Iași sau în «pușcăria pe roți», cum denumeau deținuții vagoanele trenurilor care-i purtau prin țară spre diferite locuri de încarcerare. De aceea *Muntele mărturisitor* este o amplă frescă socială, culturală și politică a lumii românești din perioada de început a comunismului, a cărei analiză nu ar fi posibilă fără amintirile, documentele de familie ale mărturisitorilor din munți – i-am numit aici pe partizani – și lucrările de istorie orală care s-au publicat în ultima vreme” (p. XIII).

Și ediția din 2012 are în structura sa capitolele: *Drumul*, p. 7–31; *Sihăstriile*, p. 32–45; *Semnele*, p. 46–72; *Orologiile*, p. 73–79; *Fugarul*, p. 80–87; *Înfățișarea*, p. 88–108; *Frigul*, p. 109–130; *Inelul de sânge*, p. 131–154; *Închisorile*, p. 155–247; *Omul hăituit*, p. 248–292. Acestea sunt urmate aici de o postfață, *Gavril Vatamaniuc, spovedania unui „bandit” bucovinean care „s-a pus să dărâme republica”*, p. 293–297, semnată de Vasile I. Schipor, secretarul științific al Institutului „Bucovina”, secretarul de redacție al periodicului „Analele Bucovinei”. În materialul *După zece ani*, subintitulat *Epilog II*, p. 298–305, scriitorul Constantin Hrehor face mai multe precizări necesare, dintre care reproducem câteva: „Cartea, acum reluată și revăzută, este o pledoarie pentru adevăr, o deschidere spre adevăruri ascunse mai mult de jumătate de secol, o mărturisire inedită despre un timp dramatic și despre oameni care și-au cheltuit tinerețea și visurile sub presiunea comunismului distructiv și diabolic, cu metastaze și azi.

Cartea este un omagiu închinat Omului înlănțuit de semenii lui, de mentalități sălbatice, un remember pentru eroii cunoscuți și pentru miile de anonimi care și-au dus crucea prin infernul comunist, pierind într-un negru Gulag românesc, imposibil de descris în toate detaliile. S-a rescris această carte pentru trezirea memoriei, pentru generațiile noi care au obligația de a cinsti trecutul și a înnobila prezentul cu valori trainice pentru viitor, azi când istoria națională e aproape absentă în școli și-i tot mai ignorată dimensiunea eroic-patriotică în formarea celor care ne succed. [...] În acest op am consemnat tot ce mi s-a spus și în acest fel lucrarea a devenit un document, o incredibilă poveste, haiducul bătrân, Gavril Vatamaniuc, beneficiind de o excepțională memorie și de un rar dar narativ. Muntele i-a fost casă și masă, altar, dar și primejdie, din zori și până în zori, singurul care a rămas neschimbat sub vremi, singurul care nu l-a trădat, căci Muntele nu e numai un lăcaș de refugiu, ci e și scaunul de spovedanie al Domnului Dumnezeu. Singurul care i-a rămas până peste moarte cea mai mare iubire” (p. 298, 303).

Cele 25 de planșe ale albumului de la sfârșitul cărții, nenumerate, cuprinzând mai ales reproduceri după diverse fotografii, ilustrează: *Prezențe în*

lagăr (2 pl.), *Rezistența armată din munții Bucovinei* (3 pl.), *Ion Vatamaniuc* (1 pl.), *Rudele lui Gavril Vatamaniuc* (1 pl.), *Sprizinitori* (5 pl.), *Gavril Vatamaniuc* (4 pl.), *Deținuți, persecutați, martori* (6 pl.), *Prietenii „Vulturului din munți”* (3 pl.). După acest album, utilizatorul interesat găsește un fișier biobibliografic necesar: *Constantin Hrehor, poet, publicist, memorialist, grafician* (3 p.).

Gavril Vatamaniuc conduce ultima grupare din mișcarea armată de rezistență anticomunistă din Bucovina, care a avut și cea mai îndelungată existență (1949–1955). Gruparea este alcătuită din cinci țărani, patru din comuna Sucevița (Chiraș Gheorghe, Chiraș Ion, Marciuc Vasile, Vatamaniuc Gavril) și unul din Vicovul de Jos, Motrescu Vasile²².

Gavril Vatamaniuc se naște la 25 noiembrie 1924 în comuna Sucevița, județul Rădăuți. Este al zecelea copil al gospodarilor Vasile și Elisabeta Vatamaniuc. Rămâne orfan de tată la 14 ani. După cei șapte ani de școală generală, din dorința de a fi liber și independent financiar, îmbrățișează viața de cazarmă. La 17 ani și jumătate, în 1943, pleacă pe front, în Crimeea. Reîntors de pe front, intră în Școala Militară din Făgăraș, clasa subofițeri de infanterie. Ca absolvent al acesteia, participă la operațiuni militare pe frontul din Cehoslovacia, în cadrul Regimentului 31 Dorobanți. Se întoarce în țară pe jos, ca întreaga armată română, și este transferat la trupele de jandarmi, urmând la Constanța Școala de Agenți de Poliție Judiciară. După absolvirea școlii, lucrează, până în 1947, în cadrul Legiunii de Jandarmi Putna-Focșani și în Batalionul de Jandarmi Nr. 2, Intervenție, Târgu Ocna.

În 1947, pe tânărul bucovinean înzestrat cu „inteligentă nativă” timpul îl „revoltă și așează pe un drum cu destin”. Este anul de cotitură din viața sa, dominat de realități crude: foametea pustiitoare din țară, compromiterea deliberată a ajutoarelor alimentare oferite de americani, contactul cu „eceptiștii”/politrucii din diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”. Este disponibilizat la 30 martie 1948.

La 24 de ani, în ziua de 25 noiembrie 1948, „renunță la lumea comună, logodindu-se cu singurătățile primejdioase ale munților”, sărbătorindu-și ziua de naștere în munți, împreună cu fratele său Ion Vatamaniuc²³. Începe acum un capitol dramatic din viața temerarului Gavril Vatamaniuc. De la fratele său Ion învață că „partizantul trebuie să fie un om care luptă pentru o cauză sfântă și nu are voie să facă compromisuri”; că partizantul trebuie „să lupte împotriva minciunii, împotriva

---

²² Pentru informații suplimentare, facem trimitere, printre altele, la Adrian Brișcă, Radu Ciuceanu, *Rezistența armată din Bucovina, 1944–1950*, vol. I, Cuvânt-înainte de prof. Radu Ciuceanu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Colecția „Documente”, 1998, p. 380–405; Adrian Brișcă, *Rezistența armată din Bucovina, 1950–1952*, vol. II, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000, Colecția „Documente”, p. 224–237.

²³ Grupul de partizani condus de Ion Vatamaniuc s-a constituit în mai 1944, având „scopul de a se apăra cu armele împotriva abuzurilor trupelor sovietice, care încălcau cu brutalitate legile războiului”. Informații despre aceste grup, alcătuit din 12 luptători, la Adrian Brișcă, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 390–392.

necredincioșilor, să fie cinstit, corect, devotat până la pierderea propriei vieți”. Numai astfel, cei retrași în munți se pot situa „împotriva unei dictaturi care era copiată fidel după modelul Moscovei și aplicată în mod sălbatic poporului român”²⁴.

Într-o vreme când „puterea străină, roșie, cotropitoare era în plină dezlănțuire apocaliptică”, declanșând „vânătoarea de oameni”, când „victimele și martirii se arătau la orizont”²⁵, nici partizanii bucovineni nu pot sta pasivi, „indiferenți la starea de deteriorare, tot mai evidentă, a lumii românești, a vieții satelor noastre”, întreținând prin „replicile” lor speranța oamenilor²⁶. Acțiunile lor, chiar și cele cu aparența de „jocuri”, sunt „semne pentru trezirea din duplicitate, apeluri la bunul simț”. Departe de imagologia din literatura de propagandă a regimului comunist și de remanențele acesteia, partizanii au o cultură a războiului. Folosesc inteligent terenul, stau de vorbă cu oamenii, îi studiază atent, până la examinarea amănunțită a biografiilor, în spiritul unei „morale născute din mistica pământului”: „Dădeam importanță politicii pe care au făcut-o, moralității, credinței, onestității, curajului acestora, mereu gândindu-ne la posibilități de salvare la vreme de necaz”²⁷. Astfel, partizanii din grupul condus de Gavril Vatamaniuc tipăresc cu mijloace rudimentare și răspândesc manifeste anticomuniste de hramul Mănăstirii Sucevița (6 august 1953), distrug busturile lui Lenin și Stalin de la căminul cultural din sat, în noaptea de 22–23 august 1953, luptă împotriva autorităților instalate de trupele sovietice: „Împotriva acestor autorități comuniste, fidele Moscovei, împotriva acestor trădători au luat ființă grupurile de partizani, împotriva unor oameni care nu aveau nimic cu patriotismul, cu naționalismul, cu România, cu poporul român”²⁸.

Gavril Vatamaniuc este capturat, prin trădare, la 18 octombrie 1955. Anchetat și torturat cu sălbăcie la Securitatea din Rădăuți și Suceava, „banditul care s-a pus să dărâme republica” este judecat într-un lot de 25 de persoane și condamnat la muncă silnică pe viață și confiscarea totală a averii pentru „crimă de terorism” (pedepsele pronunțate în acest proces însumând peste 138 de ani de închisoare). În lanțuri, Gavril Vatamaniuc trece prin penitenciarele Suceava, Jilava, Aiud, Botoșani, Gherla. Este eliberat la 3 august 1964. Iese din închisorile comuniste ca „un om luminos” și devine „omul hăituit” neîncetat de Securitate. Acasă, la Sucevița, găsește vatra pustiită: mama moartă, părul văratic, sădit cândva în libertate, retras în amintire, după ce a fost trăsniț și s-a uscat, Natalița, marea sa iubire – căsătorită.

Călăuzit de deviza „Muncește ca să trăiești!”, Gavril Vatamaniuc lucrează temporar la Sucevița, pe șantierul de renovare a Mănăstirii, la Porțile de Fier, la

---

²⁴ Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței. Convorbiri cu Gavril Vatamaniuc*, Ediția a II-a revăzută, Suceava, f. ed., 2012, p. 32, 36.

²⁵ *Ibidem*, p. 25.

²⁶ *Ibidem*, p. 48–54.

²⁷ *Ibidem*, p. 72.

²⁸ *Ibidem*, p. 37.

Ișalnița-Craiova și București. Despre acești ani mărturisește cu amărăciune: „În Bucovina mi-am ratat tinerețea și sentimentele, în București mi-am schimbat radical existența”²⁹. De o „generozitate recuperatoare”, spirit creștin, iertător, se căsătorește, îngrijind după pensionare proprietatea de la Potlogi, ca un înțelept grădinar. După moartea soției, se retrage în Bucovina, stabilindu-se la Frasin-Câmpulung Moldovenesc. „Copleșit de amintiri în crepuscul”, Gavril Vatamaniuc înaintează în viață cu două convingeri: „Dumnezeu are planuri peste care omul nu poate să treacă”, „numai munții rămân neschimbați în prietenie”³⁰.

La Frasin, Gavril Vatamaniuc, unul dintre ultimii eroi ai rezistenței armate anticomuniste din România care a devenit „un mit printre bucovineni”, trece la Domnul în 29 februarie 2012, fiind înmormântat în Cimitirul Central din Gura Humorului³¹.

La fel ca alți câțiva partizani, din „banditul care s-a pus să dărâme republica” Gavril Vatamaniuc devine în pagină de carte – dar și în spațiul public de după 1989 – „un rostitor de adevăr, o figură cu relief într-o galerie de temerari care și-au pus viața în slujba demnității, [...] angajați în luptă cu erorile și compromisurile unei epoci”³². În *Muntele mărturisitor*, „haiducul bătrân”, care „și-a păstrat nealterată [...] și verticalitatea și luciditatea”, povestește „cu charismă epică” despre munți și închisori, despre „o istorie tumultuoasă, înscriind oameni și locuri din Bucovina, dar și aspirații ale românilor de pretutendeni”³³.

În spovedania sa (ca victimă, martor și mărturisitor deopotrivă), Gavril Vatamaniuc aduce mărturii referitoare la suferințele românilor din „captivitatea roșie”, reînvie chipuri de luptători, momente-cheie, memorabile din rezistența anticomunistă a bucovinenilor, episoade dramatice ori amănunte pline de savoare, studii de caz. Unele secvențe sunt adevărate prosopografii *sui-generis*: – Ieremia Corjân, unul dintre „arcașii bătrâni care știau că Legea și Neamul sunt totuna”, cu *Jurnalul* și scrisorile sale din Siberia; – Anița Nandriș-Cudla, autoarea unui

---

²⁹ *Ibidem*, p. 261, 269.

³⁰ *Ibidem*, p. 143.

³¹ Pentru mai multe informații, vezi între altele și: rascumparareamemoriei.wordpress.com/.../a-murit-gavrila-vatamaniuc/; www.romanalibera.ro/.../a-murit-eroul-din-bucovina-afla-povestea-lui-gavril-vatamaniuc-omul-care-s-a-opus-comunismului-cu-arma-in-mana-... Dincolo de controverse, câteva momente din viața lui Gavril Vatamaniuc sunt mai greu de înțeles pentru omul obișnuit din Bucovina, spațiu al lumii civilizate, recunoscut în toată lumea pentru echilibru, toleranță și conviețuirea pașnică a mai multor etnii, culturi și religii. Dacă am putea înțelege, totuși, faptul că Gavril Vatamaniuc nu a fost acceptat în satul său natal, pentru a se stabili cu domiciliul în ultima parte a vieții, mai greu rămâne să înțelegem de ce pentru înhumarea sa nu s-a găsit un loc la Frasin, acolo unde și-a reconstruit, în cele din urmă, casa din Bucovina. Și de ce la parastasul de după slujba religioasă, în data de 3 martie 2013, la împlinirea unui an de la moartea sa, măcar unul dintre preoții Parohiei Frasin nu s-a ostenit să binecuvânteze – așa cum s-ar fi convenit – masa frățescă pregătită acasă, după rânduiala creștinească, pentru pomenirea bucovineanului prigonit, o jumătate de veac, pentru credință și dragostea sa fierbinte față de țară și de neam.

³² *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței*, p. 7.

³³ *Ibidem*.

tulburător jurnal, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, premiat de Academia Română și tradus, ulterior, în mai multe limbi de circulație internațională; – profesorul Constantin Ciopraga, autor al unor memorii din prizonierat, inserate în romanul *Nisipul*; – acad. Alexandru Zub, cu ale sale confesiuni din *Divanuri duminicale*, volum realizat de Grigore Ilisei; – Toader Clipa-Donuță, „om de-o simplitate țărănească și de un farmec ales, precum rostitorii de proverbe și cimilituri de odinioară”, cu spovedania sa despre detenția în lagărul de la Donbas („Lagărele, deportările, infernul comunist sunt plăgi care nu pot fi uitate, care nu trebuie uitate”, afirmă Gavril Vatamaniuc); – Eufrosina Huțuleac din Milișăuți-Suceava, deportată în Bărăgan; – Ion Vatamaniuc, comandantul unuia din cele patru grupuri mobile de partizani din Batalionul Fix „Bucovina”; – frații Ion și Gheorghe Chiraș (Mateienii), care mor sub gloanțe, în 1955, în confruntarea cu Securitatea, la Ursoaia Mare, doi „excepționali oameni”, legați printr-o „prietenie sfântă” de Gavril Vatamaniuc; – incendiul din timpul nunții, din gospodăria lui Toader Chiraș; – trăirea Învierii la Sucevița, pe Dealul Neagului; – Vladimir Macoveiciuc, un „autentic patriot care nu poate lipsi din catalogul eroilor Bucovinei”, „partizan de temut”; – petrecerea de Crăciun (1945) și de Anul Nou, pedepsirea cumplită a trădătorilor (Arcadie Șumlanschi și Toader Brăileanu); – Constantin Cenușă, Cosma Pătrăuceanu; – Vasile Motrescu, „nume absolut celebru”, „nume cu rezonanță”, „om excepțional”, „personaj tragic”, „unul dintre exponenții dramei românești din acel timp, un om cu un destin deloc comun”; – confruntarea cu Securitatea de la Bâta Corbului, din ianuarie 1955; – Irimie Cazacu; – frigul cumplit din ianuarie 1955; – „semnele de moarte”; – întâlnirea cu „parașutistul”; – capcana, delatiunea și beciul lui Nicu Sanegeac, ziua fatidică: 18 octombrie 1955, capturarea lui Gavril Vatamaniuc; – anchetatorii, procesul; – detenția în lanțuri, torționarii: o galerie de „lichele, polițiști, jandarmi, avocați, judecători, anchetatori și gardieni, trădători și mincinoși slujbași ai Infernului” (p. 188–189); – Vasile Pânzaru, un „poet al închisorilor”; – preotul Casian Bucescu, unul dintre „păstorii exemplari” ai Bucovinei, oponent declarat al colectivizării – „urgie care a pervertit mentalitatea castă a țăranilor noștri”; – preotul Victor Bobu, „mușchetarul din Bălinești”, „dușman al poporului”, pentru opunerea sa la colectivizare, „ctitor de suflete și de biserici”, cercetat și după moarte de lumeni și de fețe bisericești, deopotrivă, pentru opunere la înfăptuirea „capitalismului de cumetrie” în satul părintesc, pe care l-a slujit o jumătate de secol, cu dragoste și devoțiune de mucenic; – preoții bucovineni Stoleru, Săveanu, Pancu, Arcadie Repta („un nesuspus al colectivizării forțate”); – preoții militari Zaharia Fărtăiș, Nicolae Bojescu; – reeducarea, „formula blestemată” pornită de la Suceava, distrugerea interioară a „genului de viață”, „autodesfigurarea antropologică”, „transformarea eului” – formă a „agresivității de junglă”, prin care omul era redus la primitivitate; – Valerian Gafencu, „sfântul închisorilor”; – pastorul Richard Wurmbrandt; – Vasile Vespazian Chiraș, „un tânăr căruia i s-au furat idealurile”; – Teodor Mardare Gherasim, publicist și memorialist, condamnat

la 12 ani de închisoare și torturat pentru ajutorul umanitar oferit năpăstuitorilor de soartă, „ambasador al spiritului românesc în America”; – prof. univ. Dionisie Cornea, originar din Bahrinești, condamnat la zece ani de închisoare pentru o poezie; – Ioan Florescu, țaran, tatăl a cinci copii, judecat și condamnat pentru apartenență la Organizația anticomunistă „Frontul Patriei”; – Virgil Totoescu, bărbat „devotat unui ideal scump: Dumnezeu și Neamul” său, un om excepțional, de-o „luminozitate tulburătoare”, ieșind din Gulagul românesc, după 14 ani de detenție și muncă silnică, „surzător și iertător”; – cazul Aroneanu; – cazul Bălănescu; – părintele Mandache Dobrescu, duhovnic delicat, spirit luminos, de o „aleasă moralitate și responsabilitate sacerdotală”, care a rămas până la moarte „un copil cald, care nu știe altceva decât să iubească desăvârșit”; – Constantin Voicescu, preot cu vocație, un „doctor fără de arginți”; – preotul Viorel Todea; – Dumitru Stăniloae, savant și „excepțional cărturar trăitor”, „patriarhul Teologiei românești”; – părintele Constantin Galeriu; – corala celor aproape opt mii de deținuți cântând, în 1957, imnul *Hristos a înviat* în penitenciarul Gherla, amintind de seara de Crăciun, trăită ecumenic în lagărul Grădina, din Balta Brăilei, și de predica *Primul colindător a fost Dumnezeu*, despre care scrie acad. Alexandru Zub în „Memoria”, revista gândirii arestate (anul VI, nr. 15, 1995, p. 8–11); – Dumitru Bordeianu, omul prigonit timp de un sfert de veac, autorul cutremurătoarelor *Mărturisiri din mlaștina disperării*; – Vasile Turtureanu, Vasile Lazăr, autorul cărții *Șase ani în Infern* – „calvarul unui bănuț dușman al orânduirii socialiste”; – Cicerone Ionițoiu, martir al închisorilor comuniste, inițiatorul amplului dicționar *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși* („tezaur de martiri aruncați în gropile comune”, „o adevărată epopee pe care nici un vecin nu o are”, formă de luptă cu uitarea generală, „sুম্ভ্রă și friguroasă amnezie națională”); – Marcel Cazacu, Vlad Dumitru, Vasile Cârdei, Gheorghe Reuț, B. Procopovici, Traian Coriciuc; – Ion Gavrilă-Ogoranu, „luptător veșnic împotriva comunismului”; – călugării și monahiile alungate din mănăstiri și schituri, prin aplicarea *Decretului 410*, din 1959 (pagină îndurerată din istoria monahismului românesc reconstituită, parțial, prin publicarea volumului *Tămâie și exil. Dialoguri despre pribegia fraților*); – Ilie Cleopa, Ilarion Argatu, Arsenie Papacioc, Visarion Coman; – Nicolae Steinhardt, evreul încreștinat în închisoare, „scriitor faimos”, autorul *Jurnalului fericirii*; – arhimandritul Mina Dobzeu, condamnat pentru că s-a opus desființării mănăstirilor și schiturilor; – botezul ecumenic al lui Nicolae Steinhardt, la Jilava, în 15 martie 1960; – monahul pictor Vartolomeu Dolhan; – ierarhii cărturari Antonie Plămădeală și Valeriu/Bartolomeu Anania; – Dumitru Oniga, poetul bucovinean de la Stupca și omul de o exemplară conduită; – Constantin Holban, coleg de promoție cu Nicolae Labiș; – Vasile Popa, „un înverșunat împotriva minciunii și imposturii”; – Dumitru Budeanu; – Eusebiu Cunescu, publicist și poet, „un bun povățuitor al colegilor de osândă” la Aiud; – scriitorul Teofil Lianu/Dumbrăveanu, condamnat (în 1970!) la opt ani de închisoare pentru un jurnal intim; – învățătorul Octavian Oloieru; – Moș Tănase,

sergent pe frontul de la Mărășești, „om bun, inteligent și bogat”, condamnat pentru o scrisoare decentă trimisă stăpânirii; – preotul Dimitrie Bejan, prizonier în Siberia, apoi deportat și în Bărăgan; – Ilie Lăcătușu, preotul mucenic din Vâlcea.

În această lume în catabază, aflată în confruntare încrâncenată, strălucește Natalița, fiica lui Vasile și a Rahilei Sireteanu, din Sucevița, „fată de gospodar, cu chip de nemțoaică” („deosebit de frumoasă, de curajoasă”, „avea ochii albaștri, mari, expresivi, părul blond”), „Steaua Polară” a partizanului, un „capitol excepțional” din biografia „haiducului bătrân”, judecată și condamnată la cinci ani de închisoare pentru ajutorul oferit lui Gavril Vatamaniuc. Întâlnirile de taină și „cununia stranie” a celor doi îndrăgostiți se desfășoară într-un „ceremonial extraordinar în fața cerului deschis”, ca în marile povești de dragoste ale lumii³⁴. Nimic din această lume nu va supraviețui însă. Întoarcerea lui Gavril Vatamaniuc la vatra părintească, după ani grei de detenție, și rugăciunea sa de Iov îndurerat de risipirea trecutului și a casei sale sunt, de asemenea, pagini răscolitoare.

Spovedania lui Gavril Vatamaniuc din *Muntele mărturisitor* ne introduce discret în zone diverse ale vieții de partizan și din universul concentraționar românesc: construcția strategică a bordeiului din munți („cuib de viețuitori în sihăstrie”), regimul alimentar, sistemul de comunicare, cunoașterea naturii și folosirea ei în „austeritatea primitivă” a vieții cotidiene (capitolul *Orologiile*, p. 73–79, cuprinde pagini admirabile despre astrologie și meteorologia populară), viața din închisori („universitățile noastre cu gratii”), hrana și igiena din spațiul dezumanizant al detenției, etologie umană, toate reconstituind pagini impresionante despre teroarea comunistă și coborârea unei umanități în Infern.

În gramatica interviului sunt constant inserate „melancolii livrești”, excerpte din autori diverși, cu rol în potențarea mesajului, în racordarea secvențelor de istorie locală narate la experiențe ale mării colectivități etnice și ale umanității. Alteori, acestea au rostul de a realiza, glisando, prin contrapunct, fluxul (re)trăirii pe „dramaticul portativ” al unor realități care trebuie cunoscute, adunate în bibliotecă și constituind cutremurătoarea „simfonie” a destinului românesc „supt vremi”.

Înfățișând viața expusă primejdiilor, viața confiscată, „viața ca o pradă” (Marin Preda) dintr-o jumătate de veac violent, *Muntele mărturisitor* este o „arhivă a suferinței”, o galerie cu „chipul unei liturghii sobornice, ecumenice – cum notează însuși autorul –, al cărei centru este Hristos”, un adevărat „catalog de figuri transfigurate, sfințite în închisorile comuniste”, unde s-a desfășurat „cel mai cumplit experiment din istoria speciei umane: încercarea de a schimba codul etnogenetic”³⁵. Mărturiile, toate, până la cele colaterale, învederează un adevăr tot mai ignorat, din păcate, ori exploatat conjunctural, din păcate, nu numai la noi: „durerea e universală, ca și aerul, ca și lumina”.

---

³⁴ *Ibidem*, p. 134. Mai multe pagini din capitolul *Inelul de sânge* sunt memorabile, vezi p. 131–136.

³⁵ *Ibidem*, p. 202–207.

În *Muntele mărturisitor*, Gavril Vatamaniuc oferă „detalii generoase” despre rezistența unei întregi generații la agresiunea comunistă, cu o „fermecătoare artă a povestirii”, cu un „farmec inepuizabil, care nu obosește, nici nu plictisește”. Cu „ardere lăuntrică” și „încredere frumoasă”, cu o rară conștiință a cuvântului rostit, el se situează printre marii povestitori populari, sacerdoți ai ritualului de perpetuare a memoriei colective: „Cartea aceasta – mărturisește el –, care poate avea și pagini incomode, supuse controversei, se vrea până la urmă și un omagiu acelor victime. Eroul nu sunt eu, nici ceilalți lideri de grup, ci generația de-atunci e eroică, ei, românii de atunci le suntem datori”³⁶.

În literatura noastră beletristică, Gavril Vatamaniuc a devenit personaj literar simbolic, cu ani în urmă, în *Muntele Calvarului*, roman, cu mai multe versiuni, scris în 1987 și 1988, prezentat de scriitorul Vasile Andru, originar și el din Bucovina, prin căpitanul Victor Mușat. Mărturisirea lui de aici, făcută în numele unei generații de luptători, este cutremurătoare și trebuie reținută pentru admirabila-i capacitate de înțelegere a istoriei: „Eram singuri. Mâna de fier a lui Stalin încercuia munții. Eram prea singuri [...]. Nu știam că înfruntăm două imperii, credeam cu luptăm cu o minoritate comunistă, instalată samavolnic. În toți munții se aflau grupuri de rebeli. Dar ele n-au știut să se unifice. Nu au devenit un front. A lipsit atunci un lider. Nimeni din noi n-a fost atât de mare sau atât de priceput ca să devină simbol. Eram dezbinați și ușor de înfrânt. [...] Noi am ținut sus ultimul tricolor fără pată. [...] Nu ne dădeam seama că un întreg popor intra în temniță. Era pentru prima dată în istoria modernă când un întreg popor intra în temniță, iar șefii săi deveneau temniceri și torționari”³⁷.

Gavril Vatamaniuc rămâne, dincolo de controversele unui veac înstrăinat, un model de curaj și demnitate pe drumul nostru anevoios de „răscumpărare a memoriei” confiscate în perioada regimului totalitar din veacul trecut³⁸.

O ilustrează, între altele, și un poem apărut în presa din Bucovina: „La-ntâiul vânt de primăvară / S-a frânt un brad bucovinean, / Simbol de neam, simbol de țară, / Iar codrul a-nceput să doară / Căci bradu-i neam de partizan... // În vârful munților Carpați / Sunt încă urme în troian / Lăsate de acei bărbați / Cu Luna și cu codrii frați, / Român și munte – partizan. // Veleatul său de timp, Gavriile, / Nu-ncape socotit în ani / Și nici în luni și nici în zile / Și nici în cărți cu mii de file, / Ci în istorii cu titani... // Că nu-i cărare în pustie / Și nici în codru un buștean / Ca cel fugar să nu le știe / Și să le aibă în frăție / Cu legământ de partizan. // De faceți liniște, îmi pare / C-aud un cântec de alean / Doinit de-un suflet pământean. / Și ce ne spune astăzi oare / Acest din urmă partizan? // Am

---

³⁶ *Ibidem*, p. 275.

³⁷ Vasile Andru, *Muntele Calvarului*, București, Editura Militară, 1991, p. 98–100, 290.

³⁸ Confer Vasile I. Schipor, *Gavril Vatamaniuc. Spovedania unui „bandit” bucovinean care „s-a pus să dărâme republica”*, în volumul *Sol omnibus lucet*, Antologie realizată de Ștefan-Alexandru Băișanu, Carmen-Veronica Steiciuc, Alis Niculică, Suceava, Editura Lidana, 2012, p. 522–525.

stat un veac cu arma-n mână, / Cu spaima-n ochi și în timpan, / Că-n noaptea neagră și păgână / Pândeau dușmanii – lupi de stână – / Râvnind la leș de partizan... // În cizme-i putredă obiala / Și nu m-am descălțat de-un veac, / În piept și-n oase-mi țipă boala / Și-n jur îmi șuieră rafala / De glonț român cu vârful rusnac... // M-am răstignit ca un Iisus / În codrul meu bucovinean, / Să n-am pe gât cizmă de rus / Și, ajutat de Cel de Sus, / Să pot să-l spulber pe dușman. // – Dar ce-ai voit, Gavril, să faci / În contra hoardei de Ivani? / – Le-am arătat c-aici sunt daci / Și-avem putere de copaci / Atunci când suntem partizani! // Iar azi, când plec la Domnul Sfânt, / Smerit ca orișice mirean, / Vă las prin ultimul cuvânt / Iubirea mea pentru pământ / Și crezul meu de partizan! // Pe codri luna va apune / În trista noapte de catran, / Iar vântul va doini din strune / Și vremilor ce vin va spune / Povestea unui partizan!...³⁹

În Bucovina, noua ediție a lucrării scriitorului Constantin Hrehor, doctor în istorie al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava (2008), *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței. Convorbiri cu Gavril Vatamaniuc*, acoperă un gol în istoriografia temei. Un aparat critic, o bibliografie a contribuțiilor în domeniu, adusă la zi, o cronologie a evenimentelor din România postbelică, precum și un indice de nume ar fi sporit, însă, valoarea științifică a lucrării. În ceea ce privește circulația cărții, consemnăm un fapt neschimbat de câteva decenii încoace și precizăm, cu aceeași veche părere de rău, că atâta timp cât cercetătorii, profesorii, preoții, muzeograful o găsesc cu dificultate, nici publicul larg și, mai cu seamă, tinerii interesați, din județul Suceava și din regiunea Cernăuți, deopotrivă, nu pot avea mai lesne acces la procurarea acesteia.

---

³⁹ Emil Ianuș, *Crez de partizan*, în „Obcina literară”, nr. 9, aprilie–iunie 2012, p. 44. Rostit de autor la înmormântarea lui Gavril Vatamaniuc în Cimitirul Orășenesc din Gura Humorului, la 4 martie 2012, precum și la masa de pomenire din casa de la Frasin a fostului partizan bucovinean, pregătită de soție, după parastasul de un an săvârșit în Biserica Ortodoxă din localitate, duminică 3 martie 2013.)

**GAVRIL VATAMANIUC –
UN MODEL DE CURAJ ȘI DEMNITATE ÎN
MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTISOVIETICĂ
ȘI ANTICOMUNISTĂ DIN BUCOVINA**

VASILE I. SCHIPOR

**Gavril Vatamaniuc – ein Muster an Mut und Würde
in der antisowjetischen und antikommunistischen
Widerstandsbewegung der Bukowina**

(Zusammenfassung)*

Der vorliegende Beitrag beginnt mit einem Rückblick auf die bisherige Bukowiner Geschichtsforschung, die sich mit der Offenbarung der kommunistischen Unterdrückung beschäftigt. Diese Unterdrückung hat verschiedene Formen gehabt: Deportation, Verhaftung, Untersuchung, Verurteilung, Freiheitsstrafe, soziale Marginalisierung. Weiter hebt der Verfasser die vielen Funktionen der Beiträge aller Bukowiner zu diesem Thema jüngerer Geschichte hervor. Wie überall im Lande bekommen die wissenschaftlichen Forschungen über die kommunistische Repression in der Bukowina einen dokumentarischen Wert. Innerhalb des Prozesses moralischer Rehabilitierung („Gedächtnis als Justizform“) und im Verhältnis zur Haltung der Institutionen dem Rechtsstaat gegenüber ermöglichen solche Forschungen die „Heilung“ des historischen Gedächtnisses – *catharsis* und *auto-catharsis* – und die Humanisierung einer unglückvollen Vergangenheit. Sie haben auch eine erzieherische Funktion, in dem Sinne, dass in der Zukunft solche grausamen Taten nie wiederholt werden. Der Verfasser bezieht sich noch auf die neue Ausgabe des Buches, das der Bukowiner Schriftsteller Dr. Constantin Hrehor dem Bukowiner Partisan Gavril Vatamaniuc (1924–1989) – einem Muster an Mut und Würde in einer dramatischen Zeit in der Geschichte der rumänischen Gesellschaft – gewidmet hat.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: jüngere Geschichte, mündliche Geschichte, kommunistische Unterdrückung, Terrormechanismen, Gefängnis, antisowjetischer und antikommunistischer Widerstand, Memorialistik, Wahrheitsentdeckung, Heilung des Gedächtnisses, Aufrechterhaltung des Kollektivgedächtnisses.

---

* Traducere de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

GEORG GEIB: ISTORIA UNUI MIC ORAȘ* (VI)

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

XIX

Această situație¹ s-a menținut până în iunie 1916, când trupele austriece, în urma luptelor pierdute lângă Nistru și Prut, au trebuit să se retragă din nou, iar rușii au înaintat până la Pasul Mestecăniș, la Iacobenii. De această dată, în timpul retragerii, trupele austriece au fost cele care au distrus podul de cale ferată de peste râul Humor.

Pentru Bucovina, și mai ales pentru orașul Gura Humorului, cea de-a doua ocupație a avut urmări incomparabil mai grele decât prima. În data de 28 iunie 1916, la Păltinoasa (la circa 4 km de Gura Humorului), trupele austriece au opus o rezistență acerbă, timp de cinci ore, timp în care rușii au suferit pierderi masive – în cimitirul orășenesc și în curtea bisericii ortodoxe se află îngropați peste 200 de soldați ruși. Ca urmare, toată furia inamicilor s-a îndreptat asupra orașului lipsit de apărare, numeroase construcții fiind distruse în timpul acestor lupte din cauza exploziilor de grenade și a focurilor de mitralieră. Comandantul trupelor rusești, generalul Keller – de altfel, un locuitor de origine germană din Zona Baltică – a ordonat preotului paroh catolic Morosiewicz ca, în 12 ore, să strângă pentru soldați pâine, carne, orz, zahăr ș. a. În caz contrar, atât preotul, cât și locuitorii orașului urmau să fie trimiși în Siberia.

Trupele rusești invadatoare nu mai erau la fel de disciplinate ca la începutul războiului, nu se mai comportau la fel de demn, deseori chiar cu bunăvoință față de populația suferindă. De această dată ele se transformaseră în hoarde lacome, prădătoare, deja infestate de otrava iudeo-marxistă. Ofițerii puteau cu greu să mai păstreze o oarecare ordine în rândul trupelor. Așadar, în 29 iunie, la o zi după intrarea în oraș, hoardele rusești au început să jefuiască magazinele și au dat foc centrului orașului. Au dat de înțeles că, de fapt, au vrut să ardă doar casele evreilor. În mod surprinzător, generalul Keller a apărut acest incident josnic, motivând că și germanii ar fi procedat la fel în provinciile rusești. Astfel au ars până la temelii 120 de case din oraș. Centrul orașului devenise un morman de ruine. Au ars

---

* Text tradus și îngrijit de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

¹ În martie 1915, instituțiile locale din Gura Humorului și-au reluat activitatea (n. tr.).

complet nu doar casele evreilor, ci și cele ale creștinilor. Orașul și-a revenit din această nenorocire abia mai târziu, după război. Mulți ani după încheierea păcii s-au mai putut vedea, încă, urmele incendiului.

Rușii au desființat Consiliul local și au trecut conducerea treburilor comunității, mai întâi, în sarcina germanului Johann Gehl, apoi a românului Emilian Danilevici și, în cele din urmă, a profesorului de gimnaziu Leon Tokaryk, care, datorită originii sale rusești, a putut feri orașul de alte necazuri. Clădirile publice ale orașului au fost transformate în spitale și cazărmi. Profesorii și elevii Gimnaziului Real din Gura Humorului s-au refugiat, în mare parte, la cel din Viena, unde directorul instituției din acea vreme, Franz Olschewski, a ținut cursuri cu aprobarea autorităților. Clădirea gimnaziului [din Gura Humorului – n. tr.] a fost complet devastată. Biblioteca bogată și colecțiile au fost distruse. Însă cea mai mare pierdere pentru oraș a constituit-o distrugerea registrelor funciare, întocmite începând cu anul 1879 și salvate în timpul incendiului din 1899.

Din cauza terorii rusești, mulți locuitori s-au refugiat pe căi ascunse, chiar și după retragerea dușmanilor, în România, care pe atunci încă nu declarase război Monarhiei. Din România, acești fugari au putut trece apoi în Ungaria și în provinciile vestice ale Monarhiei Austro-Ungare.

Paguba provocată de ruși a fost uriașă. Pădurile au fost și ele pustiite fără milă. Din păcate, direct sau pe ascuns, la aceste jafuri participau și mulți locuitori. Pe de altă parte, vânatul din marile păduri care mărgineau Gura Humorului a avut enorm de suferit. Înainte de război, pădurile humorene alcătuiau ținutul cel mai bogat în vânat al Bucovinei. Fondul Religionar Greco-Ortodox a construit aici case de vânatoare și a angajat numeroși pădurari. Acum, vânatul a fost ucis cu cruzime, atât de ofițerii ruși, cât și de localnici. Într-o zonă foarte apropiată de gara Ilișești, care se afla în mijlocul pădurii, la aproximativ 6 km de Gura Humorului, un singur ofițer rus a împușcat într-un timp foarte scurt 48 de cerbi. Nici până astăzi vânatul nu și-a mai revenit de pe urma acestui măcel îngrozitor. De asemenea, renumiții păstrăvi roșii din râul Moldova au fost uciși în mod barbar cu dinamită, bombe și otravă.

La scurt timp, însă, a urmat cunoscuta destrămare a trupelor rusești, și, după Pacea de la Brest-Litowsk, acestea s-au retras, nu înainte de a fura o mare parte dintre vitele locuitorilor. Mai întâi, orașul a fost ocupat de o divizie a Regimentului Român de Infanterie Nr. 16 din Fălticeni, condus de colonelul Ioan. Câteva zile mai târziu au intrat în oraș și trupele austriece.

După retragerea inamicului, a apărut un altul: sărăcia. Alimentele și alte obiecte de trebuință lipseau cu desăvârșire. Din această cauză, prețurile au crescut până la limita imposibilului. În plus, și soldații austrieci se comportau mai degrabă ca niște dușmani, decât ca prieteni. Gardurile au fost dărâmate, mobila a fost ridicată din locuințe, nefiind folosită doar local, ci și expediată, de multe ori, cu trenul. Locuitorii care nu se întorseseră, încă, din refugiu, au suferit pagube și mai mari. La sfârșitul lui octombrie 1918, Monarhia Austro-Ungară s-a prăbușit.

XX

În primele zile de după căderea Monarhiei Austro-Ungare, câțiva indivizi de rea credință au încercat să jefuiască magazinele și să perturbe liniștea orașului, trăgând pe la toate colțurile cu arme rămase de la război. Mulțumită intervenției energice a lui George a lui Precop Netea, cetățean și consilier local român, în curând aceste vandalisme au fost oprite și ordinea a fost reinstaurată. Era revigorant și liniștitor să-l vezi pe acest țaran român, simplu, dar însuflețit de o dorință neclintită de ordine și dreptate, cum se plimba cu bastonul său gros pe străzile orașului și avea grijă ca toate să fie în bună rânduială.

La 10 noiembrie 1918, trupele române conduse de generalul Neculcea, au pătruns în sudul Bucovinei, orașul Gura Humorului intrând și el sub ocupație militară. Administrația militară, instalată în oraș sub conducerea maiorului Constantin Climescu, a durat până în iunie 1920.

Se poate afirma că ordinea a fost instaurată imediat în toate sectoarele vieții statale și economice. Instituțiile și școlile și-au reluat activitatea nestânjenite. Mai departe, trebuie evidențiat faptul că germanii, care reprezentau peste 40% din populația orașului, au adoptat cu loialitate noua ordine și au dovedit, în toate situațiile, încredere și susținere. În declarația de unire, prezentată în decembrie 1918 de Consiliul Popular German din Cernăuți, acest fapt este considerat ca fiind valabil pentru întreaga Bucovină.

Imediat după instalarea administrației militare, Consiliul local a fost dizolvat, administrația orășenească fiind încredințată amintitului George a lui Precop Netea. Să ne oprim aici pentru a face o scurtă retrospectivă a administrației comunale de la ocuparea așezării de către trupele austriece, în 1774, până în prezent.

Până în anul 1853, sarcina de administrare a satului de la acea vreme și jurisdicția civilă le reveneau „judecătorului local” (lat. „judex” – rom. „vornic”) și celor patru „bătrâni”, cei mai în vârstă din comunitate. Judecătorul aplana conflictele dintre localnici. În cazurile mai grele erau chemați și bătrânii. Dacă nu se putea lua o hotărâre de comun acord, cel care decidea era judecătorul. În situații foarte grave, mai ales crime, cazul era judecat de cele trei tribunale publice, de la Cernăuți, Siret și Suceava.

După desființarea percepțiilor, acestea au fost înlocuite cu birouri districtuale, cărora le-au fost arondate tribunale districtuale și birouri fiscale. Astfel, și în Gura Humorului s-au înființat, în anul 1855, un Tribunal și un Birou Fiscal. Până atunci, judecătorul local era numit, de regulă, pentru un an de zile, de către un împuternicit al Domeniului. Pentru munca depusă, el era scutit de anumite

dări. În afară de aceasta, mai avea dreptul la o zi de robotă prestată pentru el de către fiecare locuitor al așezării.

Unele dintre numele acestor judecători au rămas consemnate până astăzi. În anul 1815, „judex” era un anume Josef Opitz, de meserie „faber”, adică fierar; în anul 1816 – Gottfried Schmied, „judex humorensis”; în anul 1818 – Ioannes Ferster, „judecător”, iar în anul 1820 – Johann Rump [Ioan Rump], „judecător local”.

Din anul 1849 s-a păstrat un contract de vânzare-cumpărare, autentificat nu numai de perceptorul Karl Uhlig, ci și de doi judecători în același timp, și anume: Josef Horwath – „judecător local” și Dumitru Pașcovici – „vornic”. Acesta din urmă și-a trecut semnătura sub textul contractului, cu litere chirilice. Este posibil ca cei doi judecători să-și fi exercitat funcția în același timp, unul pentru populația germană, celălalt pentru populația românească. Această situație este confirmată și de faptul că judecătorul german Josef Horwath folosea un sigiliu comunal rotund, pe care este reprezentat un cerb alergând și care avea inscripția „Gurahomora – Comunitatea germană”, în timp ce celălalt judecător avea tot un sigiliu rotund, pe care era reprezentat un mănunchi de spice cu o seceră, având inscripția cu litere chirilice „Satul Gurahomora”.

După desființarea percepțiilor, în anul 1853 judecătorul a fost ales pentru prima oară de către cetățeni. Primul judecător ales în acest mod a fost maestrul lăcătuș Josef Kampani, care a ocupat această funcție până în anul 1863, când se publică noua lege a alegerilor comunale. În acest an este ales în fruntea comunei pălărierul Heinrich Heck, căruia, din 1867 până în 1893, îi urmează din nou Josef Kampani, în timpul căruia s-au petrecut numeroase schimbări și înnoiri benefice.

În primul rând, amintim înființarea unei păduri comunale, despre care se discutase și mai înainte. Averea comunei a fost evaluată și inventariată. În timpul acestui primar s-au înființat: Cimitirul nou, Oficiul comunal, noile școli populare (care au ars mai târziu), herghelia, cuptorul de ars țigla și hanul comunal.

XXI

În anul 1888 a fost construită linia de cale ferată Dărmănești-Câmpulung, prelungită ulterior până la Vatra Dornei și la granița cu Transilvania. Odată cu construirea acestei căi ferate a început, de fapt, dezvoltarea localității, care, datorită poziției favorabile, între șes și munte, a devenit curând o zonă de tranzit pentru cele două regiuni.

La construirea căii ferate amintite au participat numeroși muncitori italieni din Tirolul de Sud (Trient), unii dintre ei stabilindu-se definitiv aici, ocupându-se cu agricultura și cu lucrări de cioplire în piatră. Astfel se explică prezența în zonă a unor familii cu nume italianesc: Gott, Scalzeri, Fassa, Bardelli, Carari. În urma conviețuirii cu localnicii germani și, mai ales, datorită serviciului religios catolic, aceștia au învățat și limba germană. Familiile Kampani și Ziegelli au venit, însă,

mult mai de mult la Gura Humorului. Ei sunt urmașii soldaților din companiile care au staționat aici până în 1866.

În decembrie 1893 a fost ales primar românul Gavril Pașcovici, director de bancă. În timpul mandatului său s-a acordat o mare atenție dezvoltării localității ca stațiune. În acest scop au fost îmbunătățite străzile, mai ales cele care duceau spre râu, au fost montate cabine de baie lângă râul Moldova, iar Arinișul, o pădurice minunată de pe malul opus, a fost amenajat pentru plimbări și relaxare. Cu ajutorul Administrației Silvice s-au făcut poteci ușor de străbătut prin frumoasa pădure de brazi și fagi, până la Vârful Măgura, cel mai înalt pisc din împrejurimile orașului Gura Humorului, precum și până la podul de la Izvor. Astfel, localitatea și-a dobândit renumele de stațiune, iar în verile următoare au început să vină tot mai mulți turiști în căutare de odihnă. În timpul aceluiași mandat se înființează și Prefectura. Pașcovici a murit în anul 1895.

Succesorul său a fost un fermier german, originar din Sudetengau, pe nume Karl Klostermann. În timpul acestui primar a izbucnit marele incendiu. Eforturile deosebite ale acestuia au făcut ca orașul să renască, mai frumos decât înainte. Străzile aveau acum trotuare. S-au construit halele orășenești și s-a început îndiguirea pârâului Humor. Această ultimă măsură avea o importanță deosebită, deoarece pârâul Humor se umfla deseori în urma ploilor torențiale și inunda mai ales partea de nord-vest a orașului, provocând pagube uriașe.

Din nefericire, aceste lucrări atât de necesare au fost întrerupte de Primul Război Mondial și nu au mai fost reluate ulterior. După pensionarea sa (în 1900), bătrânul și onorabilul țaran german Karl Klostermann a rămas același om binevoitor, gata să ajute oricând cu un sfat întru binele comunității.

Următorul primar a fost notarul public Valerian Halip. În timpul mandatului său, prin decret imperial, Gura Humorului a fost ridicată la rang de oraș. În cronica localității, despre Valerian Halip se spun următoarele: „Acest om energic și inteligent a reușit să sporească faima așezării și să contribuie imens la modernizarea ei”. Cea mai mare realizare a sa a fost înființarea Băncii de Credit. Datorită unei administrări eficiente, aceasta a devenit prima instituție de creditare din sudul Bucovinei. În jurul anului 1930, în ciuda crizei de la acea vreme, veniturile au atins suma considerabilă de 20 de milioane lei. Valerian Halip a fost cel care a înființat Școala primară românească din Gura Humorului, oferind populației de origine română posibilitatea de a-și înscrie copiii la cursuri în limba maternă.

După Halip a urmat, de patru ori la rând, din 1905 până în 1919, antreprenorul de construcții Titus Winzinger. Acest german extrem de onest, care în viața privată era un om foarte modest și simplu, a răsplătit din plin încrederea pe care i-a acordat-o populația orașului.

În timpul activității sale ca primar s-a construit noua Școală de Fete, o clădire cu două etaje care, mai apoi, a fost pusă la dispoziția Gimnaziului Real. De asemenea, au fost luate toate măsurile pentru ca gimnaziul să poată avea o clădire proprie. Izbucnirea războiului, în anul 1914, a împiedicat, însă, realizarea acestui frumos plan, care nu s-a materializat nici după încetarea conflagrației.

Prin achiziționarea Morii și a Gaterului Gemenariu, T. Winzinger a asigurat orașului profituri substanțiale. El a dispus pavarea străzilor, efectuarea lucrărilor de canalizare, construirea abatorului. Tot în timpul mandatului său a fost construită linia de cale ferată forestieră cu ecartament îngust, care trecea de-a lungul văii pârâului Humor, de la Gura Humorului până la Poiana Micului. Prin facilitarea transportării cantității uriașe de lemn din Valea Humorului, această cale ferată a contribuit esențial la progresul economic al orașului și la dezvoltarea industriei lemnului pe plan local.

Din păcate, în timpul războiului, tot ceea ce a însemnat cale ferată (șine, vagoane, locomotive ș.a.m.d.) s-a pierdut, deoarece a fost luat de ruși. După război, întreaga exploatare forestieră a fost abandonată. Digurile construite au fost, totuși, de mare folos împotriva deselor inundații provocate de pârâul Humor.

Winzinger s-a îngrijit și de crearea unei unități de pompieri, care, sub conducerea îndelungată a maistrului zugrav Eugen Liebich, a devenit o instituție excelent organizată. Este regretabil că și aceasta a fost complet neglijată după război.

XXII

În timpul primei ocupații rusești, T. Winzinger a rămas în oraș. Abia înainte de cea de-a doua ocupație a primit ordin să se retragă, împreună cu restul aparatului administrativ local. În perioada de ocupație rusească, toate activitățile administrative ale orașului au fost preluate, mai întâi, de către germanul Josef Gehl (până în octombrie 1916), apoi de românul Emilian Danilevici și, în cele din urmă, de profesorul de gimnaziu Leon Tokaryk (până la retragerea trupelor rusești). Deoarece știa limba rusă, el a ferit orașul de multe neplăceri. Locuitorii i-au fost recunoscători, cronică orașului amintindu-l în cuvinte elogioase. În baza unui anunț fals, el a fost suspectat de spionaj și, odată cu retragerea trupelor, a fost luat prizonier de către ruși, împreună cu alți cetățeni din oraș. După ce a petrecut câteva luni prin închisorile din Rusia, a fost eliberat.

După căderea Monarhiei Austro-Ungare, primarul Winzinger a ieșit la pensie, postul său fiind preluat de George al lui Precop Netea, pe care l-am amintit deja. Prin intervențiile sale energice, uneori punându-și viața în pericol, acesta a protejat localitatea de numeroase distrugerii. Netea a rămas în funcție până în martie 1920. Succesorii săi au fost: notarul public, dr. Aristarch Gribovschi, agricultorul român Alexandru Netea și, în fine, Constantin Cosmiuc. Acesta din urmă a fost

director de școală, apoi deputat și senator în Parlamentul român, reales de mai multe ori.

Urmaș al unei vechi familii de preoți români, educat atât în spirit românesc, cât și german, Constantin Cosmiuc s-a preocupat, în primul rând, de bunăstarea conaționalilor săi, dar a dovedit un comportament corect și loial și față de interesele populației germane, bucurându-se de simpatia acesteia. Cosmiuc este și autorul cronicii orașului Gura Humorului.

La 1 februarie 1922 s-a înființat un Consiliu local provizoriu, condus de Constantin Ardeleanu, locotenent-major (r.). La 7 martie 1923 au avut loc alegerile pentru primul consiliu local de după război, conform legii administrative austriece, care mai era încă în vigoare. Membrii Consiliului erau 9 români, 9 germani și 9 evrei. Primar a fost ales Constantin Ardeleanu, până în anul 1936. Activitatea sa a avut câteva întreruperi, când, din rațiuni politice, a fost înlocuit: o dată cu directorul școlar Aurelian Larionescu și a doua oară cu Victor Gribovski.

La 11 februarie 1926 au avut loc noi alegeri locale, de această dată după legea administrativă românească. Consiliul local a fost restrâns, în sensul că din rândul celor trei etnii au fost aleși doar câte 4 membri.

Constantin Ardeleanu, un om extrem de energic și cu o viziune modernă, a desfășurat o activitate bogată și s-a bucurat de solidaritatea tuturor, mai ales a germanilor, față de care a manifestat o prietenie sinceră. În timpul său s-a organizat sistemul piețelor din oraș, care s-au înfrumusețat și extins considerabil. Banca de Credit locală a fost restructurată, fapt ce i-a adus mai multă prosperitate.

De asemenea, în timpul lui Constantin Ardeleanu a fost aplicată Reforma agrară, prin care nu doar românii, ci și numeroși agricultori germani au primit pământ. Funcționari destoinici, indiferent de origine, au primit terenuri pentru case. S-au repavat numeroase străzi, iar prin construirea unei centrale electrice, orașul a beneficiat de un sistem de iluminat modern. S-au înființat trei burse regale, pentru elevi talentați, dar nevoiași, și s-a asigurat asistența medicală pentru săraci și bolnavi. Pădurea a fost amenajată și administrată după principii moderne, iar în oraș s-a înființat și o școală de țesătorie.

Ulterior, conducerea chestiunilor administrative a fost preluată de medicul orașului, dr. Chibici, iar în prezent² este primar inspectorul financiar Iacob Paicu.

XXIII

Se poate spune că, prin desființarea Prefecturii și, mai ales, prin închiderea Liceului de Băieți, orașul Gura Humorului a avut de suferit sub aspect economic și

---

² Presupunem că este vorba despre 11 iulie 1943, data la care s-a publicat capitolul XX din *Istoria unui mic oraș*, în periodicul „Bukarester Tageblatt”, p. 6 (n. tr.).

cultural. Totuși, datorită poziției geografice favorabile, localitatea a rămas în continuare un centru comercial în sudul Bucovinei. Împrejurimile pitorești, pădurea din apropiere și apa rece, limpede a râului Moldova, relieful înalt, precum și condițiile bune și ieftine de cazare și masă fac din această așezare una dintre cele mai căutate stațiuni balneare din țară.

Mulțumită străduințelor dr. Vasile Grosariu, președintele Tribunalului și al Comisiei balneare, s-au efectuat anumite lucrări, care le permit vizitatorilor să ajungă mai ușor în pădure și la râu. Au fost amenajate cabine de baie, s-a construit o punte peste râu și, mai recent, un sanatoriu pentru studenți, chiar în mijlocul pădurii. Orașul este potrivit și ca stațiune de iarnă sau pentru sporturi de iarnă, practicate intens încă de pe vremea când mai exista Școala secundară.

Am mai spus anterior că, după Primul Război Mondial, în ciuda schimbării situației politice, relațiile dintre cele trei naționalități locale erau foarte bune. Germanii din oraș au avut posibilitatea de a se organiza din punct de vedere cultural și economic. Populația germană, cea mai numeroasă – 42% din totalul locuitorilor – era reprezentată astfel: politic – prin filiala locală a Consiliului Popular al Germanilor Bucovineni; cultural – prin filiala locală a fostei Uniuni Creștine Germane, devenită mai târziu Uniunea Culturală Germană din Bucovina, care făcea parte și din Cercul Congregațiilor Marianice, cu orientare mai degrabă confesională.

Îndeosebi filiala locală a Uniunii Culturale era cea care desfășura o intensă activitate culturală și națională. Se organizau multe conferințe și concerte publice. Serbările solstițiului, celebrat anual, simbolizau cel mai bine dorința de conservare a elementului național german în acest colț îndepărtat de lume. Teatrul german de amatori prezenta diverse piese germane, local sau în orașele învecinate, unde trăia o populație germană numeroasă, cum ar fi Câmpulung, Rădăuți și Suceava, contribuind astfel la păstrarea și consolidarea specificului german.

Întrunirile săptămânale, prilejuri de socializare însoțite de cântece și prelegeri, însemnau pentru țăranul, meșteșugarul sau funcționarul german momente de relaxare și întărire spirituală. Filiala locală avea grijă și de comunitățile germane izolate, care aveau o situație grea. Periodic, aceste comunități erau vizitate și li se aduceau cărți și reviste donate de către germanii din Reich (prin intermediul Uniunii Germanilor din Străinătate). Un grup inimos de studenți, învățători și învățătoare a organizat cursuri de vară pentru tinerii care neglijaseră învățământul în limba maternă.

Încă din anul 1929, noul curent, apărut în Reich, a găsit adepți entuziaști și în rândul tineretului german din oraș. *Mein Kampf* era citită pe nerăsuflăte, apoi dezbătută aprins și aclamată în cadrul a numeroase întruniri. La acestea au contribuit în foarte mare măsură studenții din Reich, care își petreceau de multe ori lunile de vară ca oaspeți ai locuitorilor germani din oraș.

Treptat, meșteșugarul și țăranul german s-au apropiat de național-socialism, iar în 1940, la îndemnul de strămutare în Reich, niciun german n-a mai rămas. În

Gura Humorului de astăzi nu mai există aproape deloc etnici germani. În orice caz, prin strămutarea acestora, orașul a avut mult de pierdut. Cel mai puternic se simte lipsa meseriașilor.

Așezarea și-a păstrat, totuși, renumele. Ea se va impune, în continuare, ca centru al industriei lemnului în sudul Bucovinei și ca o excelentă stațiune balneară.

Crucile de piatră din cimitir vor mai aminti, timp de câteva decenii, de germanii stabiliți aici odinioară, până când și ele vor dispărea. Dar sufletul german, care s-a imprimat cumva în peisaj, va dăinui încă multă vreme. Peste o sută de ani, călătorul va simți, instinctiv, că și aici au trăit odată germani.

GEORG GEIB: ISTORIA UNUI MIC ORAȘ* (VI)

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Georg Geib: Geschichte einer kleinen Stadt (VI)

(Zusammenfassung)

In diesem letzten Teil der Geschichte der Stadt Gura Humora wird es über Folgendes berichtet: die zweite russische Besetzung der Stadt; die von den Russen angerichteten Schäden; die Errichtung der rumänischen Militärverwaltung unter der Leitung des Majors Constantin Climescu, nach dem Zusammenbruch der österreichisch-ungarischen Monarchie; eine Kurzgeschichte der Gemeindeverwaltung von 1775 bis 1943; die Beiträge aller Bürgermeister zur Entwicklung und Modernisierung der Stadt; die Nachkriegszeit und die Umsiedlung der Deutschen aus Gura Humora.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Gura Humora, die russische Besetzung, rumänische Militärverwaltung, Geschichte der Gemeindeverwaltung, Umsiedlung der Deutschen.

---

* Text tradus și îngrijit de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Ioan-Paul Valenciuc, *Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina (1898–1944)*, Iași, Editura Timpul, 2012, 354 p. + 11 planșe cu facsimile și fotografii.

Tânărul teolog bucovinean Ioan-Paul Valenciuc (născut la 28 mai 1983, în Rădăuți), doctor al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2011), cu teza *Preoțimea ortodoxă din Bucovina în timpul ocupației habsburgice (1775–1918)*, publică mai multe lucrări de interes pentru istoria vieții bisericești și, în general, pentru istoria culturii din Bucovina. Pe lângă studiile publicate în „Analele Bucovinei”, în perioada 2007–2011, sunt de reținut lucrările sale publicate în volum: 1) *Tipiconul Sfântului Sava cel Sfințit*, Transliterație și diortosire, Suceava, Editura Bucovina istorică, 2002, 600 p.; 2) *Volovăț. Viața unui sat în pagini de presă, 1882–1945*, vol. I, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundăția Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2006, 122 p.; 3) *Mitropolit Silvestru Morariu Andrievici în apărarea Bisericii strămoșești*, Ediție îngrijită, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundăția Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2007, 150 p.; 4) „*Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în treburile scolare ale Diecesei Bucovinei*” – un organ de presă necunoscut, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundăția Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2008, 92 p.; 5) *Contribuția bucovineană la sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, 25 martie 1882*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2009, 139 p.; 6) Dr. Vladimir de Repta, Mitropolit al Bucovinei și Dalmației, *Scrieri*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de diacon dr. Ioan-Paul Valenciuc, Iași, Editura Timpul, 2012, 120 p.; 7) Prof. Vladimir de Repta, *Introducere în cărțile Testamentului Nou*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de diacon dr. Ioan-Paul Valenciuc, Iași, Editura Timpul, 2012, 200 p.

Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina (1898–1944) este cea de a treia carte pe care Ioan-Paul Valenciuc o tipărește în anul 2012. Într-o notă, intitulată *O precizare absolut necesară*, p. 9, autorul afirmă că lucrarea a fost prezentată, în anul 2008, ca dizertație la finalizarea cursurilor de masterat, în Istoria Bisericii Ortodoxe Române, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai, având titlul *Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina (1897–1918)*. Prin revizuirea sumarului și extinderea cercetării, autorul oferă acum „cititorului onest” imaginea inconfundabilă a unei „organizații profesionale a clerului ortodox, ca parte integrantă a societății civile bucovinene”.

În *Introducere*, Ioan-Paul Valenciuc face precizări necesare cu privire la problematica lucrării. La început, între altele, autorul își mărturisește convingerea că „redescoperirea trecutului cultural al provinciei cunoscute și astăzi sub denumirea dată de austrieici – Bucovina – nu poate, în niciun caz, evita aprofundarea istoriei Bisericilor și confesiunilor istorice active în timp pe acest teritoriu, în principal a Bisericii Ortodoxe, biserica mării majorități a populației” (p. 12). Cu privire la problematica acesteia, autorul observă direcția de manifestare a principalelor contribuții, precum și câteva domenii deficitare: „Din nefericire, istoricul interesat dispune de o vastă bibliografie a bisericilor bucovinene sub aspect arhitectural-artistic și mult mai puțin în ceea ce privește Biserica [înțeleasă] ca instituție social-umană, cu implicarea ei în viața comunităților locale. Nu mai vorbim despre lipsa totală de atenție acordată până acum instituțiilor culturale, sociale, economice, create de Biserica Ortodoxă în mijlocul și pentru folosul credincioșilor ei” (p. 12). Din această perspectivă, prin lucrarea cu titlul de mai sus, autorul propune „o pagină necunoscută din istoria Bisericii Ortodoxe din Bucovina și anume istoria Asociației clerului gr. or. din Bucovina, creată în 1897 și activă din 1898, ca o necesară instituție de coordonare profesională, și nu numai, a corpului clerical bucovinean, cu mari merite în păstrarea caracterului românesc al acestei provincii, unde, în ultimii 200 de ani, s-au vorbit patru limbi oficiale (germana, româna, rusa și ucraineana) și unde naționalitățile conlocuitoare, venite în mare majoritate după raptul din 1775, și-au găsit un cadru propice păstrării și dezvoltării identității culturale și confesionale proprii fiecăreia” (p.12).

În partea propriu-zisă a *Introducerii*, sunt prezentate *Stadiul actual al cercetării*, p. 13–16; *Contribuții proprii*, p. 17–18.

Tabloul realizat în cea dintâi secțiune menționată, oferă, pe drept cuvânt, o „imagine parțială a fenomenului asociativ” din societatea bucovineană de odinioară. Cu toate omisiunile inerente unei

abordări de acest tip, tabloul acestora merită a fi reținut, fiind surprinzător pentru un spațiu geografic precum Bucovina: 1) societăți studențești românești; 2) societăți pentru promovarea culturii naționale; 3) societăți cu preocupări științifice; 4) societăți artistice; 5) societăți didactice; 6) societăți filantropice; 7) societăți de petrecere a timpului liber și cultural-sportive; 8) societăți economice; 9) asociații profesionale. Și tabloul studiilor monografice închinat acestor forme asociative din Bucovina de altădată este consistent, de aici lipsind contribuții notabile însă și, ca peste tot, realizările celorlalte naționalități din provincie.

Referitor la „contribuțiile proprii”, autorul precizează că lucrarea sa își propune „reconstituirea activității uneia din cele mai importante inițiative clericale, constituirea unei asociații profesionale cu scopul declarat de apărare a intereselor preoțimii și de conlucrare unitară pentru propășirea societății bucovinene”. „Intenția noastră – scrie Ioan-Paul Valenciuc – este de a demonstra că, dincolo de urmărirea intereselor proprii ale corpului preoțesc bucovinean, prin tot ce au gândit și au realizat, membrii Asociațiunii clerului din Bucovina au fost mereu în slujba ideii naționale, acționând constant pentru apărarea caracterului românesc al Bucovinei, prin implicarea activă în rezolvarea problemelor societății bucovinene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea” (p. 17). De-a lungul timpului, Asociația clerului din Bucovina „și-a făcut un titlu de glorie” din principalele sale activități: – „apărarea autonomiei provinciei și a caracterului românesc al Bisericii bucovinene”; – „conștientizarea membrilor Asociației asupra necesității respingerii amestecului factorului politic în viața Bisericii și, mai ales, păstrarea integrității Fondului Religionar al Bucovinei, format prin asocierea averii mănăstirilor din această provincie, prin *Planul regulativ*, din 29 aprilie 1786; – „apărarea demnității clericale în fața amestecului brutal al politicianilor în viața Bisericii naționale, precum și a intereselor acestei categorii sociale, în condițiile socio-politice și economice grele din preajma Primului Război Mondial și din perioada interbelică” (p. 17).

Dintre problemele activității de documentare întâmpinate, câteva sunt de reținut: numărul mic de documente referitoare la Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina, păstrate în arhivele accesibile din țară și de peste hotare, lipsa unor lucrări speciale privind subiectul investigat, cunoașterea deficitară a legislației austriece referitoare la activitatea cultelor, în general, și a Bisericii ortodoxe din Bucovina, în special, numărul mic de lucrări de sinteză asupra societății bucovinene elaborate și publicate până acum. Pentru surmontarea dificultăților, pe lângă investigarea fondurilor arhivistice aflate, în principal, la Arhivele de Stat ale Regiunii Cernăuți și la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Suceava, autorul a recurs la cercetarea presei timpului, a unor memorii și documente publicate, precum și a unor acte normative, care, „în timp, au venit să completeze sau să precizeze modul de aplicare a Regulamentului din 1786, adevărată Constituție a Bisericii bucovinene”. În aceste circumstanțe – mărturisește autorul – trebuie privit obiectivul principal al lucrării, acela de a aduce „un spor de cunoaștere în domeniul istoriei Mitropoliei Bucovinei, limitându-ne la fenomenul asociativ cu caracter profesional al clerului ortodox românesc, temă care nu a constituit obiectul niciunei cărți în istoriografia română” (p. 18).

Lucrarea propriu-zisă are opt capitole.

Capitolul I prezintă problematica temei în subcapitolele: *Înființarea „Asociațiunii clerului ort. or. din Bucovina*, p. 19–37; *Asociația clerului după Primul Război Mondial*, p. 37–40; *Societăți locale*, p. 41–46; *Desființarea Societății preoților ortodocși ruteni din Bucovina*, p. 46–51; *Societatea preoțimii ortodoxe române din Bucovina*, p. 51–69.

Capitolul al II-lea, *Președinți ai Asociațiunii clerului ortodox oriental din Bucovina*, prezintă sintetic personalitățile care au ocupat „demnitatea de președinte”, menționând totodată și „alte aspecte ale activității lor în slujba neamului românesc și culturii teologice românești din Bucovina”, capitolul având și rolul de „a sublinia maturitatea de gândire și conștiință de care dădeau dovadă, altădată, clericilor ortodocși români din Bucovina în alegerea liderilor”. Aici sunt prezentate date succinte de fișier biografic, dar nu și de ordin bibliografic: *Preot Nestor Vorobchievici*, p. 73–74; *Arhipresviter mitrofor dr. Ioan Țurcan*, președinte al Asociației în perioada 1898–1902, p. 74–75; *Preot prof. dr. Constantin Popovici*, președinte în perioada 1902–1909; *Preot prof. dr. Teodor Tarnavschi*, președinte în intervalul 1909–1914; *Preot prof. dr. Vasile Gheorghiu*, vicepreședinte în mandatul profesorului Teodor Tarnavschi și controlor în intervalul 1910–1912, p. 77–78; *Preot prof. dr. Vasile*

Tarnavski, ales președinte pentru perioada 1923–1924; *Prot. Teodor Petruc*, ales președinte al Asociației la 7 iunie 1926, din păcate, fără precizarea perioadei de mandat, p. 78–79; *Prof. dr. Domițian Spănu*, președinte al Asociației după mandatul lui Teodor Petruc, până în 1936, p. 79; *Prof. dr. Valerian Șesan*, președinte al Asociației în perioada 1936–1937, p. 79–81; *Preot Victor Berariu*, președinte al Asociației în timpul concediului prof. Valerian Șesan, p. 81; *Preot dr. Ioan Vască*, p. 81–82 (fără nicio mențiune referitoare la rolul său în cadrul Asociației clerului ortodox bucovinean); *Protopresviter Ioan Berariu*, „preot de elită, dotat cu talent literar și bun vorbitor”, „purtătorul de cuvânt al preoțimii bucovinene mulți ani ca vicepreședinte și președinte al preoțimii noastre”, p. 82.

Capitolul al III-lea, *Ședințe ale Comitetului asociațiunii și ale Adunării generale ordinare și extraordinare*, prezintă „sumare relatări” asupra câtorva din adunările Asociației (54 de ședințe și adunări generale), „reconstituite din relatări de presă și documente de arhivă ajunse până la noi”, p. 83–184.

Capitolul al IV-lea, *Problema participării active a preoțimii la viața Asociațiunii*, evidențiază stări de lucruri din eparhia Bucovinei, probleme diverse, curente de opinie, aspirații, mentalități, solidaritatea de breaslă, influența factorilor politici asupra preoților și a vieții clericale, în general, p. 185–189.

Capitolul al V-lea, *Problema susținerii financiare a Asociației*, p. 191–193, evidențiază faptul că, în decursul existenței sale, Asociația clerului ortodox român din Bucovina „și-a asigurat independența pozițiilor adoptate” exclusiv prin fonduri provenite din „cotizații și contribuții benevole”, fapt care i-a permis să adopte hotărâri neinfluențate de „finanțări interesate”.

Capitolul al VI-lea, *Presa*, p. 195–203, ilustrează preocupările organizate ale preoțimii bucovinene din perioada 1898–1944 pentru a avea „o presă bună în propagarea ideilor sănătoase și folositoare pentru viitorul neamului românesc din Bucovina” (p. 195). Aici sunt prezentate succint (perioada de apariție, program, colaboratori) câteva periodice teologice ori „mai active în prezentarea activității Asociației clerului gr. or. din Bucovina”: „Candela”. Foaie bisericească-literară, „ctitorie de suflet a marelui mitropolit Silvestru Morariu” (cu referire numai la perioada 1882–1914, nu și la seria a II-a, 1923–1946); „Patria” (cu referire numai la seria 1897–1900, nu și la perioada 1909–1910); *Viitorul*. Foaia clerului ortodox-român din Bucovina, 1904–1914); „Păstorul”. Organ pentru interesele biserești, 1918–1919; „Credința”. Revistă de cultură religioasă și națională, 15 aprilie – 30 octombrie 1922, cu subtitlul modificat ulterior, „revistă de cultură religioasă și națională pe înțelesul tuturor”, la numărul din 20 februarie 1927; „Cuvântul preoțesc”. Organ profesional, 1934–1942. Redacția acestui din urmă periodic, spre exemplu, are o viziune modernă privind rolul presei în societate, surprinzând prin actualitatea ideilor. Având convingerea că „presa constituie [...] unul din mijloacele cele mai eficace, care se pot folosi în vedere formării mentalității colective și unitare [înlesnind] libera și intensa circulație a ideilor și sentimentelor comune [și că aceasta] informează și luminează opinia publică”, redactorii „Cuvântului preoțesc” se situează în tradiția jurnalismului civic înalt, venind în cultura română din frământările secolului al XIX-lea, cu strălucită reprezentare prin Mihai Eminescu: „În loc de ură și vrajbă, de care e sătulă lumea, trebuie să propoveduiască pacea și înfrățirea, păstrarea bunelor datini, a moravurilor strămoșești, răspândirea cât mai mult a educației morale, cetățenești și sociale, respectarea autorităților și legilor țării. Dragostea de țară și neam, dragostea de demnitate și muncă cinstită” (Modest Lucan, *Presa care ne trebuie*, în „Cuvântul preoțesc”, Rădăuți, anul I, nr. 1, ianuarie 1934, p. 4).

Capitolul al VII-lea, *Câteva preocupări majore ale Asociațiunii clerului*, reține atenția prin multitudinea problemelor abordate: salarizarea clerului, p. 205–218; sesiile parohiale, p. 218–224; construirea de biserici și case parohiale, p. 224–231, pregătirea profesională a clerului, p. 231–233; problema înființării unui institut biblic românesc, care să tipărească „părți din *Sfânta Scriptură* și tot felul de scrieri religioase și morale în limba cea mai ușoară, populară, înțeleasă de neamul nostru de pretutindeni și a le răspândi mai ales între cărturarii săraci cu un preț cât mai scăzut”: *Societatea*

Institutului Biblic Ortodox Românesc, Suceava, 1912–1914, p. 233–234; construirea unei case de odihnă pentru preoți, p. 235–236; pensionarea clerului, p. 236–249; problema văduvelor și orfanilor de preoți, p. 249–252; problemele canturilor bisericești, p. 252–254; problema unui internat aflat sub patronajul Asociației clerului, p. 254–256; salarizarea „ponomarilor” (pălimarilor), p. 256; „salarizarea corespunzătoare” a clerului monahal, p. 256–257; „împrumuturile din salarii”/organizarea unei case de ajutor reciproc pentru clerici, p. 257–259; scutițiile de transport pe cale ferată, p. 259–260; problema „lemnelor de ars” pentru preoți și văduve de preoți, p. 260–261; trecerea oficiilor de stare civilă la stat, legiferată în 1923, odată cu adoptarea *Legii stării civile*, dar aplicată în Bucovina abia la 1 ianuarie 1930, p. 261–263.

Capitolul al VIII-lea, *Apărarea caracterului românesc al Mitropoliei Bucovinei*, valorifică mai ales date și informații din presa românească a vremii, p. 265–282. La sfârșitul excursului istoriografic, Ioan-Paul Valenciuc consideră că „putem afirma, cu deplină temei de fapte și atitudini, că Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina, chiar dacă a avut în mijlocul ei și clerici de altă naționalitate, totuși a reușit să-și aducă partea ei de contribuție în lupta pentru păstrarea caracterului românesc al acestei provincii”. Mărturisirea unui jurnalist, rostită în 1914, pe care o invocă autorul aici, este elocventă: „Ceea ce a fost marele noroc e că preoții și învățătorii și chiar elementele gimnaziale și universitare erau recrutați din fiii de țărani, care, spre fericirea neamului, nu și-au dezis vatra, cum o fac cuconășii din România, care pleacă la Paris și, când se întorc, nu mai știu românește și uită cuibul de unde au ieșit. Feciorii[i] de țărani din Bucovina, dimpotrivă, care au pornit la școală, au făcut-o cu dorul de a folosi poporul și [...] o parte însemnată din profesori, preoți și învățători ieșiți din țărânie [...] a venit să ceară adăpost patriei. Ei, prin societățile lor de cultură, prin bibliotecă, prin șezători, prin artiștii pofiți din Regat, cât și prin cărțile autorilor români, au împrăștiat în publicul român gustul de citire și artă și cunoașterea frumuseții limbii românești, ferind partea nerutenizată de orice urmare streină” (p. 282).

Subcapitolul *Concluzii*, p. 283–290, între altele, readeuce în actualitate un model de „împreună lucrare”, de „răspuns cu înțelepciune, în tăcere lucrătoare”, la provocările unei perioade dificile din istoria noastră modernă, când „preoții din Bucovina au fost [...] străjerii nu numai ai credinței strămoșești, ci și ai conștiinței naționale”: „Asociațiunea are menirea să apere și să promoveze interesele bisericii gr. or., în sens mai larg, să ridice moralitatea publică, să întărească legătura dintre biserică și poporeni, să dezvolte sentimentul de solidaritate între toți fiii bisericii, să asigure bunăstarea servitorilor altarului și să apere contra prozelitismului, care se propagă sistematic de alte biserici” (p. 283). Prin „organizare perfectă” și „o solidarizare a tuturor factorilor responsabili” – remarcă autorul – *Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina* și-a putut îndeplini menirea, „punând stavilă rutenizării Bucovinei” și contribuind la „menținerea caracterului românesc al școlii și Bisericii”.

Un corp de *Anexe*, p. 291–332, cuprinzând statute, apeluri, rezoluții, adrese, memorii, comunicate, preluate din presa bisericească a vremii, completează sumarul lucrării, oferind utilizatorilor valoroase documente de epocă.

Un *Glosar*, mai bine întocmit decât cele pe care le găsim „expediate” în multe dintre cărțile de acest tip, tipărite astăzi în Bucovina, fără a ocoli problemele de etimologie, însă neglijând, din păcate, contextul ilustrativ, p. 333–336, o consistentă *Bibliografie*, p. 337–354, precum și un album, cuprinzând 11 planșe cu facsimile și fotografii, completează oferta acestei cărți valoroase și utile nu numai fiecărui preot paroh din Bucovina de astăzi, dar și unui public mai larg interesat de istoria bisericii, în special, dar și a culturii moderne și contemporane din România. Spre exemplificare, un fragment din memoriul Biroului central al Asociației clerului ortodox român din arhiepiscopia Bucovinei, adresat Î.P.S. Visarion, Mitropolitul Bucovinei, în 1939, este, în opinia noastră, sugestiv: „Și preoțimii îi sunt impuse atâtea însărcinări de ordin general ca promovarea moralei, încurajarea colectelor pentru binele social, învățământul religios, cooperația, judecătoriile comunale, straja țării, serviciul social. Preoțimea Bucovinei are îndatoriri și mai grele în mijlocul atâtor confesiuni străine decât preoții celorlalte eparhii [...]. În fața acestui pericol preoții ortodocși din Bucovina au luptat pe două fronturi, și național, și bisericesc, și lupta aceasta i-a costat jertfe. Ei au plasat economiile lor în internate de copii români spre a da o succesiune intelectuală română; ei au creat case naționale,

cabinete de lectură și reuniuni agricole spre a feri poporul de înstrăinare. Ei nu și-au adunat avere loruș” (p. 181).

În afara cuvintelor și formelor lexicale reținute în acest glosar, încă rămân numeroase formațiuni lexicale ce merită a fi adunate și lămurite științific, ușurând, în acest fel, pentru un public mai larg, lectura textelor de epocă provenite din Bucovina istorică. Dintre cele întâlnite în textele citate aici: *avorbire* („intervenție”, „cuvântare”): „Deputatul Pihuleac a ținut într-un ton de tot necuviincios și pătimaș o *avorbire* scurtă, plină de amenințări în contra mitropolitului, accentuând între altele nemulțumirea” (p. 106); *elupta* („obține”, „învinge”, „cucerii”): „Avut-am parte de un lung șir de sfetnici împărătești, care au apreciat pe deplin justele noastre pretensiuni, însă fost-au și de cei de tristă memorie, care în două rânduri ne-au alipit țara de străina Galiție, care ne-au împiedicat odată realizarea autonomiei hărăzite de împăratul țării, care ne-au zădărnicit *eluptarea* autonomiei bisericești, ne-au îngropat congresul bisericesc” (p. 301); *luptac* („luptător”, „militant”): „O sfântă suflare să pătrundă Biserica noastră, de la un capăt până la celălalt, în lungiș și în curmeziș! Să se prefacă movila de oase moarte în ceată vie, de *luptaci* pacinici! Săriți, săriți cu toți la sfatul și adunarea de joi! Nicio piedică să nu ne poată despărți de Mitropolitul nostru și de Împăratul nostru!!!” (p. 302); *neinstrainaver* („care nu poate fi înstrăinat”, „inalienabil”): „Ierarhia nu este în cârma bisericii decât organul executiv al voinței poporului, iar toată concesiunea, care în statutele mitropoliilor numite se face așezământului ierarhic al bisericii ortodoxe stă într-aceea că dogma, disciplina spirituală și cultul se lasă și aici ca domeniu *neinstrainaver* al ierarhiei” (p. 23); *poședință* („posesiune”, „posesie”): „Așa pleacă proiectul Consistoriului nostru diecezan de la principiul de a păstra dreptul așezământal al Bisericii Ortodoxe Răsărite nevătămat și de a-l lărgi numai în înțeles constituțional; el lasă, așadar, ierarhia bisericească în *poședința* puterii sale bisericești celei canonice, o mărginește însă în libera mânăuire a acesteia în toate privințele, afară de dogme, disciplină spirituală și cult prin condițiunea neapărată a consimțământului și conlucrării din partea poporului” (p. 22); *requira, recvira* („rechiziționă”): „Casele parohiale au fost cantonamente pentru armatele străine: austrieci, nemți, ruși, tătari *au requirat* tot ce au aflat la preoți, instigați fiind de multe ori de coloniști străini și de evrei, și locuințele lor au fost pustiite, nimicindu-se, luând cu sine până și lămpăria familiilor preotești. Și la noi pagubele de război nu s-au plătit”; „Preoții din Bucovina sunt cu atât mai mult loviți de legea pensionării, întrucât în provincia aceasta a pustiit războiul mondial averea fiecărui preot, nimicindu-le inventarul gospodăriei, *recvirându-le* animalele de tracțiune și, în cele mai multe cazuri, lipsindu-i și de haine și de lenjerie, pe care, dacă n-o luau cu dânsii, o nimiceau prin cantonare în casele preotești” (p. 181, 182); *solvi* („plăti”, „achita”): „Acolo era o contrazicere necomplexantă, adică mirenii să poată *solvi* taxa ca membru, dar să nu aibă vot activ” (p. 36); *sucreșcență* („pâine”, „hrană”, „creștere”): „Ei au plasat economiile lor în internate de copii români spre a da o *sucreșcență* intelectuală română” (p. 181).

Un indice de nume și un album mai cuprinzător ar fi sporit, în pofida dificultăților de întocmire, valoarea științifică a lucrării, apropiind în mai mare măsură generațiile de astăzi de viața și sensibilitatea unei epoci inconfundabile din istoria noastră, îndemnând la reflecție, oferind sugestii pentru noi construcții și repere în lucrarea anevoioasă de reconstrucție a societății civile. Un fragment dintr-un text tipărit de ziarul „Patria”, în 1897, ar fi, poate, convingător în acest sens, el pledând încă pentru modernitatea formelor de asociativitate: „Firea lucrului pretinde să ținem cu spiritul timpului. Dar ca să poată biserica noastră ține pasul cu spiritul timpului, să poată ține cont de curentul acestui timp plin de ispită și de dușmani periculoși pentru existența ei, se recere imperios ca clerul ei să fie unit întreolaltă, să facă parte din o însoțire bine organizată. Numai prin însoțire, prin unire, poate clerul nostru să progreseze, să se întărească și să reziste împotriva dușmanilor cu succes și să practice cu succes științele teologice. Ce vedem astăzi în lumea cea mare? Noi vedem că toți cei de o chemare se însoțesc, se organizează. Toate păturile societății se bucură de întruniri. Ba astăzi și împărățiile fac legături unele cu altele, spre a putea pași mai siguri în viitor” (p. 28–29).

Cartea tânărului diacon dr. Ioan-Paul Valenciuc, *Asociațiunea clerului gr. or. din Bucovina (1898–1944)*, o frumoasă realizare cărturărească, folositoare unui timp de mari nevoi lucrătoare în această parte de lume aflată în febril proces de prefacere, umplând totodată un gol în literatura istoriografică a domeniului, nu apare, însă, cum ne-am fi așteptat, sub egida Editurii Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților. Nu știm de ce și nici cum circulă aceasta pe piața liberă a cărții de la noi, cum și-o pot procura cei interesați din Bucovina zilelor noastre, risipiți în mai multe țări și în atâtea... parohii.

Vasile I. Schipor

Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Markus Winkler (editori), *Prolegomene la un dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848–1940)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 329 p.

Lucrarea reprezintă o etapă premergătoare elaborării unui *Dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848–1940)*, obiect al proiectului de cercetare exploratorie cu același nume, finanțat în cadrul programului IDEI al Consiliului Național al Cercetării Științifice pentru intervalul 2008–2011.

Secțiunea întâi a volumului este dedicată studiilor privind diverse aspecte ale istoriei presei bucovinene de limbă germană: literatura, limba, regimul presei, conceptul de presă evreiască, cenzura, limba minorităților după 1918, condiția gazetarului cernăuțean. Semnează Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Francisca Solomon, Cristina Spinei, Ana-Maria Pălimariu, Markus Winkler, Dragoș Carasevici, Raluca Rădulescu și Hans Neumann.

Secțiunea a doua cuprinde un indice al periodicelor de limbă germană din Bucovina din 1848 până în 1940, realizat de Markus Winkler și Ion Lihaciu, „la nivelul cel mai recent al informației în cauză” (p. 19). În total sunt menționate 312 publicații, indicându-se titlul, subtitlul, perioada de apariție, periodicitatea și locul unde poate fi consultat, în prezent, fiecare periodic.

A treia secțiune conține 24 de articole-model, în forma propusă spre a fi aplicată tuturor periodicelor de limbă germană din Bucovina din viitorul *Dicționar al presei*. Au fost selectate următoarele publicații: „Aktuelle Tagesfragen”, „Der Arbeiter”, „Arbeiter-Jugend”, „Bucovina. Gazeta românească pentru politică, religie și literatură”, „Bukowinaer Fortuna”, „Bukowinaer landwirthschaftliche Blätter”, „Bukowinaer Post”, „Czemowitzer Humor”, „Czemowitzer Tagblatt”, „Freier Lehrer-Zeitung”, „Hador Hazair”, „Jüdische Nachrichten”, „Der jüdische Volksrat”, „Die neue Heimat”, „Ostjüdische Zeitung”, „Patriot”, „Die Strasse”, „Der Tag”, „Das Volk”, „Die Volkswehr”, „Die Wahrheit” și „Der Weg”.

În viziunea autorilor, un *Dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848–1940)* „are menirea ca, acoperind deficitul cercetării de până acum, să conducă la o mai clară reprezentare a chipului în care fenomenul, unic în Europa Centrală, al proliferării bucovinene a presei de limbă germană, consecință și obiect al procesului modernizării, a fost concomitent subiect și ferment al acesteia în contextul pluricultural al contactului între limbi, confesiuni și culturi.

Bilanțul numeric al publicațiilor apărute în Bucovina între 1848 și 1940 este unul impresionant, mărturie a unei realități culturale singulare în această parte a continentului, pentru a cărei reconstituire presa, canalul de comunicare de maximă eficiență în spațiul public al modernității, constituie un indicator privilegiat. Ponderea presei de limbă germană, deloc neglijabilă inclusiv după realipirea Bucovinei la România pune în evidență relația specială, întreținută printr-o rețea comunicațională activă în ambele sensuri, a păturii urbane locale cu spațiul cultural germanofon al Europei Centrale” (p. 13).

Ștefănița-Mihaela Ungureanu

Marian Olaru (coordonator), *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzaki”. 1872–2012*, vol. I, *Contribuții la istoria învățământului rădăuțean*, vol. II, *Absolvenții (curs de zi). 1949–2012*, Suceava, Editura Cygnus, 2013, 316 p., 318 p.

Cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la nașterea lui Eudoxiu Hurmuzaki și a 140 de ani de la înființarea Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzaki”, la Editura Cygnus din Suceava a apărut, în anul 2013, lucrarea, îngrijită de Marian Olaru, *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzaki”. 1872–2012*, în două volume: *Contribuții la istoria învățământului rădăuțean* și *Absolvenții (curs de zi). 1949–2012*.

În sumarul primului volum se regăesc materiale structurate în patru capitole: *Școala și lumea, Slujitori ai catedrei, Absolvenții și școala lor, In memoriam*. Studiul istoric închinat împlinirii a 200 de ani de la nașterea lui Eudoxiu Hurmuzaki (1812–1874) este semnat de Marian Olaru (*Temeiuri ale modernității românilor bucovineni – 200 de ani de la nașterea lui Eudoxiu Hurmuzaki*), care subliniază faptul că „moștenirea Hurmuzăkeștilor este una deosebită: necesitatea formării/afirmării elitelor naționale și culturale și slujirea de către acestea a idealului național prin școală, limbă și biserică” (p. 15). Același autor îl prezintă pe *Albert Kollmann, un pictor îndrăgostit de Bucovina*, profesor de desen la Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuți, Liceul de Băieți „Eudoxiu Hurmuzaki”, Liceul de Fete și Gimnaziul Catolic German Particular. Prezentarea este însoțită de amintirile pictorului, *Din viața mea (variante prescurtate a perioadei petrecute în România, la Rădăuți, redactată începând cu anul 1957)*, „frescă socială de un realism frust, cu multe tare morale pentru eroii invocați: directori de școală și profesori, aristocrați și țărani, evrei și români, capete încoronate și fețe bisericesti” (p. 40). Pe baza unor surse din Arhiva Liceului „Eudoxiu Hurmuzaki” (*Carte de comunicări, decembrie 1915 – iulie 1922*), Florin-George Popovici publică materialul *Itinerariu educativ de altădată*. Sub semnătura Iuliei Mihăileanu apare esul monografic *Vasile Andru, de la scriitor la isihast itinerant*. Scriitor original, așa cum afirmă autoarea, Vasile Andru (elev al Liceului „Eudoxiu Hurmuzaki” în perioada 1958–1960) „este greu de încadrat într-o generație sau într-un curent literar. Ajuns la un nivel înalt de înțelegere a rostului vieții, când nu-l mai interesează poziția în planul literar sau locul în «hoarda literară», Vasile Andru se definește pe sine doar în raport cu ansamblul speței umane” (p. 104). Scriitorul se descoperă cititorului și prin cele trei texte publicate aici: *A fi român într-un sat multiethnic; Pelerinajul Regelui în Bucovina înstrăinată; Ministru al Culturii pentru 24 de ore*. Sub titlul „*S-a întâmplat că am extins Bucovina până în Noua Zeelandă*” este publicat și interviul realizat de Mihai Prepelită cu scriitorul Vasile Andru. În cadrul aceluiași capitol este prezentat și interviul cu poetul Constantin Hrehor, *Sunt babilonice ziduri de cărți în care nu-i nici urmă de poezie*.

În capitolul al II-lea, *Slujitori ai catedrei*, sunt evocați profesorii: Emanoil Isopescu (Ioan Isopescu, *Dascălul și omul Emanoil Isopescu*); Pantelimon Socaciu (Petru Bejinariu, *Pantelimon Socaciu – președinte al Societății Studențești „Arboroasa” din Cernăuți*); Ștefan Cuciureanu (Vasile Diacon, *Profesorul Ștefan Cuciureanu – un destin exemplar*); Vasile Bătă (Luminița Lăzărescu, *Aminții despre un coleg și un dascăl – Vasile Bătă*), Petru Bejenariu (Carmen Andronachi, *Domnul director Petru Bejenariu*); Stela Bailicenco (Liviu Marcel Ungureanu, *Profesor Stela Bailicenco – un destin și o pasiune: limba franceză*); Ștefan Botezat (Marcel Roman, *Cu delicatețe și blândețe în lumea matematicii – profesorul Ștefan Botezat*); Mircea Goreac (Gheorghe Schipor, *Profesorul Mircea Goreac – un contributiv la frumoasele tradiții rădăuțene în predarea fizicii*); Ion Crețu (Liviu Marcel Ungureanu, *Cu dăruire pentru școală – profesorul Ion Crețu*); Elisabeta Prelipcean (Cristina Drahta, *Un slujitor al catedrei – Elisabeta Prelipcean*); Elisabeta Păpușoi (Ana-Gabriela Drahta, *O carieră, un destin: doamna Elisabeta Păpușoi*); Eugenia Zarembo (Otilia Bumbu, *Cu devoțiune, despre frumusețea matematicii – doamna Zarembo Eugenia*).

Evocări ale unor personalități bucovinene, amintiri din anii liceului, interviuri cu foști absolvenți se regăsesc în capitolul *Absolvenții și școala lor*: Vasile I. Schipor, *Un bucovinean uitat. Radu Negură*; Ștefan Rotar, *Promoția 1950 și „mașinăria” istoriei*; Giurgiu Narcis; Vasile Diacon, *Niculai Șorea*; Octavian Traian Loghin; Elisabeta Prelipcean, *Un absolvent merituos – Valeriu Mincu*; Cristina Drahta – *repere biografice*; Victor Iosif, *În amintirea dascălilor de altă dată*; Doru Cusiuc, *Despre troica alegorică sau despre grăbita trecere a vieții*; Arcadie M. Bodale, *Și eu sunt unul dintre elevii Liceului „Eudoxiu Hurmuzaki” din Rădăuți*; Ciprian Strugariu, *Claudiu-Răducu Strugariu și performanța în științele matematice*; Niculai Șorea, *Un absolvent pasionat de istorie: Costel Coajă*; Ana Irimescu, *Veșnica reîntoarcere*; Aurica Bahan, *Fost-am mugur de liceu*; Sever-Petru Boțan, *În căutarea Muzei Clio sau despre pasiunea pentru istorie*; Rădăuți-Uppsala, *via Cluj-Napoca, cu Andrei Petrescu*; Elena Irimescu și *construirea identității de istoric*; *Teza de doctorat a rădăuțeanului Doru Lucian Botezat a fost premiată de Comitetul Regiunilor* (interviu).

La rubrica *In memoriam* semnează Carla Hurjui, *Smărăndița Hurjui – așa cum am cunoscut-o* și Marian Olaru, *Ștefan Botezat (1941–2012)*.

Volumul al II-lea al lucrării *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzaki”. 1872–2012* prezintă absolvenții (curs de zi) ai liceului pentru perioada 1949–2012. Pentru anii școlari 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012 sunt prezentate rezultatele la concursurile și olimpiadele naționale și internaționale. Din introducerea semnată de Marian Olaru (*Însemnări despre școală și elevii ei*) aflăm că Liceul „Eudoxiu Hurmuzaki” a fost „una dintre cele mai însemnate instituții școlare din bazinul Rădăuților, cu efective ce au atins maximul în 1962 – peste 1 600 de elevi” (p. 9). La începutul anului școlar 2012/2013 la această instituție s-au înscris 900 de elevi.

Lucrarea *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzaki”. 1872–2012* reprezintă o contribuție valoroasă adusă cunoașterii istoriei acestei prestigioase instituții de învățământ.

Rodica Iașencu

COMEMORAREA A 90 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN ETERNITATE A ISTORICULUI DIMITRE ONCIUL LA STRAJA

Motto: „Comemorațiile nu învie morții. Dar ele scot din colțul lor de nemurire [...] chipurile mari ale trecutului și le aduc în lumina făcliilor de pomenire, înaintea atâtoro cari până atunci sau nu știau nimic despre acei oameni sau îi uitaseră.” (Nicolae Iorga)

Istoricul Dimitre Onciul, comemorat și în Bucovina, la 90 de ani de la stingerea sa din viață, s-a născut la 26 octombrie/7noiembrie 1856, ca primul dintre cei cinci copii ai preotului Dimitrie Onciul și ai presbiterii Sinclitichia, în comuna Straja din districtul Rădăuți.

Copilăria și vacanțele din anii școlărității și studenției le-a petrecut aici, la Straja, nu departe de Putna voievodală, admirând bogatele mărturii ale trecutului. Aici i s-au deșteptat, încă de acum, dragostea pentru istoria neamului și spiritul său de observație și pătrundere care-i vor încununa întreaga activitate științifică de mai târziu.

După absolvirea claselor primare și a celor liceale, la Cernăuți, Dimitre Onciul s-a înscris și a urmat cursurile la Universitatea „Francisco-Iosefină”, în cadrul Facultății de Litere, specialitatea istorie și geografie. După răsunătorul proces al arborosenilor, a luat inițiativa înființării unei noi societăți studențești, „Junimea”, al cărei prim președinte a fost, continuând întru totul activitatea „Arboroasei” desființate de autoritățile austriece.

Studiile cernăuțene le-a continuat pentru completarea și desăvârșirea formării sale ca istoric la Universitatea din Viena, unde a fost membru al Societății studenților români „România Jună”. Și-a pregătit și susținut doctoratul, în 1884, cu teza *Über die Anfänge des rumänischen Staatswesens* [Despre începuturile ființei de stat românești]. Încă din timpul studenției publice primele studii istorice în „Convorbiri literare”, care dovedesc seriozitatea și metoda critică însușită de la marii profesori germani. După studiile universitare a activat, timp de zece ani, între 1885 și 1895, ca profesor la Liceul de Băieți, apoi la Școala Normală de Băieți din Cernăuți, timp în care s-a afirmat ca istoric cu o metodă meticuloasă de analiză a izvoarelor.

Intrând în conflict cu autoritățile austriece, prin inspectorul Carol Tümlirz, istoricul bucovinean a părăsit școala cernăuțeană și a ocupat, prin concurs, Catedra de istoria românilor de la Facultatea de Litere București.

Intrând în rândurile membrilor Academiei Române, la propunerea lui I. I. Kalinderu, în 1905, după ce, în 1899, la propunerea lui Alexandru Odobescu, fusese ales membru corespondent, a devenit președintele acestui înalt for științific din 1920 până la moartea sa, în 1923.

Istoricul Dimitre Onciul a scris o operă care cuprinde 150 de titluri, operă ale cărei idei, în bună parte, și-au păstrat valabilitatea până astăzi.

Casa din Straja, în care a copilărit și s-a bucurat de vacanțe în anii studiilor, a fost demolată în 1953, cu toată opoziția profesorului de istorie și directorului școlar de atunci, Valerian Cantemir, întrucât se socotea de către autoritățile timpului „că nu are nici o însemnătate casa unui istoric burghez”.

Comunitatea locuitorilor din această așezare curat românească de pe Valea Sucevei și-a omagiat însă personalitățile care s-au ridicat de aici. Pentru prima dată, după informațiile pe care le deținem, personalitatea istoricului Dimitre Onciul a fost comemorată în luna martie 1973, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa, în sala Căminului Cultural „Tudor Vladimirescu” din localitate, unde s-a organizat și o expoziție cu câteva exemplare din scrierile sale, alături, bineînțeles, de „opera de inestimabilă valoare teoretică și practică a conducătorului iubit” al statului de atunci. S-a ținut, cu această ocazie, și o expunere despre opera istoricului.

La împlinirea a 125 de ani de la nașterea lui Dimitre Onciul, în octombrie 1981, la Căminul Cultural din Straja s-a organizat o expoziție cu opere ale istoricului, precum și Simpozionul „125 de ani de la nașterea lui Dimitre Onciul”, la care a participat cu o expunere de popularizare și profesorul Alexandru Toma, pe atunci președintele Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă Suceava.

În anul 1993, Academia Română a comemorat 70 de ani de la moartea fostului ei președinte, la 20 martie, iar pe 21 martie a avut loc comemorarea istoricului în comuna sa natală, prilej cu care, în cadrul unei adunări populare impresionante, școala din localitate a primit numele Școala cu clasele I–VIII „Dimitrie Onciul”. Tot cu acel prilej s-a dezvelit la Straja un bust din bronz de către Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Statului, replică a bustului realizat de sculptorul Oscar Han pentru orașul Cernăuți, ca semn de prețuire a faptului că istoricul bucovinean a fost, după B. P.-Hașdeu, și director general al Arhivelor Statului din București. La această manifestare comemorativă au participat și personalități importante ale culturii naționale: regretatul academician Radu Grigorovici, originar din Bucovina, vicepreședinte pe atunci al Academiei Române, acad. Ștefan Ștefănescu, prof. univ. dr. Ion Scurtu, director general al Arhivelor Statului, prof. univ. dr. Mihai Iacobescu de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, și dr. în farmacie Oltea Coșocariu din București, descendentă a familiei Onciul.

La împlinirea a 150 de ani de la nașterea istoricului bucovinean, pe 26 octombrie 2006, s-au organizat din nou manifestări culturale consacrate istoricului bucovinean. Academia Română a organizat Sesiunea de comunicări științifice „Dimitre Onciul – 150 de ani de la naștere”.

Pentru organizarea momentului aniversar, în comuna Straja s-a alcătuit un comitet local, care a condus festivitatea aniversară la care au participat personalități ale vieții politice, culturale și științifice din județ. În fața publicului adunat în jurul bustului istoricului s-a citit mesajul Academiei, transmis de academicianul Ștefan Ștefănescu. Cu acest prilej, s-a desfășurat la Școala cu clasele I–VIII „Dimitrie Onciul” Simpozionul „Dimitre Onciul, întemeietor al istoriografiei critice românești”, la care au prezentat comunicări conf. dr. Mihai Lazăr, decanul Facultății de Istorie–Geografie de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, prof. Ion Scripcariuc, directorul Arhivelor Statului Suceava, prof. Vasile Pasailă de la Școala Normală din București și prof. Petru Bărbuță de la Școala din Straja.

Presa din județul Suceava, prin „Săptămânalul de Rădăuți”, „Obiectiv de Suceava” și „Observatorul de Bucovina”, a subliniat momentul cultural desfășurat în comuna natală a istoricului Dimitre Onciul.

Un nou prilej pentru a ne exprima prețuirea față de înaintașul-cărturar l-a oferit, anul acesta, comemorarea a 90 de ani de la moartea marelui istoric Dimitre Onciul.

Academia Română, pe data de 20 martie 2013, a organizat o Sesiune comemorativă consacrată împlinirii a 90 de ani de la stingerea din viață a marelui istoric Dimitre Onciul (1856–1923), fost președinte al Academiei Române, sesiune care s-a desfășurat în Aula Magna a instituției.

Programul sesiunii a fost deschis de către președintele Academiei Române, academician Ionel Haiduc. Au prezentat comunicări: acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române – *Dimitre Onciul și Academia Română*; acad. Ștefan Ștefănescu – *Dimitre Onciul, creatorul școlii critice în istoriografia românească*; dr. Ioan Drăgan, director general al Arhivelor Naționale – *Arhivele Statului sub directoratul lui Dimitre Onciul*; prof. dr. Vasile Pasailă – *Dimitre Onciul în conștiința comunității din satul natal – Straja (jud. Suceva)*.

Cu acest prilej, în comuna Straja, locul de naștere al istoricului, s-a constituit un comitet local pentru organizarea momentului comemorativ, alcătuit din primarul comunei, directorul Școlii Gimnaziale „Dimitrie Onciul” și președintele Filialei Straja a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, comitet care a întocmit programul activității și invitațiile adresate instituțiilor și personalităților marcante, dorite să participe la manifestare.

Comemorarea urma să se desfășoare pe data de 20 martie 2013 la școala care îi poartă numele istoricului bucovinean. Cu o săptămână înainte, Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale a organizat o expoziție cu caracter permanent pe holul de la parter al localului de școală. Expoziția cuprindea copii după mitrica născuților în familia preotului Dimitrie Onciul și după mitrica decedaților pentru

soția preotului, Sinclitichia, mama istoricului; copii după poze de familie; copii după scrisori primite sau expediate de istoric; copii după fotografii realizate cu prilejul comemorării a 70 de ani de la moartea lui Dimitre Onciul, la Straja, care surprind mulțimea prezentă la dezvelirea bustului și, între alții, pe academicienii Radu Grigorovici și Ștefan Ștefănescu; copii după copertile unor lucrări ale istoricului și după diverse lucrări consacrate istoricului bucovinean.

Pe data de 20 martie 2013, primirea invitațiilor cu flori de către elevi ai școlii îmbrăcați în frumosul port popular străjenesc a fost urmată de vizitarea Expoziției „Opera istoricului Dimitre Onciul”, organizată în cancelaria școlii, unde s-a putut vedea și *Mitrica născuților din comuna Straja pe anul 1856*, în care se află înscrisă data de naștere a istoricului, 26 octombrie, prenumele copilului, Dimitrie, și al părinților săi, Dimitrie și Sinclitichia, precum și nașul de botez, Gheorghie Hacman, paroh în Crasna.

Simpozionul „Dimitre Onciul, mare istoric român”, desfășurat în Cabinetul de documentare și informare (C.D.I.) al școlii, a cuprins patru comunicări. Din partea Serviciului Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Simina-Octavia Iftimiu a susținut comunicarea *Arhivele Statului sub conducerea lui Dimitre Onciul*, urmată de prof. Vasile I. Schipor, secretar științific al Institutului „Bucovina” al Academiei Române, din Rădăuți, care a prezentat comunicarea „*Analele Bucovinei*” și valorificarea moștenirii culturale a academicianului Dimitrie Onciul. Conf. univ. dr. Mihai Lazăr de la Facultatea de Istorie–Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava a expus comunicarea *Concepția istorică a lui Dimitre Onciul*, iar prof. Petru Bărbuță, din Straja, a prezentat comunicarea *Dimitre Onciul, mare istoric, născut în Straja*. Comunicările s-au bucurat de aprecierea unui public numeros, atent și receptiv, interesat încă de istoria națională.

După lucrările simpozionului, a urmat un program comemorativ, desfășurat la bustul istoricului, aflat în fața localului Școlii Gimnaziale „Dimitrie Onciul”, unde se aflau elevi, cadre didactice, locuitori ai comunei și invitați, printre care, ing. Mircea Irimescu, președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, membri ai comitetului director al acestei societăți, d-na Simona Palaghianu șef la Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, conf. univ. dr. Mihai Lazăr de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, prof. Vasile I. Schipor, secretar de redacție al periodicului științific „Analele Bucovinei”, reprezentantul Institutului „Bucovina” al Academiei Române, precum și mulți intelectuali și funcționari din instituțiile comunității locale.

La bustul istoricului bucovinean Dimitre Onciul s-au depus, cu această ocazie, coroane de flori, urmând apoi oficierea serviciului religios de pomenire a istoricului de către preoții Parohiei Straja. Prof. de istorie Petru Bărbuță a dat citire, în fața publicului, mesajului Academiei Române transmis de către academicianul Ștefan Ștefănescu, pe care îl reproducem integral, ca document de interes aparte pentru istoria locală:

Academia Română
Secția de Științe Istorice și Arheologie

Către

Locuitorii Comunei-model Straja, județul Suceava

Dragi locuitori ai Comunei-model Straja, jud. Suceava,

Este pentru mine deosebit de plăcut să vă înștiințez că Academia Română organizează miercuri, 20 martie 2013, o sesiune comemorativă de comunicări consacrată împlinirii a 90 de ani de la stingerea din viață a marelui istoric Dimitre Onciul, fost Președinte al Academiei Române.

Printre participanții la sesiunea comemorativă este și prof. dr. Vasile Pasailă, fiu al comunei Straja. Dânsul va vorbi despre *Dimitre Onciul în conștiința comunității din satul natal Straja (jud. Suceava)*.

Profesorul Vasile Pasailă ne-a informat că în aceeași zi și Dumneavoastră, – „bravi străjerei” – veți evoca pe Dimitre Onciul, „prinț” al culturii românești, profesor prețuit și om al științei de mare probitate.

Vă adresăm cele mai alese felicitări.

Ceea ce ați întreprins și întreprindeți pentru a eterniza numele lui Dimitre Onciul – una din culminațiile spiritualității românești, pe care timpul nu le macină, ci le sporește și care a crescut prestigiul Comunei Straja – vă onorează.

Onorându-ne valorile naționale, facem dovada că le-am meritat și le merităm.

Gloria lor este și gloria noastră, a tuturor românilor.

Onoare memoriei lui Dimitre Onciul și lui Dumnezeu laudă!

București, 11 martie 2013

Acad. Ștefan Ștefănescu

După recitări și cântece naționale, interpretate de elevii Școlii Gimnaziale „Dimitrie Onciul”, programul manifestării omagiale de la Straja Bucovinei a continuat cu alocuțiunile rostite de primarul comunei, Vasile Juravle, d-na Simona Palaghianu de la S.J.S.A.N., Gavril Irimescu, fostul director al Direcției Județene Suceava a Arhivelor Statului, prin grija căruia s-a turnat bustul istoricului bucovinean, precum și Dumitru Știrban, directorul Școlii „Dimitrie Onciul” Straja.

Mai menționăm tot aici și faptul că presa județeană a readus în memoria publicului cititor personalitatea istoricului Dimitre Onciul, născut în comuna Straja, prin cotidianul „Crai nou”, care, în nr. 6 132, de vineri, 1 februarie 2013, a publicat pe o pagină articolul *90 de ani de la trecerea în veșnicie a istoricului Dimitre Onciul*, semnat de prof. Petru Bărbuță din comuna Straja.

Omagierea marelui istoric Dimitre Onciul în acest an comemorativ, realizată în București, la cel mai înalt nivel, Academia Română, dar și în localitatea de

Petru Bărbuță

---

naștere a academicianului bucovinean, dovedește prețuirea de care s-a bucurat și se bucură acesta ca personalitate marcantă a științei istorice românești.

Petru Bărbuță

COMEMORAREA A 90 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN ETERNITATE A ISTORICULUI DIMITRE ONCIUL LA STRAJA

90 Jahre seit dem Tod des Historikers Dimitrie Onciul – Gedenkfeier in Straja

(Zusammenfassung)*

Der Artikel präsentiert eine kurze Biographie des Bukowiner Historikers und Gründers der kritischen Schule in der rumänischen Historiographie, Dimitrie Onciul. Er war Direktor des Bukarester Staatsarchivs (1900–1923), Professor für alte rumänische Geschichte an der Universität in Bukarest (seit 1896), korrespondierendes Mitglied der Rumänischen Akademie (1. April 1889), ordentliches Akademiemitglied (11. April 1905), Akademiepräsident (1920–1923), Gründer der Heraldikkommission (1922), Präsident der Kommission für Historische Denkmäler (seit 1919). Der grösste Teil des Artikels beruht sich auf die Huldigung des Historikers Dimitrie Onciul im Laufe der Jahre, in der Bukowina und besonders in Straja. Genau so wie in einem früheren, 2006 verfassten Bericht (ersch. in „Analele Bucovinei“, XIV, Nr. 1 (28), Januar-Juni 2007, S. 383–386), als 150 Jahre seit der Geburt des Historikers gefeiert wurden, schreibt Prof. Petru Bărbuță über das Programm der Gedenkfeier, die am 20. März in Straja, in der Bukowina veranstaltet wurde. Zu dieser Gelegenheit hat der Akademiker Ștefan Ștefănescu die Botschaft der Rumänischen Akademie an die Teilnehmer und an die Bewhoner dieser „Mustergemeinde“ übermittelt.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Historiker, Gründer der kritischen Schule in der rumänischen Historiographie, berufliche Redlichkeit, Liebe für Volksgeschichte, Aufmerksamkeitssinn, Quellenanalyse, Huldigung, Gedenkfeier, wissenschaftliche Tagungen, Dokumentenaustellung.

---

* Traducere de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

EUSEBIU POPOVICI (1838–1922). 175 DE ANI DE LA NAȘTERE*

RODICA IAȚENCU

Profesorul de teologie Eusebiu Popovici s-a născut la 15 februarie 1838, în Cernăuți, în familia preotului Constantin Popovici și a Mariei (născută Bendevschi)¹.

Tatăl lui Eusebiu, Constantin Popovici (1807–1890), născut în familia preotului Gheorghe Popovici, a fost profesor de Istorie bisericească și de Drept bisericesc la Institutul Teologic din Cernăuți, preot (1832), protopop (1860), paroh la Biserica „Sf. Nicolae” din Cernăuți (1853–1860), consilier eparhial, deputat în Dieta Bucovinei (1861). A combătut prozelitismul catolic în Bucovina și a pus bazele bibliotecii Institutului Teologic. A lăsat în manuscris cursurile celor două discipline pe care le-a predat².

Fratele, Constantin Clement Popovici (1846–1938), a urmat aceeași pregătire teologică: gimnaziul și Facultatea de Teologie de la Cernăuți, cu o specializare la Viena (1871–1872). A fost profesor de religie la Școala Normală din Cernăuți (1872–1873), profesor suplinitor la Catedra de istorie bisericească și de drept canonic de la Institutul Teologic (1873–1875). Din anul 1875 a fost profesor

* Comunicare susținută la Sesiunea științifică *Alma Mater Sucevensis*, organizată de Departamentul de Științe Umane și Social-Politice – Facultatea de Istorie și Geografie și Centrul de cercetări interdisciplinare „Charpathica” ale Universității „Ștefan cel Mare”, Ediția a XIII-a, dedicată împlinirii a 50 de ani de viață universitară suceveană, Secțiunea de Istorie modernă și contemporană, Suceava, 7 martie 2013. Sursă foto: http://www.basilica.ro/stiri/15-februarie-1838-s-a-nascut-in-cernauti-eusebiu-popovici-preot-si-profesor_3897.html.

¹ Pentru a se evita eventuale confuzii, facem precizarea că în perioada 1863–1937 a trăit doctorul în filologie, profesor și director de liceu în Suceava, președinte al Societății „Școala Română”, Eusebie Popovici. Acesta a desfășurat o intensă activitate politică și culturală. A reprezentat Suceava în Consiliul Național și în Congresul general al Bucovinei și a făcut parte din Parlamentul României Mari, în legislaturile 1920–1922 și 1926–1927. Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași-Suceava, Princeps Edit–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 247.

² *Ibidem*, p. 243.

extraordinar și apoi definitiv (1880–1918) la Catedra de drept bisericesc de la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți. A fost, în mai multe rânduri, decan al acestei facultăți și, în perioada 1888–1889, a fost rectorul Universității. A fost deputat în Parlamentul din Viena, calitate în care a elaborat o *Interpelare în Parlament asupra raporturilor de drept ale bisericii din Bucovina* [Parlaments-Interpellation zu den rechtlichen Beziehungen der Kirche in der Bukowina], publicată în „Candela”, în anul 1905. A fost preot (1871), protopresbiter (1880), arhiepiscopitar stavrofor (1896). După ce s-a călugărit, sub numele de Clement, a devenit arhimandrit (1910), arhimandrit mitrofor (1918), consilier mitropolitan onorar. A fost președintele Consistoriului spiritual al Arhiepiscopiei Cernăuților în perioada 1925–1931. Activitatea științifică s-a concretizat în elaborarea unor lucrări de drept canonic, a unor traduceri și a unor studii publicate în reviste de specialitate. A tradus, în 1866, volumul *Fântânele și codicii dreptului bisericesc ortodox, cu un apendice care conține învățătura celor 12 apostoli*; este autorul volumelor *Covoarele apostolice* (1896) și *Prelegeri din dreptul bisericesc* (1902)³.

Crescut și educat într-o familie de preoți, Eusebiu Popovici și-a făcut studiile liceale în perioada 1848–1856 la Cernăuți, tot aici absolvind și Institutul Teologic (1857–1860). Între anii 1860 și 1861 a urmat o specializare în istorie bisericească și drept canonic la Universitatea din Viena.

Eusebiu Popovici s-a căsătorit cu Elena Hacman și a avut ca fiu pe viitorul om de știință, doctor Gheorghe Popovici, luptător pentru drepturile politice ale românilor și apreciat ca important poet al Bucovinei sub numele de Teodor Robeanu⁴.

Profesorul Eusebiu Popovici s-a implicat activ în viața culturală a provinciei. Astfel, în perioada 1861–1870, a fost custode al Bibliotecii de Stat din Cernăuți (din februarie 1870, postul de custode a fost ocupat de profesorul I. Gh. Sbiera), cu merite deosebite în organizarea acesteia⁵. Fondul de carte al bibliotecii s-a

³ *Ibidem*, p. 242; Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966, p. 251.

⁴ Gheorghe Popovici (1863–1905), istoric, poet, membru de onoare al Academiei Române din 1905. La Cernăuți urmează gimnaziul și Facultatea de Drept. Își continuă studiile la Innsbruck și Viena. În 1894 a susținut doctoratul în drept. A fost deputat în Dieta Bucovinei. Din 1901 s-a stabilit în România, dedicându-se studiilor privind istoria dreptului românesc: *Notiță privitoare la istoria vechii organizațiuni a Moldovei de Sus* (1900), *Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în sec. XV ș.a.* Publică și poezii în „Convorbiri literare”, „Candela”, „Gazeta Bucovinei”. În anul 1908 a apărut, la București, volumul *Poezii postume*, prefațat de Nicolae Iorga. Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 311–312; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicționar. 1866–2003*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, cu un Cuvânt-înainte de Academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică–Editura Academiei Române, 2003, p. 675.

⁵ Constituită pentru a asigura progresul cultural și dezvoltarea învățământului public în Bucovina, prin donații inițiate de Mihai Zotta, care au fost urmate de cele ale altor bucovineni, printre care și frații Popovici, Biblioteca Țării Bucovina a fost inaugurată la 29 septembrie 1852, iar în anul 1861 a trecut în subordinea Comitetului Executiv al Dietei Bucovinei. Din 1875, Biblioteca a intrat sub autoritatea Universității din Cernăuți. Cf. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 149–150; Ștefan Purici,

îmbogățit, prin schimbul de cărți făcut în anul 1868 cu Biblioteca Centrală Universitară din Iași, condusă de Cezar Cătănescu. În scrisoarea trimisă de acesta către Eusebiu Popovici se preciza că „înaltul guvern, inspirat de interes adevărat național, acela de a înavuți această bibliotecă cu toate cărțile ce au apărut în limba română, a autorizat pe subsemnatul, acordându-i și creditele necesare, de a intra în corespondență cu bibliotecile existente din toată țările române, pentru a efectua preschimbări sau cumpărări de cărți române, care nu se află în Biblioteca Centrală din Iași. Convins că d-voastră veți binevoi a primi cu interes ocaziunea de a servi o chestiune așa de importantă pentru români, subsemnatul am onoarea de a trimite pentru biblioteca ce dirijați trei exemplare din *Catalogul Bibliotecii Centrale din Iași*, rugându-vă să binevoiți a onora și d-voastră această bibliotecă cu catalogul bibliotecii bucovinene. Prin mijlocul acesta sperăm a putea afla și procura mai ușor cărțile române ce ne lipsesc, realizând și posibilitatea de existență mutuală între ambele stabilimente de aceeași natură. Totodată, vă rugăm pe d-voastră a ne încunoștiința dacă din exemplarele de rezervă puteți vinde sau schimba pentru alte opuri de care s-ar interesa biblioteca d-voastră și pe care le veți putea scoate în rezerva însemnată în fiecare op din catalogul ce vă trimit. Biblioteca Centrală din Iași salută pe sora sa din Bucovina, rămânându-ne personalmente a vă asigura, domnule bibliotecar și colega, de stima prea deosebită ce vă conserv”⁶.

Eusebiu Popovici a fost profesor suplinitor la Catedra de studiu biblic al Vechiul Testament și limbi semitice la Institutul Teologic din Cernăuți (1862–1866), apoi profesor suplinitor (1866) și definitiv (1868) la Catedra de istorie bisericească și drept canonic (deținută din 1833 de tatăl său, Constantin Popovici). Din anul 1875 până în anul 1908 a fost profesor titular la Catedra de istorie bisericească de la noua Facultate de Teologie a Universității din Cernăuți. La această catedră a predat și alte discipline, cum ar fi patrologia, enciclopedia și metodologia studiilor teologice ș.a. A supliniit la Catedra de drept bisericesc (deținută de fratele său, Constantin), apoi la Catedrele de dogmatică (1882–1896) și *Noul Testament* (1898–1901). Eusebiu Popovici a fost decan al Facultății de Teologie de șase ori și rector al Universității din Cernăuți în perioadele 1880–1881 și 1895–1896. A fost inspector școlar (1869–1876), membru în Consiliul școlar al Austriei (1877–1896). În anul 1863 Eusebiu Popovici a fost hirotonit preot, iar după ce a rămas văduv s-a călugărit, sub același nume. A fost consilier consistorial onorar (1874), protopresbiter (1874), arhipresbiter stavrofor (1880) și arhimandrit de scaun (vicar) al Arhiepiscopiei Cernăuților (1913–1918)⁷.

Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (3), 1998, p. 217.

⁶ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 150–151.

⁷ Emil Satco, *op. cit.*, p. 247–248; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 218, 272.

Eusebiu Popovici, împreună cu fratele său, Constantin Clement Popovici, au fost membri „ordinari” ai Asociației Transilvane pentru Literatură și Cultura Poporului Român, alături de I. Vasiloc și N. Criste⁸.

Ca o încununare a activității sale, Eusebiu Popovici a fost ales, la 4 aprilie 1908, membru de onoare al Academiei Române⁹.

Eusebiu Popovici a avut preocupări de traducător și lingvist, implicându-se în rezolvarea dificilei chestiuni a școlilor românești care erau amenințate cu desființarea de către autoritățile austriece. După anul 1848, elaborarea și difuzarea manualelor școlare au stat în atenția mai multor intelectuali bucovineni, animați de acțiunile lui Aron Pumnul. Aceste acțiuni se petreceau în contextul luptei pentru recunoașterea și înfăptuirea autonomiei naționale și ca urmare a creșterii considerabile a numărului de școli, de la 26 în 1850, la 104 în 1865. Aceștia li s-au adăugat cele două licee, unul înființat la Suceava, în 1860 și celălalt la Cernăuți, în 1862, pe lângă gimnaziul și liceul existent din 1808. Ambele licee foloseau ca limbă de predare germană, sub pretextul lipsei de manuale românești și de profesori români. În schimb, limba română a fost extinsă la Seminarul și Institutul Teologic, unde aceasta se folosea ca limbă maternă.

Ministerul Învățământului din Viena a emis o circulară, la 23 februarie 1850, ca răspuns la cererile repetate ale românilor, prin care se aproba ca îndrumarea și controlul întregii rețele școlare din Bucovina să treacă de la Consistoriul catolic și guberniul Galiției în seama Consistoriului ortodox și a guvernatorului Bucovinei. În acest context, elaborarea cărților didactice de către intelectualii bucovineni devenea o condiție esențială a asigurării autonomiei naționale. În aceste împrejurări istorice trebuie încadrate preocupările lui Eusebiu Popovici de elaborare de manuale școlare, alături de alți intelectuali bucovineni, precum Ion și Vasile Bumbac, Gherasim Buliga, Teoctist Blajevici, Vasile Ianovici, Silvestru Morariu Andrievici¹⁰. Astfel, Eusebiu Popovici este autorul a două manuale școlare, rămase în manuscris: *Exerciții pentru sintaxa limbii latine* (două volume, 1896–1897) – traducere din limba germană a lucrării lui Hauber (*Exerciții pentru sintaxa latină*), dar mult îmbunătățită prin contribuții proprii; *Gramatica românească* (1921).

Eusebiu Popovici a tradus, în colaborare cu Gherasim Buliga, și lucrarea *De bello gallico*, de Caesar. Alte lucrări semnate de Eusebiu Popovici sunt: *Istoria și literatura sistemului teologiei dogmatice* (1895); *Das Schlusskapitel der Kirchengeschichte* (1898); *Încercare de a pătrunde în misterul despre Sf. Treime* (1900).

---

⁸ Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 220.

⁹ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 675.

¹⁰ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 148; Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 450.

Eusebiu Popovici a publicat studii în revista „Candela”. Jurnalul bisericescu literariu (Cernăuți) și în „Archiv für Katholisches Kirchenrecht” (Mainz)¹¹.

Eusebiu Popovici a întocmit cursul de *Istoria bisericească universală*, predat în limba germană la Facultatea de Teologie. Acesta, litografiat în mai multe rânduri, a fost considerat „o adevărată enciclopedie teologică, cel mai complet manual de acest fel din Răsăritul ortodox până la el”, „operă de bază a istoriografiei bisericești”¹². Cursul a fost tradus în românește de foștii săi studenți, episcopii Atanasie Mironescu și Gherasim Timuș, în două volume, care însumau 1 283 de pagini, apărute la București, în perioada 1900–1901. În perioada 1925–1928 cursul a fost republicat la București în patru volume (1 891 p.), în traducerea lui Atanasie Mironescu, retras din scaunul de mitropolit primat, sub titlul *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*. Același tratat a fost tradus la Carloviț, în 1912, în limbile sârbă și bulgară, de Moise Stoikov¹³.

În anul 1880 ierarhul bucovinean a întocmit un *Studiu pregătit pentru întâiul congres bisericesc în arhiepiscopia Bucovinei*, tipărit la Cernăuți, în organizarea căruia era implicat, alături de mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici. Aici este tratată problema autonomiei și a organizării constituționale a bisericii din Bucovina și este reprodus *Statutul* din 1871, „spre orientarea tuturor”. La 15 august 1881 a fost emis decretul ministerial pentru alegerile congrsuale după vechiul statut, iar la 2/14 iulie 1882, la Cernăuți, a avut loc ședința de inaugurare a acestuia. În ședințele următoare s-au dezbătut și votat noul statut al congresului și noul regulament electoral. Prevederile din statut se refereau la alegerea mitropolitului și la controlul Fondului Bisericesc, motiv pentru care acesta a rămas în arhiva Ministerului de Culte din Viena timp de zece ani, nefiind aprobat. De abia la 31 mai 1891 statutul a fost remis guvernatorului Bucovinei, contele Anton von Pace (1891–1892), condiții în care, în septembrie 1892, a fost organizat un nou congres bisericesc, pentru a lua în dezbatere sugestiile guvernului privitoare la articolele despre alegerea mitropolitului și controlul asupra Fondului Bisericesc. Din cauza unor incidente, bazate pe conflictul dintre guvernator și reprezentanții politici și bisericești ai românilor, lucrările congresului au fost amânate, fără ca acesta să mai fi fost convocat cândva¹⁴.

Eusebiu Popovici a murit la Cernăuți, la 28 septembrie 1922.

Preotul profesor Petru Rezuș a făcut o evocare a personalității acestuia, scriind: „O personalitate uriașă, profilată pe cerul bisericii bucovinene, al cărui renume de mult trecuse, încă în timpul vieții, cordonul despărțitor de frați, în România, din care teologi de seamă și arhieriei îi traduc cărțile, un enciclopedist de

---

¹¹ Emil Satco, *op. cit.*, p. 248; Lucian Predescu, *Enciclopedia României Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Ediție anastatică, București, Editura Saeculum I.O.– Editura Vestala, 1999, p. 683.

¹² Ion Nistor, *op. cit.*, p. 5.

¹³ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 675.

¹⁴ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 275–278.

prestigiu, răsărit în inima cetății arboroase, căruia-i dă o fală fără egal, transformând Facultatea de Teologie, la care servea, în cel dintâi focar de cultură teologică din Răsăritul ortodox, un umanist poliglot, care s-a consumat ca o făclie în slujba idealurilor celor mai sfinte, un promotor și un deschizător de drumuri, ale cărui scrieri sunt operă de căpătâi a învățământului nostru teologic și o mândrie legitimă a ortodoxiei noastre naționale – acesta a fost Eusebiu Popovici”.

Cuvinte de apreciere la adresa ierarhului bucovinean a avut și Gala Galaction: „Numele lui e cunoscut și venerat de toată lumea românească bisericească, ba și mai departe, lumea ortodoxă orientală. Înțelepciunea, bunătatea și cultura acestui patriarh al științei teologice ortodoxe de astăzi, nu sunt întrecute în sufletu-i decât de modestia nețărnută pe care o are”¹⁵.

Cleric cu o vastă cultură și o viață morală exemplară, Eusebiu Popovici se înscrie în rândul personalităților de seamă ale culturii românești din Bucovina.

---

¹⁵ http://www.crispedia.ro/Eusebiu_Popovici.

**EUSEBIU POPOVICI (1838–1922).
175 DE ANI DE LA NAȘTERE***

RODICA IAȚENCU

Eusebiu Popovici (1838–1922). 175 Jahre seit seiner Geburt

(Zusammenfassung)**

Der Theologieprofessor Eusebiu Popovici ist am 15. Februar 1838 in Czernowitz geboren, als Sohn des Priesters Constantin Popovici und dessen Ehefrau, Maria (geb. Bendevschi). Zwischen 1848 und 1856 besuchte er das Lyzeum, dann zwischen 1857 und 1860 das Institut für Theologie, beide in Czernowitz. In der Periode 1860–1861 machte er eine Fortbildung in der Geschichte des Kirchwesens und im kanonischen Recht in Wien. Eusebiu Popovici heiratete Elena Hacman und hatte einen Sohn, den zukünftigen Wissenschaftler, Dr. Gheorghe Popovici, der ein Kämpfer für die Rechte der Rumänen war und als Bukowiner Dichter unter dem Pseudonym Theodor Robeanu bekannt wurde. Der Professor Eusebiu Popovici beteiligte sich an dem kulturellen Leben der Provinz. Er war Kustos der Czernowitzer Staatsbibliothek (1861–1870), Professor am Institut für Theologie und an der Theologiefakultät in Czernowitz. Eusebiu Popovici war sechsmal Dekan der Theologiefakultät und Rektor der Czernowitzer Universität (1880–1881; 1895–1896). Er war auch Schulinspektor (1869–1876) und Mitglied des Österreichischen Schulrats (1877–1896). 1863 ist Eusebiu Popovici zum Priester geworden. Nachdem seine Frau gestorben ist, wurde er zum Mönch geweiht, ohne seinen Namen zu verändern. Er hatte verschiedene Ämter innerhalb des Czernowitzer Erzbistums inne. Die Würdigung seiner ganzen Tätigkeit kam am 4. April 1908, als er Ehrenmitglied der Rumänischen Akademie gewählt wurde. Eusebiu Popovici veröffentlichte zahlreiche Studien in der „Candela“-Zeitschrift (Czernowitz) und im „Archiv für Katholisches Kirchenrecht“ (Mainz). Er hatte Beschäftigungen im Bereich der Linguistik und Übersetzung. Er versuchte die schwierige Lage der rumänischen Schulen zu lösen, die von den österreichischen Behörden mit der Aufhebung bedroht waren. In diesem Sinne verfasste er zwei

---

* Comunicare susținută la Sesiunea științifică *Alma Mater Sucevensis*, organizată de Departamentul de Științe Umane și Social-Politice – Facultatea de Istorie și Geografie și Centrul de cercetări interdisciplinare „Charpathica” ale Universității „Ștefan cel Mare”, Ediția a XIII-a, dedicată împlinirii a 50 de ani de viață universitară suceveană, Secțiunea de Istorie modernă și contemporană, Suceava, 7 martie 2013. Sursă foto: http://www.basilica.ro/stiri/15-februarie-1838-s-a-nascut-in-cernauti-eusebiu-popovici-preot-si-profesor_3897.html.

** Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Lehrbücher, die aber in Manuskriptform geblieben sind. Weiter verfasste Eusebiu Popovici *Die universale Kirchengeschichte*, die an der Theologiefakultät in deutscher Sprache unterrichtet wurde. 1895 ist seine Broschüre *Geschichte und Literatur des Systems der dogmatischen Theologie* erschienen. Er ist in Czernowitz, am 28. September 1922 gestorben.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: die Bukowina, Eusebiu Popovici, Theologieprofessor, die Czernowitzer Universität, die Rumänische Akademie.

CONFERENȚIARUL UNIV. DR. ING. NICULAI ȘOREA LA A 80-A ANIVERSARE A NAȘTERII SALE

VASILE DIACON

Energeticianul specialist în proiectarea rețelelor electrice de înaltă tensiune și conferențiarul universitar Niculai Șorea s-a născut în comuna Iaslovăț, din județul Rădăuți din Bucovina, la 7 februarie 1933, ca fiu al gospodarilor Ioan și Magdalena. A fost premiantul Școlii primare din Iaslovăț între anii 1940 și 1946. A intrat prin concurs la prestigiosul Liceu de Băieți „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, pe care l-a absolvit în 1952, perioadă de mare importanță pentru viitorul său, regăsindu-se între premianții acestei prestigioase școli din Bucovina, care avea un corp profesoral de elită, unii profesori fiind veniți aici de la Cernăuți.

În vara anului 1952, prin examen, intră între primii la Facultatea de Mecanică, secția Mecanoenergetică, a Institutului Politehnic din Iași. Datorită rezultatelor sale la învățătură și a încurajării unor renumiți profesori ca D. Mangeron, N. Popinceanu, E. Gaginschi, Th. Câmpan și alții, termină facultatea cu notarea maximă „Foarte bine” la Examenul de Stat, în primăvara anului 1957, fiind propus cercetător la Institutul Energetic al Academiei Române.

În iulie 1957 se angajează în cadrul Energo-combinat nr. 2 Galați, la Uzina Electrică Galați, unde în numai doi ani avansează de la inginer de serviciu pe centrală, șef al secției termomecanice și, cu derogare, devine șeful C.E.T. Galați.

Datorită rezultatelor sale, a fost numit Șeful Compartimentului Lucrări Capitale de la Energo-combinat Galați, unde supraveghează și realizează prima interconectare la Sistemul Energetic Național, prin linii de 110 kV, la Focșani, a sistemelor locale Moldova și Muntenia, la 24 ianuarie 1959, precum și a lucrărilor de înaltă tensiune pentru racordarea Dobrogei, prin subtraversarea Dunării, în cablu 110 kV, la Giurgeni.

În paralel, a funcționat ca asistent universitar-asociat la Politehnica Galați și la Grupul Școlar Tehnic din localitate, contribuind direct la pregătirea unor noi generații de ingineri și tehnicieni.

În perioada de la Galați a reușit, prin concurs, să obțină o bursă pentru aspirantură (doctoratul de atunci) în R.D. Germană, și a urmat, la fără frecvență, cursurile Facultății de Ingineri Economisti de la Institutul Politehnic din București, iar la Iași a fost student la secția fără frecvență a Facultății de Matematică. Ca rezultat al activității de la Galați, a fost numit, prin Ordin al Ministrului Energiei Electrice, prin dispensă de vechime, ca inginer-șef adjunct la I.R.E. Suceava, care se înființase atunci.

La I.R.E. Suceava a condus timp de patru ani activitățile de dezvoltare, realizând infrastructura de bază a sistemului energetic din Bucovina și zona Botoșani.

Din 1966, trece la proiectarea lucrărilor de înaltă tensiune, ca inginer șef de proiect, alcătuiind – în premieră la I.R.E. Suceava – un puternic colectiv de proiectare: Linii de înaltă tensiune, stații de 110/MT kV, unitate de proiectare care s-a impus rapid pe plan național. În această calitate, coordonează și proiectează peste 30 de linii de 110 kV și stațiile aferente din actualele județe Suceava și Botoșani

Dintre lucrările sale deosebite, la nivel național și internațional, trebuie menționat faptul că a fost șef de proiect complex la Nodul Hidrotehnic Stânca-Costești, de pe Prut, pentru toate liniile și stațiile de înaltă tensiune, din zonă, unde a lucrat mai mulți ani cu proiectanții de specialitate de la Leningrad, din fosta U.R.S.S.

Datorită activității tehnice și științifice, este cunoscut ca un specialist de valoare, pentru lucrările de înaltă tensiune, de către forurile superioare, impunându-se prin numeroase lucrări științifice de specialitate prezentate la manifestările științifice naționale și internaționale din domeniul energetic.

În cei 20 de ani cât a lucrat la I.R.E. Suceava, a fost și cadru didactic asociat al Institutului Politehnic Iași, ca șef de lucrări pentru Facultatea de Subingineri, de la seral, care se pregăteau la Suceava.

În 1982, se transferă ca șef de proiect la I.R.E. Bacău, unde a condus timp de trei ani proiectarea lucrărilor pentru liniile de înaltă tensiune din județele Bacău, Neamț și Vrancea, realizând mai multe proiecte deosebite, în mod special pentru platforma industrială de la Borzești.

După înființarea Întreprinderii de Rețele Electrice Botoșani, se transferă, în anul 1985, ca șef al Atelierului de Proiectare, împreună cu soția sa, Maria Șorea, care era proiectant energetic. Aici a fost inginer proiectant principal specialist și șef de proiect complex pentru lucrări deosebite, creând și o unitate puternică de proiectare pentru instalații termice, unicat în țară, cu care realizează lucrări de proiectare în Cluj, Bacău, Bistrița, Buzău, Focșani și altele.

Din anul 1995, când se pensionează, înființează unitatea sa de proiectare, studii și consultanță energetică Ergo-proiect, unde, împreună cu soția sa și alți colaboratori de valoare, realizează documentație tehnică în domeniul electroenergetic, inclusiv lucrări de 110 kV.

În decembrie 2000, prin Consulatul Român de la Chișinău, a fost numit ca expert tehnic pentru proiectarea lucrărilor de lichidare a avariei în rețelele de înaltă și medie tensiune din partea de nord a Republicii Moldova, participând direct și la înființarea Institutului Ergo-Proiect din Chișinău, creat pentru lucrări energetice.

A urmat și absolvit, cu rezultate remarcabile, mai multe cursuri post-universitare pentru diferite specializări în domeniul proiectării energetice, organizate de Centrul de Perfecționare din București al Ministerului Energiei Electrice și Institutul Politehnic București.

Și-a susținut doctoratul la Facultatea de Mecanică a Institutului Politehnic Iași, cu teza *Contribuții la studiul vibrațiilor conductoarelor liniilor electrice aeriene de înaltă tensiune în vederea măririi siguranței în funcționare* (1990), avându-l conducător științific pe prof. dr. doc. ing. Nicolae Irimiciuc și îndrumător de performanță pe renumitul profesor dr. doc. Dumitru Mangeron, membru corespondent al Academiei Române.

A funcționat peste 12 ani ca șef lucrări asociat la Institutul Politehnic Iași, Facultatea de Mecanică, și, în perioada 1978–1982, ca delegat la Suceava pentru subingineri.

Din anul universitar 1992–1993 a fost conferențiar asociat a Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Facultatea de Inginerie Electrică, precum și la Colegiul Universității care funcționa la Botoșani.

Începând cu anul universitar 1995–1996 a fost conferențiar universitar la Facultatea de Inginerie Electrică a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, fiind atestat prin Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 5 088, unde a predat patru cursuri de specialități energetice diferite, conducând multe proiecte pentru licență în energetică, făcând parte din comisiile de licență și doctorate.

În cadrul activității didactice de la Universitatea din Suceava a editat, între anii 1997 și 1999, mai multe lucrări tehnice, ca autor și coautor, între care să amintim: *Influența factorilor climato-meteorologici asupra fiabilității LEA*, vol. I, *Acțiunea lor în zona de nord-est a Moldovei* (în colaborare cu C. Bobric); vol. II, *Prescripții tehnice și fenomene specifice care solicită elementele LEA* și vol. III, *Unele metode de creștere a siguranței în funcționarea LEA*.

A realizat și editat cursuri și îndrumare de proiectare în tehnologia energetică, precum *Tehnologie de ramură*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 1999.

Pentru invențiile și inovațiile sale, a obținut 13 brevete de invenție și certificate de inovații pentru care primit trei premii naționale și două premii regionale.

A realizat 208 lucrări științifice și tehnice care au fost prezentate, susținute și publicate la manifestările naționale sau internaționale, în reviste de specialitate, în volume separate sau în postere. Din acest număr foarte mare de lucrări științifice, care însumează peste 2 850 de pagini, amintim selectiv doar câteva: *Mecanica rigidelor cu aplicații în inginerie*, vol. I, *Mecanica rigidului*, în „Revista Energetica”, nr. 3, 1979, p. 132; *Contribuții privind unele metode de calcul ale oscilațiilor forțate ale conductoarelor LEA sub acțiunea vântului*, în „Revista Energetica”, nr. 2–3, 1981, p. 139–144; *Considerații privind evaluarea și zonarea potențialului energetic eolian pentru județul Botoșani*, în „Revista Energetica”, supliment, 1989, p. 77–85; *Potențialul hidroenergetic din județul Botoșani și posibilitățile de valorificare*, în „Revista Energetica”, nr. 2, 1989, p. 66–68; *Instabilitatea oscilațiilor forțate ale conductoarelor LEA de IT sub acțiunea vântului*, RENEL – GTDEE, Simpozionul Național al Rețelelor Electrice, Cluj-Napoca, 1996; *Vibrațiile conductoarelor LEA de IT sub acțiunea vântului și amortizarea lor*, RENEL-GTDEE, Simpozionul Național al Rețelelor Electrice, Cluj-Napoca, 3–4 octombrie 1996; *Acțiunea depunerilor de chiciură, polei și zăpadă moale asupra siguranței în funcționare a LEA*, Conferința Națională de Energetică Industrială, Universitatea Bacău, 31 octombrie–2 noiembrie 1996, p. 83–93; *Aspecte actuale privind explicitarea fenomenului de galopare a conductoarelor LEA de IT*, Conferința națională de Energetică Industrială, Universitatea Bacău, 31 octombrie–2 noiembrie 1996; *Unele posibilități de reducere a galopării conductoarelor cu ajutorul amortizoarelor cu arc de rezonanță*, Conferința Națională de Energetică Industrială, Universitatea Bacău, 31 octombrie–2 noiembrie 1996, pag. 106–111; *Sisteme informatice de proces. Contribuții la funcția de autodiagnoză și ghid operator AMC*, RENEL – GTDEE, GSCI-CIT, ISP, FRE Suceava, Simpozionul de informatică în energetică, SIE 1996, Suceava, 1996; *Explicit galloping fenomen – mathematical model*, Power System Conference, Teheran-Iran, noiembrie 1993; *Unele posibilități de reducere a consumurilor motoarelor electrice mari utilizate la vehicularea fluidelor*, Simpozionul Internațional „Politici energetice pentru o dezvoltare durabilă”, ELECTRO 1996, Chișinău, 15–17 octombrie 1996.

Datorită competenței sale, demonstrate în timp, și a lucrărilor realizate, a fost ales membru al mai multor organizații științifice și asociații profesionale, între care: membru al Asociației Generale a Inginerilor din România (AGIR), membru al Corpului Experților Tehnici din România (CET), expert tehnic la Ministerul Justiției; expert tehnic la Colegiul Jurisdicțional a Curții de Conturi; membru al CIGRE – Paris, membru în Comisia 22 linii electrice HT, membru fondator al Fundației „Octav Onicescu” Botoșani, membru al Societății Inginerilor Energeticieni din România, membru al Societății Oamenilor de Știință, membru al Energeticienilor din Moldova, membru al Asociației „Seniorii Electricității” Suceava.

În mai 2000, a primit de la Editura Tehnică București, diploma de „Personalitate a științei și tehnicii românești”, cu ocazia lansării *Dicționarului specialiștilor în știința și tehnica românească*.

Despre conf. univ. dr. ing. Nicolai Șorea și, în special, despre realizările sale deosebite se găsesc referințe în diferite cărți, reviste de specialitate și cotidiene, cum ar fi: *Bucovina – un istoric al electrificării. Monografia electrificării județului Suceava*, București, Editura CHIMPREST, 1991; *Bacău – un veac de electrificare. Monografia F.R.E. Bacău*, Bacău, Editura FRE Bacău, 1995; *WHO'S WHO știința și tehnica românească*, București, Editura Tehnică, 1996; Gh. Șchiopu, *O viață de om închinată studiului*, în „Producerea, transportul și distribuția energiei electrice și termice”, nr. 11–12, noiembrie–decembrie 1996, p. 73–75, București, C.I.D.E., 1996; Emil Satco, *Personalități bucovinene*, vol. VIII, Suceava, Fundația Culturală a Bucovinei, 1997, p. 176–178; M. Brăteanu, *Poezii nu au dispărut cu totul*, în „Monitorul de Botoșani”, 18 martie 1996; V. Timoficiuc, *Gândurile încrustate ale unui energetician*, în „Actualitatea Botoșăneană”, nr. 484, 19 martie 1996; Vasile I. Schipor, *Întoarcerea pe drumul de lumină*, în „Crai nou”, nr. 1 658, 25 iunie 1996; S. Lazarovici, *Dicționarul scriitorilor botoșăneni*, Botoșani, Editura GEEA, Botoșani, 2000, p. 189–190; *Dicționarul specialiștilor în știința și tehnica românească*, București, Editura Tehnică, 2000, p. 289–290; Gh. Șchiopu, *Școala Bacăului. 50 de ani de energetică instituționalizată în Moldova. Jubileul vredniciei*, Bacău, Editura Diagonal-Gadprint, 2001, p. 125; American Biographical Institute, INC. nominalizare ph. dr. Șorea Nicolai în *Distinguished Leadership Award*, Ediția 2002, www.edituratehnica.ro/autori.asp, litera Ș, Șorea I. Nicolai; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași–Suceava, Editura Princeps – Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 458–459; Institutul Național Roman pentru amenajări și folosirea surselor de energie, *Who's who, in domeniul energiei din România*, București, Editura IRE București, 2006, p. 292–293; Constantin Toni Dârțu, *Personalități romane și faptele lor 1950–2000*, Iași, Editura TOP LUX, 2007, p. 92–158; Marian Olaru, *Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” 1872-2008*, Rădăuți, Editura Septentrion, Rădăuți, 2008, p. 6, 165–167; A. Arie (și colaboratorii) *Rețele electrice. Calculul mecanic*, București, Editura Tehnica, 1987, p. 236, 375, 476; *Personalități ale României. Profesori universitari*, dicționar, p. 44, la nr. 3501.

A primit mai multe distincții, diplome de onoare și excelență pentru activitățile depuse în decursul anilor în domeniul energetic pentru studiile, invențiile, inovațiile și lucrările de înaltă tehnicitate realizate și prezentate la manifestări științifice naționale și internaționale.

Nicolai Șorea, pe lângă activitatea științifică, a scris proză, versuri, articole și memorialistică, dintre care se pot enumera: *Gânduri încrustate*, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1996; *Peste vremi....*, Iași, Editura PIM, 2006; *Trecute vremi....* (în colaborare cu Răduța Vasilovschi), Iași, Editura PIM, 2007; *Partizanul*, în

volumul *A fost odată George Muntean*, București, Editura Palimset, 2008, p. 127–129; *Un muzician bucovinean la Iași*, în volumul *Folcloristul și bizantinologul preot dr. Florin Bucescu – 75 de ani*, Iași, Editura Artes, 2011, p. 75–81; Valentina Becart (coordonator), *Artă sfâșiată. Antologie de poezie (poeți conzemporani – 73)*, Sibiu, Editura Arhip art, 2011, p. 300–306; *După 55 de ani... Reîntâlnirea colegilor din promoția 1957 a Facultății de Mecanică de la Institutul Politehnic Iași*, Iași, Editura PIM, 2012; *După 60 de ani... Reîntâlnirea colegilor din promoția 1952 a Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți*, Iași, Editura PIM, 2012; *Toamne, toamne... Antologie de poezie*, Iași, Editura PIM, 2013.

Niculai Șorea are în lucru monografia *Iaslovăț – străveche așezare din Bucovina*.

Pe lângă multe activități din domeniile tehnic, științific, beletristic și istoric, universitarul Niculai Șorea este și un activ militant pe tărâmul culturii, fiind legat sufletește de Bucovina și istoria sa, participă activ cu intervenții documentate sau prezintă cărți de apariție recentă la manifestările de sub genericul „Amiaza bucovineană” ale Filialei Iași a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și la altele de la Rădăuți, Suceava și Iaslovăț.

Omul de cultură Niculai Șorea a adunat, în timp, o bună bibliotecă istorică privind Bucovina la care apelează mulți colegi preocupați de istoria ei. Ca bucovinean, a făcut tot ce a putut în decursul vremii pentru zona natală, de la lucrări energetice până la contribuții pentru realizare și modernizarea școlilor din sat, donând peste 700 de volume bibliotecilor din comuna Iaslovăț, precum și multe alte cărți și documentații tehnice de specialitate Universității din Suceava, unde a predat cursuri de energetică mulți ani. A înființat Fundația „Speranța” din Iaslovăț și Premiul special „Speranța”, în scopul promovării culturii și impulsionearea copiilor din sat să urmeze cursuri liceale și universitare. A contribuit direct și indirect la refacerea Bisericii din Iaslovăț, întocmind în mod gratuit toate proiectele, alături de arh. Eusebie Lateș, și realizând instalațiile electrice necesare, precum și donarea unui policandru adus din Grecia.

Împreună cu intelectualii și sătenii s-a luptat mulți ani, în calitate de președinte al Comitetului pentru reînființarea comunei Iaslovăț, desființată abuziv în 1968, reușind ca, la 31 august 2002, să se facă inaugurarea oficială a comunei Iaslovăț, din județul Suceava.

Niculai Șorea este căsătorit cu Maria Șorea, proiectant energetic, din Iași, care a devenit o bucovineancă convinsă și mare admiratoare a tot ce este folclor și cultură în Țara Fagilor.

Are o fiică, Carmen-Magdalena Șorea, fost inginer specialist la Direcția de Telecomunicații Galați, acum cercetător științific la Academia Tehnica Militară Regala din Kingston (Canada).

Pentru contribuția sa, pe multiple planuri, la dezvoltarea comunei Iaslovăț, timp de peste 50 de ani, a fost declarat, în 2005, Cetățean de onoare al acestei

străvechi așezări din Bucovina, unde, după cum însuși mărturisește, dorește să se odihnească alături de părinții și strămoșii săi.

La cei 80 de ani abia împliniți, conferențiarul univ dr. ing. Nicolai Șorea este un om plin de elan și cu multe proiecte de viitor, pe care le așteptăm realizate.

CONFERENȚIARUL UNIV. DR. ING. NICULAI ȘOREA LA A 80-A ANIVERSARE A NAȘTERII SALE

VASILE DIACON

Dozent Dr.- Ing. Nicolai Șorea zum 80. Geburtstag

(Zusammenfassung)

Im Artikel *Dozent Dr.- Ing. Nicolai Șorea zum 80. Geburtstag* werden das Leben und die Tätigkeit eines zeitgenössischen Bukowiners kurz präsentiert. Er ist am 13. Februar 1933 im Dorf Iaslovăț, im ehemaligen Radautzer Bezirk, als Sohn einer rumänischen Bauernfamilie geboren. Nicolai Șorea besucht die Grundschule in seinem Heimatdorf, dann das „Eudoxiu Hurmuzachi” – Knabenlyzeum in Radautz. Zwischen 1952 und 1957 ist er Student an der Fakultät für Mechanik des Jassier Polytechnikums. Im Laufe der Jahre arbeitet er als Energie-Ingenieur in Galați, Suczawa, Bacău und Botoșani und wird durch die Projektierung einiger wichtigen nationalen Hochspannungsnetze bekannt. Nicolai Șorea trug zu verschiedenen Arbeiten in diesem Bereich hauptsächlich bei, wie z. B. das Entwurf der Hauptinfrastruktur des Energiesystems aus der Moldau und der Bukowina oder des Hydrotechnischen Systems in Stâncă-Costești am Pruth-Fluss, in Zusammenarbeit mit mehreren Fachingenieuren aus Leningrad.

Ausser seiner Tätigkeit als Ingenieur, ist Nicolai Șorea auch Assistent, Lektor und Dozent an den Universitäten von Galați, Suczawa und Botoșani, wo er zur beruflichen Ausbildung einer neuen Generation von Ingenieuren und Technikern beiträgt. Er ist Doktor der Fakultät für Mechanik des Jassier Polytechnikums (seit 1990) und Verfasser von über 200 wissenschaftlichen und technischen Facharbeiten. Nicolai Șorea hat 13 Erfindungspatente erhalten, die mit regionalen und nationalen Preisen gewürdigt wurden.

Seine Beschäftigungen im wissenschaftlichen Bereich werden von den literarischen ergänzt. Nicolai Șorea schreibt auch Prosa, Gedichte und Memorialistik; er hat einige Bände zur Kulturgeschichte der Bukowina schon veröffentlicht und nimmt an dem Kulturleben seiner Heimatprovinz einen tätigen Anteil.

Schüsselwörter und -ausdrücke: Energie-Ingenieur, Energiearbeiten, Infrastruktur des Energiesystems in der Moldau und der Bukowina, Erfindungspatent, Schriftsteller, Kulturförderer.

VASILE LAZĂR (1915–2013)

Vasile Lazăr s-a născut la 14 decembrie 1915, în comuna Voitinel din fostul județ Rădăuți (astăzi Suceava), în familia lui Iosif Lazăr și a Ioanei, născută Pinte, gospodari harnici, care își câștigau existența din munca pământului. Vasile a mai avut o soră, Ileana, răpusă de tifos în 1945 și un frate, Vladimir. Acesta a luptat în prima campanie a războiului pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, pe frontul de la Odessa, precum și în cea de-a doua, până la 23 august 1944. A căzut prizonier la ruși și a murit într-un lagăr de exterminare din Siberia.

Vasile Lazăr a absolvit cursurile primare în localitatea natală, cu rezultate foarte bune la învățătură, fiind apreciat, după media notelor obținute, ca primul din clasă. Sprijinit de învățătorul său, Vasile Chira, Vasile Lazăr a dat admiterea, în anul 1930, la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți. Și-a susținut examenul de bacalaureat, în toamna anului 1938, alături de alți 164 de candidați, la Liceul de Băieți „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuți, fiind clasificat al zecelea dintre cei 44 de candidați reușiți.

În perioada 1 noiembrie 1938 – 31 iulie 1939 Vasile Lazăr a fost elevul Școlii Militare de Ofițeri de Rezervă din Bacău. A fost mobilizat în Batalionul 2 Infanterie Ușoară din Rădăuți, partea operativă. Ulterior unitatea și-a schimbat garnizoana, mutându-se la Siret, de aici la Cerepcăuți, apoi la Timișoara. După izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial, în septembrie 1939, unitatea militară s-a mutat în Basarabia, fiind cantonată la Braniștea. De aici Vasile Lazăr, alături de alți elevi sergenți, este chemat la Bacău, unde trece examenul de ofițer, activând ulterior ca ofițer cu grad de sublocotenent. Evenimentele din 26 și 27 iunie 1940 găsesc unitatea militară instalată în defensivă în județul Bălți, nu departe de Nistru. Aceasta se va retrage, mutându-și garnizoana la Câmpina. Peste ani, Vasile Lazăr avea să-și amintească, în cartea sa, *Spicuri din viața mea*: „Vestea a căzut asupra noastră ca un trăsnet, din senin; am îngălbenit cu toții. [...] Dar, în acea stare copleșitoare, un fapt mi-a părut clar: am fost mințiți. Ofițerii superiori au cunoscut,

au fost informați de pregătirea ultimatumului sau că era chiar pe drum. Și, cum pe cale politică nu se reușise a-l preveni sau măcar a-i atenua termenii deosebit de duri, s-a apelat la această apărare simulată. Judecând sincer și obiectiv, după felul dotării armatei române la acea vreme, o rezistență eficientă era greu de conceput în fața colosului barbar din răsărit. În contra tancurilor și a armamentului greu, noi opuneam pușca, pușca-mitralieră și mitralierele [...] Z.B. și un singur tun antitanc. Cu o astfel de dotare a unei unități de elită, cum eram cotați ca putere de foc și mobilitate, mă întreb: ce puteam realiza? Nimic! Nu eram în stare nici să-l intimidăm pe inamicul sovietic, dar să-l oprim din marșul triumfal!”¹.

Înainte de evenimentele din 22 iunie 1941, când s-au declanșat operațiunile militare pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei de sub ocupația sovietică, Vasile Lazăr a trecut la Batalionul 2 Instrucție Reparații Auto Roman (ulterior Buzău), unde a urmat, timp de trei luni, împreună cu alți ofițeri, o școală de conducători auto. După terminarea cursurilor a fost repartizat, ca instructor auto, în Compania a 2-a, ocupându-se cu repararea camioanelor militare deteriorate în luptă, aduse de pe front. De aici a fost trimis la Cetatea Albă, până în iulie 1943, ca delegat al Direcției Superioare Motomecanizare, fiind însărcinat cu strângerea capturilor auto din sudul Basarabiei.

Actul de la 23 august 1944, „act al rușinii naționale”, cum îl numește Vasile Lazăr, îl găsește în comuna Limpeziș, lângă Buzău. Compania din care făcea parte s-a retras din calea armatei sovietice la Vlăsceni, județul Dâmbovița. De aici, după semnarea armistițiului din septembrie 1944, unitatea s-a reîntors în garnizoana Buzău. La 1 noiembrie 1944, Vasile Lazăr a fost demobilizat, rămânând cu amintirea unor vremuri de grea încercare: „Războiul nu-i o joacă, ci o mare și îngrozitoare încercare psihică și fizică a omului: examenul focului și al morții”².

În paralel cu activitatea militară, Vasile Lazăr și-a făcut și studiile universitare. Urmează, un an, cursurile Facultății de Drept a Universității din Cernăuți (1939–1940), pe care le-a întrerupt ca urmare a evenimentelor din iunie 1940, când nordul Bucovinei a fost invadat de armata sovietică. În toamna anului 1940 s-a înscris, ca student în anul al II-lea, la Facultatea de Drept a Universității din București, pe care a absolvit-o în 1944. În paralel s-a înscris și la Academia de Înalte Studii Comerciale. A audiat cursurile unor somități în materie de drept, cu faimă internațională consacrată: Vintilă Dongoroz, Vespasian Pella, Hanibal Teodorescu, Ion Fițescu, Istrate Micescu, Alexandru Oteteșeanu, Mircea Djuvara, Andrei Rădulescu ș. a.

După susținerea examenului de licență (iunie 1944) și demobilizarea din armată, Vasile Lazăr, „frământat de gânduri, dar încrezător în destin”, a încercat să-și găsească „un reazăm și mijloace de existență, de înșelare a zilelor până la limpezirea lucrurilor”, în „atmosfera descurajantă” care caracteriza Bucureștii

---

¹ Vasile Lazăr, *Spicuri din viața mea*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2011, p. 158.

² *Ibidem*, p. 184.

acelei perioade. S-a înscris în Baroul de Ilfov, ca avocat stagiar la Cazierul stagiar, lucrând cu renumitul jurist Jaurès Benea. În urma solicitării sale, în anul 1946 a primit decretul de numire în magistratură la Judecătoria comunei Tulnici, județul Vrancea, numire la care, însă, a renunțat. A frecventat sălile Tribunalului, ale Curții de Apel și cele ale Curții de Casație și Justiție, ascultând pledoariile marilor avocați Istrate Micescu, Aurelian Benteoiu, Emil Ottulescu, Hurmuz Aznavorian, Constantin Simionescu, Valentin Georgescu ș. a.

După obținerea diplomei de avocat pledant, Vasile Lazăr s-a transferat, în anul 1947, la Baroul din Rădăuți. A fost avocat, apoi, la Judecătoria din Vicovu de Sus și jurisconsult la diverse instituții din județul Suceava³.

Din decembrie 1947, Vasile Lazăr și-a întemeiat o familie, alături fiindu-i Corina Vasilovici, medic de profesie. În anul 1955, în familia Lazăr s-a născut Lia-Ioana, medic, stabilită în Germania, căsătorită cu Aurel Viorescu.

Carierea strălucită, pe care și-a pregătit-o cu tenacitate, a fost curmată brusc, la 14 iunie 1948, când Vasile Lazăr a fost arestat. Judecat la 16 martie 1949, a fost condamnat de Tribunalul Militar Suceava la șapte ani de închisoare corecțională pentru delictul de „uneltire contra siguranței statului”. În iunie 1953, după cinci ani de detenție, i s-a comunicat că fusese condamnat administrativ la încă doi ani de închisoare. A trecut prin penitenciarul de la Aiud și lagărele de la Capul Midia și Peninsula, fiind obligat să participe la construirea Canalului Dunăre–Marea Neagră. A fost eliberat mai devreme, la 27 mai 1954, intrând sub incidența H.C.M. nr. 33/1954, care prevedea desființarea lagărelor de muncă și eliberarea persoanelor existente aici, condamnate într-un proces și cu pedeapsa executată⁴.

Amintirile lui Vasile Lazăr din detenție sunt așternute pe hârtie în anul 2000, când apare lucrarea, sugestiv intitulată, *Șase ani în infern*, o radiografie a unei lumi, așa cum sublinia autorul, „condamnate la moarte social-istorică, sufletească, fizică, mânată de ființe monstruoase, apocaliptice”⁵ și, în același timp, un tratat de etologie umană⁶. Împreună cu Vasile Lazăr, în prima parte a lucrării, intitulată *Despre unii partizani și rezistența lor anticomunistă din Munții Bucovinei*, refacem lupta anticomunistă a partizanilor bucovineni, ne întâlnim cu lumea celor cărora li s-a luat orice speranță, cu destinul unor oameni, cu eroi, „oameni răi” și trădători, față de care autorul are un ton critic, vehement pe tot parcursul evocării. Partea a doua a lucrării, intitulată *Din cruda osândă comunistă*, istorisește calvarul închisorilor comuniste. Aici intrăm într-o lume a „imaginarului real”, în spațiul

---

³ Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, vol. I, *Istoric și realizări*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2012, p. 166.

⁴ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar H, I, J, K, L*, București, Editura „Mașina de Scris”, 2003, p. 317; Vasile I. Schipor, *Bucovineni în spațiul concentraționar al regimului comunist*, în „Analele Bucovinei”, anul XIII, nr. 2, 2006, p. 563–565; Vasile Lazăr, *op. cit.*, p. 433.

⁵ Vasile Lazăr, *Șase ani în infern*, Timișoara, Editura Marineasa, 2000, p. 6–7.

⁶ Vasile I. Schipor, *Destinul unui gen vitreg. Memorialistica bucovineană consacrată spațiului concentraționar*, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 2, 2007, p. 532.

celulei, spațiul „iadului de un real apocaliptic”, care adăpostește o întreagă lume, condamnați prin procese politice sau nejudecați, „uitați în pușcărie”. O lume construită pentru degradarea omului, fizică și morală, o lume marcată de „ritualul despăducherii”, al fărâmițării pâinii sau de simbolistica „fructului oprit”. Sunt evocate personaje diverse: Popadiuc Gheorghe, șeful Siguranței, „neisprăvitul” Halus, gardianul Socaliuc, tovarășul Popik, „șeful de la Suceava”, Tiron, directorul penitenciarului de la Suceava, gardianul Ioanovici, colegul de celulă Onofrei, părintele Pancu ș. a. În această lume prin care ne poartă autorul există și solidaritate și demnitate umană, există oameni cu care poți evada într-un „spațiu al imaginarului”, un spațiu al valorilor, dincolo de celulă.

După eliberare, Vasile Lazăr își câștigă libertatea, iluzorie, întâlnindu-se cu cei dragi și regăsind o altă lume, în care trăiește cu un „sentiment de puternică aversiune față de oameni”. Este încadrat ca jurist în diferite unități economice socialiste: Întreprinderea Regională Forestieră din Rădăuți, Întreprinderea Mecanică și de Industrializare a Lemnului, Întreprinderea Județeană de Industrie Locală Suceava.

După anul 1989, Vasile Lazăr a făcut parte din grupul de inițiativă pentru reactivarea Societății pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina, contribuind la elaborarea statutului acestei societăți⁷.

Vasile Lazăr trece la cele veșnice în ziua de 3 iunie 2013⁸, după o viață trăită în vremuri „vinovate”, de restriște, peste care a trecut cu demnitate și fără a face compromisuri⁹.

Rodica Iațencu

---

⁷ Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 327.

⁸ Primăria Municipiului Rădăuți, *Registrul de stare civilă. Acte de deces*, vol. II, 2013, *Actul de deces nr. 187*, din 4 iunie 2013, p. 19. Motivul decesului: accident vascular cerebral. Decesul este declarat de Maria Șcheul, nepoată.

⁹ Vezi și Vasile S. Cârdei, *Visuri și temnițe. Memorii*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundația Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2006, p. 80, 86, 90.

VASILE LAZĂR (1915–2013)

Vasile Lazăr (1915–2013)

(Zusammenfassung)*

Vasile Lazăr (1915–2013) besuchte die Grundschule in seinem Heimatdorf Voitinel, dann das „Eudoxiu Hurmuzachi“-Lyzeum zwischen 1930 und 1938. Während des zweiten Weltkriegs war er an dem 2. Bataillon Leichter Infanterie – operative Abteilung, dann an dem 2. Bataillon – Abteilung für Fahrertraining in Buzau mobilisiert. Gleichzeitig machte er seine Universitätsstudien. Er besuchte die Kurse der Juristischen Fakultät in Czernowitz (1939–1940) und in Bukarest (1941–1944). Er arbeitete als Rechtsanwalt in Ilfov, Radautz und Vicov de Sus und als Rechtsberater an verschiedenen Institutionen. In der Periode 1948–1954 war er politischer Gefangene. Vasile Lazăr hat zwei Bücher geschrieben: *Şase ani în infern* [Sechs Jahre in der Hölle] (Temeswar, 2000) und *Spicuri din viața mea* [Auszüge aus meinem Leben] (Radautz, 2011). Nach 1989 war Vasile Lazăr Mitglied der Initiativgruppe, die die Gesellschaft für Rumänische Kultur und Literatur in der Bukowina reaktivierte.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Vasile Lazăr, beispielhafte Biographie, Eliten der Zivilgesellschaft, Memorialistik, historiographische Quelle, Gefängnisraum, Humanethologie, kommunistische Unterdrückung, „Justiz des historischen Gedächtnisses“.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

NOTES ON AUTHORS

Vasile I. Schipor – scientific researcher III, Ph.D candidate, editorial secretary at the scientific journal "Analele Bucovinei" since its foundation in 1994. He is also scientific secretary at the "Centrul pentru Studierea Problemelor Bucovinei" of the Romanian Academy (since 2007). Author of the volume *Bucovina istorică. Studii și documente*, București, The Publishing House of the Romanian Academy, 2007, and some studies and articles published in various scientific, literary and cultural journals: "Analele Bucovinei" (Rădăuți-București), "Revista de istorie socială" (Iași), „Codrul Cosminului”, "Bucovina literară", "Convorbiri didactice", "Scriptum" (Suceava), "Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România" (București), "«Apă vie». Almanahul tuturor românilor" (Timișoara), "Anuarul Muzeului Literaturii Române", "Dacia literară", "Revista română" (Iași), "Viața Românească" (București), "Septentrion" (Rădăuți), "Biblioteca" (București), "The New America" (Cleveland). Contributions as editor of volumes, which are important to the scientific research about Bucovina: – Vasile Adăscăliței, *Românitatea de Sus. Repere etnologice*, revised edition, preface by Vasile I. Schipor, afterword by Victor Iosif, Rădăuți, "Septentrion" Publishing House, 2004; Mihai Horodnic, *Izvorul primăverii*, revised edition, preface by Luca Bejenaru, note over the edition, critical approaches, chronology, biography and addenda by Vasile I. Schipor, index of names by Elena Cristuș-Pascaniuc, Rădăuți, "Septentrion" Publishing House, 2004; Ilie Dugan-Opaiț, *Date pentru monografia comunei Cireș-Opaițeni*, revised edition, introductory study, note over the edition, comments and glossary by Vasile I. Schipor, index of names by Rodica Iațencu, Rădăuți, "Septentrion" Publishing House, 2008; Filimon Rusu, *Amintiri. Oameni și locuri din Țara Fagilor*, preface by D. Vatamaniuc, honorary member of the Romanian Academy, revised edition, introductory study, notes, comments and chronological overview by Vasile I. Schipor, index of names by Rodica Iațencu, București, The Publishing House of The Romanian Academy, the Collection "Bucovina's Encyclopedia in Studies and Monographs" (26), 2009; Ilie Dugan-Opaiț, *Familia Dugan din Cireș-Opaițeni*, revised edition, introductory study, note over the edition, comments and glossary, afterword, addenda and album by Vasile I. Schipor, index of names by Rodica Iațencu, Rădăuți, "Septentrion" Publishing House, the Collection "Bucovina's Encyclopedia in Studies and Monographs" (30), 2009. About his studies: *Related Families in Bucovina: Tomaschek, Cilievici and Totoescu. Genealogical memory and consciousness*, in "Revista de istorie socială", Iași, IV–VII, 1999–2002, Romanian Institute for Strategic Studies, 2004, p. 128–149; *Historical Bucovina, Bucovina's elite and the Romanian Academy*, in "Analele Bucovinei", București, XII, no. 1 (24), [January–June] 2005, p. 33–49; *Doina-Margareta Onica, renowned scientist, memoirist and worldwide messenger of Bucovina*, in "Analele Bucovinei", București, XII, no. 1 (24), [January–June] 2005, p. 261–277; *People in Bucovina within the concentration camp of the communist regime*, in "Analele Bucovinei", XIII, no. 2 (27), [July–December] 2006, p. 413–416, 535–608; *Bukovinians and their imprisonment during the communist regime. Martyrs, witnesses and testimonies*, in the volume *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, revised edition, notes and comments by Marian Olaru, preface by D. Vatamaniuc, honorary member of Romanian Academy, afterword by Vasile I. Schipor, index of names by Rodica Iațencu, Suceava, The Publishing House of the University, Collection "Bucovina's Encyclopedia in Studies and Monographs" (17), 2006, p. 249–320; *The Austrian scientist Franz Herbich (1821–1887) and his contributions to the acknowledgement of the Bukovinian flora*, in "Analele Bucovinei", București, XIV, no. 2 (29), [July–December] 2007, p. 427–434; *The destiny of a disputed genre. Bukovinian memoir-writing concerning the imprisonment during the communist regime*, in "Analele Bucovinei", Rădăuți-București, XIV, no. 2 (29), [July–December] 2007, p. 517–546; *The elites of traditional churches in Bucovina, 1940–1989*, in "Analele Bucovinei", Rădăuți-București, XV, no. 2 (31), [July–December] 2008, p. 513–564; *Rădăuți, 1872–1938. The Library in the life of the modern city in*

Bucovina, in "Anuarul Muzeului Literaturii Române", I, Iași, "Alfa" Publishing House, 2008, p. 165–185; *Franz Xaver Knapp (1809–1883) and "[His] illustrated Bucovina". 200 years from the birth of the Bukovinean painter*, in "Analele Bucovinei", Rădăuți-București, XVI, no. 1 (32), [January–June] 2009, p. 11–30; *The valorification of the borderless cultural heritage from Bucovina. Freedom, opportunities and constraints*, in "Analele Bucovinei", Rădăuți-București, XVII, no. 1 (34), [January–June] 2010, p. 223–259; *Radu Popescu – an unknown Bukovinean memoirist at his birth centenary*, published in the volume *Relacje polsko-rumuńskie w historii i kulturze. Polish-Romanian relationships regarding history and culture*, Suceava, Związek Polaków w Rumunii. Polish Union of Romania, 2010, p. 82–92; *History, politics and destiny. Contributions to a sorrowful history of Bucovina*, in the volume *Mihai-Bogdan Atanasiu, Mircea-Cristian Ghenghea, Pro Bucovina. Repere istorice și naționale*, București, "Mitropolit Iacov Putneanul" Publishing House, 2010, p. 208–323. Domains of interest: the history of literature, of the press and the institutions in Bucovina; personalities, families and communities in Bucovina, in connection with phenomena and crucial events (refuge, resettlement, political oppression, deportation, exile) of the history of Bucovina in the XXth century. Critical approaches (chronologically and selectively): Emil Vasilescu, *Bibliographic itinerary*, in "Biblioteca". Revistă de bibliologie și știința informării, new edition, București, X, no. 3, 1999, p. 93; Emil Satco, *Bucovina. Contribuții cultural-științifice. Dicționar*, vol. IX, Suceava, Bucovina's Library "I. G. Sbiera", 2000, p. 359–362; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași-Suceava, "Prințesa" Publishing House – Bucovina's Library "I. G. Sbiera", 2004, p. 364.

Ștefănița-Mihaela Ungureanu – scientific researcher at the "Bucovina" Institute in Rădăuți. She is a Ph.D candidate at the Faculty of Letters of the "Al. I. Cuza" University of Iași with the thesis *Bukowina. Landes- und Amtszeitung (1862–1868). Eine Monographie*. Fields of interest: German press and literature in Bucovina, translations from/into German. Significant projects: Iračlie Porumbescu, *Scrisori literare, istorice și corespondență* (translations of German texts, under the coordination of Acad. D. Vatamaniuc); the bilingual (German-Romanian) edition of Arthur Loebel's book *Geschichtliche Entwicklung des Eisenbades Dorna*, Leipzig and Vienna, 1896 (in collaboration with Dr. Ovidiu Bătă). Participation to scientific events organized by Bukovina Institute – Rădăuți, "Bucovina" Museum Complex, the Faculty of History and Geography of "Ștefan cel Mare" University, the Regional Department for Culture, Cults and National Cultural Patrimony of Suceava.

Ligia-Maria Fodor – archivist at the National Archives in Bucharest. Activity profile: cataloguing and managing information and records in Romanian and German language, facilitating access to archival records, translating from German into Romanian (German paleography), arranging exhibitions, publishing articles and book reviews, participating to scientific conferences. Since 2011 Doctor in History. Main field of research: history of education in Bukovina. Published articles (selection): *Die Mädchenlyzeen in der Habsburgischen Bukowina*, in "Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Șincai»", XIV, 2011; *The Girls' High School in Cernăuți, the first secondary school for girls in the Habsburg Bucovina (1898–1918)*, in "Valahian Journal of Historical Studies", Nr. 15, 2011; *Die Schule als nationales Emanzipationsmittel in der habsburgischen Bukowina*, in "Hrisovul", Jahrbuch der Fakultät für Archivistik, XIV (2008), Neuauflage, Verlag des Ministeriums des Innern, Bukarest; *Legislația școlară în Ducatul Bucovinei. Legea din 14 mai 1869*, in "Analele Bucovinei", Jahrgang XIV, Nr. 2/2007, Verlag der Rumänischen Akademie, Bukarest.

Constantin Ungureanu – graduate of the "Ion Creangă"- UPS Faculty of History in Chișinău (1992); Ph.D in History (1997). Scientific researcher and coordinator at the Institute of History, State and Law of the Academy of Sciences of Moldova. Author of two monographs on the history of Bukovina: *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774–1918. Aspecte etnodemografice și*

confesionale, Chişinău, Civitas Publishing House, 2003, 304 p.; *Învăţământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chişinău, Civitas Publishing House, 2007, 336 p. He also wrote a historical-statistical study about the population from the Chernivtsi region (with Ion Popescu) and a manual of local history (in collaboration). He published about 90 scientific studies and articles mainly on the history of Bucovina during the Austrian period and edited magazines and collections of articles from the Republic of Moldova, Romania and Ukraine. He obtained through competition several scholarships for research and documentation in Germany and Austria. In the period 2008–2010 he was employed by the University of Innsbruck, Austria in order to participate to the international scientific project *Cadastrul austriac din Bucovina și Carintia la mijlocul secolului al XIX-lea*.

Mircea Lutić – Bukovinian poet, journalist, translator, literary historian, graduate of the Faculty of History and Philology at the University of Chişinău. His extremely various journalistic contributions include studies and articles about the culture and history of Bucovina, which are very well documented and appreciated.

Elena-Luminița Martiniuc – teacher at the Secondary School "Ion Creangă" Suceava. She graduated from the Orthodox Theology Faculty, Iași, Letters Section in 1995. In 2002 she got the Master's Degree at the University of Bucharest, the Faculty of Philosophy, specialization "Public Politics and Public Administration". At present, she is a trainer for the doctor's degree at the "Ștefan cel Mare" University, Suceava.

Marian Olaru – scientific researcher at the "Bucovina" Institute of the Romanian Academy. Ph.D in History since 2000. Fields of interest: modern and contemporary history, oral history, microhistory and history of mentalities. He published various studies and articles related to the history of Bucovina, regarding the evolution of the political system in this region during the Austrian occupation, the role of personalities, cultural and political elite from this region in advocating the identity at the end of the XIXth century and beginning of the XXth century. He also showed a particular interest in studying the context (phenomena) that resulted in the extinction of the multicultural and multiethnic Bucovina at the end of the Second World War, a process emphasized by the establishment of communist rule in the Central and Eastern Europe. Representative studies: *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, foreword by acad. Gh. Platon, Rădăuți, "Septentrion" Publishing House, 2001; *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, foreword by D. Vatamaniuc, honorary member of the Romanian Academy, afterword by Vasile I. Schipor, Suceava, University Publishing House, 2006. He is member of the editorial board of "Analele Bucovinei", scientific journal of the "Bucovina" Institute of the Romanian Academy, published since 1992, and of the editorial board of "Archiva Moldaviae", published by the National Archives of Romania, Iași Branch. He contributed with various papers at scientific conferences in Romania and abroad.

Radu Florian Bruja – lecturer at the "Ștefan cel Mare" University of Suceava, M. A. degree in History at the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Ph.D since 2006. He has published several articles and books on various aspects of political life during the '30 and '40s of the 20th century in Romania and abroad. His research interest is Romanian interwar radical political movement and polish-romanian relations. Reference works: *King Charles the Second and the only party: National Renaissance Front* (Iași, 2006), *Traian Brăileanu, Studies, Documents and Literature* (Iași, 2011) and *The Extreme Right in Bucovina* (Târgoviște, 2012). Moreover, he published more articles like *Traian Brăileanu – life marks of a legionary ideologist* in "Valahian Journal of Historical Studies", no. 11, Târgoviște, 2009; *Traian Brăileanu in documents (IV)*, in "Codrul Cosminului", new series, Suceava, 2006–2009; *Obraz wspólnot etnicznych z Bukowiny w twórczości Traiana Brăileanu, în Bukowina. Integracja Społeczno-kulturowa na pograniczu*, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra,

Pița, 2010; *Paradigm of Totalitarianism in Romania: the Case of Education under the National Legionary Government (September 1940 – January 1941)*, in "Acta Historica Neosoliensia", 13/2010, Banska Bystrica; *Romania's German Minority in National Renaissance Front*, in "Acta Historica Neosoliensia", 14/2011; *The Reorganization of Iron Guard, between Oulawry to Re-establishment (1933–1935)*, in "Bukovinian Journal of History and Cultural Anthropology", Chernivti National University, 2012.

D. Vatamaniuc – critic and literature historian. Honorary member of the Romanian Academy (since 6th June 2001). Founding member of the Centru pentru Studiul Problemei Bucovinei of the Romanian Academy. Post-graduate courses: degree submission at professor D. Popovici, with the thesis *Ioan Slavici and the world he crossed through* (September 1947), thesis was not presented, because of the education reform (1948). The Degree at the Institute of Literary History and Folklore, under the guidance of George Călinescu, with the thesis *Ioan Popovici Bănățeanu and the world of artisans* (1957), work printed in 1959, second edition in 2005. He was a Romanian Literature professor at the "Andrei Mureșanu" High School in Dej, editor of "Almanahul literar" in Cluj, researcher at The Institute of Literary History and Folklore, of the Romanian Academy, lecturer at the University of București, librarian at the Central University Library of București, chief-editor of section at the Center of Information and Documentation of the Social and Political Science, researcher at the Museum of Romanian Literature, Director of the "Bucovina" Study Centre of the Romanian Academy, Iași Branch (1992–2007), chief-editor of the scientific journal "Analele Bucovinei", director of the "Septentrion" magazine, the press branch of the Society for Romanian Culture and Literature in Bucovina and member in the editorial board of "Bucovina literară" (Suceava) and "Glasul Bucovinei" (Cernăuți). Member of the Writer's Union of Romania, president of the "Mihai Eminescu" International Academy (India), member of the Carpatia Academy, of the "Mihai Eminescu" International Centre in Chișinău and of other societies (Oradea Mare, Sibiu, Suceava, Târgu-Jiu, Craiova). He is the author of 12 monographs, 4 biographies and publisher of the work of George Călinescu, Ioan Slavici, Mihai Eminescu, Teodor Balan, Titu Maiorescu, Dimitrie Onciul. He signed the following work: *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, prologue by acad. Ștefan Ștefănescu, București, Publishing House of the Romanian Academy, Collection "Bucovina's Encyclopedia in Studies and Monographs" (20), 2006, 688 p. He finished the edition of Mihai Eminescu's work, founded by Perspessicius in 1939 and interrupted in 1963, at the sixth volume, by printing the VII through XVI volumes. He initiated and organized the first major international scientific conferences regarding Bucovina, in collaboration with the Bukovina-Institute in Augsburg (Germany) and the Bukovinean Centre of Scientific research of the State University in Cernăuți (Ukraine). For his researcher and publisher activity he was given the title "Man of the Year" and was awarded with the "Diploma of Honour" from the American Biographical Institute (1999 and 2000). *Doctor honoris causa* of the "Lucian Blaga" University in Sibiu. The Excellence Award of the Bukovinean Cultural Foundation (2002), *doctor honoris causa* of the "Ștefan cel Mare" University, Suceava (2008).

Bogdan Petru-Niculică – archaeologist, graduate of the "Ștefan cel Mare" University in Suceava, licentiate in history and geography. Ph.D in History in 2006 at the "Al. I. Cuza" University of Iași. He is museographer at the Bukovina Museum in Suceava, Departament of Archaeology. His most important work is *The archaeological focus in the history of Bukovina. The Romanian Archaeological Society* (Suceava, 2009). He also edited catalogues, guides and wrote studies, articles, notes, archaeology papers. He coordinated the bilingual edition of Victor Prelicz's book *History of Siret City and its Antiquities*.

Anghel Popa – history teacher in Câmpulung Moldovenesc. Ph.D in History obtained at the "Al. I. Cuza" University of Iași. Scientific fields of interest: the culture of Bucovina, cultural societies, personalities of Bucovina. He is the author of numerous books: *Renașterea armatei*

pământene în Moldova, 1829–1859, Câmpulung Moldovenesc, Municipal Library, 1996; *Societatea Academică "Junimea" din Cernăuți, 1878–1938*, Câmpulung Moldovenesc, "Alexandru Bogza" Cultural Foundation, 1997; *Între fronturi. Bucovineni în România Primului Război Mondial*, Câmpulung Moldovenesc, "Alexandru Bogza" Cultural Foundation, 1998; *Aromânii din Bucovina*, Câmpulung Moldovenesc, "Alexandru Bogza" Cultural Foundation, 2000; *Serbările naționale de la Putna*, Câmpulung Moldovenesc, "Alexandru Bogza" Cultural Foundation, 2004; *Un tren întârziat*, Câmpulung Moldovenesc, "Alexandru Bogza" Cultural Foundation, 2009. He published studies and articles in various magazines: "Almanah «Convorbiri literare»", "Mitropolia Moldovei și Sucevei", "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»", "Manuscriptum", "Magazin istoric", "«Deșteptarea». Revista aromânilor", "Curierul românesc", "Teologie și Viață", "Arhiva Genealogică", "Revista istorică", "Glasul Bucovinei", "Analele Bucovinei".

Ana-Gabriela Drahta – history and english teacher at the National College "Eudoxiu Hurmuzachi", Rădăuți. Her main activities focus on social sciences and language, as well as modern and contemporary Romanian history. She is currently working on her Ph. D. thesis, *The Flondor family in the political, social and cultural life of the Habsburg Bukovina*. She publishes scientific articles in the magazine "Analele Bucovinei".

Leon Buburuzan – licentiate in Philosophy at the "Babeș-Bolyai" University in Cluj-Napoca (1969). He obtained the academic title of Doctor in Philosophy-Sociology at the "Al. I. Cuza" University in Iași (1978). He was lecturer at the Academy of social-political studies, scientific researcher I, manager and scientific secretary at the Center for Youth Issues. Research area: youth and its complex issues, management issues, culture, art and religion. As an author of scientific reports, he participated with scientific papers to various national and international conferences. He is coauthor of several papers published in Romania (books, studies, articles, didactic courses).

Elena Pascaniuc – scientific researcher at the "Bukovina" Institute in Rădăuți, graduate of the Faculty of Philology of the "Al. I. Cuza" University in Iași. Main fields of study: folklore, magic rituals, mythology. Published representative studies: *Folclorul deportărilor din Bucovina*, in "Analele Bucovinei", XIII, 1/2006, Publishing House of the Romanian Academy, p. 263–270; *Traian Cantemir (1907–1998), reprezentant al Școlii filologice și folclorice din Cernăuți*, in "Analele Bucovinei", XIV, 1/2007, p. 133–149; „*De plămădit inimile*” – o colecție inedită de folclor medical din Bucovina, in "Analele Bucovinei", XIV, 2/2007, p. 619–629. Participation to scientific conferences organized by: Bukovina Institute – Rădăuți, "Bukovina" Museum Complex, the Faculty of History and Geography of "Ștefan cel Mare" University, the Regional Department for Culture, Cults and National Cultural Patrimony of Suceava, the Institute for Romanian Culture and Civilisation of the "Friedrich Schiller" University in Jena (Germany).

Ovidiu Bătă – engineer geologist, scientific researcher III at the "Bukovina" Institute of Romanian Academy. Ph.D in Geology in 2006 at the "Al. I. Cuza" University of Iași, with the thesis *Palynostratigraphical Study of the Metamorphic Formations from Putna Basin (Bistrița Mountains)*. Fields of interest: geology, the exploitation of the mineral resources, the environmental protection. Representative studies: *Old spas in Bukovina, in the nineteenth and twentieth centuries*, in AB, XII, no. 1, 2, 2005, XIII, no. 1, 2006; *Geology of the upper basin of the Putna river (Bistrița Mountains)*, in AB, XIII, no. 2, 2006; XIV, no. 1, 2, 2007; XV, no. 2, 2008; XVI, no. 1, 2009. Participation to scientific events: participation at scientific conferences organized by Bukovina Institute – Rădăuți, "Bukovina" Museum Complex, the Faculty of History and Geography of "Ștefan cel Mare" University, the regional Department for Culture, Cults and National Cultural Patrimony of Suceava.

Petru Bărbuță – graduate of the Faculty of History and Philosophy of the University "Al. I. Cuza" Iași (1969), history teacher at the "Dimitrie Onciul" Secondary School in Straja, Suceava county. He has published articles in the central and county press: "Tribuna învățământului" (București, 2001), "7 zile bucovinene" (Rădăuți, 2001), "Obiectiv de Suceava" (2006), "Crai nou" (Suceava, 2013), „Analele Bucovinei” (2007).

Rodica Iațencu – scientific researcher III at the "Bucovina" Institute of the Romanian Academy. Ph.D in History since 2004 (University of Craiova, thesis *The Integration of Bucovina in the Romanian Space (1918–1944). A cultural perspective*). Domains of interest: Romanian history (interwar period), cultural history of Bucovina, the history of the communist regime in Romania. Representative studies: *Considerations on the development of pre-graduate education in Bucovina in the interwar period*, in "Suceava". Anuarul Complexului Muzeal Bucovina, XXIX–XXX, vol. II, 2002–2003; *Anticommunist student organizations and movements (1945–1959). Case study: Bucovineans in the Royalist Youth Movement (I)*, in "Analele Bucovinei" (AB), XII, no. 2, 2005; XIII, no. 1, 2006; *The "wooden" language and the symbol of power (1945–1956). Case study*, in AB, XIV, no. 1, 2007; *Considerations on the evolution of cultural-scientific life of the Romanian community from the Cernăuți Region (1990–2007)*, in AB, XVI, no. 1, 2010; *Considerations on the sociological research from Bucovina in the interwar period*, in AB, XVII, no. 2, 2010. Participation to scientific events organized by Bukovina Institute – Rădăuți, "Bucovina" Museum Complex, the Faculty of History and Geography of "Ștefan cel Mare" University, the Regional Department for Culture, Cults and National Cultural Patrimony of Suceava.

Vasile Diacon – born on the 25th of September 1951 in Stulpicani, Suceava county, graduated from the Faculty of Philology, department for Romanian and Italian Languages (1974) and from the Law School (1982) at the "Al. I. Cuza" University of Iași. During the years he worked as a teacher at the secondary school in Preutești, Suceava county (1974–1975) and in Osoi/Sinești, Iași county (1975–1982). After that he worked as a legal adviser at the Beer and Alcohol Factory in Iași (1982–1990). Between 1990 and 1992 he was a CFSN and CPUN member in the Iași county. As FSN Parliament member in Bucharest he was coordinator of the "Bessarabia"- Study Groupe around the Commission for Foreign Policy of the Chamber of Deputies, Secretary of the Parliament Commission, which was assigned to investigate the people from the Covasna and Harghita counties, who after the 22nd of December 1989 were forced to abandon their jobs and homes. Between 1999 and 2001 he was legal advisor and manager of S.C. "Zimbru" S.A. Iași. Between 2001 and 2003 he was executive manager of S.C. "National Bere Holding" S.A. Iași and of S.C. "Zimbru" S.A. (2003–2005). Since 2005 he has been working as legal adviser at the "Prodis Import Export" S.A. He is also the dean of the College of Legal Advisers in Iași, vice-president of the College of Legal Advisers in Romania and president of the Examination Commission for the Trainee Legal Advisers in Iași.

Vasile Diacon has a Doctor degree in History (2009) and wrote numerous scientific studies and articles: *Arhimandritul Eufrosin Poteca și preocupările sale de cultură românească*, in "Mitropolia Moldovei și Sucevei", Iași, No. 7–8, 1979, p. 563–573; *Vechi așezări pe Valea Suhei Bucovinene. Sate și biserici*, ibid., No. 10–12, 1985, p. 161–172; *Contribuții la istoria industriei alimentare. Berăritul la Iași*, in "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»", Iași, 1988, p. 661–723 (also as a brochure, 1988, 61 p.); *Din istoria industriei berii în România. Fabrici de bere din Bucovina și Basarabia*, in "Analele Bucovinei", Rădăuți-București, XVI, No. 1 (32), January–June 2009, p. 109–125. He also publishes studies, articles, book reviews in other magazines, such as: "Ateneu" (Bacău), "Convorbiri literare" (Iași), "Cronica" (Iași), "Limba română" (București), "Opinia" (Iași), "Pagini bucovinene" (monthly supplement of the "Convorbiri literare" - magazine), "Revista română" (Iași), "Sfatul Țării" (Chișinău), "Suceava. Anuarul Muzeului

Județean”. He is chief-editor and manager of the ”Țara noastră” magazine (Iași, since 2008). Published volumes: *Vechi așezări pe Suha Bucovineană. Pagini monografice*, Iași, ”Al. I. Cuza” University, in the collection ”Românii în istoria universală”, IV/3, 1989, 320 + 32 p.; *Etnografie și folclor pe Suha Bucovineană*, Iași, ”Unirea” Publishing House, 2002, 496 p.; *Cronicile Suhei Bucovinene*, vol. I–II, Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, 2005; *Reîntregirea. Basarabia, Bucovina și Insula Șerpilor în dezbateri ale Parlamentului României*, Foreword by Gh. Buzatu, Iași, 2006, 428 p.; *Berea la Români. Pagini de istorie*, vol. I–II, Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, 2009, 291 + 336 p. + 24 pictures; *Un moment din istoria limbii române literare: Eufrosin Poteca*, Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, 2009, 249 p.; *Istorie și cultură românească. Pagini regăsite*, Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, 2009, 199 p.; *Sub semnul lui Clio*, Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, 2009, 265 p.; *Lingvistică și cultură. Omagiu profesorului Ilie Dan la împlinirea vârstei de 70 de ani* (coordinator), Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, 2008, 534 p.; Ștefan Cuciureanu, *Opere*, vol. I–IV, revised edition, argumentation, introduction and notes over the edition by Vasile Diacon, Iași, ”Tipo Moldova” Publishing House, in the ”Opera omnia” Collection, 2011, 412 + 547 + 262 + 257 p. His scientific and journalistic activity, remarkable through its diversity and consistency and open to the many-sided perspective of the monographical research was recognized and honoured in 2008 and 2011, when he was awarded in Suceava by Bukovina’s Cultural Foundation with the Prize for History.